

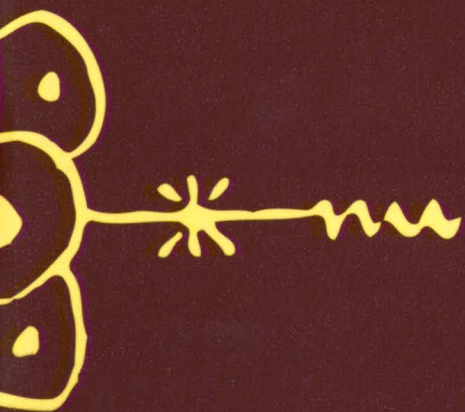
ESTUDIS
HISTÒRICS I
DOCUMENTS
DELS

ARXIUS
DE PROTOCOIS

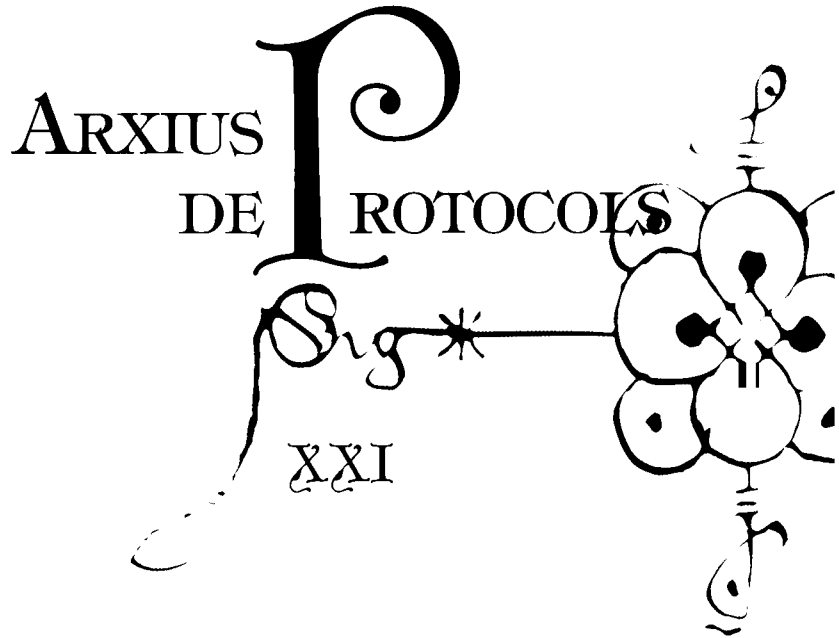
XXI

COL·LEGI DE NOTARIS DE CATALUNYA

BARCELONA 2003

ESTUDIS
HISTÒRICS I
DOCUMENTS
DELS

COL·LEGI DE NOTARIS DE CATALUNYA

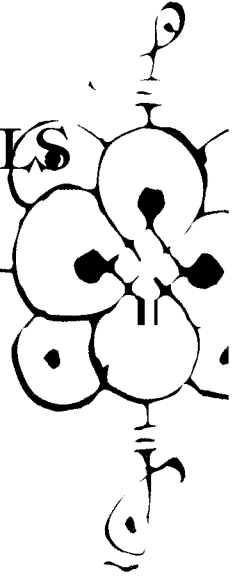
BARCELONA 2003

ESTUDIS
HISTÒRICS I
DOCUMENTS
DELS

ARXIUS
DE **L** ROTOCOLS

Sig *

XXI

Publicació patrocinada per la
Fundació Noguera

Director

Lluís Jou i Mirabent

Coordinador

Laureà Pagarolas i Sabaté

Consell

Jordi Figa i López-Palop, Josep M. Font i Rius,
Emili Giralt i Raventós, Joan J. López Burniol,
Àngel Martínez Sarrión, Josep M. Sans i Travé
i Francesc Torrent i Cufí

Editor

Il·lustre Col·legi de Notaris de Catalunya
c/ Notariat, 4 – 08001 Barcelona

Realització: Agnès Collado

Impressió: Gràfiques Tramacolor, s.l.

ISSN: 0211-5425

Dipòsit Legal: B-44.447-1995

SUMARI

- 7** Romeu de Galliners i Guillem de Noguera, dos pagesos enriquits al Vallès dels segles XIII-XIV
Miquel Sánchez i González
- 29** Lletres de canvi girades des de i contra Barcelona, 1383-1400
Josep Hernando i Delgado
- 103** «Notes» i «anyades» en els protocols de Vilafranca del Penedès. Segles XIV-XVIII
Emili Giralt i Raventós, Jordi Vidal i Pla
- 181** Marc Safont (ca. 1385-1458) en l'arquitectura barcelonina del segle XV. Documents per a un esbós biogràfic
Marià Carbonell i Buades
- 227** Ceramistas y vidrieros de Barcelona a través de los testamentos: aspectos socioeconómicos, siglos XV-XVII
M.ª Carmen Riu de Martín
- 267** Els Vilana Perlas i la casa del Regomir: del notariat al poder
Albert Garcia Espuche

321 Exili exterior i exili interior: una correspondència austriacista inèdita (1721-1724)

Agustí Alcoberro i Pericay

361 Tradició i innovació en la manufactura sedera catalana de la segona meitat del segle XVIII

Assumpta Muset i Pons

389 Notes bibliogràfiques

401 «Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols». Normes per a la presentació d'originals

ROMEU DE GALLINERS I GUILLEM DE NOGUERA, DOS PAGESOS ENRIQUITTS AL VALLÈS DELS SEGLES XIII-XIV

MIQUEL SÁNCHEZ I GONZÁLEZ
CERDANYOLA DEL VALLÈS

Aquest treball cerca la reconstrucció històrica de les activitats més importants de dos pagesos vallesans, Romeu de Galliners i Guillem de Noguera, caps respectius dels masos de Galliners i Noguera, bastits a la serra de Galliners, dins del terme de Cerdanyola, al Vallès Occidental. El treball forma part d'un altre de més ampli (inèdit) que pretén la recuperació de la identitat pagesa en aquesta part del Vallès meridional.¹ És un intent de conèixer una època a través de dos dels seus protagonistes i les activitats dels dos masos respectius. Dos personatges que es fan a si mateixos amb el seu propi esforç, que sobresurten per damunt del seu humil status social i aconsegueixen una rellevància social i econòmica important dins de la seva comunitat.

La serra de Galliners i el poblament altmedieval

La serra de Galliners constitueix un dels accidents orogràfics més humils de la Catalunya actual. Fins i tot avui dia, la serra i el seu poblament estan perdent consciència del propi nom. El seu turó culminant, el Mojal, amb 311 m, és d'elevació suau al costat de cims vallesans com ara el puig de la Creu (664 m), Castellsapera (940 m), el Montcau (1.035 m) i la Mola (1.104 m). La serra de Galliners és un trencament «*pla o suaument ondulat del fons de la plana*».²

Començarem emmarcant la serra dins del seu espai. La serra de Galliners³ és una serra vallesana, dins de la Depressió Prelitoral, que s'estén pels

1. *Terra, masies i pagesos a Catalunya. El cas de la muntanya baixa al Vallès meridional (segles X-XVIII)*.

2. «Vallès Occidental, Vallès Oriental, Maresme», a *Gran Geografia Comarcal de Catalunya*, Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1991, p. 10.

3. El topònim «*Galliners*», nat com a nom de serra al segle X, dona nom al mas i a la família de pagesos que el van posseir fins al segle XVII. Va esdevenir en cognom i va ser escrit de diferents formes, com ara «*Gallinario*», «*Gallineriis*», Galliners, Gallinés, Galinés i Galins.

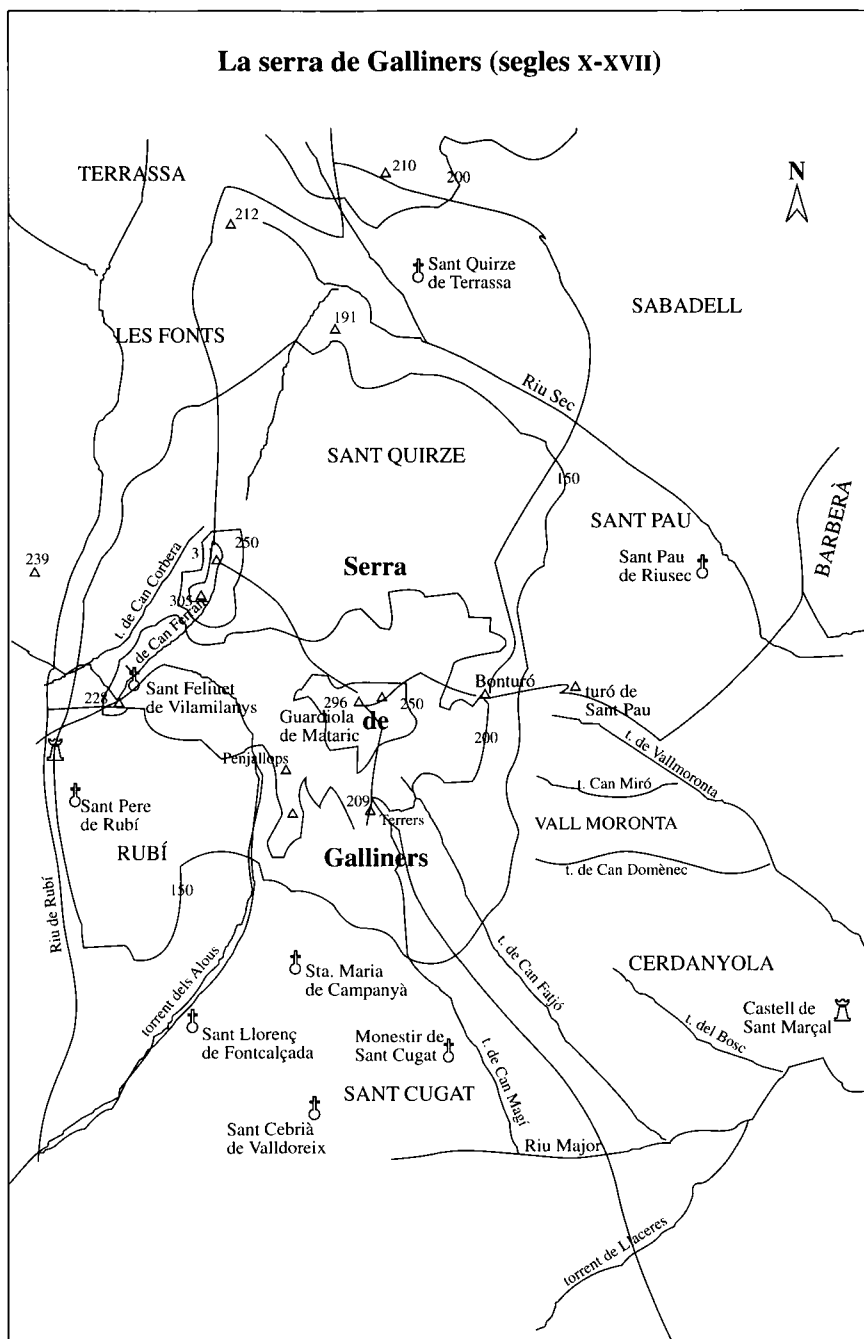
termes de Cerdanyola, Sant Quirze, Rubí, les Fonts i Sant Cugat. Per llevant, arriba fins al turó de Sant Pau, les terrasses del marge dret del riu Sec i la vall Moronta.⁴ Per migdia, el seu límit natural és el lloc de Magarova (els Fatjó), el coll Favar, Santa Maria de Campanyà i el lloc de Fontcalçada. Per ponent, acaba a la riera de les Arenes (antic riu de Rubí) i els pobles de Rubí i les Fonts, situats a la vora esquerra d'aquella riera i que es trobarien dins de la serra. Finalment, per tramuntana, limita amb el poble de Sant Quirze i el riu Sec. Si resseguim la geografia de la serra, podem veure que tota la xarxa de torrents que neixen a les costes dels seus turons s'adreça, vers tramuntana, migdia i ponent, respectivament, als rius o rieres Sec, Major i Rubí, que val a dir que formen part de les conques del Besòs i el Llobregat. Simplificant-ho un xic, podríem dir que la serra té forma rectangular i que, en sentit llevant-ponent, tindria uns sis km d'amplada, mentre que, en sentit tramuntana-migdia, tindria uns deu km de llargada.

Els seus turons són més planers i baixos que els de Collserola. Tenen una altitud que oscil·la entre els 175 i els 311 m. El cim més destacat d'aquesta serra, amb 311 m, és a les Fonts, prop de Sant Feliu de Vilamilany, mentre que el següent, el turó de Can Camps (296 m), és el lloc on conflueixen els termes de Sant Cugat, Cerdanyola i Sant Quirze; per aquesta raó és conegut com el «turó del terme». Correspon al medieval puig de Mataric (amb les formes «*Matarico*», «*Matarig*» i «*Matarich*»), el qual és qualificat també de «*guàrdia*» i «*serra*».

Dins del terme de Cerdanyola, la serra de Galliners s'estén pels paratges de Can Fatjó dels Xiprers, Can Fatjó dels Aurons, Can Fatjó dels Ferrussons, Can Galliners (prop de Jeroni Martí), Can Magrans, Can Miró i Can Domènec. Traduïts al llenguatge actual, aquests llocs comprenen els actuals barris de Terranova i Bellaterra, així com part de la Universitat Autònoma. Si fa no fa, dins de Cerdanyola, ocupa unes 300 ha.

Un vell camí medieval creuava la serra de Galliners. Era el camí de Sant Cugat a Sabadell, per Sant Pau de Riusec, també conegut com a «*camí antic de Sant Cugat*» i «*camí dels monjos*».

4. Sobre la dualitat Moronta/Moranta d'aquest topònim, direm que, entre els segles X i XI, l'única forma emprada és Moronta («*val de Moronta*», «*Valle Moronta*», «*Vallis Moronta*», «*Vallemoronta*»), mentre que, a partir del segle XII, sorgeix també la forma Moranta («*Valle Moranta*», «*Valmoranta*», «*Vallmoranta*»), sense perdre's la primera. Ambdues formes coexisteixen durant dos segles. A partir del segle XIV i fins al segle XVIII, queda com a única forma Vallmoranta i serveix per a designar el torrent, el mas i la nissaga del mas.

La serra de Galliners havia estat ocupada ja pels pagesos a mitjan segle X. En aquells anys, eren documentats els llocs de coll Favar, Magarova, Pouets, vall Moronta, puig Delmo, Sant Marçal, les Boïgues i Terrers i la serra de Galliners. La primera referència coneguda al «*Montem Gallinario*» és de l'any 985. També són esmentats ben aviat els puigs de Mataric (992), Ventalló (992), Muial (986), Terrers (992), Delmo (1116), Sant Pau (1144), Vilamilanys (1144) i Mont Calb (1144).

Cereals, vinyars, horts, boscos mig explotats amb artigues, boïgues i formiguers; i ramaderia domèstica, barreja d'«*ager*» i «*saltus*», constituïen els fets més remarcables del poblament i l'explotació medieval a la serra de Galliners.

En definitiva, el triomf de l'home, d'un home que vivia a precari, amb minvats mitjans econòmics, materials i tecnològics, exposat sovint a sequeres i catàstrofes climatològiques, a epidèmies i crisis de subsistència. El triomf de l'home sobre un medi difícil i esquerp.

Les institucions que capgiraven damunt els masos: domini directe i jurisdicció senyorial

El senyoriu jurisdiccional del castell de Sant Marçal, de Cerdanyola, i el seu terme, que entre 1135 i 1225 havia estat sota el senyor del castell de Montcada, va passar el 1225 a Ramon de Plegamans, «*ric home de Barcelona*», que va comprar-lo a Guillem Ramon de Montcada per 4.000 masmudines de bon or. El casal dels Marimon era al carrer de Plegamans, vora l'església de Santa Maria del Mar, de la qual Ramon era parroquià il·lustre. Els Marimon van ser els senyors del terme de Cerdanyola des del 1225 fins a les acaballes del segle XIX.

Els Marimon formaven part d'aquell patriciat de ciutadans que monopolitzaven el govern de Barcelona i que, fins i tot, arribaven a les institucions de la Cort reial.⁵ Romeu de Marimon de Plegamans, nét de Ramon de Plegamans, va ser el tercer senyor de Sant Marçal de la nissaga Marimon.

Els Marimon s'havien enriquit per les pràctiques comercials i, malgrat la seva col·laboració amb la Corona en campanyes militars i ambaixades

5. Josep FERNÁNDEZ TRABAL, «De "prohoms" a ciudadanos honrados. Aproximación al estudio de las élites urbanas de la sociedad catalana bajomedieval (s. XIV-XV)», *Revista d'Història Medieval* (València), 10 (1999), p. 331-372.

diplomàtiques, no van formar part del braç de la noblesa, és a dir, no gaudiren de les prerrogatives de l'estament militar o nobiliari fins al temps de Ferran II, quan aquest va concedir als ciutadans honrats de Barcelona el dret a dur espasa.⁶

Estudiem dos pagesos, Romeu de Galliners i Guillem de Noguera, que tenien els seus masos i negocis molt a prop del castell de Sant Marçal, des d'on Romeu de Marimon, exercia el domini jurisdiccional del terme. Romeu i Guillem, originàriament pagesos, van esdevenir rics venedors de gra i bestiar:

CASTELL DE SANT MARÇAL	MAS DE GALLINERS	MAS NOGUERA
Ramon de Plegamans <i>ric home de Barcelona</i> (1194-1240†)		Ramon de Noguera pagès de Cerdanyola (~1255-1300†)
↓	↓	↓
Marimon de Plegamans i de Montoliu (1256-1295†)	Simó de Galliners (Sant Cugat del Vallès) (1295)	Bernat de Noguera (Cerdanyola/Sarrià) (~12...-1306†)
↓	↓	↓
ROMEU DE MARIMON <i>comerciant, militar, diplomàtic</i> <i>senyor de Sant Marçal</i> (1259-1309†)	ROMEU DE GALLINERS (Cerdanyola) (~1262-1324†)	GUILLEM DE NOGUERA (Cerdanyola) (~1272-1330†)

La primera referència documental del mas de Galliners és de l'any 1307, però la seva formació hauria de correspondre, com a mínim, al segle XIII, quan trobem constituïda la nissaga del mateix nom. L'adscripció territorial i jurisdiccional del mas de Galliners era complexa, com en molts casos de règim feudal. Pertanyia a la jurisdicció del terme i castell de Sant Marçal de Cerdanyola i els seus pagesos eren parroquians de l'església de Sant Pau de

6. José M. MADURELL MARIMON, «Ramón de Plegamans, señor de Sant Marçal», *Hidalguía* (Madrid), 91 (1968); «Romeo de Marimón de Plegamans y de Montoliu, señor de Sant Marçal», *Hidalguía* (Madrid), 99 (1970), i Miquel SÁNCHEZ, «El domini del monestir de Sant Cugat al territori de Sant Marçal (s. X-XVI). Una aproximació al problema de les jurisdiccions compartides», a *XLII Assemblée Intercomarcal d'Estudiosos de Catalunya*, Sant Cugat, 23-25 d'octubre de 1998.

Riusec, molt més propera que la de Sant Martí de Cerdanyola, dins de Collserola, que era la que li corresponia per terme. Tanmateix, en el segle XVI, els Galliners havien passat a la parròquia de Sant Martí, de resultes de la construcció de la nova església, i van fer d'obriers i administradors d'aquesta en diverses ocasions. D'altra banda, el mas de Galliners estava sota el domini directe del monestir de Santes Creus, al qual pagava el corresponent cens, mentre que la família Galliners exercia el domini útil del mas.⁷

La primera referència documental d'un mas Noguera,⁸ dins del terme de Sant Marçal, és de l'any 1144, segons l'acta de consagració de l'església de Sant Martí de Cerdanyola.⁹ Tanmateix, aquell mas Noguera no és el de la vall Moronta, ja que segons aquella acta estava situat prop del camí de Barcelona a Terrassa, més o menys pel mas de la Beguda: «*junt a la via pública que va a Barcelona y arriba al Padró del mas de Noguera, tal com gira l'aigua en temps de pluges y s'estén cap a la carretera*».

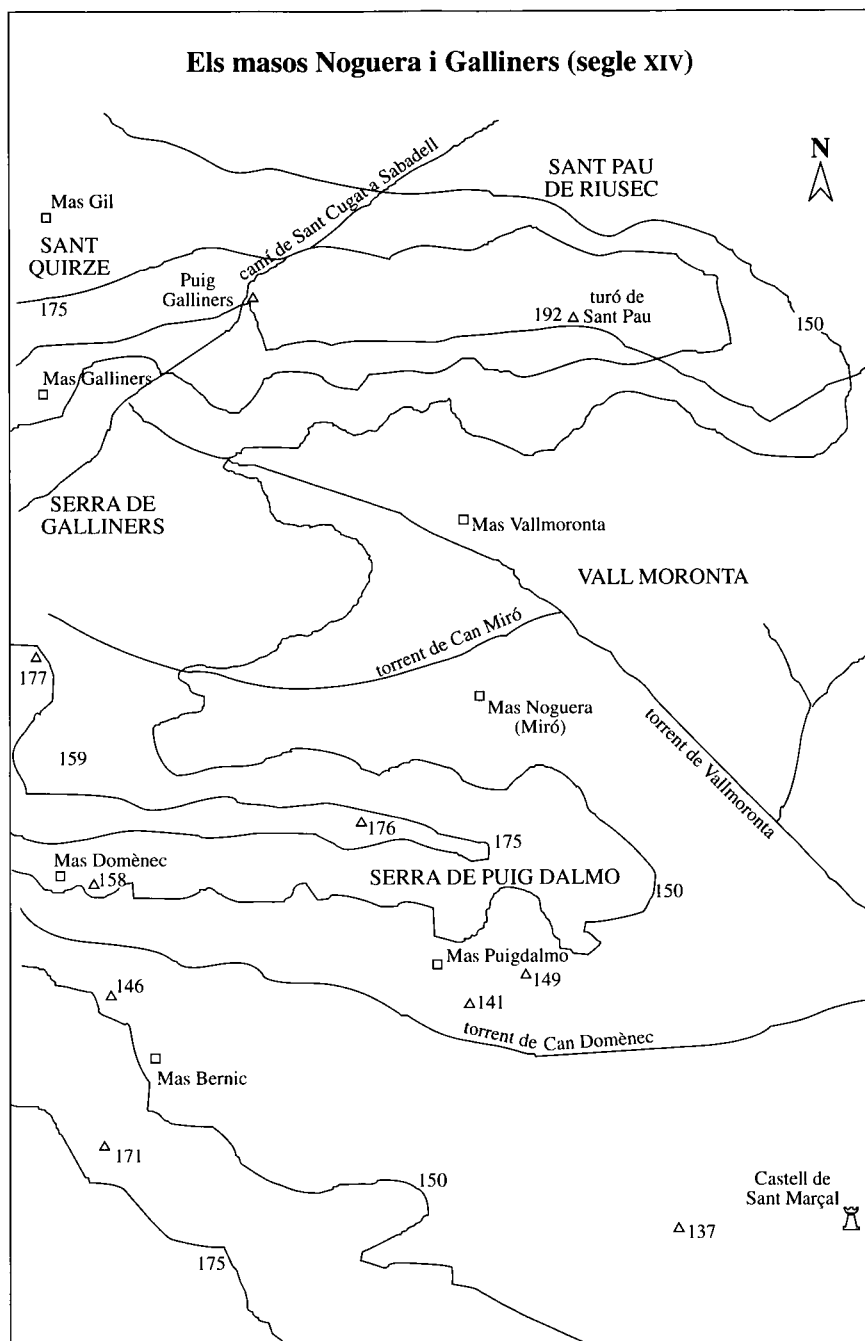
El mas Noguera que ens ocupa, el de la vall Moronta, surt esmentat en un document de l'any 1237.¹⁰ Estava adscrit a la jurisdicció del terme i castell de Sant Marçal de Cerdanyola, de vegades compartida amb el monestir de Sant Cugat del Vallès. Els seus pagesos eren parroquians de l'església de Sant Martí de Cerdanyola. A més, el posseïdor del mas Noguera era home propi, sòlid i afocat de l'altar del Santíssim del monestir de Sant Cugat i, per tant, el mas estava sota el domini directe del monestir, al qual pagava el corresponent cens, mentre que l'hereu Noguera exercia d'establert o senyor útil del mas.

7. ACA, *Notarials Sant Cugat*, v. 13, 1307, f. 76. No s'ha pogut establir la possible relació entre Santes Creus i Valldaura com a inici del domini del mas de Galliners, al segle XII, de resultes de la fundació original del Císter a Collserola.

8. El mas Noguera surt escrit als documents, successivament, com a «*mas de Noguera*», «*mas de la Noguera*», «*mas de sa Noguera*» i «*mas de Çanoguera*». Cal dir també que el mas Altimira, de Cerdanyola, va passar abans, successivament, pels noms de Campanyà (s. XVI), Rosset (s. XV) i Noguera (s. XII). Una branca dels Noguera, de la vall Moronta, va posseir també el mas Clapers (s. XIII), a tocar del Noguera, des del segle XIV fins que va ser unit al Campanyà.

9. AHS, *Parròquies*, «Rodalía i terme de la parròquia de St. Martí de Cerdanyola i consagració de l'Església», «1144 VI kal. Març» (còpia de l'arxiu del rector). Jesús ALTURO I PERUCHO, *L'arxiu antic de Santa Anna de Barcelona, del 942 al 1200*, Barcelona: Fundació Noguera, 1985, v. II, doc. 245, p. 270 («VI kal. martii 1144»).

10. José RIUS SERRA, *El Cartulario de Sant Cugat del Vallès*, 3 v., Barcelona, 1945, v. III, p. 453.

Resumim:

CONCEPTES	MAS DE GALLINERS	MAS NOGUERA
Jurisdicció	Castell de Sant Marçal	Castell de Sant Marçal
Parròquia	Sant Pau de Riusec	Sant Martí de Cerdanyola
Domini directe	Monestir de Santes Creus	Altar del Santíssim del Monestir de Sant Cugat

L'economia dels masos de Galliners i Noguera

L'economia del mas de Galliners, inserit dins dels turons arrecerats de la serra de Galliners, havia de ser molt semblant a la dels masos propers de la contrada. A partir d'una base cerealística, on el blat (forment, espelta i blat gros) i l'ordi eren els principals productes conreats, a llocs com els camps de ses Ladronyers (1326), ses Paiades (1334), del Fossar (1339), etc., hi havia el complement de la cria i la venda de bestiar domèstic. El fet de trobar-se el mas al bell mig de turons i boscos obligava a obrir espais agrícoles dins del bosc, amb la rompuda de nous camps o l'artigatge de noves peces sostretes a la massa forestal. I com a fet més destacat, hi va haver l'especialització ramadera de Romeu de Galliners, dedicat a la cria d'animals de tir, transport i consum domèstic, entre les acaballes del segle XIII i el començament del XIV. La importància del mas en aquells anys va fer que la masia fos coneguda com «*la casa de Galliners*».

El mas Noguera, situat al bell mig de la vall Moronta, tenia una base econòmica molt semblant a la dels masos propers de la contrada, com els Vallmoranta, Alteió, Planes, etc. A partir d'una base cerealística, on el blat (forment, espelta i blat gros) i l'ordi eren també els principals productes, conreats a camps com la Parellada (1324), Planes (1317), Arnau (1329), Sentelles (1317), Fastan (1328), etc., hi havia el complement del bestiar domèstic i la replega boscana a la serra del puig Delmo i al fondal dels torrents, si fa no fa com el mas de Galliners. Les vinyes sembla que estaven separades dels conreus principals, als voltants del mas; com als llocs d'Horta (1329) i de Sant Martí (1313), a Collserola. Excepcionalment, al segle XIV, com altres masos propers, es va dedicar al conreu del safrà. El fet més destacat d'aquest mas en els temps baixmedievals va ser la dedicació del seu cap, Guillem de Noguera, a la venda de cereals, safrà i animals de tir i d'engreix de carn.

Els censos que pagaven aquests masos

Bé que el mas de Galliners pagava els censos al monestir de Santes Creus, que exercia de senyor directe, el mas Noguera els pagava al castell de Sant Marçal. A la segona meitat del segle XVII, el mas de Galliners va ser unit al mas Domènec i desapareixia com a unitat econòmica individual. El mas Noguera, ja dit Miró, va adquirir al segle XVII les terres del mas dels Horts, que tenia per senyor directe el monestir i convent de Sant Maria de Valldonzella, de Barcelona, al qual pagava un cens de 18 sous.

CAPBREUS	1441	1546	1583-94	1669	1723-24
Mas de Galliners					
*Sant Joan	–	1 ½ lliura	1 ½ lliura		
*Nadal	–	1 ½ lliura	1 ½ lliura		
*Delme	–	Delme	Delme		
Mas Noguera					
*S. Pere i S. Feliu	1 Q. forment 4 Q. espelta 1 jovada 1 feix palla	1 Q. forment 4 Q. espelta 29 sous 1 jovada 1 truja 1 xàvega palla	1 Q. forment 4 Q. espelta 29 sous 1 jovada 1 truja 1 xàvega palla	1 Q. forment 4 Q. espelta 29 sous 1 jovada 1 truja 1 xàvega palla	1 Q. forment 4 Q. espelta 29 sous 1 jovada 1 truja 1 xàvega palla
*Nadal	2 Q. blat 2 gallines	2 gallines Delme	2 gallines Delme	2 gallines Delme	2 gallines Delme
Mas dels Horts, enrunat i deshabitat					
*S.Pere S.Feliu	–	–	–	18 sous	
*Nadal					18 sous

A diferència d'altres masos, de major potencial econòmic, ni el mas de Galliners ni el Noguera disposaven, a més de la propietat principal integrada per la masia i les terres que l'envoltaven, de peces soltes de terra o de bosc. Ambdós masos estaven definits per una única porció de territori, dins de la qual tenia lloc el procés productiu i de reproducció del mas i la seva gent.

La diferència de censos pagada entre el mas de Galliners i el Noguera donen idea també del diferent potencial econòmic de cadascun. El de Galliners es trobava dins de la serra, amb molt espai de bosc i poques peces de conreu, mentre que el Noguera, obert a la vall Moronta, gaudia de major territori, sobretot en terres de conreu i també en una part de bosc al puig Delmo.

El mas Noguera només pagava un cens de 5 quarteres de gra, mentre que altres masos sotmesos al castell de Sant Marçal, de major riquesa, com ara el mas Fatjó del Molí,¹¹ pagaven censos fins a 15 quarteres de gra.

Del mas Noguera, destaca, a més dels habituals censos en gra i altres prestacions agrícoles, un important cens en metàl·lic de 29 sous, imposat a partir del capbreu de 1546 i ampliat en 18 sous més a partir de 1669, de resultes de la incorporació al patrimoni del mas de les terres del vell mas dels Horts, enrunat i deshabitat. La inflació castigava més els censos en diners que els censos en producte. Els 29 sous resultarien de major interès econòmic per al senyor l'any 1546 que el 1723.

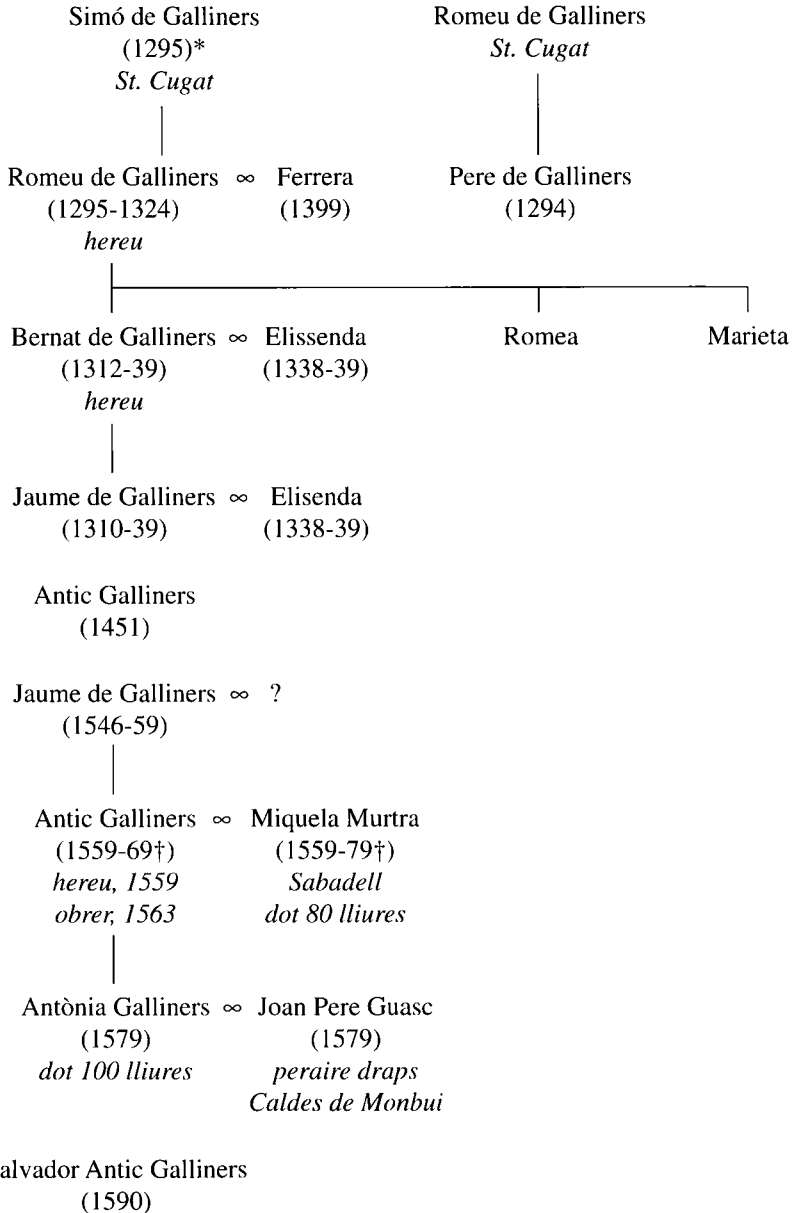
Romeu de Galliners, d'ofici ramader (~1262-1324†)

L'hereu més destacat del mas de Galliners va ser Romeu de Galliners (documentat entre 1285 i 1324). Com sigui que l'any 1285 és la primera vegada que Romeu actuava com a posseïdor del mas de Galliners i protagonitzava documents de compravenda, cal suposar que es trobaria en una edat entre 21 i 23 anys, poc més o menys, val a dir, doncs, que el seu naixement devia ser entre els anys 1262 i 1264, aproximadament. Per les dades disponibles, Romeu devia viure poc més de 60 anys.

La principal activitat econòmica de Romeu de Galliners va ser la ramaderia. El reemplaçament dels animals destinats al treball camperol constituïa una de les necessitats bàsiques de les explotacions pageses. Romeu, de origen pagès, era l'hereu del mas de Galliners, situat al bell mig de la serra de Galliners, damunt les terrasses d'aquesta a l'indret de Sant Pau de Riusec. Tanmateix, més que com a pagès conreador, Romeu ha estat destacat per la seva forta dedicació a la ramaderia. Com a ramader va tenir cura de la cria i venda de bestiar domèstic, especialment de tir i llet, com ara bous, vaques, ases i vedells. Es tractava d'una ramaderia major en la qual no calien ramats nombrosos ni amplis espais de pastura.

11. Miquel SÁNCHEZ, *Can Fatjó del Molí, 1144-1987. Nou segles d'història d'un mas de Cerdanyola*, Cerdanyola: Parc Tecnològic del Vallès, 1999, p. 56.

GENEALOGIA DE LA FAMÍLIA GALLINERS (1294-1590)

* Anys sota el nom: període d'activitat documentada.

La muntanya baixa ha servit des de sempre com a complement de l'economia pagesa, en especial amb la pastura d'animals dins del bosc o la cria i engreix de bestiar. En tenim exemples tant a la serra de Collserola com a la de Galliners. De l'estudi de la parròquia de Sant Iscle de les Feixes, es va posar de manifest que, entre els segles XVI i XVII, va haver un període de sobreexplotació de la muntanya amb criteris ramaders. Moltons, cabres i porcs van ser els principals animals explotats.¹² Ara, a Galliners, amb Romeu de Galliners, la ramaderia pren un altre caire. Aquí són els grans animals domèstics, com ara els bous, les vaques i els ases, els que van gaudir de l'atenció i el treball de Romeu, que els va emprar com a producte bàsic del seu negoci.

Romeu de Galliners va ser el primer a dedicar-se als negocis ramaders (1292-1308) i, uns vuit anys després, Guillem de Noguera el va seguir, primer amb la venda de gra (1300-1329) i després amb la de bestiar (1308-1328). Sembla mentida que, en un lloc tan petit i proper com la vall Moronta i la serra de Galliners, amb afrontacions comunes, dos pagesos coetanis destaquessin en la mateixa especialització econòmica, la cria i venda de bestiar de tir i transport, complementada per Guillem amb la venda de cereals. Era una transformació decisiva d'allò que havia estat l'economia productiva als masos de Galliners i Noguera fins aquells moments. Creiem que Guillem era més jove que Romeu, potser uns deu o dotze anys menys. Quant a la relació personal o econòmica entre ambdós, si bé és difícil poder establir aquest nexa, sí que ens arriscaríem a dir que eren dos veïns que seguien el seu propi camí, amb molts pocs llaços en comú. Tanmateix, entre els compradors de Romeu i de Guillem hi havia els mateixos pagesos, molts d'ells propers als masos respectius de tots dos.

De l'any 1305, quan Guillem de Noguera encara no venia bestiar, Pere de Noguera, germà seu, comprava un bou a Romeu de Galliners al preu de 57 sous.¹³ L'any 1306, Bernat de Noguera, un altre germà de Guillem, donava a Romeu de Galliners uns béns mobles i immobles. Guillem signava com a testimoni.¹⁴ Mai més no trobem tractes econòmics entre els Noguera i els Galliners.

12. Miquel SÁNCHEZ, «Sant Iscle de les Feixes: Història d'una parròquia de muntanya (segles X-XIX)», a *Mil·lenari de Sant Iscle i Santa Victòria de les Feixes*, Barcelona: Viena, 1996, p. 88.

13. ACA, *Notarials Sant Cugat*, Pere de RIPOLLET, Bonanat MATEU, v. 11, 1305, f. 37.

14. ACA, *Notarials Sant Cugat*, Pere de RIPOLLET, Guillem de TORN, Bonanat MATEU, v. 12, 1306, f. 69v.

En un espai relativament curt de dinou anys, Romeu de Galliners va protagonitzar setanta-quatre operacions de venda d'animals domèstics, amb uns ingressos d'uns 3.000 sous, i algunes altres transaccions de cereals i oli, de menor importància. Va ser una intensa activitat generadora de diners i guanys. La major quantitat de vendes les va fer Romeu quan ja era adult i es van concentrar en els darrers anys de la seva vida. El 68,9 per 100 van tenir lloc entre 1301 i 1310.

Els compradors del bestiar de Romeu van ser bàsicament pagesos de Cerdanyola (un 66,2 per 100), mentre que el 33,8 per 100 restant va correspondre a pagesos dels termes veïns de Valldoreix, Sant Cugat, Sant Pau de Riusec, Vilamilanys, Rubí, Barberà i Reixac. Romeu era conegut com a ramader fins a termes relativament llunyans com ara el de Reixac. En resum, Romeu va vendre animals als pagesos de Collserola (masos Morera i Puig), als de la vall del riu Major (masos Cassabó, Mas, Bertran i Febrer), als de la serra de Galliners (masos Figamar, Poals, Magarova, Vallmoranta, Noguera i puig Delmo) i a alguns altres més dels termes propers.

Entre les vendes de Romeu, destaca l'elevada quantitat d'animals venuts als pagesos del mas Poals, amb els quals Romeu estava emparentat: l'any 1295, es va produir el matrimoni entre Bernat de Poals i Jacmona de Galliners, possiblement germana seva. L'endogàmia familiar propiciava que una part de les transaccions es fessin dins de les famílies properes. La família Poals va comprar a Romeu de Galliners 15 animals d'un total de 67 animals documentats, val a dir, el 22,4 per 100.

La tipologia de les operacions de venda fetes per Romeu es distribueix de la següent forma: bestiar (67 operacions), cereals (5), oli (1) i censals (1). Es veu clarament que el negoci principal de Romeu va ser la venda d'animals. Els animals venuts per Romeu en el període estudiat van ser:

Bous:	29
Ases:	17
Vaques:	17
Vedells:	3
Vedelles:	1
Total:	67

El color dominant dels animals era el vermell (54,8%).¹⁵ Segueixen els colors bru fosc (11,3%)¹⁶ i negre (11,3%).

15. Als documents surten tres denominacions diferents: «vermellós», «rubeo» i «roig».

16. Anomenem bru fosc el color dit «lauro», és a dir, l'olor, un color fosc tirant a negre, potser un color mulat o bru.

Acabarem aquesta anàlisi sobre la venda de bestiar domèstic amb el preu en sous que tenien els animals aquells anys. Els més cars eren els bous (preu mitjà de 47,4 sous), seguits de molt a prop de les vaques i els vedells (44,7 sous) i, en darrer lloc, els ases (38 sous).

Entre els cereals, la part més petita de les vendes, la distribució va ser més minsa: ordi (2 operacions), civada (2) i blat (1). La mostra és prou petita com per no fer cap estudi sobre l'evolució dels preus.

L'any 1291, Romeu de Galliners, al costat de Bernat de Passadores, feia d'àrbitre, davant Pere de Puig Delmo i Bernat de Codonyés, en una disputa sobre el mas de Rovira.¹⁷ Novament, l'any 1312, Romeu i el seu fill Bernat feien d'àrbitres en un altre conflicte entre pagesos.¹⁸ Els Galliners gaudien de certa autoritat dins de la comunitat local quan sorgien casos de conflictes i es pactaven avinences i concòrdies. L'any 1293, Romeu tenia un esclau «*sarracenum meum albano*», fet aquest que denota certa preeminència social i econòmica, que no estava a l'abast de la majoria dels caps de masos del terme, mentre que resultava normal dins de la família de Romeu de Marimon, que exercia la senyoria del castell de Cerdanyola, i en els comtes-reis catalans quan anaven a la casa reial de Valldaura, no gaire lluny. Un cas semblant i quasi coetani al de Romeu va ser el de Pere Bertran, posseïdor del mas Bertran, qui l'any 1320 tenia també un esclau dit «*Alí, sarraceno*», el qual reconeixia «*francho e libero*» per haver pagat a Romeu de Marimon 46 sous per ell.¹⁹

L'any 1307, Romeu de Galliners i la seva esposa, Ferrera, nomenaven hereu Bernat, casat amb Elisenda de Torn, i li deixaven el mas de Galliners. Als altres fills, Romeu i Marieta, els deixaven quatre mil sous d'herència llegítima paterna i materna. Assenyala Mercè Aventín que «*els dots, com la llegítima, eren de valor proporcional a la riquesa familiar*».²⁰ Si l'hereu es quedava les tres quartes parts del total dels béns familiars i la quarta part restant es repartia entre els altres fills, Romeu de Galliners aplegaria un patrimoni de 16.000 sous. El pare Romeu es mantenia com a usufructuari fins a la mort. Bernat, ja hereu, concedia al pare els 120 sous que restaven d'un censal de 300 sous del mas Poals.²¹ Fer d'hereu a pagès era

17. ACA, *Notarials Sant Cugat*, v. 2, 1290-01, f. 47v. i 51v.

18. ACA, *Notarials Sant Cugat*, v. 18, 1312, f. 40.

19. ACA, *Notarials Sant Cugat*, v. 3, 1291-93, f. 115, i v. 25, f. 10.

20. Mercè AVENTÍN, *La societat feudal a Catalunya en temps feudals*, Barcelona: Columna, 1996, p. 428.

21. ACA, *Notarials Sant Cugat*, v. 13, 1307, f. 75v., 77v. i 106.

com preparar-se una certa jubilació. El pagès posseïdor del mas nomenava hereu el fill, generalment amb motiu dels seus capítols matrimonials i, de mica en mica, li anava delegant el govern del mas, alhora que ell es reservava l'usdefruit o algun petit dret, com ara l'hort, la cambra, alguns queviures, les medicines, etc. fins a la seva mort.²²

El darrer document on surt Romeu, acompanyant el fill, és de l'any 1324²³ Bernat, ja sense el pare, va comprar l'any 1326 un tros de terra a Maria d'Horts, de Cerdanyola, al preu de 30 sous, el qual estava situat al lloc de ses Ladronyers, del terme de Cerdanyola.²⁴ La defunció de Romeu es devia produir entre 1324 i 1326.

Les vendes d'animals i de gra fetes per Romeu de Galliners, un cop destriades les despeses, li permetrien gaudir d'un bon patrimoni en diners i en propietats agrícoles. Tanmateix, no ha estat documentat, simultàniament, un procés de compra de terres properes per eixamplar el territori de la finca de Galliners.

Els guanys reals serien molts més, tal com es va posar de manifest per les llegendades deixades en herència l'any 1307, abans esmentades. La raó ha de trobar-se en altres ingressos no detectats o no enregistrats en els documents notariais a bastament revisats.

Guillem de Noguera, venedor de gra i bestiar (~1272-1330†)

Guillem de Noguera, pagès de Sant Martí de Cerdanyola, era fill de Bernat i Maria. Bernat, el pare, era membre de la família Noguera de Cerdanyola, però ja adult vivia a Sarrià. Per les dades disponibles, Guillem va gaudir d'una vida llarga, al voltant dels 55 a 58 anys, i per tant també d'una llarga i fructífera gestió de govern i possessió del mas de la Noguera (1300-29).

Guillem de Noguera es va enriquir venent gra als pagesos i també animals. Guillem s'inicia, l'any 1300, amb la venda de cereals i safrà, quan a Romeu de Galliners li quedaven els deu darrers anys de treball en el seu negoci. Hem de pensar que l'activitat agrícola de Guillem havia de ser intensa, amb la tala d'arbres, la crema de brosses, la rompuda de terres i

22. Mercè AVENTÍN, *La societat feudal...*, p. 462.

23. ACA, *Notarials Sant Cugat*, v. 27, 1324, f. 107.

24. ACA, *Notarials Sant Cugat*, v. 29, 1326, f. 32.

les boïgues i els formiguers, tan freqüents a la serra de Galliners i suposem que a la del puig Delmo, per produir i vendre cereals. Guillem va començar també la venda de bestiar el juliol de 1308, mentre que Romeu l'acabava el setembre d'aquell any. Sembla que Guillem, després de vuit anys de vendre blat, ordi i safrà, es va adonar que podia incrementar el negoci i va incorporar el bestiar domèstic, que fins llavors havia estat la base de la riquesa de Romeu de Galliners i que, aquest, proper a la seva retirada, després de nomenar hereu Bernat, l'any 1307, començava a abandonar.

Bernat de Galliners no va seguir l'activitat ramadera del pare. No en sabem la raó. Es va mantenir al capdavant del mas, acompanyat del pare com a usufructuari, i va fer alguns arrendaments i compres de terres.

A partir del 1310, ja sense Romeu fent de criador i venedor de bestiar, Guillem de Noguera es dedicarà àmpliament a l'explotació ramadera, a més de prosseguir amb l'agrícola. La principal activitat econòmica de Guillem és documentada al llarg dels trenta anys abans esmentats (1300-29). Va ser un llarg període de dedicació a l'activitat pagesa, val a dir, als cereals i la ramaderia.

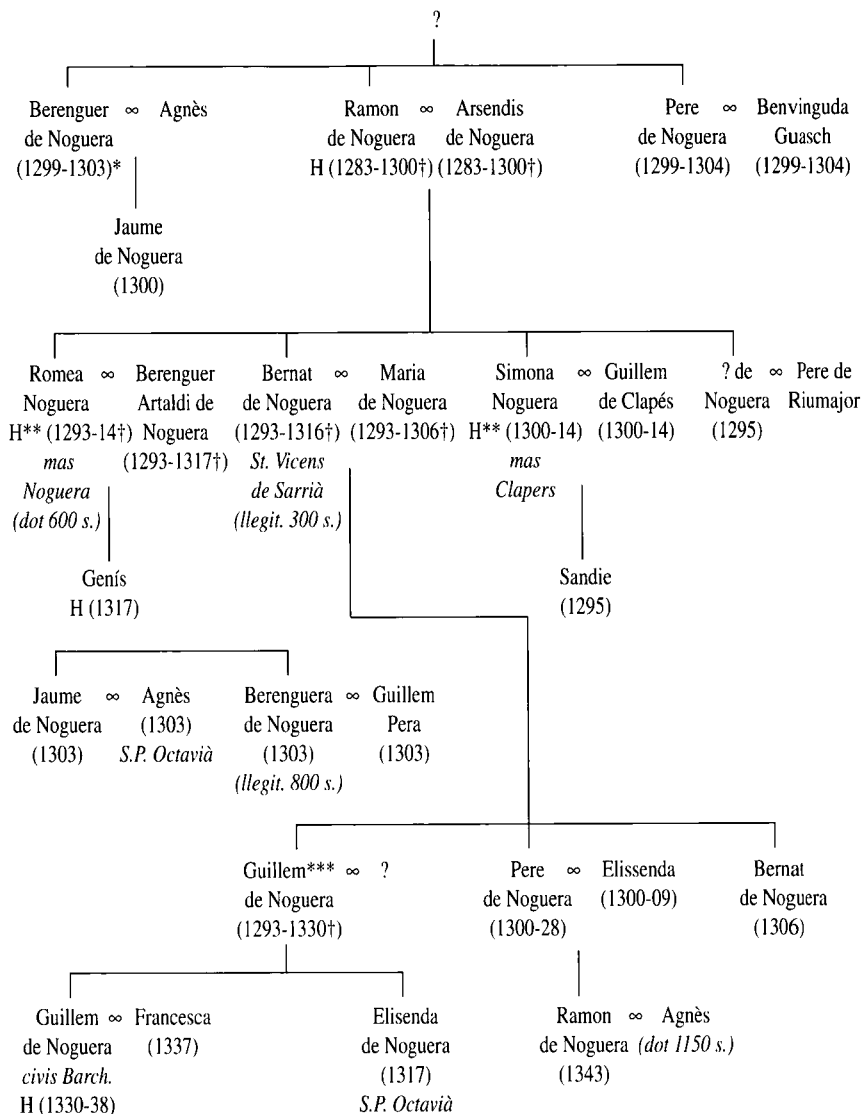
Guillem de Noguera va fer la major part de les vendes (66 per 100 del gra i 75 per 100 del bestiar) entre els anys 1311 i 1320.

Els compradors del gra i del bestiar de Guillem van ser bàsicament pagesos de Cerdanyola (un 76,2% del gra i un 85,7% del bestiar), mentre que el 23,8-14,3% restant va correspondre a pagesos dels termes veïns: Sant Pau de Riusec, Sant Quirze, Sant Cugat, Sant Medir, Barberà, Arraona i, fins i tot, Barcelona. Entre els compradors de Cerdanyola hi havia pagesos dels masos següents: Cassabó (5 operacions), Vallmoranta (3), Alteió (3), Vives (3), Artaldi (2), Otger (2), Fàbrega (2), Esteve (2), Cabot (2), puig Delmo (2), Romaninar (2), Poals (2), Magarova (2) i Colomer (2). I un munt de pagesos amb una sola compra, com els dels masos Corbins, Bertran, Saltells, Morera, Fonollar, Passadores, Galliners i Cuiàs. El risc de Guillem estava molt repartit.

La tipologia dels productes venuts per Guillem de Noguera era dual, gra (53,6%) i bestiar (40,6%), seguida molt de lluny pel safrà (5,8%). Distribuïts per tipus de gra, més el safrà, les vendes fetes per Guillem van correspondre a forment (60,5%), ordi (14%), blat (11,6%), safrà (9,3%) i altres (4,6%).

Entre el bestiar, la distribució, segons el nombre de caps venuts, va ser la següent: ovins (50%) –ovelles (35,9%), anyells (9,4%) i moltons (4,7%)–, bous (18,8%), vaques (14,1%), vedells (6,2%), porcs (6,2%) i ases (4,7%). En els documents de compravenda d'animals domèstics molt sovint consta el color del pèl de l'animal. El color dominant és el vermell (72,7 per 100), seguit de lluny dels colors bru fosc i negre.

GENEALOGIA DE LA FAMÍLIA NOGUERA (1283-1343)

* Anys sota el nom: període d'activitat documentada.

** H: hereu.

*** Guillem de Noguera (1293-1328) va ser un pagès de SMC que es va enriquir venent gra als pagesos i també animals, aquests en competència amb Romeu de Galliners. El seu fill i hereu, també Guillem, és ja un «ciutadà de Barcelona», fill de pagès enriquit i esdevingut ciutadà.

Acabarem aquesta anàlisi amb els preus del gra i dels animals domèstics. Els preus de venda del gra de Guillem de Noguera eren els mateixos que, per a Barcelona, recull P. Ortí i cita M. Aventín:²⁵

Forment:	entre 6 sous i 6 diners i 8 sous la quartera
Ordi:	entre 3 sous i 6 diners i 4 sous la quartera
Blat:	3 sous la quartera

Els preus del safrà eren de 5 sous la quartera, 10-12 sous la lliura i 25 sous la cabeça.

Els preus mitjans del bestiar, en sous barcelonesos, eren els següents:

Bous:	47 sous per cap
Vaques:	39,4 sous per cap
Vedells:	38 sous per cap
Ases:	45,5 sous per cap

El fill i hereu de Guillem de Noguera, dit Guillem com el pare, fou ja un «ciudadà de Barcelona».²⁶ Fill de pagès local enriquit, deixa la masia familiar i se'n va a viure a Barcelona, d'on és ciudadà. No li resultaria massa difícil el canvi, ja que l'avi patern, Bernat, ja havia anat a viure a Sarrià, quaranta-set anys abans.

Per causes encara no establertes, entre les quals podria haver un cert buit documental, la possessió del mas Noguera va passar, en una data situada entre 1340 i 1440, de la família Noguera a la Miró, amb algun altre posseïdor entremig, com ara Antònia Staper,²⁷ dita per matrimoni Antònia ça Cabrera. Antònia, que era filla de Bartomeu Staper, de Cerdanyola, i estava casada amb Antoni ça Cabrera, de Sant Iscle de les Feixes, era l'any 1374 la «propietaria dicti mansi de Nogaria», el qual posseïa per herència paterna i tenia pel monestir de Sant Cugat, que n'exercia el domini directe.²⁸ L'any 1403, el mas estava sota el domini útil de Joan Staper, probablement fill d'Antònia.²⁹

25. P. ORTÍ, *Els molins reials del Rec Comtal a Barcelona durant la primera meitat del segle XIV*, Barcelona: Facultat de Geografia i Història, 1991 (memòria de llicenciatura), p. 198 i 201; AVENTÍN, *La societat feudal...*, p. 312.

26. ACA, *Notarials Sant Cugat*, Berenguer de VILACIS, v. 32, 1330-31, f. 46v. i 117.

27. El cognom Estaper el trobem en aquests documents notariais escrit en diverses formes: «Staper», «Stapa». En cada cas, mantenim la forma textual que trobem als documents.

28. ACA, *Notarials Sant Cugat*, Pere de SANAHUJA, v. 65, 1374, f. 105 i 131.

29. AHS, Francesc AJACH, Joan de MOLES, v. E-24/1, f. s/n.

Poc després, l'any 1434, el mas Noguera va passar a la família Miró, la qual se'n va mantenir al capdavant fins al segle XIX. Mai més no va gaudir aquest mas d'una prosperitat i riquesa com la que li va conferir Guillem de Noguera al llarg de les tres primers dècades del segle XIV.

Trets principals de l'activitat econòmica de Romeu i Guillem

Romeu de Galliners i Guillem de Noguera, emprenedors ramaders i venedors de gra i bestiar, van tenir moltes qualitats en comú. Vegem una comparació de les dades econòmiques d'ambdós protagonistes, a partir de les vendes respectives fetes per cadascun d'ells:

CONCEPTES	ROMEU DE GALLINERS	GUILLEM DE NOGUERA
<i>Bestiar</i>		
Període	1292-1310	1308-1328
Transaccions	62	25
Import total	2.702 sous	1.038 sous
Preu mitjà per operació	43,5 sous	41,5 sous
<i>Cereals</i>		
Període	1293-1310	1300-1329
Transaccions	5	35
Volum	44 quarteres	163 quarteres
Import total	123 sous	902 sous
Preu mitjà per operació	24,5 sous	25,8 sous
<i>Oli</i>		
Període	1293	–
Transaccions	1	
Import total	160 sous	
<i>Safrà</i>		
Període	–	1303-1325
Transaccions		4
Volum		5 lliures, 10 qres, 1 cabeça
Import total		129 sous
<i>Total</i>		
Període	1292-1310	1300-1329
Transaccions	68	64
Import total	2.985 sous	2.069 sous

Font: elaboració pròpia, a partir de les dades notarials

Ja hem assenyalat que la principal activitat econòmica de Romeu va ser la ramadera. Pràcticament, no es va dedicar a altres operacions. Romeu va vendre 44 quarteres de gra al preu de 123 sous entre 1293-1310 però, només en un any, el 1285, en va comprar més de 20 quarteres, al preu de 80 sous. Estava especialitzat només en el bestiar, sense sortir-se de l'àmbit geogràfic del mas. Tot el contrari va succeir amb Guillem, qui es va dedicar gairebé a parts iguals a la ramaderia i els cereals. Tanmateix, Guillem no va arribar a les vendes de bestiar que va fer Romeu. Romeu va fer 62 operacions de venda de bestiar, amb un total de 67 animals, mentre que Guillem només va fer 25 transaccions, però amb 64 caps, per l'abundància de bestiar oví. El negoci ramader de Guillem de Noguera era més diversificat que el de Romeu, ja que no va vendre només bestiar de tir, sinó que es va dedicar també als animals d'engreix per donar carn.

Les vendes d'animals devien aportar més guany que les de cereals. Cada operació de bestiar arribava a tenir un preu mitjà entre 41 i 43 sous, mentre que les de cereals tenien un preu mitjà entre 24 i 26 sous. Per aquesta raó, Romeu, amb 68 transaccions, va aconseguir un volum de 2.985 sous, mentre que Guillem, amb 64 operacions, només va aplegar 2.069 sous.

Una altra forma emprada en els negocis d'animals va ser la de cedir-los en custòdia a una altra persona, la qual tenia cura d'engreixar-los fins al moment de la venda. En general, les dues parts anaven a mitges. Van ser diversos els pagesos dels masos veïns al Noguera i el de Galliners que van emprar aquesta forma, com els Poals, Febrer, Fatjó, Saltells, Perera, etc. Contràriament als seus veïns, tant Romeu de Galliners com Guillem de Noguera van ocupar-se directament de la cria i venda dels seus propis animals. Romeu pràcticament no va emprar el dipòsit en custòdia i Guillem el va fer servir, encara que en petita proporció (el 22,2 per 100 de les operacions d'animals) i bàsicament per al bestiar oví destinat a l'engreix per donar carn.

Operacions menys freqüents van ser la venda d'oli (una operació) i de safrà (4 operacions).

Romeu de Galliners i el seu hereu van comprar algunes terres. Guillem de Noguera no té acreditades compres d'aquest estil, si bé es va dedicar també a l'arrendament de peces, principalment vinyes, a 3 i 6 anys, i preus entre 20 i 60 sous. Cal distingir entre els arrendaments fets per Guillem com a arrendador (cobra un lloguer per unes peces seves que lloga a un tercer) i com a arrendatari (ell paga un lloguer per disposar d'uniques peces de terra).

Com a arrendador, Guillem de Noguera arrendava a Mateu Otger, l'any 1313, el camp de Sentelles, que tenia pel monestir de Santes Creus, per 6

anys, i a Bartomeu Vives una vinya, per 4 anys, el 1329.³⁰ Mentre que, com a arrendatari, va subscriure molts més contractes. Entre els anys 1313-29 hem localitzat dotze peces de terra llogades a altres pagesos del terme, amb majoria de vinya. Hem d'entendre que les peces llogades i destinades al conreu de cereals formarien part del negoci de venda de gra que tenia en marxa. També és de suposar que, malgrat no trobar cap documentació sobre vendes de vi, el lloguer de tantes peces de vinya havia d'obeir a l'explotació del vinyar amb criteris d'elaboració i venda del vi. A diferència de Romeu de Galliners, que va adaptar el negoci de bestiar a la dimensió del seu mas, Guillem de Noguera, amb una base inicialment cerealística, ampliada després a la ramaderia, va haver de sobrepassar l'àmbit del seu mas Noguera i va haver de llogar peces de terra als pagesos veïns per poder atendre les necessitats de venda de gra que tenia.

Cloenda

Els masos Noguera i de Galliners van ser dues masies distintes, però properes, situades dins d'un mateix espai físic, més planer el de Noguera i més muntanyenc i boscà el de Galliners. Tenien dependències senyorials diferents: ambdues estaven sotmeses a la jurisdicció del terme del castell de Sant Marçal de Cerdanyola, però la Noguera tenia com a senyor directe el monestir de Sant Cugat, mentre que la de Galliners tenia com a senyor directe el monestir de Santes Creus. L'adscripció parroquial també era diferent, més que res per la proximitat geogràfica: el mas Noguera pertanyia a Sant Martí de Cerdanyola i el mas de Galliners a Sant Pau de Riusec.

Dues nissagues diferents, els Galliners i els Noguera, originàriament pageses, per l'acció emprendora, quasi simultània, de dos membres decisius, Romeu de Galliners (~1262-1324†) i Guillem de Noguera (~1272-1330†), esdevenen rics i pròspers pagesos de gra i bestiar. Els temps de Guillem i Romeu van ser també els temps de Romeu de Marimon (1259-1309), qui, alhora que era senyor del terme de Cerdanyola, també era comerciant i impulsor d'activitats econòmiques dins de Catalunya.

Cal destacar també la trajectòria d'aquests dos masos, que al començament del segle XIV, en un moment anterior a les grans pestes de mitjan

30. ACA, *Notarials Sant Cugat*, Guillem de TORN, Pere de FOLQUERES, v. 22, 1317, f. 108v., i Guillem de TORN, Ramon FALGUERA, v. 31, f. 67v.

segle, havien desenvolupat un mercat de la terra, amb arrendament de peces per destinar-les al conreu i la posterior venda dels cereals produïts, així com la dedicació a la cria i venda d'animals de tir, de llet i de carn. En suma, un mercat de la terra, un mercat d'excedents agrícoles i un mercat de bestiar.

Els Galliners gaudeixen d'una certa preeminència social i econòmica que transcendeix a l'exterior pel fet de disposar d'esclaus sarraïns, de participar en arbitratges i avinences i pels elevats dots i herències llegítimes amb què doten els fills no hereus. Els Noguera s'enriqueixen, però prefereixen anar-se'n a viure a Barcelona. El pare de Guillem de Noguera, Bernat, ja havia anat a viure de Cerdanyola a Sarrià (1293) i el fill de Guillem, també Guillem, se'n va anar a viure de Cerdanyola a Barcelona (1330). Sembla com si els Noguera haguessin estat més atrets per la figura de Romeu de Marimon i la vida com a ciutadans de Barcelona que no pas els Galliners, que van seguir a l'heretat familiar, sense majors apetències de millora social que les ja esmentades.

La continuïtat dels dos masos, després de la desaparició de les dues figures excepcionals aquí estudiades, també fou desigual. Mentre que el mas de Galliners es manté en poder de la nissaga Galliners, va tenir una existència amb problemes econòmics que el portaran al segle XVII a la seva desaparició, annexat al mas Domènec, de resultes de la compra que els seus propietaris havien fet. La crisi al mas Noguera li va arribar molt abans que als Galliners i es va resoldre amb el relleu de la nissaga pagesa. Després de Bernat de Noguera, el mas va passar breument a la família Estaper (1374-1403) i, d'aquesta, a la nissaga Miró (1434), que el va expansionar entre 1515-1614 i el va conservar fins al segle XIX.

Introducció

La importància històrica de la lletra de canvi en el préstec a curt termini i com a transferència de cabals és un fet innegable. L'origen de la lletra de canvi, qüestió que ha generat hipòtesis i teories,¹ s'explica si tenim present una constatació i una necessitat: cal tenir present que les mercaderies han de viatjar de manera inevitable i, per tant, hom ha de pagar el cost del transport, però les espècies monetàries o els diners no necessàriament han de ser transportades, és a dir, es pot transferir i, al mateix temps, canviar la moneda a un cost més baix. Més encara, tant més important és la necessitat de disposar de monedes diferents segons els llocs. La distància en l'espai, és a dir, la separació física dels llocs en ambdues operacions (lloc d'emissió i lloc de cobrament) comportava un lapse de temps entre aquestes, cosa que feia de la lletra de canvi un instrument de crèdit, és a dir, es produïa la coexistència d'una operació de canvi i una operació de crèdit. D'altra banda, no es pot oblidar el fet que la utilitat i l'avantatge de disposar de crèdit no era sospitós d'il·licitud si es complien certes condicions: que el pagament final es fes en un altre lloc i en una moneda diferent d'aquella en la qual s'havien rebut els diners, és a dir, que fos una lletra de canvi i gir.² Més encara, el guany que hom podia obtenir no era un guany fix, el que avui diríem «tant per cent», sinó que es tractava d'una quantitat

1. Vegeu A. GARCIA SANZ, «El contrato de “Dita” y la letra de cambio», *Ausa*, V (1964-1967), p. 81. La prudència d'Arcadi Garcia Sanz en aquest article es tradueix en l'excel·lent treball A. GARCIA I SANZ, M. T. FERRER I MALLOL, *Assegurances i canvis marítims medievals a Barcelona*, 2 v., Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1983, p. 29-119.

2. Vegeu J. T. NOONAN, «Operazioni bancarie», dins O. CAPITANI (coord.), *Etica economica medievale*, Bologna: Società Editrice Il Mulino, 1974, p. 136-154, i R. DE ROOVER, *L'évolution de la lettre de change, XIVe-XVIIIe siècles*, Paris: Librairie Armand Colin, 1953, p. 45. L. DALLE MOLLE, *Il contratto di cambio dei moralisti dal secolo XIII alla metà del XVII*, Roma: PUG, 1954. Cal tenir present que ens referim, en parlar de la valoració ètica, a aquest final del segle XIV, moment d'emissió de les lletres de canvi del nostre estudi.

variable que depenia de diversos factors.³ És per això que l'estudi de la lletra de canvi ha atès l'atenció d'historiadors de diverses disciplines.⁴

Malgrat que hom disposa ja d'un estudi general de la lletra de canvi a Espanya, obra de Bruno Aguilera Barchet,⁵ l'estudi depèn poc de les fonts documentals pel que fa a la Corona d'Aragó i molt de la bibliografia existent. Per a Castella, la seva informació és directa i se centra sobretot en el segle XVI i posteriors. Per a València, hom disposa de l'estudi de Ricardo Garrido Juan amb moltes referències a la lletra de canvi a Catalunya.⁶ Abans, però, Henri Lapeyre⁷ havia intentat quelcom semblant amb resultats més aviat modestos, si tenim present que el seu curt article tan sols permetia un breu examen de la importància d'aquest instrument canviari. Per a Catalunya, continuem dependent dels estudis inicials d'André E. Sayous amb les precisions inestimables d'Arcadi Garcia Sanz i Garpar Feliu Montfort,⁸ que actualitzen, en molts indrets, les afirmacions de Sayous. Poste-

3. VEGEU R. CONDE, «Seis letras de cambio cuatrocentistas giradas contra Barcelona», *Estudios Históricos y Documentos de los Archivos de Protocolos*, 5 (1977), p. 65. Vull agrair al Dr. Gaspar Feliu les precisions sobre el tema en un treball seu de títol *La licitud de l'interès: evolució històrica d'un tema de moral econòmica*, p. 20, que suposo encara inèdit.

4. VEGEU R. DE ROOVER, *L'évolution de la lettre...*, p. 11.

5. B. AGUILERA BARCHET, *Historia de la letra de cambio en España (seis siglos de práctica trayectoria)*, Madrid: Ed. Tecnos, 1988. En aquesta obra, a l'Apèndix documental, es reproduïxen lletres del segle XIV que corresponen als doc. 26, 67 i 74 del nostre Apèndix documental. Vegeu també la seva tesi doctoral sobre la lletra de canvi a Castella: *Evolución histórica de la letra de cambio en Castilla: siglos XV al XVII*, Madrid: Departamento de Historia del Derecho, Facultad de Derecho, Universidad Complutense de Madrid, 1983. En aquesta obra l'autor té present les característiques de la lletra de canvi al segle XIV i es reproduïxen les mateixes lletres del segle XIV que en l'obra anterior.

6. R. GARRIDO JUAN, *La letra de cambio en el Medioevo Valenciano*, Valencia: Ayuntamiento de Valencia, 1971. Garrido Juan reproduïx, de manera molt deficient, una lletra de canvi girada des de Mallorca el dia 26 d'octubre de 1392, l'original de la qual es troba al Foment del Treball Nacional de Barcelona, de la qual hem trobat el protest a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (AHCB). Vegeu al nostre Apèndix documental el doc. 40. Garrido Juan reproduïx també una lletra original dipositada al mateix AHCB, girada el 21 de juliol de 1388, que també reproduïm en el doc. 26 del nostre Apèndix documental.

7. H. LAPEYRE, "Contribution à l'histoire de la lettre de change en Espagne du XIVe au XVIIIe siècle", *Anuario de Historia Económica y Social*, 1 (1968), p. 107-125.

8. A.-E. SAYOUS, *Els mètodes comercials a la Barcelona medieval*, Barcelona: Ed. Base, 1975. La traducció, l'edició i l'estudi introductoris són obra d'A. GARCIA I SANZ i G. FELIU I MONTFORT. De l'estudi introductoris cal tenir present, en especial, el capítol «El contracte de canvi», p. 28-33, i el capítol «Els dipòsits comercials i bancaris, la dita i la comp-

riorment, Núria Coll,⁹ Rafael Conde¹⁰ i el mateix Arcadi Garcia Sanz, primer sol i després amb Maria Teresa Ferrer,¹¹ entre d'altres,¹² han estudiat i editat documents diversos, en especial per la seva importància per a la història de la lletra de canvi.

Lletres de canvi originals i les còpies

És un fet que les lletres de canvi originals de l'època medieval són escasses. La lletra medieval requeria la participació de diverses persones, quatre en el cas màxim, i en aquest cas dues persones en dues ciutats participants, i també tres o dues. Aquestes persones, en el cas màxim que fossin quatre les persones que hi intervenien, són nomenades lliurador o remitent, és a dir, la persona que rebia en un lloc el valor i signava la lletra dirigint-la a un seu banquer o corresponsal en un lloc diferent; prenedor o dador del valor, qui lliurava el valor i rebia la lletra per a remetre-la al seu corresponsal o banquer perquè la cobrés al lloc designat a la lletra; lliurat o pagador, és a dir, corresponsal o banquer del lliurador, que, en rebre la lletra, havia de pagar-la a la persona indicada en ella; i beneficiari o tenidor, corresponsal del prenedor, que, en rebre la lletra, la presentava al lliurat

tabilitat mercantil: origen del xec», p. 33-38. En aquesta obra consta un apèndix amb diversos documents. El document núm. 32 correspon al doc. 26 del nostre Apèndix documental. El document 33 de l'obra de Sayous correspon al nostre doc. 34. Els doc. 34 i 35 de l'obra de Sayous són una part del doc. 33 del nostre Apèndix documental.

9. N. COLL, «Una letra de cambio y de su recambio originales de 1461; transferencia de la segunda», *Estudios Históricos y Documentos de los Archivos de Protocolos*, 4 (1974), p. 447-454.

10. R. CONDE, «Seis letras de cambio...», p. 62-71. En aquest article es recull la bibliografia, dispersa i puntual, sobre la lletra de canvi catalana o de l'àmbit català. R. CONDE, «Un episodio cambiario entre Palermo y Barcelona (1448)», *Fardelliana*, 2-3 (1982), p. 3-9, i «Una letra de cambio avalada de 1403», *Anales de la Universidad de Alicante. Historia Medieval*, 2 (1983), p. 239-249.

11. A. GARCIA SANZ, «Precedentes de la letra de cambio en la "Curia Fumada"», *Ausa*, II (1955-1957), p. 534-540; «El contrato de la dita y la letra de cambio», *Ausa*, V (1964-1967), p. 81-87; «Els orígens del dret canviari català», *Scriptorium Populeti*, 3 (1970), p. 215-235, i «Una letra de cambio de 1438, con cesiones parciales de su importe», *Revue Internationale d'Histoire de la Banque*, 7 (1973), p. 185-190.

12. Per a una bibliografia més extensa, vegeu els repertoris bibliogràfics d'A. Garcia Sanz i G. Feliu Montfort que es troben a A.-E. SAYOUS, *Els mètodes comercials...*, p. 177-186. També, vegeu el recull aplegat dins B. AGUILERA BARCHET, *Historia de la letra...*, p. 17-22, i dins A. GARCIA I SANZ, M. T. FERRER I MALLOL, *Assegurances i canvis...*, p. 291-301.

perquè aquest la pagués.¹³ La lògica de l'operació de crèdit, lligada a aquest instrument de caràcter privat, portava a la seva destrucció, en haver pagat el lliurador o remitent de la lletra, és a dir, el deutor, mitjançant el seu corresponsal, al dador del valor o prenedor, que cobrava mitjançant el seu banquer o corresponsal. Dit altrament, en haver pagat, hom destruïa, per raons òbvies, quasi bé sempre la lletra. Si no es pagava, es protestava davant notari per a la qual cosa hom havia de presentar la lletra impagada, fet que ha permès conservar, en alguns casos, la lletra dins el mateix protocol.

Doncs bé, les lletres originals del segle XIV conservades a Barcelona conegudes fins ara, eren cinc: quatre es troben a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona¹⁴ (doc. 26, 67, 70 i 74) i una altra la posseeix el Foment del Treball Nacional de Barcelona (doc. 34). Presentem per primera vegada dues lletres de canvi originals del segle XIV inèdites fins ara (doc. 31 i 32), que reproduïm gràficament.¹⁵ Les lletres de canvi originals del segle XV són més abundoses i les inèdites, l'existència de les quals era també desconeguda fins ara, són diverses. Les farem públiques en un proper treball que abastarà també el segle XV fins a la Guerra Civil, l'any 1462. Doncs bé, el present treball se centra en l'espai de temps que va des de la data de la primera lletra de canvi, en aquest cas transcrita, que es troba en un protest de l'any 1383, fins a l'any 1400. És a dir, centrem el treball en la darrerïa del segle XIV, període del qual tan sols es conserven les set lletres de canvi originals esmentades.

Per a l'estudi, però, de la lletra de canvi disposem, a més de les lletres originals conservades, de les transcripcions fetes, en temps molt proper a la seva emissió, en els registres de cancelleria, les còpies fetes en els llibres especials dels mercaders que feien ús d'aquest instrument de crèdit i, en especial, les còpies o les transcripcions fetes a les actes notarial dels protests, les «*cartes de requesta*» (doc. 32),¹⁶ en no haver pagat l'import de

13. Vegeu, tanmateix, a l'Apèndix documental el doc. 22. La lletra girada des de l'Alguer per Samuel Ferrer haurà de ser pagada per ell mateix a Barcelona, passats 15 dies, a Marc Sayol, prenedor o pagador a l'Alguer i tenidor i beneficiari a Barcelona.

14. Totes les lletres de canvi originals conservades i les còpies que es troben als arxius de Barcelona, que pertanyen al període que va de l'any 1383 (la primera) fins a 1400, han estat transcrites i consten a l'Apèndix documental. Sempre que ens referim o citem una lletra de canvi, com hom ha pogut veure, ho farem així: doc. i número. És a dir, «doc. 1» indica la primera lletra transcrita a l'Apèndix documental.

15. Fons Cucurulla, *Canviaris*, núm. 21 i 32. Vegeu la reproducció gràfica a les pàgines 49 i 51.

16. Per a la importància d'aquesta font «subsidiària», vegeu R. CONDE, «Seis letras de cambio...», p. 70.

la lletra el lliurat o pagador. Els protestes notarials són una font indispensable per la riquesa de la informació que hom hi troba, a més de la lletra de canvi transcrita, sobre els protagonistes de la mateixa: prenedor o dador del valor, lliurador o remitent de la lletra, beneficiari o tenidor de la lletra i lliurat o pagador. Les lletres de canvi sovint no diuen res o ben poca cosa sobre aquests. I els protestes, en canvi, precisen aspectes que o bé manquen a la lletra o bé són poc precisos. Endemés, aquests protestes ens assabenten de la data de presentació de la lletra de canvi al lliurat o pagador, de la data del protest, de les causes de l'impagat i del valor actual de la moneda a pagar en l'espècie del lloc (mercat de valors), rebuda pel lliurador o remitent en moneda del lloc d'emissió de la lletra.

Tenen un interès especial els protestes per la informació que hom hi troba sobre les causes de l'impagat per part del lliurat o pagador, a qui va dirigida la lletra, és a dir, el banquer o corresponsal del lliurador o remitent de la lletra, que rep els diners: manca de numerari del lliurador, no conèixer la persona que signa la lletra, mancança momentània de numerari, dubtes sobre si la lletra presentada és realment una lletra de canvi, impossibilitat física de pagar per ordre o manament de no pagar, necessitat de certesa que el canvi ha estat fet, absència del lliurat, necessitat de l'ordre del prenedor o dador del valor, acceptació de la lletra que, tanmateix, no es paga, voluntat del lliurat de pagar girant una nova lletra, impossibilitat de pagar la totalitat del crèdit i pagament d'una part, pagament en taula de canvi i no en comptants, pagament tan sols d'una part perquè la resta de la totalitat del valor és fictícia, etc.

Malgrat el que deia Henri Lapeyre, en el seu conegut article publicat l'any 1968, basant-se en les dades tretes de les cinc lletres de canvi originals del segle XIV, conegudes fins a aquell moment, hem de dir que en aquest segle, després d'haver examinat les lletres transcrites als protestes, la lletra de canvi ha assolit la seva forma clàssica, que gairebé no variarà fins a la generalització de l'endós: les fórmules estereotipades («*per a questa primera de canvi*», etc.), el procediment d'acceptació, el sistema de protest, l'associació de l'aval («*et ego Henricus Tonssus promixi pro predictis*», doc. 51; «*Arnau Baig de Mallorques és entravengut en nom de fermança a l'obligat*», doc. 55); la possibilitat de girar recanvi en cas de no pagament de la lletra i del consegüent protest;¹⁷ la possibilitat que el deutor assignés

17. Així, en l'acta de protest per la lletra no acceptada i no pagada que conté el doc. I de l'Apèndix documental, datat el dia 28 d'octubre de 1383, es diu: «*Notificant a vós que*

la taula de canvi d'un canviador, per tal que, en arribar el moment del venciment, pagués aquell deute (doc. 40). Manca, però, la pràctica de la «*ricorsa*», segons la qual el deutor era el mateix beneficiari, caracteritzada per la coneguda fórmula «*pagate a voi stesso*», o bé «*pachate a voi medeci-mi*» o una altra de semblant i, en català, «*pagau a vós matex*».¹⁸

El contingut: dates, valors cedits i a pagar, els fors, els llocs, els terminis

Les dades aplegades de les set lletres de canvi originals del segle XIV i les dades aplegades de les lletres de canvi transcrits als protestes a partir del primer, datat l'any 1383, ens permeten confeccionar el quadre següent: a la primera columna, posem la data d'emissió de la lletra de canvi; a la segona columna, posem la data de presentació de la lletra; a la tercera columna, consta la data del protest; tot seguit, a la quarta columna, el valor credit o prestat pel prenedor de la lletra en la moneda del lloc del préstec; a la cinquena columna, la quantitat a pagar en destí pel lliurat o pagador; a la sisena columna, el tipus de canvi de valors, és a dir, el for o el valor en moneda de Barcelona («*incert*») de cada unitat de la moneda de la lletra girada des d'una ciutat diferent a la de Barcelona («*cert*»), o a l'inrevés; a la setena, les ciutats entre les quals van ser girades les lletres; tot seguit, el termini proposat per a pagar a partir de la presentació de la lletra i, per últim, posem el número del document o de la lletra de canvi transcrita a l'Apèndix documental.

jo reebré sobre lo dit Berenguer Lorenç e sos béns, e altres persones que en açò sien tengudes, reacambi o reacambis per lo dit cambi e per totes massions fetes e faedores per aquell...» Vegeu també el protest per la lletra no pagada que conté el doc. 2, datat el dia 12 de novembre de 1383: «*Notifficando et declarando quod ego recipiam reracambium et reracambia super dictum Franciscum de Franciscis et eius bona et alias personas que ad hec teneantur pro predicto cambio et omnibus dampnis, missionibus et interesse factis et sustentis pro eodem*».

18. Vegeu R. NOGUERA, M. MITJÀ, «Protesto del siglo XV de una letra “con la ricorsa”», *Estudios Históricos y Documentos de los Archivos de Protocolos*, II (1950), p. 325-327; A. GARCIA I SANZ, M. T. FERRER I MALLOL, *Assegurances i canvis marítims...*, p. 73-76, i N. COLL, «Una letra de cambio...», p. 449.

Emissió	Presentació	Protest	Quantitat-crèdit	A pagar en destí	Canvi, for o raó	Llocs	Temps	Doc.
1383/10/28		1383/11/26	300 fl. de Fl.	240 ll.	16 s. 10 dr. = 1 fl.	Pisa – Barcelona	30 dies	1
1383/11/12	1383/12/22	1384/02/21	275 ll. 16 s. 8 dr. de B.	367 fl. 19 s. 2 dr. Gèn.			tempore	
				=455 ll. 14 s. 2 dr. Gèn.	15 s. = 1 fl.	Barcelona – Gènova	consueto	2
1383/11/13		1384/02/23	120 ll. de Fl.	160 fl. = 200 ll. Gèn.	15 s. = 1 fl.	Barcelona – Gènova	t. c.	3
1383/12/07	1384/01/07	1384/02/06	400 fl. de Fl.	304 ll. 3 s. 4 dr.	15 s. 2 dr. 1 ob. = 1 fl.	Pisa – Barcelona	30 dies	4
1384/01/08		1384/03/10	300 fl. de Fl.	230 ll.	15 s. 4 dr. = 1 fl.	Pisa – Barcelona	30 dies	5
1384/01/22	1384/02/20	1384/03/09	400 fl. de Fl.	301 ll. 13 s. 4 dr.	15 s. 1 dr. = 1 fl.	Pisa – Barcelona	30 dies	6
1384/01/31	1384/02/20	1384/02/24	200 fl. de Fl.	152 ll. 2 s. 8 dr.	15 s. 2dr. 1 ob. = 1 fl.	Gènova – Barcelona	t. c.	7
1384/02/06	1384/03/16	1384/04/18	300 fl. de Fl.	225 ll.	15 s. = 1 fl.	Pisa – Barcelona	30 dies	8
1384/02/11	1384/03/16	1384/04/20	400 fl. de Fl.	299 ll. 3 s. 4 dr.	14 s. 11 dr. 1 ob. = 1 fl.	Pisa – Barcelona	30 dies	9
1384/02/13		1384/03/16	300 fl. de Fl.	224 ll. 7 s. 6 dr.	14 s. 11 dr. 1 ob. = 1 fl.	Pisa – Barcelona	30 dies	10
1384/02/29	1384/03/30	1384/05/02	400 fl. de Fl.	298 ll. 6 s. 8 dr.	14 s. 11 dr. = 1 fl.	Pisa – Barcelona	30 dies	11
1384/03/03	1384/03/29	1384/05/02	300 fl. de Fl.	223 ll. 2 s. 6 dr.	14 s. 10 dr. 1 ob. = 1 fl.	Pisa – Barcelona	30 dies	12
1384/03/19		1384/04/01	50 fl. d' Ar.	31 ll. 9 s. 2 dr.	[12. s. 7 dr.]	Avinyó – Barcelona	12 dies	13
1384/03/19		1384/04/26	300 fl. de Fl.	220 ll. 12 s. 6 dr.	14 s. 8 dr. 1 ob. = 1 fl.	Pisa – Barcelona	30 dies	14
1384/04/05		1384/06/06	200 fl. de Fl.	147 ll. 10 s.	14 s. 9 dr. = 1 fl.	Pisa – Barcelona	30 dies	15
1384/04/12		1384/06/15	300 fl. de Fl.	220 ll. 12 s. 6 dr.	14 s. 8 dr. 1 ob. = 1 fl.	Pisa – Barcelona	30 dies	16
1384/04/20		1384/05/25	600 dobles morisques	540 ll.	18 s. = 1 dobla	Sevilla – Barcelona	10 dies	17
1384/05/13		1384/06/23	500 fl. de Fl.	372 ll. 18 s. 4 dr.	14 s. 11 dr. = 1 fl.	Gènova – Barcelona	10 dies	18
1384/05/18		1384/07/04	300 fl. de Fl.	222 ll. 10 s.	[14 s. 10 dr. = 1 fl.]	Gènova – Barcelona	10 dies	19
1384/05/24	1384/06/01	1384/06/22	333 ll. 4 dr.	333 ll. 4 dr.		València – Barcelona	10 dies	20
1384/06/27		1384/07/01	120 r. de Mall.	94 ll. 10 s.	15 s. 9 dr. = 1 r.	Mallorca – Barcelona	10 dies	21
1387/11/08	1387/12/06		60 fl. Ar.			L'Alguer – Barcelona	15 dies	22
1388/02/28	1388/03/11	1388/03/20	70 ll. de Mall.	54 ll. 4 s. 2 dr.	14 s. 11 dr. = 1 ll. Mall.	Mallorca – Barcelona	10 dies	23
1388/04/06		1388/04/13	150 r. de Mall.	[113ll. 2 s. 10 dr.]	15 s. 1 dr. = 1 r. Mall.	Mallorca – Barcelona	al temps	24
1388/05/08	1389/03/27	1389/04/17	500 fl. de Fl.	364 ll. 11 s. 7 dr.	[14 s. 7 dr.]	Gènova – Barcelona	20 dies	25

Emissió	Presentació	Protest	Quantitat-crèdit	A pagar en destí	Canvi, for o raó	Llocs	Temps	Doc.
1388/07/21			250 fl. de Fl.	[158 ll. 17 s. 1 dr.]	[12 s. 8 dr. = 1 fl. Mall.]	[..] – Barcelona		26
1390/02/28		1391/04/19	300 r. 14 s. de Mall.	225 ll. 10 s. 11 dr.	15 s. = 1 r. Mall.	Mallorca – Barcelona	10 dies	27
1391/01/24	1391/02/22	1391/02/24	[85 r. de Mall.]	63 ll. 15 s.	15 s. = 1 r. Mall.	Mallorca – Barcelona	al temps	28
1391/03/17		1391/04/04	37 ll. 12 s. 6 dr.	28 ll. 4 s. 8 dr.	15 s. = 1 r. Mall.	Mallorca – Barcelona		29
1391/07/22		1391/07/24	19 ll. 5 s.	19 ll. 5 s.		[..] – Barcelona	10 dies	30
1392/03/11	1392/03/27		800 fl. Ar.	800 fl. d'Ar.		Saragossa - Barcelona	6 dies	31
1392/06/17			[24 r. de Mall. 15 s]	18 ll. 17 s.	15 s. 1 dr. = 1 r. Mall.	Mallorca – Barcelona	a la vista	32
1392/10/26		1392/11/29	[sobre censal de Mall.]	30 ll.		Mallorca – Barcelona	2 mesos	33
1392/10/26		1392/12/06	[sobre censal de Mall.]	17 ll. 10 s.		Mallorca – Barcelona	2 mesos	34
1394/06/01	1394/06/08	1394/06/10	[80 r. de Mall.]	59 ll. 13 s. 4 dr.	14 s. 11 dr. = 1 r. Mall.	Mallorca – Barcelona	usança	35
1394/06/10		1394/06/15	150 r. de Mall.	[111 ll. 13 s. 6 dr.]	14 s. 11 dr. = 1 r. Mall.	Mallorca – Barcelona	10 dies	36
1394/06/19		1394/06/26	201 r. 13 s. 4 dr. Mall.	[150 ll. 1 s. 9 dr.]	14 s. 11 dr. = 1 r. Mall.	Mallorca – Barcelona	10 dies	37
1394/07/13		1394/05/18	123 ll. 14 s. 6 dr. Bar.			Ravesporch – Barcelona	setemb.	38
1394/10/15		1394/11/30	[599 fl. 6 s. 3 dr.] de Fl.	487 ll. 10 s.	16 s. 3 dr. = 1 fl.	Gènova – Barcelona	usança	39
1394/12/31	1395/01/08	1395/01/08	400 fl. d'Ar.	400 fl. d'Ar.		Tortosa – Barcelona	6 dies	40
1395/03/30	1395/03/30	1395/04/05	100 ll. de Mall.	74 ll. 11 s. 8 dr.	14 s. 11 dr. = 1 r. Mall.	Mallorca - Barcelona	10 dies	41
1395/05/05	1395/06/25	1395/06/26	100 ll. de Mall.	75 ll. 16 s. 8 dr.	15 s. 2 dr. = 1 r. Mall.	Mallorca - Barcelona	usança	42
1395/05/22	1395/05/27	1395/05/27	40 r. de Mall.	30 ll.	15 s. = 1 r. Mall.	Mallorca - Barcelona	10 dies	43
1395/05/22		1395/05/29	22 ll.	22 ll.		València - Barcelona	8 dies	44
1395/05/25	1395/05/27	1395/05/28		67 ll. 16 s. 7 dr.		Mallorca - Barcelona		45
1395/06/08	1395/06/28	1395/06/29	100 r. de Mall.	75 ll. de B	15 s. 2 dr. = 1 r. Mall	Mallorca - Barcelona	usança	46
1395/06/12	1395/06/19	1395/07/02		82 ll. 10 s.		Avinyó – Barcelona	12 dies	47
1395/06/14		1395/07/09	223 r. 17 s. de Mall.	223 r. 17 s. De Mall.	15 s. 2 dr. = 1 r. Mall.	Mallorca - Barcelona	10 dies	48
1395/06/26	1395/07/02	1395/07/05	50 ll.	50 ll.		Perpinyà - Barcelona	3 dies	49
1395/08/07	1395/10/07	1395/10/09	25 ducats	20 ll. 10 s. 5 dr.	16 s. 5 dr. = 1 ducat	Venècia - Barcelona	7 oct.	50
1395/09/03		1395/11/05	175 fl. de Gèn.	140 ll.	16 s. = 1 fl. de Gènova	Gènova - Barcelona	usança	51

Emissió	Presentació	Protest	Quantitat-crèdit	A pagar en destí	Canvi, for o raó	Llocs	Temps	Doc.
1395/10/03	1395/11/13	1395/11/15	450 r. Mall.	450 r. de Mall.	14 s. 11 dr. = 1 r. Mall.	Mallorca - Barcelona	usança	52
1395/10/05	1395/10/08	1395/10/14	275 r. 13 s. 2 dr. Mall.	[209 ll. 4 dr. de B.	15 s. 2 dr. = 1 r. Mall.	Mallorca - Barcelona.	10 dies	53
1395/10/09	1395/10/15	1395/10/15	500 fl. Ar.	500 fl. Ar.		Saragossa - Barcelona.	7 dies	54
1395/10/11		1395/10/27	225 r. de Mall.	171 ll. 11 s. 3 dr.	15 s. 3 dr. = 1 r. Mall.	Mallorca - Barcelona	usança	55
1395/10/21		1395/10/26	40 ll. de Mall.	30 ll.	15 s. = 1 r. Mall.	Mallorca - Barcelona	10 dies	56
1396/01/23	1397/02/07	1397/02/17	50 r. de Mall.	37 ll. 5 s. 10 dr.	14 s. 11 dr. = 1 r. Mall.	Mallorca - Barcelona	usança	57
1396/03/14	1397/03/26	1397/04/04	100 ll. de Mall.	76 ll. 10 dr.	15 s. 2 dr. = 1 r. Mall.	Mallorca - Barcelona	10 dies	58
1396/07/31	1396/08/17	1396/08/25	150 fl. flor. de Fl.	110 ll. 12 s. 6 dr.	14 s. 9 dr. = 1 fl.	Gènova - Barcelona	20 dies	59
1396/11/02		1400/06/19	140 fl. flor. de Fl.	140 reials d'or	1 fl. = 1 r. Mall.	Catània - Barcelona		60
1396/12/07	1396/12/28	1397/01/14	140 fl. flor. de Fl.	117 ll. 6 s. 8 dr.	14 s. 8 dr. = 1 fl.	Gènova - Barcelona	20 dies	61
1397/01/18	1387/01/25	1397/01/25	200 r. de Mall.	150 ll.	15 s. = 1 r. Mall.	Mallorca - Barcelona	10 dies	62
1397/01/26	1397/02/07	1397/02/15	100 r. de Mall.	100 r. Mall.	15 s. = 1 r. Mall.	Mallorca - Barcelona	10 dies	63
1397/02/14	1397/02/16	1397/02/20	1.800 r. de Mall.	1.365 ll.	15 s. 2 dr. = 1 r. Mall.	Mallorca - Barcelona	10 dies	64
1397/02/19	1397/02/24	1397/02/28	40 r. de Mall.	31 ll.	15 s. 6 dr. = 1 dr. Mall.	Mallorca - Barcelona	10 dies	65
1397/10/11		1397/12/04	95 fl. d'Ar.	95 fl. Ar.		L'Alguer - Barcelona.	10 dies	66
1398/02/20			600 fl. d'Ar.	600 fl. Ar.		Saragossa - Barcelona	6 dies	67
1398/05/09		1397/04/14	36 ll.	36 ll.		Perpinyà - Barcelona	4 dies	68
1398/08/13	1398/08/20	1398/08/20	50 r. de Mall.	38 ll. 6 s. 8 dr.	15 s. 2 dr. = 1 r. Mall.	Mallorca - Barcelona	al temps	69
1398/10/06			108 fl. 20 s. 12 drs. de Fl.		15 s. 6 drs. = 1 florí	Palerm - Barcelona		70
1399/07/11	1399/08/04	1399/08/05	200 escuts	200 escuts philipus	9 s. 11 dr. = 1 sc.	Bruges - Barcelona	usança	71
1399/07/11	1399/08/04	1399/08/06	50 fl. d'Ar.	50 fl. Ar.		València - Barcelona	15 dies	72
1399/10/23		1399/11/10	75 r. de Mall.	75 r. de Mall.	15 s. = 1 r. Mall.	Mallorca - Barcelona	10 dies	73
1399/12/11			108 ducats d'or	90 ll. de B	16 s. 8 drs. = 1 ducat	Venècia - Barcelona	11 feb.	74
1400/03/26		1400/04/10	140 fl. d'Ar.	140 fl. d'Ar.		Càller - Barcelona	2 mesos	75

Abreviatures: Ar. = Aragó; B. = Barcelona; fl. = florí; Fl.: Florència; Gèn. = Gènova; Mall.: Mallorca; r. = reial, reyal o ral; ll. = lliura o lliures; s. = sou o sous; dr. = diner o diners; t. c. = tempore consueto; setemb. = setembre; oct. = octubre; feb. = febrer.

La majoria de les lletres que consten al quadre anterior són, ben cert, lletres de canvi o de gir: monedes diferents, localitats diferents i raons («*ratio*») o fors o tipus de canvis no sempre iguals. En altres no hi ha monedes diferents i, per lògica, no consta la «*ratio*» entre monedes o el for (doc. 40, 44, 47, 49, 66, 67, 68, 72 i 75). Són simples ordres de pagament? Són simples «*xecs de viatge*»? Que es tracta de simples ordres de pagament ho podem veure en els casos dels doc. 33 i 34: Guillem de Muntbrú, administrador de la terra de la ciutat i regne de Mallorca, el lliurador de la lletra de Mallorca, mana al seu corresponsal a Barcelona, fent ús de l'instrument de la lletra de canvi («*per aquesta primera letra*»), que pagui a una tercera persona una quantitat que correspon a la renda per un censal sobre la universitat de Mallorca. En aquesta lletra no hi ha prenedor, que és en realitat el beneficiari. Aquest, en haver estat presentada la lletra, volia que es fes efectiva en aquest moment, perquè entenia que era una ordre de pagament. El lliurat, però, volia observar les condicions formals de la lletra de canvi («*pagarets [...] a II meses primers vienents*»). En el doc. 22 podem veure que March Sayol, mercader de Barcelona, és a la vegada prenedor o dador del valor i beneficiari i Samuel Ferrer, jueu de Barcelona, però que es troba a l'Alguer, és lliurador o remitent de la lletra i també lliurat o pagador. No es tracta, per tant, d'un canvi, sinó més aviat d'una transferència de cabals. El mateix, potser, podríem dir de les lletres dels doc. 20 i 30.¹⁹

La importància econòmica d'aquest instrument de crèdit, la lletra de canvi, és palesa si tenim presents les quantitats objecte de crèdit i canvi observables al quadre, a la columna «*quantitat-crèdit*». Així, podem veure quantitats de 600 dobles morisques, que valen 540 lliures en moneda de Barcelona (doc. 17); de 800 florins d'or d'Aragó, que valen 480 lliures (doc. 32); de 600 florins d'or d'Aragó (doc. 67); de quasi també 600 florins d'or de Florència, que valen 487 lliures i 10 sous (doc. 39), i de 500 florins d'or de Florència, que valen 372 lliures, 18 sous i 4 diners (doc. 25). O també quantitats com ara 1.800 reials de Mallorca, que valen 1.365 lliures de moneda de Barcelona (doc. 65); de 275 reials, 13 sous i 2 diners, que valen 209 lliures i 4 sous (doc. 53); de 223 reials i 17 sous (doc. 48); de 225 reials, que valen 171 lliures, 11 sous i 3 diners (doc. 55); de 201 reials,

19. Tanmateix, cal tenir present que la relació de valor entre monedes diferents podia ser triple: a la par, si no hi ha guany ni pèrdua en el canvi entre ambdues monedes; sobre la par, quan hi ha guany en la moneda de què es tracta, i sota la par, en el cas de pèrdua. Cal, per tant, prudència a l'hora de qualificar una lletra de canvi com a tal o com a simple xec. Cf. A. GARCIA I SANZ, M. T. FERRER I MALLOL, *Assegurances i canvis marítims...*, p. 79.

que valen 150 lliures, 1 sou i 9 diners (doc. 37); de 200 reials, que valen 150 lliures (doc. 62); de 120 reials, que valen 94 lliures i 10 sous (doc. 21); de 100 reials, que valen 75 lliures (doc. 46), i de 80 reials, que valen 59 lliures, 13 sous i 4 diners (doc. 35).

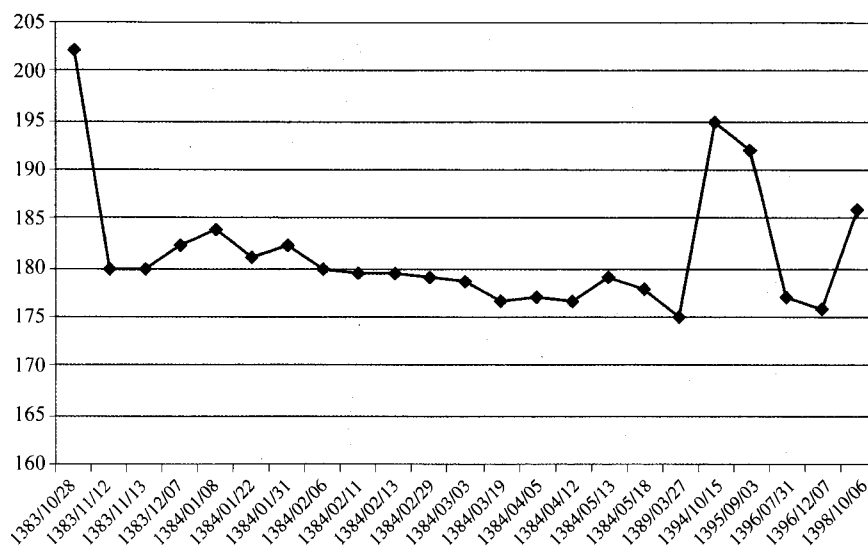
El for, la raó o el tipus de canvi

Ja hem dit que la lletra de canvi, com a instrument de crèdit, era considerada, en aquest moment, una operació lícita, perquè el guany que es podia obtenir no era un guany fix, que avui és dit «*tant per cent*», sinó que era una quantitat variable, que depenia de l'evolució del valor o de la cotització de les monedes. El prenedor o dador del valor o del crèdit cercava, ben cert, un guany o benefici mitjançant un canvi a ell favorable. La lletra era girada en la moneda del lloc de destí. Aquesta moneda s'infravalorava, és a dir, es feia que equivalgués a menys unitats de la moneda del lloc on s'havia fet el crèdit de les que en realitat valia. És per això que la quantitat que realment s'havia de cobrar, quan s'escaigués, era superior a la que el lliurador de la lletra o remitent, és a dir, el deutor, rebia de «*comptants*». Però, com que la cotització de les dues monedes era variable, l'operació es podia saldar amb pèrdues, la qual cosa permetia al creditor defugir la sospita d'usura. Doncs bé, en el quadre que segueix hem aplegat les lletres de canvi on consta el for o la «*raó*» del canvi entre el florí de Florència, moneda local, una unitat en aquest cas (el «*cert*») i el valor donat en moneda del lloc de destí, en aquest cas sous i diners de moneda de Barcelona (l'«*incert*»), que reduïm tot seguit a diners, perquè permet una més fàcil representació gràfica.

Emissió	Canvi del florí: raó	En diners	Emissió	Canvi del florí: raó	En diners
1383/10/28	1 fl. = 16 s. 10 dr.	202	1384/03/19	1 fl. = 14 s. 8 dr. 1 ob.	176,5
1383/11/12	1 fl. = 15 s.	180	1384/04/05	1 fl. = 14 s. 9 dr.	177
1383/11/13	1 fl. = 15 s.	180	1384/04/12	1 fl. = 14 s. 8 dr. 1 ob.	176,5
1383/12/07	1 fl. = 15 s. 2 dr. 1 ob.	182,5	1384/05/13	1 fl. = 14 s. 11 dr.	179
1384/01/08	1 fl. = 15 s. 4 dr.	184	1384/05/18	1 fl. = 14 s. 10 dr.	178
1384/01/22	1 fl. = 15 s. 1 dr.	181	1389/03/27	1 fl. = 14 s. 7 s.	175
1384/01/31	1 fl. = 15 s. 2dr. 1 ob.	182,5	1394/10/15	1 fl. = 16 s. 3 dr.	195
1384/02/06	1 fl. = 15 s.	180	1395/09/03	1 fl. = 16 s.	192
1384/02/11	1 fl. = 14 s. 11 dr. 1 ob.	179,5	1396/07/31	1 fl. = 14 s. 9 dr.	177
1384/02/13	1 fl. = 14 s. 11 dr. 1 ob.	179,5	1396/12/07	1 fl. = 14 s. 8 dr.	176
1384/02/29	1 fl. = 14 s. 11 dr.	179	1398/10/06	1 fl. = 15 s. 6 dr.	186
1384/03/03	1 fl. = 14 s. 10 dr. 1 ob..	178,5			

La reducció en diners de la «raó» («ratio»), és a dir, el for o el valor en moneda de destí de la moneda local, ens ha permès la confecció del següent gràfic, que permet veure la valoració, és a dir, la tendència del valor de la unitat de moneda local, el florí d'or de Florència, en diners de Barcelona, la moneda de destí, entre l'any 1383, data del primer document, fins a 1398, data de l'últim document que conté el canvi de florins de Florència en moneda de Barcelona.

CANVI DEL FLORÍ DE FLORÈNCIA EN DINERS

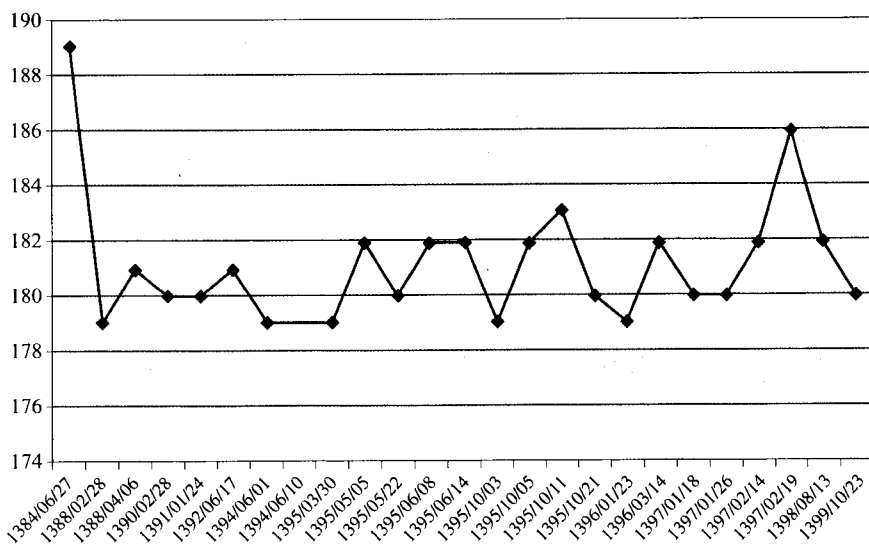
Mallorca va ser una altra ciutat des d'on van ser girades diverses lletres entre 1383, any del primer document, i 1400, *terminus ad quem* d'aquest treball. La moneda local era el reial o royal o ral de Mallorca (el «cert») i la moneda de destí, quasi bé sempre, moneda de Barcelona expressada en lliures, sous i diners (l'«incert»). Tot seguit, com hem fet amb els florins, presentem un quadre amb les equivalències del reial de Mallorca en sous i diners de moneda de Barcelona, que en la tercera columna reduïm a diners.

Emissió	Canvi del reial: raó	En diners	Emissió	Canvi del reial: raó	En diners
1384/06/27	1 r. = 15 s. 9 dr.	189	1390/02/28	1 r. = 15 s.	180
1388/02/28	1 r. = 14 s. 11 dr.	179	1391/01/24	1 r. = 15 s.	180
1388/04/06	1 r. = 15 s. 1 dr.	181	1392/06/17	1 r. = 15 s. 1 dr.	181

Emissió	Canvi del reial: raó	En diners	Emissió	Canvi del reial: raó	En diners
1394/06/01	1 r. = 14 s. 11 dr.	179	1395/10/21	1 r. = 15 s.	180
1394/06/10	1 r. = 14 s. 11 dr.	179	1396/01/23	1 r. = 14 s. 11 dr.	179
1395/03/30	1 r. = 14 s. 11 dr.	179	1396/03/14	1 r. = 15 s. 2 dr.	182
1395/05/05	1 r. = 15 s. 2 dr.	182	1397/01/18	1 r. = 15 s.	180
1395/05/22	1 r. = 15 s.	180	1397/01/26	1 r. = 15 s.	180
1395/06/08	1 r. = 15 s. 2 dr.	182	1397/02/14	1 r. = 15 s. 2 dr.	182
1395/06/14	1 r. = 15 s. 2 dr.	182	1397/02/19	1 r. = 15 s. 6 dr.	186
1395/10/03	1 r. = 14 s. 11 dr.	179	1398/08/13	1 r. = 15 s. 2 dr.	182
1395/10/05	1 r. = 15 s. 2 dr.	182	1399/10/23	1 r. = 15 s.	180
1395/10/11	1 r. = 15 s. 3 dr.	183			

També aquí la reducció de la «*raó*» («*ratio*»), és a dir, el valor en moneda de destí de la moneda local en diners, ens ha permès la confecció d'un gràfic on es pot visualitzar la valoració, és a dir, la tendència del valor de la unitat de moneda local, el reial de Mallorca, en diners de Barcelona, la moneda de destí, entre l'any 1384, data del primer document, fins a 1399, data de l'últim document que conté el canvi de reials de Mallorca en moneda de Barcelona.

CANVI DEL REIAL DE MALLORCA EN DINERS

Els protests

Els protests, com ja hem dit, són un complement molt valuós per a comprendre el contingut d'una lletra de canvi. Per ells sabem tot el que cal dels protagonistes: origen i ciutadania, habitatge circumstancial, relacions de parentiu i relacions econòmiques d'uns i altres. Se'ns diu sovint la data de la presentació de la lletra i altres elements que podrien manca en la lletra, com, per exemple, la «*raó*», for o equivalences entre les monedes. Els protests, però, interessen sobretot perquè ens fan saber per què el lliurat o pagador rebutja, o no, pagar al beneficiari o tenidor de la lletra la quantitat que el seu representat, el lliurador o remitent de la lletra, ha rebut del prenedor, representat pel beneficiari o tenidor.²⁰

Sovint, el lliurat o pagador es nega a pagar perquè diu no tenir res del remitent que li ha adreçat la lletra:

«*no he res del dit...*» (doc. 4), «*non habemus aliquid nec tenemus aliquid*» (doc. 13) i «*no pagaré malla, car aquell qui ha dreçat lo cambi a mi, null temps ma parlà que li complís aquest, ne tench res del seu*» (doc. 43).²¹

Altres vegades, el lliurat o pagador es nega a pagar perquè afirma no conèixer el lliurador o remitent de la lletra:

«*no pagariem malla, que no coneixem ne sabem qui és*» (doc. 42) i «*yo responch que no conech aquest hom, ne sé qui s'és, ne tench res del seu, ne he haüda letre sua, perquè no pagaria malla*» (56).²²

Pot ser que el lliurat no pugui pagar perquè no té diners del seu representat, el remitent de la lletra o lliurador:

«*Yo responch que no puch pagar, que no he de res de què pach*» (doc. 53).

En aquest cas, el lliurat es mostra disposat a fer efectiva la lletra tan aviat com el seu representat, el lliurador de la lletra, li ho indiqui:

20. Hauria estat interessant fer la transcripció íntegra dels protests que, com deia H. LAPEYRE, «*Contribution à l'histoire...*», p. 108, «*ce serai une tache tâche écrasante que d'en dresser des catalogues*». Ens limitem, doncs, a aquelles parts dels mateixos que creiem que tenen més interès. En aquest cas, posem entre parèntesis el número del document al qual correspon el protest, document que hom trobarà a l'Apèndix documental. En aquest apèndix consta la referència arxivística de la lletra i del protest que la conté.

21. Vegeu també a l'Apèndix documental els protests corresponents als doc. 17, 18, 21, 25, 28, 30, 44, 46, 62, 63, 66, 69, 71 i 74.

22. Vegeu també a l'Apèndix documental el doc. 73.

«Sènyer, jo us responch que al present no us respondré del dit cambi [...] emperò, si dins lo dit temps naguna letra o mensió [...] que per ventura jo-l vos compliré» (doc. 75).

O bé, que farà efectiva la lletra tan aviat com disposi de diners d'ell:

«Sènyer, dels primers diners que haja jo us faré compliment. E si dampnatge n'aveu negú, que jo-l pagaré» (doc. 20).²³

Pot ser que la impossibilitat de cobrament sigui deguda a l'absència voluntària del lliurat o pagador del lloc on s'havia de fer efectiva la lletra. Així, per exemple, en haver estat presentades a Antoni de Cunillers de Barcelona diverses lletres girades des de Pisa, que s'havien de pagar a 30 dies vista la lletra, aquest respongué que el dia del cobrament ell no seria a Barcelona:

«Ego respondeo vobis quod ego de proximo sum recessurus ab hac civitate Barchinone et iturus ad civitatem Maioricarum. Tempore quo dictum cambium vobis solvi debet, ego non ero in hac civitate Barchinone» (doc. 6, 8 i 10).

El protest pot deure's, no al fet que el lliurat es negui a pagar, sinó a la impossibilitat de pagar la totalitat de la quantitat que consta a la lletra. És a dir, el lliurat accepta la lletra, en paga una part i, en no poder fer honor a la resta, hom fa acta de protest per la resta impagada:

«ex quo quidem cambio vos [...] michi iam solvistis centum duodecim libras, XVIII solidos et XI denarios. Residuum vero ipsius cambii michi solvere penitus recusastis [...] Ego [el lliurat] respondeo vobis quod ego non habeo aliquam pecunie quantitatem vel aliqua alia bona que sint dicti Petri dez Corp [el lliurador], ex quibus vobis possem solvere residuum cambii predicti, quia tantummodo ipsas centum duodecim libras, XVIII solidos et XI denarios, quas vobis, ut predictur, exsolvi, tenebam a dicto Petro dez Corp. Quare, domine Iohannes [el beneficiari o tenidor de la lletra], residuum ipsius cambii vobis solvere nolo» (doc. 5).

Pot ser que el lliurat tan sols disposi d'una quantitat que és només una part del deute:

«jo no tinch la quantitat de moneda [...] de què jo pogués complir lo dit cambi [...] Si volts onze liures barcheloneses o entorn, que jo tinch del dit Ponç Fabre [el lliurador], són prest e apparellat de donar-los-vos» (doc. 68).²⁴

23. Vegeu també a l'Apèndix documental els doc. 41 i 65.

24. Vegeu també a l'Apèndix documental el doc. 20.

El dia 15 d'octubre de 1395, Jaume Bonet, mercader, ciutadà de Barcelona, procurador de Jaume des Puig, també mercader de Barcelona, presentava a cobrament una lletra de canvi (potser un manament de pagament) girada a Saragossa per Marc de Santacreu al seu representant a Barcelona, Joan de Ribalta, perquè aquest pagués al dit Jaume des Puig, a 7 dies vista, la lletra de 500 florins que havia rebut de Pere Canyet i Nicolau Escuder. Joan de Ribalta digué que estava disposat a pagar en comptants 494 florins, que eren la quantitat real que el lliurador Marc de Santacreu, el seu representat, havia rebut. Cal pensar que els 6 florins que es negava a pagar eren en realitat «*usura*»? Val la pena la lectura de la part del protest on es conté aquest fet:

«Respon yo dit Iohan Ribalta que de present són prest et aparallat de dar comptants al dit Jacme de Puig, dels dits D [= 500] florins, CCCCXCIII florins, los quals lo dit Marc de Santa Creu ha rebuts tensolament en la ciutat de Ceragosa dels dits Pere Canyot et Nicholau Scuder, jatsia que la dita letra de cambi ne contena D [= 500]. Los restants, emperò, VI florins és prest e aparallat de posar en poder del notari del present protest o de la persona comuna. Emperò que, si lo dit Jacme dez Puig fa sagrament que los dits Pere Canyot et Nicholau ne haian tants donats al dit March de Santa Creu en Ceragosa, són prest e aparallat de dar-li tots los dits D [= 500] florins [...] Et incontinenti dictus Iacobus Boneti nomine predicto dixit quod stabat et perseverabat in a se supra per eum dictis, presentatis, requisitis, protestatis et allegatis. Et incontinenti dictus Iohannes Ribalta, ad demonstrandum, ut dixit, quod erat paratus complere dictum cambium eo modo et forma quibus superius se obtulerat, super quandam mensam ibidem existentem posuit unam bursam in qua erat quedam quantitas florenorum auri de Aragonia, requirendo eundem Iacobum Boneti quatenus dictos CCCCXCIII florenos ibidem numerando reciperet. Qui quidem Iacobus incontinenti respondit per hec verba: que no-ls pendria menys de tots D [= 500]» (doc. 54).

La impossibilitat de pagar pot ser deguda a l'embargament dels béns en possessió del lliurat o a causes semblants:

«Responch que so del meu no és en mon poder, que és arestat per lo senyor rey a instància d'aquells mercaders qui han perdut ab la nau d'En Pujada. E que si-u havia en mon poder, jo us pagaria volonter e us faria bé content. E per la dita rahó no-u pusch fer» (doc. 39).²⁵

És interessant el cas d'Antoni de Cunilleres, mercader, ciutadà de Mallorca, que s'estava a l'hostal de Simon Piucard a Barcelona. Aquest

25. Vegeu també a l'Apèndix documental el doc. 49.

rebé diverses lletres de canvi de Bernat Llorens, mercader, ciutadà de Mallorca, perquè pagués diverses quantitats al mercader de Pisa Giovanni Assopardi. Presentades les lletres, Antoni de Cunilleres es negà a pagar-li aquestes quantitats perquè, en ser factor de la societat del mallorquí Pere sa Fortesa, aquest li prohibí que pagués qualsevol quantitat que hagués rebut algú i hagués promès pagar per via de canvi mitjançant Antoni de Cunilleres, en especial si no disposava de cabals del lliurador de la lletra:

«Ego respondeo vobis quod ego sum hic Barchinona ut factor et negociator societatis venerabilis Petri ça Fortesa [...] Petrus ça Fortesa michi scripsit et mandavit per litteras suas quod non compleam neque solvam alicui ullas quantitates quas dictus venerabilis Bernardus Laurentii seu alie persone receperint et solvi facere promiserint per viam cambii. Quare supradictum cambium vobis nolo nec debeo solvere, maxime cum aliquid non habeam nec teneam a dicto Bernardo Laurentii, ex quo dictum cambium vobis [el tenidor de la lletra] solvere possim» (doc. 14, 15 i 16).

Pot ser que el lliurat, Joan Castelló, a qui dirigí, el dia 11 d'octubre de 1395, una lletra de canvi Francesc Vinyoles, dubti que el canvi hagi estat fet, per la qual cosa el lliurat, en presentar-li la lletra i abans de respondre, segons les *Ordinacions* de la ciutat de Barcelona de 1394,²⁶ dins les 24 hores següents, si pagaria o no, demana un ajornament per tal de poder confirmar que el canvi ha estat fet:

«Respon en Johan Castelló al protest a él fet que com ell, aparasent per letra closa del dit Francesch Vinyolles, no sia sartifficat ne encare per n'Arnau Baig [fermança a l'obligat] de fer compliment al dit cambi, e que con diversas fustas ich haia juntas despys que lo cambi li fo prasantat venint de Mallorques e él naguna mansió dels desús dits non aga aüda, que per lo dit Johan ha alsguns dup-tes que lo dit cambi haia haüt acabament a Malorques. Parò que si d'así per tot

26. *«Die mercurii, XVIII^a die marcii, anno a nativitate Domini M^o CCC^o XC^o quarto fuit publicata pressens preconitzacio per Jacobum Rovira, preconem publicum civitatis Barchinone [...] Ítem, ordonaren los dits consellers o prohòmens, per esquivar grans frauds e diverses dampnatges que sovén, en complir los cambis deius contenguts, se seguien a molts, que tota persona, de qualque stament, ley o condició sia, a qui del dia present a avant serà presentada en la dita ciutat per qualsevol alguna letra de cambi, haze a respondre a aquell qui la li presentarà dins XXIII^h ores après que le li haurà presentada, si complirà lo dit cambi o no. E la resposta que farà, haia scriure al dós de la letra e la jornada e ora que li serà presentada. E haia a tornar la dita letra a aquell que la li haurà presentada. E si aquell a qui la dita letra de cambi serà presentada, no haurà feta la dita resposta dins les dites XXIII^h ores, que lo dit cambi li vage per atorgat. E no resmenys romangue obligat a fer compliment dins lo temps en la letra del cambi contengut», AHCB, Consell de Cent, IV, 2, f. 4v.*

lo dia de disapta, que haurem XXX del prasent [ajornament de tres dies], lo dit Francesch liura termes da què pagar lo dit cambi, com no tinga res del dit Francesch, o d'èls aurà alguna mansió bastant, que lavors a l'acabament del temps el dit Johan dirà o us responderà si us farà compliment o no. E raquer e protest que fins passat lo temps no dagats rapendra reracambi» (doc. 55).

El dia 11 de juliol de l'any 1399, Bartomeu Amat Negre girava una lletra de canvi, des de Bruges, al mercader Guillem Blanxart o Blanchart, que habitava a Barcelona, perquè pagués per via de canvi 50 florins d'Aragó al mercader Pere Bergadà, ciutadà de Barcelona. Aquests 50 florins, Bartomeu Amat Negre els havia donat a Joan Marí a València el mes de març prop passat (doc. 72). Si hom llegeix atentament la lletra, l'entrellat de la qual és força embolicat i mancat de dades, deduirà que no és pròpiament una lletra de canvi, sinó un manament de pagament. Sigui el que sigui, Guillem Blanxart, el lliurat o pagador, es nega a acceptar la lletra i a pagar-la fins que, en haver escrit a Joan Marí, aquest confirmi haver rebut del representat Bartomeu Amat Negre les 50 lliures:

«Et dictus Guillelmus Blanchart respondendo predictis dixit que ell no era informat que aquells cinquanta florins en la dita letra contenguts sien stats donats a Johan Marí en València, perquè al present non compliria negú. Emperò, si lo dit Pere Berguadà vol sperar que lo dit Guillem Blanchart haia escrit a València e haia haüda resposta del dit Johan Marí, haver haüda la dita resposta, ell respondria segons que li serà fet saber».

El dia 13 de febrer de 1397, Llorenç Luques presentava una lletra de canvi, que li havia lliurat Guillem de Muntbrú, «administrador de la tera» de Mallorca, a Pere Ballester, a qui anava dirigida la lletra. Aquest havia de pagar a Llorenç Luques 1.365 lliures de Barcelona, que en moneda de Mallorca Guillem de Muntbrú havia rebut d'Arnau Quintà. Pere Ballester acceptà la lletra amb la condició que ell giraria una altra lletra de canvi dirigida a Guillem de Muntbrú perquè aquest pagués i que ell romangués lliure de qualsevol obligació:

«E com vós dit honrat sènyer en Pere Ballester en l'acte de la presentació de la dita letra, la qual vos presentí a XVI del present mes de febrer, me responguéssets que vós acceptariets lo dit cambi en aquesta forma: que l-en fariets al temps una letra de cambi, que dressaria al dit Guillem de Montbrú, en la qual li fariets saber que-m pagàs lo dit cambi a Mallorques, però que no us obligariets en nom propri. E com encara la manera de pagar que vós me offerits a mi no plàcia, si donchs vós en nom vostre propri no us hi obligats, e d'açò cuyt fer gràcia, com jo no sia tengut de pendre sinó diners [...] Jo dit Pere Ballester accepte la dita letra

de cambi en aquesta forma: que al temps faré al dit Lorenç Luques altra letra de cambi al for de la terra sens obligació de mes béns, los quals li complirà lo dit Guillem de Muntbrú, o si al temps hic ha diners de Mallorca, aquells li daré e pagaré, e no en altra manera» (doc. 64).

El dia 14 de juny de 1395, Arnau Baig, mercader de Mallorca, rebé d'Antoni Miquel, mercader també de Mallorca, 223 reials i 17 sous de Mallorca, que prometé pagar a Barcelona en moneda d'aquest lloc a Llorenç Luques mitjançant Francesc sa Conomina o Joan Castelló. La quantitat, al canvi, a pagar en la ciutat de Barcelona i en moneda d'aquesta era de 169 lliures i 15 sous. Presentada la primera lletra de canvi a Joan Castelló, aquest l'acceptà i pagà la quantitat, tret de 2 lliures, 1 sou i 8 diners. Llorenç Luques, representant del lliurador, en data de 9 de juliol, «*com sia a tot-hom notori que cambi no ha alguna excepció ne retenció*», presentà la segona lletra de canvi i va exigir a Joan Castelló, el lliurat o pagador, que pagués la resta de la totalitat del canvi, és a dir, les 2 lliures, 1 sou i 8 diners. Endemés, va demanar-li que li tornés la primera lletra que havia quedat en el seu poder, puix que no havia pagat la totalitat del canvi. En cas de negar-s'hi, protestava contra ell, contra Arnau Baig, el lliurador, i l'altre lliurat, Francesc sa Conomina, amenaçant-los amb recanvi (doc. 48).

Pot ser que el lliurat o pagador, en ser-li presentada la lletra de canvi, no es negui a pagar. Però pot ser que no disposi de comptants i llavors vulgui «*fer dir*» la quantitat en «*taules, dihent que axí és costuma de mercadés*». És a dir, el que el lliurat vol és que constin en el seu compte d'una taula de canvi com a «*deure*». És a dir, el deutor assigna la taula d'un canviador, per tal que el deute sigui pagat en el moment del seu venciment. En el cas que el deutor tingui fons, del caràcter que sigui, en la taula d'un canviador, aquest acceptaria la «*dita*», tot fent els assentaments pertinents en els seus llibres de comptabilitat. En haver vençut la lletra, es faria el pagament del deute «*ditat*» transferint la quantitat a pagar del compte del deutor al compte del creditor.²⁷ El beneficiari o tenidor de la lletra, però, potser perquè es malfiava que la transferència es fes efectivament i, per tant, pogués rebre els diners en comptants, va exigir el pagament en comptants. Altrament, faria acta de protest amb les conseqüències subsegüents: lletra de recanvi i/o embargament. És el que passà amb la lletra que reproduceix el doc. 40.

Esteve Palau girà lletra des de Tortosa a Bartomeu Joan de Barcelona, el dia 31 de desembre 1394, perquè, en haver-li estat presentada, cosa que

27. Vegeu A. GARCIA SANZ, «El contrato de "Dita"...», p. 82-83.

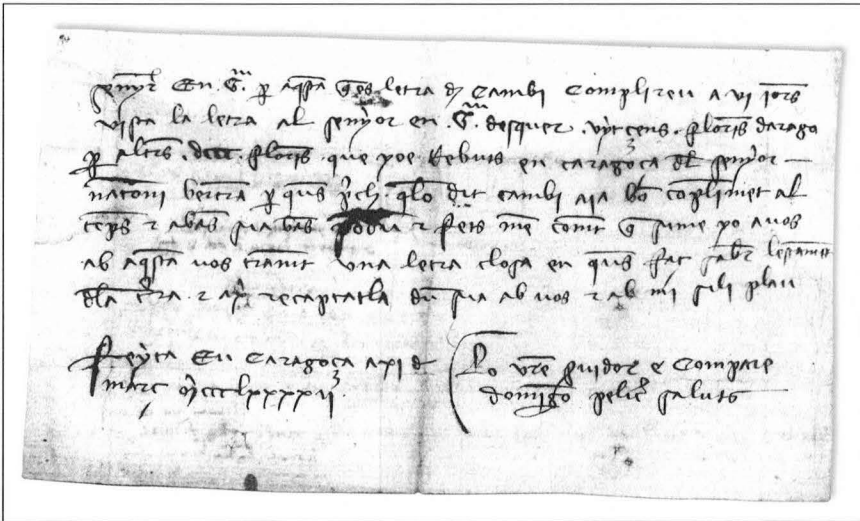
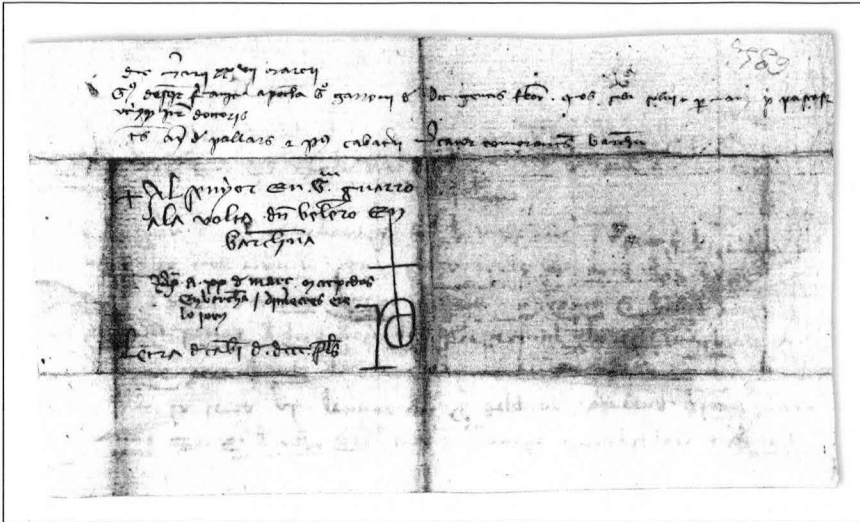
es va fer el dia 8 de gener de 1395, a 8 dies vista, pagués a Guillem Pere ça Rovira, mercader, ciutadà de Barcelona, 400 florins d'or d'Aragó, que ell havia rebut de Pere Asnar, mercader de Tortosa, «*per rahó de cambi fet en la dita ciutat de Tortosa*», com hom pot llegir en el protest. Com ja hem dit, malgrat que la lletra sembla formalment una lletra de canvi (la «*distantia loci*», és a dir, l'expedició en una ciutat diferent d'aquella en la qual hom havia de pagar la lletra és el que assimilava el mandat de pagament a la lletra de canvi pròpiament dita).²⁸ És, tanmateix, un mandat de pagament, assimilat a una lletra de canvi, en realitat quelcom semblant a un xec:

«*E com per l'acta de la presentació, la qual vos feu a VIII del present mes de janer, e après vós dit Barthomeu Johan ma responguéssets que vós ma fariets dir los dits CCCC florins en taules, dihent que axí és costuma de mercadés, e jo dit Guillem Pere sa Rovira dihent que no era tengut pendre ne-n volia dita de taula, ans los volia comptants, e vós, sènyer, persaverets en vostra pertinàcia, so és, que deys que no-ls ma pagariets sinó per la dita de taula, emperamor d'açò ab los presents scrits jo dit Guillem Pere sa Rovira, ab aquella maior instància que puch, requir vós, dit en Barthomeu Johan, que encontinent comptants los dits CCCC florins ma paguets*» (doc. 40).

Les lletres de canvi: característiques externes o formals

Hom sol transcriure les lletres de canvi posant primer el text de la lletra, que es troba escrit al recte del full, és a dir, «*a part de dins*» o «*a parte interiori*», com solen dir els textos de l'època, i tot seguit el nom de la persona a qui va dirigida la lletra i lloc on es troba, que està escrit al vers del full, és a dir, «*in dorso*» o «*en lo dors*», com hom pot trobar en els protestes de les lletres. En les lletres transcrites als protestes de l'any 1383, hom troba primer el contingut de la lletra («*el tenor de la dita letra*», o bé «*et contenta intus dictam litteram sunt tenoris sequentis*») i després «*l'epigrama*» o «*sobrascrit*», o bé en llatí «*epigrama sive suprascriptio*» o «*suprascriptum*», és a dir, el nom de la persona a qui va dirigida la lletra i el lloc on es troba amb el «*signum*» o «*senyal*» que identificava el lliurador o remitent de la lletra. Tanmateix, en les lletres transcrites als protestes de l'any 1384 es transcriu la lletra sense diferenciar les dues parts, és a dir, tan sols hom escriu «*tenor talis est*» i segueix l'epigrama i el contingut sense diferenciar-los. Per últim, a les lletres transcrites a partir de 1388 l'es-

28. Vegeu l'estudi introductori degut a A. Garcia Sanz i G. Feliu Montfort a l'obra d'A.-E. SAYOUS, *Els mètodes comercials...*, p. 28-33.

Lletra original inèdita. Fons Cucurulla, Canviaris, núm. 21. Apèndix documental: doc. 31. La primera reproducció gràfica correspon al vers de la lletra i la segona al recte.

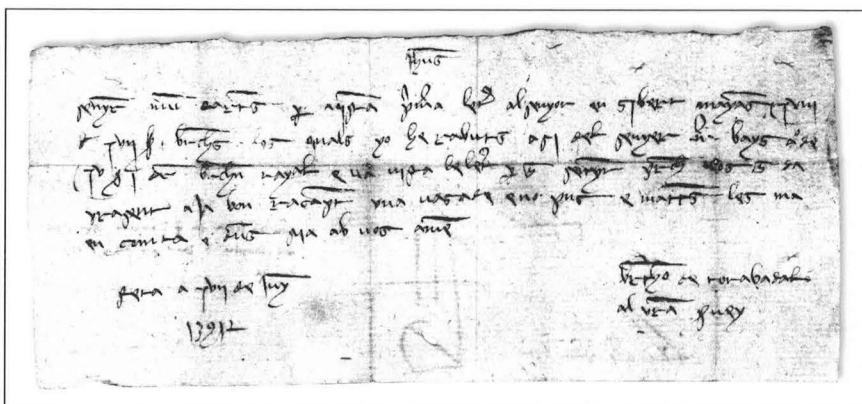
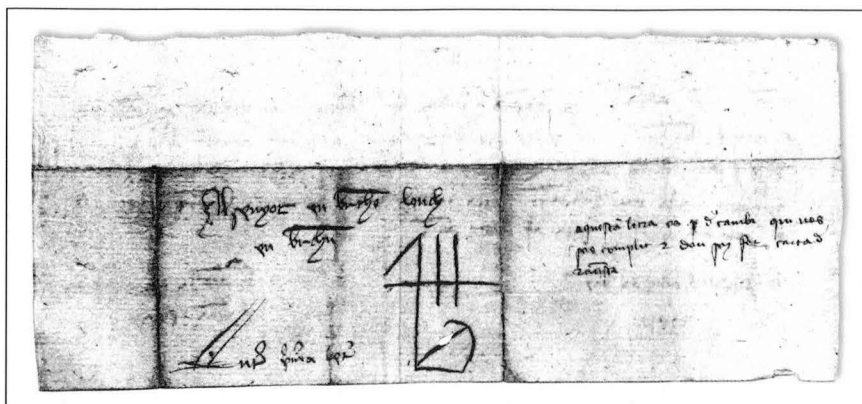
crivent fa constar expressament que primer escriu l'epigrama o subscripció o «superscriptio» i el senyal o «signum» i després el contingut de la lletra. Aquest és el mètode que nosaltres seguim en la transcripció. Primer transcrivim el contingut del «dors», és a dir, l'epigrama o sobrescrit («Al senyor

En Christòphol Hortolà, en Barchiona», doc. 1; «*Dominis Manuelli de Candiasco et Mechino de Casali. Dentur Janue*» [sig+num], doc. 2). Després transcrivim el contingut pròpiament dit de la lletra: invocació, lloc d'emissió, datació, text de la lletra, salutació i signatura («*En nom de Déu. Feta en Pisa a XXVIII de octubre. Sènyer: Pagaretz per esta primera letra a XXX jorns vista a [...] Bernat Lorens, moltes saluts*»). Aquest ordre és el que ens sembla el més lògic.

Hom podrà veure que en alguns casos hem transcrit dues lletres de canvi amb un mateix contingut, és a dir, es tracta de dues redaccions de la mateixa lletra. En el cas del doc. 31, transcrivim primer l'original de la lletra, que s'ha conservat, i després la transcripció de la lletra que l'escrivent va fer en el protest. Hom podrà observar les variacions del text de la lletra en l'original i en la còpia i, per tant, la fidelitat de la transcripció en el protest. En el cas del doc. 57, hom trobarà les dues transcripcions de la mateixa lletra que es troben en el protest. Això es deu a les dues lectures de la mateixa lletra que durant el protest es va fer en dos moments diferents: primer, en el moment de la presentació de la lletra i, deu dies després («*a la usanse*», perquè va ser girada des de Mallorca contra Barcelona), en el moment del protest. Hom podrà veure les variants de la transcripció feta pel mateix escriptor de la mateixa lletra en un mateix instrument. Per últim, és interessant el doc. 66, on transcrivim dues vegades una lletra girada des de l'Alguer contra Barcelona. Aquí, però, primer l'escrivent copià al protest la «primera lletra» («*per aquesta primera complirets*») i tot seguit el contingut de la «segona lletra» («*per aquesta segona letra de cambi complirets*»). Hom podrà veure així les diferències entre les diverses còpies que es feien, per seguretat, d'una mateixa lletra, designades les còpies «primera», «segona», «tercera o terça», «quarta», etc.

Tant en les lletres originals, especialment en el dors («*in dorso*»), com en les còpies transcrits als protests trobem anotacions diverses, fetes algunes per mans diferents de les mans dels escriptors de la lletra, amb continguts diversos, però sempre de gran interès històric. Recordem que l'*Ordinació* de la ciutat de Barcelona sobre la lletra de canvi, del dia 29 de març de l'any 1394, manava que, en haver presentat la lletra, hom hauria d'escriure al dors de la lletra la reposta donada pel lliurat o qui havia de pagar, tot fent-hi constar el dia i l'hora, cosa que de vegades es feia.²⁹ Per exemple, en el doc. 22, «*in dorso*» de la lletra girada

29. Vegeu el contingut de la n. 26.

Lletra original inèdita. Fons Cucurulla, Canviaris, núm. 32. Apèndix documental: doc. 32. La primera reproducció gràfica correspon al vers de la lletra i la segona al recte.

l'any 1387, consta «Primera de LX florins» i hom no hi escriví l'epigrama o el nom d'aquell a qui anava dirigida la lletra. En haver estat presentada, hom hi escriví, amb una altra lletra, l'acceptació i el compromís de pagament («reebuda divendres, a VI del mes de deembre de l'any M CCC LXXXVII [...] he respost de fer bon compliment...»)³⁰ En

30. No calia l'epigrama o sobrescrit, és a dir, «l'adreça», perquè la lletra va ser girada des de l'Alguer contra Barcelona. El lliurador de la lletra i receptor del crèdit a l'Alguer, el dia 8 de novembre de 1387, és el lliurat o pagador a Barcelona, que accepta la lletra el dia 6 de desembre del mateix any i es compromet a pagar-la. D'altra banda, el dador del valor o creditor a l'Alguer és el tenidor de la lletra o beneficiari a Barcelona.

el dors de la lletra del doc. 31, de la qual es conserva l'original, i sota mateix de l'epigrama, hom féu constar l'acceptació i la data de la mateixa («*Acceptada a XX de març M CCC XC dos en Barchinona, dimecres era lo jorn*»). I sota l'epigrama de la lletra original del doc. 32 consta l'incompliment i que calia fer protest («*Aquesta letra és de cambi qui no·s s'és complit. E deu-se'n fer carta de raquesta*»). En el dors de la lletra del doc. 43, girada el dia 22 de maig de 1395, consta el refús del lliurat a pagar la lletra el mateix dia de la seva presentació, escrit pel mateix lliurat («*Jo Anthoni Cardell responch que non pagaré maylle. A XXVII de maig, any LXXXX*»). Tanmateix, en el doc. 47, al marge inferior del recte de la pàgina («*a part de dins*»), el lliurat o pagador escriví de mà pròpia l'acceptació («*acceptada a XVIII de juny 1395*»), malgrat que, en haver passat el termini per a pagar («*a la usança*», és a dir, 12 dies, perquè havia estat girada des d'Avinyó), no ho va fer, per la qual cosa es va fer acta de protest. El mateix va passar amb la lletra del doc. 61, que, malgrat l'acceptació de la mateixa, en no haver estat pagada en el termini establert («*a la usança*», és a dir, 20 dies, en haver estat girada des de Gènova), va ser protestada («*rebude a XXVIII de deembre M^o CCC^o LXXXVII, per lo qual temps jo li faré compliment*»).

La importància de les anotacions és palesa en el cas que consti un avalador. És el que podem observar en el doc. 51. Al peu del text, l'avalador escriví de la seva mà el compromís («*Et ego Henricus Tonssus promixi pro predictis*»). El mateix podem veure en el doc. 55, amb redacció diferent («*Arnau Baig de Mallorques és entravengut en nom de fermansa a l'obligat*»). La nota afegida al peu de la lletra que reproduïx el doc. 74 és de la mà d'un dels dos lliurats o pagadors, als quals dirigí la lletra un avalador d'un préstec que va haver de pagar per l'obligació acceptada («*Senyor: Jo del dit miser Francesch no tench res, ni per ell no y respondria. Però ell hic serà abrivat qui us farà sens falla bon compliment, segons que ha escrit*»).

Hom podrà veure que cada lletra transcrita, en el cas que hi hagi el protest, és encapçalada per dues dates. La primera és la data de l'emissió de la lletra. Sota aquesta data, en posem una altra dins els claudàtors [], que és la que consta al principi del protest. Part dels fets, però, que consten al protest poden ser posteriors a aquesta data. Per exemple, el doc. 27 conté la lletra d'un protest girada des de Mallorca el dia 28 de febrer de 1390. El dia 8 d'abril d'aquest any va ser presentada. La lletra havia de ser pagada a 10 dies vista. En no haver estat pagada, el dia 19 d'abril es va iniciar el protest. El lliurat o pagador va demanar que «*no córrega el temps fins que haze traslat*». El trasllat el va rebre l'endemà, és a dir, el dia 20 d'abril. El dia 21,

però, el lliurat va respondre que no pagaria el dit canvi perquè no tenia res a veure amb el lliurador de la lletra o deutor. Per últim, com hom pot veure en el doc. 60, la primera data de la lletra és de 1396 i la segona és de 1400. Advertim que la lletra no es troba en un protest. L'instrument conté la certificació del lliurament d'una lletra, ja pagada, que es trobava en poder del beneficiari i tenidor de la mateixa, ara difunt, pels tutors testamentaris dels fills d'aquest, al seu representat.

Com hom podrà veure, les lletres de canvi trobades als protocols del segle XIV dels diversos arxius de Barcelona, en la seva transcripció dins els protests, i les originals (doc. 26, 31, 32, 34, 67, 70 i 74), estan redactades unes en llengua catalana, altres en llengua llatina i algunes en llengua italiana. Ja que les lletres, menys les set originals, són una part del text de l'instrument de protest i vist el seu caràcter o gènere literari, hem defugit de posar aparat crític, tret d'alguns casos. Així, en l'edició de les lletres redactades en llengua llatina hem procurat ser absolutament fidels, sempre que ha estat possible, al text de les lletres (doc. 2, 3, 7, 18, 19, 25, 39, 51, 59 i 75). En el cas d'alguna incongruència morfològica o sintàctica d'una paraula que pogués fer sospitar que hi ha una errada en la transcripció, posem l'expressió (*sic*). Si no és així, hem estat fidels al text. Tanmateix hem normalitzat la *u* i la *j* (i llarga) amb valor consonàntic, escrivint en aquests casos *v* i *i*. En el cas de la grafia a vegades confosa de *c* i *t* davant la vocal *i*, si s'escau, ens hem decidit per la seva normalització. Les paraules abreujades, com «*libra*», «*solidus*» i «*denarius*», les transcrivim senceres d'acord amb la normativa gramatical llatina, és a dir, posant-los en el cas *i* en la concordança que calgui.

En el cas de les lletres redactades en llengua catalana, que són la majoria (doc. 1, 4, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 21, 22, 23, 24, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 38, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 47, 48, 49, 50, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73 i 74), per tal de fer més lògica i entenedora l'exposició del text, fem ús de l'accent, la dièresi i la separació de les paraules foses. No fem ús de la *y* amb dièresi ni la *y* accentuada. Al text manuscrit, els numerals van sovint precedits i/o seguits per punts volats. Respectem, però, la grafia del text i regularitzem l'ús de les majúscules i minúscules. En alguns casos, tot respectant la grafia d'una paraula, posem (*sic*) per advertir que la grafia es troba al text: per exemple, «*vut (sic)*» quan hauria de dir «*vuit*» (doc. 44), o bé «*revó (sic)*» per «*raó*» (doc. 73). En altres hem posat dins una paraula una lletra entre [], perquè sigui més entenedor el text: per exemple, «*malo[r]quins*» quan hom llegia al text «*maloquins*» (doc. 56). En el cas de

les abreviatures de lliura/liures, sou/sous, diner/diners i el gentilici barceloní/barcelonins, barcelonesos/barceloneses, hem optat per respectar les abreviatures a causa de les vacil·lacions del text de les lletres de canvi, que fan dubtar sobre quina era exactament la paraula que tenia *in mente* l'escrivent. És a dir, posem *ll. lls. lrs.* per lliura o lliures; posem *s. ss. sol. sols.* per sou o sous, sòlido o sòlidos; posem *ds. drs.* per diner o diners, i *barchs. barchns.* per barchinonins, barchinonines. En el cas de les lletres redactes en llengua italiana (doc. 20, 37 i 46), hem observat, *mutatis mutandis*, la mateixa normativa que hem seguit per a les lletres redactades en llengua catalana: per exemple, «a l'[u]sanza» quan en el text posava «alsanza» (doc. 20).

Pel que fa a la puntuació i a l'ús de les majúscules, ens atenim als criteris moderns. Advertim que les sigles utilitzades referents als arxius són les habituals: AHPB = Arxiu Històric de Protocols de Barcelona i AHCB = Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. Per últim, fem ús de les abreviatures *ms.* = manuscrit; *s.* = sive; *v.* = vide.

APÈNDIX DOCUMENTAL

1

1383, octubre, 28. Pisa
[1383, novembre, 26. Barcelona]

Al senyor En Christòphol Hortolà, en Barchinona

En nom de Déu. Feta en Pisa a XXVIII de octubre [1383]

Sènyer: Pagaretz per esta primera letra a XXX jorns vista a Faldutxo Lombardo e Anthoni de Gutxo dosentes quoranta llrs. barchns. E són per un cambi que jo he pres ací de Simon Sardo: CCC florins, a rahó de XVI ss., X drs. Si us plach, al temps fets-hi bon compliment.

Bernat Lorenç

AHPB, Francesc de RELAT, *Llibre de requeriments i protestacions, 1382 setembre 1 - 1384 juliol 4*, f. 9r.-v.

2

1383, novembre, 12. Barcelona
[1384, febrer, 21. Barcelona]

Dominis Manueli de Candiasco et Mechino de Casali
Dentur Janue [*signum*]

In Christi nomine, amen. M CCC LXXX IIII, die XII novembris, in Barchinona
Karissimi: Per istam primam pagamenti solvatis termino consueto Philipo et Johaquimo de Riciis florenos auri trecentos sexaginta septem, solidos decem et novem et duos denarios januenses, sive libras quadringentas quinquaginta quinque, solidos quatuordecim et denarios duos januenses. Et sunt pro cambio de libris

ducentis septuaginta quinque, solidis sexdecim et denariis octo barchinonensibus, hic habitis a Philipo de Lorino ad rationem de solidis XV pro floreno. Quare faciatis bonum pacamentum et in mea ponatis.

Francisclus de Franchiscis, cum amore, salutem

AHPB, Francesc de RELAT, *Llibre de requeriments i protestacions, 1382 setembre 1 - 1384 juliol 4*, f. 15r.-v.

3

1383, novembre, 13. Barcelona
[1384, febrer, 23. Barcelona]

Dominis Frederico et Nicholao Bechariis
Dentur Janue [*Signum*]

In Christi nomine, amen. M^o CCC^o LXXXIII°, die XIII^a novembris,
in Barchinona

Reverendi domini: Per istam primam pagamenti solvatis termino consueto Philipo et Joaquino de Riciis florenos auri centum sexaginta, sive libras ducentas jannitorum. Et sunt pro cambio de libris centum viginti barchinonensibus hic habitis a Philipo de Lorino, ad rationem de solidis XV pro floreno. Quare faciatis bonum pagamentum et in mea ponatis.

Francisclus [de Franchiscis], vester, cum recomendatione

AHPB, Francesc de RELAT, *Llibre de requeriments i protestacions, 1382 setembre 1 - 1384 juliol 4*, f. 15v.-16r.

4

1383, desembre, 7. Pisa
[1384, febrer, 6. Barcelona]

Al senyor N'Enthoni de Cunijeres, en Barchinona
[*signum +*]

Sènyer: Pagarets per aquesta primera letra a XXX jorns vista a Fandutxo de Lombardo e Anthoni de Gutxo trasentes e quatre lls., III sol. e IIII drs. barchns. E són per cambi que jo n'è pres ací de Simon Sardo: CCCC florins a rahó de XV sol., II drs. mig. E si us plaurà, al temps haia bon compliment.

Bernat Lorens, moltes saluts

AHPB, Francesc de RELAT, *Llibre de requeriments i protestacions, 1382 setembre 1 - 1384 juliol 4*, f. 14r.-v.

5

1384, gener, 8. Pisa
[1384, març, 10. Barcelona]

+ Al sènyer Francesc Martina, draper, en Barchinona
[*signum*] Segona de CC XXX lls.

Sènyer meu: Si per la primera pagat no havets, pagarets per aquesta que-s segona, a XXX jorns vista, a Johan Sopardo, dosentes trenta lls. bacheloneses, les quals CC XXX lls. barchns. Són, sènyer, per tresents florins que jo he reebuts açí en Pisa de Lodovico Xanquato e de Francisco Satxo, a rahó de XV sol. e quatre drs. barchns. per florí. Perquè vos placie que al temps hage bon compliment una vegada e no pus.

Feta en Pisa a VIII de janer M CCC LXXX IIII.

Pere dez Corp, servidor vostre, saluts, sènyer, moltes

AHPB, Francesc de RELAT, *Llibre de requeriments i protestacions, 1382 setembre 1 - 1384 juliol 4*, f. 18r.-v.

6

1384, gener, 22. Pisa
[1384, març, 9. Barcelona]

Al senyor N'Enthoni de Coniyeres in Barchinona
[*signum* +]

En nom de Déu, feta a Pisa a XXII de janer 1383 [1384]

Sènyer: Pagarets per sta primera letra, a XXX jorns vista, a Faldutxo de Lombardo e Anthoni de Gutxo trecentes una lls., XIII ss., IIII drs. barchns. E són per cambii que jo n' é rebuts açí de Simon Sardo, a rahó de XV sol., I dr. per florí: CCCC florins. Al temps, si us plaurà, sènyer, fets que-n haia bon compliment.

Bernat Lorens, moltes saluts

AHPB, Francesc de RELAT, *Llibre de requeriments i protestacions, 1382 setembre 1 - 1384 juliol 4*, f. 17r.-v.

7

1384, gener, 31. Gènova
[1384, febrer, 24. Barcelona]

Dominis Odon de Monte et Francischo de Franciscis, in Barchinona
[*signum* +]

In Christi nomine, amen. M CCC LXXX IIII, die XXXI^a ianuarii, in Janua
Per istam primam pagamenti detis et solvatis termino consueto Faldutxo de
Lombardo et Anthonio de Gucio et sociis libras CLII, solidos II, denarios VIII Bar-
chinone, sive libras centum quinquaginta duas, solidos duos et denarios octo. Et
sunt pro florenis CC hic habitis a domino Benedicto de Albatis. Rogo quod de dic-
tis faciatis bonam solutionem et nobis rescribatis. Valet.

Damianus Dragó, cum salute

AHPB, Francesc de RELAT, *Llibre de requeriments i protestacions, 1382 setembre*
1 - 1384 juliol 4, f. 16v.-17r.

8

1384, febrer, 6. Pisa
[1384, abril, 18. Barcelona]

Al senyor N'Enthoni de Cuniyeres in Barchinona
Primera [*signum*]

En nom de Déu. Feta a Pisa a VI de febrer 1383 [1384]

Sènyer: Pagarets per esta primera a XXX jorns vista a Felipo de Lorino dosen-
tes vint e cinc lls. barchns. E són per cambii que jo-n he pres açí de Baldo de Ridol-
fo: CCC florins, a rahó de XV sol. per florí. Si us plaurà, al temps haien bon com-
pliment.

Bernat Loreaç, moltes saluts

AHPB, Francesc de RELAT, *Llibre de requeriments i protestacions, 1382 setembre*
1 - 1384 juliol 4, f. 20r.-v.

9

1384, febrer, 11. Pisa
[1384, abril, 20]

Al senyor En Ponç d'Aguilar, al carrer de la Mar, en Barchinona
[*signum* +]

Sènyer: Per aquesta primera pagarets, ha trenta jorns vista la letra, a Faldutxo de Lombardo e Anthoni de Gutxo e company dosentes noranta nou lrs., tres ss. e quatre diners, les quals CCLXXXIX lrs., III ss., IIII drs. Són per quatresents florins que jo he reebuts de Francischo Gitalibrassi. Perquè us prech, sènyer, que'l temps hagen bon compliment.

Pere ça Riba, servidor vostre

Feta en Pisa, a XI de febrer de l'any M CCC LXXX IIII.

AHPB, Francesc de RELAT, *Llibre de requeriments i protestacions, 1382 setembre 1 - 1384 juliol 4*, f. 20v.-21r.

10

1384, febrer, 13. Pisa
[1384, març, 16. Barcelona]

Al senyor N'Enthoni de Cunilleres, en Barchinona
Segona [*signum*]

En nom de Déu. Feta a XIII de febrer 1383 [1384]

Sènyer: En cas que per la primera letra no haiats fet compliment, pagarets per aquesta segona letra, a XXX jorns vista, e-n Guillem Pujades dosentes vint e quatre lrs., VII ss., VI barchns. E són per cambii que jo n'è pres açí d'En Pere Masaller, a rahó de XIII ss., XI diners mig, són per CCC florins. Si us plau, haien bon compliment.

Bernat Lorenç, moltes saluts

AHPB, Francesc de RELAT, *Llibre de requeriments i protestacions, 1382 setembre 1 - 1384 juliol 4*, f. 19v.-20r.

11

1384, febrer, 29. Pisa
[1384, maig, 2. Barcelona]

Al senyor En Ponç d'Aguilar, al carrer de la Mar en Barchinona
Dentur. Terça [*signum*]

Sènyer: Si per la primera e segona pagat no havets, per aquesta qui és terça, pagarets a XXX jorns vista la letra a Falduyto de Lombardo e Anthoni de Gutxo dosentes noranta vuyt lls., sis ss. e VIII drs., les quals CC LXXXX VIII lls., VI ss., VIII. Són per quatrassens florins que jo he rebuts açí de Francisco Gualibrassi, qui, a rahó de XIII ss. e XI drs. per florí, munta la suma demunt dita. Perquè us prech, sènyer, que al temps hagen bon compliment.

Feta en Pisa, a XXIX de febrer de l'any M CCC LXXX IIIº.

Pere ça Riba, servidor vostre

AHPB, Francesc de RELAT, *Llibre de requeriments i protestacions*, 1382 setembre
1 - 1384 juliol 4, f. 22r.-v.

12

1384, març, 3. Pisa
[1384, maig, 2. Barcelona]

Al senyor En Ponç d'Aguilar, al carrer de la Mar, en Barchinona
Dentur. Terça
[*signum +*]

Sènyer: Si per la primera e per la segona pagat no havets, per aquesta qui és terça pagarets ha trenta jorns vista la letra a Faldutxu de Lombardo et Anthoni de Gutxo dosentes vint tres lls., dos ss., sis drs., les quals dosentes XXIII lls., II ss., VI drs. Són per trasens florins que jo he rahebut açí de Simon Sardo que, a rahó de quatorse ss., deu diners mig per florí, munta la dita suma. Perquè us prech, sènyer, que'l temps agen bon compliment.

Feta an Pisa, ha tres de març de l'any M CCC LXXX IIII.

Pere ça Riba, servidor vostre

AHPB, Francesc de RELAT, *Llibre de requeriments i protestacions*, 1382 setembre
1 - 1384 juliol 4, f. 22v.-23r.

13

1384, març, 19. Avinyó
[1384, abril, 1. Barcelona]

Al senyor En Guillem de Fontestar, en Barchiona
Sien pagats. Prima [*signum*]

En nom de Déu, amén

Senhor: Per aquesta primera letra complirets a XII jorns vista la letra al senhor An Berenguer dez Puig XXXI^a lliures, VIII sous, II diners de Barchinona, les quals són per sinquanta florins de regina, los quals ay receubts en Avinhon del senhor En Guillem Torrent. Plassa-vos que li fassàs bon compliment.

En Avinhó, a XVIII° de març 1384.

Guarin d'Apchier

AHPB, Francesc de RELAT, *Llibre de requeriments i protestacions, 1382 setembre*
1 - 1384 juliol 4, f. 19r.-v.

14

1384, març, 19. Pisa
[1384, abril, 26. Barcelona]

Al senyor N'Enthoni de Coniyeres, en Barchinona
[*signum*] Segona

En nom de Déu. Feta a Pisa, a XVIII de març 1383 [1384]

Sènyer: En cas que per la primera letra de aquest cambi no haiats fet compliment, pagats per sta segona, a XXX jorns vista, a Johanni Sopardo dosentes e vint lls., XII ss., VI drs. barchns. E són per cambi que jo-n he pres aquí de Francisco Saig a rahó de XIII ss. VIII drs. mig per florí: CCC florins. Si us plaurà, al temps hagen bon compliment.

Bernat Lorens, moltes saluts

AHPB, Francesc de RELAT, *Llibre de requeriments i protestacions, 1382 setembre*
1 - 1384 juliol 4, f. 21v.-22r.

15

1384, abril, 5. Pisa
[1384, juny, 6. Barcelona]

Al senyor N'Enthoni de Coniyeres in Barchinona
Primera [*signum +*]

En nom de Déu. Feta a Pisa, V d'abril 1384

Sènyer: Pagarets per sta primera letra a XXX jorns vista a Frederico Bonini cent quoranta set lrs., X ss. Barchns. E són per cambi que jo-n he rebut açí de Francisco de Sent Caxano: CC florins, a rahó de XIII ss., VIII° drs. barchens. per florí. Si us plaurà, al temps haien bon compliment.

Bernat Lorenç, moltes saluts

AHPB, Francesc de RELAT, Llibre de requeriments i protestacions, 1382 setembre 1 - 1384 juliol 4, f. 28r.-v.

16

1384, abril, 12. Pisa
[1384, juny, 15. Barcelona]

Al senyor N'Enthoni de Coniyeres in Barchinona
Primera [*signum +*]

En nom de Déu. Feta a Pisa, a XII de [abril] 1384

Sènyer: Pagarets per sta primera letra a XXX jorns vista a Filippo de Lorino [dosentes] vint lllrs., XII ss., VI drs. barchns. E són per cambi que jo-n he pres açí de Bartholomeo e Piero del Volta: CCC florins, a rahó de XIII ss., VIII drs., mig. Si us plaurà, al temps hagen bon compliment.

Bernat Lorenç, moltes saluts

AHPB, Francesc de RELAT, *Llibre de requeriments i protestacions*, 1382 setembre 1 - 1384 juliol 4, f. 29r.-v.

17

1384, abril, 20. Sevilla
[1384, maig, 25. Barcelona]

Als honrats En Johan de Conomines e-n Johan de Munt-ros, en Barchinona
Dentur. Primera de DC dobles [*signum +*]

Fas-vos asaber, senyors, que jo he preses açí en Sibília per via de cambi de micer Pere Dòria sicentes dobles d'or morisques, per les quals me ha donats per quescuna doble XXXIII ss., II drs., per les quals vós complirets, si us plau, aquí en Barchinona, a X jorns vista la letra, a Haran Dòria o a Jordi Barosio per quescuna doble a rahó de XVIII sols. barchns. Perquè us placia, senyors, que al temps façats bon compliment. E tremelets-me letre de contenta prestament primera d'aquest cambi.

Scrita a XX de abril, any M CCC LXXX IIII.

Berenguer Moragues, saluts e honor

AHPB, Francesc de RELAT, *Llibre de requeriments i protestacions*, 1382 setembre 1 - 1384 juliol 4, f. 24v.-25v.

18

1384, maig, 13. Gènova
[1384, juny, 23. Barcelona]

Domino Petro Moneri, catalano, in Barchinona
Detur. Primera

Domine karissime: Per istam primam solvatis in Barchinona ad usanciam a Zanobio de Francisco et soziis libras trecentas septuaginta duo (sic), solidos decem et octo, denarios quatuor, sive libras CCC LXX II, solidos XVIII, denarios IIII Barchinone vel valentes. Et sunt pro florenis D ad rationem de solidis XIII et denariis XI pro floreno, pro cambio hic facto cum domino Benedicto deli Albertis et soziis. Faziatis pagamentum ad terminum, si qua est *et cetera*.

Iohannes Tausinus, servitor vester

Datum Janue, die XIII madii, M CCC LXXX IIII°.

AHPB, Francesc de RELAT, *Llibre de requeriments i protestacions*, 1382 setembre 1 - 1384 juliol 4, f. 32r.-v.

19

1384, maig, 18. Gènova
[1384, juliol, 4. Barcelona]

Domino Iohanni Sabbe
Dentur Barchinone
[*signum +*]

+ In Christi nomine. M° CCC° LXXXIII° die XVIII^a madii, in Ianua
Frater: Per istam primam solvatis termino consueto Zenobio de Francisco
libras ducentas viginti duas et solidos decem Barchinone, sive libras CC XX II,
solidos X. Et sunt pro florenis trecentis sive florenis CCC, hic habitis a Petro et Fili-
po de Filipo. Rogo vos faciatis bonum pagamentum et in nostra scribatis quia in
vestra ego scripsi. In Christo valeatis per Melchionem de Saullo, qui vos millies
salutat.

AHPB, Francesc de RELAT, *Llibre de requeriments i protestacions, 1382 setembre*
1 - 1384 juliol 4, f. 33r.-v.

20

1384, maig, 24. València
[1384, juny, 22. Barcelona]

Çanobi de Francisco, in Barchinona
Prima [*signum* +]

+ Al nome di Dio, amen. A di XXIII di maggio. Detur
Paga per questa prima a l'[u]sanza a Filippo di Lorino o a Lorino, suo nepo-
te, ll. trecento trenta tres, ss., drs. 4 per alii ll. CCC XXX III, ss., drs. IIII, dati a
me. Pagate e ponete a mio conto. Christo ti guarde.

Giobanni de Stephano, salute, de Valencia

AHPB, Francesc de RELAT, *Llibre de requeriments i protestacions, 1382 setembre*
1 - 1384 juliol 4, f. 31r.-32r.

21

1384, juny, 27. Mallorca
[1384, juliol, 1. Barcelona]

Al senyor En Jacme Cellarer, en Barchinona
Primera de LXXXIII ll., X ss. [*signum* +]

Sènyer: Per sta letra primera complirets a-n Bernat Serdans LXXXIII ll., X
ss., per CXX reyls, a rahó de XV ss., IX, que ho resebutz açí d'En March Sayol,
a X jorns vista la letra, una vegada e no pus.

Feta a XXVII de de juy M CCC LXXXIII.

Ferrer Simon

AHPB, Francesc de RELAT, *Llibre de requeriments i protestacions, 1382 setembre 1 - 1384 juliol 4*, f. 32v.-33r.

22

1387, novembre, 8. L'Alguer

Nosaltres³¹ Maymó Ferrer e Samuel Ferrer, juheus de Barchinona, ara stants en l'Alguer, per aquesta primera letra de cambi prometem a vós, sènyer en March Sayol, mercader de Barchinona, present, dar e pagar salvu³² en terra dins la ciutat de Barchinona per mi dit Samuel saxanta florins d'or d'Aragó, los quals vos devem per cambi que de aquells ab vós hem fet, e açò dins XV dies primers vinents après que la present serà presentada a mi dit Samuel en la dita ciutat o en la casa on jo posaré. En testimoni d'açò fas-vos fer lo present scrit de mà de Pere Rigolff de l'Alguer a VIII de noembre de l'any M CCC LXXXVII.³³

[Vers]

Primera de LX florins

Reebuda³⁴ divendres, a VI del mes de deembre de l'any M CCC LXXXVII, per mi Samuel Ferrer. He respost de fer bon compliment al temps, presentibus testibus: Bonjuha de Piera, cursore, iudeo Barchinone, Anthonio Cathino, scolare, et Berengario Roure, scriptore Barchinone.

AHCB, Arxiu Notarial, *Lletres de canvi*, f. 0 [D. 11.559 - D. 19.875]

23

1388, febrer, 28. Mallorca
[1388, març, 20. Barcelona]

Al senyor En Bonjuha Duran, en Barchinona
[sig+num]

Fas-vos a saber, sènyer, que jo he rebuts d'En Johan Castayó satanta liures de malorquins, per les qual pagarets a X dies vista la letre a-n Lorenç Luques a rahó

31. Manca l'epigrama.

32. «Saluu» = salv, i també «saluu» i «salvu» = excepte.

33. Manquen les signatures.

34. En una altra lletra. Ocupa el lloc de l'epigrama.

de XIII s. XI drs. de barchns. per raó de cambi de cinquanta e dues llrs., IIII ss., II drs. de barchs. Perquè us plàcia que àjan bon compliment. E Déus que sia ab vós, amén.

Feta en Malorques, a XXVIII de febrer M CCC LXXX VIII.

Garau Tarragona, tot vostre, saluts, sènyer, ab tota honor

AHPB, Joan NADAL, *Llibre comú, 1388 gener 10 - 1388 abril 15*, f. 143v.-144v.

24

1388, abril, 6. Mallorca

[1388, abril, 13. Barcelona]

Al sènyer En Pere Teraschó, en Barchinona

[*signum +*]

Sènyer: Per aquesta primera al temps dets e-n Johan de Conomines la valor de cent cinquanta reyls, que n-é rabuts d'En Francesch Mercader a raó de quinsa ss. hun diner per reyal.

Data a VI de abril M CCC LXXX VIII.

Jordi Brondo

AHPB, Joan NADAL, *Llibre comú, 1388 gener 10 - 1388 abril 15*, f. 190v.-191r.

25

1388, maig, 8. Gènova

[1389, abril, 17. Barcelona]

Domino Francisco Scarampo

Detur [*sig+num*]

+ M^o CCC^o LXXX VIII, die VIII madii, Ianue

Karissime frater: Per ystam primam solvatis termino consueto Guillem de Bagat libras trexcentes sexaginta quatuor, solidos XI, denarios VIII°, sive libras CCC LX IIII, solidos XI, denarios VIII. Et sunt pro florenis D hic habitis a Bernardo de Belera de Mayorcha, ad rationem solidorum XIII denariorum VII pro floreno. Et solutis nobis solutum remittatis iuxta [...].

Nicholaus et Anthonius de Mari

AHPB, Joan Nadal, *Capibrevium notularum instrumentorum comunium*, 1389
març 15 - 1389 abril 27, f. 65r.

26

1388, juliol, 21 [...].

+ Al senyor Anthoni Maiasser, en Barsalona
[sig+num]

Acceptada

+En nom de Dieu, amén. M CCC LXXXLIII, XXI juli

Al senyor Anthoni Maiasser, R. Motó, salutem.

Senyor: En aquest jorn vos abem mandat a pagar per I^a primera letra a Jacme Teksandreu dosens e sincanta florins a rahó de doze sòlidos e huit diners mig per florí. E són per la balor que aquí em content de Johan de Cuzales, blanquer. E si per la primera non los abias pagats, per esta segonda li faxes bon compliment. E metre en nostro comte. E Dieu sia garda de vós.³⁵

AHCB, Arxiu Notarial, *Lletres de canvi*, f. 1-b, núm. 3.

27

1390, febrer, 28. Mallorca
[1391, abril, 19. Barcelona]

+ Al senyor An Francesch Lodrigó an Barsalone
[sen+yal]

En nom de Déu sie, de Madona Santa Marie. Fete an Mallorca, a XXVIII de
fabrer M CCC LXXXX

Sènyer: Per aqueste primera letra complirete, a X dies vist, a-n Francesch des Pug doentes e vint e sinch ll. e deu ss., XI dinés, CCXXV ll., X ss., XI dinés barsaloneses. Són per CCC reyal, XIII ss., que yo é rebuts así d'An Asteve Cimon, a rahó de XV sol. reyal. Perquè:s plasi, li fas, frare, bon compliment.

Pere Barrere e Pere Salom, servidós vostres

AHPB, Joan NADAL, *Llibre comú*, 1391 març 22 - 1391 maig 10, f. 80v.-81r.

35. Manca la signatura del lliurador.

28

1391, gener, 24. Mallorca
[1391, febrer, 24. Barcelona]

Al senyor En Barthomeu Bou, en Barchinona
Primera de LXIII libris, XV solidis
[*signum +*]

En lo nom de Déu. Feta a XXIII de janer 1391

Sènyer: Pagarets per esta primera letra ha mestre Ramon Quer, metge del senyor Rey, ho En Jacme Tortosa, fazador seu, saxanta e tres lbrs. e quinza sous. E són per los reyalz que he rabuts así de mossèn Hivol dez Ladó, a rahó de XV sous. Perquè, si us plaurà, al temps fets-hi bon compliment.

Barthomeu Martí, amich vostre, saluts, sènyer, e honor

AHPB, Bernat NADAL, *Primus liber anni Nativitatis Domini M.CCC.XC primi, 1390 desembre 14 - 1391 abril 4*, f. 122v.-123r.

29

1391, març, 17. Mallorca
[1391, abril, 4. Barcelona]

Al senyor En Ramon de Boffiy, an Barsalona

En nom de Déu sia e de Madona Sante Maria. Feta an Mallorques, a XVII de mars M CCC LXXXXI

Sènyer: Si per la primera pagat no havets, pagats per aquesta segona, una vegada e no pus, vint-e-uit ll., quatre sol., VIII ds., XXVIII lls., III ss., VIII drs. barceloneses. Són per XXXVII ll., XII ss., VI ds., que yo é rebús ací d'An Asteve Cimon, a rahó de XV ss. real. Perquè-s plàcia, age bon compliment.

Pere Barrera e Pere Salom, servidós vostres

AHPB, Joan NADAL, *Llibre comú, 1391 març 22 - 1391 maig 10*, f. 93r.-v.

30

1391, juliol, 22
[1391, juliol, 24. Barcelona]

Al senyor En Simon Martí, en casa de l'honrat En Phelip de Ferreres
[*signum*]

Christus. An XCI

Sènyer: Per aquesta primera letra de cambi complireu, vista le letra a deu dies, al sènyer An Bernat Nadal, notari, denou ll. e sinch ss. de barchns. Són per altres denou ll. e sinch ss. que jo he rebudes assí de l'honrat En Plagamans. Perquè, sènyer, vos prech que al temps haya bon compliment.

Feta a XXII de juliol.

Guillem Gomila, tot vostro

AHCB, Arxiu Notarial, IX-8: Felip GOMBAU, *Cèdula*.

31

1392, març, 11. Saragossa
[1392, març, 27. Barcelona]

[original]

+ Al senyor En Guillem Guarró, a la volta d'En Belero, en Barchinona
[*signum*]

Letra de cambi de DCCC sòlidos

Acceptada a XX de març M CCC XC dos en Barchinona, dimecres ere lo jorn.

Die mercurii, XXVII marcii, Guillelmus des Quer firmavit apocham Guillelmo Garroni de octingentis florenis, quos sibi solvit per manus Petri Pascasi, utriusque iuris doctoris. Testes: Arnaldus de Pallars et Petrus Cabaterii, mercator, comorantes Barchinone.

Sènyer En Guillem: Per aquesta que és letra de cambi, complireu, a VI jorns vista la letra, al senyor en Guillem des Quer vuyt-çens florins d'Aragó per altres DCCC florins, que yo é rebuts en Caragoça del senyor N'Antoni Bertran, perquè us prech que lo dit cambi aja bon compliment al temps e abans, si abans podeu. E fets-me'n comte que sume. Yo a vós ab aquesta vos tramet una letra closa en què us faç saber l'estament de la letra e axí recaptat-la. Déu sia ab vos e ab mi, si li plau.

Feyta en Caragoça, a XI de març Mⁱ CCC LXXXX II.

Lo vostre servidor e compare Domingo Pelicer, saluts

Fons Cucurulla, *Canviaris*, núm. 21.

[protest]

+ Al sènyer En Guillem Garró, a la volta d'en Belleró, en Barchinona
Letra de cambi de DCCC florins

Ítem, acceptada a XX de març MCCCXC dos en Barchinona, dimecres era lo jorn.

Sènyer En Guillem: Per aquesta que és letra de cambi, complireu, a VI jorns vista la letra, al sènyer en Guillem des Quer vycents florins d'Aragó per altres vyt-cents florins, que yo he reebuts en Caragoça del sènyer n'Anthoni Bertran, perquè us prech que lo dit cambi haja bon compliment al temps e abans, si abans podeu. E fets-me'n compte que sume. Yo a vós ab aquesta vos tramet una letra closa en què us faç saber l'estament de la letra e axí recaptat-la. Déus sia ab vós e ab mi, si li plau.

Feyta en Caragoça, a XI de març M CCC LXXXXXII.

Lo vostre servidor e compare
Domingo Pellicer, saluts

AHPB, Arnau PIQUER, *Manual, 1391 octubre 16 – 1392 desembre 24*, f. 64r.-v.

32

1392, juny, 17. Mallorca

[original inèdita]

Al senyor En Barthomeu Lonch
en Barchinona
[*signum*]

*Aquesta letra és de cambi qui no-s
s'és complit. E deu-se'n fer carta de
raquesta*

Dentur. Primera letre

Ihesus

Sènyer meu: Danets per aquesta primera letre al sènyer en Gibert Mayans XVIII lliures, XVII sous barchinonins, los quals yo he rabuts así del sènyer Arnau Bays a raó de XV sous I diner de Barchinona rayal, en à vista le letre. Perquè, sèn-
yer, prech-vos que da present aja bon racapte una vagade e no pus. E matets-les-
ma en comta. E Déus sia ab vós, amén.

Feta a XVII de juny 1392.

Barthomeu de Torabadal, al vostra servey

Fons Cucurulla, *Canviaris*, núm. 32.

33

1392, octubre, 26. Mallorca
[1392, novembre, 29. Barcelona]

A l'honorat sènyer e car frare En Lorens Luques, cambiador de Barchinona

Sènyer: Paguerets per aquesta primera letra, una veguade e no pus, d'esí a II meses primers vinents, a misser Matheu des Quer trenta lhrs., les quals pren de censal sobre la universitat de Mallorques en lo mes de maig e les quals li són degudes. E recobrats àpocha. E en assò no hage falla.

Fet a XXVI de octubre, en Malorqua, an M CCC LXXXXX II.

Guillem de Muntbrú, administrador de la terra

AHPB, Bernat NADAL, *Quartus liber comunis*, 1392 octubre 27 - 1393 febrer 21, s/n.

34

1392, octubre, 26. Mallorca
[1392, desembre, 16. Barcelona]

A l'honorat sènyer e car frare En Lorenc Luques, cambiador de Barchinona

Sènyer: Per aquesta primera letra pagarets d'ací a dos meses primer vinents e comptadors del dia de la data de la present a la dona Na Sibília, muller que fou de l'honorat En Jacme Castelló, XVII lhrs., X sols. barchaloneses, les quals pren de censal mort sobre la universitat de Mallorcha lo XI dia de deembre, de la qual paga cobrats d'ella àpocha. E d'açò, sènyer, no hage falla.

Feta a XXVI de octubre en Mallorca, l'any M CCC XCII.

Guillem de Muntbrú, administrador de la terra

AHCB, Arxiu Notarial, IX-8: Bernat NADAL, Cèdula

35

1394, juny, 1. Mallorca
[1394, juny, 10. Barcelona]

A miser Frosimo de Ser Johanni, florentí, en Barchinona
[senyal +]

Sènyer: Pagarets per aquesta primera letra, a la usança, al senyor en Lorens Luques LVIII° ll., XIII ss., III diners brchs., per vuytanta ll. que yo he reebudes ací del sènyer En Lorens Padrissa, a rahó de XIII ss., XI drs. barchns. per quas-cun reyal. Fets-li, sènyer, al temps bon compliment una vegada e no pus.

Feta al primer de juny XCIII.

Lo vostre Barthomeu de Torabadal, saluts, sènyer

AHPB, Joan NADAL, *Liber notularum instrumentorum contractuum comunium quadragesinus sextus, 1394 maig 26 - 1394 juliol 13, f. 37r.*

36

1394, juny, 10. Mallorca
[1394, juny, 15. Barcelona]

Al sènyer En Johan Jacme, an Barchinona
[sen+yal]

En lo nom de Déu, amén. Feta a X de juny 1394

Pagareu per aquesta primera, a X jorns vista, a-n Lorens Luches la vàlua de sent sinquanta reyls d'or, a raó de XIII ss., XI drs. reyal. E són per cambi de CL reyls que asy n' é aütz d'En Lorens Pedrissa. E con pagatz los areu, los meteu en comta hi agen menzió vostra. Déu sya ab vós, amén.

Diechi de Nutxo, salutz

AHPB, Joan NADAL, *Liber notularum instrumentorum contractuum comunium quadragesinus sextus, 1394 maig 26 - 1394 juliol 13, f. 51v.-52r.*

37

1394, juny, 19. Mallorca
[1394, juny, 26. Barcelona]

Anthonio de Guccio e Matheo de Minguiato, a Barchinona
[senyal +]

Al nome di Dio, amen. Fatta a di XVIII° de giugnio 1394

Pagrete per questa primera letra, a di X vista, a Lorenzo Luchese la valuta di reys dugento uno, ss. XIII, d. IIII Maiorica, a razione di ss. XIII, d. XI *reyal*. E sono per cambio de *reys* CCI, ss. XIII, d. IIII, che qui n'o auti da Lorenzo Pedrisa. E quando pagati havete, li ponete a razione, si chome per altra v-iscriu *et cetera*. E Dio vi guardi sempre.

Diechi de Nuccio, salute

AHPB, Joan NADAL, *Liber notularum instrumentorum contractuum comunium quadragesinus sextus, 1394 maig 26 - 1394 juliol 13*, f. 18r.-v.

38

1394, juliol, 13. Ravensorch

A l'honrat sènyer En Pere Gircós, en Barssellona
[signu+m]

Ab lo nom de Déu sia, amén

Honorabre sènyer meu: Pagarets per esta primera de cambio per tot setembre a Johan Hompis vel Rodorfo Matelim, alamans de Ravensorcho, cent vint-tres ll., XIII ss., VI d., so és, CXXIII ll., XIII ss., VI barseloneses. E són per la valuta de que som content de Joham Hompis, alaman desús dit. Pagàs que los ayàs, los metàs en meu conte. Déu vos guarda.

Feta a XIII de julio 1394. Pagàs la dita moneda. Coma'ns en Dio.

Gaspar de Marin, servidor vostre

AHPB, Joan NADAL, *Llibre de vendes, 1394 juliol 19 - 1394 juliol 23*, f. 2v.

39

1394, octubre, 15. Gènova
[1394, novembre, 30. Barcelona]

Domino Guilelmo Tanso, degenti Barchinone
[senyal +]

+ In Christi nomine, amen. X CCC LXXXVIII, die XV octobris, Ianue
Karissime frater: Per istam primam litteram cambii solvas ad usanciam Antonio de Chugio libras quatuor centum octuaginta septem, solidos decem, sive libras CCCC LXXX VII, solidos X Barchinone. Et sunt pro cambio hic facto a Bruno de Francesco de florenis de ratione solidorum XVI denariorum III pro florenis. Quare ad terminum facias bonum pagamentum et in nostra ratione scribas. Aliud per istam non dicho. Si qua *et cetera*.

Franciscus Tansus

AHPB, Joan NADAL, *Llibre comú, 1394 novembre 9 - 1394 desembre 2*, f. 29r.-v.

40

1394, desembre, 31. Tortosa
[1395, gener, 8. Barcelona]

Al senyor En Barthomeu Johan, en Barchinona
[sig+num]

Senyor En Barthomeu Johan: Per aquesta qui és primera a VI jorns vista la letre pagarets al senyor En Guillem Pere ça Rovira quatre cens florins d'or d'Aragó. E són per altres CCCC florins que jo són content del senyor en Pere Açnar. Al temps aya bon compliment.

Feta en Tortosa, dious (sic), ha XXXI de dembre (sic), l'any CCC LXXXV.

Steva Palau, aparalat a vostre honor

AHCB, Arxiu Notarial, IX-8: *Cèdula*.

41

1395, març, 30. Mallorca
[1395, abril, 5. Barcelona]

A l'honrat sènyer En Barthomeu Lonch, en Barchinona
[sen+yal]

Honrat sènyer meu: Pagarets per aquesta primera letre, a deu jorns presentada, al senyor en Lorens Luques setanta quatre llrs., onsa ss., vuyt dinés barchns., he asò per sent liures de Malorques que yo he rabudes así del senyor en [...] de Villalonga, a raó de quatorsa ss., onsa dinés reyal. Al temps fets-li bon compliment.

Feta a XXX de març, XCV.

Barthomeu de Torabadal, saluts, sènyer

AHPB, Joan NADAL, *Llibre comú*, 1395 abril 5 - 1395 abril 21, f. 1r.-v.

42

1395, maig, 5. Mallorca
[1395, juny, 26. Barcelona]

Al senyor En Johan Galart, en Barchinona
[sen+yal]

Sènyer meu: Complirets al senyor en Lorens Luques per aquesta primera letra, a la usansa, setanta sinch llr., setsa ss., vuyt dinés barchns., he asò per sent llr., les quals é rabudes así del senyor N'Arnau de Quintà, a rahó de XV ss., dos dinés barchs. per rayal. Aja al tems bon compliment.

Feta a V de mayg, XCV.

Bartholomeu Torabadal, saluts

AHPB, Joan NADAL, *Liber notularum instrumentorum contractuum comunium quinquagesimus secundus*, 1395 maig 17 - 1395 juliol 16, f. 46r.-v.

43

1395, maig, 22. Mallorca
[1395, maig, 27. Barcelona]

Al senyor N'Anthoni Cardel, notari, en Barsalona
[senyal +]

Yo, Anthoni Cardell, responch que non pagaré maylle. A XXV de maig, any LXXXX sinch.

Ihesus

Sènyer: Pagareu a X dies vista esta primera letre de cambi e-n Lorens Luques trenta liures barsaloneses per cambi que n'è fet ab N' Arnau de Quintà, a rahó de quinsa sous barsaloneses per cascun reyal, muntan quaranta reyal.

Feta en Mallorca, a XXII de maig M CCC XC V.

Johan Holivella, saluts

AHPB, Joan NADAL, *Liber notularum instrumentorum quinquagesimus secundus*, 1395 maig 17 - 1395 juliol 16, f. 35v.-36r.

44

1395, maig, 22. València

[1395, maig, 29. Barcelona]

Al sènyer En Guillem Pere ça Rovira, mercader, en Barchinona

[*sen+yal*]

En lo nom de Déu. En València, a XXII de maig 1395

Sènyer: Per aquesta primera letra de cambi pagarets, a vut (sic) jorns vista, al sènyer En Jacme Texander, mercader, vint e dos ll. barchaloneses. Són per cambi de altres vint e dos que se'n són axí content d'En Nicolau Lombart, perquè al temps de dites XXII ll. li fetz bon compliment. E metes-les a mon compte e resposta. E Déus vos gart.

Pere Girau, al vostre servir, saluts, sènyer

AHPB, Joan NADAL, *Liber notularum instrumentorum contractuum comunium quinquagesimus secundus*, 1395 maig 17 - 1395 juliol 16, f. 44v.-45r.

45

1395, maig, 25. Mallorca

[1395, maig, 28. Barcelona]

Al senyor En Berenguer Aspasier, en Barsalona

[*sen+yal*]

Fas-vos saber, sènyer meu, que vos avàs a complir al sanyor En Berenguer de Satas CLXVII llr., XVI ss., VII barsalonesas que vostro fautor à presas en Bruges, perquè vos prech, axí com lo sanyor Berenguer de Satas vos fa saber, que complisquaus al sanyor en Lorens Luquas LXVII llrs., XVI ss., VII, las quals m'à dades así Arnau de Quintà, cambiador, dins X dies, que-s plàsia de complir la dita monada. Ítem, sanyor, més compliraus per mi, axí com lo dit Berenguer de Satas vos fa saber, a-n Pere Guercós per cambi que va pras de Pere Banchs C llr. barsalonesas. As per tot CLXVII ll., VI ss., VII ds. Non sé las de que vos fasan masió, si non que són al vostre serveil en to so que puga.

Gabriel Homar, omil servidor vostro

Feta en Malorqua a XXV de maig, any M CCC LXXXV.
Són al vostre serveil.

AHPB, Joan NADAL, *Liber notularum instrumentorum contractuum comunium quinquagesimus secundus, 1395 maig 17 - 1395 juliol 16, f. 38r.-v.*

46

1395, juny, 8. Mallorca
[1395, juny, 29. Barcelona]

Filipo de Lorino e conpan in Barzalona
[sig+num]

+ Al nome de Dio. A di VIII de giugno 1395

Paghate per questa prima a usanza a Lonrenzs Luchese reali ciento, a solidi XV denarii II rigale, per altanti che proi sono contento d' Antoni Micheli. E ponete a conto d' Andrea de Tiri e conpanni di Bignon. Idio vi guardi.

Nofrio de Bonacorso, salute, de Maiolicha

AHCB, Arxiu Notarial, IX-8: Joan NADAL, Cèdula.

47

1395, juny, 12. Avinyó
[1395, juliol, 2. Barcelona]

A Piero de Vilagentill, en Barchinona
[sen+yal]

Frare: Per aquesta prima pagarats a la usança a Falipo de Lorino vuytanta he dues lls. e deu ss. Barchns., les quals LXXXII lls., X ss. Barchns. he reebudes açí de misser Andreu de Tiri, perquè als temps aie bon compliment. He met-los en mon comte. E no pus per aquesta, sinó que Déus sie ab tots, amén.

Avinyó, a XII de juny, l'an 1395.

Jacme de Vilagentill, frare ceu, saluts

Acceptada a XVIII de juny 1395

AHPB, Joan NADAL, *Liber notularum instrumentorum contractuum comunium quinquagesimus secundus, 1395 maig 17 - 1395 juliol 16, f. 105r.-v.*

48

1395, juny, 14. Mallorca
[1395, juliol, 9. Barcelona]

A l'onrat sènyer En Francesch sa Conomine ho En Johan Castelló, en Barchinona
[sen+yal]

Ihesus. En nom de nostra Senyor Déu. En Malorques, a XIII de juny 1395

Senyor: Si per la primera de quest cambi vuy fet pagat non vets, per sta segona a l'usansa, una volta per totes, pagats-los a l'usansa e-n Lorens Luques dosens e vint e tres reyls e deaset sous mallorquins, a rahó de XV sous II dr. E són per altres CCXXIII reyls e XVII ss., de què jo són así content d'en Anthoni Miquel. Al temps, senyors, fets-li bon pagament. E posats-los a vostra comta. E Déus qui-us do bona vida, amén.

Arnau Baig, al vostre servey, senyós

AHPB, Joan NADAL, *Liber notularum instrumentorum contractuum comunium quinquagesimus secundus, 1395 maig 17 - 1395 juliol 16, s/n.*

49

1395, juny, 26. Perpinyà
[1395, juliol, 5. Barcelona]

+ Al senyor En Ramon Rossés, al carrer dels Flaceders, en Barchalona
[sig+num]

Sènyer: Per aquesta primera letre de cambi complireu per mi al sènyer Pere Cardona, mercader de Barsalona, sincanta ll. barsaloneses, per altres L ll. barsaloneses, que jo he rebudes açí del sènyer en Pere Andreu, les calls li é promès que serran complides per vós achà tres jorns vista la letra. Asò he feyt per poder que vós me'n avets dat ab carta pública, per la cal vós e-n Guillem Pere Sa Rovira ma són obligats de complir a lla festa de Sent Johan de juny pus pres passat les dites L ll., de les calls són content per lo present cambi, lo cal he poder de pendre sobre vós o al sènyer Guillem Pere, car cascú sots obligats per lo tot. Per la present no dic pus. Lo Sant Spirit sia garda de vós e de mi, amén.

Escrita a Perpenyà, a XXVI de juny, M CCC XC sinch.

Guillem Gavella, aparellat a vostra honor

AHPB, Joan NADAL, *Liber notularum instrumentorum contractuum comunium quinquagesimus secuundus, 1395 maig 17 - 1395 juliol 16*, f. 108v.-109r.

50

1395, agost, 7. Venècia
[1395, octubre, 9. Barcelona]

A los senyors En Pere e Pericó Rigolf, en Barchinona
[sen+yal]

+ Ihesus Christus + En nom de Déu, en Venècia, a VII de agost 1395

Onrats senyors: Per aquesta primera pagarets a VII de vuytubre vinent al senyor En Loreç Luques vint ll., deu ss., sinch diners brchs. E són per XXV ducats que jo he rabuts así dell senyor en Johan Sale a rahó de XVI ss. V per cascun ducat. Perquè li fareu al temps bon compliment. Àls no dich, sinó que lo Sant Spirit sia ab vosaltres e ab mi, amén.

Jacme Rigolf, humill fill vostre

AHPB, Joan NADAL, *Liber notularum instrumentorum contractuum comunium quinquagesimus quartus, 1395 setembre 30 - 1395 novembre 24*, f. 24v.-25r.
AHCB, Arxiu Notarial, IX-8: *Cèdula*.

51

1395, setembre, 3. Gènova
[1395, novembre, 5. Barcelona]

Bosino Francisco Scarampo
Dentur in Barchinona
[senyal +]

+ In Christi nomine, amen. M CCC LXXXX V, die III septembris in Janua
Reverende domine: Per istam primam pagamenti solvatur Michaeli de Roddes termino consueto libras (sic) centum quadraginta sive libras Barchinone. Et sunt pro florenis CLXXV per me habitis a Bruno Francisci ad rationem XVI solidorum pro floreno ianuensi. Et dictos (sic) scribantur in ratione illorum de Cospis. Vester in Christo.

Anthonius Bordinus cum gratia

Et ego Henricus Tonssus promisi pro predictis

AHPB, Joan NADAL, *Liber notularum quinquagesimus quartus, 1395 setembre 30*
- 1395 novembre 24, f. 72r.-v.

52

1395, octubre, 3. Mallorca
[1395, novembre, 15. Barcelona]

+ Al senyor En Gregori de Trenta, en Barchinona
[sen+yal]

Ihesus + En nom de nostra Senyor Déu, en Malorques, a III de octubre 1395
Sènyer: Si per la primera de quest cambi vuy feta pegats non vets, per sta que·s seguone a la usansa peguats-los e-n Lorens Luques CCCCLX rayals a rahó de XIII ss. XI per altres quatra sens sexanta que é rebuts así d'En Toni Miquel. Al temps fets-li bon pegament. E posats-los en vostra comta. E Déus qui·ns don salut, amén.

Lo vostra servidor Arnau Bag, selús

AHPB, Joan NADAL, *Liber notularum quinquagesimus quartus, 1395 setembre 30*
- 1395 novembre 24, f. 105r.-v.

53

1395, octubre, 5. Mallorca
[1395, octubre, 14. Barcelona]

Al molt honrat Greguori Trenta, mercader, en Barchinona
[*sen+yal*]

Ihesus. En nom de nostre Senyor Déu, en Melorques, a V d'octubre 1395
Sènyer meu: Per sta primera a l'usansa pagats e-n Lorens Luques, a rahó de XV
ss. II, CCLXXV reyals, XIII ss., II melorquins per altres tants rebuts d'En Toni
Miquel. Al temps fets-li bon peguament. E posats-los a vostra comta. E Déus qui
us do salut.

Vostra servidor Arnau Baig, seluts

AHPB, Joan NADAL, *Liber notularum instrumentorum contractuum comunium
quinquagesimus quartus, 1395 setembre 30 - 1395 novembre 24, f. 35r-v.*

54

1395, octubre, 9. Saragossa
[1395, octubre, 15. Barcelona]

Al senyor En Johan Ribalta, mercader, en Barchinona
[*sig+num*]

Ihesus

Sènyer: Per aquesta que és primera letra de cambi compliets al senyor En
Jacme deç Pug, a VII jor[n]s vista, cinch-sens florins d'or d'Aragó comtans. E són
per altres D florins, que jo he rebuts açí d'En Pere Cayet e d'En Nicholau Escuder.
Perquè, sènyer, al tems fet-li bon compliment. Són al vostre servei.

Feta a VIII° de huctubre, anyn Mⁱ CCC LXXXX° V.

March de Senta Creu, saluts, sènyer

AHPB, Joan NADAL, *Liber notularum quinquagesimus quartus, 1395 setembre 30
- 1395 novembre 24, f. 37v.-38r.*

55

1395, octubre, 11. Mallorca
[1395, octubre, 27. Barcelona]

Al sènyer En Johan Casteló, en Barchinona
[sen+yal]

Ihesus

Sènyer: Per aquesta primera letre de cambi pagarets a l'huansa a-n Lorens Luques cent-setanta una ll., XI ss. e III diners. Són per CCXV reyal que jo són content así d'En Anthoni Miquel. Al temps vos plàsia, sènyer, fer bon compliment. E posats-les en mon conta. A rahó XV ss. III per reyal.

Feta en Malorcha, a XI de huitubre M^o CCC LXXXXV.

Vostre con a frare e servidor Francesch Vinyoles

Arnau Baig de Mallorques és entravengut en nom de fermansa a l'obligat.

AHPB, Joan NADAL, *Liber notularum quinquagesimus quartus*, 1395 setembre 30
- 1395 novembre 24, f. 57v.-58r.

56

1395, octubre, 21. Mallorca
[1395, octubre, 26. Barcelona]

Al senyor En Nicholau Torró, cambiador, en Barchinona
[sen+yal]

Ihesus

Sènyer meu: Complirets per aquesta primera letra a deu jorns presentada al senyor En Johan Serverre trenta llr. barchns. E són per quoranta llr. de malo[r]quins, que yo he reebudes ací del senyor N^o Arnau de Quintà, cambiador, a rahó de XV ss. Barchns. per cascun reyal. Fets-li al temps bon compliment una vagada e no pus.

Feta a XXI de vuytubre XCV.

Bartholomeu de Torabadal, aparalat al vostre servey

AHPB, Joan NADAL, *Liber notularum quinquagesimus quartus*, 1395 setembre 30
- 1395 novembre 24, f. 57r.-v.

57

1396, gener, 23. Mallorca
[1397, febrer, 7. Barcelona]

Al senyor En Nicholau Caselles, en Barsellona
[*signum +*]

Ihesus Christus

Sènyer: Si per la primera no avets pagats a l'honrat En Lorenç Luques trente set lhrs., V ss., X drs. barselloneses, per aquesta qui és le segona aja bon compliment una vagada e no pus. E són per L reyaies que yo é rebuts así del senyor Arnau de Qintà, que, a rahó XIII ss. XI, monte la dita cantitat, perquè a la usanse aja compliment.

Bernat Starach, servidor vostre, moltes seluts

Feta a Mellorque, a XXIII de jener M CCC LXXXX sis.

1396, gener, 23. Mallorca
[1397, febrer, 7. Barcelona]

Al senyor En Nicholau Caselles, en Berchinone
[*sen+yal*]

Ihesus Christus

Sènyer: Si per la primera no avets pagats a l'honrat En Lorens Luques trente set lhrs., V ss., X drs. berseloneses, per aqueste qui és la segona aja bon compliment I^a vegade e no pus. E són per L reyals que jo é rebuts así del senyor Arnau de Qinté que, a rahó de XIII ss. XI, monte la dite cantitat, perquè a la usance aja compliment.

Bernat Esterach, servidor vostre, moltes saluts

Feta en Mellorque, a XXIII de jener M CCC LXXXX sis.

AHPB, Joan NADAL, *Liber notularum intrumentorum comunum sexagesimus*, 1396
desembre 26 - 1397 març 5, f. 41r.-42r.

58

1396, març, 14. Mallorca
[1397, març, 26, i abril, 4. Barcelona]

Al senyor En Nicolau Cazelles, en Barchinona
[sen+yal]

En nom de Déu sia, amén

Sènyer: Per àltera lètera qui és le primera vos é fet a seber que complischats a X jorns vista le lètera al senyor En Lorens Luchas setanta-sis ll., X diners, són per sent ll. de malorquins que n' é rabudes del senyor N'Ernau de Quintà, canbiador, dels quals é fet canbi ab él a rahó de quinse sous dos malorquins, perquè si per le dita lètera primera li avets fet compliment, si no plàsia-us que per aquesta qui és le segona li fesau bon compliment al tems en gise que sia pagade una vegade no pus als per aquesta no us ascriu més. Que Déus sia ab vos ab mi, amén.

Guillem Figera, aparayat al vostra servey, saluts, sènyer, onor

Feta a XIII de mars, M CCC LXXXX VI.

AHPB, Joan NADAL, *Llibre comú, 1397 març 7 - 1397 abril 30*, f. 44r.-45r.

59

1396, juliol, 31. Gènova
[1396, agost, 25. Barcelona]

Domino Bartholomeo Baroxio
Dentur in Barchinona. Prima
[sen+yal]

+ In Christi nomine, amen. M° CCC LXXXX VI, die XXXI iulii, in Ianua
Domino Bartholomeo Baroxio, Harrigo Tonsus, salutem in Domino.

Solvatis per istam primam pagamenti termino consueto Francisco de Marcho et Lucha Disera libras centum decem, solidos duodecim et dimidiam, sive libras CX, solidos XII, denarios VI Barchinone. Et sunt pro florenis CL hic receptis a Vincencio Aymari ad racionem solidorum XIII, denariorum VIII pro floreno. Et R. alia pro vobis parat. Vester in Christo. Solvatis ut supra, licet sit scripta manu Petri.

AHPB, Joan NADAL, *Llibre comú, 1396 agost 16 - 1396 setembre 1*, f. 18r.-v.

60

1396, novembre, 2. Catània
[1400, juny, 19. Barcelona]

A mon car frare En Berenguer de Montagut
lochtinent del governador del regne de Mallorca
Primera

Car frare: Per aquesta primera letra pagarets per cambi cent quaranta reals d'or e-n Pere Baldit. E són per altres cent quaranta florins de Florença, que jo he rebuts ací d'en Barthomeu Sans. E d'açons prech que haia bon compliment.

Fet en Cathània, a dos de noembre de noranta e sis.

Lo Governador del regne de Mallorca, Ramon de Bella

AHCB, Arxiu Notarial, IX-8: Bernat NADAL, *Cèdula*.

61

1396, desembre, 7. Gènova
[1397, gener, 14. Barcelona]

Al molt honrat lo senyor En Francesch Roure
[sen+yal]

Rebude a XXVIII de deembre M^o CCC^o LXXXXVII per lo qual temps jo li faré bon compliment.

Ihesus. En nom de Déu, amén. Escrita en Gènova, a VII de deembre, l'any
M CCC LXXXXVI

Molt honrat e molt savi senyor meu: Per aquesta segona pagarets a la ussança a Pere Palomar cent e deçet liures, sis sous, vuyt diners barchaloneses. E són per cent coranta florins de Florença, a rahó de cotorze sous, vuyt diners barchaloneses, que he rebuts así de misser Babtisto Riço. Perquè, sènyer, si us plaurà, farets bon compliment. Lo Sant Sperit sia ab vós e ab mi, amén. Lo vostro humill fill qui humillment ab besament de mans e de peus si comane en vostra gràcia.

Jacme Roure

AHPB, Joan NADAL, *Liber notularum instrumentorum comunium sexagesimus*,
1396 desembre 26 - 1397 març 5, f. 25r.-v.

62

1397, gener, 18. Mallorca
[1397, gener, 25. Barcelona]

Al senyor En Johan Gener, a Barchinona
[sen+yal]

En non (sic) de nostro Senyor Déu. Feta a XVIII de janer de 1397

Sènyer meu: Per aquesta primera letra a X jorns vista, si us plaurà, paguarets a l'honorat En Lorenç Luques cent cinquanta liures bar. Són per cambi de dosents reys d'or que jo n'è fet ab lo sènyer N'Arnau de Quintà a rahó de XV ss. Perquè us prech al temps aja bon compliment.

Anthoni Soriger, servidor vostre

AHPB, Joan NADAL, *Liber notularum instrumentorum comunium sexagesimus*,
1396 desembre 26 - 1397 març 5, f. 30r.-v. i cèdula.

63

1397, gener, 26. Mallorca
[1397, febrer, 15. Barcelona]

A l'honorat lo senyor En Guillem de Bagat, en Barchinona
[sen+yal]

Ihesus. Feta en Mallorques, a XXVI de janer de XCVII

Sènyer: Per aquesta primera letra de cambi pagarets a la husansa a-n Lorens Luques sén rals. E són per altres C reals que jo he así reebuts d'En Arnau de Quintà a rahó de XV ss. per real. Perquè, sènyer, al tems fets-li bon compliment.

Lo tot vostre Guillem Jullià, saluts

AHPB, Joan NADAL, *Liber notularum instrumentorum comunium sexagesimus*,
1396 desembre 26 - 1397 març 5, f. 60v.-61r. i cèdula.

64

1397, febrer, 14. Mallorca
[1397, febrer, 20. Barcelona]

Al molt honorable sènyer he car nabot lo sènyer En Pere Balester, en Barchinona

Sènyer e car nabot: Per aquesta letra primera co[m]plirets a l'honrat En Lorenc Luques, a la usansa, mil e tresens sexanta e cinch lhrs. barchns. He són per canbi que n'è fet ab N'Arnau de Qintà a raó de quinze ss. e dos ds. barchs. per reyal. Munta M DCCC reyal.

Feta en Malorques, a XIII de febrer, any M CCC XCVII.

Guillem de Muntbrú, administrador de la tera

AHPB, Joan NADAL, *Liber notularum instrumentorum comunium sexagesimus*, 1396 desembre 26 - 1397 març 5, f. 67v.-68r.

65

1397, febrer, 19. Mallorca
[1397, febrer, 28. Barcelona]

Al senyor En Fransesch Serralonga, corder, en Barsalona
[sen+yal]

Ihesus

Sènyer: Pagarets a X dies, vista asta primera latra de cambi, al senyor En Ramon Sammer trenta hunna liura barsalonases per cambi que n'è fet N'Arnau de Qintà a rahó de quinsa sous e sis dinés brs. per reyal. Monta quoranta reyal.

Feta a Malorque, a XVIII de febrer, M CCC LXXXX^a set.

Gabriel Arquer, moltes saluts, sènyer

AHPB, Joan NADAL, *Liber notularum instrumentorum comunium sexagesimus*, 1396 desembre 26 - 1397 març 5, f. 86v.-87r.

66

1397, octubre, 11. L'Alguer
[1397, desembre, 4. Barcelona]

Primera

Al senyor En Ramon Ballester, en Barchinona

Sènyer En Ramon: Per aquesta primera complirets aquí per mi, si us plaurà, dins X dies primers vinents, vista aquesta, a-n Pere Johan de Barchinona, noranta cinch florins d'or d'Aragó per via de cambi, per cambi de altres noranta cinch florins d'or d'Aragó, que d'ell he ací reebuts. E en açò vos prech que no haia falla.

Scrita en L'Alger, a XI de octubre de l'any M CCC XC set.

Issach Davi de Castelló molt vos saluda

[sig+num]

Segona

Al senyor En Ramon Ballester, en Barchinona

Sènyer En Ramon: Per aquesta segona letra de cambi complirets aquí en Barchinona, si us plaurà, per mi al sènyer En Pere Johan de Barchinona noranta cinch florins d'or d'Aragó per via de cambi, dins X jorns primers vinents après que aquesta vos serà presentada, per cambi d'altres noranta cinch florins d'or d'Aragó, que d'ell he ací rebuts. E en açò no haia falla.

Scrita en L'Alger, a XI de octubre de l'any M CCC XC VII.

Issach Davi de Castelló, qui molt vos saluda

[sig+num]

AHPB, Bernat NADAL, *Quartus liber anni [M.CCC.XC.VII], 1397 setembre 17 - 1397 desembre 16*, f. 183v.-184r.

67

1398, febrer, 20. Saragossa

A l'honrat sènyer En Miquel Franch,
prop los Preycadós, a Barchinona

[sig+num]

En nom de Déu sia, amén. A Caragossa, XIII de febrer de 98

Sènyer: Paguat per aquesta primera letra, VI jorns vista, comptants, als senyors Augerot de la Arca o Andreuet de Sedós, sis-cens florins d'or de Aragó. Són per altres DC florins, que jo són content acii del dit Augerot. E Déu sia ab vós.

Vostro Martí de Soduartz

Acceptada a XX de febrer 1398.

AHCB, Arxiu Notarial, *Lletres de canvi*, f. 1-a.

68

1398, maig, 9. Perpinyà
[1398, maig, 14. Barcelona]

Al senyor En Johan Darau, baster, a la plaça de l'Oli, en Barchinona
Sien dades [+]. Primera de trenta seys llrs.

Sènyer: Per aquesta primera letra de cambi complirets, a IIII jorns vista, al sèn-
nyer En Francesch Sala trenta sis llrs. E són per autres XXXVI llrs. que he reebu-
des del senyor En Guillem Redon, mercader. Perquè, sènyer, que haia bon com-
pliment.

Feyta en Perpinyà, VIII de maig, a[n]y XCVII.

Pons Fabre, baster, servidor vostra

AHPB, Bernat NADAL, *Tertius liber anni Nativitatis Domini M.CCC.XC.VIII*, 1398
abril 26 - 1398 juliol 24, f. 49r.-v.

69

1398, agost, 13. Mallorques
[1398, agost, 20. Barcelona]

Al senyor En Miquel sa Font, en Barsalona
Sien dades
[*signum* +]

Ihesus

Sènyer En Miquel ça Font: Per aquesta primera letra complirets per mi a-n
Gabriel Amigó cinquanta rayals de malorquins, los quals yo é rabuts así de N'Ar-
nau de Quintà, que a rahó de XV ss. II reyal valen de barsalonesos trenta vuyt lbs.
e sis ss. VIII. Al temps aja bon compliment.

Feta a XIII d'agost M CCC LXXXX VIII.

Anthoni Solà, tot vostre

AHPB, Bernat NADAL, *Quartus liber a. XCVIII*, 1398 juliol 24 - 1398 octubre 22,
f. 73v.-74r.

70

1398, [octubre,] 6. Palerm

Al molt honrat lo senyer En Francesch de la Via, en Barchinona
[*sig+num*]

En nom de Déu sia, amén. An Palerm a VI [...] ³⁸

Sènyer: Com per altre largament vos é ascrit, mestre Guillami de [...] de Bages de CVIII --- XX --- dotza --- perquè [...] Francesch Peres los diners XII --- com stats pagat de mo [...] aver pagat, sagons per la carta apar largament a --- ne [...] a raó de XV s. VI dr. per florí, perquè, sènyer, fer-li-n'ets bon compliment [...] avets o si abans los avets rabuts que les li donets.

Lo vostre servidor qui-s comane en g [...]

Acceptada ab la condició sobre dita a XXII de octubre de XC^o VIII

AHCB, Arxiu Notarial, *Lletres de canvi*, f. 2-a, núm. 3.

71

1399, juliol, 11. Bruges
[1399, agost, 5. Barcelona]

Al molt honrat e savi lo sènyer En Berthomeu Mir, en Barchinona
[*signum*] +

Ihesus Christus

Sènyer meu: Per aquesta primera letra de cambii complirets a la usanze e-n Arnau Mestre dosents philipus. Són per altres doents scuts que yo he reheebuts así d'En Vicent Ribe a raó de VIII° ss., XI ds., perquè al temps haie bon compliment. Lo Sant Sperit sie en vostre garde e mie, si li plau.

Fete en Bruges, a XI de juliol M CCC XC nou.

Lo vostre servidor Berthomeu Amat Negre

AHPB, Guillem DONADEU, *Liber primus requisitionum*, 1399 març 20 - 1402 febrer 24, f. 15r.-16r.

36. Una taca d'humitat afecta el text. Expressem les parts del text no llegides amb [...].

72

1399, juliol, 11. Bruges
[1399, agost, 6. Barcelona]

Al senyor En Guillem Blanchart, en Barchinona
[*signum*] +

Ihesus Christus

Sènyer meu: Per aquesta primera letra de cambii complirets, a XV jorns viste, al senyor En Pere de Berguadà sinquanta florins d'Aragó. Són per altres sinquanta florins que Johan Marí rehebé de mi en València a XVIII de març pus prop passat. E aquells vós deviets complir al dit Pere de Berguadà. E per tant com no los havets complits, pagarets-los una vegada e no plus. Per aqueste no scriu àls. Lo Sant Sperit sie en vostre garde e mie, si li plau.

Fete en Bruges, a XI de juliol M CCC XC e nou.

Lo tot aparellat a vostre servey Berthomeu Amat Negre

AHPB, Guillem DONADEU, *Primus liber requisitionum*, 1399 març 20 - 1402 febrer 24, f. 18r.-20r.

73

1399, octubre, 23. Mallorca
[1399, novembre, 10. Barcelona]

+Al [Pere Franch, corredor, a Barchinona]

Ihesus +

Senyor: Per aquesta primera complirets, a X jorns vista, al senyor En Miquel Franch setanta e sinch reyal a rahó de XV ss. barchs. reyal. E són per revó (sic) d'altres setanta sinch que é rebuts del sènyer Berenguer Visens. Prech-vos que li fasats bon compliment.

Feta a XXIIIe de octobri, any LXXXX° nou.

Johan des Far, cozi jarmà vostra, qui molt vos saluda

AHCB, Arxiu Notarial, IX-8: Bernat NADAL, *Cèdula*.

74

1399, desembre, 11. Venècia

Al molt honrat miser Pere de Baleró ho miser Fransech de Amanla, an Barsalona

[*sig+num*]

En nom de Déu, amén

Honrat senyor: Pagarau per aquesta primera letra de cambi a XI de fabrer primer vinent al senyor An Gilem de Fonolet noranta lls. de barchns. Són per CVIII duchats d'or que é rabuts d'En Jordi de Pachs, a raó de XVI sous VIII ds. barchns. per duchat, los quals CVIII duchats he pagats a-n Anthoni de Quint [...] lo [...] duchat que prangués vos miser Francesch de Amanla del dit Anthoni de Quint, que davían pagar vos miser Pere de Baleró e les avau pagats e yo e li-n fet compliment per farmansa que li-n fuy, perquè us plàgia que àjan bon compliment. E chomanma an la gràsia.

An Vanècia, a XI de dezembre 1399.

Vostra a tota vostra onor Johan Sala

Senyor: Jo del dit miser Francesch no tench res, ni per ell no y respondria. Però ell hic serà abrivat³⁷ qui us farà sens falla bon compliment, segons que ha scrit.

Pere de Balleró

AHCB, Arxiu Notarial, *Lletres de canvi*, f. 2-b, núm. 4.

75

1400, març, 26. Càller

[1400, abril, 10. Barcelona]

Domino Nicholao Roig
Dentur Barchinone. Prima
[*sen+yal*]

+ In Christi nomine, M CCCC die XXVI marcii, in Callari

37. «Abrivat» = prompte.

Domino Nicholao Roig, Anthonius Bocacius, salutem in Domino.

Placeat vobis per istam primam pagamenti solvere in [termino] mensium duorum [...] Jacme Veger vel Leonardo de Doni florenos auri Aragonie centum quadraginta, sive florenos CXXXX Aragonie. Et sunt per alios hinc habitos ad (sic) supradicto Jacme. Non aliud quam pagate pro nobis. Vester in Christo.

AHCB, Arxiu Notarial, IX-8: Bernat NADAL, Cèdula.

ÍNDIX TOPONOMÀSTIC CORRESPONENT ALS DOCUMENTS

- Aguilar, Ponç d', mercader, ciutadà de Barcelona, carrer de la Mar: 9, 11 i 12.
Albatis, v. Alberti.
Alberti, Benedetto degli, mercader, ciutadà de Florència: 7 i 18.
Albertis s. Albatis, v. Alberti.
Alguer, l': 22 i 66.
Amanla, Francesc d': 74.
Amat Negre, Bartomeu: 71 i 72.
Amigó, Gabriel, mercader, ciutadà de Barcelona: 69.
Andrea, Simone d', procurador i factor de Francesco di Marco (Datini) i de Luca del Sera: 59.
Andreu, Pere, mercader: 49.
Andreu, Simon d', v. Andrea, Simone d'.
Anthonio, Ambrosius de, v. Antonio, Ambrogio di.
Antonio, Ambrogio di, mercader, ciutadà de Florència, procurador de Filippo i Gioacchino de' Ricci: 3.
Apchier, Guarí, hostaler, ciutadà d'Avinyó: 13.
Arca, Augerot de l': 67.
Arquer, Gabriel, mercader, ciutadà de Mallorca: 65.
Asnar s. Açnar, Pere, mercader, ciutadà de Tortosa: 40.
Aspacier, v. Especier.
Assopardi, Giovanni, mercader, ciutadà de Pisa, habitant de Barcelona: 5 i 14.
Assopardo, v. Assopardi.
Avinyó: 13, 45 i 47.
Aymar, Vicenç, mercader: 59.
Bagat, Guillem, mercader, ciutadà de Barcelona: 25 i 63.
Baig s. Boig s. Bag, Arnau, mercader, ciutadà de Mallorca: 48, 52, 53 i 55.
Baldit, Pere, mercader, ciutadà de Barcelona: 60.
Balleró s. Baleró, Pere de: 74.
Ballester s. Balester, Pere, mercader, ciutadà de Barcelona: 64.
Ballester, Ramon, convers, teixidor de vels, ciutadà de Barcelona: 66.
Bancs s. Banchs, Pere: 45.
Barcelona: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22,

25, 27, 28, 29, 30, 31, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73 i 74.

Barosi s. Baroxio, Bartolomeo, mercader, habitant de Barcelona, procurador, soci i factor de Francesco Scarampo: 51 i 59.

Barosio, Giorgio, mercader, ciutadà de Gènova: 17.

Barrera s. Barrere, Pere, mercader, ciutadà de Mallorca: 27 i 29; canviador de Mallorca: 63.

Bartolo, Bastiano di, mercader florentí, procurador de Llorenç Luques: 37.

Bartulo, v. Bartolo.

Bays, Arnau: 32.

Beccari, Federico de', mercader, ciutadà de Gènova: 3.

Beccari, Nicola de', mercader, ciutadà de Gènova: 3.

Bechariis, v. Beccari.

Belera, Bernat de, mercader, ciutadà de Mallorca: 25.

Bella, Ramon de, governador del regne de Mallorca: 60.

Bergadà s. Berguadà, Pere de, mercader, ciutadà de Barcelona: 72.

Bertran, Antoni, de Saragossa: 31.

Bertran, Nicolau, ciutadà de Barcelona, procurador de Llorenç Luques: 43.

Blanchart, v. Blanxart.

Blanxart, Guillem, mercader, ciutadà de Barcelona: 72.

Bochaci s. Bochasci s. Bocasci s. Bochassi, Antonio, mercader genovès: 75.

Bofill s. Boffiy, Ramon, de Barcelona: 29.

Bonet, Jaume, mercader, ciutadà de Barcelona, procurador de Jaume dez Puig: 54.

Bonini, Federico, mercader, ciutadà de Barcelona: 15.

Bonjuha Duran, jueu, mercader de Mallorca: 23.

Bonjuha Piera, corredor, jueu de Barcelona: 22.

Bordino, Antonio, mercader, ciutadà de Gènova: 51.

Bou, Bartomeu, mercader, ciutadà de Barcelona: 28.

Brondo, Jordi, mercader, ciutadà de Mallorca: 24.

Bruges: 45, 71 i 72.

Burgo, Odoardo di, mercader, factor d'Oddone di Monte, ciutadà de Gènova: 7.

Càller: 75.

Candiasco, Manuele de, mercader, ciutadà de Gènova: 2.

Canyet s. Cayet, Pere: 54.

Cardell s. Cardel, Antoni, notari, ciutadà de Mallorca: 43.

Cardona, Bartomeu, mercader, ciutadà de Barcelona, fill de Pere Cardona: 49.

Cardona, Pere, mercader, ciutadà de Barcelona: 42 i 48.

Casali, Mechino de, mercader, ciutadà de Gènova: 2.

Caselles s. Cazelles, Nicolau, mercader, ciutadà de Barcelona: 57 i 58.

Castelló s. Castayó, Joan, canviador de Mallorca: 23.

Castelló s. Casteló, Joan, mercader, ciutadà de Barcelona: 55.

- Castelló, Jacme, mercader, ciutadà de Barcelona: 34.
 Castelló, Joan, mercader, ciutadà de Barcelona: 48.
 Catània: 60.
 Catino s. Cathino, Antonio, escolar: 22.
 Cellarer, Jacme, patró de nau, ciutadà de Barcelona: 21.
 Chigio, Antonio, mercader, ciutadà de Florència: 39.
 Conilleres s. Coniyeres s. Cunijeres s. Cunilleres s. Cuniyeres, Antoni, mercader, ciutadà de Mallorca, habitant de Barcelona: 4, 6 i 8; factor de la societat de Pere sa Fortesa, ciutadà de Mallorca: 14, 15 i 16.
 Conomina s. Conomine, Francesc sa, mercader, ciutadà de Barcelona: 48.
 Conomina s. Conomines, Joan de, mercader, ciutadà de Barcelona, carrer de Montcada, soci de Joan Sartra: 17 i 24.
 Corp, Pere dez, mercader, ciutadà [...]: 5.
 Cuçco, v. Guccio.
 Cuzales, Joan de: 26.
 Darau, Joan, baster, ciutadà de Barcelona, plaça de l'Oli: 68.
 Disera s. Desera, v. Sera, Luca del.
 Doni, Leonardo de, mercader, ciutadà de Barcelona: 75.
 Doria, Haran s. Halcono, mercader, ciutadà de Gènova: 17.
 Doria, Pietro (Pere), mercader, ciutadà de Gènova: 17.
 Drago, Damiano, mercader, ciutadà de Gènova: 7.
 Escuder s. Scuder, Nicolau: 54.
 Esglésies s. Sgleyes, Jacme, prevere, beneficiat a la Seu de Barcelona, procurador de Sibília, muller de Jacme Castelló: 34.
 Especier s. Aspacier, Berenguer, mercader, ciutadà de Barcelona: 45.
 Esterac s. Esterach s. Starach, Bernat, mercader, ciutadà de Mallorca: 56.
 Eulàlia, muller de Nicolau Caselles, mercader, ciutadà de Barcelona: 57 i 58.
 Fabre, Pons, baster, de la vila de Perpinyà: 68.
 Far, Joan des, mercader de Mallorca, cosí germà de Pere Franch: 73.
 Ferreres, Felip, mercader, ciutadà de Barcelona, carrer de Beseya: 30.
 Figuera s. Figera, Guillem, de Mallorca: 58.
 Filippo, Filippo di, mercader, ciutadà de Florència: 19.
 Filippo, Pietro di, mercader, ciutadà de Florència: 19.
 Fonollet s. Fonolet, Guillem de, mercader, ciutadà de Barcelona: 74.
 Font, Miquel sa, mercader, ciutadà de Barcelona: 69.
 Fontestar, Guillem de, mercader, habitant de la vila de Solsona, carrer de la Bòria: 13.
 Franc s. Franch, Miquel, mercader, ciutadà de Barcelona: 67 i 73.
 Franc s. Franch, Pere, corredor, ciutadà de Barcelona: 73.
 Franceschi, Francesco de, mercader, ciutadà de Gènova, habitant de Barcelona: 2, 3 i 7.
 Francesco, Bruno di: 51.
 Francesco, Zanobi s. Çanobi di, mercader, ciutadà de Florència: 18, 19 i 20.

- Franciscis, v. Franceschi.
Francisco, v. Francesco.
Fuster, Joan, procurador de Pere Tarascó: 24.
Gallart s. Galart s. Gallard, Joan, notari, ciutadà de Barcelona: 42.
Garró s. Guarró, Guillem, mercader, ciutadà de Tortosa, habitant de Barcelona, volta d'En Beleró: 31.
Gavella, Guillem, mercader: 49.
Gener s. Giner, Joan, mercader, ciutadà de Barcelona: 62.
Gènova: 2, 3, 7, 18, 19, 25, 39, 51, 59 i 61.
Gerona, Francesc, mercader, ciutadà de Barcelona: 42.
Girau, Pere s. Pericó, mercader de València: 44.
Gircós, Pere, mercader, ciutadà de Barcelona: 38 i 45.
Gitalibrassi, v. Gittalebraccia.
Gittalebraccia, Francesco, mercader, ciutadà de Florència: 9.
Gualibrassi, v. Gittalebraccia.
Guccio, Antonio di, mercader, soci de Falduccio Lombardo, ciutadà de Florència, habitant de Barcelona: 1, 4, 6, 7, 9, 11, 12 i 37.
Gucio, s. Guccio.
Guercós, v. Guircós.
Gutxo, v. Guccio.
Guxo, v. Guccio.
Homar s. Omar, Gabriel, de Mallorca: 45.
Hompis, Johan, habitant de Ravesporcho, Alemanya: 38.
Hortolà, Cristòfol, mercader, ciutadà de Mallorca: 1.
Isabel, muller de Pere Baldit: 60.
Issach Davi de Castelló, jueu, habitant de l'Alguer, illa de Sardenya: 66.
Jacme, Joan, v. Jacopo, Giovanni di.
Jacopo, Giovanni di, mercader florentí, habitant de Barcelona: 36.
Johan, Bartomeu, mercader, ciutadà de Tortosa: 39.
Johan, Pere, patró de lleny, ciutadà de Barcelona: 66.
Julià s. Jullia, Guillem, mercader, ciutadà de Mallorca: 63.
Llong s. Lonch, Bartomeu, mercader, ciutadà de Barcelona: 32 i 41.
Llorens s. Lorenc s. Lorens, Bernat, mercader, ciutadà de Mallorca: 4, 6, 8, 14, 15 i 16.
Lodrigó s. Llodrigó, Francesc, mercader, ciutadà de Barcelona: 27.
Lombardo, Falduccio s. Faldutxo s. Fandutxo s. Faldutxu, mercader, soci d'Antonio di Guccio, ciutadà de Florència, habitant de Barcelona: 1, 4, 6, 7, 9, 11, 12 i 39.
Lombart, Nicolau, factor de Jaume Texander: 44.
Lorino, Filippo di, mercader, ciutadà de Florència, habitant de Barcelona, oncle de Jacopo di Lorino: 2, 8, 16, 20, 46 i 47.
Lorino, Jacopo di, mercader, ciutadà de Florència, habitant de Barcelona, nebot i procurador de Filippo di Lorino: 16.
Luques s. Luchese s. Luchas, Llorenç, mercader, ciutadà de Barcelona: 23; can-

- viador de menuts: 33, 34, 35, 36 i 37; mercader: 41; canviador: 42, 43, 46 i 48; mercader: 50, 52, 53, 55, 57, 58, 62, 63 i 64.
- Maiasser, Antoni, de Barcelona: 26.
- Mallorca: 21, 23, 24, 27, 28, 29, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 41, 42, 44, 45, 48, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 62, 63, 64, 65, 69 i 73.
- Marco, Francesco di (Datini), mercader, ciutadà de Florència: 59.
- Marí, Antoni: 25.
- Marí, Joan, de València: 72.
- Marí, Nicolau: 25.
- Marín, Gaspar: 38.
- Martí, Bartomeu, de Mallorca: 28.
- Martí, Simon, mercader, ciutadà de Barcelona: 30.
- Martina, Francesc de, draper, ciutadà de Barcelona: 5.
- Masaller s. Meseller, Pere, factor de Guillem Pujades: 10.
- Matelim, Rodorf, habitant de Ravesporcho, Alemanya: 38.
- Mayans, Gibert: 32.
- Maymó Ferrer, jueu de Barcelona, habitant de l'Alguer: 22.
- Mercader, Francesc: 24.
- Mestre, Arnau, mercader, ciutadà de Barcelona: 71.
- Minguiato, Matteo de, mercader florentí, habitant de Barcelona: 37.
- Miquel, Antoni, mercader, ciutadà de Mallorca: 46, 48, 52, 53 i 55.
- Miquel, Bernat, habitant de Barcelona, procurador de Llorenç Luques: 57 i 58.
- Mir, Bartomeu, mercader, ciutadà de Barcelona: 71.
- Miró, Francesc, mercader, ciutadà de Barcelona, procurador de Llorenç Luques: 50; procurador de Gregorio Trenta: 53.
- Moner s. Muner, Pere, català, mercader, ciutadà de Barcelona: 18.
- Montagut, Berenguer de, lloctinent del governador del regne de Mallorca: 60.
- Monte, Oddone di, mercader, ciutadà de Gènova: 7.
- Moragues, Berenguer, mercader, ciutadà de Barcelona: 17.
- Motó s. Moltó, Raimon: 26.
- Muntbrú, Guillem de, administrador de la terra de la ciutat i del regne de Mallorca: 33, 34 i 64.
- Munt-ros, Joan, mercader, ciutadà de Barcelona: 17.
- Nadal, Bernat, notari, ciutadà de Barcelona: 30.
- Nero s. Negro, Bartolomeo del, mercader florentí de la societat de Giovanni di Jacopo: 36.
- Nuccio, Diechi de, mercader de Mallorca: 36 i 37.
- Nutxo, v. Nuccio.
- Olivella s. Holivella, Joan, ballester, ciutadà de Mallorca: 43.
- Pacs s. Pachs, Jordi de: 74.
- Padrissa s. Pedrissa, Llorenç, canviador de Mallorca: 35, 36 i 37.
- Palau, Esteve, mercader, ciutadà de Tortosa: 40.

- Palerm: 70.
- Pallars, Arnau de, mercader, habitant de Barcelona: 31.
- Palomar, Pere, mercader genovès, habitant de Barcelona: 61.
- Pascasi, v. Pasqual.
- Pasqual, Pere, doctor «*utriusque iuris*», ciutadà de Barcelona: 31.
- Pellicer s. Pelicer, Domingo: 31.
- Peres, Francesc: 70.
- Perpinyà: 49 i 68.
- Pisa: 1, 4, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 15 i 16.
- Piucard, Simon, hostaler, ciutadà de Barcelona: 8.
- Plagamans, En: 30.
- Puig s. Pug, Francesc, mercader, ciutadà de Barcelona: 27 i 29.
- Puig, Berenguer dez, mercader, ciutadà de Barcelona: 13.
- Puig, Jaume dez, mercader, ciutadà de Barcelona: 54.
- Pujades, Guillem, mercader, ciutadà de Barcelona: 10.
- Quer s. Querol, Ramon, mestre en medicina, metge del rei, ciutadà de Barcelona: 28.
- Quer, Guillem des, mercader, ciutadà de Barcelona: 31.
- Quer, Mateu des, llicenciat en decrets, ciutadà de Barcelona: 33.
- Quint, Antoni de: 74.
- Quintà s. Quinté s. Quinté, Arnau, mercader, ciutadà de Mallorca: 42, 43; canviador: 45, 56, 57, 58, 62, 63, 64, 65 i 69.
- Ravesporcho, vila d'Alemanya: 38.
- Redon, Guillem, mercader de la vila de Perpinyà: 68.
- Riba, Pere sa, mercader, ciutadà de Barcelona: 12.
- Ribalta, Joan, mercader, ciutadà de Barcelona: 54.
- Ribé, Vicent: 71.
- Ricci, Filippo de', mercader, ciutadà de Florència: 3.
- Ricii, Gioacchino de', mercader, ciutadà de Florència: 2 i 3.
- Riciis, v. Ricci.
- Riço, Babtisto, v. Rizzo, Battista.
- Ridolfo, Baldo de, mercader, ciutadà de Florència: 8.
- Rigolf, Jacme, mercader, ciutadà de Barcelona, germà de Pericó Rigolf: 50.
- Rigolf, Pere, de l'Alguer: 22; habitant de Barcelona: 50.
- Rigolf, Pericó, fill de Pere Rigolf i germà de Jacme Rigolf: 50.
- Rizzo, Battista, mercader, ciutadà de Gènova: 61.
- Roda s. Roddes, Miquel, mercader, ciutadà de Barcelona: 51.
- Roig, Nicolau, mercader, ciutadà de Barcelona: 75.
- Rossés, Ramon, mercader, ciutadà de Barcelona, carrer dels Flassaders: 49.
- Roure, Berenguer, escriptor de Barcelona: 22.
- Roure, Francesc, mercader, ciutadà de Barcelona: 61.
- Roure, Jacme, mercader, ciutadà de Barcelona, fill de Francesc Roure: 61.
- Rovira, Guillem Pere sa, mercader, ciutadà de Barcelona: 40, 44 i 49.

- Sabater s. Çabater, Pere, mercader, habitant de Barcelona: 31.
 Sabba, Giovanni, mercader, ciutadà de Gènova: 19.
 Saig, Francesco, mercader, ciutadà de Pisa: 14.
 Sala s. Sale, Joan: 50 i 74.
 Sala, Francesc, mercader, ciutadà de Barcelona: 68.
 Salom, Pere, mercader, ciutadà de Mallorca: 27 i 29.
 Samer s. Sammer, Ramon, mercader, ciutadà de Barcelona: 65.
 Samuel Ferrer, jueu de Barcelona, habitant de l'Alguer: 22.
 Sança, muller i procuradora de Pere Johan, patró de lleny, ciutadà de Barcelona: 66.
 Sancasciano, Francesco di: 15.
 Sans, Bartomeu, mercader, ciutadà de Barcelona: 60.
 Santacreu, Marc: 54.
 Saragossa: 31 i 67.
 Sardi, Simone, mercader, ciutadà de Pisa: 1, 4, 6 i 12.
 Sardo, Simon, v. Sardi, Simone.
 Sarta, Pere, mercader, ciutadà de Barcelona, procurador de Pere Tarascó: 24.
 Sartra, Joan, mercader, ciutadà de Barcelona: 17; soci de Joan de Conomines: 17.
 Sasso, Francesco, mercader, ciutadà de Florència: 5.
 Sastre, Pere, mercader, ciutadà de Barcelona: 71.
 Satas s. Santas s. Sentes, Berenguer: 45.
 Satxo, Francesco, v. Sasso, Francesco.
 Saullo, Melchio de, v. Saulo, Mechione di.
 Saulo, Melchione di, mercader, ciutadà de Gènova: 19.
 Sayol, Marc, mercader, ciutadà de Barcelona: 21 i 22.
 Scarampo, Francesco, mercader, ciutadà de Gènova: 25; ciutadà de Barcelona: 51.
 Sedós, Andreuet: 67.
 Sent Caxano, Francisco de, v. Sancasciano, Francesco di.
 Ser Giovanni, Frosino di, mercader florentí, ciutadà de Barcelona: 35.
 Ser Iohanni, Frosimo de, v. Ser Giovanni, Frosino di.
 Sera, Luca del, mercader, ciutadà de Florència: 59.
 Serdans s. Cerdans, Bernat, mercader, ciutadà de Barcelona: 21.
 Serrallonga s. Serralonga, Francesc, corder, ciutadà de Barcelona: 65.
 Servera s. Serverre, Joan, mercader, ciutadà de Barcelona: 56.
 Sevilla: 17.
 Sibília, muller de Jacme Castelló, mercader, ciutadà de Barcelona: 34.
 Simon s. Cimon, Esteve, mercader, ciutadà de Mallorca: 27 i 29.
 Simon, Ferrer, habitant de la ciutat de Mallorca: 21.
 Soduarz, Martí de: 67.
 Solà, Antoni: 69.
 Soldani, Filippo, mercader florentí de la societat de Giovanni di Jacopo: 36.
 Sopardo, v. Assopardi.
 Soriguer s. Soriger, Antoni, mercader, ciutadà de Barcelona: 62.

- Stefano, Giovanni, mercader, ciutadà de Florència, habitant de València: 20.
Stephano, Giobanni, v. Stefano, Giovanni.
Tanso, Francesco, mercader, ciutadà de Gènova: 39.
Tanso, Guglielmo, mercader de Cantutio, a Llombardia, habitant de Barcelona: 39.
Tarascó s. Terascó, Pere, ciutadà de Mallorca, habitant de Barcelona: 24.
Tarragona, Guerau s. Garau, mercader, ciutadà de Barcelona: 23.
Tauzinus s. Tanzinus, Giovanni, mercader, ciutadà de Gènova: 18.
Texander s. Tixender s. Txsandreu, Jacme, mercader, ciutadà de Barcelona: 26 i 44.
Tiri, Andrea de, mercader d'Avinyó: 46 i 47.
Tonso s. Tonsus, Enrico s. Arrigo, mercader, ciutadà de Gènova: 51 i 59.
Torradal s. Torabadal, Bartomeu de, mercader, ciutadà de Mallorca: 32, 41, 42 i 56.
Torrent, Guillem, mercader [...]: 13.
Torró, Nicolau, canviador, ciutadà de Barcelona: 56.
Tortosa: 40.
Tortosa, Jacme, notari, ciutadà de Barcelona, procurador de Ramon Quer: 28.
Trenta, Gregorio de, mercader de Lucca: 52 i 53.
Vaguer s. Veger, Jacme, mercader, habitant del castell de Càller, illa de Sardenya: 75.
València: 20, 44 i 72.
Venècia: 50 i 74.
Via, Francesc de la, mercader de Barcelona: 70.
Vicens, Berenguer, de Mallorca: 73.
Vilagentil s. Vilagentill, Jacme de, mercader, ciutadà de Barcelona, germà de Piero de Vilagentil: 47.
Vilagentil s. Vilagentill, Piero s. Pericó de, mercader, ciutadà de Barcelona: 47.
Vilallonga, En: 41.
Vinyoles, Francesc: 55.
Vives, Jaume, mercader, habitant de la vila de Solsona, factor de Guillem de Fontestar: 13.
Volta, Bartolomeo, mercader, ciutadà de Florència: 16.
Volta, Piero, mercader, ciutadà de Florència: 16.
Xanquato, Ludovico, mercader, ciutadà de Florència: 5.

Presentació

L'origen d'aquest treball s'ha d'anar a buscar en els primers anys de la postguerra. L'any 1942, Emili Giralt iniciava el seu aprenentatge d'historiador entre els documents de l'Arxiu de Protocols Notarials, que, des del gener d'aquell any, s'havia instal·lat a l'edifici del Museu de Vilafranca del Penedès, acabant un periple, iniciat el 1938, per diferents locals de Barcelona.

L'Arxiu de Protocols Notarials de Vilafranca ha estat, en paraules del mateix Emili Giralt, «*el mestre d'Història que m'ha marcat més profundament*». ¹ Aquest primer contacte amb la Història de Vilafranca es va veure reflectit en un seguit d'articles que van aparèixer a les pàgines del setmanari vilafranquí *Acción Católica* durant la dècada dels 40 i els primers anys de la dècada dels 50. Els articles, sovint signats amb el pseudònim *Juan Grau*, eren una de les poques aportacions documentals publicades sobre la història de la Vilafranca moderna des de l'aparició, al final del segle XIX, de les obres de Claudi Mas i Jorret, Pere Alegret i Agustí Coy. ²

Bona part d'aquells articles publicats al setmanari *Acción Católica* eren transcripcions comentades de les «notes» que hom pot trobar als manuals i els esborranys dels notaris vilafranquins. Les «notes» o «anyades» ³ són les anotacions de caràcter particular que els notaris feien en els seus llibres. Els notaris escrivien aquestes anotacions en els primers fulls dels seus manuals o esborranys, abans d'iniciar de manera oficial les seves escriptures i, en alguns casos, en els darrers fulls, un cop acabada i signada la seva tas-

1. Entrevista a Emili Giralt feta per R. Soler a *Diónysos*, núm. 1 (octubre 2001), p. 70.

2. Pere ALEGRET, *Vilafranca del Penedès antiga y moderna. Apuntes históricos de Vilafranca del Panadés*, Vilafranca, 1872. Agustí COY COTONAT, *Vilafranca del Penadés. Su historia y monumentos*, Barcelona, 1909. Vegeu també Claudi MAS I JORNET, *Monuments vilafranquins. La Iglésia de Sant Francesc y la capella de Sant Joan*, Vilafranca, 1896.

3. Francesc MUÑOZ PRADAS, Jordi VIDAL PLA, «Una aportació a la història agrària del Penedès: les anyades de Sant Quintí de Mediona (1598-1600)», *Miscel·lània Penedesenca* (Vilafranca del Penedès), XII (1980), p. 227-250.

ca professional. Es tracta, doncs, d'escrits que no estaven regits per les normes de l'art de la notaria, sinó que depenien completament de la voluntat que podia tenir el notari d'explicar una part de la seva realitat. En aquest sentit, darrere l'autoria de les «notes» podem observar més la persona que no pas el professional de la notaria.

L'extensió d'aquestes «notes» és variable i depèn de la minuciositat del notari a l'hora d'escriure, o bé de l'interès que els diversos temes tractats tenien per als diferents autors. Alguns notaris en tenien prou escrivint quatre ratlles, en canvi d'altres necessitaven fins a tres planes, bé que l'extensió més habitual és de mig full.

La llibertat que tenien els notaris en escriure les seves «notes» fa que aquestes no formin una sèrie coherent ni completa. No tots els notaris que redactaven «notes» ho feien de forma sistemàtica en tots els seus llibres. Hi ha notaris, com ara Simeó Argenter (1561-1620), Pere Guasch (1580-1628) i Josep Martí i Ferrer (1680-1735), que van escriure entre quinze i vint «notes». Molts altres, en canvi, només en van redactar una o dues. Si obviem algunes notícies prèvies al 1500, les «notes» que hem pogut trobar entre el 1520 i 1778 només es refereixen a 86 anys diferents.

Aquest article recull totes les «notes» –publicades o no– transcrites per Emili Giralt ara fa quasi 60 anys, així com les localitzades per Jordi Vidal a partir de l'any 1992.⁴ En resum, s'han transcrit més d'un centenar de «notes» redactades per vint-i-quatre notaris diferents que van viure i treballar a Vilafranca durant els segles XV, XVI, XVII i XVIII.

Els temes que apareixen en aquestes «notes» són molt variats. Malgrat la dispersió de la informació, aquesta la podríem classificar en cinc grans epígrafs.

Vida privada

Gairebé tots els notaris usaven les notes per explicar aspectes relacionats amb les seves famílies. En les «notes» es veuen reflectides permanentment les alteracions de la vida familiar del notari: natalicis, defuncions i casaments, canvis de domicili o malalties més o menys serioses. De for-

4. Entre 1942 i l'inici del segle XXI, l'arxiu ha estat dipositat en tres espais diferents. Malgrat els trasllats i els canvis de signatures, s'han pogut localitzar fàcilment gairebé totes les referències donades pel Dr. Giralt.

ma més esporàdica, es poden observar altres informacions que afectaven la vida pública o privada dels notaris. Aquest seria el cas de les notícies referides a l'obtenció de càrrecs municipals, però també a les persecucions i, fins i tot, la presó, que algun d'aquests notaris va patir. Les «notes» també es refereixen a les diferents circumstàncies que acompanyaven la vida dels familiars en primer grau dels notaris: els viatges a terres llunyanes (Roma, Flandes, Santiago) de l'hereu, l'ingrés d'una filla en un monestir o la primera missa oficiada per un fill, en podrien ser clars exemples. Altres aspectes de la vida privada que es poden observar a les «notes» són les estades a casa dels notaris de personatges destacats i prestigiosos, o també l'entrada de serventes o mossos al servei de la família del notari.

Vida local

Els canvis o les alteracions de la vida pública de Vilafranca ocupen un espai ampli en les «notes». Tot allò que alterava la monotonia de la vila va quedar recollit pels notaris. Cal esmentar, en primer lloc, la visita de personatges públics d'interès. Les «notes» informen àmpliament de les visites dels reis o dels seus familiars, tot descrivint els seguicis i les cerimònies que en aquestes ocasions preparava la vila. Aquest tipus d'informació no és una novetat a la Vilafranca moderna, ja que els notaris s'expressaven a les «notes» de la mateixa manera que ho feien els redactors del Llibre Verd.⁵

També s'esmenta la visita a la vila de diferents càrrecs eclesiàstics. Aquest podria ser el cas de l'estada del bisbe Copons, fill de la vila, però també d'un anònim bisbe grec que, a inici del segle XVIII, s'aturà a Vilafranca en el seu pelegrinatge fins a Sant Jaume de Galícia. Cal deixar constància que no era la primera vegada que un bisbe de ritus grec arribava a la vila. Segons el Llibre Verd, l'any 1684 ja n'havia passat un altre. En aquella ocasió, els jurats de la vila li van oferir una gran benvinguda, no sense dubtar inicialment de l'autenticitat del visitant.

Particular interès, per l'amplitud de la nota, susciten les referències a la mort del duc de Medina Sidonia, ocorreguda a l'Hostal dels Monjos, l'any 1778. La «nota» del notari Josep Anton Soler narra el trasllat del cadàver

5. Jordi VALLÈS, Jordi VIDAL, Mª Carme COLL, Josep Mª BOSCH, *El llibre Verd de Vilafranca*, 2 v., Barcelona: Fundació Noguera, 1992.

de l'aristòcrata andalús fins a Vilafranca i les posteriors cerimònies fúnebres acostumades.

Els conflictes també reben una atenció, bé que molt discreta, per part dels notaris. La presència de soldats a la vila, l'aixecament del sometent, l'actuació de bandolers i la seva persecució té també el seu espai a les «notes». Els notaris, però, no van recollir cap dels grans conflictes que va patir Catalunya i Vilafranca al llarg dels segles XVII i XVIII. Ni la Guerra dels Segadors, ni la lluita entre botiflers i vigatans tenen lloc a les «notes», tot i que a nivell local van significar greus alteracions de l'ordre polític i social. Només, excepcionalment, tenim referit un enfrontament bèl·lic que va tenir lloc el 1462 entre Vilafranca i la Granada en el context de la Guerra Civil catalana. Una altra referència a un conflicte general són les composicions poètiques referides a la revolta dels Barretines (1687-1690).

Molta més atenció reberen per part dels notaris diferents aspectes de la vida religiosa local. Les «notes» fan particular esment de les cerimònies i els rituals religiosos, com ara les processons de Corpus; les que van acompanyar l'arribada del cos de Sant Fèlix, que amb el temps seria patró de la vila; les processons i les pregàries col·lectives per aconseguir la sempre esperada pluja, o bé els funerals celebrats per l'ànima del rei o de diversos membres de la família reial. En moltes d'aquestes «notes» queda de manifest que el prestigi de la vila estava directament relacionat amb l'esplendor i la solemnitat d'aquestes cerimònies, que sempre intentaven millorar les d'altres viles o ciutats de Catalunya.

Les «notes» són també testimonis de la construcció d'edificis religiosos dins de la vila, o bé d'innovacions en els edificis existents: confecció de retaules, instal·lació de crucifixos, benedicció de campanes, etcètera.

Les «notes» refereixen molts altres aspectes de la vida local que difícilment es poden agrupar sota un sol epígraf i que relacionem tot seguit: diferents notícies de la fugida dels vilatans davant l'imminent arribada de la pesta, la desaparició de la comunitat de monges que habitava el convent de Santa Clara, l'empedrat d'alguns carrers a inici del segle XVIII o la publicació, el 1697, de les paus amb França als carrers de la vila.

Referències sobre el clima i l'agricultura

Una de les constants dels notaris en la redacció de les «notes» era la seva preocupació pel clima. Els notaris van donar notícies de pluges, seques, tempestes amb trons i llamps, gelades i nevades. Alhora feien esment

dels desastres produïts per algunes circumstàncies climàtiques. Aquest seria el cas de la descripció de les inundacions ocorregudes el 1594 i el 1617, del terratrèmol de l'any 1538 i dels llamps que, en diferents anys, van malmetre la part superior del campanar. Les notes són testimoni, fins i tot, del pas d'un cometa que, l'any 1618, va deixar bocabadats els vilafranquins, que immediatament, però, li van trobar el significat religiós pertinent.

Els notaris vilafranquins, molts d'ells propietaris de terres, també recullen en les seves «notes» les alteracions que la meteorologia provoca en l'agricultura. També hi tenen el seu lloc les oscil·lacions dels preus dels cereals, del vi i d'altres productes, així com el neguit per l'escassetat i la consegüent carestia d'algun producte bàsic.

Notícies exteriors a la vila

El grau d'informació dels notaris sobre esdeveniments ocorreguts lluny de Vilafranca queda també palès en aquests documents. Una part de les «notes» –en general, les més modernes– donen notícies generals d'un abast territorial ampli sobre temes que podien afectar la vida oficial de la monarquia. Aquest seria, en primer lloc, la notícia de la reforma gregoriana del calendari del 1582 o l'expulsió dels moriscos del 1609. També poden ser exemples d'aquestes notícies les necrològiques anuals que afectaven des del Papa o l'Emperador fins a algun bandoler més o menys de quarta categoria que s'havia passejat impunement per la vegueria. En aquest apartat, s'han d'incloure també les notícies de nomenaments de bisbes i altres dignitats eclesiàstiques en diferents indrets de la monarquia, o informacions sobre guerres que van tenir lloc en terres tan llunyanes de Vilafranca com Bohèmia o Itàlia.

La vida professional dels notaris

Esporàdicament, les «notes» també són testimonis de diversos aspectes de l'actuació professional dels notaris. S'hi poden trobar instruccions i comentaris sobre la confecció de manuals i esborranys, així com les disculpes públiques del notari per no haver pogut fer la seva feina tal i com s'havia de fer. Aquestes deficiències de la seva tasca professional són causades habitualment per malalties o bé per l'excés de treball. Alguns notaris –pocs– també van esmentar l'arribada i l'acomiadament dels escriptors

que aprenien l'art notarial amb ells, algun altre notari va fer relació dels guanys de la notaria i Gaspar Bartomeu, el 1520, deixava constància de la recepta de la «*pólvara per fer tinta*», un dels elements essencials de la professió. En tot cas, són sempre notícies molt disperses i que ocupen una petita part de les «notes».

Conclusió

A banda del seu caràcter anecdòtic i de l'aportació d'informació dispersa sobre la Vilafranca moderna, les «notes» ens permeten observar la forma de pensar d'un determinat grup socioprofessional cabdal en la vida diària de qualsevol ciutat i vila de la Catalunya dels segles XVI-XVII: els notaris.

Els notaris vilafranquins eren quelcom més que una elit il·lustrada.⁶ Formaven sòlides nissagues, sovint emparentades amb els «*burgesos honrats de Vilafranca*», màxim graó social de la vila. Alhora, posseïen interessos en la propietat territorial, en l'arrendament de la terra, així com dels impostos i dels serveis municipals (la carnisseria, la fleca...).

Els notaris eren un grup humà molt important en la vida política municipal.⁷ Juntament amb drapers, mercaders i apotecaris eren membres de la «*mà segona*», si bé alguns que havien aconseguit la dignitat de «*burgès*» pertanyien a la «*mà major*». Podien ser insaculats com a consellers, com a jurats i, fins i tot, com a batlles, i un d'ells era elegit triennalment com a escrivà o notari del Consell municipal. També podien ser nomenats per ocupar qualsevol càrrec de l'administració municipal (mostassaf, clavari, hospitaler...). Els notaris, d'altra banda, realitzaven les seves tasques com a escrivents de diferents institucions: la cort del batlle, la cort del veguer, el batlle general a Vilafranca o el diputat local. Alhora, alguns notaris regentaven les escrivanies de diferents corts senyoriales dins la vegueria de Vilafranca. Per tant, el seu grau d'influència ultrapassava de molt el de la seva tasca professional.

6. Belén MORENO, «La burguesía local de las letras y los negocios a través de los inventarios post-mortem. El Penedès del siglo XVIII», a J. TORRAS, B. YUN (dir.), *Consumo, condiciones de vida y comercialización*, Valladolid, 1999, p. 71-88.

7. Jordi VIDAL PLA, «Modificacions del regiment municipal a l'època Moderna. El cas de Vilafranca del Penedès (s.XV-XVII)», *Pedralbes* (Barcelona), 13 - I (1993), p. 429-436.

Aquestes «notes» fan possible conèixer les valoracions fetes pels notaris sobre diverses actuacions polítiques, alhora que ens fan partícips de la seva resignació davant d'elements naturals i biològics que, de cap manera, l'ésser humà pot controlar. En les «notes» s'observa l'alegria davant el naixement d'un hereu, la joia davant les manifestacions públiques de fervor religiós en l'arribada d'un nou patró com Sant Fèlix o la ràbia continguda per la persecució de què el mateix notari o els seus amics són objecte per part de les autoritats.

Ens trobem, doncs, davant l'observació de la realitat immediata, però també de la llunyana, feta des dels ulls dels integrants d'un dels grups socio-professionals més influent del municipi vilafranquí.

La present edició

En la present edició, les «notes» estan ordenades cronològicament i, en cas d'haver-hi més d'una nota per any, es presenten ordenades alfabèticament pel cognom del notari. Davant de cada «nota» es fa constar la signatura amb què es pot localitzar actualment dins de l'Arxiu Històric Comarcal de Vilafranca i, en cas de la seva publicació íntegra o parcial, s'esmenta la referència corresponent al final de la transcripció de cada una de les notes o del fragment corresponent, si és el cas.

Les normes de transcripció de la present edició han estat les següents. La transcripció s'ha fet de forma rigorosa amb el desenvolupament actualitzat de totes les abreviatures. Les paraules compostes apareixen juntes o separades segons siguin a l'original. S'ha emprat [...] per introduir aquelles paraules o lletres escrites en el text original que en l'actualitat siguin de lectura dubtosa o bé il·legible. Tanmateix, s'ha usat (...) per indicar aquelles paraules o lletres no escrites al text original, i <...> per indicar lletres o paraules que l'autor ha afegit per error. Aquests signes s'han usat sempre que els errors poguessin portar a una lectura dubtosa. La puntuació i l'accentuació s'han fet seguint criteris moderns. S'han accentuat també formes verbals com «*dóne*», del verb «donar», entenent-lo com una extensió de l'accent diacrític cap a formes verbals contemplades en variants dialectals. S'ha accentuat també «à» i «àn» quan, essent del verb «haver», no porta «h». La separació de paraules s'ha fet respectant l'original. L'apòstrof s'ha usat sempre que ha estat possible, sense contradir el punt anterior. S'ha actualitzat l'ús d'apòstrof i guions per separar els pronoms febles. S'ha usat

també, en cas d'elisió d'una «h» actual, per exemple «s'i» per «s'hi». Quan no ha estat possible fer servir l'apòstrof, s'ha usat el punt volat. El punt volat s'ha emprat per fer més entenedora l'elisió de paraules quan no es podia fer servir ni l'apòstrof ni el guió. S'ha regularitzat l'ús de les i/j i les u/v. S'ha normalitzat l'ús de les majúscules. Els tractaments s'han posat en minúscula excepte «*Dolça Verge*», «*Nostre Senyor Déu*», «*Verge Maria*», «*Rey Nostre Senyor*», «*Nostre Senyor Déu*», «*Cathòlic Rey Nostre*», «*Sanct Pare*», «*Sa Sanctedat*» i algun altre tractament similar. El nom de les institucions s'ha posat en majúscula, no en canvi el dels càrrecs.

En el moment de l'edició d'aquest article, cal agrair a Josep Bosch els seus consells paleògràfics, al personal de l'Arxiu Històric Comarcal de Vilafranca del Penedès i al seu director, Josep Maria Masachs, i al personal de la Biblioteca Torras i Bages, de Vilafranca del Penedès, la seva col·laboració i els ajuts rebuts.

J. V. P.

APÈNDIX DOCUMENTAL

1382

Notari: Francesc GABIOL

Signatura: caixa 35, núm. 111

f. 1r.

Hom d'ordre sens doctrina,
clergue sens sciència,
femna sens castedat.
De fill lo payre arribat.
Hom vell ab malvestat,
pecador sens humilitat
pobles sense amistat.
Rich sens generositat,
mercader sens lealtat,
senyors de [retra] rey,
pastor no guardant les[...] [...]

1410

Notari: Francesc GABIOL

Signatura: caixa 50, núm. 131

f. 1r.

F<f>ont de dolçor qui sots fontana frescha
de vos és nat qui lo món salvarà.

Dolça Verga, abans que fósseu nada
per Jhesús Xrist éreu santificada.
A Joatxim per l'àngel nuntiada
e Santa Anna qui·l seu ventre us portà.

Dolça Verga, beneyt fo aquell die
que vós nasques, be fou jorn d'alagria.
Tuyt érem cechs, no trobàvem la via.
Ve[n]gut és Déu qui l'ans endraçarà.

Dolça Verga e de gran beneurança
[lassús] del cel vench l'àngel d'amistança.
Ab sindicat complint sens duptança.
Ave Rosa plena de gràtia.

Dolça Verga, santa sou e molt pura,
jamai no fos pus neta criatura.
No s'i troba neguna faitura,
e per ço sabiats que Déu s'i encarnà

Verga humil d'emperial natura
portats nos ab Jhesús gràtia.

Publicat a Quaderns Mensuals d'Acció (Vilafranca), v. II (gener 1930).

1412

Notari: Francesc GABIOL

Signatura: caixa 50

/f. 1r.

Christes rex venit in pace et
Deus homo factus est
patientia virtutum omnium est condimentum
sine qua omnes alie virtutes vidue reputant.

1438

Notari: Vidal BARTOMEU

Signatura: caixa 85, núm. 237

/Primer full sense numerar (r.)

Lo any 1532, avui, en lo terma de Avinyonet jo, Gaspar Barthomeu, notari,
per les morts ab tota ma casa.

1456-65

Notari: Vidal BARTOMEU

Signatura: caixa 80, núm. 274

ff. 92r.

Die iovis VII octobris anno predicto (1462) Illustrissimus dominus Johannes Rex Aragonum dominaque Johanna eius consors cum eorum potenti exercitu armigerorum francigena castellana navaraque aragonia et valentina nacionibus, ab oriente venerunt ad Villamfrancham Penitensis, ita quam a solis ortu, [interlineat: *caliquis super terram*] usque ad occassum [interlineat: *tunc regnante*] ipsorum armigerorum decursu via vacua non remansit. Cumque a castro de Granata citra intuetur, pronimia armigerorum [text ratllat *il·legible*][text interlieat: *angis gereno divinus vestre nodat*] multitudine ferreis vestibus, tamquam speculam rutillantium oriente sole, corporalis visio Nedum impediabant, verum etiam quada modo Granata remanebant [interlineat: *CCC si no CCCCC*]. pugnantis autem (h)ostibus sunt inde ab hora terciarum usque ad tenebras [interlineat: *in qua plures utroques obierunt signanter quidam strenuus capitaneus nomine seneschalis de Bigorra, post comitis francisici, rebeli captionem*] pugna iamdicta cum tenebris paululam quiescente usque ad mane, et dies sanguinis, acerbissima et valde (h)orribilis ac crudelissima fuit.

Ipsa die veneris nuncupata, iam clara luce, Villamfrancham predictam violenti intro situ capta extitit.

Traduït parcialment al català a Quaderns Mensuals d'Acció (setembre-octubre 1930).

Traduït parcialment al castellà a Acción Católica (7-X-1945).

1520

Notari: Gaspar BARTOMEU

Signatura: caixa 113, núm. 330

/Primer foli sense numerar (r.)

Recepta de pólvora per fer tinta.

Pendràs una onsa de gales, e una unsa de caparrós, e mitga onsa de alum de rocha e mitga onsa de goma aràbica y fer-vos pólvora. E quant volràs scriure pendràs aygua ab una scudella, o ab un tinter, o ab lo que volràs, y metràs fi de dita pólvora y [desnepannàs] o bé e [desnepant] que sia poràs scriure.

1524

Notari: Gaspar BARTOMEU

Signatura: caixa 116, núm. 338

/Primer full sense numerar (r.)

Divendres, que comptàvem VIII del mes de abril del any mill sincs-cent e vint-e-quatre, entre les quatre e sinc ores després dinar, parí na Eulàlia un fill en lo castell de Sant Martí. Paragna a sua molt bon parí. Nostre Senyor Déu lo vulla conservar en lo món per molts anys a son servey. Fonch batejat lo diumenga aprés, que comptaven X de dit mes. Fonch padrí lo magnífich mossèn Joahanot de Berberà e padrina la senyora Spunya. [ratllat: *il·legible*] Per a nom Pera Sebastià.

1538

Notari: Francesc TARRASA

Signatura: 446, caixa 142

/Al pergami que fa de coberta a la part final del llibre

Vuy, que comptam dotze del mes de maig any MDXXXXXII, entre les deu y les onze hores, féu un gran terratrèmol en Vilafrancha ab una gran remor [dintre] obra de [segueix: *il·legible*] avemaria.

En lo mateix any, lo dia de la Verge Maria de agost, que comptàvem XVII de agost, entre les vuyt y les nou horas ab après migjorn, féu un altra terratrèmol molt major del primer a parer de la gent.

1546

Notari: Bernat PELLISSER

Signatura: P. XVI-35-1

/Segon full sense numerar (r.)

Actiones meas que [so] domine spirando preveni et actuando pro sequere ut cuius[ti]a mea oratio ate semper incipiat et parte cepta firmatur.

/Darrer full sense numerar (v.) [Lletra de final del segle XVII]

Rompiendo azulades onas
llenas de mil estandartes,
partieron de Barcelona
dos galeras con [ratllat: *mil*] buen ayre.

1558

Notari: Montserrat ROIG

Signatura: P. XVI-36-4

ff. 6r.

Die prima mensis januarii MDLVIII.

En nom del Pare Omnipotent, sens lo qual ninguna bona obra pot ésser perfeccionada ni bona, segons lo apòstol Sanct Jaume en la sua [canònica] on diu dient que *omne bonum perfectum [...] est defendens a patre*. Y com estat días proppassats, permetent-ho la bondat divina se sia trobat en lo altar Maior de la sglésia Parrochial de Santa Maria de Vilafranca de Penadès en un forat, lo qual stava tencat, en una pedra, lo qual forat estava en lo dit altar, al peu de aquell, en lo qual foren trobades tres relíquies. La una de les quals és del matex Sanct Jaume apòstol, l'altre del beneventurat Sanct Llorens Mart<r>i, y l'altre del Saràphich Sanct Francesch, les rellíquies dels quals foren recònditas en lo dit altar y en dit forat quant la predita Parrochial Sglésia se consagrà. La qual fou consagrada diumenge, a vint-y-nou de agost any MCCCCLXXXIII, ab la solempnitat deguda per lo Excel·lentíssimo señor don Pere per la gràtia de Déu, patriarcha de Alexandria y arcabisbe de Tarragona y per més clarificar aquelles ésser les relíquies, per lo dit patriarcha fou feta carta pública expedita ab corde seguit ab son segell y registre, la qual carta és del tenor següent:

In Dei nomine, amen. [.....] Petrus miseratione divina patriarcha Alexandrius

[...] *ff. 6v. Tarraconensi ecclesie archipescus ad honorem et reverentiam omnipotentis Domini Nostri Jhesuchristi et eius Gloriose Virginis Marie Beatorumque laurentii martiris et beati Fransisci confessoris quorum reliquie sunt ibi condite presentem ecclesiam maiorem Beate Marie Villefranche Penitensis sub nomine et dedicatione assumptionis prefate Inmaculate Virginis Marie debite solempnitatis ordine servato sancte salutis crismate conservavimus et cruris signo benedissimus omnibus et singulis Christi fidelibus qui in iniversario dedicationis impius seu conservationis diei intererit proqualibet vire centum indulgennarum dies condentes ingnorum omnium memoriam et testimonium premisarum presentes propria manu signatis et pontificali nostrum sigillo inpendentes munitas hic apposimus et subdicto sigillo clansinus. Die dominica vigesima nona mensis augusti anno a nativitate Domini millesimo [ratllat: quingentesimo] quadrigentesimo octuagesimo quarto. Petrus Tarraconensi et patriarcha Elexendrinus. Ex mandato Rex mei domini patriarcha archiepiscopi Joannes Sitges secretarius [signatura] quibus per actis incontinenti honorem Anthonius Vendrell minor dierum anno presenti secrista Parrochialis ecclesie predictae fuerunt recondite dicte reliquie predictorum sanctorum intus secrestiam dicte parrochialis ecclesie que omnia facta fuerunt intus ecclesiam Parrochiale predictam die prima mensis januarii anno a Nativitate Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo octavo presentem me Mont-*

serrato Roig notari in firmo et presentibus etiam Joanne Castellví blanquero et Demiano Arles textore lane dicte ville per testibus ad hec vocatis specialiter et assumptis present superius continentur.

Traduït al castellà a Acció Catòlica (29-VII-1945 i 5-VIII-1945).

1564

Notari: Pere COLLEDESANSA

Signatura: P. XVI-95-2

/Darrer full sense numerar (r.)

Dilluns, a XXVII de març any MDLXIII, lo invictíssim Rey don Felip, Senyor Nostre, arribà en Vilafrancha de Penadès a les quatre hores passat migjorn, a hont estigué tota aquella nit fins lo sendemà a les vuyt hores de matí. Lo qual venia de la ciutat de Barcelona, a hont havia closes les Corts, y anava la volta de València; anant acompanyat del príncep de Parma, compte de Mòdica, compte de Xinxon y marquès de las Nav[...], y molts altres grans señors, als quals tots, y a nosaltres, [ratllat: *lo señor Je Déu*] Nostre Señor Déu Jesucrist done en aquest món llarga vida, y en l'altre *sua gloria ad quam nos perducatur. Amen.*

Més, dissapte, lo primer de abril any 1564, arribaren en dita Vilafrancha dos infants fills del rey de Boèmia y de sa muller, germana del susdit don Felip, Rey Nostre, los quals estigueren tot lo sendemà que era die sant de Pasqua. Als quals, per dita vila foren rebut(s) y regosijats ab balls y altres jochs, perquè tal era la voluntat de dit Señor Rey, a la volta del qual ells anaven.

A XXV de dit mes de abril tot lo poble de dita Vilafrancha, o la major part de aquell, fugí per lo moviment se era fet en diverses parts de la vila de pesta, per voluntat del Señor, y tornà en lo mes de agost y setembre propsegüents.

1564-65

Notari: Pere COLLEDESANSA

Signatura: P. XVI-95-3

/Darrer full sense numerar (v.)

A XXV de octubre MDLXIII la major part del poble de la present vila de Vilafrancha de Penadès fugí de dita vila y se'n anà per diverses parts per rahó de la pesta era en aquella, en la qual tornà en lo Nadal propsegüent.

Publicat a Acció Catòlica (21-X-1945).

1567

Notari: Pere COLLEDANSÀ

Signatura: XVI- 96-1

/Darrer full, sense numerar (v.) [L'estat del document és dolentíssim]

Vuy dissapte, que comptam XX del mes de desembre any MD sexanta-set, entre les tres y quatre hores de matí, en la qual hore plovia y tronava, vingué un llamp, lo qual ferí en lo curoll de la torra de la Parrochial sglésia de la present vila, prop lo Àngell, baixant per dit curoll avall, fahent caure moltes rajoles de aquell; y allí se'n entrà per un clos de caixa, per la qual passa un fil de ferro qui puja del rellotje a la massa qui toca los quarts, lo qual fil de ferro y caixa trencà a menut. Y de allí baixà al trast hont són les campanes, y allí [...] la caixa predita que allí és de fusta, fent sortir los trossos per allí del que restaren, qui [...] se'n baixà a la cambra dels Torradons, y allí féu càurer o enderrocà lo dit [...] dita cambra, entrant a mà dreta se'n entrà dit llamp en la paret del obre a mà squerra, fahent dos forats; la qual paret té de gruxa setze palms o més. Per lo qual traspassament de llamp la dita paret no ha fet moviment ningun, de hont se ve a presumir que dit llamp és passat per les juntures de les pedres de dita paret; y no mostrant-se al entrar que dit llamp féu en dita paret sinó un forat, y al exir dos. És molt de maravellar y llohar lo Senyor qui-ns vulla tenir de la sua mà per a fer son servey. [...]

[nova nota coincidint amb la manca de paper]

aurà set a instància de mossèn Joan Colldesaça, ardiacha [...] procurador seu, Pere Colldesaça, burgès, cosí germà [...] esta vila de Vilafranca per mossèn Ferrer de [...] o per millor dir, dit Pere Colldesaça, burgès [...] sentència y provisions reals donades en [...] de dita vila de la part altra, y que yo no sé [...] rebuts en dita vila, fui deixat a manlleuta [...] dits vuy dies primers vinents me (ha) posats en las [...] dit mes de noembre y estiguí en dits càrcers [...] jurat, a hont stiguí fins la vigília de [...] present vila, ab ressidèntia per a XV de janer [...] algunes vies arreglat e per quant dit [...] molestava assí fou die al magnífich missèr Poll- [...] de ma sua que [...] yo les he vist [...] y no tenia [...] presó y castigat [...] a la presó en la [...] que són 17 dies. Y Pere Soler [...] Y dit Colldesaça, burgès, sens [...] contra [...] concebuda [...] sie no torna a mos dessendents; e a més, lo present scrit ne fahse [...] Vilanova de Cubelles [...] per lo sdevenidor no oblidar-me de la [...] que mossèn Vicens Colldesaça [...] de Sant Miquel de [...] fill de dit per dia ha havia a dit Pere Colldesaça [...] quals ne he jo vista una, ab la qual dejà que ab tota manera fets que jo tornàs a la presó y fos castigat sobre dit negoci. Esper que [ratllat: *majorment*] la malísia, mal ànimo, pura enveja, y poca vergonya y codísia de dit [ratllat: *il·legible*] Joan Colldesaça, ardiacha, Vicens Colldesaça y Pere Colldesaça, germans meus sia més notòria y clarament vista per dits mos descendents. Trobaren [...] requesta que los jurats de la present vila me presentaren, dient-me en aquella que jo [...] contra la vila, per quant elodia los actes en favor de dit ardiacha

i ab perjudici de la vila. De la qual presentació de requesta ne llevà acte lo discret mossèn Symeon Argenter, notari real de la present vila a [espai blanc] del mes de [espai en blanc] any [espai en blanc], per a fer ensaculatió de ensacular-me en las bosses qui estan insaculats los qui-s trauen per als officis de dita vila.

1568

Notari: Pere COLLDESANSA

Signatura: P. XVI- 96-2

/Darrer foli sense numerar (v.)

A XVIII del mes de agost MDLXVIII se feren les obsèquies y capella ardent en la Parrochial sglésia de Vilafrancha de Penadès per la ànima del sereníssim príncep don Carles, fill del Cathòlic Rey Nostre don Felip d'Àustria, beneventuradament regnant, lo qual poch havie era mort de edat de XXII anys; y era en Castella, la ànima del qual *in pace requiescat*.

Publicat a Acci3n Cat3lica (11-VIII-1946).

A XVIII del mes de noembre dit any MDLXVIII, en la dita sglésia de la present vila de Vilafrancha de Panadès, se feren la capella ardent y obsèquies per la ànima de la reyna, muller que fonch del dit Cathòlic Rey Nostre don Felip d'Àustria, la qual poch havia era morta en Castella après de haver parida una filla. E la qual reyna era germana del rey de França, vuy beneventuradament regnant, la ànima de la qual *in pace requiescat*. Amén.

Publicat a Acci3n Cat3lica (18-XI-1945).

1569

Notari: Pere COLLDESANSA

Signatura: P. XVI-96-4

/Darrer foli sense numerar (v.)

A IIII de abril any de Nostre Señor 1569, entre les nou y deu hores de migdie, arribà en la present vila de Vilafrancha de Penadès lo archeduch de Àustria, cosin germà del sereníssim Rey Nostre don Felip d'Àustria, vuy beneventuradament regnant, venint de la Cort de dit Señor Rey que és en Castella. Lo que donà de charitat al Hospital de dita vila: deset scuts en or. Partí de dita vila y anà de volta de Barcelona a les dotze hores de migdie, après de haver dinat. Anava acompanyat de molta gent. Los jurats de dita vila, a cavall y acompanyats de molta gent, lo isqueren a re< >bre fins al portal de Sant Pere, prop lo Coll de la Creu, i-l acompanyaren fins a la sortida.

Publicat a Acci3n Cat3lica (17-IV-1946).

1570

Notari: Pere COLLDESANSA

Signatura: P. XVI-96a-1

/Darrer full sense numerar (v.)

Memòria sie en sdevenidor com, en lo present any MD setanta, la càrrega del vi vermell ha valgut en la present vila de Vilafranca de Penadès sinquanta sous barcelonesos, y també quatre lliures y quatre sous per què a menut se cridava a dos sous y mig lo cortà del dit vi vermell, que per ésser la càrrega vint-y-vuyt cortans, valia la càrrega a ditas rahons; y assò, per la poca verema se cullí en lo any propassat de MDLXVIII. Y après se és vist en la mateixa vila, en lo mes de [ratllat: *setembre*] octubre de dit any MDLXX, donar y vèndrer-se la càrrega del dit bon vi vermell a nou sous, y també a deu sous; y assò per la molta verema se ha col·lidada que no han bastat bótes per enbotar-lo, que molt ne ha romàs per los cubs, etcètera. Lo Señor nos vulle donar en aquesta vida abundàntia de molt bé, y aquell per molts anys possehir, mijensant los quals, après, merescam haver la glòria de Paradís *ad quam nos perducatur. Amen.*

Publicat a Acció Catòlica (14-X-1945).

1571

Notari: Pere COLLDESANSA

Signatura: P. XVI-96a-2

/Darrer full sense numerar (v.)

Dissabte, die de Sanct Sebastià, que comptàvem XX del mes de janer any MDLXXI, mossèn Miquel Desllor, veguer de la present vila de Vilafranca y Penadès, après de haver feta crida que tothom generalment lo seguís ab Sometent per perseguir en Joan Pons y Joan Sardà, y llur quadrilla de mala gent, que éran més de cent hòmens malfactors aquadrillats; y perseguint-los dit veguer y un official de Barcelona ab la gent del Penadès y altres. Y quan foren passat Sareal, lo dilluns [interlineat: *següent*], a posta de sol, essent ya dit veguer molt prop de dits adalats, dits mal hòmens acometeren lo dit veguer y sa gent, la qual, per no anar ab degut orde sinó los uns molt apartats dels altres, mataren més de vint-y-sinch hòmens de la companyia de dit veguer; dels quals n'i hagué onze de la present vila, que tots eren gent molt simple y abonada, de La Granada hu, del terme de Castellet dos, de [ratllat: *Serr*] dita vila de Serreal quatre, y los altres de altres parts, les ànimes dels quals lo Senyor, per sa infinida misericòrdia, vulle acullir en la Sua Santa Glòria, y a dits malfactors convertir, [ratllat: *perquè*] y a nosaltres la sua gràtia perquè axint de aquesta miserable vida merescam haver la beatíssima eterna *ad quam not perducatur. Amen.*

Publicat a Acció Catòlica (20-I-1946).

Vuy die de Sanct Jordi a XXIII de abril any MDLXXI, lo gordià del monastir de Sanct[a] Francesc de la present vila, per comi<n>ssió de son provincial, ha treta a sor Marquesa Methuea, mon<i>ja y abadessa del monastir de Sancta Clara de la dita present vila, y aquella, ab alguna companyia de gent, se'n ha amenada a la volta de Barcelona per posar-la en lo monastir de Hierusalem de dita ciutat de Barcelona. Y assò, per lo que dit monastir de Hierusalem ha obtenguda gràcia de unir aquest nostre monestir de Santa Clara ab aquell; axí que dit monestir de Santa Clara és romàs sol per no haver-hi sinó tres monjas, ço és, dita abadessa y dues scolanes, com poch dies havia se'n era exida una monja velnegrada per no voler estar y viure ab observansa. Y les dues scolanes no entren, segons se diu, ab dit monestir de Hierusalem. He feta esta nota perquè veyen los qui vindran que los presents (temps) no són stats per conservar un monastir de monjas tan solempne com nostres passats, de passat tres-cents anys ensà, havien loablement edificat, dotat de rendes y confermat.

Aprés s'és dit per los qui acompanyaren dita abadessa que les monjas del dit monestir de Hierusalem reberen aquella ab gran solempnitat, y que aquella àn agradauda ab antiguitat, com si hagués XXVIII anys que stigués en dit monestir de Hierusalem, com ya ne hagués tants que era monja.

Publicat a Acció Católica (20-I-1946).

Memòria sie com, per sterilitat de aygües, lo present any la Sglésia ha fetes moltes professons y pregàries, y finalment, essent a III de maig del corrent any MDLXXI, die de Santa Creu, y no haver plogut y estar los splets quasi perduts, baixaren lo dit die un ymatge de Nostra Senyora que està sobre lo Portal de les Nòvies de la sglésia Parrochial, y aquella baxada, posaren sobre lo altar Major. Y lo sendemà, que era divendres, feren professó per los lochs acostumats de la present vila, aportant, lo prevere qui anava ab dita professó per haver de dir la missa, la dita ymatge; y essent a la sglésia se digué missa cantada, dexant la dita ymage sobre dit altar; y lo mateix die, après dinar, ploqué un poch. Aprés, lo dissapte [ratllat: *en la nit*] següent, que fonch lo sendemà, en la nit, ploqué molt, y tant, que los valls, no havent-hi gota de aygua, se ompliren aquella nit, y los splets, que ya eren casi sechs y perduts, se remediaren molt ab la gràtia del Señor.

Aprés, la segona festa de Siquagèsima, que comptàvem IIII de juny de dit any 1571, tornaren ab professó la dita ymage de Nostra Señora sobre de dit portal, en lo lloch hont abans stava.

Publicat a Acció Católica (19-V-1946).

Dimecres, a XXII de agost MDLXXI, entre les dues y [ratllat: *il·legible*] tres hores passat migdia, havent-hi gran temporal de trons y llamps, féu un gran y

spa(n)tós tro, y junctament rellampagà un llamp terriblement, lo qual llamp ferí en les rajoles del curoll de la torra de la sglésia Parrochial de la present vila, molt prop del Àngel.

Publicat a Acci3n Cat3lica (15-IX-1946).

1573

Notari: Pere COLLEDESANSA

Signatura: p. XVI-96-6

/Darrer full sense numerar (v.)

Nota com a X de abril MDLXXIII, en la ciutat de Barcelona, sententiaren trenta-y-vuyt hòmens bandolers. Ço és, que los deset scorteraren, dels quals ne atana-llaren set avans lligats ab un pal sobre un carrató, y los restants vint-y-hu penjaren ab unes llargues forques que havien fetes un puntal davant altre. Y tots los demunt dits foren axarollats per lladres, y ultra los demunt dits XXXVIII bandolers, ne posaren sinch en galera, après de haver feta la sisa dels assotats ab los demunt dits, per ser estats tots de una companyia. E tots los demunt dit bandolers són de aquells setanta o vuytanta bandolers prengueren a [espai en blanc] del mes de [espai en blanc] [ratllat: *setembre*] proppassat, prop la vila de Ygualada, en la qual presa ne mataren vint-y-tres dels més facinerosos y caps de quadrilles. Y així, llurs caps foren aportats a Barcelona y llurs cossos penjats en dita vila de Ygualada o prop de aquella. Y així, ab los demunt dits bandolers, àn acabat tots aquells qui foren y feren la desgràcia tant notable en la gent del veguer de la present vila allí prop [ratllat: *Sarreal*] la vila de Solivella. Lo General de Cathalunya ha ben remunerat a tots aquells que són estats a la presa dels demunt dits bandolers. Y així, ab la ajuda de Déu, los [ratllat: *post*] pobles, los quals estaven desasosegats per rahó de tanta mala gent, se quietaran y entendran ab tot bé.

1582

Notari: Pere GUASCH

Signatura: P. XVI-124-2

/f. 153v.

Ihesus

Dios puso en hombre su nombre
y en la Cruz puso hombre y Dios,
que para salvar el uno
fueron menester los dos.

Dios, sin hombre, no muriera
ni hombre sin Dios se salvara.
Que si Dios sin hombre fuera
el hombre no le matara
ni por hombre padesciera.

Mas fueron tan de consuno
Dios y hombre
y hombre y Dios,
y Adán fe tan inportuno
que para salvar el uno
fueron menester los dos.

Beata Maria Virgo et Rosario.

1587

Notari: Simeó ARGENTER

Signatura: P. XVI-79-2

/Primer full sense numerar (v.)

Ha XXVIII de març del present any MDLXXXVII, vespre de Pasqua de Resurrecció, a la mitga nit, [ratllat: *il·legible*] tronà alguns trons y nevà. Y lo dia de Pasqua de matí, tot lo territori y les montanyes al derredor, tant com se podia vèurer, era tot neu. Y la segona festa de Pasqua féu fret y, [ratllat: *apr*] après mitgdia, se posà a plourer, y plugué molt, y les neus de les montanyes se fongueren.

Los blats eren ja rahanablement [...] fets, les faves totes florides, y avian-i moltíssimes de sembrades. Los amatllés estàvan tots carregats de amallons, y tots los altres fruités florits.

Per gràtia de Nostre Senyor en dit any [ratllat: *il·legible*] se cullí molt bona anyada de forments, ordi, sivades, faves y de tots grans y prou fruites. Lahors a Déu y a la Gloriosa Mare [interlineat: *Sua*], Maria Sanctíssima.

Y a sinch de juny [ratllat: *nev*] féu molt fret, en tal manera que (el) Monseny se cobrí de neu. Y molts dèian que havían vist gelada dit dia de 5 de juny. Y en dit any y [ratllat: *il·legible*] agué moltíssim pugó en les faves, y n'í agué prou y altres [ratllat: *legums*] legums y prou veremes.

Laus omnipotenti Deo et eius Gloriosissime Virgini Marie matri sue. Amen.

1589

Notari: Pau XAMMAR

Signatura: p. XVI-45-1

/Primer full sense numerar (r.)

Aquest any hi agué pesta en Barcelona y en alguns llocs de Catalunya.

1590

Notari: Simeó ARGENTER

Signatura: P. XVI-80-2

/Primer full sense numerar (v.)

Retaula

Essent [ratllat: *jurats*] los magnífichs mossèn Simeon Argenter, mossèn Francesch Pons, mossèn Joan Bellveí, y mossèn Raphael Mas, lo any present MD noranta, jurats de la present vila de Vilafranca de Panadès, per deslberatió de Consell se donà ha fer lo retaula de la sglésia Parrochial de dita vila après de molts colloquis y parlaments tinguts per dits magnífichs jurats y alguns pròmens elegits per entrevenir en dita fàbrica ensemps ab dits senyors jurats.

Lo qual emprengueren ha fer, ço és, lo pla y tot lo que tocava ha fusters Joan Sbert, Francesch Calabuix y Pere Oliver, fusters, y per les mans tant solament se prometé donar sis-centes sexanta (lliures), y los personatges de bulto y tot lo que toca [ratllat: *il·legible*] ha imaginària prengué de fer Agostí Pujol, imaginayre; y per les mans tant solament se li prometé donar vuit-centes y cinquanta liures. Y lo banchal y peu de [ratllat: *altar*] dit retaula, lo qual tot és de pedra fort y de la nostra padrera, emprevingué de fer Guillem del Salt, al qual per les mans y lo arrencar de dita pedra fort y carretagar aquella se li prometé cent-y-vuytanta liures. Y de tot lo predit n'i ha capitulacions en poder de mossèn Pere Guasch, notari de dita vila, y són de veurer. Lo qual prometeren donar acabat dins tres anys primer vinents. Ha honor y glòria de Nostre Senyor Déu y de la Gloriossa Mare Sua. Lo qual Nostre Señor nos deix veurer ac<c>abat. Amén.

1591

Notari: Antoni BALLE

Signatura: P. XVI-216-1

/Primer full sense numerar (r.)

Adsit principio Sancta Maria [mes] Virgo Mater [...] doce me scribere [...] cui coeptum das finem da trina potestas. Et inter choros angelorum spiritum me stare permittas.

1592

Notari: Simeó ARGENTER

Signatura: P. XVI-86-2

/Primer full sense numerar (v.) després de l'índex

Divendres, ha X de janer MDLXXXII, he comensat de estar en casa de mis nebots Argenters, la qual és en lo carrer dels Ferrers. Pach quiscun any de lloguer 10 lliures.

1593

Notari: Simeó ARGENTER

Signatura: P. XVI-86-3

/Primer full sense numerar (v.) després de l'índex

Vuy dimecres, ha 2 del mes de juny de <MDL> mil cinc-cents noranta-tres, se commensà (a) asentar-se lo rataule del altar Maior de la Parrochial sglésia de la present vila. Essent jurats los magnífichs mossèn Simeon Argenter, mossèn Jaume Quaralt, mossèn Jaume Vidal y mossèn Bartomeu Balaguer.

Retaula.

1594

Notari: Simeó ARGENTER

Signatura: P. XVI-80-3

/Primer full sense numerar (v.)

Ha 16 de setembre del present any 1594 comensà a la mitga nit tant gran tempestat de trons y llamps, ab molta ímpetut de vents contraris, que possava gran terror a tots; y may dexaren de tocar al temps totes les campanes altes. Y lo vicari, al comunidor, romanà sol tot lo temps, y sempre ploqué poch o molt. Y quan lo dia comensà de descarà l'alba, comensà a la volta de Pontons, per totes aquelles montanyes, que de assí se judicava una grandíssima brugar de vent y aygua que spantava a tothom. Y fou tant promptament arribada per sobre esta vila, y passà anant devers Barcelona. Y era tanta la aygua que queia que les taulades totes [ratllat: *sobreguen*] sobrexíran, y les cases totes se omplien de [ratllat: *aug*] aygua per [ratllat: *il·legible*] càurer-ne tanta, que si fóran [ratllat: *il·legible*] venida de dia haguera alffegat los bestiaris, [ratllat: *y*] axí llanars com altres, y les persones que eren fora, perquè les rieres, axí la de Sant March dels Mongos y de Litrà, venían tant altas que, del any 1543 fins aquest dia, no s'entén de tots los vells que sia esta tanta com ésta. De tal manera que la riera dels Mongos muntava fins a les cases dels Mongos, y d'esta part devers la vila arribava fins a casa d'En Verdú, prop la

Ferraria. Y la riera de Llitrà, sobrexí la riera a las oliveras del camí qui va a Puigdeser y prengué tota la plana del Viver fins a la font del Viver. Féu grans danys per les vinyes y goretts, que seria cosa larga, perquè a totes les parts sobrexia dita riera més de un jornal de terra, y arribà fins a les [ratllat: *il·legible*] <a les> paret<t>s del molí. Per altres parts ha fets moltíssims dany(s). Y lo molí de mossèn Ferran vingué a poch de no aportar-se'l-ne, y sinó que durà poch se'n aguera aportades les cases. Nostre Senyor nos reguart. Amén.

1597

Notari: Simeó ARGENTER

Signatura: P. XVI-88-1

/f. Primer full sense numerar (r.) després de l'índex

Navà ha 18 de febrer 1597, dia de Carnastoltas, y navà més ha 7 y 8 [ratllat *de*], ha 13 y 14 de març. Plogué molt bé ha 16 y 17 de dit mes de març, 23 (de) abril, 5, 6 de maig y quasi tot lo mes.

1598

Notari: Simeó ARGENTER

Signatura: P. XVI-88-2

/Primer full sense numerar (r.) després de l'índex

Ha 20 de abril 1598 nevà al coll de Portell y a les montanyes sobre Pontons. Les vinyes estaven brotades, y molts ordis spigats, y les faves florides y ab algunes tavelles. Age-y [ratllat: *bona*] anyada de blats, faves, ordis y sivades, y molt poch vi.

Ha 22 de abril 1598 gelà gelada blanca.

/Paper cosit sense numerar a l'inici del volum

1598

Memòria de les obsèquies se feren en Vilafranca de Panadès per la ànima del sereníssim don Phelip segon, Rey y Senyor Nostre, la ànima del qual, Nostre Senyor tinga en la sua Santa Glòria. Amén.

/Nou full (r.)

Lo Rey

1598

Memòria de les obsèquies y honres que-s feren en Vilafranca de Panadès per la mort del Rey don Philip segon, Rey y Senyor Nostre, que Déu tinga en lo cel. Amén.

En lo any 1598, [interlineat: *diumenge*] ha 13 de setembre, entre tres y quatra de la matinada, en la vila de Madrit morí la Magestat del Rey don Philip, Senyor Nostre, la qual mort seguida, don <S>phelip [Interlineat: *rey*] [ratllat: *rey*] tercer, fill seu y [interlineat: *Senyor Nostre*] scrigué a la ciutat de Barcelona y a tots los caps de veguarias, avissant-nos de la mort del dit don Phelip, llur pare, encarregant en la letra fessem sentiment de la mort del dit don Phelip, quòndam, Rey y Senyor Nostre, conforme fins assí se hera fet, [interlineat: *molt*] mi(l)lor si mil(l)or fer se podia, vestint-se de dol etcètera.

La qual letra rebuda essent veguer lo senyor Jaume de Copons, balle Simeon Argenter, jurats mestre Pau Martí, metge, mossèn Gaspar Barthomeu, notari, mossèn Joan Uguet, argenter y mossèn Pere Soler, corder, se tingué Consell General; y legidas en lo Consell unes letres –una /nou full (v.) del excel·lentíssim don Lorengo de Figueroa y duch de Fèria, lochtinent y capità general en lo present Principat de Cathalunya per Ça Magestat, y altra <dit> la Magestat del Rey Nostre Senyor, la qual conferia lo effecte demunt dit, lo sobre scrit de la qual carta de Ça Mahestat deia lo següent: *A los amados y fieles nuestros los jurados Consejo y hombres buenos de la nuestra vila de Vila Franca de Panadés*– fou determinat se fes la capella ardent com altres voltes se here fet, e conforme se troba en un libre en casa del quòndam misser Bernat Mascaró, juriste de la present vila, en les honores de la Magestat del Emperador, quòndam, [interlineat: *Don*] Carlos quint, Senyor Nostre, y que als senyors jurats se fes a quiscun<o> una gramalla de veyeta ab caparó, y als verguers unes gramal(l)es de divuitè de dol, y las mases dels verguers fossen cubertes de dol.

E per evitar larguesses nar(r)aré lo modo que-s tingué en lo dol y capella ardent.

Primerament, per ésser lo temps ocupat de veremes y sembrar, fou ab promenia deslberat que-s comensàs atocar les /Nou full (r.) campanes tres dies arreu, y tres ho[res] cada dia; ço és, de matí de sinch a sis y de dotze ha una, y al vespre de sis a set hores; y tocaren-se totes les campanes, y també tocaren los monastirs de Sant Francesch y de la Santíssima Trinitat. E comensaren ha fer los tochs dima(r)ts ha 13 de octubre, demecres y digous. Lo [interlineat: *dit dia de*] dima(r)ts a la vesprada, los verguers dels senyors jurats [interlineat: *dos*] ab ses trompes, y altres dos hòmens ab dos atambors, tots ab ses gramalles de dol y ab lo cap cubert ab sos caparons, ab los atambors [ratllat: *des*] tots discordats que apenes se sentían per tots los lochs de la present vila, feren la crida que-s segueix [ratllat: *y altra*] y allà ha ho[nt] se publicava la crida los verguers sonaven les trompes ab veu roncha y baixa que causava<n> tristor als [ratllat: *hoints*] hoints, la qual crida era del tenor següent:

Ara hoiats que us notifican y fan assaber per part dels magnífichs senyors balle y jurats de la present vila de Vilafranca de Panadès, que ab carta de la Magestat del Rey don Phelip [interlineat: terser], Senyor Nostre, vuy beneventuradament regnant legítimament, nos ha constatat que Nostre Senyor Déu Jesucrist

/Nou full (v.) és estat servit, ha 13 del mes de setembre proppassat, aportar-se'n al Seu Sant Regne la Magestat del rey don Philip segon, Senyor Nostre, quòndam, de felise recordatió, haprés de haver rebuts tots los sacraments. Y succehida la fi tant Sancta com de Ça Cathòlica y Cristianíssima vida se sperava, manant-nos pregàssem a Déu per ça ànima y que féssem dols com teníam acostumats y molt milor si podíam. Per co, desitjant abtemparar al que tant justament nos és [ratllat: notifficat] y manat, havem deslberat que dima(r)ts, dimecres y digous se toquen les [ratllat: campes] campanes [ratllat: e] pera notifficar a totom que ab llur orations (i) pregàries a Nostre Senyor per la ànima de la Magestat del Rey, quòndam, Senyor Nostre. Y axí bé, per al divendres subsegüent de la present setmana se fasse solempne offici y sermó y capella ardent. Que no sia ninguna persona que, a pena de tres lliures, gosse treballar dit dia divendres fins que dits officis sían celebrats. Y també suppliquen a tots los consellers y altres persones insaculades en la Casa de la dita Vila que pera dit dia ab ses vestidu- /Nou foli (r.) res de dol assistèscan a la Casa de la Vila pera que, ab dits senyors de jurats, púgan anar a la sglésia Parrochial de Santa Maria de la present vila hahont dits officis divinals se celebraran, y tenir allí lo dol ab companyia de dits senyors balle y jurats, y allí supplicar al Senyor per la ànima de la dita Magestat Real del dit rey don Philip segon, quòndam, Senyor Nostre, perquè ab ses mèrits y bones obres y ab la humil oratió guanyar dit effecte se farà a Nostre Senyor Déu, sia servit collocar-lo en la Sua Santa Glòria, a la qual, aprés nostra transmigratió, tots pervenir pugam, amén. Y perquè ningú ignoràntia allegar no puga, manam la present pública cri-da ésser publicada per los lochs acostumats de la present vila.

E aprés, dimecres, al punt de les dues hores aprés mitgdia, partiren de la Casa de la Vila dotze persones ab ses gramalles de dol y ab lo cap cubert ab caparons. Ço és, dos de mà maior, dos de mà [ratllat: *tersa*] segona, dos de mà terca y hu de cada confraria. Y anar [...] /Nou full (r.) per tota la vila, y empraren tots los [al marge esquerra: *preveres*], cavallers, juristes, metges, notaris, apotecharis, botiguers de draps y de teles y tots los de Consell, y finalment tota la gent de honra, axí manestrals com altres. Y per part dels senyors de jurats los supplicaren que lo sendemà, que seria digous, a les vuit hores, fessen a la Casa de la present Vila ab gramallas y caperons, hahont los senyors veguer, balle y jurats tindrían lo dol de Ça Magestat y pregarían a Nostre Senyor per la sua ànima.

Digous, ha 15 de dit mes de octubre, los dits senyors veguer, balle y jurats, acompanyats de llurs cases, ab molts pròmens, quiscú de son bras, [ratllat: *il-legible*] ab los caps cuberts y ab ses gramalles molt llargues y arrosegant, acudiren en dita Casa, y los jurats, acompanyats quiscun de son verguer, ab gramalles y cubert lo cap ab caparó, tingueren lo dol dins la sala del Consell, tot ple de banchs, que tota restà plena entre preveres, cavallers y altres dalt dits, que segons alguns los comptaren [ratllat: *de*] feren relatió que éram setanta-sis [ratllat: *il-legible*] y més. Y stigueren dins dita cambra /Nou full (r.) [ratllat: *il-legible*] ab gran scillenti,

sens parlar ningú de les nou hores fins que tocaren les onze hores. Y tocada la hora se alsà lo magnífich mossèn Francesch Terrassa, doctor en medisina y síndich en dit any de la vila, e dix [ratllat: *les*] e féu les gràsies següents:

Il-lustres, molt reverents y magnífichs senyors. Los magnífichs senyors jurats fan gràties infinides [interlineat: a vostres mersès] de la honra que han feta a la present Universitat en lo dol que assí s-és tingut de la mort de la Magestat Rey don Phelip, quòndam, Senyor Nostre, la ànima del qual Nostre Senyor per la misericòrdia infinita, vulla acullir en lo Seu Sant Regne, amén. E no res menys que demà a la matexa hora los supliquen los fassen la matexa honra en acompanyarnos al offici y sermó se celebrarà en la Parrochial isglésia de la present vila per la ànima de dita, quòndam, Real Magestat.

E fetes dites gràcies, tots los sobredits se'n tornaren en ses cases ab la forma que hi eren vinguts.

Divendres, ha 16 de dit mes, en ésser tocades les vuit hores de matí, los dits senyors veguer, balle y jurats se tor- /*Nou full* (v.) [ratllat: *turnav*] naren ha juntar en la casa de la Vila, en la sala Gran, ab lo modo y forma ja dita. Y essent tots junts, se agraduaren y anaren a la dita Parrochial iglésia, axí com [ratllat: *soler*] solen anar [ratllat: *il·legible*] al soterrar un cos; y arribats en dita sglésia Parrochial los dits veguer, balle y jurats se assentaren alt dins lo cos del altar Maior, y tots los acompanyants que-y pogueren star, tot alrederor, y los restants se assentaren a la part de la capella del Rosser y a la paret de la capella de Sant Miquel, y tota la altra gent detràs dels qui anàvan endolats. Y comensàs lo offici ab gran solemnitat ab la Capella dels Cantors. Y en dit offici assisteren los pares de Sant Francesch y de la Santíssima Trinitat; y predicà lo reverent pare fra Antoni Taffalla, ministre de dit monestir de la Santíssima Trinitat. Y acabat dit offici tots se'n tornaren en la dita Casa de la Vila, y dalt, en la Sala, lo dit síndich tornà a fer gràcies com dalt està dit y tornaren-se'n tots en ses cases en la forma que ja tinch dit.

Lo modo com estava feta la capella ardent

Sobre les baranes del Sepulcre se féu un cadaffal que [sobrepujava] dites baranes quatra o sinch palms, molt ferm, de la /*Nou full* (r.) fusta que-s fa quiscun any lo Monument, ab ses scales a la part del cor, les quals tenían tanta amplària com tenia lo cadaffal, y a la part del altar Maior sols y havia dos grahons de la matexa amplària del cadaffal per abaxar en lo spay que era entre la rega y barana del altar Maior y dits grahons, lo qual spay era poch. Y de aquell spay se abaxava per quiscun cap a las scalles que múntan al altar Maior, y de sobre dit cadaffal se havia fet un bell túmul, molt ricament parat de brocat y altres coses de sedes riques, y de sobre un coxí de vellut molt rich. Y de sobre dit coxí una corona de rey y un sepre tot daurat. De sobre dit túmol y havia un tabernacle molt alt [al marge esquerra: y per lo entorn molts papers ab les armes de la vila y del rey] ab més de sent siris de pes de tres onzes o més, los quals sempre cremaren mentres (se) digué lo

offici. Y desús del tabernacle les armes del Nostre Rey, les quals pintà un pintor y tenían tant com tenia tota la amplària del tabernacle, y al entorn del cadaffal, a las parets de las capellas del Rosser y de Sant Miquel, estaven clavades les brandoneras servexen al Monument, y en aquelles y havia sexanta */foli nou (v.)* ciris blanchs, dels que posen los masips fills de vila, forasters [ratllat: *il·legible*] y strangers y les de la missa de la Verge Maria, [al marge esquerra: *los diumenges demunt del altar*] y tota la cera que-s cremà la donaren les confraries y totes o feren molt bé, y honraren molt la vila. Y més del entorn del cadaffal y tabernacle se possaren ensesos los quatra canalobres que pényan per lo mitg de la sglésia, ço és lo canalobre gran de llautó y los tres de ferro, hu devant lo Rosser, altra devant la capella de Sant Miquel y l'altre devant dit tabernacle devers lo cor, que era molt gran lluminària. Tanbé per tota la rexa del altar Maior alrededor, per desobra dels poms daurats y havia un ciri, y tot lo altar estava molt [ratllat: *ornat*] ornat de molta llum. Finalment, tota la iglésia era una flama que bé-s podia dir capella ardent. Y los qui empraren y tenían càrrechs de la cera donaren me(n)tres se celebrava la misa y offici a tots candeles grosses, fent avantatge segons les persones qui eren, y totom oferí com se sols fer an altres sepultures.

/Nou full (r.)

La forma que servaren los senyors veguer, balle y jurats en lo vestir de dol

Los senyors veguer y balle se vestiren de dol; co és capes llargues y sayos ab los faldons fins a mitga cama, y los bastons negres tany(i)ts per un pintor, que durà molt lo tint.

Los senyors jurats, no obstant que per lo Consell fos deslberat se fessen gramalles de vayeta, vent que la vila del Arbós y altres viles menors que la nostra se vestían de contrall de Barcelona, per honrar la vila se feren gramalles y caparons de contral(l) de Barcelona, y aquells aportaren al dol sobre lo cap y, después tres o quatre diumenges, sobre las spalles com solen los capellans com los [...] alguna persona [...], y semblantment, los verguers ab les mases cubertes de dol. És cert que los verguers aportaven les gramalles y caparons de un divuitè negre molt bo, y de semblant divuitè estava cubert lo taulell de la sala del Consell y lo buffet y lo loch hahont feren los jurats */Nou full (v.)* los diumenges y festes dalt en lo altar Maior per hoir los officis.

E passat tres o quatre diumenges, com és dit, los jurats se tornaren les grama-lles o clotges de contrall desguarnides del vellut y aquells, sens lo rossegal y dels caparons, se feren los caparons ab garlanda al tall de les de grana, y semblantment los verguers, y sempre les masses cubertes y sens gorres, sinó ab sos sombreros tots lissos curtes de falda.

Totes estes coses del vestir imitava Barcelona qui és veyna.
Finis.

1598

Notari: Pere GUASCH

Signatura: P. XVI-159-3

f. 1r.

Los presents càrmens ha dits lo minyó que ha donades les claus al Rey don Philip, tercer de aquest nom, al voler entrar en la ciutat de Barcelona, vuy dimars, entre dos y tres [ratllat: y *quatre*] hores après mig dia, que comptam [ratllat *avem*] a 18 de maig 1599, per a jurar com a Rey.

Barcino dives opum, multis pulcherrima rebus
adeventu leta est, magni Philippi tuo.
Hec tibi iam placuit puero, iuvenique placebit,
hanc emere obtabas: cum patris ipsas foret
hec tua iam nunc est, tibus serviet usque tuisque
parebit dictis, consiliisque tuis.
Hec multo apristis accepit regibus olim.
Abste plura tamen munera ferre cupit.
Hec tibi nunc claves portarum tradit, et ob(s)tat.
nestoris annis, te superesse patri.

E més, fas memòria com vuy [ratllat: *dijou*] dijous, de matí, entre les dotze y una de la matinada, que comptàvem a 25 de juliol 1599 són entrats en la present vila de Vilafranca de Panadès lo dit Rey don Philip, tercer de aquest nom, y la Reyna dona Margarida, muller sua, filla del arxiduch de Àustria, als quals Nostre Senyor done molta vida per al Seu Sant Servey. Diuen que dit Rey y Senyor Nostre és de edat de 22 anys al present.

Publicat a Acció Católica (22-VII-1945).

1599

Notari: Pere GUASCH

Signatura: P. XVI-159-2

f. 1r.

Fas memòria jo, Pere Guasch, notari de Vilafranca de Panadès, com vuy, dilluns, a les 9 hores après mig die, que comptam a 19 de juliol del any 1599, per ser yo molt bon servidor del il·lustríssim y reverendíssim mon senyor don Camillo Caitano, nuncio legat *a(d) làtere* de Sa Sanctedad y collector general apostòlich en los reynes de Spanya, me féu mercè dit senyor nuncio y legat *a(d) latere* de venir (a) a posentar-se en ma casa, y ha dormit en ella dita tarda. Y (ha) estat en

ella fins lo endemà dimats, a les quatre o sinch hores de la tarda, que se'n és anat a dormir al Vendrell. Eren en sa companya lo doctor Joan Baptista Confaloniero, su secretario, lo doctor Joan Seberino, fiscal de la Càmera Apostòlica, Antonio Giulchi, thezorero, Francisco Martínez de Luna, secretario de Rota, Jacome Barenla, portero de su senyoria il·lustríssima, Diego Gutiérrez, Octaviano Ovidi, criados, Pablo tal, flamenco, official del dicho secretario de secreto y molts altres. Y eren de companya 50 personas o més. Estich confiat que, per rahó de nostra amiatat, me farà mil mercès. Nostre Senyor, a ell y a mi, per sa misericòrdia nos vulla allargar la vida per al Seu Sant Servey.

Publicat a Acció Catòlica (15-7-1945).

1600

Notari: Simeó ARGENTER

Signatura: P. XVI-89-2

/Primer full sense numerar (v.) després de l'esberrany

Vuy dimars, que contam ha vuit de agost 1600, nasqué Juana, filla de Lluís Argenter, notari y Úrsula, muller sua. Nasqué entre tres y quatre hores de després dinar. Fonch batejada encontinent. Foren padrins mossèn Barthomeu Mascaró, apotecari y Hierònima Argenter, donzella. Morí dit dia entre nou y deu hores de nit.

1601

Notari: Simeó ARGENTER

Signatura: P. XVI-90-1

/Primer full sense numerar (v.)

Dijous, dia de Tots los Sancts, al primer de novembre 1601, me nasqué a mi Lluís Argenter y a Úrsola, muller mia, una filla, la qual [ratllat: *batejàrem*] nasqué a una hora y mitja après de mitx dia. Batejàrem(-la) lo die dels Morts. Poza-se-li nom Maria, Eugènia, Úrsola, Coloma. Foren compares lo senyor Lluís de Masdovelles y Vilafracha y la senyora Coloma Ferreta, tia mia, comare. Déu li dóne molts an<n>ys de vida al seu Sanct Servey.

1605

Notari: Simeó ARGENTER

Signatura: P. XVI-92-1

/Primer full sense numerar (v.) després de l'índex

Dimars, ha 12 de abril 1605, entre onze y dotze hores de dia, nasqué Emarentiana, Coloma, Maria, filla de [ratllat: *Simeon*] Lluís Argenter y Úrsula, muller sua.

Batejàrem lo matex dia entre sinch y sis hores. Foren padrins mossèn Joan Uguet, argenter, y la senyora Coloma Ugueta muller [ratllat: *muller*] sua.

[*Afegit amb una altra lletra*]

Morí disapte ha 15 de febrer 1614 a tres hores de matinada.

E fonch Déu servit, ha 12 de octubre de dit an<n>y, aportar-se'n al sel la dita senyora Úrsula Argenter, muller mia, après de haver rebuts tots los sacraments. Féu testament en poder de mossèn Francesch Riba, notari. Morí als sinch hores de la matinada. Déu la tinga al cel.

1605

Notari: Pere GUASCH

Signatura: P. XVI-144-1

/Segon full sense numerar (r.)

Borrador de diverses aprísies y actes rebuts en poder de mi, Pere Guasch, notari de Vilafranca de Panadès, los quals, per moltes occupations y en particular per ser [ratllat: *exit* y] elegit en jurat segon de la dita vila lo die de Ninou del any 1605, no he pogut allargar en lo manual. Me ha aparegut fer-ne la present memòria, ententent, ab la ajuda de Nostre Senyor, de dites aprísies acabar-ne lo manual del any 1604, lo qual ya tinch comensat, y de aquell<s> fets 13 quèrns, y, en après, de les altres aprísies fer-ne altra manual per lo any 1605. Y axí, en testimoni y fe de dites coses, fas la present memòria y pose mon sig[Signe]ne.

1609

Notari: Simeó ARGENTER

Signatura P. XVI-94A-1

/Darrer full sense numerar (v.) després de l'índex

Dijous, ha 13 de Agost 1609, entre quatre y sinch hores de la matinada, nasqué Hipòlita, Maria, Coloma, filla meva y de Mariagna Llorens, muller mia. Batejàrem lo matex dia. Foren padrins Antoni Llorens, mon cunyat, y Coloma Llorensa, sogre mia: cunyat y sogre meus. *Utinam nestoreos vivat annos.*

A 28 de octubre 1609 comensà (a) estar en nostra casa Eulària Bernisha del terme de Foix. Guanya lo present any quoranta sous.

/Primer full sense numerar (v.) després de l'índex

En lo any [ratllat: 1608] 1607, après que alguns havían comensat de sembrar no plogué del dia de Sant Cirilo, que és ha 18 de desembre, fins ha 7 de març 1608. Y los qui sembraren restà en pols, y lo blat muntà ha 3 lliures 12 sous per quarta. Y dit dia de 7 de març comensà a plòur<e>er, y plogué molt; y fou gran any-

da, de tal manera que-y hagué a les botigues de cavalers 110 quarteres per cavallaer; y hagueren poches garbes y donava cortera y mitga per cavalló, y los més dues quarteres per cavalló; y per ço no tingau por de axut de [juny].

També en lo any 1608, semblantment, no ploqué de 27 de noembre de dit [ratllat: *any*] any fins ha 13 de [ratllat: *març*] març<s> 1609. Y ha onze de març la vila procurà de fer la Sancta Oratió de les quoranta hores, y divendres, ha 13 de març, a les onze hores hans de mitgdia, eixint la gent de la Santa Oratió, comensà de plòurer y ploqué tres dias, y los blats que estàvan ja [ratllat: *mitg mitgers*] mitg morts del fret y vents se adobaren y colís bona anyada. *Laus Deus*.

1609

Notari: Pere GUASCH

Signatura: p. XVI-148-1

//f. 333r.

Vuytè quèrn del borrador de 1609 de mi Pere Guasch, notari

Fas memòria jo, dit Pere Guasch, notari, com [ratllat: *que*] aquest quèrn no he pogut allergar ni posar ab bon orde com los altres, per so que ha sobrevingut la mort de monsenyor reverendíssim don Raphel de Rovirola, quòndam, bisbe de Barcelona, la qual és estada a 12 de octubre de 1609. Y lo molt reverend senyor Antoni Joan Garcia, canonge y penitencier de la Santa Iglésia de Barcelona, com a subcollector de la [ratllat: *il·legible*] molt reverend Cambra Apostòlica, me ha manat que tornàs a pèndrer la Cort del Degà de la present vila. Y axí, per los molts treballs que aporta dita Cort, y per no trobar jóvens scrivents que-m ajudassen, he dexas de fer dit manual, per no poder ma persona a soles abastar a fer tanta cosa. Y axí vull que si acàs ninguna ore serà manester tràurer per aprísia, entench y vull que dita aprísia sie allergada llargament segons mon stil, y aquella posada en un llibre de notes dient [ratllat: *que*] al marge de dita aprísia, qu-esta aprísia és [ratllat: *notata*] large, extensa in tali libro comunis notularum, folio tal; y los altres actes que s'hauran de notar vull sien notats y allergats llargament segons mon stil; i axí [ratllat: *il·legible*] o assentarà ab unos manuals y llibres de notes respectivament. Perquè entench no allergar res en manual ni notes tant quant durarà dit<a> sede vacant [ratllat: *ab lo que*] y tindrè dita Cort, ab la ajuda de Nostre Senyor.

//f. 385r.

Fas memòria com he dexas quinze reals a mossèn Jaume Miret de Bellver, vuy a 24 de dezembre 1609.

1610

Notari: Simeó ARGENTER

Signatura: P. XVI-94B-1

/Primer full sense numerar (v.) després de l'índex

Vuy, ha 26 de juny, entre quatre y sinch hores de matinada, nasqué un [ratllat: *Francesch Joan Pau*] fill de mi, Lluís Argenter y Mariagna, muller mia. Batejàrem lo matex dia. Pozarem-li nom Francesch, Joan Pau, si bé li diem Joan Pau primerament. Foren padrins lo senyor Francesch Terrassa, doctor en medisina, lo més jove, y la senyora Úrsula Mascarona, donzella. *Utinam nestoreos vivat annos.*

[*Afegit amb una altra lletra*]

E lo dit fill Joan Pau moria a 6 del mes de mars 1614.

1610

Notari: Pere GUASCH

Signatura: P. XVI-148-2

/Tercer full sense numerar (r.)

Vuy dijous, dia de la octava de Corpus, entre la una y les dos après mig die, que comptam a XVII del mes de juny [ratllat: *del*] dins la octava de Sant Antoni de Pàdua del any MDCX, Nostre Senyor és stat servit de insacular-me en la bossa de Mà Major, vulgarment dita dels Burgesos de la present vila. Foren insaculadors: mossèn Joan Ramon Uguet, balle, mossèn Joan Balbei, misser Francesch Mas, mossèn Sebastià Vilar, major, y mossèn Antoni Calvet, baster, jurats lo any present, lo senyor doctor Francesch Tarrassa, mossèn Jaume Vidal, mossèn Salvador Comellas y Barhomeu Rovira. Y en dit lloch me han insaculat per mort de mossèn Miquel Miret, quòndam, burgès de dita vila. Plàcia a Nostre Senyor que sia per al seu Sant Servey.

1611

Notari: Pere GUASCH

Signatura: P. XVI-149-1

/Primer full sense numerar (r.)

En Victorià Bonifaci Guasch, scrivent, mon fill, se'n és anat a Roma y a soldar-se per Flandres vuy diumenje a 15 de maig 1611. Nostre Senyor li dóne bon camí y-l fassa un sanct.

En Pere Francesch, mon fill, a 6 de agost 1610, prengué lo àbit en lo monastir de Sant Francesch de Barcelona; y lo dia de Sant Barhomeu del mes de agost

del any 1611 ha feta professia. Nostre Senyor lo deix ben perseverar y-l fassa un sanct.

Na Maria Anna Francisca, ma filla, és entrada en lo monastir de Nostra Senyora de Pedralbes per a monja, vuy dia dilluns, entre 4 y 5 hores après mig dia, festa del Àngel Gabriel, que comptam a 12 de dezembre del dit any 1611. Nostre Senyor la fasse una sancta y la deix ben perseverar en son Sanct Servey.

/Primer full sense numerar (v.)

En est any de 1611, a 3 de octubre, Nostre Senyor és stat servit de aportar-se'n al seu Sant Regne a dona Margarida de Àustria, muller del Rey don Philip tercer, Senyor Nostre; Nostre Senyor li do molts anys de vida per al seu Sant Servey al dit Senyor Rey Nostre.

En dit any 1611 lo dit Rey Philip, Senyor Nostre, ha acabat de expellir tots los morets de València, Aragó y Cathalunya, perquè ja havie comensat en lo any abans de 1610.

En dit any de 1611 y ha hagudas grans dissensions, qüestions, morts, bando-sitats, y perdut lo respecte a la justícia temporal; y també dolenta anyada de pa, vi y oli, que fora de aquesta vila y de la serra de Fontrúbia ensà se ha collit molt poch blat, vi y oli.

Fas memòria com dilluns, a 7 de dezembre 1598, me comensaren les persecutions de la vila.

E més, fas memòria, com vuy dilluns, al migdie, que comptam a 13 de febrer 1612, anant yo a Pedralbes, y trobant-me casi al Cap de la Devallada d'En Romagossa, he trobat a Thomàs Valtà que venie de Barcelona, y me ha dit com havie vist y parlat ab dit Victorià Bonifaci Guasch, mon fill, en Barcelona. Y vuy diven-dres, entre 1 y 2 hores après mig die, comptam a 24 de febrer 1612, és entrat per ma casa.

Publicat a Acci3n Cat3lica (23-XI-1951).

1612

Notari: Pere GUASCH

Signatura: P. XVI-149-2

f. 1r.

Dilluns, a dos de janer de dit any 1612, so exit a Notari de Consell. Nostre Senyor, per sa miseric3rdia, me deix acabar lo trienni per al seu Sanct Servey, fent tostemps la sua Santa Voluntat.

/f. 1v.

En dit any [ratllat: *dilluns*] 1612, divendres, a 13 de [ratllat: *dezembre*] janer, prengueren uns oficials reals al magnífich mossèn Pau Raphel Llaurador, jurat en cap, al punt que ell ab los altres jurats y ab molts pròmens acabàvan de devallar la scala de la Casa de la Vila per anar a les funeràries que aquell dia feyen per la Reyna dona Margarida de Àustria, quòndam, Senyora Nostra, que sie en lo cel, vestit ab gramalla y caparó de dol sobre lo cap. Y en après, dissapte, a 28 de [ratllat: *dezembre*] de dit mes, entrà en la presó de Barcelona. Nostre Senyor li deix ben remediari sos treballs com jo desig los meus.

Publicat a Acción Católica (13-1-1946).

1613

Notari: Simeó ARGENTER

Signatura: P. XVI-94-1

/Primer full sense numerar (r.) després de l'índex

Vuy, que comptam a 22 de octubre 1613, cantà la missa nova mossèn Simeon Argenter, mon fill, prevere y rector de la parrochial de Sanct Pere del terme de Sancta Fe, bisbat de Urgell. Y foren-hi presents lo señor Caldés, señor de dit terme de Sancta Fe, lo balle y jurats, y molts parrochians, y de nostra part no-y fou present sinó mossèn Lluís Argenter, mon fill. Plàcia a Déu que per a molts anys la possehescha a servey de Nostre Señor y a salvació de la sua ànima. Amén.

Vuy, a 28 de dit mes de octubre 1613, me nasqué un fill de mi, Lluís Argenter, notari, y Marianna, muller mia. Batejàrem lo endemà, pozarem-li nom Francesch, Lluís, Simeón y Joseph, si bé li diem Lluís. Foren padrins mossèn Francesch Sala, argenter, y la señora Elizabet Esteve, muller de mossèn Pere Esteve de Piera, cu<y>nada [ratllat: *de mi dit Argen*] y jermana de dits Argenters. Nostre Señor lo fassa bon cristià, y visque molts anys per lo seu çant servey. Amén.

1613

Notari: Pere GUASCH

Signatura: P. XVI-150-1

/Tercer full (r.) sense numerar

Aquest manual servirà de borrador per so que Nostre Senyor és estat servit que dijous, a 14 de febrer del present any 1613, me só ajegut en lo llit de fret y febra, y ab lo pit casi arrencat, per hont me han sagnat dos voltes, y he stat ab gran perill de la vida y he jaguts 15 dies; he stat casi sens exir de la cambra. Y vuy dis-

sapte, a 16 de mars 1613, he comensat de tornar ab lo negossi y estar baix en la notaria. Y a 20 de dit só comensat de exir de casa y só anat a fer dir y hoyr una missa a Sant Francesch, fent-li gràcies de la mercè que Nostre Senyor me ha feta. Plàcia al Senyor [ratllat: *dexar*] que-m haja dexat per més servir-lo y per tot bé a fer. Y axí me ha aparegut fer la present nota perquè los qui vindran en téngan la causa de com no he fet manual.

Y axí, bé advertesch que mon stil és com veuran y-a ab molts borradors y manuals. Que si acàs serà menester tràurer per aprísia ningun acte, aquell aprisiaran ab un llibre de notes llargament segons mon stil, y en après de allí daran còpia de la aprísia. Y si acàs serà acte que haje de ser notat *ad longam* també poran fer lo mateix.

1614

Notari: Pere GUASCH

Signatura: P. XVI-150-2

/Primer full sense numerar (r.)

Est any és estat de la gran anyada de blats y altres grans gràties a Déu.

/Segon full sense numerar (r.)

Lo reverend mossèn Mattheu Mas, prevere, rector de Sort, en lo marquesat de Pallàs.

Misser Pasqual de Barcelona, habitant en dita vila de Sort.

Mossèn Palau, cavaller de Conques, que-s a sis llegües de Sort.

Vuy dimecres, [ratllat: *que com*] die de Sant Diego, que comptam a 12 de nohembre 1614, és vingut en la present vila –ab molt gran pluja– lo molt il-lustre senyor don Alex de Marimon, governador general de Cathalunya per la expulsió general de lladres y bandolers, en compan<n>ya de la senyora dona Petronilla, sa muller. En après, a 17 de dit, ha fet alsar Sometent, axí en la present vila com en tots los llochs reals y de barons que són en tota la Vegueria Ampla. Nostre Senyor li do bon succés.

Publicat a Acció Católica (11-XI-1945).

Vuy dimecres, a les 3 hores de la matinada, que comptam a 19 de dit mes de nohembre, és mort mossèn Miquel Barthomeu, burgès y notari de la present vila, en la Casa de Santes Creus. Nostre Senyor lo tinga en lo cel.

En après, lo endemà, dijous, he sembrat de sègol y blat lo Campet de les Figueres del Portal.

Lo dia dels Morts y lo endemà de dit any 1614, sembrí los dos jornals que són a la part de les oliveres de la Costa de les Clotas.

A 11 de febrer 1614 he presa possessió de la Ballia de la present vila.

Ab primer de dezembre 1614 he comensat a sembrar llubins, [ratllat: *lo camp*] tres jornals, que són de la punta a les oliveres del camp de la Costa [ratllat: *de llubins*]. Nostre Senyor nos do vida y que-y vejам, axí aquí com ab los sembrats predits, bons esplets.

1615

Notari: Lluís ARGENTER

Signatura: P. XVI-237-1

/Primer foli sense numerar (v.)

[...] ha 9 de dezembre 1615, de matí, entre sinch y sis hores, morí mossèn Simeon Argenter, burgès y notari de dita vila, après de haver rebuts tots los sagraments de (la) Santa Mare Isglésia, *cuius anima requiscat in pace*. Morí de edat de 82 ho 83 anys, y après de haver sinquanta-quatre anys era notari.

Ha 13 de dit mes de dezembre 1615 me nasqué un fill ha mi y Mariagna, muller mia. Com. [ratllat: *bate*] nasqué al vespre, entre set y vuit hores de nit, batejàrem lo endemà ja tart. Foren padrins mossèn Joan Uguet, argenter, mon oncle, y la senyora Eleonor Llorensa, muller de mossèn [ratllat: *Joan*] Antoni Llorens, mos cunyats. Pozaren-li nom: Simeón, Joan Antoni, Josep Silvestre. *Utinam nestoreos vivat annos. In nomine Domini.*

1615

Notari: Pere GUASCH

Signatura: P. XVI-151-1

/Primer full sense numerar (r.)

Lo senyor don Aleix de Marymon y Jàfer, governador general de Cathalunya, vingué en la present vila ab la sua senyora dona Patronilla y ab la senyora dona Almanda, sa filla, lo die de Sant Diego que ere a 12 de nohembre de 1614; y se'n són tornats a Barcelona lo die de Santa Tecla que és a [ratllat: 24] 23 de setembre del present any 1615. Y la major part del temps lo he servit de notari, y axí ab dita occupatió és restat aquest manual tant petit y pobre de actes, que és lo menor de quants n-e fets ab un any.

Qui voldrà vèurer altres coses que en dit any 1615 se són succehides mire la segona pàgina del segon full après de aquest.

Publicat a Acción Católica (23-XI-1951).

/Segon full sense numerar (r.)

Fas memòria com en lo registre de la cort del molt il·lustre senyor don Alexos de Marimon y Jàfer, governador general de Cathalunya, trobant-se en la present vila a la jornada de XV de janer de MDCXV era continuada la licència general per clòurer qualsevols actes de les scriptures de mossèn Montserrat Roig, Pau Roig, Jaume Montserrat, Martines de Sòria y de altres qualsevols scriptures que jo, Pere Guasch, burgès y notari públich de la present vila, tinga en ma casa.

/Segon full sense numerar (v.)

Fas memòria jo, Pere Guasch, com en lo present any 1615 se han succehides tres coses, totes a barato. Ço és, lo blat a trenta sous cortera, lo vi a quinze sous la càrrega y lo oli a vuyt sous lo cortà. No obstant que la anyada del blat és estada molt curta, del vi molt gran abundància, y del oli mediana.

Y en dit any y ha haguts grandíssims lladres y bandolers. Han agafades [ratllat: *mol*] y encativades moltes persones en aquest Panadès, de les quals [ratllat: *il·legible*] ha hagut molts ducats, y la justítia és anada tota per terra, de tal manera que no és stada més temuda que si no n'i haguera.

Lladres y bandolers a cada pas matant y robant tant quant los ha aparegut. En dit any també se són abatuts los banchs de Milsocós y Sarin<n>yana y Moxó.

També y ha haguda gran penúria de diners.

Lo commersi ha faltat de no venir pagesos ni forasters als mercats. Són se aroynats los juristes, metjes, notaris y manestrals [ratllat: y *me las*] y la major part del poble, y han causat dits lladres y bandolers.

1616

Notari: Pere GUASCH

Signatura: P. XVI-151-2

/Segon full sense numerar (r.)

Fas memòria com vuy, darrera festa de Pasqua [ratllat: *sincogesma*] de Resurrectió, que comptam a V de abril del any MDCXVI, per orde del duch de Albrunqueque, virrey de Cathalunya, trobant-se en Tortosa mossèn Argilagas, comissari real, me capturà, perquè anant jo a pèndrer Pau Vallès de la Pescateria, testificà dit Vallès, y sa muller y la filla de sa muller que Miquel Mas, procurador fiscal, muntà per la scala de llur casa tot primer ab un padrenyal en la mà sens haver-ho jo vist; y per haver tret del sep a un gavat<i>g d'En Planes y haver-y posat al dit Vallès; y per haver testificat tres testimonis com havien vist lo *Bort* del rector de Pax a la mia porta sense ésser-y jo. Y per estes fredors he estat pres en la presó de Barcelona fins a XV de juny. Y me han tret d'ella sens demanar-ho jo, vist ma innocència. Y axí, mos successors no fassen maravella si est manual resta tant petit.

Bé és ver que-m traqueren a manlleuta de trescentes lliures perquè dit virrey entrà ab gran fúria, y no volia tràurer ningú sinó a manlleuta. En après, a 5 de octu-

bre 1617, trobant-me en Barcelona, doní supplicatió en lo Real Consell me fonch cancellada dita manlleuta y fuy tret a requesta de dies, la qual provisió *obtinet vim diffinitive*. És notari de assò mossèn Gendarmers, y la provisió ha feta misser Ferran en lloch de misser Ramona, jutge de la Cort.

E més, fas memòria com uns sinch dies après que jo fuy en dita presó de Barcelona, que comptàvem a X de abril del any MDCXVI, per orde meu, en Victorià Bonifaci, mon fill, se'n anà a Castella y arribà a Sant Jaume de Galícia, passà a Granada, Civilla, Toledo y a València. Se embarchà per a Itàlia y se asoldadà en Nàpols. Ha anat tres anys per mar asoldadat. És-se vist ab grans batalles y és tornat en la present vila vuy dilluns, que comptam a VII del mes de juny y de l'any MDCXXI. Nostre Senyor lo fassa bo i'l encamine al seu Sant Servey.

1616

Notari: Pau XAMMAR

Signatura: P. XVI-57-2

/Primer foli sense numerar (r.)

En aquest any se'n anà misser Llorens a estar en Barcelona.

1617

Notari: Pere GUASCH

Signatura: P. XVI-164-2

/f. 1r.

Fas memòria jo, Pere Guasch, notari, com a Sant Miquel de setembre del any 1617 comensaren unes plujes del cel y duraren fins en 15 de nohembre de dit any; y foren tant grans que (el) Llobregat vingué tant gros que arribà dins la iglésia que's al pont de Martorell, y passà al a un costat y a l'altre del dit pont. Donà dit riu grandíssims danys. Lo Llobregat endarrochà moltes cases en Sant Joan de Spí, en Sant Boy, en Molin(s) de Rey y en moltes parts del Llobregat. (El) Segre se'n aportà part del pont de Balaguer, enderrochà moltes cases del Raval y de la ciutat de Leyda. Y (l')Hebro se'n aportà casi tot lo Genestar, y tot Benifallet y 150 cases de la ciutat de Tortosa. Y en [...] un carrer molt important del poble de Monistrol de Montserrat. Y en Barcelona vingué tan gros (lo) Besós, que la part que entra dit riu [...] dita ciutat se'n pensà aportar lo pla de, [...] que anàvan ab barchas per dit pla afavorint [...] de les cases de menjar y bèurer. Y per estar [...] ciutat sens flaquers ni fariners perquè [...] pla se venia al rastre, y-ls agafà ditas aigues ab descuyt sens tenir flaqués ni farinés [ratllat: *las*] com és dit. Axí, rics com pobres es pensaven perdre de pura fam, y moltes persones riques de dita ciutat stigueren alguns

dies sens poder menjar ni bèurer. Succehiren-se ab moltes altres parts de Cathalunya grans endarrochs y altres grans danys de cases.

E après, diumenge, a 17 de desembre de l'any 1617, vingué de part del Sant Pare Nostre, [ratllat: *Pio*] Paulo V, un jubileu y una indulgència plenària per a tots los qui pregarien [ratllat: *sa*] a Nostre Senyor Déu Jesuchrist que volgués tenir a bé de tornar a beneyr tota Cathalunya y donar-nos bon(s) explets, per estar molta part de la terra de Cathalunya excomunicada y maleyda per los grans bandolers y lladres que de molt temps ensà y ha hagut. Y en dit die se féu en esta vila una solempne professó, y anà ab ella tanta gent com may se sia vista en dita vila. Y partí dita professó de la iglésia Parrochial, y passà per la plassa del Oli, y Vall del Castell, y per la plassa del Blat, y a Cap de Creus, y tirà tot carrer dels Farrers y ysqué per lo portal de la Granada [ratllat: *il·legible*]. Y quant fonch al endret del Ort de les Cases de Montserrat, allí se féu una benedictió del terme; y en après, quan fonch al portal de la Verge Maria, féu altra benedictió; y quan fonch devant la Creu de Sant Francesch, altra benedictió, y altra prop lo portal d'En Canyonàs o de Mossèn Ferran; y entrà per dit portal y tornà dins dita sglésia Major.

Publicat a Acció Católica (30-IX-1945 i 16-12-1945).

1617

Notari: Pau XAMMAR

Signatura: P. XVI-58-1

/f. 132r.

Assí acàban los manuals de Pau Xammar, notari, que sie en Glòria, per quant morí dit Pau Xammar a II de abril del any predit de MDCXVII.

1618

Notari: Felip ALÀS

Signatura: P. XVII-52-2

/Quadernet solt, sense numerar

Sia en memòria com vuy, dijous, que comptam als 28 de juny 1618, se benahí lo Seny Major, devant lo Campanar de dita vila. Le-i hi posaren de nom Maria, Pere Pau y la muntaren lo dit dia al campanar, la qual venai mossèn Hierònim Passant, vicari perpètuu de la present iglésia de Santa Maria de Vilafranca de Penadès.

Vuy demarts, que comptam 11 de setembre de 1618, entre les quatre y sinch ores de la tarda, asentaren lo crusifici del Cor de la Iglésia de Santa Maria de la present vila.

1618

Notari: Felip ALÀS

Signatura: P. XVII-56-1

/f. Iv.

En Bellem ha nat un infant + verge és la mare, verge és lo infant + estronca't vena, stronca't sanch + per virtut de aquell infant. Amén.

1618

Notari: Lluís ARGENTER

Signatura: P. XVI-240-1

/Primer foli sense numerar (v.)

Dimecres, ha deu de janer 1618, entre deu y onze hores de la nit, nasqué Miquel, Àngel, Jaume, Simeó Argenter fill de mi, Lluís Argenter y de la Senyora Mariagna, muller mia. Batejàrem lo endemà. Foren compares mossèn Jaume Balaguer, doctor en drets, y la senyora Àngela Lleona, viuda. *Utinam nestoreos vivat annos et oram ei ex voto succedant.*

1618

Notari: Pere GUASCH

Signatura: P. XVI-152-1

/Segon full sense numerar (r.)

En aquest any de 1618, en lo mes de nohembre, aparegueren en lo cel un enfènomeno com una palma plateada y una stela o cometa ab raig, conforme ab la estampa que detrás està cosida*. Lo stròlech en dita stampa y vers d'ella fa son discurs, y yo fas lo meu. Y dich que jo he vist ab speriència que al temps se feren las festas de la canonitzatió de Sant Hiacinto y de Sant Ramon de Penyafort, axí en Barcelona com en sa pròpria casa de Sant Ramon, que-s en la parròquia de Santa Margarida, de cadal dia se succehían infinits miracles, que aparexia que Nostre Senyor Déu los permetia en honor de la canonitació de dits sants. Y que fent-se en Barcelona, en aquell mateix mes, las alimàrias de la declaratió havie feta lo nostra Sant Pare Paulo quint que Nostra Senyora ere concebuda sens peccat original, y manant a tota la Iglésia Cathòlica que per tal se tingués, dich que tinch per mi,

* El text publicat a *Acción Católica* posa aquesta nota deguda a Emili Giralt: «*que hoy debe de haberse perdido por cuanto no está en el lugar indicado*». Avui en dia tampoc es localitza l'estampa referida al text.

q-en senyal de dita declaratió y victòria de la dita Immaculada Concepció de Nostra Senyora ha permès dita palma de victòria y dita stela ab dita corona y resplandor d'ella. Y açò dich sotsmetent-me ab tot lo que Santa Mare Iglésia Cathòlica Romana, regida y governada per lo Sperit Sant, ne vol y pot declarar sobre aqueix affecte.

Publicat a Acción Católica (4-XI-1945).

A [espai en blanc] de dezembre [ratllat: 1619] 1618, en la present vila, y dos dies après, se feren grans alimàries en la Iglésia, Campanar y per tots los carrers sobre la dita declaratió de la Immaculada Concepció de Nostra Senyora.

/Segon full sense numerar (v.)

A 11 del mes de maig 1618 los molt il·lustres senyors inquisidors contra la herètica pravedad y apostasia en lo present Principat de Cathalunya y Comptats de Rosselló y Cerdanya, residints en Barcelona, me han fet familiar del Sant Ofici y me han donat lo privilegi, havent precehida la probatió, [ratllat: *des*] y limpiesa de mon linatge y altres solemnitats, segons los statuts y ordinations de dit Sant Offici. Sia tot a glòria de mon Déu y Senyor, y de Nostra Senyora del Roser, y del benaventurat Sant Antoni de Pàdua, y de tots los sants i santes del Paradís, amén.

1620

Notari: Pere GUASCH

Signatura: P. XVI-152-3

/Segon full sense numerar (r.)

En dit any de 1620 y ha haguda una sufficient collita de blat, no obstant que, de les tres parts de la llavor, casi se'n perderen les dos parts. Per ço que sembràrem en exut y no plogué fins a migans dezembre.

Publicat a Acción Católica (20-V-1945).

/Segon full sense numerar (v.)

En aquest any de 1620 són mortes moltes personas principals com són:

Lo Emperador.

Don Virgili, bisbe de Leyda.

Don Luys Sans, bisbe de Barcelona.

Don fra Rifós, bisbe de Elna.

Lo abad Carmona, canceller de Cathalunya.

Don Bernat de Çalbà, bisbe de Urgell.

Lo provincial del orde de Sant Francesch.
Dona Magdalena de Moncada, monja de Pedralbes.
Lo doctor Bartomeu Garriga, rector, quòndam, que fonch de La Vit.
Mossèn Jaume Balle, rector de Pax.
Mossèn Saló, algutzir extraordinari y notari.
Philippa Sberta, vídua, mare de Francesch Sbert, calsater.
Misser Guerau Mascaró, jurista de Vilafranca.
Misser Jaume Balaguer, jurista de dita vila, y la senyora [...] sa mare.
Mossèn Francesch Riba, burgès y notari de la present vila.
Mossèn Miquel Vives, cirugià de dita vila.
Mossèn Antoni Balle, notari de Barcelona.
Mossèn Antoni Mestra, notari de Barcelona.
Mossèn Baró, notari de Igualada.
Mossèn Andreu Matheu, clergue del lloch de Santa Fe.
Joan Marrugat del Prat, del terme de Castellet.
Lo pubill Olivella, de Vilalbí.
Mossèn Francesch Granjas, notari y procurador fiscal del Rational.
Mossèn Joan Uguet, argenter, jurat segon de la present vila.
Mossèn Francesch Guasch, botiguer de teles de Vilafranca.
[ratllat: *Pau*] Montserrat Miquel de Beldús, fadrí rich.
Mossèn Gabriel Gurri, prevere, rector de Sant Andreu de Llavaneras.
Mossèn tal Mas, prevere, son vicari.
Jaume Almirall dels Carts, terme de Ribes, de mort soptada.
Barthomeu Rovira, parayre de Vilafranca.
Tal Respall de Renardes, terme de La Vit.
Mossèn Joan Sans, de Sant Joan de Conilles.
Francesch Pallarès, parayre de Vilafranca.
Mossèn Gili Seguès, prevere de la present vila, mort ab una bascha sens poder dir Ihesús.
Lo senyor Francesch Miquel, cavaller de la present vila y la sua senyora.
La senyora Marianna Ponsa, vídua relictà de mossèn Francesch Pons, quòndam, burgès.
Lo senyor Joan Serra, cavaller de Vilanova, també mort ab una bascha.
Mossèn Onofre Torres, notari de Vilanova.
Lo senyor Pedrolo, cavaller y notari de Valls.
Lo senyor secretari Alzina, de Barcelona, de mort violenta.

1621

Notari: Pere GUASCH

Signatura: P. XVI-153-1

/Tercer full sense numerar (r.)

A 25 de janer 1621 és mort en Roma lo [ratllat: *Sant*] Papa Paulo V. Nostre Senyor lo tinga en lo cel y per sa misericòrdia nos dóne bon successor.

Y en lloch de aquell, en lo mes de febrer de dit any, és stat elegit Gregori XV. [ratllat: *I*] Nostre Senyor lo deix ben regir.

Lo bandoler dit *La Cama*, fill d'en Raventós de la Verdera, del terme de Sobirats, han scorterat en Barcelona als 16 de febrer de dit any 1621. Nostre Senyor lo tinga en lo cel.

Lo senyor misser Pere Pineda, doctor en lleis de Barcelona, és mort en lo febrer de dit any.

Lo reverend mossèn Joan Parera, prevere, rector del Gornal, és mort en dit mes.

Don Joseph de Barthomeu és mort en lo mes de mars de dit any.

La senyora Monsuara, de Sitges, en dit mes és morta.

Lo pubill Llorens del Raval del Arbós en dit mes (és) mort.

Lo senyor Alexandre Cendra, ciutadà honrat y notari de Tarragona, en lo abril és mort.

[ratllat: *dijous a 29*] Dimecres, a 31 de mars 1621, és mort en Madrid lo sereníssim Rey don Philip tercer, Senyor Nostre, fill del Rey don Philip segon, quòndam, Senyor Nostre; Nostre Senyor lo tinga en lo cel. Han-li sobreviscut don Philip, y don Carles, y don Fernando y la Reyna que és vuy a França. Nostre Senyor los vulla encaminar en tot bé y al seu Sant Servey.

Mossèn Pere Joan Gual, mercader, és mort en Barcelona en abril de dit any.

En dit any és mort lo Gran Turch en Constantinoble.

En dit any és mort lo Gran Duch de Florència.

Fra Pere Francesch Guasch, sacerdot del orde del benaventurat pare Sant Francesch, fill meu, estant conventual en lo monastir de Sant Francesch de la vila de Montblanch és mort de mort natural, y ha rebuts tots los sacraments, y·l han soterat en dit monestir vuy, die de Santa Tecla del mes de setembre, après mig die, del any 1621. Nostre Senyor lo tinga en lo cel.

A 3 de agost 1621 és mort mossèn Francesch Martí, doctor en medicina, mon gendre, après de haver rebuts tots los sacraments. Nostre Senyor lo tinga en la sua Santa Glòria.

/Tercer full sense numerar (v.)

Fra don Luys Damià, monje, sacerdot del monestir de Scala Dei, grandíssim pintor, és mort en dit monestir en setembre de dit any 1621. Déu lo tinga en lo cel.

Mossèn Raphel Ortolà, botiguer de draps de la present vila, és mort ferit de gota, sens poder parlar a la fi de dit mes de setembre. Déu lo tinga en lo cel.

Tal Capellades, fadrí rich, [ratllat: *del*] germà del carlà de La Granada, és mort en lo setembre de dit any.

Tal Alegra, de Vilanova de Spoya, casat ab una neboda mia, filla d'en Pasqual de Capellades, és mort en dit mes.

En mars de dit any, per orde del Rey Nostre Senyor, en Madrit, és estat capturat lo duch de (O)Suna, que ere estat virey de Nàpols, a hont féu grandíssimes coses de les quals se'n parlaran molts anys.

A la fi de aquests anys és morta dona Magdalena de Monchada, monja de Pedralbes, germana del molt il·lustre y reverendíssim senyor archebisbe de Tarragona y del senyor marquès de Aytona que són vuy. Ere senyora de grans parts.

En dit temps és mort don Joan de Monchada, bisbe de Gerona y fill del dit marquès de Aytona. Ere home molt jove.

1622

Notari: Pere GUASCH

Signatura: P. XVI-153-2

/Tercer full sense numerar (r.)

Iadoco Damderio en son Enchiridion littera V. Verbo Uxoratus, in fine hec dicit verba: Tria sunt mala que hominibus imprecari solent nempe, uxor rixosa, lis perpetua et extructio assidua:

Yo, Pere Guasch, burgès y notari, he conegut en cert home casat que per spay de més de trenta anys ha sostenguts tots los predits treballs.

També diu lo mateix doctor una cosa de molta ponderatió sobre los plets: *processus enim et lis obtinent vim purgatoriis quia purgant animam ab impascentia, corpus a corpore, et bursam a pecuniis.*

En est any 1622 és morta la senyora dona Joana de Monchada, monja de Pedralbes, lo endemà dels *Reyes*. Ere filla del marquès de Aytona vell, y germana del que vuy és, y del [ratllat: *molt*] il·lustríssim y reverendíssim don Joan de Monchada, archabisbe de Tarragona. Ere senyora de grandíssima importància.

En 25 de janer de dit any és mort Pere Llacuna de la vila del Arbós, home molt rich.

En lo febrer de dit any és mort don Pedro Soler, jutja del Real Consell.

A 2 de mars de dit any és mort mossèn Luys Argenter, notari de la present vila.

1623

Notari: Pere GUASCH

Signatura: P. XVI-123-1

/Primer full sense numerar (r.)

Ihesus et Beata Maria de Rosario adsint semper mihi.

En aquest libre y ha diversos quaderns de borradors e de diversos actes rebuts en poder de mi, Pere Guasch, burgès y notari públich de Vilafranca de Panadès, en los anys 1618, 21, 22, 23.

En los quals trobaran moltíssims actes que encara no estan allergats en los manuals de dits anys, per estar constituyt ab vellesa y haver sostenguts alguns desatents. Y axí, si acàs Nostre Senyor serà servit de appellarme al seu Sant Regne antes de haver allergats dits actes ab dits manuals, que los qui succehiran ab mes scriptures, aquells, allarguen segons mon stil ab dits manuals, de manera que ma consciència y honra resten salvos y los contrahents en ninguna manera patèchan.

Y també y ha diverses memòries de diverses coses fahents per mi y per diverses persones, axí per la cancellatió de alguns actes, com per salaris de actes que tinch rebuts y altrament.

/Segon full sense numerar (r.)

En lo cosir de aquests quaderns yo, Pere Guasch, notari, he pres algun bescompte que n'e antescrits alguna als últims. Y axí, s'i tròban alguna dificultat en los calendaris que no vàjan subsegüents als manuals, aniran cercant de full [ratllat: es] lo present libre que tot se trobarà ab la ajuda de Nostre Senyor y del Benaventurat Sant Antoni de Pàdua.

*/Tercer full sense numerar (r.)**

Ihesus et Beata Maria de Rosario adsint semper mihi.

En aquest libre y ha diversos quaderns de borradors e de diversos actes rebuts en poder de mi, Pere Guasch, burgès y notari públich de Vilafranca de Panadès, en los anys 1618, 21, 22, 23.

En los quals trobaran moltíssims actes que encara no estan allergats en los manuals de dits anys, per estar constituït ab vallesa y haver sostinguts alguns desatents. Y axí, si acàs Nostre Senyor serà servit de appellarme al seu Sant Regne antes de haver allergats dits actes ab dits manuals, que los qui succehiran ab mes

* La «nota» repeteix una part del f. 1. Hi ha algun canvi en l'ortografia.

scriptures, aquells, allarguen segons mon stil ab dits manuals, de manera que ma consciència y honra resten salvos, y los contrahents en ninguna manera patèschan.

Y també y ha diverses memòries de */tercer full sense numerar (v.)* diverses coses fahents per mi y per diverses persones, axí per la cancellatió de alguns actes, com per salaris de actes que tinch rebuts y altrament.

Y en fe y testimoni de totes y sengles coses predites he feta fer la memòria predita de mà de Victorià Bonifaci Guasch, fill meu, y yo fas la present firma de mà mia pròpria y pose mon acostumat Sig[signum]ne.

/Full sense numerar abans del foli 12 de la part de l'esborrany de 1623, dins de l'any 1622 (v.)

Fas memòria com yo, Pere Guasch, notari, he guanyat de mon negoci propi de ma art de notaria:

En lo any 1621	302 lliures
En lo any 1622	281 lliures
En lo any 1623	235 lliures, 12 sous, 6 diners

/Full sense numerar, quadern de 1623 (v.)

Vuy dissapte, que comptam XXVI de agost MDCXXIII, tornarem en nostra casa scituada al carrer de la Parellada lo senyor pare y jo. Nostre Senyor nos dex estar per molts anys acompanyats, i-ns garde de traydors, y de desgràcies y de qui bé nos parle y mal nos vol.

1624

Notari: Pere GUASCH

Signatura: P. XVI-154-2

/f. 256(r.)

Fas nota yo, Pere Guasch, burgès y notari de Vilafranca de Panadès, com per trobar-me edat de 67 anys, y per tenir un tremoló en la mà dreta, per lo que scrich ab grandíssim treball, y per haver sostenguts grandíssims treballs, he deslberat posar en lo present manual una part del borrador dels actes rebuts per mi en lo present any 1624. Y també y he copiadas algunas memòrias que en moltes parts de dit borrador tenia assentadas, volent que, puy jo no tinch remey de allargar lo present manual, que los actes de la dita part del dit borrador [ratllat: *sie allargada*] que no estaran allargats ab lo present manual, sien allargats ab notas segons mon stil; y ne veuran y trobaran molts exemplars ab mos manuals y borradors y libres de notes.

/f. 257r. [Al marge esquerre: Mort de Elizabeth Guasch, quòndam, segona muller mia]

Fas memòria com vuy, dimats, entra 5 y sis hores de la matinada, que comptam a 18 de juny 1624, és morta de mort subitànea la senyora Elizabeth Pineda, segona muller mia, la qual Nostre Senyor y sa infinida misericòrdia tingue en lo cel.

[Al marge esquerre: *Raventós de la Tallada*]

Fas memòria com, segons la relatió que me ha feta en Raventós, lo meu standant de la Tallada, se ha collit en dita heretat, en los presents messos del any 1624, lo següent:

Ço és en la Axermada 12 cavallons y mig de blat, que són per mi 2 cavallons y 1 garba; dins casa 5 cavellons de blat, que me'n toca 1 cavelló; de sègol 12 garbes, y per mi me tòcan 2 garbes; de ordi 29 garbes.

En Llorens, ab son sogre ab dita heretat, à collit: Ordi 16 cavallons, y a mi me tòcan 3 cavellons; de sègol 12 cavallons y per mi 2 cavellons.

/f. 257(v.)

[Al marge esquerre: *Casament d'En Victorià Guasch, mon fill*]

Fas memòria com vuy, dilluns, ans del mig dia, que comptam a 5 del mes de agost del any 1624, Victorià Bonifaci Guasch, mon fill, se és casat ab Elizabeth Mira, vídua relictà de mossèn Miquel Mir, quòndam, botiguer de teles de Barcelona y natural de la vila del Arbós, filla legítima y natural de mossèn Pau Danyó de la vila de la Bisbal, bisbat de Girona, y de la senyora Violant, de aquell muller, defuncts.

En après, dit Victorià ab sa muller y tres fills de dit Mir, l<a> hu anomenat Miquel, l'altra Francesch, y l'altra Pau se'n són vinguts a estar en ma casa lo die de Nostra Senyora de setembre de dit any 1624. Y havem estat en pau fins a [espai en blanc] de dezembre de dit any 1624 [ratllat: *que*] que yo l-s he trets tots de casa.

[Al marge esquerre: *Dit Victorià Guasch*]

En après, a 8 de janer 1625, en poder de mossèn Antoni Mas, notari, mon gendre, dit Victorià, mon fill, y jo havem fet un acta de concòrdia, y ell me ha renunciat a la donatió [ratllat: *que*] y heretament li tenie ja fet ab sos capítols matrimoniais rebuts en poder del senyor rector del Arbós, y jo li he donada la casa y heretat de la Tallada a totes sas voluntats; y a mi també me réstan les scriptures y tots los altrás béns a mes voluntats. Y de assò ne fas mensió en mon llibre segon de comptes, fòlio 5.

1625

Notari: Pere GUASCH

Signatura: P. XVI-154-3

/Primer full sense numerar (v.)

En aquest any de 1625, en lo territori de la present vila y en tot lo Panadès y ha hagut la més mala anyada y collita de forments que jo, que só en est present de edat de 67 a 68 anys, y tots los natats hàjan vista en nostra edat. Si bé és ver en lo any 1584 y hagué una malíssima anyada de tots grans per tot lo Panadès, <y> en

lo territori de la present vila y hagué bona anyada que aparexie que nit y die y haguessen regats los blats.

La collita dels ordis y civades en dit any 1625 és estada mitjansera.

La collita del vi, prou bona.

La collita del oli, malíssima.

Lo octumne és est molt plujós y ab grandíssima dificultat han sembrat la gent.

Tots los negossis y tractes [y] dels juristes, notaris y menestrals són anats molt mals, lo que may los nats han vist ni hoyt a dir.

En lo octumne de 1624 [ratllat: *il·legible*] y hagué mal sementer, que los blats y splets per falta de plujes no pugueren nàxer, ni en lo ivern també no-y hagueren plujas [ratllat: *y axí se considera*] fins molt endins del dit any 1625.

La gent no trob qui l-s deix un diner ni a censal, ni violari, ni en altra manera per la bestiesa gran, que, de 45 anys a esta part, han feta de posar ab los capítols matrimonials com heretant fills per filles y filles per fills los de aquell matrimoni procreadors. Y axí, y ha hagrada, y de present [ratllat: *il·legible*] y ha en tot lo dit any fins vuy, que-s a 24 de dezembre 1625, la major pobresa de diner que may jo ni los nats hàjan vista.

De maldats y traycions se'n han succehidas infinidas. Nostre Senyor Déu o [ratllat: *il·legible*] vulla per sa infinida misericòrdia remediari y tenir-nos de la sua Santa Mà.

Publicat a Acción Católica (20-V-1945).

1634

Notari: Francesc RIGUAL

Signatura: P. XVII-111-1

/Primer full sense numerar (v.)

Vuy disapte que comptam a tretze dies del mes de maig de la Nativitat del Señor mil sis-cents trenta-y-quatre, entre quatre y sinch ores de la tarda, és nat un fill comú de mi [al marge esquerra: *Francesc Rigual, notari*] y de Manuela, muller mia. Y diumenge, a 14 de dit, fonch batejat per mossèn Jaume Rigual, prevere de Vilafrancha, mon jermà. Y són estats padrins mossèn Ramon Codorniu, botiguer, y la senyora Isabel Laurador, muller de misser Bernat Laurador. És-li possat nom Ramon, Isidro, Bernat y Antoni. Nostre Senyor lo vulle dexar estar en aquest món per moltíssims anys, que lo vulle fer molt bon cristià y servent Seu.

1634

Notari: Geroni XAMMAR

Signatura: P. XVI-209-3

*/Primer full sense numerar (r.)**

Aquest manual és regulat fins en 26 de maig y lo restant de dit any no està regulat. Y lo borrador servex de manual, puix està allargat y cosit ab aquest.

1637

Notari: Francesc RIGUAL

Signatura: P. XVII-102-1

/Primer full sense numerar (v.)

Vuy disapte, que comptam a 27 del mes de juny any de la Nativitat del Senyor 1637, a sinch ores y un quart de la tarda, és nat un fill comú a mi y a la dita senyora Manuela, muller mia. Y a 28 de dit fonch batejat per lo reverent mossèn Joan Simó, vicari perpètu de Vilafranca de Panadès. Y són estats padrins mossèn Joan Ortolà, menor de dies, botiguer de draps, y la senyora Elisabeth Joana Codorniu, muller de mossèn Ramon Codorniu, botiguer. Y han-li possat nom: Joseph, Pere, Joan, Ramon. Nostre Senyor lo aja aportat per a bé en aquest món y lo vulle fer un gran servent seu, amén.

1644

Notari: Jacint RIGUAL

Signatura: P. XVII-112-2

/Primer full sense numerar (r.)

1644. Borrador del manual y alguna cosa regulada del manual de Francesch Rigual, quòndam, notari de Vilafranca de Panadès del any 1644.

Nota que a las cubertas del present manual o borrador trobaràs aquest any cosas reguladas o papers bolants de dit manual del 1644.

1645

Notari: Francesc RIGUAL

Signatura: P. XVII-105-1

/Primer full sense numerar (v.) després de l'índex

Vuy dimecres, que comptam a trenta dies del mes de agost, any de la Nativitat de Nostre Déu *Jesucristus* [al marge esquerra: *mil sis-cents quoranta-sinc*], a deu

* Escrit amb lletra diferent a la del *Manual*.

ores y mitja de la nit [ratllat: *nat*] és nat un fill comú a mi, Francesc Rigual, notari, y Amanuella, muller mia. Y a trenta dias de dit mes, a les sis hores de la tarda, fonch batejat per lo reverent mossèn Jaume Feliu, prevere y vicari perpetu de la present vila. Són estats padrins mossèn Joseph Soler, apothecari de dita vila, y comara la senyora Mariàngela Xamar, doncella, filla llegítima y natural del magnífich señor Bernat Xamar, burgès y notari de la present vila, y de la senyora Mariàngela, muller sua. Han-li possat nom Joseph, Bernat, Pere Màrtir y L(1)op. Nostre Senyor lo aje aportat per bé en aquest món y lo vulle fer bon cristià y gran servent seu, amén.

1678

Notari: Josep ROSSINES
Signatura: P. XVII-334-2

/f. 1(r.)

Vuy, als 28 de octubre 1678, die de Sant Simon y Judas apòstols, fira de la present vila, entre la una y las dos horas de la matinada, és estat servit Déu Nostre Señor [ratllat: *encomanar*] deslliurar a Isabel, muller mia, del part de una filla, la qual és estada batejada diumenge als 29 de dit. Foren padrins lo senyor Pere Pau Xammar, burgès, [ratllat: *il·legible*] y la senyora Maria Macià y Esteve, muller del senyor Emmanuel Macià, burgès, cunyada mia. Li posaren per nom Josepa Theresa y altres. Déu la fassa una sancta.

1681

Notari: Gabriel FREXAS
Signatura: P. XVII-338-2

/Primer full sense numerar (v.)

Vuy, als 21 de setembra 1681 [marge esquerre: *entre las sis y las oras de la tarda*] Nostre Senyor és estat servit encomanar-me una filla, la qual fonch batajada als 24 de dit mes. Fóran padrins lo magnífich Joseph Casanovas, burgès, mon conyat, y Madalena Frexas, viuda, ma mara. La qual se anomena Maria Madalena, Isabel y Catharina. A la qual Nostre Senyor vulla donar, tant en lo temporal com en lo esperitual, aquells aumentes que jo desitj.

1689

Notari: Francesc MORERA

Signatura: P. XVII.194-2

[Quadernet solt (amb numeració aliena al volum)]

f. 194r.

Cathalans ab gran manera
alagrem-nos sumament,
puix aixim de la cadena,
Chatalunya del torment.

Molts anys à que estava trista,
sens parlar ni alenar,
per tenir tanta desditxa
composar y sustentar.

Causant-o alguns ministres
y menjayres de ciutat,
composant als llochs y vilas
sens el rey tenir-i part.

Sols per afartar sas casas
y tenir sobrat diner
nos cercaven las desditxas
pel pagès poblat cafer.

La terra tota alterada
en vèurar la tal maldad;
veig la gent s'és axecada
per cercar la llibertat.

Ningú veig que se movia
sinó quatra cavallers
anant junts de romaria
defensant pobre pagès.

Despertant al qui dormia,
vayent-se asitiats
àn posat molt a la mira
als qui estaven discuydats.

Despartau's la gent lusida
als qui presumiu de gran,
per la terra no s'i mira
y al manxol lo defensau.

Eu posat vostra prudència
mirant llibres y papers,
suplicant a la Audiència
lo bruxot que se llibrés.

Defensau una barraca,
un presidi que-s perdés;
un Sayol de bona fama
comportar se destarrés

Comendant quatre menjayres,
pels Sayols mal se escrigués
què costaven las desitxes
y mentint tots al palès

Veyg la terra axecada
junt ab lo bras del calsó
assistint la barratina,
manant doctor Pallisó.

f. 194v.

En la terra se firmava
vol y demana Pellisó
que la gent fos perdonada,
fora contribusió.

Los Sayols prest que vinguesen
ab onra de compliment,
cavallers que s'i firmasen
virreys, jutges y regent.

Tot allò que-s demanava
Nostre Rey ho à promès;
vol la terra asosegada,
lo tribut no se pagués.

Veitg los duchs, comptes ce exécan
defensan lo bras calsó,
tal maldat que la llavasen,
llevar contribusió.

Las maldats que-s són usades
no se poden comparar;
lo escriptorer cartes falses
fins lo Rey vol enganyar.
Ara sap vostres vilesas,
lo mal que veu poseït;
las maldats tant descubertas
que se còntan dins Madrid.

Per lo joch y per la puta
volen perdra lo Príncipat;
vòlent pedra molts la
[ratllat: vida] onra
per la negra amistat.

Que no y à valor ni forsa,
tal maldat ser defensat;
sols Sayol que-n consiència
sol valor s' à demostrat.

Gastar-se son patrimoni
de bon cor y voluntat
per desterrar los dimonis
que a molts ne àn tentats.

Veitg la un se mira l' altra,
no y à llengua per parlar;
ara que vèuan la guia
se voldran desencusar.

Veitg la terra se perdia
comportant tal disbarat,
vostra renda difinia
sens poder ser sasiat.

A noblesa Catalunya
recordau's del temps pasat!;
sobra de la valentia
ara féu lo descuydat.

ff. 195r:

És per falta de moneda,
no destresa ni sentit;
dins Ciutat entra noblesa,
lo marxant és aplaudit.

Direu-ma és qui comanda
en Casa de la Ciutat:
lo marxant y macatrefa,
al qui va ab falsedat.
Mirau-vos aquella gàbia
de la porta de Ciutat:
lo traydor se castigava
posant-y de dins lo cap.

Ara acampa qui més roba
sobre tots més estimat
és sentència sa mentida
aplaudida la maldat.

Algun temps era bellesa
la Casa de la Ciutat;
ara veitg tot és tristesa
de marxants molt comendat.

Usurer may no n' i falta,
d' alguns lladres ser robat,
l' arcabot s' i ensicula
y burot à rematat.

Mirau tots qui comandava
per ser tal ensiculat;
un marxant y macatrefa
y traydor a la Ciutat.

Mirau-vos si dich mentida
y creyeu-ma verament:
dins Ciutat y Catalunya
sols tenim caps de torments.

La noblesa se perdia
anant tots endormiscats,
an Sayol los despertava
i-ls calsons qui arribats.

Descobrint las brivonades
dels traydors tant declarats,
als qui féyan bonas torras
dels diners tan mal guanyats.

La noblesa tindrà renda,
lo pagès asosegat,
al repòs per Catalunya
i·ls traydors lo cap picat.

Soldadesca ben pagada,
los presidis proveïts
la puta desconsolada
sens manjar y poch ardots.

/f. 195v.

Puys la mel s·és acabada
de la casa del patró,
manjarà una arengada,
no gallina ni moltó.

Pagareu la mala vida
eu causada al patró,
fent·los manjar all y seba
per dar contribusió.

Nit y die, vent y pluje,
mal vestit y poch menjat,
al diner qui molt costava
sols servia pel pecat.

Cantem tots ab alegria
als Sayol que Déu los guart,
puis nos cúran la metzina
que·ls traydors nos (ha)vian dats.

Visca lo Rey de Spaña,
nostre para prinsipal,
defensant·lo nit y dia
als traydors dar·los dogal.

Paperotas nos donaven
ministras de Cataluña,
ab axò nos engañaven
per sercar·nos la ponsoña.

-Finis-

/f. 196r.

Désimas del tumulto movido por
las contribuciones a los primeros de
abril de 1688

En el confuso rumor
con que el tumulto convida,
con fidelidad de vida,
zelos creo y miro amor,
amor en el mucho ardor
e insufrible sentimiento;
zelos miro en lo violento
de los vassallos diamantes,
pues los zelos fulminantes
nunca usaron cumplimientos.

¡Viva el Rey, dise, de Espanya!
De amor son esos asentos
y así no de estos alientos,
Carlos, tu cristal se enpanya.
¡Vive el rey! en la campanya
dizen, Carlos, y dirán,
pues os aman y amarán
por más que lo contra disen
tanto que armados os disen
lo que en la campanya arán.

Dorat, Carlos, estos hierros
y en este tumultar
prevenir que no en ladrar
la lealtat quita a los perros;
no echéys, no, por esos serros,
perro es de ayuda el menor
d·este consiliado ardor,
pues todo perro y labrel
contra muchos ladra fiel
mas no contra su senyor.

Contento podréis estar,
Carlos, con quien ya blasona
que quien sitia a Barcelona
a París podrá citiar;
bien podréis disimular,
senyor, los hierros agenos

de lealtad, y si llenos
de ira dan los informes,
informes son no conformes,
no medisina, veneno.

/f. 196r.

¡Viva el Rey, viva su grey!
Espanya [...] recobras;
que el rey vive de los pobres
y el rico vive de él;
que el Rey viva, es viva ley
y esta ley el pueblo establese,
que en los grandes acontese,
con ambisiosa afirmera,
solicitar que el Rey muera
si confiado adolesse.

Si Éspero y Lusífer bella
a Espanya el nombre le da,
¿cómo la corona está,
Carlos, con tan poca estrella?
Mas no por vos ni por ella,
por nula disposiçión
ce malogra la influçión
del planeta más benigno
y surte effeto maligno
de sana constelasió.

/f. 197r.

Alerta catalans,
ab armas a las mans
defensareu la capa,
perquè los soberans
ab sos discursos vans
volen perdra la pàtria.

Ab lo servey del Rey
mirau qu-és fora lley
sa intensió danyada,
que us vòlan espantar
y del tot acabar
si retirau la cara

Algun àngel del sel,
judico sant Miquel,
guiava vostres passos
quant Centellas comptat
primer s-és oposat
a deslligar los llasos.

Lo marsial furor
no basta fer temor
a gent tan animada;
és que anaven armats
y ben abrocarats
de la rahó sobrada.

Als sinch dias de abril,
vuitanta-vuit y mil
sis-cents penso comptàvem,
al pla se demostrave,
de muralla as mirave
la fúria catalana.

Ab corns, veus y clamors
dèyan: Mirau traydors,
visca lo Rey de España,
muyra lo mal govern
y vaja en lo infern
qui lo regne enmaranya.

Tantas contribusions
per sustentar brivons
y consemblant canalla;
lo país asolat
y tot lo Prinsipat,
mes lo pitjor se calla.

No val constitusió
ni privilegis bo
perquè tot se trespasa;
abèrran diputats
y fan més disbarats
que gent de carabasa.

Carlos Rey y Señor:
mirau qu-és gran pudor
los vasalls com los tràchtan;

vòlan sian esclaus
qui la sanch, lliberals,
per servir-vos escampa.

Si ténan llibertat
molt bé que ho àn guanyat,
com las històrias pàrlan;
que regnes y comptats
tots vos àn presentats
per fer-vos gran monarca.

Ànimo catalans,
ab valor de romans

feu que la vostra pàtria
puix sempre sou estats
entra los prinipats
temuts de molts monarcas.

¡Visca Carlos Segon!
cridau per tot lo món:
qu-és rey de nostra Espanya,
que si no-l defensau
quedarà son palau
més buit que una canya.

Publicat i anotat a Estudis d'Història Agrària (Barcelona), núm. 10 (1994).

1690

Notari: Francesc MORERA
Signatura: P. XVII-169-1

f. 1r.

Nota com ab los presents quaderns de 2 del mes de juliol en avall és rebut tot lo contracta en poder de Joseph Soler, notari, per morí dit Morera dia 2 de juliol.

1693

Notari: Dídac MIRET
Signatura: P. XVII-45-3-1

f. 1v.

Aquest any aní en campanya per capità de la present vila.

1697

Notari: Josep MARTÍ
Signatura: P. XVII-230-1

f. 1r.

Noto com vuy, als 15 de novembre 1697, trobant-se en la present vila lo excel·lentíssim senyor conde de la Corçana, lloctinent y capità general en lo present Principat de Catalunya y sa Cort, y lo molt il·lustre y fidelíssim consistori de deputats y oydors de comptes del General de Catalunya, se són publicadas las paus

entre Nòstron Rey Carlos segon (que Déu guarde) y lo Rey Christianíssim de França. Las quals se són publicades a so de tres trompetas y timbalas dels generals del real exèrcit de Nòstron Rey de España que-s troba en dita Cort. Y se són publicades, primerament, davant del palàcio de sa excel·lència, que és en la casa de Joseph Llaurador, notari públich de Barcelona, que és a la plasseta del carrer dels Farrers; davant la casa de la Pia Almoïna, a hont habita don Francisco Portell, advocat fiscal de la Règia Cort; davant la casa a hont habita don Jayme Vicens Alamany Descallar, regent de la Real Thesoreria, que és dels hereus del quòndam doctor Josep Damià Pasqual, situada en lo carrer dels Farrers; y davant la casa de la Universitat de la present vila. Y foren publicades ab catafals per Pere Daydí, corredor jurat de la present vila, ab assistència de Joan Vasia, algutsil real, Joan Vilahú, algutsil de la Real Thezoreria. Y aquellas llegia tal, [espai en blanc] fiscal de la Règia Cort, estant los dits algutzils y dit lector assentats en un banch sobre dit catafal, ço és, lo dit lector al mitg de dits algutzils.

1697

Notari: Josep MAS

Signatura: P. XVII-314-2

/Primer full sense numerar (v.) després de l'índex

Noto jo, Joseph Mas, burgès y notari públic de Vilafrancha de Panadès, bisbat de Barcelona, com vuy, als 26 del mes de juliol del any 1697, lo molt il·lustre y fidelíssim consistori del General del present Principat de Catalunya, per absència del nobla senyor don Ramon Codina, secretari major del dit General de Catalunya, me à subrogat en dit offici de secretari major. Consta de dita subrogació en poder del discret Barnat Forès, notari públic col·legiat de Barcelona y notari o escrivà de dit consistori, dit dia y any, trobant-se dit consistori del General en la present vila de Vilafrancha per rahó de estar asitiada la ciutat de Barcelona de las armas francesas.

1698

Notari: Josep MARTÍ I FERRER

Signatura: P. XVII- 365-2

/Primer full sense numerar (r.) abans de l'índex

Nota ad futuram rei memoriam

Com vuy, als 20 de maig 1698, tersera festa de Pasqua del Sperit Sant, és estat servit Nostre Senyor aportar-se'n a Major Glòria Sua, la ànima de mon pare y senyor, Joseph Martí, entre las tres y las quatre horas de la matinada.

1698

Notari: Josep MAS

Signatura: P. XVII-315-1

/Primer full sense numerar (v.) després de l'índex

Fas nota com vuy, que contam als 2 de juny de 1698, fent y selebrant en esta vila de Vilafranca la octava del Corpus, se trobà dit dia fer la festa lo carrer dels Farrers en la Parrochial i glésia de dita vila, y accedí ab la lluminària, lo que fins vuy no s-era vist en dita i glésia, a lo menos de mon recort –y tinch 60 anys pasats–, ni menos oït o dit a mos majors. Y [ratllat: *fou*] és que àn adornat lo altar Major tot, de<|>s del més alt fins al presbiteri, ab moltas atxas y llums, ço és, dos atxas acà la figura dels sants se tróban en lo altar Major, y molts llums en lo presbiteri y dexà, y demés en ramada fins al devant del sepulcra. Y [pleta] que [ratllat: *il-legible*] consistia ab sent y dos atxas ab diferents parts divididas y més de quatra-sens siris que se astimarían aserca de sinch-cents y cremant tres salmons. Y predicà un capuxí, y féu gran prèdica, que fou corresponent a la festa. Y axí fas esta nota jo, Joseph Mas, burgès y notari.

*Vuy, die 5 del predit mes y any, fas additió a la sobradita nota com lo dijous de dita octava del Corpus, qui fa la festa lo carrer de la Cort, accedí lo sobradit ab gran manera, que després de haver posat al altar, ab siris de mitja lliuras y salmons, nou doblas de sera obrada, se posaren 150 atxas que, per no trobar lloch, las posaren des de la capella de Sant Miquel fins a la de Sant Aloy, y de la capella de Nostra Senyora del Roser fins a Sant Lluch, ab las brandoneras de la Semmana Santa y devant del cos. Axí mateix, dita llumi- */Segon full sense numerar (r.)* nària estava a mida ab las pilas de las seras del sepulcra, sens siri algú, sinó tot matizatz de atxas, que no s'és vist nunca. Déu nos fasa gràcia o vejam ab major augment per ser en glòria de Nostre Senyor.

1699

Notari: Josep MARTÍ I FERRER

Signatura: P. XVII-366-1

/Segon full sense numerar (r.) abans de l'índex

Nota ad futuram rei memoriam, com en lo present borrador, als 15 de mars 1699, se trobarà un acte com se és posada la primera pedra en la i glésia nova de Nostra Senyora dels Dolors que la venerable congregació fa fer y fabricar de nou en lo carrer de la plassa del Oli y al costat de la i glésia del Socós.

També se trobarà en foli 342 una procura en castellà per a casar-se y un testimonial com no era ni és estat casat.

* Fins al final del text al marge esquerre.

1700

Notari: Josep MARTÍ I FERRER

Signatura: P. XVII- 366-2

/Segon full sense numerar (r.) abans de l'índex

Nota

Vuy, als 25 de octubre 1700, en la iglésia Parroquial de Santa Maria de la present vila, fonch beneyda una campana dita Santa Maria y Sant Fèlix per lo reverent doctor Joseph Moxí, vicari perpètu de dita iglésia, ab molta solemnitat y assistència de moltes personas, y en particular de molt clero y los magnífichs jurats.

Nota ad futuram rei memoriam

No se admiren si est any se à fet tant poch negosi, que lo Rey y lo Papa moriren. Encara que, gràcies a la Divina Magestat, lo mateix any o recobrem tot.

1700

Notari: Josep MAS

Signatura: P. XVII-316-1

/Primer full sense numerar (v.) després de l'índex

Noto jo, Joseph Mas, burgès y notari, com Sa Santedat, a petició del Il·lustre senyor [espai en blanc] Molinès, ardiaca de Panadès y auditor de la Rota, féu gràcia de un cos sant anomenat Sant Fèlix Màrtir a esta vila de Vilafrancha. Y arribà als 11 de setembre de 1700 a la tarda, ab una caixa de vidra cristallí, ben conduhit, y lo dexaren a Santa Clara. Y a la nit lo anaren a cercar ab professó molt solemne, ab moltes atxas, y lo aportaren a la Parrochial iglésia, y lo posaren al altar Major y se's digueren completas solempnas ab cantors que vingueren de Barcelona, del convent del Carme; y se feren alimàrias dita nit. Y després, lo diumenja, dilluns y dimarts se féran grans festas ab capelles ardents, solempnes officis y prèdicas, predican(t) lo frare Joseph Llaonart del orde de Santa Catarina, lo prior Joseph Camps, guardià de Sant Francecsh, y lo pare fra Francisco Carrero, religiós carmelita. Lo últim dia se féu professó a la tarda ab totas las ordas molt solempnas.

*Y al tornar la prosessó fou conlocat y depositat lo cos de dit gloriós Sant Fèlix Màrtir en lo sepulcra de dita iglésia, de sota lo altar Major, ab un retaula nou dedicat y fet per dit Sant. Entre las vuyt y a las nou oras de la nit, dimar(t)s, que contàvem als 14 de setembre de 1700, dia de Santa Creu, sent vicari lo reverent doctor Joseph Moxí [segueix: *il·legible*] /f. 1r. jurats los magnífichs Pera Pau Xammar,

* Fins al final del text al marge esquerre.

burgès, Francisco Urgellès, adroguer, Pera Balaguer, parayre y Pau Lleó, pagès. Y esta nota fas per trobar-me en tot lo sobradit present, y a tenir més lloch la avria més extensa. Y adevertesch que, darrera la testa del cap de dit Sant, apar tinga algunes gotas de llicor o sanch.

1701

Notari: Josep MARTÍ I FERRER

Signatura: P. XVII-367-1

/Primer full sense numerar (r.) abans de l'índex

Als 22 de juny del present any 1701 à comensat Joseph Noguera, scrivent, natural de la vila de Espar(r)aguera, a practicar en ma casa.

1701

Notari: Josep MAS

Signatura: P. XVII-316-2

/Primer full sense numerar (v.) després de l'índex

Fas nota jo, Joseph Mas, burgès y notari de Vilafrancha, com en lo mes de octubre, nohembra y desembre del any proppassat 1700 no plogué, y la gent estàvan si sembrarían o no. Y n'i hagué molts que sembràran. Y quasi tots, però, los blats y demés grans nasquèran malament y molt clars. Y tampoch plogué en tot lo mes de janer del present any 1701, y los preus del blat s-era molt alterat, que anava a trenta-sis, trenta-set y fins a trenta-vuyt; y lo dia últim de janer plogué un poquet y se refrescaren un poch.

Y al primer de febrer del present any 1701 lo doctor en drets Barnat Llorens, burgès de la present vila, y altràs, sembrà un camp de blat serca la Rambla de dita vila y prop lo portal de Nostra Senyora, y plogué un poch en lo dit mes de febrer, però no-s dexàvan de fer pregàrias a Déu Nostre Senyor nos donàs aygua, y invocant a Sant Fèlix Màrtir que és lo cos sant és baix al sepulcra de la Parrochial yglésia de dita vila. Y la vigília de Santa Madrona, a 15 de mars, [al marge esquerre: *havent lo dia antes lo dit cos de Sant Fèlix ab molta devosió y orde, fou cosa miraculosa de dit Sant que*] plogué molt bé, que la terra se amarà, y després ensà àn continuat las ayguas, que és cosa miraculosa dels esplets que y-a en la terra, que no càban als camps. Y así mateix lo que se sembrà al primer de febrer. Y faré la nota si Déu me dóna vida de la cullita hi aurà. Fas esta memòria vuy als 10 de maig 1701.

f. 1r. al marge esquerre

En dit camp de dit doctor Llorens, ab mitg jornal, s'i culliren 8 quarteres de blat, y ab un jornal de ordí sembrat lo mateix dia de Joseph Soler, apotecari, ab un

jornal s'i culliren 18 quarteres de ordi que és al Clot de Moja. Y en las demás terras hi agué bona collita y major de gra groser.

Publicat a Acción Católica (20-V-1945).

1703

Notari: Josep MAS

Signatura: P. XVII-317-1

/Primer full sense numerar (v.) abans de l'índex

Fas nota jo, Joseph Mas, burgès y notari de la present vila, que vuy, que contam als 21 del mes de abril del any 1703, s'és tret o ensenyat per necessitat de aygua lo cos (de) Sant Fèlix Màrtir que està conlocat de sota lo presbiteri del altar Major de la Parrochial iglésia de la present vila. Y se fa esta serimònia totas las vegadas que se ensenya. Y és que la Universitat, dos o tres días antes, envia lo síndich a fer la petitió a la Reverent Comunitat y vicari perpètuu; y confórman que no s'és negat nuncha en urgents necessitats. Y lo dia asenyalat, al matí, [marge esquerre: *se baixa ab professó a la capella del Sant, y*] se canta un offici solempna en la capella de Sant Fèlix, y se descobra lo Sant, y està fins a la una ora del mitgdia. Y de una hora a dos van los religiosos de Sant Francesch ab professó, y per més commòurer és bé vàjan cantant, y estan en orasió fins a las dos. Y de las dos a las tres éntan en orasió los religiosos trinitaris ab la mateixa forma, y de las tres a las quatra éntan en orasió los paras caputxins ab la mateixa conformitat ab professó. Y de las quatra a las sinch éntan en orasió los magnífichs jurats y proms acompanyats de balla y veguer, y personas burgesas, y altrás de port; y de las sinch a las sis entra la Comunitat [ratllat: *il·legible*] en orasió fins a las sis, y a las sis tornen los* jurats a la iglésia y se diuen completas, y ditas, désan lo dit Sant y se'n puja la Comunitat ab los jurats ab professó, y assisteix veguer y balla, fins al presbiteri. Advertint que lo síndich deu anar a convidar y avisar als dits convents.

Publicat a Acción Católica (20-V-1945).

1706

Notari: Josep SOLER

Signatura: P. XVII-282-2

/Segon full sense numerar (r.)

Nota com vuy, die present, que contam als 28 del mes de juny del any del Señor de 1706, a les que devían ser las sis horas de la tarda, arribà en esta vila la

* Fins al final del text al marge esquerre.

Sacra Catòlica y Real Magestat de Carlos Terser, Nostre Rey y Señor que Déu guarde. Se li és feta gran entrada. Los jurats, junt ab molts de altres lo anaren arribar. Y los jurats y vergués anàvan consularment. Y lo jurat en Cap, qui és Jaume Tort, notari. Y lo encontraren serca la creu de La Granada. Luego baxaren de cavall donar-li la benvinguda, tornaren a muntar a cavall. Al cap de un rato los digué se cobrissen tots, posan-se devant al Rey, encaminan-se dret en esta vila. Y ha entrat a cavall sens tàlem, passant per lo portal de la Font. Lo qual portal estava molt adornat de diferents panyos de seda y alguns estendarts, ab un docer sobre lo portal. Y sota lo duien un retrato de dit rey; corria dit adorno per mans dels pares Caputxins. Tots los carrés estàvan adornats com lo die de Corpus. Passant per lo carré de la Font, la plasa de la Cort, carré de Santa Maria, dret a la iglésia al portal Major, entrant en ella ab tàlem fins a la porta del Cor de dita iglésia. Se posà al presbiteri al puesto acostúman estar los jurats que y havia un docer. Tot */segon full sense numerar (v.)* lo clero lo reberen. Cantaren lo tedèum. Molta lluminària que y havia per tots los altàs. Después lo acompanyaren fins al dit portal ab tàlem, ab gran acompanyament de *<d>xas* [ratllat: *y se'n*] ço és: del dit portal del Cor fins al portal Major de dita iglésia. Y dit rey se'n entrà al Palau que és axint per dit portal a mà dreta. Tota la nit molta lluminària ab gran foch. Lo endemà dematí los jurats li feren un rich present que consisteix ab dos badellas ab las banyas daurades y ab cordons de seda verda lligadas per las banyas, 12 multons, 12 anyells, 12 cabrits, 25 parells de gallinas, 25 parells de colomins, 12 parells de galls d'indi, 12 parells de cunills, 6 càrregas de vi bo negra, dos càrregas de malvasia, una càrrega de vi trobat, un barreló de vinagre blanch, 500 pans blanchs [al marge esquerre: *75 quarteras de ordi*] y alguna [ratllat: *altra*] cosa que jo no-u [ratllat: *vist*] poguí vèurer per tanta gent que aportàvan dit present. La una cobla devant, l'altre al mitg, y la altra serca al cap devall, que la gent que aportàvan dit present arribàvan desde dit Palau fins a la plassa Major y plassa del Oli. Y dit die de dit present que és als 29 de */tercer full sense numerar (r.)* dit mes die de Sant Pere y Sant Pau apòstols, anà dit Senyor Rey al ofici en dita iglésia a hont se feren las degudas seremònias, que fóra llarch lo aver-o de narrar tot, que la gent no-y cabia en la iglésia. Y lo endemà, que contàvem 30 de dit mes se'n és anat. Y axint del Palau se'n és entrat en la dita iglésia, à hoït missa, y à axit per lo portal que dóna al carrer de Santa Maria, y à muntat a cavall ab molts criats, cavalls y cavallers; y héran las quatre horas y mitga de la matinada. Passant per dit carrer de Santa Maria, per lo carré de la Cort, dret al Portal de Sant Francesch, prenent via dret a Tarragona y encaminan-se dret a Madrid. La Divina Magestat li dónia bon camí, victòrias y bona pau. Y en son seguiment molta noblesa, y entre altres lo ambaxador de Inglaterra, lo embaxador de Portugal, lo marquès del Conxe y molts de altres.

Ítem, per dita vinguda de Sa Magestat se posaren las grellas per los cantons, de manera que no-s puguessen tràurer mai més, que (cal) creure y estaran molts anys.

Ítem, en dit any se feren las picas de la aiga baneita de la iglésia de Santa Maria de la present vila y los padrissos de baix, Sant Fèlix.

Felip Cartró, escrivent.

1706

1707

Notari: Josep MARTÍ I FERRER

Signatura: P. XVII-369-1

/f. Primer full sense numerar (v.) abans de l'índex

Noto com als 20 del mes de febrer [ratllat: *entra*] del present y corrent any 1707, entra las dotze y la una del mig die, arribà en esta vila la Magestat de Carlos tercer (que Déu guarde), Rey de Espanya, venint de València medadament, y immediatament de la Torra d'En Barra, ab acompanyament de las preclaríssimas personas de son realme, y posà en son Palàcio, que és devant del sementiri de la part de la plassa del Oli prop la iglésia Parroquial. Y al endamà, a las 5 horas del matí, ho_ missa en la dita Parroquial iglésia, y se'n anà a Barcelona. Trobant-se jurats de dita vila en lo present any los magnífichs senyors Joan Sala, burgès, Jacintho Mascará, botiguer, Joseph Totasaus, teixidor de lli y Jaume Requesens, pagès.

Ítem, noto que, trobant-se en esta vila lo regiment de tropas españolas, mantingut per la reyna Anna de Inglaterra, essent coronel de aquell y (de) present general de las tropas aliadas inglesas, Milort Goloé, als 17 de agost del present any, volían passar per las armas o */segon full sense numerar (r.)* arquebussejar [espai en blanc] napolità y [espai en blanc] aragonès, soldats de dit regiment. Y a la que tot lo regiment format ab forma de batalla ab las banderas arbolant, y camina(n)t, exint primer de la plasa Major, aont se areplegaren, [ratllat: y *anant*] Cort avall dret al Reval de Sant Francesch, a la que foren devant la casa del magnífich Pera Soler, burgès y notari públic de dita vila, que la té situada en dit carrer de la Cort al cantó del carrer de Santa Maria, haont estava lo sargento Major, senyor [espai en blanc], se apartaren los dits soldats sentenciats [espai en blanc]; y aportan-los al dit raval per dit effecte, essent molt exortats per lo camí per quatre religiosos caputxins. Y estan ja per posar-los a la morera última del vall de dit Raval, que és devant del hort del Hospital, havent ja cridat los caps d'esquadras per a tirar-los, vingueren los jurats de la present vila junt ab tots los prelats dels convents de la present vila y, ab vivas llàgrimas derramant dels ulls de aquells, li [ratllat: *il·legible*] demanaren los lliurés de morir. */segon full sense numerar (v.)* Después de haver-o fet ja differents vegadas, a la que replicà però, eternit de tantas súplicas y llàgrimas, digué los perdonava.

1709

Notari: Josep MARTÍ I FERRER

Signatura: P. XVII-371-2

/Segon full sense numerar (r.) abans de l'índex

Ad futuram rei memoriam.

Noto com Déu Nostre Senyor fou servit aportar-se'n a millor vida la [ratllat: vida] ànima de la senyora Eulària Martí, vídua relictà del discret Joseph Martí, major de dies, quòndam, burgès y notari públich de Vilafranca del Panadès, pares del infraescrit senyor Joseph Martí Ferrer, també burgès y notari públich de dita vila. Die de la Gloriosa Verge y Màrtir Santa Eulària, als 12 de febrer, entra las set y vuyt horas de la nit del present y corrent any 1709.

Ítem, als tres de abril del present y corrent any morí lo noble senyor don Ramon de Copons y Grimau.

A primer de juny de 1709, Pau Jordà, scrivent, à comensat a escriure en lo estudi del senyor Joseph Martí y Ferrer, burgès y notari.

Ítem, noto com vuy, als 14 de juliol de 1709, se à fet extracció de jurat en orde */segon full sense numerar (v.)* tercer per mort de Nicolau Ràffols, parayre. Y és estat extreta la persona de Salvador Miret, pagès. Y se li à donat possessió als 15 de dit mes.

Ítem, noto tot *ad futuram rei memoriam* com aquest any de 1709 no hi ha aquest jurat en orde quart, si bé és veritat que és estada extreta la persona de Joseph Totasaus, texidor de lli. [ratllat: *lo qual per*]

/Tercer full sense numerar (r.) abans de l'índex

Nota que vuy, dijous, als sinch de mes de setembre del any 1709, à comensat a habitar y practicar en ma casa lo art de notaria Anton Raurez, scrivent, natural de la ciutat de Puigcerdà, bisbat de Urgell, fill del discret Francisco Raurés, notari públich de dita ciutat.

Vuy, als 3 de mars 1710, lo sobredit Anton Raurez, scrivent, se'n és anat de ma casa per la ciutat de Barcelona.

Y vuy, als 23 de juny 1710, Francisco Raventós, scrivent, à acabat de regular lo manual del present any 1709.

1710

Notari: Josep MARTÍ I FERRER

Signatura: P. XVII-372-1

/Segon full sense numerar (v.) abans de l'índex

Noto com vuy, dilluns, [ratllat: *dimarts*] als 3 de mars del any 1710, Antoni Raurés, scrivent, se és anat de casa del senyor Joseph Martí. Notari.

1711

Notari: Josep MARTÍ I FERRER

Signatura: P. XVII-373-1

/Primer full sense numerar (v.) abans de l'índex

Vuy, die 20 de febrer, se'n és anat Francisco Raventós, escriptor de Vilafranca, de casa de Josep Martí, notari, per Barcelona en lo any 1711.

Ítem, vuy, als 26 de dit mes febrer 1711, és vingut un escriptor dit Francisco Balaguer, de Tàrraga, y dit, comensà a p(r)acticar. [Al marge esquerre: *Als 7 de juliol 1711 dit Francisco Balaguer és dexat de practicar.*]

Ítem, als 28 de dit mes y any altre escriptor dit Joan Mensa, de Santa Coloma de Queralt, à comensat a habitar en ma casa per practicar.

Nota que vuy, dilluns, als 20 de juliol 1711, en la tarda, comensà Joan Mensa, scrivent, à proseguir en regular lo manual del present any.

/Segon full sense numerar (v.) abans de l'índex

Nota que vuy, als 26 del mes de febrer 1711, Francisco Balaguer, natural de la vila de Tàrraga, bisbat de Solsona, à comensat a practicar lo art de la notaria ab mi Josep Martí y Ferrer, burgès y notari.

Als 23 de dit mes de febrer Francisco Raventós, scrivent, se'n és anat de ma casa a practicar en Barcelona.

Als 28 de dit mes és vingut Joan Mensa, escriptor, natural de la vila de Santa Coloma de Queralt, a practicar en ma casa.

1712

Notari: Josep MARTÍ I FERRER

Signatura: P. XVII-375-1

/Segon full sense numerar (v.) abans de l'índex

Nota que vuy, dilluns, als 31 de octubre 1712, Anton Vidal, fill del quòndam, doctor en medicina, Jaume Vidal, de la present vila, lo dia de son òbit en la vila del Arbós populat, à comensat a practicar lo art de notaria en mon escrivania.

1713

Notari: Felip CARTRÓ

Signatura: P. XVIII-162-2

/Primer full sense numerar (v.) després de l'índex

Nota com vuy, que contam als 3 de novembre 1713, se ha celebrat missa en la iglesia Parroquial de Santa Maria de Vilafranca, y en lo altar Major, un senyor

bisbe de la Grèssia. Y és cosa bona vèurer tanta saramònia fan los grechs en la missa. Tota la iglésia hera plena de gent. Y se diu passà, que va a Sant Jaume de Galícia.

1713

Notari: Josep MARTÍ I FERRER

Signatura: P. XVII-376-1

/Tercer full sense numerar (v.) abans de l'índex

Nota que Francisco Balaguer, scrivent, natural de la vila de Tàrrega, ha practicat en ma casa lo art de notaria fins als 19 del mes de abril del present any 1713 que se'n és anat en sa casa.

Nota que Anton Vidal, scrivent, à practicat en ma casa lo art de notari fins vuy, als 6 del mes de juliol del present any, que als 7 de dit mes se'n és anat [ratllat: *il-legible*] per apartar-(s)e per lo disberat à fet dit die 7.

1714

Notari: Josep MARTÍ I FERRER

Signatura: P. XVII-377-1

/Primer full sense numerar (v.) abans de l'índex

Vuy, als 9 de mars 1714, à comensat a practicar del art de notaria en ma casa Magí Becardit, fill de Indefonso Becardit, quòndam, sirurojà de la present vila y de la senyora Paula [ratllat: *cònyuges*] Becardit y Guasch, cònyuges.

Vuy, als 29 de setembre de dit any, se'n és anat dit Becardit.

Vuy, als 15 de juny 1728, prosegueix Salvador Vallès a regular lo present manual.

1715

Notari: Josep MARTÍ I FERRER

Signatura: P. XVII-377-3

/Tercer full sense numerar (v.) abans de l'índex

Als 12 de mars 1715 se és comensat a regular lo present manual.

/Tercer full sense numerar (r.) abans de l'índex

Nota que al primer dia del mes de abril comensà lo paper sellat.

1723

Notari: Josep MARTÍ I FERRER

Signatura: P. XVII-380-2

/Primer full sense numerar (r.)

Nota com vuy, al primer de abril 1723, ha vingut per escrivent en ma casa Emanuel Macià, fill del senyor Magí de Macià, quòndam, burgès y de la senyora Esperansa, muller de aquell.

/Primer full sense numerar (v.)

Nota ad futuram rey memoriam

Com lo present any 1723 estant espatllat la curulla o simbori del campanar de la Parroquial iglésia de Santa Maria de la present vila (per la violència y estruendo de un llamp caygué en aquell), los senyors regidors de dita vila [al marge esquerre: *que aleshores éran*] feren adobar aquell ab la conformitat següent. És a saber: posant primerament set entenas per lo rededor de dita curulla. Y per no ésser prou altas, se'n empeltaren sobre aquellas altres set, lligadas fortament ab sas cordas y llibants. Y después de esto feren tres vestidas, ab pots clavadas, rodant tota la dita curulla o simbori. Y posant a la part forana pots clavadas ab claus, de modo que aparexia una tronera que sols se veyea de bax lo Àngel. Y fet tot assò anaren posant las escatas o rajolas que faltàvan, quals rajolas éran foradadas per poder-se clavar ab las llatas de dit simbori ab sos claus de blonse.

Lo mestre y oficials feren treballar en la dita obra foren: Joseph Ivern, major de dias y mestre de casas, y los manobres assistían foren */segon full sense numerar (r.)* Fèlix Ivern, jove mestre de casa, fill del dit, Joseph Trius y Joan Pausas, tots de dita present vila.

Lo qual campanar se midí o canà, y se trobà tenir de alt, co és del carrer fins al peu del Àngel, trenta canas y un pam. Lo Àngel, emperò, té 9 palms.

Y después de ésser adobat pujaren diferents personas, tant ecclesiàsticas com seculares, per a vèurer-o y no-y prengué mal ningú a Déu gràcias.

1725

Notari: Josep MARTÍ I FERRER

Signatura: P. XVII-381-1

/f. 1r.

Nota ad futuram rey memoriam, com vuy, diumenge, als 9 del mes de setembre 1725, se són publicades las paus ab*

* Text interromput.

1726

Notari: Josep MARTÍ I FERRER

Signatura: P. XVII-381-2

/Segon full sense numerar (r.)

Ad futuram rei memoriam

Hoc presenti anno a nativitate Virgineo Partu 1726 die vero nona mensis augusti hora fere prima nocturna extremum vitae spiritum edit maxima cum resignatione Josephus Marrugat et Martí scriptor etatis suae triginta trium annos cuiusquidem vittae signa eterna felicitate ac beatitudine gaudere in dubie patefaciunt siquidem alias infirmitates non rarum anno postius satis atrocissimus praecedentes tam humilis ac pacificus sustinuit cuius spatium per duos fere mensis continuos duravit a nativitate die scilicet sexta mensis junii usque ad supra memoratum finis suae felicitis [ratllat: *diem*] nativitate vittae diem, ut videre est in hoc presenti protocollo [ratllat: *il·legible*] pagine 62 in quaquidem lineas dearandi finem dedit et mater seu eius genitrix quodidem in sacro babtismatis fonte divae Eulariae nomen promeruit eiusque impositum fuit quinque diebus sequutis die scilicet decima quanta eiusdem mensis et anni hora fere nona sexagesima decem Paenittenses ac sacra communione refecta */tercer full sense numerar (r.)* ab hac pariter vita ad sempiternam commigravit nom minus ac iam memoratus liber inequali patientia ac humilitate quorum corpora funeraliis nullis aliis secundis in sepulcrum apud altare seu scacellum Reverendissima Mariae Bonae Mortis scittum in ecclesia Parroquiali Beatae Mariae Villaefranchae Penittensis conditum illata fuere quorum animae requiescant in pace.

Notarum autoritate mea. Amen. Francisco Nin et Soler.

Ipsomet anno autoritate Benedicto XIII Pontifice Maximo attento quod anno praecedenti anni sancti ob maximos labores et [anxietodeiae] fidelibus totius orbis sustentas ac passas non potuerunt ire in urbem sanctam iubileum dicti anni causa lucrandi indultum fuit omnibus orthodoxis utriusque servii vere paenitentibus ac sacra communione refectis visitantibus in presenti villa parrochiale Sanctae Mariae ecclesiam conventrii Sancti Francisci de observantia ecclesiam conventii santi Triadii atque ecclesiam mol<l>ialium Sanctae Mariae de Monte Carmelo et ibi devote orantibus pre pace et concordia inter christianos principes [ratllat: *il·legible*] extirpatio nec heredicam impietatiis atque exaltationem nostrae Sanctae Chatolicae fidei et fere omnes non solum sanctorum venumeriam processionaliter maxima cum devotione illas visitabant.

1727

Notari: Josep MARTÍ I FERRER

Signatura: P. XVII-381-3

/Primer full sense numerar (v.) abans de l'índex

Presenti in anno ad humillissimas Catolici [ratllat: *il·legible*] Regis Nostri Philipi V Hispaniarum Regis preces beatitudo Benedicti 13 Pontifice Maximo concessit extentionem cultus festivitatis santi Isidri per omnem ditionem di Regis ad modus quo caeteae festivitatis atque dominica dies celebrari et custodiri seu coli solent.

Nota que als 9 del mes de desembre del present any Hyeroni Clariana, scrivent, se'n és anat de ma casa sens despedir-se ni dir cosa a ningú de casa.

1728

Notari: Josep MARTÍ I FERRER

Signatura: P. XVII-381-4

/Primer full sense numerar (v.) abans de l'índex

[Espai en blanc] *ad futuram rei memoriam*

Hoc in anno 1728 lapidibus plani ornati fuerunt [Interlineat: *vulgo empedrats*] vici duo huius villae vicus vocatus olim del Sant Sperit, nunc vero de la Font, alter appellatus de la Corts ille praetio novem solidorum pro longitudines ulna quiquidem istum constat ducenerum et trebus (salvo lapsu) iste vero praetio [interlineat: *solito*] constituto pro diurnu operibus vulgo jornals, singulorum domi factorum.

Noto que vuy, die 18 de juliol, ha vingut en ma casa Joseph Ortega, scrivent, natural de Tarragona, per a continuar la pràctica en *

Noto que est any se féu una bandera de domàs blanch, continent set canas tres quarts, a raó de [espai en blanc] et [espai en blanc] sou, cana, y [espai en blanc] canas de flocadura y cordons de blanch y carmesí. Val [espai en blanc] et [espai en blanc] sous. Qual se féu a fi de servir per la festa dels patrons Sant Ramon y Sant Fèlix Màrtir, y die de Corpus. Qual pagà part la confraria de Sant Fèlix y part la vila.

* Text interromput.

1729

Notari: Josep MARTÍ I FERRER

Signatura: P. XVII-382-1

/Primer full sense numerar (v.) abans de l'índex

Dijous, als 27 de janer 1729, als tres quarts de las dotse oras del mitgdie, ha mort mon amat germà, doctor Rafel Martí, havent rebut tots los Santíssims Sagraments, après de catorse dies de enfermedat.

Nota que vuy, dilluns, als 21 del mes de mars 1729, Joseph Ortega, scrivent [al marge esquerre: *natural de Tarragona, o de Valls*], se'n és anat de ma casa, qui diu va en Barcelona, a continuar la pràctica, havent practicat en ma casa des del die 18 de juliol 1728 fins vuy die present.

*[ratllat: *present*] Vuy, die [espai en blanc] de juny, ha pasat per esta vila lo il·lustríssim y reverendíssim denyor Don Pedro Copons y de Copons, fill de esta villa, a la ciutat de Tarragona per archebisbe de aquella, havent antes estat bisbe de Gerona per espay de alguns dos anys, havent també estat elegit bisbe de Barcelona.

/Segon full sense numerar (v.) abans de l'índex

Nota que vuy, dimarts, als 8 del mes de nohembre 1729, ha comensat Joseph Stalella, notari de la vila de la Llacuna, a practicar lo art de notaria en ma casa.

Dia 17 de desembre, jo, Joseph Stalella à prestat lo jurament de *bene et legititer habendo* en mà y poder de don Ginès Joseph Viar Rodrigras corregidor de Villafranca de Panadès, en presència del senyor Joseph Martí y Ferrer, <y> notari de dita vila.

1730

Notari: Josep MARTÍ I FERRER

Signatura: P. XVII-382-2

/Primer full sense numerar (v.) abans de l'índex

Est any 1730 se ha empedrat lo carrer de Santa Maria, lo carrer de la Cort i de las Cols, y lo carrer que-s va desde dit carrer de las Cols al Campanar, que-s diu La Ballesteria Bella, y lo [ratllat: *mans del*] carreró dit La Sabateria Vella; y contaren los jornals dels mestres sols, 41 lliures, sous.

Est any se elegí bisbe de Mallorca [espai en blanc] Panyellas, havent estat general de la Religió Benedictina; fill de esta vila, de edat 63 anys.

* Escrit amb una lletra diferent.

1731

Notari: Josep MARTÍ I FERRER

Signatura: P. XVII-382-3

/Primer full sense numerar (v.) abans de l'índex

Nota que als 11 [ratllat: *mens*] del mes de agost 1731, Salvador Miret, fill del quòndam Salvador Miret, pagès de la present vila, y de la senyora Francisca Miret y Esbert ha comensat a practicar lo art de notaria en casa de mi, Joseph Martí y Ferrer, burgès y notari, y ha prestat los juraments en mà del senyor corregidor.

Nota que dit Salvador Miret, als [espai en blanc], se'n és anat a Barcelona a practicar en casa de Miquel Cabrer, notari públich de Barcelona.

Nota que als [espai en blanc] de juny 1732, dit Miret à retornat en ma casa a continuar la pràctica. Y als 11 de setembre de dit any ha comensat (a) menjar en ma casa y ja tenia prestat lo jurament en mà del senyor Corregidor.

*Nota que en lo present any 1731 passà per esta vila lo Infant de Espanya Don Carlos de Borbon Farnesse, fill dels reys Don Felip 5, rey de España y de Doña Isabel. Lo qual anava a Florència y estats de Parma per duc de aquells estats. Y passà [espai en blanc] die [espai en blanc] de novembre.

1732

Notari: Josep MARTÍ I FERRER

Signatura: P. XVII-383-1

/Primer full sense numerar (v.) abans de l'índex

Nota que vuy, als 10 de setembre 1732, Francisco Rodil, scrivent, natural de la vila de Calaf, bisbat de Vich, se à retornat en sa casa, per dir vol anar a Servera a estudiar facultat major, havent estat en ma casa des de 31 de octubre [al marge esquerre: 1730] fins vuy dit die 10 de setembre 1732 practicat lo art de notaria.

1740

Notari: Pere SOLER

Signatura: P. XVIII-7-1

/Full sense numerar (v.) després de f. 291

En lo present any, al octubre, morí Carlos tercer, emperador de Alemanya, qui vingué en est Principat lo any 1706 y se'n tornà a Viena lo any 1713 per mort del emperador Joseph, son germà.

* Escrit amb una lletra diferent.

En dit any també morí la emperatris de Rússia, cunyada del dit emperador Carlos.

En dit any també morí lo Gran Turch.

En lo present any nevà molt, y la última vegada que nevà fou als 20 de marts que, havent-i hagut una cullita molt trista per causa de tantas ayguas, que ploqué fins a mitg mes de juny, y la herba o trèbol pujava més que lo blat, sols cullirin aquells que tenían mal menades las terras (i) havían sembrat als últims de noembre y desembre.

En dit any, la vigília de de Sant Andreu y agué un terremoto en esta, y demés del Principat, bastant crescut; fou de las 7 a las 8 horas de la nit. Y lo endemà, a la una hora de la tarde, tornà a repatir en esta, però no fou tan crescut.

En lo die de la octava del Corpus se hagué de suplojar la custòdia a la plaça Major, sota la volta de la casa que vuy és de Fèlix Miret, sabater, per una grandíssima pluja, des del costat de la Església que pasà al Sementiri.

En est any se mogueren las guerras de Itàlia per mort de dit Emperador. Nostre Rey Felip quint y anà ab un exèrcit de 70 mil hòmens, molt bona tropa; era general lo duch de Montemar. Lo rei de França y anà ab altre exèrcit més curt. Prengueren al emperador lo castell de Milà, todas las /darrer foli (r.) plaças de Itàlia, menos Màntua, la ciutat de Nàpols y demés; li prengueren lo regne Sicília ab sas plaças.

Lo rei de França y lo duch de Babiera guanyaren la ciutat de Praga y altres plaças, que éran ab los exèrcits cerca de Viena.

En dit any coronaren per Emperador lo duch de Babiera per mort del sobredit. Después entraren las tropas de la reina de Ungria, los feren retroseidir, recuperaren Praga y Egra, en la qual y agué gran mortaldat de gent; guanyaren la Babiera, que y avia un gran general ungro dit Berenclau. Después feren paus y coronaren per Emperador lo duch de Lorena. Y lo regne de Nàpols y Sicília queda [repetit: *queda*] per lo príncep Carlos 3, fill de Nostre Rey Felip cinquè. Los ducats de Parma y Plasència, que tenia, queda per lo seu germà Felip.

1741

Notari: Pere SOLER

Signatura: P. XVIII-7-2

/Primer full sense numerar (v.) després de l'índex

Se fa nota com en lo present any 1741 morí don Ramon de Marimon, bisbe de Vich, català ab opinió de san(t), tant que, segons notícia, después de mort no li pogueren tràurer <de> llengua per no poder-li obrir la boca. Y axí mateix, lo sangraren y li tragueren sanch com si fos viu, y altres cosas com se deuen haver escrites.

En dit any se comensaren las guerras de Itàlia y Flandres per mort de Carlos V, Emperador. Y durant la guerra elegiren emperador al duch de Baviera, y al cap

del any morí, y después ne elegiren al duch de Lorena, casat ab la primera filla de Carlos VI, y las guerras se àn continuades fins lo any*.

En dit any morí lo Gran Turch y la Emperatrís de Rússia.

1743

Notari: Josep Anton SOLER

Signatura: P. XVIII-64-2

/Primer full sense numerar (v.) després de l'índex

En lo any 1749 don Francisco del Castillo y Vintimilla, bisbe de Barcelona, fou promogut al bisbat de Jaén, en la Andalusia.

Per vacació de est bisbat fou concedit per ell a don Francisco Dies Santos Bullón, y fou est promogut a governador del Consell de Castilla, y també fou promogut al bisbat de Sigüenza.

Y después, per sa promoció de bisbat, fou electo per lo de Barcelona a don [espai en blanc] Llopes de Aguirre, pàrroco que fou de la iglésia de Sant Just y Pastor de Madrit.

En 1756 fou electo bisbe de Jaca a don<t> Esteva Vilanova, ardiaca y canonge que ere de Barcelona, [V. G] y después fou promogut bisbe de Tarraçona en Aragó.

Per mort de dit il·lustríssim Lopes, de Barcelona, fou electo bisbe de Barcelona don Assencio Sales, valencià.

Per mort de dit Sales, fou electo bisbe de Barcelona a don Joseph Climent, també valencià. Est fou molt caritatiu, y féu moltes cosas pias en Barcelona. En temps de est il·lustríssim foren trets de Espana los Jesuïtas.

Per dexació que féu est del bisbat de Barcelona, ne fou electo don Gavino.

En 1760 fou electo bisbe de Zamora a don Jaume Cortada, català de Barcelona. Fou auditor de la Rota en Roma, y era ardiaca y canonge de Barcelona. Y después, per mort de don Pedro de Copons, archebisbe de [Barcelona], q-era fill de esta vila y fonch bisbe de Girona, fou promogut al archebisbat de Tarragona, dit don Jaume Cortada, al qual morí, y después, per mort del dit Cortada, fou electo en archebisbe a don Ramon Despuig, bisbe que era de Mallorca y tenia un germà que fou gran mestre de la Religió de Sant Joan.

Nota que del dit il·lustríssim Vilanova li fou mestre de cànons en Cervera lo doctor Cayetano Janer de esta vila, cathedràtic que ere en Cervera. Est, de torn, li tocà un canonicat de la catedral de Gerona. Después, per gràcia del rei, fou promogut a la dignitat de cabiscol de la catedral de Barcelona, y después fou promogut a la dignitat de cabiscol de la catedral de Girona altra vegada. Y diuen val pasadas de 2 mil lliuras.

* Text interromput.

/Darrer full sense numerar (v.) després del f. 292

En lo any 1744 morí don Benet Pañellas y Escardó, bisbe de Mallorca, general que fou de la orde benedictina de la observància de Sant Benet, frare que era de hàbit del monestir de Sant Feliu de Guíxols y fill de Vilafranca de Penadès. La casa de sos pares fou al Cap de Creus, que la té vuy Joan Olivella, negociant y ans espartan(y)er. La vengueren los pares de Sant Felip Neri de Barcelona.

1753

Notari: Pere SOLER

Signatura: P. XVIII-11-3

/f. 1r.

Als 20 febrer 1753 fou despatxat en la Cúria romana lo Concordat de la dataria del estat ecclesiàstich per lo regne de España que fou convingut entre lo Sant Pare Benet XIV, Papa, y Nostre Rei Fernando VI, que Déu guard. Y lo Papa se reservà per tot temps donar en España las dignitats següents. Són 52.

En la cathedral de Àvila, lo ardiaconat de Arévalo; Orense, ardiaconat de Bubal; Barcelona, lo priorat de Santa Anna; en cathedra Burgos, mestre escolia; Burgos, lo ardiaconat de Valençuela; Calaorra, ardiaconat de Nàxera; Calaorra, thesoreria; Cartagena, mestre scolia; Cartagena, simple de Albazete; Çaragoça, arziprestazgo de Daroca; Çaragoça, arciprestazgo de Belchite; Ciudad Rodrigo, mestre scolia; Santiago, archidiano de la Reina; Santiago, archedianato de Santa Tèsia; Santiago, thesoreria; Cuenca, archedianato de Alarcón; Cuenca, thesoreria; Còrdova, archedianato de Castro; Còrdova, simple de Villacasar; Còrdova, préstamo de Castro y Espejo; Tortosa, sacristia; Tortosa, hospitaleria; Gerona, ardiaconat de Ampordà; Jaén, ardiaconat de Baeza; Jaén, simple de Arzonilla; Lérida, preceptoria; Sevilla, ardiaconat de Xerès; Sevilla, simple de la Puebla de Guzmán; Sevilla, préstamo en la Iglesia de Santa Cruz de Ézija; Mallorca, prepositura de San Antonio; *viennen nullius provincia Toletan*, simple de Santa Maria de Alcalà R(e)al; Orhiguela; simple de Santa Maria de Elche; Huesca, cantoria; Oviedo, cantoria; Osma, mestre (es)colia; Osma, abadia de San Bartholomé; Pamplona, hospitaleria, aora encomienda; Pamplona, preceptoria general del lugar de Ollite; Plasència, ardiaconat de Truxillo; Plasència, ardiaconat de Medellín; Salamanca, ardiaconat de Montes; Sigüensa, thesoreria; Sigüensa, abadia de Santa Coloma; Tarragona, priorato; Therazona, thesoreria; Toledo, thesoreria; Toledo, simple de Vallejas; Tui, simple de san Martín de Rosal; València, sacristia mayor; Urgell, ardiaconat de Andorra; Zamora, ardiaconat de Toro.

/Primer full sense numerar (r.) abans de l'índex

Als 7 de setembre 1765 morí lo dit Pere Soler, notari, pare de mi, Joseph Anton Soler, notari. Morí de edat 84 an(y)s, vuyt mesos y tres dias. Rebé tots los sagra-

ments. Fou home molt felís, y clar de potèncias, no tenint en ell cosa de raresa de vell. Fou home molt pulcro de netedat. Sempre anà per si sol, sens tenir de menester ningú, ab gran lleugeresa.

Nasqué, o fou batejat a 4 janer 1681. Escrigué part de temps ab la mà esquerra, com se denota en los manuals. *Cuius anima in pace requiescat.*

1769

Notari: Josep Anton SOLER

Signatura: P. XVIII-69-1

/Darrer full sense numerar (v.) després del f. 200

Als 3 setembre 1769 ha comensat a practicar Joseph Miró ab mi.

1770

Notari: Josep Anton SOLER

Signatura: P. XVII-69-2

/Full sense numerar (r.) després de l'índex

Nota que est any fou comunicada orde de la Real Audiència als [repetit: *als*] notaris de no poder rèbrer actes de relacions jurades.

1772

Notari: Josep Anton SOLER

Signatura: P. XVIII- 69-4

/Full sense numerar (r.) després de l'índex

En est any 1772, Nostre Rei Carlos tercer féu fabricar moneda nova de or y de plata posant-i mescla, en atenció, segons se diu, que la moneda corria, (que) se fabricà en temps de son pare Felip cinquè, y de Fernando sisè, son germà, era de molt bon(a) qualitat y la trèian fora del regne. Féu passetas, mitjas, duros columnaris ab sa efigia a la una part y a la altre las armas y columnas, dobles de quatre, de dos, sensillas, mitjas dobles, y durillos de or.

En lo any 1778 augmentà los durillos en or 2 lliures, 4 quiscun més, que valen ara 2 lliures quiscun, menos de dos diners, més las doblas de 4 vellas cantelludes val més cada una 10 quartos; las rodonas ans de est any [espai en blanc] quartos per doblas, y axí en las demás las fabricadas desde 1778 rodonas.

1774

Notari: Josep Anton SOLER

Signatura: P. XVIII-70-2

/Full sense numerar (r.) després de l'índex

Nota que en est any, al noembre, ha fet tan grans frets y glasos que, de esta part de molts anys, no se havia vist. Ha mort molts oliveras, figueras y altres arbres. Los estanyos de la vora del mar éran glasats. Los ordís ne matà molts.

Lo any següent 1775, per sequedat, se tragué ab professó lo cos sant de Sant Fèlix Màrtir per la vila. Al cap dels vuyt dias plogué, y Déu nos donà una mediana cullita.

Nota, que en esta vila y havia un capellà de la Comunitat periliticat de dolor, qual no se podia valer, avent-lo de acompanyar, anant ab crosas, lo qual era molt devot de Sant Fèlix. Y trobant-se a la iglésia, confesat y combregat, lo temps de pujar la urna del cos del Sant de baix de la capella, essent al replà de la iglésia y mirant él lo sant sacerdot ab molta devoció, començà luego a posar-se la mà al cap, y continuant-se seguidament lo ofici se li digué implorant lo ausili per la aigua. Luego de ésser acabat, se'n retornà en sa casa de la Pia Almoina de fra March de Avinyó ab un(a) canya que tenia, sens aver agut de menester altre lo acompanyàs. Y caminava ab la canya (que) de ajuda no la agué menester. Y al arribar en la casa muntà la escala sens ajuda de la canya, y en ésser a dalt, experimentant lo auxili del Sant, se posà de alegria a ballar, y llançà la canya. Y a la tarde anà a la profesó de las pregàrias en companyia dels demás capellans, libre y sens bastó, seguint tot lo curs de la profesó. Y jo, Joseph Anton Soler, lo viu com entrava en companyia del clero a la iglésia. Y passant per lo Semantiri, al aver arribar alt en la casa, ohí de ell los grans alerits de alegria, com digueren altres capellans lo veren com ballava.

Nota que est any, al juny, Nostre Rei Carlos tercer anà (a) Alger ab una gran armada de vaxells, xàvechs y altres embarcacions, ab un gran cos de tropa; havent desembarcat la major part de la infanteria y cometent devant de la ciutat de Argell ab un gran arsenal, y devant de un gran bosch mol espès.

Publicat a Acción Católica (30-IX-1950 i 27-II-1952).

1775

Notari: Josep Anton SOLER

Signatura: P. XVIII-70-3

/Full sense numerar (r.) després de l'índex

En lo octubre de est any 1775 se retirà de est bisbat de Barcelona lo il·lustrísim senyor don Joseph Climent en sa terra de Castelló de la Plana, bisbe que era per renúncia féu del bisbat. Era un sant prelat. Acomodà lo Palàcio a la part de la Seu. Fou molt caritatiu; féu moltes cosas pias.

Lo dit bisbat, per sa renúncia, fou donat al il·lustríssim don Gavino, vicari general que era en Madrid.

Est any, Nostre Rey (que Déu guard) Carlos 3, anà (a) Alger, ab una gran armada marítima y tropas. Desembarcaren en terra, envestiren, però, per la gran multitud de moros y cavalleria, fou precís aver-se de tornar a embarcar.

Est any en est Penadès se tingué una cullita molt curta de gra y vi per causa de la sequedat y fret tardà, però al últim del any, per mar, vingué gran abundància de blat.

Nota que est any se redificà lo corull del campanar de la iglésia per estar molt enderrocat a la part de mitg die per causa de un llamp que-i tocà al setembre, cosa de tres anys, que estava per càurer. Ab tan, que altres dos vegadas també y tocà y se redificà per causa de aver-i tocat llams.

/Darrer full sense numerar (r.) després f. 156

Nota que est any 1775 se acomodà lo corull del campanar que de la part del mitg dia lo derrotà una centella. Y jo, Joseph Anton Soler, ho he vist, per dit motiu, acomodar tres vegadas. Pues est any lo volían tràurer lo corull, per lo gran gasto costà y per la ruïna amenasava tragneren lo Àngel per acomodar-lo, que estava tot trepat de forats de balas y altres. Ab tan, que dins los ausells y tenían nius. Lo he vist en terra; és de aram. Y la vigília del Corpus, a las 12 hores del mitgdia, die 15 de juny, s'i tornà lo Àngell, mantenint-lo al mig una gran agulla de ferro y un gros dau de bronse, lo qual se trobava tort, per motiu que sis o set anys antes, a mitg juny, féu un grandíssim vent de ponent que se estava mirant com lo arrencava y lo feia càurer.

En 1781 tornà altre vegada al maig altre centella a derrotar una cantonada del corull del campanar.

Publicat a Acción Católica (30-IX-1950 i 7-X-1950).

1778

Notari: Josep Anton SOLER

Signatura: P. XVIII-71-2

/Darrer full de l'índex (v.)

Memòria

Se esdevingué lo cas, com passant per lo lloch dels Monjos, en lo desembre de 1778, lo excel·lentíssim senyor duch de Medina Sidònia, Grande de España, caigué malalt en lo ostal que de nou se fabricà sobre la Riera, anant ab gran comitiva. Al qual, después de aver-se-li fets molts remeis, morí lo die sis, dia dels Reis, en dit ostal, que, segons se deia, decendia de reis dit senyor. Después de sa mort tocaren las campanas de la iglésia de esta vila nit y dia, cada hora fèian un toch. Lo

dia vuyt de dit mes de janer a la tarde, cerca las tres horas, arribà en esta vila, fent pausa un poc més avall del ort del convent de Sant Francesch, lo qual fou associat per tota la sua família, esperant lo cadàver la Reverent Comunitat de esta vila ab creu alta, tots los religiosos(os) de esta vila dels convents de Sant Francesch, Santíssima Trinitat y Pares Caputxins, junt ab los músichs de esta vila, avent donat a cada un dels preberes, religiosos y demás un siri blanch de mitja lliure de cera. Tota la sua familia, [de] majordoms, secretari, los sa- /*primer full sense numerar* (r.) cerdots lo acompanyaren, y criats y demás que anaven a cavall portaven tots una atxa ensesa y casi cap a terra; per més grandesa la fèian cremar. En lo qual camí y demás carrers de la vila s'i trobava un grandíssim fanch. Se continuà la professó portant lo diffunt alt y descarat en companyia de tot lo clero y ditas religions, anant al detràs lo cavaller corregidor don Pedro Valenciano y todas las personas més visibles de la vila en sa companyia: burgesos, cavallers, gaudins y demás, quals foren convidats per lo dit senyor corregidor; passant per los carrers de la Cort, Sant Joan, de la Pa[u]lma, Parellada, de la Font, dels Ferrers, Plaça Major y dels Càntirs. Y al arribar a la iglésia posaren lo cadàver al capdemunt de un gran túmol que era posat dins de una caixa de plom, en lo qual túmol cremàvan cerca de 50 atxas y molts siris. Y a cada altar de la iglésia cremàvan 4 ciris de mitja lliura. Y luego, tot lo clero y religions comensaren a cantar vespres de diffunts ab tota solemnitat ab la música; y esto sols se féu en dit dia. Lo endemà, die 9 del corrent, al matí, comensaren tots los dits preberes y religiosos a celebrar missas en la iglésia per lo diffunt, que era diumenge, al punt de las nou horas comensaren tots a cantar lo offici dels diffunts, cremant todas las atxas (i) ciris avia en lo túmol y en las capellas ab tota solemnitat, donant també a todas las ditas personas més visibles de la vila una candela de cera blanca que valia més de 8 diners. Y en acabar-se ne donaven de altres. Y axí mateix a tot lo dit clero y religiosos, e axí mateix, també, per anar a offerir. Y en aver-se acabat dit offici de diffunts y la missa solemne ab músicas, muntà el púl- /*primer full sense numerar* (v.) *després de l'índex* vit lo pare Anton Oller, ex diffinidor y guardià del convent de Sant Francesch de esta vila, lo qual digué la oració fúnebre per lo diffunt, exposant sas virtuts y excel·lències de sa casa. Y acabada que fou se li féu absoluta general, que éran cerca las dos de la tarde. Era tan gran lo concurs de la gent en la iglésia que no y cabia, y las casas plenas de gent forastera. Lo dit diffunt fou depositat en la sepultura dels capellans que ans era y se anomenava la Minerva Vella, que és devant lo portal Major de la Iglésia, detràs del cor. Después vuyt dias seguits se li feren los funerals en la iglésia, cantant en dits dias y asistent-i sols lo clero de la Comunitat, cantant lo nocturno ab música y lo offici de diffunts ab tota solemnitat, y demás dits de la vila, donant a tots los concurrents una candela [dita] blanca; y en dit túmol y avia tres altars fent tres caras, y quant se cantava [sem] se deia missas, la una después del altre en tots los dits dies.

Traduït parcialment al castellà a Acció Catòlica (6-I-1945).

En est any 1780 és estada la cullita en esta vila molt curta, y a tot lo Penadès, per la falta de aigua y las grans fredors ha fetas en tot lo mes de abril.

En dit any, die 10 de juliol, ha fetas moltas predregades, que casi no axia núbol que no donàs pedra; pues en tot lo pla del Penadès casi no han quedat sis tèrmens que no hàjan estat ben batuts de ella, pues en tot lo terme de esta vila, menos que fou poch a Sant Pau, Colomer y poch de la Pelagrina, lo demés de tot lo terme ho trinjà tot la pedra, sens quedar raïms per penjar, ni menjar (i) les redoltes rompudas, que no se avia vist cosa igual de tots los vells. Agafà la pedra fins tot lo terme de Sant Culgat, Avinyonet, Olesa, Sant Pere Molanta, Moja, Sant Miquel, Santa Margarida, Bleda, Castellví, y desde lo Ortigós fins al Vandrell y Barà, Santa Oliva y parts, que tot quedà trinxat com en esta vila. Fou tot en un matex dia.

/Segon full sense numerar (r.) després de l'índex

Est any 1780 lo doctor Cayetano Janer, fill de esta villa, ha obtingut la gràcia del Rey, de cabiscol de la Santa Iglésia cathedral de Girona, dignitat de ella qual val molt. Que antes obtenia la cabiscolia de la cathedral de Barcelona, y ans era canonge de la dita cathedral de Girona, qual se li fou presentat per la universitat de Cervera que li tocava de torn com cathedràtich que era de ella més antich y de cànon. Lo qual tingué un dexeble que se deia Esteva Vilanova, fill de Olot y de pares humils, que primer fou canonge y ardiaca de la cathedral de Barcelona per conjuntoria que li féu lo senyor Ardiaca Milans, fou vicari general de est bisbat del qual fou promogut bisbe del bisbat de Jaca, y después fou també promogut al bisbat de Taraçona, tot en Aragó, al qual morí.

Publicat a Acción Católica (30-IX-1950).

L'esfera laboral

A les alhors del segle XV, el patriarca de l'arquitectura barcelonina, i per extensió de la catalana, era Arnau Bargués. Ho era per edat i ho era per prestigi. Supervivent de l'assessoria gironina de 1386 –i, per tant, ja amb prou mèrits per ser-hi convocat–, que havia de determinar el tipus definitiu de catedral, d'una o de tres naus, només li haurien pogut fer ombra el lleidatà Guillem Solivella, no debades s'havia format amb el seu il·lustre sogre, l'escultor Jaume Cascalls, o el picard Pere de Sant Joan, directament o indirecta vinculat als mallorquins germans Morei. Tanmateix, ni Solivella ni cap altre mestre de la seva generació van donar mostres d'una paral·lela o similar capacitat creativa en el camp de l'arquitectura, en el benentès que aquesta afirmació no connota per res del món un menyspreu a la perícia tècnica dels arquitectes catalans contemporanis.

Ara bé, a una capacitat de treball que s'endevina més que notable, Bargués hi sumava una provada versatilitat –era reclamat per dirigir edificis civils i religiosos, obres d'enginyeria hidràulica i de fortificació, edilícia pública i privada– i una si més no ocasional habilitat per aplicar noves solucions arquitectòniques, posem per cas en la resolució de composicions de façanes. Així, doncs, a ningú no pot sorprendre que gaudís de la confiança, quasi en situació de monopoli, dels consellers de la ciutat, del bisbe i el capítol de la seu, de nobles encimbellats –com ara l'almirall Bernat de Cabrera– i dels mateixos monarques –ja sia Martí l'Humà, ja sia la reina vídua Violant de Bar.

Això no obstant, sembla haver-se retirat de la vida professional en els darrers anys de la seva profitosa carrera: les últimes feines documentades daten dels anys 1405-1406, tant les que el relacionen amb la catedral (sala capitular, inici de la construcció del cimbori) com les que responien a encàrrecs reials (palau de Valldaura, palau de Poblet, tribuna reial de la seu i pont d'unió amb el palau reial major), a més d'un dictamen per als consellers, que li requerien l'opinió sobre un problema de les fonts de la ciu-

tat. Tot i així, no va morir fins a l'any 1413.¹ Potser es dedicà a altres negocis –Madurell va documentar la venda de dos censals al pintor Joan Mates l'any 1409–,² qui sap si estava impedit per alguna malaltia –recorrem que l'any 1401 es queixava als consellers que l'excés de treball al rec Comtal li havia provocat una afecció que temia mortal. En tot cas, no estava del tot impossibilitat, perquè fins a l'últim moment vigilà pels seus

1. Desatessa per la crítica durant molt de temps, la figura de Bargués fou recuperada per M. R. TERÉS, «Arnau Bargués, arquitecto de la ciudad de Barcelona: nuevas aportaciones documentales», *Boletín del Museo e Instituto Camón Aznar*, IX (1982), p. 72-86, i «El Palau del Rei Martí a Poblet: una obra inacabada d'Arnau Bargués i Françoi Salau», *D'Art*, 16 (1990), p. 19-39. Més recentment, sobre la participació de l'arquitecte en la construcció de l'hospital barceloní de la Santa Creu, ha aportat novetats A. CONEJO, «Assistència i hospitalitat a l'edat mitjana. L'arquitectura dels hospitals catalans: del gòtic al primer renaixement», tesi doctoral inèdita, Universitat de Barcelona, 2002, v. I, p. 330-334. De la bibliografia anterior, mereix especial atenció A. CIRICI, *L'art gòtic català. L'arquitectura als segles XV i XVI*, Barcelona, 1979. Els treballs de síntesi sobre l'arquitectura quatrecentista catalana són escassos. Vegeu J. FOLCH I TORRES (dir.), *L'Art Català*, 2 v., Barcelona, 1957-1961, esp. els capítols dedicats a l'arquitectura gòtica, religiosa i civil, que foren redactats per F. P. VERRIÉ i A. FLORENSA, v. I, p. 295-330 i 331-352; N. DE DALMASES, A. JOSÉ I PITARCH, *L'art gòtic s. XIV-XV. Història de l'Art Català*, v. III, Barcelona, 1984; F. ESPAÑOL, *El gòtic català*, Manresa, 2002. Tanmateix, els més actualitzats estats de la qüestió sobre els principals edificis religiosos del gòtic català es troben a *L'Art Gòtic Català. Arquitectura, I-II*, Barcelona, 2002-2003.

2. J. M. MADURELL, «El pintor Lluís Borrassà. Su vida, su tiempo, sus seguidoras y sus obras. III. Addenda al apéndice documental», *Anales y Boletín de los Museos de Arte de Barcelona*, X (1952), p. 196-199, doc. 637, 639, 641 i 642. Es tracta de les dues actes de venda, de la corresponent època i d'un requeriment per al pagament d'una pensió censal, tot datat entre juliol i agost de 1409. Pel motiu que sigui, Madurell no publicà altres documents del mateix protocol: el 10 d'abril de 1409, Bargués adquireix als diputats 190 sous d'un censal mort sobre la Generalitat (el preu eren 133 lliures i 2 sous); l'11 de juliol següent, com a donatari de la filla Esclaramunda, ven 50 lliures censals al cortesà Joan Pomar (li'n signà època dos mesos més tard); el 16 d'agost del mateix any, l'arquitecte nomenava procurador Antoni Rovira per cobrar pensions censals i, tres dies més tard, designava el fill Jaume per cobrar censals i violaris, i el 9 de maig de 1410 signava una època de 24 lliures i 10 sous a Francesc Gombau, de Sant Vicenç de Sarrià, per un censal mort, que el venedor havia adquirit a Pere Mercader vuit anys abans. Almenys en dues ocasions, li féu de testimoni Guillem Bosch, mestre de cases. Vegeu Arxiu Històric de Protocols de Barcelona (AHPB), 90/4, FRANCESC DE MANRESA, *Manual, 1409-1410*. En una de les fitxes inèdites de Madurell (original a AHPB, 100/3, Bartomeu GUAMIR, *Manual, 1413-1415*) es recull que el 16 de juny de 1413 el mestre de cases cedí a una Elionor els drets censals que tenia contra el seu difunt marit i altres habitants de Sant Andreu del Palomar per compensar-li algunes quantitats que ella havia pagat.

interessos econòmics, que en bona part procedien de la compravenda de censals.³

Atès que el polièdric Bargués projecta una dilatada ombra sobre el paisatge arquitectònic del Quatre-cents català, convé de recordar com a mínim dues seves aportacions. En primer lloc, la introducció d'un nou model de façana en edificis civils, com palesen dos exemples que resten gairebé incòlumes, a la Casa de la Ciutat de Barcelona i al palau reial de Poblet. En ambdós casos, l'arquitecte incorpora a la planta noble grans finestrals gòtics –de traceria calada més o menys elaborada, segons la forma i les dimensions de la finestra–, molt usuals en l'arquitectura religiosa gòtica i, de fet, fins llavors, exclusius d'aquest últim tipus de fàbrica.

3. Aprofitem l'avinentesa per afegir al seu perfil algunes notícies de caire més personal. Casat amb una Margarida –que redactà testament l'any 1431–, Bargués va tenir almenys quatre filles i dos fills: Mandina, casada amb el mercader Jaume Senyer; Esclaramunda, muller del notari Galceran Marquet (pares, entre d'altres, de l'argenter Galceran Marquet); sor Sobirana, monja dominica; Caterina, maridada amb el mestre de cases Bernat Buscarons (mort l'any 1406); fra Pere, dominic i mestre en teologia –i, a més, hereter de la seva mare–, i Jaume, notari i hereu del seu pare, però que va morir prematurament, fadrí pel que sembla –va testar l'any 1420, quan tenia devers 30 anys, nomenant hereva la seva mare. AHPB, 94/1, Pere Joan MARTÍ, *Manual, 1402-1403* (1403, 2 juny), època d'Arnau Bargués als hereus del seu gendre Galceran Marquet i al notari Bartomeu de Mora; Arxiu Capitular de Barcelona (ACB), Notarial, Julià DE ROURE, v. 527, *Testaments, 1401-1420*, f. 10v. (1406, 8 octubre), testament de Bernat Boscanes o Buscarons, mestre de cases (un dels marmessors és el sogre, Arnau Bargués); AHPB, 122/1, Pere RIFÓS, *Manual, 1412-1414* (1413, 2 maig), Pere Buscarons, mercader de Barcelona, nomena procurador el seu avi, Arnau Bargués, per cobrar deutes (altres documents sobre l'herència del pare de Buscarons es troben en el mateix protocol, entre març i abril de 1413); *ibidem (in bursa)*, s. d. (però ca. 1413-1414), esborrany de l'època final dels comptes que passen el notari Jaume Bargués, hereu universal del seu pare, i el curador de l'heretat; AHPB, 113/8, Bernat PI, *Manual, 1414-1415* (1415, 26 febrer), el notari Jaume Bargués i el frener Pere Font asseguren la venda d'una peça de terra a Montjuïc que un mes després promet fer Pere Buscarons a favor del mestre de cases Guillem Costa. La cessió d'aquesta propietat pel notari Bargués al nebot Buscarons fou protocol·litzada tres anys més tard (AHPB, 122/2, Pere RIFÓS, *Manual, 1416-1417*, 1416, 23 i 24 setembre); AHPB, 90/5, Francesc DE MANRESA, *Manual, 1414-1415* (1415, 30 juny), Pere Oliver i Pere Salseda, prohoms de la confraria de mestres de cases, signen època de 50 sous llegats per Arnau Bargués a la capella gremial; Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (AHCB), Notarial, XI-18 (1433, 14 març), època de l'argenter Galceran Marquet per un censal que li havia cedit l'oncle fra Pere Bargués. El testament de l'arquitecte ha estat localitzat per M. R. Terés. Encara inèdit, el va transcriure a la seva tesi doctoral *La renovació de l'escultura gòtica a Barcelona a l'entorn de 1400*, Universitat de Barcelona, 1985.

Ni que sigui com a modest homenatge, ara que es compleix el vintè aniversari de la seva mort, ve al cas recordar la precisa, però no per això menys lírica, descripció que d'aquelles grans obertures de Poblet –cal advertir que molt restaurades– feia Alexandre Cirici:

*«La façana més harmoniosa, que dóna al claustre, té a l'esquerra un finestral trífor rectangular de rica claraboia que forma tres aguts gablets. A la dreta, hi té el grup de dos, un de rectangular amb arcs conopials que s'enllacen sinuosament amb parelles d'òculs, sota el ric fris esculpit amb figures d'àngels músics, i l'altre apuntat, però ampli, on la forma cardial central, s'enllaça amb l'entrellaçat dels nervis de les tres llancetes, que munten sinuoses fins al cim. El tercer finestral, rectangular, té la claraboia formada per tres arquets, tres gablets buidats i un fons de dotze llancetes molt verticalitzades. A les façanes del pati trapezoïdal hi ha un finestral rectangular, amb senzills òculs sobre llancetes, i un ric finestral apuntat on un òcul dinàmic, amb un remolí de quatre llàgrimes, s'enllaça amb les parelles de llàgrimes que coronen els arquets».*⁴

Amb tot, el professor Cirici podia subordinar l'efusió del numen a les necessitats més gràfiques de la sinopsi, com quan resumeix els dos aspectes essencials –el gust per les complicacions geomètriques difícils i fins absurdes i el gust per l'ornamentació animada, les motllures ondulants, les fulles retorçades i calades en difícil virtuosisme, etc.– que caracteritzen «l'entrada de la fantasia» en «la tarda» de l'arquitectura catalana medieval (i això en un llibret editat l'any 1955, en català!).⁵

Aquest mateix fenomen, de translació d'elements funcionals i morfològics habituals dels edificis eclesiàstics a l'arquitectura civil, sobretot a les seus municipals, també es verifica en altres indrets del continent i, de manera més intensa, als Països Baixos –posem per cas, els ajuntaments de Bruges i Lovaina–, encara que la data primerenca de les obres de Bargués permet defensar una troballa independent, una invenció paral·lela a la d'altres llocs i arquitectes, també perquè les façanes catalanes, amb grans llenços de mur orb i coronaments força senzills, tenen un caràcter distintiu que les allunya d'hipotètics models nòrdics.

Aquesta mena de façana, que en una altra ocasió he batejat «*de trace-ries*» i que es configurava com l'alternativa més monumental a la tradicional façana «*de coronelles*», va tenir continuïtat en altres edificis públics,

4. A. CIRICI, *L'art gòtic...*, n. 1, p. 19-20.

5. A. CIRICI, *L'Arquitectura catalana*, Palma, 1955.

com ara les llotges.⁶ Variacions morfològiques a banda, és obligat destacar la ràpida assimilació del model per part de Guillem Sagrera, que l'aplicà a la Llotja de Mallorca, traçada l'any 1426, com a molt tard. Serien del mateix tipus les vuit finestres que Marc Safont va obrir a la Llotja de Barcelona?

Un segon llegat de Bargués als arquitectes més joves que ara voldria ressenyar és la construcció de la sala capitular de la catedral de Barcelona, reconvertida en capella de sant Oleguer i, des del 1932, també del Sant Crist de Lepant. De planta rectangular, es cobreix amb una magnífica creueria estrellada, amb clau de volta principal dedicada a la Pentecosta i vuit claus menors amb representacions dels Doctors de l'Església, a més de les voltes triangulars dels angles o raconeres, amb claus que figuren els Evangelistes. Val a dir, però, que la volta fou tancada l'any 1419, quan dirigia les obres Bartomeu Gual.⁷ Cobertes d'aquesta classe són més aviat escasses al Principat. Se'n descobreixen dues més al claustre de la mateixa catedral: una és la de l'antiga capella dels sants Felip i Jaume el Menor –la imatge dels quals encara subsisteix a la clau de volta principal–, acabada pel mateix mestre Gual l'any 1431 per a la confraria dels mestres de cases i molers, que hi tenia la seu gremial;⁸ l'altra cobreix el temple del brollador i és obra

6. M. CARBONELL, «L'insòlit trasllat de la capella de Sant Jordi del Palau de la Generalitat de Barcelona a mitjan segle XVI», *Butlletí del Museu Nacional d'Art de Catalunya*, 6 (2002), p. 97-107, i *El palau de la Generalitat, del gòtic al primer Renaixement*, Barcelona, 2003.

7. S'ha dit que la volta es va dur a terme l'any 1419, però que la clau central hi fou col·locada l'any 1454. Tanmateix, tot i que és per una quantitat considerable de diners, no em sembla prou demostrativa de la cronologia una època datada aquest últim any («X lliures de plom per la clau major del capítol»), que va publicar F. Carreras Candi. El pagament pot respondre a una modificació, consolidació o reparació. En cas contrari, caldrà explicar en un futur els motius del retard.

8. La reixa fou contractada per Guillem Vilalta per 400 florins d'or, és a dir, 210 lliures barceloneses. L'any 1437 signava una època de 47 lliures i escaig per aquest motiu a Bartomeu Gual, aleshores prohoms de la confraria: AHPB, Joan FRANC, 107/25, *Manual*, 26, 1436-1437 (1437, 20 octubre). Em pregunto si el contracte que signaren els prohoms de la confraria de mestres de cases i molers amb el pintor Bernat Martorell el 19 d'octubre de 1439, i del qual només conec l'encapçalament, no seria per un retaule destinat a la mateixa capella (AHPB, Joan FRANC, 107/26, *Manual*, 27). El mateix penso d'un contracte sense detallar que signaren amb el brodatador Gabriel Brunet, al mateix temps que adquirien 73 lliures i escaig de velluts i carmesí brocat al mercader Gabriel Carman (AHPB, Joan FRANC, 107/31, *Manual*, 32, 1443, 1 i 2 abril). Malgrat l'advocació de la capella, subsistiren les devocions anteriors: en el cas dels molers, a Santa Llúcia; en el dels mestres de cases, a Santa Eulàlia. En el privilegi concedit a aquests últims per Pere el Cerimoniós, l'any 1381,

dels Claperós –els mateixos hipotètics autors de la volta de la capella de la casa Boixadors, ara dita palau Dalmases, igualment estrellada.⁹

Altres són un xic més tardanes: la que cobricela la capella de Sant Jordi, sempre tan deixada de banda per la historiografia; una obra bastida per voluntat del rei Magnànim en el recinte monàstic de Poblet, contigua a la Porta Daurada, per Andreu Pi, un mestre que havia treballat a la catedral de Barcelona,¹⁰ o les que es poden contemplar a la seu de Girona, tant la de la capella del bisbe Bernat de Pau com les dels dos trams que es comuniquen mitjançant la porta de sant Miquel, totes tres traçades amb molta probabilitat per Berenguer Cervià, consogre d'Antoni Claperós.¹¹ Aquest incomplet catàleg¹² el clausurem ara amb la volta de la capella de Sant Jordi del palau de la Generalitat de Barcelona, obra de Marc Safont. No ha de ser casual que aquest mestre inaugurés la seva carrera treballant de «piquer» en

llegim: «Nos lambarts o mestres de cases de la ciutat de Barcelona qui som e serem en aquesta present confraria ordonam a salut e remey de les nostres ànimes e de tots benfeytors nostres confraria [...] en la qual confraria elegim et rebem de present per confrayssa e advocada nostra madona santa Eulàlia [...]», transcrit per M. DE BOFARULL, *Gremios y cofradías de la antigua Corona de Aragón*, Barcelona, 1876, doc. XLIX, p. 235-241.

9. A. DURAN I SANPERE, *Barcelona i la seva història*, 3 v., Barcelona, 1972-1975, esp. v. 3, p. 57-64. L'any 1448, Antoni Claperós treballava els capitells del temple del brollador, però ja abans (1443-1445) aquest mestre, ajudat per l'imaginaire Pere Oller, cobrava per pedra tallada destinada al mateix lloc; en canvi, no consta que hi fos assistit pel fill Joan. L'historiador atribuïa la volta de la capella del palau Dalmases a un dels mestres del bisbe Sapera, anònim.

10. A. ALTISENT, *Història de Poblet*, Abadia de Poblet, 1974.

11. Fins ara, han passat pràcticament desaparecebudes, llevat de la que tanca la capella del bisbe Pau. Vegeu P. FREIXAS, *L'art gòtic a Girona, segles XIII-XV*, Girona, 1983. Del mateix autor, «El procés constructiu de la Seu de Girona: projectes i protagonistes», *Girona a l'abast, IV-V-VI*, Girona, 1997, p. 161-173. Vegeu, a més, el recent catàleg de l'exposició *La catedral de Girona, l'Obra de la Seu*, Girona, 2003. La porta de Sant Miquel, que ara comunica amb el museu capitular, s'obria antigament a l'exterior. A la part externa (és a dir, cap al claustre) està protegida per un tram molt estret –potser massa per a una creueria tan complicada–, mentre que a l'interior es bada a un tram gairebé quadrat. En aquest últim espai es pot contemplar, endemés, una magnífica mostra de l'art de l'estereotomia, un arc mixtilini i esbiaixat, que antigament permetia una sortida mig secreta a l'exterior.

12. Són posteriors les que clouen la capella del Roser de la catedral de Tortosa, pagada per Joan Girona, resident molt de temps a la cúria romana, ja al final de segle. J. MATA-MOROS, *La Catedral de Tortosa*, Tortosa, 1997 (1932). Encara que abraça un període anterior, vegeu, també V. ALMUNÍ, *L'obra de la Seu de Tortosa (1345-1441)*, Tortosa, 1991. Les voltes estrellades es perpetuaren, després, fins al segle XVII, com es pot comprovar en les paròquies de Jorba, Igualada o Riudoms, entre d'altres. També són de construcció tardana

les obres de la sala capitular: hi consta com a fadrí de Jaume Solà, aparellador i substituït de Bargués al capdavant de les obres catedralícies. La notícia, i la intuïció de la importància que l'ambient renovador que es respirava entre els mestres de la seu degué tenir en la formació de Safont (i també en la d'altres artistes, com ara l'imaginaire Pere Joan), les devem a M. Rosa Terés.¹³

A la mort de Bargués, les obres barcelonines més cobejables restaren en mans de dos arquitectes encara poc coneguts. El més vell era Guillem Abiell, àlies Guillemins, que per motius que se'ns escapen es traslladà el 1419 a Sicília, on va morir l'any següent. Abans s'havia fet càrrec de les obres de les parròquies de Santa Maria del Pi i de Sant Jaume, dels convents del Carme i de Montsió, de l'hospital de la Santa Creu, del palau reial major i de la nova escola de la ciutat. Sembla que havia treballat, a més, en el convent de mercedaris de Vic i en el de clarisses de Pedralbes (sala capitular). Hom no sap què sorprèn més, si la capacitat de treball del mestre o el poc interès que ha despertat entre els estudiosos, excepcions a banda.¹⁴

Força més jove era Bartomeu Gual, que a la mort de Bargués –i de Jaume Solà, el qual va expirar abans que el seu antecessor, l'any 1411–¹⁵ fou

les creueries estrellades de la nau de Santa Maria de Balaguer. Els precedents locals s'han de buscar en la capella del palau episcopal de Tortosa i en la capella de Santa Maria dels santes de la seu de Tarragona.

13. M. R. TERÉS, «Obres del segle XV a la catedral de Barcelona. La construcció de l'antiga sala capitular», *Lambard*, VI (1994), p. 389-413.

14. Per un estat de la qüestió, vegeu A. CONEJO, «Assistència i hospitalitat...», n. 1, p. 335-337. Afegim-hi alguna dada més: un mateix protocol notarial recull l'adquisició d'una casa i la venda d'una altra i d'un violari, el mes de desembre de 1401 (AHPB, 29/8, Joan EIXIMENIS, *Manual, 1401-1403*; 1401, 5, 15 i 21 desembre); el 7 d'agost de 1410, Abiell venia una esclava per 33 lliures (AHPB, 69/8, Pere DE FOLGUERES, *Manual, 1410-1411*); el 14 de setembre de 1418 venia a Joan Pagès, mestre de cases de Barcelona, una peça de terra prop del monestir de Natzaret, plantada de vinya i arbres (AHPB, 107/8, Joan FRANC, *Manual, 1418*); el 13 de març de 1419 venia a Bernat Ponç, pagès de Barcelona, dues peces de terra prop del mateix cenobi per 14 lliures i alhora li adquiria 20 sous censals –de fet, sembla una permuta– (AHPB, 76/6, Antoni ESTAPERA, *Manual, 1417-1419*); el 9 de desembre de 1427 la seva vídua, que en posseïa els béns per assegurar-se el dot, nomenava un procurador per cobrar els deutes del difunt (AHPB, 95/1, Joan DE VILAGAIÀ, *Manual, 1425-1428*); el 6 de desembre de 1429, la mateixa redactava testament (AHPB, 107/110, Joan FRANC, *Testaments, 1409-1430*). L'arquitecte només tenia una filla, Angelina, casada amb un col·lector d'impostos: fou hereva del pare, però va morir abans que la mare.

15. De la biografia de Solà únicament sabem que signà uns capitols matrimonials el 12 de juny de 1407 amb Franciscona, filla del difunt Francesc Figuera, de Martorell. Dos dies

nomenat mestre major de la seu de Barcelona. També va ser el constructor de la portada de l'església dels trinitaris (ara parròquia de Sant Jaume) i d'alguns arcs del claustre del monestir de Jonqueres.¹⁶ Mestre Gual degué gaudir d'una posició econòmica folgada, perquè a la seva mort –que va tenir lloc el mes de gener de 1442– llegà a la filla, Maria, una casa prop del Porxo del Forment i 150 lliures; a la néta, Joaneta Barceló, una casa al carrer d'en Malla, a més de 100 lliures si es casava amb el mestre de cases Antoni Dalmau, i al prenyat de la muller –la filla Caterina, segurament– dues cases al carrer Comtal i 110 lliures. De la resta de béns, en feia usufructuària la muller¹⁷ i hereu el fill Bartomeu, encara impúber.¹⁸ Després, l'heretat fou administrada per la vídua i dos mestres de cases, Andreu Escuder¹⁹ i Pere Pellicer. De més a més, Gual havia venut anys enrere un altre

més tard signà la corresponent època dotal per 1.000 sous (AHPB, 74/2, Guillem ANDREU, *Manual, 1406-1410*). No sembla casual que les noces coincideixin amb el nomenament de Solà com a mestre major de les obres de la seu, si més no *de facto*. Tot sembla indicar que l'arquitecte va desaparèixer encara jove. A la seva mort va deixar dos fills, Felip i Francesca, infants. El 28 d'agost de 1413, el seu tutor, un mercader barceloní, venia a Bartomeu Gual una peça de terra plantada de vinya i arbres a Sant Gervasi de Cassoles per 39 lliures (AHPB, 107/3, Joan FRANC, *Manual, 1413-1414*; la corresponent època fou signada el 24 d'octubre següent).

16. De la biografia de B. Gual se sabien poques coses. Potser no serà del tot inútil sumar-hi alguna informació. D'una primera muller, Miquela, va tenir almenys dos fills: Simoneta, casada l'any 1430 amb el notari Pere Pau Pujades, i Maria, muller de l'esparter Pere Barceló. D'una segona muller, Caterina, procreà una altra Caterina, que s'emmaridà amb Joan Ferrer, batxiller en arts, i Bartomeu, l'hereu, que va estudiar per notari. AHPB, 67/3, Jaume DE CARRERA, *Manual, 1402-1403*, s. d. (però juny de 1403), Miquela, muller de Bartomeu Gual, prolonga un crèdit a la seva mare; ACB, Notarial, Gabriel CANYELLES, v. 273, *Manual, 1403-1404* (1404, 29 abril), la mateixa Miquela signa una època a sa mare; AHPB, 107/18, Joan FRANC, *Manual, 1429-1430* (1430, 21 octubre), capítols matrimonials del notari Pere Pau Pujades amb Simoneta Gual.

17. AHPB, 107/33, Joan FRANC, *Manual, 1444-1446* (1445, 4 juny), Caterina, vídua de Bartomeu Gual, passa comptes amb l'argenter Bernat Lleopart per lloguer de cases; AHPB, 191/51, Pere PASQUAL (1474, 7 octubre), testament de Caterina, vídua de Bartomeu Gual, publicat el 23 de gener de l'any següent (nomena hereus els fills Bartomeu i Caterina).

18. AHPB, 107/111, Joan FRANC, *Testaments, 1426-1444* (1442, 17 gener), testament de Bartomeu Gual (publicat nou dies més tard).

19. Escuder era home de confiança de mestre Gual i el seu successor al front de les obres catedralícies. Es coneixien d'antic, ja que ambdós coincidiren en la subhasta de béns del col·lega Jaume Sala el 21 de novembre de 1416 (AHPB, 112/24, *Inventaris, 1415-1429*). Cinc anys més tard, Escuder era mestre de la fàbrica de Sant Jaume de Barcelona, com ho demostren algunes detallades èpoques signades entre el 5 d'abril i l'11 d'agost de 1421,

immoble al carrer de Santa Anna a un nebot, Joan Gual, també mestre de cases.²⁰ No s'ha de confondre aquest Joan amb un esclau homònim del mestre, que es dedicava a la mateixa professió.²¹ Un segon esclau de Gual es deia Tomàs i en el seu testament el mestre li prometé l'alforria al cap de deu anys de servir l'hereu. Això no obstant, els marmessors el vengueren a Guillem Pou, mestre de cases, i aquest el traspassà a Marc Safont.²² Encara, temps abans, Gual havia promès la llibertat a un tercer esclau, un tàrtar de devers 40 anys anomenat Jordi, a canvi de treballar sis anys més al seu servei.²³

Amb les dades disponibles fora poc assenyat formular hipòtesis interpretatives sobre l'aportació d'Abiell i de Gual a l'arquitectura postbarguesiana, però, tot i el risc que comporta, es pot avançar que eren bons professionals de la construcció i tècnics competents –a menys que, en el cas de Gual, se'ns vulgui contradir amb l'afer del cimbori de la seu o, en el cas de l'altre, amb la grossera execució d'algunes voltes de creueria del claustre de l'hospital de la Santa Creu, o, encara, en tots dos casos, amb la defensa que feren de les tres naus per a la catedral gironina–, però d'escassa imaginació o, si la tenien, amb nul·les oportunitats d'exterioritzar-la –no serà del tot inescaient recordar que els capitells del claustre bastit per Abiell a l'hospital han estat atribuïts de manera prou convincent a un imaginari, Jordi de Déu.²⁴

alguna per la construcció o reparació de la porxada (AHPB, 107/11, Joan FRANC, *Manual, 1421*). El cas és que Escuder cobra els primers pagaments per a Gual. Un altre picapedrer vinculat a Gual era Nicolau Trobat, perquè el nomenà marmessor (AHPB, 134/73, Guillem JORDÀ, *Testaments, 1427-1438*, 1438, 4 octubre).

20. AHPB, 117/17, Joan FRANC, *Manual, 1428-1429* (1429, 4 maig i 2 juny), Gual ven una casa situada al carrer de Santa Anna, al cap del carrer d'en Salaverd, al nebot Joan per 55 lliures.

21. AHPB, 179/26, Francesc MATELLA, *Testaments, 1441-1468* (1449, 27 octubre), testament de Joan Gual, mestre de cases, abans esclau de Bartomeu Gual, publicat un any més tard. Un dels marmessors era el col·lega de professió Andreu Escuder, ja esmentat.

22. AHPB, 107/30, Joan FRANC, *Manual, 1441-1442*, (1441, 5 maig), venda d'un esclau a Guillem Pou, i (1442, 19 març) els marmessors prometen la llibertat a Joan Gual al cap de tres anys. Vegeu, també, AHPB, 107/115, Joan FRANC, *Llibre d'èpoques dels marmessors de Bartomeu Gual (1442-1444)*.

23. AHC B, Notarial, XI-16 (1417, 6 setembre).

24. P. BESERAN, «Un grup d'escultures atribuïble a Jordi de Déu a l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona», *D'Art*, 14 (1988), p. 61-72, i *Jordi de Déu i l'italianisme en l'escultura catalana del segle XIV*, Tarragona, 2003.

Les novetats en matèria arquitectònica, almenys pel que fa a l'assimilació de nous sistemes compositius i a la difusió d'inèdits repertoris morfològics i ornamentals –deixant de banda que sovint se superposen a solucions estructurals fondejades en una sòlida tradició local– hauran d'arribar per altres camins, ja sia el viatge d'un mestre local a altres indrets, ja sia l'arribada de forasters a casa nostra. Quant a la primera opció, que Pere Sanglada va viatjar fins a Bruges era cosa sabuda, però que el seu col·laborador Francesc Marata va treballar a les ordres directes de Claus Sluter a Dijon és una inspiradora novetat.²⁵ Recordem, per exemple, que un cop acabat el contracte del cor, Marata continuà treballant a la seu, al costat de Jaume Solà, i que l'any 1402 participà en la traça del portal major que el capítol havia encarregat a Arnau Bargués.

D'altra banda, no es pot negligir la fallida actuació en la mateixa empresa de l'enigmàtic mestre Carlí, que a mitjan 1408 traçà el projecte pràcticament definitiu –no obstant els quasi cinc-cents anys d'execució pòstuma– del portal major. El disseny, d'una insòlita esveltesa compositiva, posa l'accent sobre la porta central, com és natural, amb els característics brancals, mainell i arquivoltes, però es converteix en grandios només en virtut d'un gablet de dimensions inusuals al Principat –decorat, a més, amb traceries orbes que bisen els motius ornamentals dels timpans de la porta– i de les airoses o, més aviat, gràcils pilastres en forma d'agulla que l'emmarquen –ara sense entrar a discutir si, endemés, podien complir la funció de contraforts. Tot plegat, un ressò de l'arquitectura que s'imposava al centre-nord d'Europa i, cal remarcar-ho, de solucions que s'experimentaven en algunes regions franceses.

Convé d'insistir-hi perquè els models de mestre Carlí, «francès», poden no trobar-se lluny del seu lloc d'origen. Recordem el que algunes fonts diuen de l'arquitecte: una escriptura judicial de l'any 1413 –que ens recorda una baralla en què el mestre fou ferit– ens assegura que era natural de Rouen, mentre que un rebut del mes de maig de 1428 ens ha transmès el nom complet, Carlí Gauter. Si era de Rouen no és improbable que conegués l'arquitectura religiosa del gòtic tardà de la zona, una reelaboració de l'estil parisenc o de l'Île-de-France, un cop superada la subordinació a la moda anglesa. N'és un exemple la façana sud del creuer de la catedral de Notre-Dame de Rouen, acabada a mitjan segle XIV, que destaca per la

25. M. R. TERÉS, «Les obres de la catedral de Barcelona i la intervenció de Francesc Marata, un escultor del gòtic internacional», en premsa. Agraïxo la gentilesa de l'autora i amiga, que m'ha permès de consultar l'original.

inclusió de complicades traceries i l'augment de la imatgeria, a més d'introduir un nou joc de volums (d'una banda, la façana amb la porta; de l'altra, el gablet central, els pinacles-contraforts i el coronament de la rosassa), una original reinterpretació de propostes més tradicionals, com ara les de Laon o Reims, que romanien obsoletes.²⁶ Encara que mestre Carlí no serva un model idèntic, pot haver reinterpretat solucions usuals en l'arquitectura normanda; en tot cas, ampliava el panorama del gòtic català amb perspectives –atapeïment ornamental, revalorització de l'escultura– que, al meu entendre, no passaren desapercebudes a Marc Safont.

El llinatge de mestre Carlí permet sospitar (així ho fan M. R. Terés, per a la qual «és molt probable que existís algun grau de parentiu entre Rotllí Gautier i el seu antecessor Carlí», i F. Fité, que fa coincidir el llinatge dels dos homes, Gaultier) una relació familiar amb un contemporani de carrera més diàfana, Rotlí (o Rotllí o Raulí o Rotlino o Raulinus) Gauter (o Vauter o Vaulter o Vaustiers o Vausters o Gaultier), un mestre –per dirimir el nom del qual caldrà arribar a un consens– amb residència documentada a Perpinyà entre 1410 –contractant una trona per al claustre de framenors, juntament amb Guillem Sagrera– i 1432, sense que això fos obstacle per dirigir la fàbrica de la seu gironina entre 1427 i 1430, i a Lleida, entre 1436 i 1441, any de la seva mort.

No fa gaire se l'ha volgut identificar amb un mestre de nom similar (potser Rausi Valter) que el mes de desembre de 1432 treballava al claustre de la seu de Barcelona.²⁷ Permet confirmar aquesta notícia l'exhumació d'un testament de l'artista, qualificat de mestre de cases en el document, que l'any 1435 el fa encara ciutadà de Barcelona.²⁸ Mantenia els contactes amb

26. *L'Architecture normande au Moyen-Age*, 2 v., Caen, 2001 (2^a ed.). Vegeu, a més, A. CASTELLANO, «Da Suger à St. Maclou: il Tardogotico in Francia», a C. CARAFFA, M. C. LOI (cur.), *L'architettura del tardogotico in Europa*, Milano, 2000 (1995), p. 105-125; M. SCHLICHT, «Pour la plus grande gloire de l'archevêque. L'architecture de la cathédrale de Rouen sous Guillaume de Flavacourt», *Revue de l'Art*, 138 (2002), p. 5-18.

27. J. VALERO, «Acotacions cronològiques i nous mestres a l'obra del claustre de la catedral», *D'Art*, 19 (1993), p. 29-41. Més recentment, M. R. TERÉS, «Art i arquitectura a la Seu Vella de Lleida en temps d'Alfons el Magnànim», *Seu Vella. Anuari d'Història i Cultura*, 3 (2001), p. 55-122. Per raons bàsicament paleogràfiques, l'autora no comparteix la identificació del mestre normand amb el Rausí Valtrix o Ranci Valirt que apareix registrat en els *Llibres d'obra* de la catedral de Barcelona. Vegeu, a més, F. FITÉ, «L'alberg i l'inventari patrimonial de Rotllí Gaultier, escultor i mestre d'obra de la Seu de Lleida (1442)», *Seu Vella. Anuari d'Història i Cultura*, 3 (2001), p. 123-147.

28. AHCB, Notarial, III-1, *Testaments* (1435, 16 abril). Existeix un segon i definitiu testament, datat el 29 de juliol de 1441, d'acord amb la informació proporcionada per F. FITÉ,

Perpinyà, perquè els dos marmessors que nomena, un burgès i un mercader, eren d'aquella vila; a més, hi residia una filla, Margarida, casada amb el mestre de cases Andreu Rotlló. A Barcelona habitava a la parròquia del Pi i demanava ser enterrat en el vas dels mestres de cases del claustre de la seu. Ens recorda que d'una tal Agnès tenia una filla il·legítima, Joaneta, la qual residia amb ell (li llegava 100 lliures perpinyaneses); que aleshores estava casat amb Isabel (prenyada: segurament del fill Francesc, el nen que residirà amb els pares a Lleida) i que ja tenia un fill (Joan, hereu en solitari si no deixava més descendència masculina, però que degué premorir al pare). Finalment, i aquí volíem arribar, llegava cinc sous a un seu germà anomenat Carlino.

Si calgués, per reforçar la hipòtesi de la relació fraternal entre Carlí i Rotlló es pot evocar un altre document de l'any 1411, localitzat per P. Ponsich i recordat per G. Alomar, segons el qual Rotlló és citat com a mestre d'obres de la terra de Normandia.²⁹ No era aquesta una regió del tot pacífica, sacsejada per les darreres bategades de la guerra dels Cent Anys –encara l'any 1431 Joana d'Arc era cremada viva pels anglesos a Rouen–, i està justificada l'emigració de mà d'obra, per bé que no sembla que a dita capital hagi minvat gaire el volum constructiu. En qualsevol cas, si els dos arquitectes fossin germans, es confirmaria que Carlí era viu l'any 1435. De moment, res no impedeix identificar-lo, com insinua M. R. Terés, amb un dels mestres majors documentat a la catedral de Sevilla quatre anys més tard.

«El monument funerari de l'ardiaca major de la Seu Vella de Lleida Berenguer Barutell», *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia*, 22 (1999-2001), p. 617-669. L'autor avisa que prepara un treball sobre mestre Rotlló, juntament amb F. Español i J. Valero. De moment, avança que l'artista era oriünd del nord d'Europa («*el seu origen podria ser normand*»); que tenia una filla, Margarida, casada a Perpinyà amb el picapedrer Andreu Rollet (o, més aviat, Rotlló, segons el testament del 1435), i que mai no va perdre els contactes amb aquella vila, a través de Guillem Sagrera, l'orfebre Bartomeu Ansís o el mercader Llorenç Rodó (aquest és el mateix burgès que nomenà marmessor en el testament de l'any 1435), a més de reiterar altres dades que s'infereixen de l'inventari que ell mateix ha publicat.

29. P. PONSICH, «La cathédrale Saint-Jean de Perpignan», *Études Roussillonaises*, III (1953), p. 137-214, esp. p. 200; G. ALOMAR, *Guillem Sagrera y la arquitectura gótica del siglo XV*, Barcelona, 1970, p. 90. El document, signat a Perpinyà, data del 23 de setembre de 1411 i tracta d'un assumpte professional. Hi actuaren com a testimonis Guillem Sagrera, Rauli Vaulter, Jean de Lihó (de Brussel·les) i el fuster Lleonard Raholf. Hem de fer cas omís d'altres afirmacions gratuïtes sobre l'origen geogràfic de mestre Rotlló, a menys que s'aportin proves fiables.

En resum, Marc Safont es formà en un ambient senyorejat per l'autoritat professional de Bargués i puntualment enriquït amb aportacions de mestres forasters, com mestre Carlí, de fugaç estada a la ciutat. Després, Safont va poder desenvolupar una carrera sense rivalitats aparents, ja que va restar mancat de competidors importants. Així, Antoni Canet, que s'havia format a la fàbrica de la catedral com a escultor, es traslladà a la Seu d'Urgell per dirigir-ne la fàbrica (1415-1416), abans d'establir-se a Girona, potser fins a la seva mort; Carlí Gauter, com ja s'ha dit, residia a Lleida des del 1410; per sorpresa, Guillem Abiell, que eventualment estava tan saturat de compromisos, decidí emigrar a Palerm l'any 1419, quan la seva carrera entrava en estat agònic i, també és cert, quan s'havien paralytitzat les obres del nou hospital; a la catedral, Gual dirigia la fàbrica a compàs moderat (en són una mostra la paralytització del cimbori i la indecisió d'acabar la façana principal); per últim, altres arquitectes importants que li podien rapinyar encàrrecs, com ara Guillem Sagrera, tenien contretes obligacions lluny de Barcelona.

Altrament, a la mort de Pere el Cerimoniós, la ciutat ja havia culminat un període de fort impuls constructiu, sobretot pel que fa a l'arquitectura religiosa, que lògicament havia de generar una etapa més llangorosa. Tampoc no sembla que la conjuntura política afavorís una acceleració del ritme constructiu, amb la mort de Martí l'Humà (que deixà inacabat el palau reial de Poblet i que finalment no gosà bastir el nou palau prop de les Drassanes), l'interregne, el Compromís de Casp i la revolta urgellista. Encara, la fallida bancària del segle anterior es deixava sentir en els nous sistemes de finances públiques i l'endeutament de les principals institucions. Mentrestant, perquè els cicles de l'activitat artística no coincideixen sempre amb els estructurals, els consellers coronaven la seu municipal amb la construcció de la capella —encara que el retaule de Dalmau es va fer esperar trenta anys— i els diputats els prenien el relleu decidint bastir de nova planta la casa de la Diputació. Aquesta fou l'oportunitat de Safont, que de pas suposà un desplaçament del centre d'interès arquitectònic envers els edificis civils, tant a Barcelona com a la resta dels Països Catalans.

El nucli familiar

Per certificar els vincles fraternals de l'arquitecte és fonamental una concòrdia datada a Barcelona el 29 d'octubre de 1409, en què quatre germans Safont residents a la ciutat (Joan, Marc, Pere i Bernat, segurament

esmentats per ordre d'edat) signaven pau perpètua amb un cinquè Safont (Jaume, molt probablement també germà), davant del notari Julià Roure i en presència del caputxer Pere Salvador.³⁰ El document hi afegeix les respectives professions: Joan, agricultor; Marc, mestre de cases; Pere, courer, i Jaume, escuder i resident a Sogorb. En canvi, de Bernat només es diu que era major de vint anys i menor de vint-i-cinc, és a dir, menor d'edat. Tanmateix, aviat s'examinà de fuster i fou un cooperant habitual del germà Marc. Quatre mesos més tard, el bisbe de Sogorb feia donació d'una castlania, «dita de Tremes Aigües», en el territori d'Albarrasí (Terol) al seu «domestico» Jaume Safont, que podem identificar amb l'homònim suara esmentat, a qui es fa oriünd de la parròquia de Sant Agustí de Lluçanès (Osona), un lloc que es configura així com un més que hipotètic origen geogràfic de la nissaga Safont.³¹ En qualsevol cas, els quatre germans que restaren a Barcelona van perpetuar una estreta confiança, que sovint es tradueix en col·laboració professional.

Pere Safont fou un actiu courer i mestre de címbals, sempre associat amb Mateu d'Om o de n'Olm, un col·lega de Cervera que s'havia establert a Barcelona, en una fusina llogada a Bernat Valor, com a mínim des de l'any 1401.³² De la prosperitat dels seus negocis dóna fe la constitució d'una companyia entre els dos socis i un tercer courer, Pere Lloberola, el 6 de març de 1411, amb un capital inicial de 2.200 florins, aportats només entre n'Om –l'accionista més sòlid: n'hi posava 1.600– i Safont –que ja disposava de la gens menyspreable xifra de 600 florins per a invertir.³³ Després,

30. ACB, Notarial, Julià ROURE, v. 423, *Manual*, 7, 1409-1411 (1409, 29 octubre). Dec la notícia a la generositat de Jaume Riera i Sans.

31. *Ibidem* (1410, 21 febrer). El bisbe de Sogorb i vicari de Santa Maria d'Albarrasí era Francesc Riquer, que havia estat bisbe de Vic. Hom sol afirmar que va morir l'any 1409, però era viu el mes de febrer de 1410; en canvi, el mes següent ja havia estat substituït per fra Joan de Tauste. El bisbe Riquer havia encomanat la fabricació de la seva làpida sepulcral a Pere Sanglada; vegeu C. BATLLE, «La casa i l'obrador de Pere Sanglada, mestre d'imatges de Barcelona (+ 1408)», *D'Art*, 19 (1993), p. 85-95. D'altra banda, J. M. Madurell, en la monografia que dedicà a Lluís Borrassà, havia documentat un altre encàrrec del mateix bisbe, un retaule dedicat a sant Esteve i santa Apol·lònia, als pintors Bernat de Bruna, del ducat de Brabant, i Joan Duxana, francès.

32. AHPB, Berenguer ERMENGOL, 34/2, *Manual*, 1400-1402 (1401, 18 juliol), Pere Palou, mestre de címbals, ven 260 olles de coure a Mateu de n'Om i (1401, 7 desembre) Bernat Valor, mestre de címbals, lloga per tres anys una casa i fusina a Mateu de n'Om al lloc dit la Vilanova, de Barcelona.

33. A. GARCIA I SANZ, J. M. MADURELL, *Societats mercantils medievals a Barcelona*, Barcelona, 1986, v. II, p. 167-169.

continuaren sempre cooperant.³⁴ El courer Safont s'havia casat amb una tal Antònia, de qui va tenir almenys dos fills: Elionor, que es casà amb el blanquer Agustí Terrassa, i Pericó, que va aprendre l'ofici de paraire amb Bernat Gasull i que esposà una Angelina (amb la qual va tenir una altra Angelina).³⁵ El mestre va redactar testament el 25 d'abril de 1431 –encara que no l'he sabut localitzar– i degué finir a mitjan 1433, quan la seva vídua rebia l'heretat del marit –els mobles i la roba– en nom propi i en el del seu fill i hereu, encara menor d'edat. Els tutors d'en Pericó eren, a més de la mare, l'antic soci del pare, Mateu de n'Om, i dos oncles paterns, Marc i Bernat Safont.³⁶

34. AHPB, 135/1, Pere Bartomeu VALLS, *Manual*, 1, 1416-1420 (1416, 28 octubre), Om i Safont es nomenen procuradors mútuament per cobrar deutes. AHPB, 119/1, Joan BAGES, *Manual*, 2, 1415-1417 (1417, 29 abril), Safont, en nom de n'Om, designa procurador Ramon Rovira, causídic. AHPB, 107/10, Joan FRANC, *Manual*, 9, 1419-1420 (1420, 31 maig), Safont nomena procuradors n'Om i el germà Marc Safont. Sembla deduir-se que Pere s'integrava en l'armada reial: en l'expedició que el Magnànim dirigí contra Sardenya? Encara devia estar absent l'any següent, quan el germà Marc i el soci Om escollien procurador Joan Abadal, causídic de Barcelona: AHPB, 107/11, Joan FRANC, *Manual*, 10 (1421, 15 abril). A més, AHPB, 107/17, Joan FRANC, *Manual*, 18, 1428-1429 (1429, 8 gener), Safont signa època a n'Om per 55 lliures transferides a Francesc Olivella, de la tresoreria reial, per un esclau anomenat Mateu. El soci de Safont encara era viu l'any 1448, quan venia una casa a Dalmau Palou, un altre mestre de cimbals, per 385 lliures: AHPB, 185/1, Joan FRANC, *Manual*, 1445-1448 (1448, 27 març).

35. Aquesta Angelina va tenir dos germans que moriren infants, de manera que restà l'única hereva del seu pare. Una època de la seva mare als obrers de Santa Maria del castell de Corbera es troba a AHPB, 208/1, Pere TARAFÀ, *Manual*, 2, 1456-1458 (1458, 8 febrer). Consta que el mateix any tenia com a tutor, a més de la mare, el seu besoncle Marc Safont (AHPB, 211/1, Mateu SAFONT, *Manual*, 3, 1456-1458; 1458, 31 gener). Dos anys més tard li feien de tutors, assignats pel veguer de la ciutat, dos cosins del seu difunt pare, el notari Mateu Safont i el mestre de cases Joan Safont: AHPB, 217/1, Joan MAYANS, *Manual*, 1460-1461 (1460, 28 març).

36. AHPB, 107/21, Joan FRANC, *Manual*, 22, 1432-1433 (1433, 16 juny), època de la vídua de Pere Safont a la resta de marmessors del marit. Entre els béns rebuts, remarquem una copa de plata amb el peu daurat i una escudella similar que li havia regalat Roderic de Luna, cavaller de Sant Joan de Jerusalem. AHPB, 107/22, Joan FRANC, *Manual*, 23, 1433-1434 (1434, 6 abril), els tutors de Pere Safont menor nomenen procurador Jaume Riera, beiner barceloní. AHPB, 107/28, Joan FRANC, *Manual*, 29, 1439-1440 (1440, 22 juny), capítols matrimonials (no es detallen, però) entre Agustí Terrassa, blanquer, i Elionor Safont. L'època dotal per 150 lliures fou signada pel nuvi el següent 20 d'agost. Aleshores la mare de la núvia havia contret segones núpcies amb el boter Joan Riba. *Ibidem* (1440, 2 agost), Pericó Safont, amb el vist i plau dels seus tutors es col·loca amb Jaume Gasull durant cinc anys

Això no obstant, degueren ser més intenses les relacions professionals que el nostre arquitecte va establir amb un altre germà, Joan Safont. Dedicat en origen a l'agricultura, com recorda l'acord fraternal de l'any 1409, aviat canvià d'ofici i es convertí en tallador de pedra. Potser en l'endemig també fou traginer, si el volem identificar amb un homònim que exercia aquest ofici i que l'any 1415 va llogar un tall de pedra a Montjuïc, propietat del mestre de cases Salvador Tomàs, el qual, d'altra banda, l'havia rebut del col·lega Ramon Joan el mateix dia.³⁷ La nova ocupació li degué ser més profitosa, perquè reuní un conspicu patrimoni. Tenim poques notícies de la seva activitat professional. Podem assegurar, si més no, que proporcionava pedra als obrers de l'església de Sant Jaume quan la fàbrica era dirigida per Andreu Escuder³⁸ o que en va vendre al fuster Bernat Riera,³⁹ a banda de la més que probable contribució a les fàbriques del germà Marc. També es dedicava a la compravenda i al lloguer de terres: l'any 1427 en venia una peça al «*lapiscida*» Nicolau Cijar o Sitjar, al lloc anomenat la Roqueta, de Montjuïc;⁴⁰ dos anys més tard, cedia «*per molts y grats serveis*» al seu germà Marc un camp amb arbres al «*Taulat de Valldonzella*», que havia adquirit l'any 1414 al difunt Marc Miralles;⁴¹ al final del 1430 llogava per tres anys i tres esplets al mateix Marc una altra peça de terra

per aprendre l'ofici de paraire. *Ibidem* (1440, 22 agost), els mateixos tutors nomenen procurador Pere Castell, canonge i cambrer de Santa Maria de l'Estany per resoldre una qüestió sobre una peça de terra contra el prevere Bernat Soler. AHPB, 107/29, Joan FRANC, *Manual*, 30, 1440-1441 (1441, 6 i 9 de maig), Pere Safont, ja adult, ventila un assumpte hereditari amb un courer, mentre que el seu oncle Marc Safont signa una època a altres tutors del mateix hereu. AHPB, 107/36, Joan FRANC, *Manual*, 37, 1451-1454 (1454, 10 gener), Pere Safont ven una casa al carrer de Puiggermanes de Barcelona (vendes similars es documenten en el mateix protocol el 10 de setembre i el 24 d'octubre de 1454) i el mateix dia els seus oncles Marc i Bernat Safont renuncien als possibles drets que hi podien tenir.

37. AHPB, 112/2, Simó CARNER, *Manual*, 2, 1414-1416 (1415, 12 febrer).

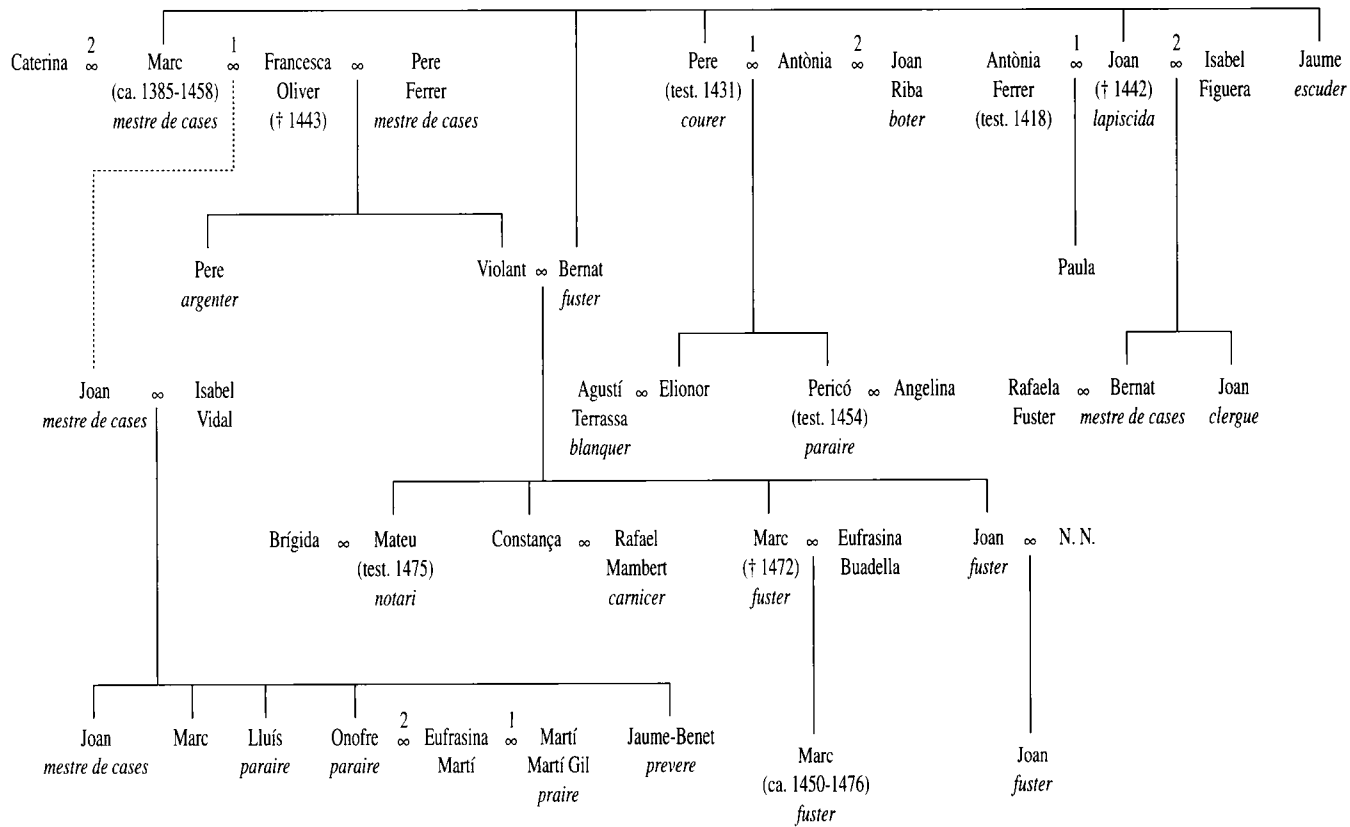
38. AHPB, 107/11, Joan FRANC, *Manual* (1421, 18 juliol i 2 agost), Joan Safont nomena procurador per cobrar els deutes i signa època als obrers de la parròquia per pedra de fil.

39. AHPB, 146/2, Ferrer VERDAGUER, *Manual*, 1426-1427 (1426, 14 maig), època de 30 sous als marmessors del fuster per 312 pedres de fil.

40. AHPB, 107/15, Joan FRANC, *Manual*, 16, 1426-1427 (1427, 22 juliol). L'època corresponent, per 110 sous, a AHPB, 107/16, Joan FRANC, *Manual*, 17, 1427-1428 (1428, 13 juliol).

41. AHPB, 107/17, Joan FRANC, *Manual*, 18, 1428-1429 (1429, 14 gener). Alhora, Joan Safont i la seva muller signaven el reconeixement d'un debit envers els altres germans Safont per un total de 200 lliures (potser per un préstec?).

ELS SAFONT

plantada de vinya a Santa Eulàlia de Provençana per 27 lliures i escaig;⁴² poc després, Joan i la muller designaven procuradors la resta de germans Safont per fer-se càrrec de la venda de diferents propietats, la majoria de l'esposa, com ara quatre peces de terra a Sarrià i una altra de situada prop del portal de Sant Antoni, a més d'unes cases d'en Joan localitzades a la Portaferriassa; endemés, Joan venia per 80 lliures a un paller barceloní una peça de terra prop de Valldonzella, que sembla coincidir amb la que un temps abans havia cedit al germà Marc;⁴³ el mes de gener de 1432 el mateix Marc, en nom del germà Joan, llogava per tres anys al boter Guillem Marçol una peça de terra plantada de vinya al lloc anomenat «*Lo tall preciós*» de Montjuïc a canvi de poc més de 15 lliures (el contracte fou cancel·lat el mes de novembre de 1434);⁴⁴ encara, al final del 1434 llogava per cinc esplets a dos pagesos de Barcelona dues peces de terra plantades de vinya per 24 lliures i escaig.⁴⁵

Mestre Joan es va casar dos cops. Primer, amb Antònia Ferrer, de Sant Cugat del Vallès, que aportà 80 lliures de dot. Les noces van celebrar-se l'any 1411, però la núvia va morir prematurament, després de fer testament el mes d'octubre de 1418; del matrimoni va néixer una filla, Paula, que degué morir jove. En segones núpcies, Joan Safont esposà Isabel Figuera, de Sarrià, que li aportà un dot més considerable. Foren fills del segon matrimoni Bernat i Joan: el primer fou mestre de cases, mentre que el segon va seguir la carrera eclesiàstica.⁴⁶ El picapedrer va dictar testament el 25 d'abril de 1431 –el mateix dia i a la mateixa notaria que el seu germà Pere. Volia ser enterrat al claustre de la seu, en el vas dels germans Safont (una altra prova d'amor fraternal: volgueren enterrar-se en comú); nomenava

42. AHPB, 107/18, Joan FRANC, *Manual*, 19, 1429-1430 (1430, 6 novembre).

43. AHPB, 107/19, Joan FRANC, *Manual*, 20, 1430-1431 (1431, 18 gener i 26 abril). Amb el mateix assumpte sembla relacionada una àpoca signada per Marc Safont el 2 de gener de 1433: AHPB, 107/21, Joan FRANC, *Manual*, 22, 1432-1433.

44. AHPB, 107/20, Joan FRANC, *Manual*, 21, 1431-1432 (1432, 3 gener). En el mateix protocol (1432, 8 febrer) es conserva una àpoca de 40 lliures signada per Marc Safont en nom del germà Joan, prorrata de les 80 lliures que valia la peça de terra venuda l'any anterior a un boter.

45. AHPB, 107/22, Joan FRANC, *Manual*, 23, 1433-1434 (1434, 4 novembre).

46. AHPB, 107/12, Joan FRANC, *Manual*, 12, 1422-1423 (1423, 5 novembre), reconeixement de deute de Joan Safont al seu primer sogre; proposa com a fiances els seus germans Marc i Bernat. L'àpoca dotal de 80 lliures fou signada pel sogre l'any següent (AHPB, 107/13, Joan FRANC, *Manual*, 13; 1424, 18 agost).

marmessors, a més de la muller, els germans, als quals reconeixia deure diners (160 lliures a Marc, 110 lliures a Pere, 31 lliures i 10 sous a Bernat), i elegia hereus els fills a parts iguals. El document fou publicat el 21 de setembre de 1442 a la casa del difunt, situada al carrer de n'Struch.⁴⁷

Foren encara més intenses les relacions que l'arquitecte va establir amb el seu germà Bernat, potser perquè era el benjamí de la nissaga. Com hem vist, l'any 1409 era encara menor d'edat, però uns anys més tard ja treballava en les obres de la casa del General de Barcelona, sens dubte afavorit pel germà Marc. De moment, no era l'únic fuster que hi feinejava (es documenten Antoni Fàbregues, l'any 1408; Antoni Altanell, l'any 1410; Miquel Valls, entre els anys 1411 i 1421; Francesc Janer o Gener, l'any 1412; Bernat Tió, l'any 1415, i Pere Ferrer, l'any 1416), però amb el temps es convertí en el fuster major del General, si més no *de facto*. A més de participar en la construcció de l'edifici, s'ocupava d'agençar el moblatge per a les sessions de les corts catalanes (1420 a Sant Cugat, 1423 al capítol de la seu i al convent de dominics de Barcelona, etc.) o de muntar un cadafal al Born per a la festa de junyir del monarca (1424), per posar dos exemples variats de les ocupacions que li requerien els diputats.⁴⁸ Ja sia per problemes de salut, ja sia per l'acumulació de feina, Bernat fou ajudat en el càrrec pel seu fill Marc, des del 25 d'agost de 1449.⁴⁹ Ínterim, participava en els afers familiars, com hem tingut ocasió de recordar.

Casat amb Violant Ferrer, fillastra del seu germà Marc, va tenir almenys quatre fills: Mateu, un notari que va protocol·litzar alguns documents familiars;⁵⁰ Constança, casada amb el carnicer Rafael Mambert; Marc, que seguí

47. AHPB, 107/111, Joan FRANC, *Testaments*, f. 162 (1431, 25 abril). A la mort de mestre Joan, el seu germà Marc actuà com el seu marmessor: AHPB, 107/33, Joan FRANC, *Manual*, 34, 1444-1446 (1445, 12 maig), època d'Eleonor, muller del mercader Miquel de Bellboc, a Marc Safont per 50 sous de pensions censals que deuen els successors de Joan Safont.

48. Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA), Generalitat, v. N-508, *Cauteles i albarans*, 1415-1422 (1415, 4 novembre, i 1420, 6 febrer). ACA, Generalitat, v. N-509 (1423, 17 maig; 1423, 5 juny; 1424, 8 agost; 1424, 12 desembre, i 1425, 22 maig); ACA, Generalitat, v. N-462, *Manual comú, 1407-1411*, f. 25v., 33v., 143v. i 144v.

49. *Dietaris de la Generalitat de Catalunya*, v. I (1411-1539), Barcelona, 1994, p. 110.

50. A més de notari, Mateu Safont fou un dels escrivans de la batllia general de Catalunya. Per refer la genealogia familiar és important el seu testament, redactat el 17 de setembre de 1475 (AHPB, 206/2, Joan SALLENT, *Testaments, 1454-1475*). Fa marmessors el cosí Joan Safont, mestre de cases; el nebot Marc Safont, fuster; la germana Constança, i el dominic Pere Laborola, segurament parent del courer que havia estat soci de l'oncle Pere Safont.

les petjades professionals del pare com a fuster major del General, entre 1449 i 1472, any de la seva mort,⁵¹ i Joan, que també apareix documentat com a fuster (i pare d'un altre Joan Safont, igualment fuster).⁵² No sabem quan va morir mestre Bernat; certament, ho va fer abans del 1475 –d'acord amb el testament del fill Mateu–, però encara era viu l'any 1469.⁵³ Àdhuc,

Demanava sepultura al claustre de la seu de Barcelona, amb els pares difunts. Deixava diversos llegats als fills (Brígida, Elisabet i Jaume Mateu), incloses les deixes fetes per l'avi Bernat, però nomenava hereu universal el fill Jeroni (i que, com fa constar, també ho havia estat del seu avi Bernat, per la qual cosa estava obligat a lliurar a la capella de la Pietat de Sant Agustí una llàntia de plata). També interessa destacar que va llegar totes les escriptures de la seva escrivania al notari Pere Miquel Carbonell.

51. Aquest Marc Safont, nebot i homònim del nostre arquitecte, es casà amb Eufraquina Buadella, filla i germana de fusters (però també germana del notari Ciprià Buadella). Va tenir un fill també anomenat Marc que el 14 de juliol de 1472 fou nomenat adjunt del pare en el càrrec de fuster de la Generalitat, però que va morir prematurament quatre anys més tard, raó per la qual la plaça fou ocupada per Joan Robió, des del 3 de març de 1476. El fuster Marc Safont major fou un dels artesans de confiança del Conestable Pere de Portugal. Vegeu *Catálogo de la documentación de la cancillería regia de Pedro de Portugal (1464-1466)*, 2 v., Madrid, 1953, esp. v. I, doc. 601, 1.053, 1.629 i 3.286. A més, AHPB, 200/6, Pere FIGUEROLA, *Manual, 1455-1456* (1455, 19 abril), època de Marc Safont, fuster, a Joan Sapllana, assaonador de pells, per material i jornals (per altres èpoques del mateix protocol s'infereix que era per les obres fetes a una casa del carrer d'Assaonadors). ACA, Generalitat, v. N-477, *Manual comú, 1458-1460*, f. 183v. (1461, 26 i 27 març), Marc Safont es constitueix en fiador de Joan Safont, mestre de cases, i altres artesans per restituir soldades cobrades al servei del Principat. AHPB, 193/15, Pere BASTAT, *Testaments, 1449-1464* (1462, 16 gener), testament de Violant Cardona, muller del fuster Joan Buadella. AHPB, 232/2, Esteve COMELLES, *Plec de testaments, 1468-1476* (1475, 2 setembre), testament del fuster Joan Buadella; *ibidem*, 232/1, *Manual, 4, 1470-1472* (1470, 3 setembre), reconeixement de debit de Francesc Cabot, mercader, i Pere Sastre, barber, al fuster Marc Safont per diferents cofres fabricats d'alber; *ibidem* (1472, 3 abril), nomenament d'àrbitres per resoldre un plet de la confraria dels fusters de Barcelona (Marc Safont era conseller o adjunt dels prohoms). AHPB, 224/1, Joan MATEU, *Manual, 1472-1473* (1472, 4 agost), els marmessors de Marc Safont major confessen un debit de 20 lliures a un gerrer de Barcelona (el fill homònim declara tenir entre 22 i 25 anys). AHPB, 211/4, Mateu SAFONT, *Manual, 10, 1473-1475* (1474, 25 maig), Marc Safont menor, com a hereu del seu difunt pare, cedeix un censal mort al mercader Miquel Rovira.

52. AHPB, 211/1, Mateu SAFONT, *Manual, 3, 1456-1458* (1456, 15 novembre), Joan Safont, fuster, nomena procurador un mariner per recuperar un esclau sarracè, Bernat Puigvert, de 30 anys, que serva en una seva nau el mercader Antoni Albó. AHPB, Francesc Nicolau DE MOLES, *Manual, 1, 1477-1483* (1480, 7 octubre), reconeixement de debit de la família Trinxer a Joan Safont, fuster, per 3 cofres.

53. AHPB, 211/2, Mateu SAFONT, *Manual, 7, 1466-1468* (1467, 16 novembre), el lapis-

gràcies a dit testament, sabem que Bernat havia fet diferents llegats a favor dels néts –segurament també dels fills–, però que nomenà hereu el nét Jeroni Safont, encara impúber. Sens dubte es refereix a ell una còpia incompleta i sense data de l'inventari d'un Bernat Safont, fuster, que relaciona immobles (un alberg amb dos portals «*que posseïa son avi Bernat Safont*» a les voltes d'en Guaita, a la Ribera, a més de dues peces de terra a Sant Gervasi de Cassoles) i altres béns (remarquem, per exemple, un tríptic de la Verge amb els sants Pere i Pau i una esclava russa anomenada Juliana).⁵⁴

El personatge

Bé que la cala arxivística posada en marxa –però ni remotament finalitzada– ens ha permès d'aproximar-nos als cercles familiar i laboral de Marc Safont, resten alguns punts foscos de la seva biografia, tant l'íntima com la professional. No vull insistir en el seu merescut prestigi ni gosaré entrar en una anàlisi detallada de la seva obra, perquè no era l'objectiu d'aquestes ratlles, sinó que simplement intentaré ordenar algunes dades fins ara ignorades que permetin en un futur perfilar amb més detall la personalitat d'aquest singular mestre de cases i ponderar amb més equanimitat la seva aportació a la història de l'arquitectura catalana.

El futur arquitecte degué néixer devers l'any 1385, si és el mateix fadrí –és a dir, encara menor d'edat– de Jaume Solà, que treballà de «*piquer*» a la seu de Barcelona entre el maig de 1405 i l'octubre de l'any següent.⁵⁵ Amb el temps, fadrí serà sinònim de l'aprenent ja format, però encara no examinat, és a dir, del jove mestre de cases; tanmateix, potser no tenia el mateix significat al final del segle XIV, quan encara no s'havia imposat

cida Antoni Marçol lloga per dos anys a Joan Safont, mestre de cases, un tall de pedra a Montjuïc per 12 florins. Fa de testimoni el fuster Bernat Safont. AHPB, 206/1, Joan SALLENT, *Manual*, 7, 1467-1470 (1469, 10 novembre), Brígida, muller de Mateu Safont, escrivà reial i notari, nomena procurador Pere Serra, porter barceloní. Fa de testimoni el fuster Bernat Safont.

54. AHPB, 211/2, Mateu SAFONT, *Manual*, 7, 1466-1468, *in bursa*, s. d. Quant a l'esclava Juliana, sabem que era en efecte propietat de Bernat Safont, perquè així ho assegura el testament del seu fill notari.

55. M. R. TERÉS, «Obres del segle XV...», n. 13. La mateixa autora havia avançat la notícia a «La Seu i els seus artistes», a *La Seu Vella de Lleida. La catedral. Els promotors. Els artistes. S. XIII a S. XV*, catàleg, Lleida, 1991, p. 125-139, esp. p. 133 i n. 78.

l'examen de mestria. D'acord amb les ordinacions aprovades l'any 1423, un virtual mestre de cases havia de passar abans un període d'aprenentatge de tres anys i mig i ho havia de demostrar:

*«e més per ço com alguns que no són dignes de ser manobres se fan Mestres de cases i axí com a Mestre de cases volen usar del dit offici e no entenen les obres, ans en gran part les erren, per la qual rahó lo públich ne és molt damnificat fou estatuit y ordenat que ningú no gosàs anomenar-se Mestre ni prendre salari de Mestre si donch no provarà que hagués estat en dit temps ab Mestre de cases e qui farà lo contrari sie caygut per quiscuna vegada en pena de deu lliures».*⁵⁶

Ara bé, si tenim en compte el comportament inercial dels gremis, és probable que l'any 1406 Safont fos, efectivament, un «oficial» de mestre Solà. El cas és que el mes d'octubre de 1409 ja era major d'edat, com hem comprovat, perquè el document de germanor adduït a manta no assenyala el contrari, com sí ho fa pel germà Bernat. Sia com sia, al final del 1410 ja havia treballat a la nova casa de la Diputació del General de Barcelona, perquè l'11 de desembre cobrava 81 lliures i escaig per la feina feta.⁵⁷

D'aquesta època data el seu afer amorós amb una Margarida, vídua d'un tal Daviu, de Sant Bartomeu de Vallcanera (Girona): en va néixer Joan («*de coit no matrimonial*»), l'únic fill que li coneixem i que no fou legítimat fins a complir els tretze anys.⁵⁸ Després, Marc es casà almenys dues vegades. La primera esposa fou Francesca Oliver, vídua d'un mestre de cases, Pere Ferrer, de qui ja tenia descendència: un fill, Pere, que fou argentier, i una filla, Violant, que es casà amb el fuster Bernat Safont, això és, amb un germà del seu padrastre. La muller va dictar testament a l'inici del 1441, però no va morir fins passat un temps, ja que el document fou publicat al final del 1443, a casa de l'arquitecte, situada al carrer Comtal, al capdavall («*subtus*») de la plaça de Santa Anna.⁵⁹ En segones núpcies, l'ar-

56. M. CARBONELL, *L'escola del Camp de Tarragona en l'arquitectura del segle XVI a Catalunya*, Tarragona, 1986, p. 247 i s.

57. Per a les obres de Safont al palau de la Generalitat, vegeu J. PUIG Y CADAVALCH, J. MIRET Y SANS, *El Palau de la Diputació General de Catalunya*, Barcelona, 1911 (separata de l'*Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, 1909-1910), on es transcriuen cinc èpoques, i les dues meves recents publicacions sobre l'edifici (cfr. n. 5).

58. AHPB, Fitxes inèdites de J. M. Madurell. L'original a ACA, Cancelleria, reg. 3122, f. 35 (Barcelona; 1423, 30 juliol).

59. AHPB, 107/111, Joan FRANC, *Testaments* (1441, 9 gener). La testadora nomena marmessors el marit, el fill, el gendre (i cunyat) i un germà. Demanava sepultura a la seu, al vas del marit. Instituí algunes misses i llegats (per exemple, 10 sous a la confraria de mes-

quitecte es casà amb una Caterina de qui només sabem que fou usufructuària dels béns del marit, un cop vídua.⁶⁰

Per dissort no he sabut o no he pogut localitzar ni el testament (que tenia en el seu poder el notari Francesc de Moles) ni l'inventari del nostre protagonista. N'heretà els béns i l'ofici el fill Joan, que ja el 19 de juliol de 1437 era nomenat mestre de cases del General, adjunt al pare i amb dret a successió.⁶¹ Aquest Joan es casà amb Isabel Vidal, filla d'un altre distingit mestre de cases. En efecte, la núvia era filla de Joan Vidal, mestre major de les obres de la ciutat entre 1431 i 1445. També està ben documentat entre els constructors de la seu de Barcelona: sala capitular (1412), base del cimbori (1421), claustre (1431-1433) i altres obres indeterminades (1423-1429). A part, se li coneix la factura d'un capitell de pedra destinat a una creu per a la parròquia d'Esplugues.⁶² El seu testament, datat poc abans de morir, l'any 1445, ens proporciona més notícies familiars.⁶³ Per la seva banda, Joan Safont i Isabel Vidal van tenir almenys cinc fills: Joan, també mestre

tres de cases), deixava 55 lliures al marit i alguns diners a altres parents, i feia hereus els dos fills a parts iguals. Entre els testimonis apareixen dos mestres de cases, Guillem Cabrer i Miquel Cortès.

60. A més, Caterina havia de rebre 20 lliures anuals en concepte d'aliments. Es poden comprovar els pagaments regulars dels anys 1477-1482 a AHPB, Francesc Nicolau DE MOLES, *Manual*, 1, 1477-1483 (1478, 3 abril; 1479, 2 febrer; 1480, 30 març; 1481, 28 maig; 1482, 14 maig, i 1483, 8 agost).

61. *Dietaris de la Generalitat de Catalunya*, v. I (1411-1539), Barcelona, 1994, p. 67.

62. J. VALERO, «Acotacions cronològiques i nous mestres a l'obra del claustre de la catedral», *D'Art*, 19 (1993), p. 29-41. La notícia de la fabricació del capitell fou publicada per J. M. Madurell. Cal observar, però, que la creu no sembla obrada per Vidal en solitari, ja que algunes èpoques foren signades per un lapiscida, Berenguer Romanyà, i un pintor, Bernat Martorell, a més d'un mestre de cases anomenat Joan Font (per Safont?). L'original a AHPB, 74/3, Guillem ANDREU, *Manual*, 14, 1423-1436 (1427, 20 i 21 juliol i 21 octubre).

63. AHPB, 104/16, Joan FERRER, *Testaments* (1445, 12 abril). Oriünd d'Ultramort (Empordà) i fill d'un fuster, Joan Vidal deixà quatre filles, només una de les quals estava casada, amb Joan Safont, precisament, que era un dels marmessors del sogre i tutor de les cunyades. Després, la resta de les filles es casaren. L'antic tutor els prestà diners a compte del llegat patern (AHPB, 211/1, Mateu SAFONT, *Manual*, 3; 1456, 6 setembre), que la vídua tornava en part uns anys més tard (AHPB, 211/2, Mateu SAFONT, 1467, 16 abril: època de Joan Safont, que ens informa, a més, que havia executat «certes obres» al claustre del convent de Sant Agustí de Barcelona). Dues peces de terra prop del monestir de Jesús que havien estat propietat de Vidal passaren a mans del gendre Safont. Ja que estaven gravades amb un censal a favor de la sagristia de la catedral se'n pot resseguir la propietat (ACB, *Llibres de comptes de sagristia*).

de cases; Marc, que va estar captiu a Bugia; Lluís i Onofre, paraires, i Jaume Benet, prevere, beneficiat a la seu i a Sant Joan Despí, i rector de Sant Just Desvern. Però amb ells arribem al segle XVI i haurem de resseguir el seu itinerari en una altra ocasió.

A banda de l'associació en el càrrec concedit pels diputats, força tardana, no tenim constància de la col·laboració laboral continuada entre Marc Safont i el seu fill, llevat potser de les obres de la Llotja de Barcelona. No per això, però, la podem descartar. A més, les seves relacions eren d'absoluta confiança; per exemple, en diverses ocasions, Marc fou nomenat procurador general, a tots els efectes, per l'hereu⁶⁴ i viceversa.⁶⁵ No és fàcil de saber quins eren els col·laboradors del mestre, perquè encara coneixem poc les condicions de contractació dels ajudants i el sistema de treball de les colles de constructors, inclosos altres mestres, manobres i mossos, picapedrers i talladors de pedra, imaginaires i escultors. També depenia del tipus i l'embalum de la feina. Hi havia, tanmateix, dues categories invariables, al servei exclusiu del mestre: l'aprenent i l'esclau. Gràcies a les pacients recerques de J. M. Madurell, tenim notícia de cinc aprenents que Marc Safont acceptà sota contracte: Joan Bonet (1423, 8 novembre), el sard Gontinus Serra (1435, 18 juny: però ja s'hi havia col·locat per quatre anys des del febrer de 1433), el també sard Pere de Serra (1437, 13 maig), Bernat Carretera (1439, 29 maig) i el rus Antoni Salvador (1445, 10 desembre).⁶⁶ No es tractava de nois que havien de rebre una primera formació: Gontinus Serra i Antoni Salvador, per exemple, tenien entre 20 i 25 anys, de manera que Safont s'obligava a pagar-los una remuneració a terminis, de 33 i 35 florins d'or, respectivament. Aquests no foren els únics aprenents de Safont, no cal dir-ho, ni la relació entre mestre i novici acabava bé, com en el cas de Pere Agustí, que també s'havia col·locat amb el nostre arquitecte per tres anys i mig.⁶⁷

64. AHPB, 107/28, Joan FRANC, *Manual*, 29, 1439-1440 (1440, 18 maig). AHPB, 107/35, Joan FRANC, *Manual*, 36, 1449-1451 (1451, 24 juny), actua de testimoni Joan Cabrer, mestre de cases.

65. AHPB, 107/29, Joan FRANC, *Manual*, 30, 1440-1441 (1441, 19 agost), fa de testimoni Antoni Serra, mestre de cases.

66. AHPB, Fitxes inèdites de J. M. Madurell. Només he fet la comprovació de la conservació dels contractes en el casos de Gontinus Serra (amb el notari Joan Franc) i Antoni Salvador (amb el notari Joan Ginebret). L'origen d'aquest últim fa pensar que es tracta d'un esclau manumís.

67. AHPB, 107/32, Joan FRANC, *Manual*, 33, 1443-1444 (1444, 30 juny), Marc Safont i Berenguer Agustí, mestres de cases, nomenen àrbitres Arnau Sabastida i Antic Ferrer, ciu-

Quant als esclaus, no podem assegurar que sempre fossin obligats a treballar en la construcció, ja que podien dedicar-se a tasques més domèstiques. I més en el cas de Safont i el seu fill, atès que presumiblement es dedicaren a la compravenda d'esclaus com a negoci. Consta que l'any 1424 mestre Marc ja en posseïa un, anomenat Nicolau, de devers 25 anys.⁶⁸ Des de sempre, a més, s'ha conegut l'existència de Jordi Niba o Niuba, l'esclau de Safont que arribà a mestre major de la seu de Lleida (1441-1454) en substitució del seu amo, que ocupà el càrrec virtualment i fugaç.⁶⁹ Tanmateix, hem de fer constar que Safont va tenir com a mínim dos esclaus anomenats Jordi: l'any 1426 adquiria a Francesc Gener, patró de nau i ciutadà de Barcelona, un esclau tàrtar, «*vocatum Georgium*», de devers 14 anys per 70 lliures,⁷⁰ i tres anys més tard comprava un esclau xarquè o circassià, de nom Jordi i d'aproximadament 28 anys, al notari Bartomeu Ripoll per 65 lliures.⁷¹ Quin dels dos era l'esclau manumís l'any 1442 que dirigí les obres lleidatanes? O potser era un altre Jordi, encara? La realitat, és clar, sempre era més complexa del que la documentació ens permet d'entrellucar.

L'arquitecte també comprava fembres. Així, l'any 1433 es va fer seva per 68 lliures una russa de 16 anys, poc més o menys, anomenada Margarida. No en va quedar satisfet, però, perquè un any més tard féu una reclamació al venedor. A la fi, aquest –que era el mercader Arnau Ça Illa– i Safont nomenaren àrbitres per resoldre la qüestió, sota pena de 25 lliures.⁷² Encara que, pel que fa a l'edat, els comptes no quadren, ha de tractar-se de la mateixa esclava Margarida, russa de devers 40 anys, que l'any 1449 obte-

tadans de Barcelona, per resoldre el plet sobre l'aprenentatge de Pere Agustí, fill de l'ementat Berenguer, sots pena de 50 lliures.

68. R. SALICRU, *Esclaus i propietaris d'esclaus a la Catalunya del segle XV. L'assegurança contra fugues*, Barcelona, 1998. També documenta altres dos esclaus, Aamet (25 anys) i Antoni (50 anys), propietat del fuster Bernat Safont i del courer Pere Safont, respectivament.

69. La bibliografia és abundant. Vegeu, entre d'altres, F. ESPAÑOL, «Un púlpito gótico en la catedral de Lérida en la obra del escultor Jordi Safont», *Boletín del Museo e Instituto Camón Aznar*, XL (1990), p. 21-42; C. BERLABÉ, «Jordi Safont, un mestre d'obres de mitjan segle XV a la Seu Vella de Lleida. Noves aportacions», *Lambard*, VIII (1996), p. 31-39; M. R. TERÉS, «Art i arquitectura...», n. 27.

70. AHPB, 107/14, Joan FRANC, *Manual*, 14, 1425-1426 (1426, 22 abril).

71. AHPB, 107/17, Joan FRANC, *Manual*, 18, 1428-1429 (1429, 16 gener).

72. AHPB, 107/22, Joan FRANC, *Manual*, 23, 1433-1434 (1434, 24 març).

nia la llibertat de Safont i es podia casar.⁷³ L'any 1438 Marc venia per 65 lliures una altra esclava russa, Anna, d'uns 23 anys, a un beneficiat de la parròquia de Sant Miquel de Barcelona.⁷⁴ I, entre 1457 i 1458 –potser perquè intuïa que se li esgotava la vida– va protocol·litzar els contractes de compra d'uns altres tres esclaus: Margarida, xarquesa de devers 30 anys, adquirida per 50 lliures a l'argenter Guillem Marc (en realitat aquest ja la hi havia cedida el 5 d'octubre de 1451);⁷⁵ Caterina, negra de 25 anys més o menys, comprada per 45 lliures al blanquer Arnau Metge i al mercader Antoni Folquer (però la tenia feia un temps en comanda el mercader Pere Roviro),⁷⁶ i Joan, sarraí de Trípoli, per 49 lliures. Aquest últim devia haver après l'ofici de la construcció, si fem cas dels propietaris: Safont l'obtingué de Bernat Nadal, mestre de cases de Barcelona, i aquest se l'havia firat a Joan Agustí, mestre de cases de Castellbisbal.⁷⁷

En el cas d'en Tomàs Gual, la seva professió no és conjectura, sinó certa. En efecte, primer havia estat esclau del reputat Bartomeu Gual, de qui va prendre el nom, fins que el va comprar el menys conegut Guillem Pou quan va contractar la construcció de l'església de Sant Vicenç de Sarrià o d'una part. A la mort d'aquest mestre, el tutor dels seus fills subcontractà l'acabament de l'església amb mestre Antoni Mateu i va vendre l'esclau a Bernat Safont, primer, i al seu germà Marc uns dies més tard, ja que la primera venda no va tenir efecte. El cas és que el mes de juliol del 1443 l'antic esclau rebia per la seva manumissió 55 lliures de Safont, a canvi de servir-lo durant set anys i mig.⁷⁸ No durà tant el compromís, cancel·lat quatre

73. AHPB, 154/26, Antoni VINYES, *Manual*, 29, 1448-1449 (1449, 29 gener), fou testimoni el fuster Bernat Safont.

74. AHPB, Joan FRANC, *Manual*, 27, 1437-1438 (1438, 17 febrer). Actuà d'intermediari Berenguer Cardona, corredor d'or.

75. AHPB, 211/1, Mateu SAFONT, *Manual*, 3, 1456-1458 (1457, 9 juny). Una altra còpia a AHCBC, *Notarial*, IX-16 (esclaus).

76. AHCBC, *Notarial*, IX-16 (esclaus; 1458, 22 març), sens dubte, per error hi consta l'any 1459.

77. AHPB, 211/1, Mateu SAFONT, *Manual*, 3, 1456-1458 (1458, 23 març). Hi ha còpia a AHCBC, *Notarial*, IX-16 (esclaus). Apareix com a testimoni el mestre de cases Tomàs Gual, que citarem immediatament. Recordem que un Joan Agustí va dirigir les obres de la catedral de Girona entre 1471 i 1479.

78. AHPB, 107/31, Joan FRANC, *Manual*, 32, 1442-1443 (1443, 23 juliol i 7 d'agost i doc. *in bursa*). El testament de Guillem Pou a AHPB, 107/111, Joan FRANC, *Testaments* (1443, 29 maig). A més, AHPB, 107/33, Joan FRANC, *Manual*, 34, 1444-1446 (1445, 12 juny), època d'Antoni Mateu, mestre de cases de Barcelona, al tutor dels fills de Guillem

anys més tard, quan el propietari transferí l'esclau a Lluís de Navel per fer de mestre de cases, a canvi de 46 florins d'or.⁷⁹

Ben aviat, l'arquitecte es va convertir en persona de prestigi, reclamat per nombrosos companys d'ofici –alguns, potser, el coneixien per haver-hi col·laborat–, que el volien per dirimir plets personals o professionals i, més ocasionalment, per dirigir la corporació gremial. Així, l'any 1427 era promohom de la confraria⁸⁰ i dos anys més tard era nomenat expert per jutjar la qualitat de les moles extretes de les canteres de Montjuïc, un càrrec gremial que després va desaparèixer –o no hi ha constància de la seva supervivència.⁸¹ Hem de suposar que va mantenir aquest crèdit i similars delegacions gremials al llarg de la seva carrera, encara que ens en manquin proves documentals.

A propòsit d'aquesta qüestió, però, fem un incís. El gremi de mestres de cases, que havia estat fundat al segle XIII i passat per algunes etapes de depressió, degué rebre un nou impuls arran de la fusió, l'any 1423, amb el comú dels molers –que sempre conservaren un nom que els vinculava a la seva activitat primordial en la fase fundacional, però no tant en una cronologia més moderna. A primera vista, els motius de la reestructuració –que afectava aspectes devocionals, però també de funcionament intern, com ara l'elecció dels càrrecs– semblen altruistes, en benefici de la *res publica*, o de fraternitat col·legial –i, en realitat, no alteraven l'essència de les primeres ordinacions. En el fons, no és impossible que les raons fossin més pràctiques, relacionades amb l'ús sistemàtic de la pedra com a material bàsic en la indústria constructiva local, fet que ja era observat amb admiració pels visitants forasters des de mitjan segle XV, com ara G. von Ehin-

Pou de 32 lliures i 15 sous per l'escarada de l'església de Sarrià. AHPB, 207/2, Antoni PALOMERES, *Manual*, 1, 1454-1458 (1455, 1 març), Valença, vídua d'Antoni Mateu, el seu fill Pere Mateu, mestre de cases, i dos molers de Barcelona s'associen durant dos anys per extreure pedra del tall que dita Valença posseïa a Montjuïc, al lloc dit «*La Roqueta*». Sobre la construcció de l'església de Sarrià també és interessant el testament del lapiscida Pere Marín o Marni; deixant de banda que nomenà marmessor Joan Safont, el fill de Marc, i que li llegà un tall de pedra a Montjuïc, el testador fa constar una llarga llista de crèdits per pedra treballada, com la destinada al citat Guillem Pou, als obrers de Sant Jaume (44 somades a raó de 2 sous i 10 diners la somada) o als obrers de Sarrià (95 somades a raó de 21 diners la somada). Vegeu AHPB, 177/16, Miquel FERRAN, *Testaments, 1425-1461* (1441, 28 juny).

79. AHPB, 107/34, Joan FRANC, *Manual*, 35, 1446-1449 (1447, 1 agost).

80. AHPB, 107/15, Joan FRANC, *Manual*, 16, 1426-1427 (1427, 17 agost).

81. AHPB, 107/17, Joan FRANC, *Manual*, 18, 1428-1429, full solt, s. d. (però 1429).

gen o el més tardà J. Münzer. Després de tot, era habitual que les canteres de Montjuïc fossin explotades per mestres de cases –alguna, fins i tot, per la mateixa confraria–, i no «molers» ni talladors de pedra en sentit estricte. Tampoc no pot ser casual que, a la llarga, la direcció i el control del gremi fossin assumits pels mestres de cases, en perjudici dels molers i de la resta de professionals de la construcció, com són ara els fadrins o joves mestres de cases. Alguna cosa deu significar, també, que els mestres de cases instituïssin l'examen de mestria a mitjan segle XV i que els molers no s'haguessin d'examinar fins ben avançat el segle següent. Per altra part, les autoritats no devien restar al marge d'aquestes estratègies, si considerem que en l'època que ens ocupa i llevat de poques excepcions, per l'extracció de la pedra de la muntanya barcelonina s'havien de pagar impostos.

En qualsevol cas, la confiança dels companys exigia a Safont algun esforç: el 3 de maig de 1428, juntament amb el col·lega Pere Ponçgem, era elegit àrbitre per resoldre un plet entre el mestre de cases Francesc Romeu i un hortolà;⁸² el 26 de gener de 1436, com a tutor dels fills de Joan Pasqual, mestre de cases, arribava a un compromís amb un tal Jaume Riera i la seva muller;⁸³ el següent 9 d'agost actuava com a tutor de Rafael Tomàs, fill d'un company de professió;⁸⁴ el 12 de novembre de 1437, com a tutor de Francina Tomàs, germana de l'anterior, la col·locava per servir a casa de Nicolau Serradell, esparter;⁸⁵ el 19 d'octubre de 1440 era elegit marmessor testamentari per Guillem Clapers, mestre de cases;⁸⁶ el 5 de juny de 1441, era marmessor de Miquel Pericàs;⁸⁷ el 21 de novembre de 1443, procedia de nou en nom de Rafael Tomàs i el col·locava d'aprenent amb el fuster Miquel Teixidor per sis anys.⁸⁸ Si aquests són els casos documentats, quants n'hi haurà per descobrir?

82. AHPB, 107/16, Joan FRANC, *Manual*, 17, 1427-1428 (1428, 3 maig). El compromís fou prorrogat el 28 del mateix mes.

83. AHPB, 127/3, Marc CANYÍS, *Manual*, 1434-1440 (1436, 26 gener).

84. AHPB, Francesc DE MOLES, *Manual*, 1436 (1436, 9 agost).

85. AHPB, 107/25, Joan FRANC, *Manual*, 26, 1436-1437 (1437, 12 novembre).

86. AHPB, 112/23, Simó CARNER, *Testaments*, 1, 1409-1444 (1440, 19 octubre).

87. AHPB, 107/29, Joan FRANC, *Manual*, 30, 1440-1441 (1441, 5 juny). Safont demanava ser revocat de la marmessoria, atès que no valia per a aquests negocis. Qui ho diria! En tot cas, nomenava procurador Jaume Riera, causídic.

88. AHPB, 107/31, Joan FRANC, *Manual*, 32, 1442-1443 (1443, 21 novembre).

En altres ocasions, només ens apareix com a testimoni en la redacció d'un contracte, com quan el pintor Tomàs Alemany ven una esclava⁸⁹ o quan el mestre de cases Nicolau Sala lloga per cinc anys una casa del carrer Comtal al company Jaume Roig a canvi de 40 florins.⁹⁰ En canvi per als seus negocis, si no podia resoldre'ls ell mateix, preferia posar confiança en la família. Eventualment podia refiar-se d'algun confrare,⁹¹ però sense perdre de vista els seus interessos: per un deute de cinc lliures i mitja, obligà Joan Vilar a pignorar dues corretges de couro amb sivella, catorze plaquetes d'argent en forma de flor, sis plats grans a manera de corona de merlets, quatre barres d'argent, trenta-nou plaquetes d'argent a manera de fulles...⁹²

Com en altres casos, Marc es convertí en un constructor-empresari que diversificava les fonts d'ingressos i tenia habilitat per invertir els guanys amb profit. El mateix es pot dir del seu fill Joan, que, a més de fer de constructor i d'extreure pedra de Montjuïc, es dedicava a la compravenda d'esclaus, invertia en censals, arrendava els ingressos de beneficis eclesiàstics, s'associava amb un mercader per vendre moltons, etc.⁹³ De la documentació fins ara exhumada s'infereix que Marc invertia en censals i en béns immobles. Pel que fa als primers, donem algunes referències: l'any 1429 adquireix un censal mort de 55 lliures, la meitat de les quals pagava dos

89. AHPB, 107/28, Joan FRANC, *Manual*, 29, 1439-1440 (1440, 13 gener). També feia de testimoni Pere Lobet, mestre de cases.

90. AHPB, 211/1, Mateu SAFONT, *Manual*, 3, 1456-1458 (1457, 13 novembre). L'altre testimoni era Pere Bacet o Basset, mestre de cases.

91. AHPB, 107/13, Joan FRANC, *Manual*, 13, 1423-1424 (1424, 18 desembre). Safont nomena procurador Guillem Puig, un mestre de cases de Barcelona, oriünd de Tuïr.

92. AHPB, 168/1, Pau GUARDIOLA, *Manual*, 3, 1435-1437 (1436, 13 abril), època de Safont al notari Vicenç Bofill, curador assignat pel veguer dels béns del difunt Joan Vilar, de 5 lliures i 10 sous que aquest difunt mestre de cases li devia. També AHPB, 211/1, Mateu SAFONT, *Manual*, 3, 1456-1458 (1457, 20 desembre), Safont nomena procurador el paraire Pere Joan Boiosa per cobrar de Lluís Castell, de Comabella (Àger), 87 sous que aquest últim tenia en comanda des del 1450.

93. AHPB, 107/28, Joan FRANC, *Manual*, 29, 1439-1440 (1440, 31 octubre), Guillem Cabrer, mercader, signa època de 100 lliures a Joan Safont, mestre de cases, per crear una societat comercial. *Ibidem*, 107/32, *Manual*, 33, 1443-1444 (1444, 14 abril), Guillem Cabrer lliura al seu soci Safont 150 lliures, inclòs el preu dels moltons. *Ibidem*, 107/37, *Manual*, 39, 1456 (1456, 23 octubre), època de Joan Safont a Guillem Cabrer, que aleshores residia a Mont-roig. Sembla que la societat va subsistir fins al 1462. En el mateix protocol, Bernat Borrell, prevere, arrenda a Joan Safont els ingressos de dos beneficis dels quals gaudia a l'altar de Sant Joan, a la parròquia de Sant Pere de Reixac, i a l'altar major de Santa Maria del Mar (1444, 20 gener).

anys més tard;⁹⁴ l'any 1432, era propietari d'un censal sobre el dret del pariatge;⁹⁵ dos anys després, nomenava procurador per cobrar diferents rendes censals;⁹⁶ el 1436 venia un censal mort, que posseïa des del 1414, i cobrava la renda d'un altre;⁹⁷ l'any següent n'adquiria dos, un per valor de poc més de 142 lliures i 10 sous, que suposà un préstec del seu fill per la meitat, i l'altre de 15 lliures;⁹⁸ l'any 1443, tornava a nomenar un procurador per cobrar rendes censals;⁹⁹ almenys en dues ocasions (1445 i 1446) nomenà procurador el nebot Mateu Safont, notari, per cobrar censals i violaris;¹⁰⁰ el 1448, signava una època per la venda d'un censal mort de 42 lliures¹⁰¹ i, finalment, el 1456 subscriu un rebut per diferents pensions censals que li devien.¹⁰² No puc assegurar que alguns nomenaments de procurador estiguin relacionats amb negocis d'aquest tipus, però no és impossible.¹⁰³

94. AHPB, 107/17, Joan FRANC, *Manual*, 18, 1428-1429 (1429, 31 març). Aquest censal gravava la casa del mateix Safont. L'època de 27 lliures a AHPB, Joan FRANC, 107/19, *Manual*, 20, 1430-1431 (1431, 12 abril).

95. S. TORRAS, *Mare Aureum...*, cfr. *infra*, n. 114.

96. AHPB, 107/22, Joan FRANC, *Manual*, 23, 1433-1434 (1434, 10 febrer).

97. AHPB, 146/4, Ferrer VERDAGUER, *Manual*, 8, 1434-1437 (1436, 27 juliol), Safont signa època de 24 lliures al ciutadà Francesc Pedralbes per un censal mort a Sarrià, adquirit l'any 1414. AHPB, 107/24, Joan FRANC, *Manual*, 25, 1435-1436 (1436, 9 juny), època a Joan Prats, porter reial, per 110 sous d'un censal mort.

98. AHPB, 107/25, Joan FRANC, *Manual*, 26, 1436-1437 (1437, 18 març i 27 abril), Marc Safont adquireix al ciutadà Antoni de Sors i altres un censal mort de preu de 142 lliures i 10 sous. El fill li presta 71 lliures i 5 sous dels seus propis diners. *Ibidem* (1437, 17 octubre), Pere Ferrer, argenter, fill de Pere Ferrer –mestre de cases– i de Francesca, ven a Marc Safont un censal mort per un preu de 15 lliures que havia adquirit el seu avi Pasqual Ferrer, mestre de cases, l'any 1397. Recordem que el venedor era fillastre del comprador. El mateix protocol proporciona altres notícies dels Ferrer.

99. AHPB, 107/31, Joan FRANC, *Manual*, 32, 1442-1443 (1443, 17 setembre), Safont nomena procurador el pellipasser Antoni Metge per cobrar rendes censals.

100. AHPB, 107/33, Joan FRANC, *Manual*, 34, 1444-1446 (1445, 16 febrer). *Ibidem*, 107/34, *Manual*, 35, 1446-1449 (1446, 19 juliol).

101. AHPB, 176/2, Miquel ABELLA, *Manual*, 2, 1446-1449 (1448, 11 juliol).

102. AHPB, 107/37, Joan FRANC, *Manual*, 39, 1456 (1456, 13 octubre), època de Safont per pensions caigudes del censal mort adquirit a Antoni de Sors.

103. AHPB, 107/12, Joan FRANC, *Manual*, 12, 1422-1423 (1423, 26 març), Safont nomena procurador el notari Pere Mainer (fa de testimoni Julià Casal, mestre de cases de Girona). *Ibidem*, 107/19, *Manual*, 20, 1430-1431 (1431, 4 juny), Safont nomena procuradors els seus germans Pere i Bernat, la seva muller i Bernat Oliver per cobrar deutes. *Ibidem*, 107/33, *Manual*, 34, 1444-1446 (1445, 4 maig), Marc Safont i altres nomenen procurador el causídic Pere Gomir (fa de testimoni Nicolau Sala, mestre de cases).

L'altre negoci que atreia l'atenció de l'arquitecte era la propietat immobiliària. Ja s'ha dit que habitava una casa al carrer Comtal, a tocar de la plaça de Santa Anna, però n'hi posseïa una altra, com a mínim, que llogava sistemàticament. Durant molt de temps hi va residir el boter Jaume Sunyer; l'any 1432, la vídua –ja casada en segones núpcies amb un mariner– pagava al propietari part dels lloguers endarrerits.¹⁰⁴ L'any següent, a canvi d'un censal mort, Safont prenia possessió d'una casa amb obrador incorporat («*toto illo operatorio tum solo et suis hedifficiis et de quibusdam domibus [...]*»), situada al Call, en un carrer sense sortida.¹⁰⁵ No tenim manera d'explicar, ara com ara, l'interès de Safont per propietats que havien estat de jueus. Perquè no semblen casuals algunes inversions posteriors. Per exemple, el 4 de maig de l'any 1438 l'arquitecte adquiria a la cort del veguer l'antiga sinagoga major de Barcelona, al carrer de Sant Domingo. No sembla que els nous propietaris l'hagin aprofitat gaire, ja que –en paraules de J. Riera i Sans– «els dos Safont destinaren les edificacions i els patis a dipòsit, i consentiren la seva degradació». L'any 1477, Joan Safont hi afegí –a canvi d'un cens simbòlic de dues tasses d'aigua i una entrada de 65 lliures– una casa adjunta, en estat ruïnós. Immediatament va traspasar ambdues propietats al notari Jaume Mas per 50 lliures.¹⁰⁶ Endemés, l'any 1440 Marc podia comprar –el preu era relativament mòdic, 15 lliures– a les monges predicadores de Barcelona un hort, sembrat d'arbres de diferents gèneres, extramurs i prop del portal de Sant Pau, al camí de Montjuïc, «*olim scilicet tempore Callis Iudeorum solebat esse patuum et vocabatur Posa dels Jueus*». ¹⁰⁷ En aquest cas, l'establí en emfiteusi.¹⁰⁸ No es pot dir que fossin inversions especulatives a curt termini, però tampoc estem en condicions de valorar-ne el rendiment final.

104. AHPB, 107/20, Joan FRANC, *Manual*, 21, 1431-1432 (1432, 8 febrer).

105. AHPB, 107/21, Joan FRANC, *Manual*, 22, 1432-1433 (1433, 7 febrer). Fins aleshores n'eren els propietaris Eulàlia, vídua del boter Guillem Bertran, i el seu fill, també anomenat Guillem i formenter d'ofici.

106. J. RIERA I SANS, «La Sinagoga Major dels jueus de Barcelona en la tradició documental», *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols*, XX (2002), p. 7-73. No queda clar si l'any de compra era el 1435 o el 1438.

107. AHPB, 107/28, Joan FRANC, *Manual*, 29, 1439-1440 (1440, 9 juny). Em comunica J. Riera i Sans que podria tractar-se dels antics banys jueus.

108. AHPB, 107/30, Joan FRANC, *Manual*, 31, 1441-1442 (1442, 15 setembre), Safont estableix l'hort en emfiteusi al boter Joan Coll (fa de testimoni Jaume d'Orcau, mestre de cases). Li'n signa una àpoca de 10 lliures tres anys més tard (*ibídem*, 107/33, *Manual*, 34; 1445, 30 abril).

L'activitat professional

Succint per la quantitat i constret a unes poques tipologies, el llegat de Safont ocupa tanmateix un lloc destacat en el panorama de l'edificació catalana quatrecentista, perquè marca un dels zenits de la nostra arquitectura civil i perquè incorpora solucions compositives i ornamentals d'innegable originalitat. Repassem-ne el catàleg.

Després de l'aprenentatge a la fàbrica catedralícia, el mestre s'incorporà ràpidament a les obres de la nova casa –nom tradicional que ha estat substituït per l'emfàtic títol de palau– de la Diputació del General.¹⁰⁹ El solar, amb un gran alberg que havia estat de diferents propietaris jueus i que també comprenia les restes de la sinagoga menor, ja que s'alçava al Call major de la ciutat, fou adquirit pels diputats al final de l'any 1400. Després d'algunes indecisions –en principi la volien revendre–, els mateixos diputats acordaren convertir la casa en seu definitiva de la institució que representaven. Els primers pagaments es refereixen probablement a obres de consolidació o de reformes puntuals, però aviat s'optà per la construcció d'un edifici de nova planta, mantenint l'alineació del carrer de Sant Honorat, on s'alça la façana principal, i potser els fonaments o alguna paret mestra.

Al contrari del que sempre s'ha dit, l'edifici actual no conserva restes de les construccions anteriors i, en conjunt, és el resultat d'un projecte homogeni, encara que això no implica la preexistència d'una única traça, transcrita en un dibuix o no. Més aviat, l'arquitecte planejà dissenys independents per als diferents elements que integren el complex arquitectònic (pati, escala, capella, etc), però considerant-lo d'antuvi un agregat unitari. El cas és que Safont ja hi treballava al final del 1410. Els posteriors, i més regulars, pagaments es documenten a partir del 1414. Concedim una cronologia generosa, fins al 1425, aproximadament, per a la construcció de l'estructura i el seu embelliment escultòric –que, no cal recordar-ho, és abundant. Hi hem d'incloure l'escala, aixecada entre 1424 i 1425, amb un pressupost independent de 200 florins d'or. Segurament respon a un estat molt avançat de la fàbrica, una visura realitzada a mitjan 1424 per un grup de mestres importants: Bartomeu Gual, mestre major de la catedral; Pere Miquel, mestre de les muralles («*operis muris*», diu el document); Joan Vidal, que poc després es convertiria en mestre d'obres de la ciutat i en consogre de Safont, i Pere Oliver, a més del fuster Miquel Valls, que per cert

109. Cfr. *supra*, n. 5.

havia treballat a la casa. La magnífica capella, hipotèticament situada a la planta baixa abans del trasllat cinccentista d'Antoni Carbonell, i la sagristia adjunta, que encara es conserva *in situ*, a prop de l'entrada del carrer del Bisbe, daten dels anys 1432-1434.

S'ha dit, i és cert, que l'immoble s'acomoda al prototip de casa senyorial catalana, però traduït a escala monumental. Ben mirat aquesta veritat per si sola no fa justícia a l'originalitat de la traça ni a la capacitat inventiva de Safont. Perquè l'edifici, tot i partir en efecte d'un patró arrelat en la tradició local, codificat pel que fa als seus aspectes essencials en el segle XIV, incorpora elements distintius –sobretot al pati: la quàdruple galeria ogival, el segon pis d'arcs rebaixats, la profusa ornamentació– que l'allunyen de l'arquetipus trescentista i al mateix temps el situen en el punt de partida de construccions posteriors, ja sia per mitjà d'hibridacions goticorenaixentistes (casa Gralla, Casa de la Ciutat), ja sia en interpretacions de més palesa vocació renaixentista (com el palau del Lloctinent). La galeria d'arcs apuntats que es desplega a l'entorn del pati és l'única coneguda, si més no l'única conservada, que permet una circulació contínua, ininterrompuda, a la manera dels claustres monacals, probablement la font d'inspiració de Safont. Caldrà, tanmateix, deixar de banda una anàlisi detallada de les implicacions tècniques d'aquesta elecció, com ara el sensacional arc escarser del costat de llevant, sobre el qual descansa la galeria corresponent. El resultat, un esvelt i recollit claustre «civil», un nucli tancat que cohesiona el conjunt i facilita la comunicació de les diferents estances (de les primitives subsisteixen els actuals despatx presidencial i saló de la Mare de Déu de Montserrat).

La coherència de la traça i les necessitats administratives justifiquen l'alçat del segon pis, circuit per un fantasiós conjunt de gàrgoles i coronat per airosos pinacles amb frondes. També és inèdita la quantitat –i en general la qualitat– de l'escultura aplicada, que sense perdre el valor decoratiu assumeix una significació més transcendent o emblemàtica: l'abundància escultòrica indica al visitant que aquesta no és una casa com les altres, alhora que alguns temes (per començar, la copiosa heràldica) li suggereixen el seu valor institucional. Encara, la singularitat arriba al cim amb l'exquísita capella, situada en origen a la planta baixa, com ja s'ha dit, la façana de la qual ha estat sempre considerada el millor i més esponerós exemple de la moda flamígera al Principat. De nou, els models de Safont són eclesiàstics –sales capitulars, capella del palau episcopal de Tortosa, etc.–, però el resultat és insòlit, aquí gràcies a l'ostentació del repertori que entapissa el mur i perfora la pedra: calat, randa, brodat...

Mentrestant, l'arquitecte s'havia d'ocupar d'altres comandes dels diputats, com ara reconèixer les drassanes i visurar els quatre porxos que havia bastit el General per a servir-hi quatre galeres,¹¹⁰ o del monarca, com ho és la remesa feta entre juliol i octubre del 1427 de 200 pedres de bombardes per a la defensa del castell reial de Nàpols.¹¹¹ No és impossible que hagués de satisfer altres encàrrecs similars, dels quals no tenim constància documental, de moment. Altrament, tenia encàrrecs de particulars: l'any 1426 reparava una làpida funerària del cementiri parroquial de Sant Miquel de Barcelona a petició de Dionís Beguda, procurador i majordom del bisbe de Girona,¹¹² i cinc anys més tard fabricava un carner a l'església de Santa Anna per encàrrec dels marmessors del notari Pere Sadurní.¹¹³

Més transcendental fou l'aportació de l'arquitecte a la configuració definitiva de la Llotja de Mar de Barcelona, no debades en fou el mestre major.¹¹⁴ Les dades bàsiques de la història constructiva són conegudes a bastament: primera campanya d'obres entre 1352 i 1357, potser dirigida per Pere Llobet, però que no degué arribar a bon port; paralització prolongada, potser arran de la guerra amb Castella, fins a un reial decret de 1380 autoritzant una nova edificació, perquè la ciutat «no ha lotge covinent ne bona», i segona tongada d'obres entre 1382 i 1392, sota la direcció de Pere Arvei, amb la construcció de la gran sala de la duana o de contractacions.

110. ACA, Generalitat, v. N-509, *Cauteles i albarans, 1422-1425*, f. 156 (1425, 27 juliol).

111. AHPB, fitxes inèdites de J. M. Madurell. L'original a AHPB, 103/35, Gerard BASSET, *èpoques de Joan de Fonte, de la tresoreria reial* (1428, 30 juny). La tramesa, que fou traslladada en la nau de Bonanat Conill, pesava 60 lliures i valia 700 sous.

112. AHPB, 107/14, Joan FRANC, *Manual*, 14, *1425-1426* (1426, 4 juliol), època de Safont per 33 sous per reparar una làpida o una pedra (amb columna, diu el text) per un vas del cementiri de Sant Miquel (feia de testimoni Joan Bonet, mestre de cases).

113. J. M. MADURELL, «Los contratos de obras en los protocolos notariales y su aportación a la historia de la arquitectura (siglos XIV-XVI)», *Estudios Históricos y Documentos de los Archivos de Protocolos*, I (1948), p. 105-199, esp. p. 178, doc. 36. L'original a AHPB, 145/14, Joan UBAC, *èpoques de marmessories* (1431, 31 juliol).

114. *Llibre del Consolat de Mar* (ed. E. MOLINÉ I BRASÉS), Barcelona, 1914, esp. p. 360 i s.; C. CID, «Problemas acerca de la construcción de la Casa Lonja de Barcelona», *Anales y Boletín de los Museos de Arte de Barcelona*, 5 (1947), p. 43-93. J. CARRERA PUJAL, *La Lonja de mar y los Cuerpos de Comercio de Barcelona*, Barcelona, 1953; M. C. DOMÍNGUEZ, S. CAÑELLAS, «La Casa Llotja de Mar de Barcelona: revisió del seu procés constructiu a través de la documentació (segles XIV-XVII)», *Estudis Històrics y Documents dels Arxius de Protocolos*, XIX (2001), p. 67-83; S. TORRAS, *Mare Aureum. Artistes i artesans de la Llotja de Mar de Barcelona a l'època del Renaixement*, Barcelona, 2001.

Aquest magnífic espai, però, no resolía totes les necessitats administratives o d'organització dels mercaders, de manera que els cònsols decidiren ben prest ampliar el nucli originari.

La solució escollida va ser adossar-li en paral·lel un porxo, de cinc trams i un sol pis, definit per quatre arcs rodons de generosa llum, formant així una nau superposada a la primera façana marítima –que restà cegada; de fet, ha conservat grans finestres embegudes en el mur. Així mateix, aprovaren l'arranjament d'un jardí o pati de tarongers a la zona posterior, a partir del 1400, aproximadament.¹¹⁵ La campanya d'obres s'allargà, si fem cas dels documents coneguts, que posposen vint anys (1421-1423) el tancament del pòrtic a la part del jardí. Durant un temps fou dirigida per Antoni Orriols,¹¹⁶ però l'any 1422 Marc Safont ja se'ns apareix com a «*mestre maior de la obra*», al costat de Francesc Gener, que era el fuster major (sens dubte, el mateix que va treballar al palau de la Generalitat de Barcelona), i els imaginaires Pere Folguers, Antoni Tomàs i Antoni Claperós, que obraven capitells. Per exemple, el 7 de març del mateix any, Safont cobrava tres jornals i mig per haver-se traslladat a Montjuïc «*per redresar pedrets dels archs*», és a dir, obtenir la pedra necessària per redreçar els pedrets dels arcs, si no ho interpreto malament.

Aquestes dades obliguen a replantejar la qüestió dels ajudants de Safont, també pel que fa als treballs de qualificació escultòrica del palau de la Generalitat, on –recordem-ho una vegada més– sols està documentada la presència de Pere Joan en la decoració de la façana del carrer del Bisbe –en particular, gràcies a una època del 1418 per l'execució del relleu del sant Jordi

115. La font era atribuïda a un escultor gironí per Carrera Pujal. Podem afegir-hi algunes dades: l'1 de setembre de 1416, el rajoler Francesc Barceló cobrava 75 sous per a un miler de rajoles de paviment i tres-centes de paredar per la privada de la Llotja; nou dies més tard, Bernat Major rebia 37 sous per a claus destinats a l'obra de la bassa; el 17 d'abril de 1417, el fuster Joan Gener cobrava 2 lliures i 10 sous per a 19 jornals seus (a raó de 5 sous per jornal), 38 de dos esclaus (a 3 sous i 6 diners) i 10 d'un oficial (a 4 sous) per obrar el cancell nou de la Llotja; el següent 30 de setembre, el fuster Jaume Roure cobrava 2 lliures i 15 sous per portar «*magnas pecias lapidum*» des de Montjuïc fins a l'hort de la Llotja destinades a la font i, el pròxim 8 d'octubre, Antoni Orriols, picapedrer i mestre de la Llotja, percebia 9 lliures i 10 sous per l'obra feta a la mateixa font: AHPB, 119/1, Joan BAGES, *Manual*, 2, 1415-1417.

116. En alguna ocasió, el llinatge d'aquest mestre ha estat transcrit com Acijols, però deu tractar-se d'una confusió. Com hem vist, l'any 1418 treballava en la font del jardí de Llotja. Ha de ser el mateix que l'any 1421 signava una època als marmessors de Joan de Campo, un mestre de cases que li havia fet un llegat testamentari (AHPB, 107/11, Joan FRANC, *Manual*, 10; 1421, 30 agost).

a cavall–, en companyia d'Aliot de la Font, presumptiu aparellador de Marc Safont (cobra l'any 1419 per «*dictar e ordenar aquella <obra> i los mollos de les claravoyes e membradures [...]»*). En canvi, està mancada de suport documental la participació d'altres escultors o imaginaires que han estat aduïts per raons estrictament estilístiques; en aquest sentit, afirmar la intervenció de Julià «*lo florentí*», això és, Giuliano di Nofri, la mà del qual J. Valero creu reconèixer en tres dels Evangelistes que decoren els culs-de-llàntia de la volta de la capella de Sant Jordi, és una conclusió apressada.¹¹⁷

Encara que les notícies conegudes són esparses, hem de creure que Safont continuà vinculat a les obres de la Llotja, algunes d'abast modest.¹¹⁸ Més ambiciosa fou l'edificació de la capella (instituída per voluntat testamentària de l'almirall Pere de Montcada el 1358, però que no passà de la primera pedra, posada l'any 1362), que tenia motius ornamentals en terracuita obrats per Antoni Claperós i una important decoració pictòrica. Alhora es bastiren algunes estances adjacents, com ara la casa dels beneficiats. Totes aquestes estructures s'alçaven en l'espai del verger i foren construïdes entre 1452 i 1453, aproximadament. Aquí cal deturar-se, perquè la documentació esmenta de nou la presència dels Safont: Marc, per aportar pedra de fil, cantons i reble destinats a la construcció de la casa dels preveres; el seu germà Bernat, per fils de llata i bigues de fusta; el seu fill Joan, per jornals i pedra picada, i el seu mig parent Joan Buadella, pel lloguer de la fusta de les bastides. Dissortadament, no tenim manera de saber com era la capella, que fou desmuntada a mitjan segle XVI.

No acabà aquí la seva participació, ja que els còsols decidiren encontinent alçar un pis sobre l'antic pòrtic per destinar-lo a l'administració i les oficines de la duana. En realitat, l'operació global era molt més compro-

117. J. VALERO, «Julià Nofre y la escultura del gótico internacional florentino en la Corona de Aragón», *Anuario del Departamento de Historia y Teoría del Arte (U. A. M.)*, XI (1999), p. 59-76. No entra a debatre aquest problema A. FRANCI, «Giuliano di Nofri scultore fiorentino», *Mitteilungen des Kunsthistorischen Institutes in Florenz*, XLV (2001), p. 431-467.

118. C. CARRÈRE, *Barcelona 1380-1462. Un centre econòmic en època de crisi*, 2 v., Barcelona, 1977, esp. v. I, p. 61-62. El 22 de desembre de 1432, Marc Safont cobra 8 sous per a una llosa de pedra destinada al jardí de la Llotja i 2 lliures i 11 sous per als dotze obrers que treballaven a l'edifici (sis a 4 sous per jornal; l'altra meitat a 4 sous i 6 diners per dia). Alguns parents també treballaven per als còsols de mar. Bernat Safont, posem per cas, els proporcionà cinquanta peces de bombarda per usar contra els corsaris; el 12 de juny de 1431, nomenava procurador el seu germà Marc per cobrar el deute. Vegeu S. TORRAS, *Mare Aureum...*, p. 133, cfr. *supra*, n. 114.

mesa, perquè es tractava d'unificar dos cossos d'edifici força dissemblants: d'una banda, el gran saló gòtic, que des d'una data indeterminada disposava d'un espai o pis elevat, sota teulada; d'altra banda, el pòrtic, que ara veia duplicada la seva altura. Això significava redefinir els sistemes de comunicació i circulació interiors, projectar noves façanes uniformes i substituir la coberta exterior, que passà a ser una coberta de quatre vents.¹¹⁹ L'obra es va emprendre devers el 1456, any en què Marc Safont contractava la factura de vuit grans finestres, i no s'acabà fins a tres anys més tard, quan Antoni Claperós cobrava quatre gàrgoles de pedra. Van col·laborar-hi, picant pedra de Montjuïc, Joan d'Orcau (o Dorcau), Francesc Abelló (o Abeyó), Joan Prats i Berenguer Samunta.¹²⁰ Les teules ordinàries i envernissades de colors foren adquirides al terrissaires Julià Massot, Bartomeu Dolutxó i Pere Eiximeno, mentre que els cavallets del carener foren subministrats per Jaume Navarret, també terrisser. Si fem cas de la vista de la façana marítima, que amb tanta cura va dibuixar Antoon van Wyngaerde (1563), l'edifici resultant mostrava un frontispici ben ordenat, sense cap articulació arquitectònica –o potser una tènue línia d'imposta a l'altura de les finestres del primer pis–, amb les obertures disposades de manera regular i harmònicament ritmades. També s'endevina la composició de la façana lateral, enfront de l'Hala dels Draps, que reitera el simètric esquema compositiu del frontis marítim, per bé que el redueix de cinc a tres trams.

El senzill alçat exterior, amb les característiques portes de mig punt adovellades de la planta baixa –emmarcades per finestres quadrangulars– i amb la finestrada del primer pis, s'ajusta al patró de la casa senyorial catalana. Tanmateix, el testimoni de Wyngaerde no recrea la imatge convincent d'un immoble quatrecentista convencional, perquè ens descobreix l'insòlit coronament de merlets o, millor dit, una cresteria de merlets escalonats, torrejant la façana, que alhora dibuixava sobre el mur una postissa arcuació mixtilínia. Una solució tan original havia de tenir imitadors; just

119. El problema de la coberta exterior no apareix resolt en uns dibuixos de l'enginyer Alexandre de Rez (1724), però en la llegenda adjunta ell mateix fa notar que l'edifici –i en particular els sostres– havien patit el bombardeig de la guerra de Successió. Per a la solució de Safont ens hem de confiar d'altres fonts.

120. Berenguer Samunta va treballar molts anys en les obres de la Llotja, perquè ja hi és documentat l'any 1414. Era fill d'un moler de Barcelona, Guillem Samunta, i tenia un gendre, Miquel Spils, també moler. Vegeu AHPB, 203/78, Bartomeu REQUESENS, *Testaments, 1452-1470* (1460, 26 febrer), testament de Berenguer Samunta, «*lapiscida sive trenador de pedra*» de Barcelona.

al davant va trobar ressò en una idea de fra Josep de la Concepció, quan l'Hala dels Draps fou convertida en palau dels virreis.

De qualsevol manera que sigui, reclamaven l'atenció els fastuosos finestrals dissenyats per Marc Safont, per als quals el picapedrer gironí Bernat Vicenç subministrava el 23 de juny de 1457 «*viginti unius peciarum de maynells lapidis Gerunde, cum eorum vasis et capitells*». El 27 de maig anterior Safont cobrava 64 lliures per les vuit finestres i cinc anys més tard, mort ja l'arquitecte, el seu fill encara en cobrava 70, prorrata del preu total. La talla de mainells pot suggerir que es tractava de finestres coronelles, bífores o trífores, però res no impedeix que fossin finestrals de traceries, a la manera de Bargués.¹²¹ Els cònsols n'estaven cofois, amb raó. L'any 1477 el rei Joan II decidia que la seva filla Joana rebés a l'edifici dels mercaders Alfons, duc de Calàbria, que l'havia de portar a Nàpols perquè s'hi reunís amb el seu marit, el rei Ferran I de Nàpols:

«la magestat de nostre rey e senyor ha deslberat fer solempna e reyal festa e recepció, e entre les altres coses ha deslberat, atesa la bellesa e magnificència de la casa de la Lotge, que davant aquella fóra pertinent cosa lo dit duch desembarcàs, e axí era ja stat principiat lo pont, e que en la dita casa de la Lotge, ço és en la sala de la casa de la duana, sobre la mar, hon són tan excellents e singulars finestres, la dita reyna stigués preparada, e allí rebés lo dit duch».

Mentrestant, l'arquitecte atenia altres compromisos. Per exemple, l'efímera aventura lleidatana, que no ha estat encara explicada de manera prou contundent. Tampoc no gosarem fer-ho aquí. En resum, se sap que el 7 de novembre de 1441 l'ardiaca major proposava al capítol la contractació de Safont per substituir mestre Rotlí, que havia mort sobtadament un mes abans, i que el dia següent jurava el càrrec en mans del vicari general. Però la feina efectiva fou assumida pel seu esclau Jordi —un dels dos Jordis que posseïa, o qui sap si un tercer—, que ja s'havia instal·lat a Lleida el mes de febrer del mateix any per ajudar el mestre normand en la talla de l'alabastre destinat a l'ampliació del retaule major. Com era promulgat, la feina de l'esclau la cobrava l'amo; en aquest cas, fins a l'octubre de 1442. Després, els emoluments passaren al sarró d'en Jordi, que havia pagat la

121. Devers l'any 1620 l'historiador Rafael Cervera, després nomenat conseller de la ciutat, esmenta les finestres de la Llotja, «muy adornadas de escultura», indicatiu que pot refermar la filiació barguesiana de l'obra de Safont. Vegeu S. SANPERE Y MIQUEL, *Fin de la nació catalana*, Barcelona, 1905 (ed. facsímil, Barcelona, 2001), p. 639.

seva alforria («*pos en data X florins los quals doní a mestre Jordi Safont per manament del capítol per la ajuda de la anada a Barsalona per compliment de la servitut que devie a mestre Marc Saffont, olim senyor seu*»). Per tant, la direcció de Marc Safont de la fàbrica lleidatana fou més aviat virtual, potser per assegurar-se la cobrança de la manumissió de l'esclau, la feina del qual devia haver satisfet les expectatives dels canonges. Ara bé, per què el va prestar a un col·lega? Quins llaços unien Marc Safont amb mestre Rotlí?

Una obra tardana de Safont és la casa del General de Perpinyà, després convertida successivament en seu del Consell Sobirà (1659), palau de Justícia (segle XIX) i dependències municipals. L'edifici, ja es pot endevinar, ha estat molt modificat en la seva distribució interior i, no tant, en la forma exterior (el coronament de rajol data, però, de devers 1840). Encara no disposa d'una història constructiva diàfana. Se sabia, en concret, que l'any 1448 es comprava el solar¹²² i que les obres duraren fins al 1458. Segons els *Dietaris* de la Generalitat, Safont era enviat a Perpinyà el 7 de juny de 1454 per reconèixer les obres i assenyalar el que mancava per fer. L'acompanyava Eimeric de la Via, racional de la Generalitat, que tornava a Barcelona el 22 del mateix mes. El següent 16 d'octubre, Bernat Aybrí,¹²³ que administrava les obres en nom de la institució, tornava dues «*pedres jusanes sive lindes*» (llindes?), perquè ja n'hi havia fet posar dues de millors. No deu ser rigorosament cert que la casa «*fuit edificata*» –en passat–, com diu el mateix document.¹²⁴ El 12 de maig de 1456 els diputats reconeixien deure a Joan Ferrer, ciutadà de Barcelona, 76 lliures i escaig per una lletra de canvi emesa per l'esmentat Aybrí, i que aquest havia esmerçat en l'obra de la casa. De nou, el 4 de març de 1457 els diputats confessaven un debit de 204 lliures i 7 sous per una lletra de canvi a favor de Ferrer, per altres tantes n'havia usat Pere de Santacília «*que té càrrec de fer certa*

122. P. VIDAL, *Histoire de la Ville de Perpignan*, Paris, 1897 (reed. Paris, 1988); A. FLORENSA, «Les édifices de l'administration publique», a *L'architecture gothique civile en Catalogne*, Paris, 1935, p. 7-27; O. POISSON, «Les édifices du pouvoir civil du Moyen Âge à Perpignan: un rapide bilan patrimonial», a L. ASSIER ANDRIEU, R. SALA (dir.), *La Ciutat i els Poders. Actes del Col·loqui del 8è Centenari de la Carta de Perpinyà (1997)*, Perpinyà, 2000, p. 91-98.

123. De fet, Aybrí havia estat l'impulsor de l'obra; era un burgès de Perpinyà i oïdor de comptes de la Generalitat. Després va ser elegit diputat (1473-1476). A Perpinyà, encara es conserva la seva casa, amb restes medievals.

124. ACA, Generalitat, v. N-110, *Deliberacions, 1449-1455* (1454, 16 octubre).

obra per la casa nova del General construïda a Perpinyà». Encara, el 20 de juliol de 1458 Joan Ferrer rebia poc més de 37 lliures pels nòlits de la pedra tramesa des de Barcelona, mentre que Santacília cobrava 40 lliures i escaig per acabar el paviment i fabricar dos pedrissos.¹²⁵

És probable que s'hagi de relacionar amb aquestes obres l'última àpoca signada per Safont als diputats que he localitzat: data del 20 de desembre de 1456 i arribava a 81 lliures, 11 sous i 4 diners, d'acord amb els comptes presentats per Eimeric de la Via.¹²⁶ El disseny respecta la tipologia de la casa senyorial: en planta, distribució de les estances al voltant del pati central, que integra una escala descoberta d'accés a la planta noble; en alçat, tres pisos que a la façana principal respiren còmodament a través d'una gran porta de mig punt adovellada, emmarcada per dues finestres quadrades a la planta baixa, tres finestres coronelles trífores al pis noble i quatre finestrans, disposats regularment, a les golfes. L'esquema repeteix, simplificant-lo, el de la casa mare de Barcelona. El material de fabricació és la pedra de Montjuïc, que era traslladada en barca.

Ocupat també en les obres de la duana, Safont no devia tenir gaire temps –ni energia, potser– per multiplicar l'activitat professional.¹²⁷ Tot i així, com hem vist, continuà dedicant-se als seus negocis. Només resta recordar que el 15 d'octubre de 1454 visurava la reforma d'una casa del ciutadà Guillem Colom, que havien contractat a escarada per la respectable quantitat de 100 lliures tres mestres de cases: Andreu Pi (abans de convertir-se en mestre major de la seu de Lleida), Bartomeu Olivar i Ferran Gomis. També hi va intervenir el rajoler Fernando de Medina. Acabada la feina, el propietari nomenà visuradors Marc Safont i Andreu Escuder. El seu dictamen no degué agradar a Colom, que elevà una protesta, però a la fi s'avinqué a pagar 34 lliures i escaig. Val a dir que el client coneixia perfectament Safont, perquè totes les cases del Call major de Barcelona –i, per tant, almenys dues propietats de l'arquitecte– estaven gravades amb un cens irredimible propietat del mateix Colom.¹²⁸ No sabem amb exactitud la data

125. ACA, Generalitat, v. N-520, *Cauteles i albarans, 1455-1458* (1456, 12 maig; 1457, 4 març, i 1458, 20 juliol).

126. ACA, Generalitat, v. N-1102, *Manual comú* (1456, 20 desembre).

127. L'atribució a Safont de la casa de Berenguer d'Aguilar, al carrer de Montcada, que qualcú ha avançat, haurà de restar en suspens fins que estudis futurs aclareixin la qüestió.

128. AHPB, 171/8, Joan BRUJÓ, *Manual, 1453-1455* (1454, 21 gener, 16 abril, 8 juny, 15 octubre, 29 octubre i 20 novembre, i 1455, 24 febrer). Probablement es refereixen a la reforma d'una altra casa del mateix propietari, també situada al Call, les nombroses àpoques

de mort de l'arquitecte, que tanmateix va tenir lloc entre el 23 de març de 1458, quan protocol·litza la compra d'un esclau, i el 20 d'abril següent, dia en què el seu fill Joan es declara hereu universal del seu difunt pare en l'acta de nomenament d'àrbitres per resoldre el desacord amb un carnicer sobre un censal mort.¹²⁹

L'òbit de Safont s'esdevé en una conjuntura delicada, ja que coincideix amb l'agreujament de la crisi econòmica de mitjan segle XV i amb l'anomenada època de les torbacions, que es tradueix en la pugna entre la Biga i la Busca per assolir el poder municipal a Barcelona, l'activació del conflicte dels remences, el tràgic episodi de Carles de Viana i, finalment, l'esclat de la guerra civil de la Generalitat contra Joan II. Aquests dramàtics esdeveniments no podien deixar de tenir una incidència directa sobre la producció arquitectònica del país. Però per entendre la situació de la construcció a la segona meitat de segle cal considerar altres aspectes, des de la davallada demogràfica (entre mitjan segle XIV i el darrer quart del segle XV Barcelona va perdre el 60 per cent dels seus habitants) fins a la desaparició dels més importants arquitectes de la generació de Safont (llevat dels que treballen a València), per esmentar dos altres elements ben diferents que convergeixen en una mateixa direcció: la fractura amb unes condicions benignes, si no òptimes, per poder desenvolupar una carrera com la del nostre arquitecte.

signades l'any 1448 a favor d'ell per diferents mestres de cases (Francesc Escala, Berenguer Draper, Marc Ferrer, Blai Percuya, Joan Fontfreda i Antoni Fàbrega), molers, fusters, guixers i rajolers. En nom de Colom, administrava les obres el mercader Pere Rovira, que disposava de 360 florins: AHPB, 171/7, Joan BRUJÓ, *Manual*, 1448-1449.

129. AHPB, Pere SOLER, *Manual*, 9, 1456-1459 (1458, 20 abril). No cal dir que els Marc Safont homònims documentats amb posterioritat a aquesta data es refereixen a parents de l'arquitecte: un nét (que va ser captiu a Bugia), el nebot fuster o un fill d'aquest.

CRONOLOGIA DE MARC SAFONT

1405	maig-desembre	treballa a la seu a les ordres de Jaume Solà
1406	gener-octubre	<i>ibidem</i>
1409	29 octubre	signa una concòrdia amb els seus germans, jurant-se pau perpètua
1410	11 desembre	signa una època de 81 ll. i 6 s. per treballs a la casa del General
1414	6 març	<i>ibidem</i> : signa una època de 34 ll. i 11 s.
1415	4 novembre	<i>ibidem</i> : època de tres jornals per col·locar una reixa
1418	19 desembre	<i>ibidem</i> : època de 15 florins d'or d'Aragó. Visita a la pedrera
1420	31 maig	és nomenat procurador pel seu germà Pere
1421	15 abril	nomena procurador Joan Abadal, causídic de Barcelona
1422	s. d.	és mestre major de la Llotja de Barcelona
	7 març	<i>ibidem</i> : època per pujar a Montjuïc per a obtenir pedra
1423	26 març	nomena procurador el notari Pere Mainer, de Barcelona
	30 juliol	legitima el fill Joan, de 13 anys
	8 novembre	accepta d'aprenent Joan Bonet
1424	s. d.	era ja propietari d'un esclau, Nicolau
	30 juny	es visura l'obra feta per Safont a la casa de la Diputació
	18 desembre	nomena procurador Guillem Puig, mestre de cases
1425	30 gener	signa una època de 126 ll. i 19 s. per obres a la casa de la Diputació
	22 maig	<i>ibidem</i> : època de 200 florins per l'escala principal
	27 juliol	època de 10 florins als diputats per visurar les drassanes
	10 octubre	signa una època de 57 florins per obres a la casa de la Diputació
1426	22 abril	compra un esclau anomenat Jordi, tàrtar, per 70 ll.

	4 juliol	signa una època per reparar una làpida al cementiri de Sant Miquel
1427	17 agost	és prohóm de la confraria de mestres de cases
1428	3 maig	és elegit àrbitre per resoldre el plet d'un mestre de cases
	30 juny	època a la tresoreria reial per pedres de bombardà
1429	14 gener	rep del germà Joan un camp a Valldonzella
	16 gener	compra un esclau anomenat Jordi, xarquès, per 65 ll.
	31 març	compra un censal mort de 73 s. i 4 d.
	s. d.	és prohóm de la confraria per jutjar les moles
1430	6 novembre	és llogater per 3 anys d'una peça de terra del germà Joan
1431	18 gener	és nomenat procurador del germà Joan
	12 abril	signa una època per la compra d'un censal de 55 ll.
	25 abril	és elegit marmessor testamentari pel germà Joan
	25 abril	és elegit marmessor testamentari pel germà Pere
	4 juny	nomena procuradors per cobrar deutes
	12 juny	és nomenat procurador pel seu germà Bernat
	31 juliol	època per fabricar una làpida funerària a Santa Anna
1432	3 gener	actua com a procurador del germà Joan
	8 febrer	<i>ídem</i>
	10 febrer	signa una època pel lloguer d'una casa del carrer Comtal
	7 maig	és propietari d'un censal sobre el dret de pariatge
	22 desembre	signa una època per obres al jardí de la Llotja de Barcelona
1433	2 gener	signa una època a un paller en nom del seu germà Joan
	7 gener	pren possessió d'una casa i obrador al Call
	16 juny	actua com a tutor, amb altres, del nebot Pere Safont
1434	10 febrer	nomena procurador per cobrar censals morts
	24 març	desacord amb el venedor de Margarida, esclava russa
	6 abril	actua com a tutor del nebot Pere Safont
	28 juliol	gratificació dels diputats per haver acabat la capella
1435	18 juny	accepta el sard Gontinus Serra d'aprenent per 4 anys
1436	26 gener	actua com a tutor dels fills del col·lega Joan Pasqual
	13 abril	època al curador de l'heretat del col·lega Joan Vilar
	9 juny	signa una època de 110 s. per la venda d'un censal mort
	27 juliol	signa una època de 24 ll. per la venda d'un censal mort
	9 agost	actua com a tutor de Rafael Tomàs, fill d'un col·lega

- 1437 18 març adquireix un censal mort de 142 ll. i 10 s.
 27 abril àpoca al fill Joan d'un préstec per comprar censal
 13 maig accepta d'aprenent el sard Pere de Serra
 19 juliol el fill Joan és nomenat adjunt del pare a la Generalitat
 17 octubre compra un censal mort de 15 ll.
 12 novembre actua com a tutor de Francina Tomàs, filla d'un col·lega
- 1438 17 febrer ven l'esclava Anna, russa, per 65 ll.
 4 maig compra l'antiga sinagoga major per 50 ll.
- 1439 29 maig accepta d'aprenent Bernat Carrera
- 1440 13 gener testimoni en la venda d'una esclava del pintor T. Alemany
 18 maig és nomenat procurador del fill Joan
 9 juny adquireix un hort prop del portal de Sant Pau per 15 ll.
 2 agost actua com a tutor del nebot Pericó Safont
 22 agost *ídem*: nomena procurador per resoldre un plet
 19 octubre és elegit marmessor del col·lega Guillem Clapers
- 1441 9 gener testament de la seva muller, Francesca Oliver
 9 maig actua com a tutor del nebot Pericó Safont
 5 juny nomena procurador com a marmessor de Miquel Pericàs
 juliol cobra la feina de l'esclau Jordi per a la seu de Lleida
 19 agost nomena procurador el fill Joan
 setembre-octubre cobra la feina de l'esclau Jordi per a la seu de Lleida
 8 novembre virtualment, és nomenat mestre major de la seu de Lleida
- 1442 s. d. manumet l'esclau Jordi (Niba o Niuba) Safont
 15 setembre estableix en emfiteusi l'hort prop del portal de Sant Pau
- 1443 23 juliol adquireix l'esclau Tomàs per 55 ll.
 17 setembre nomena procurador Antoni Metge per cobrar censals
 21 novembre com a tutor seu, col·loca Rafael Tomàs amb un fuster
- 1444 30 juny manté un plet amb l'aprenent Pere Agustí
- 1445 16 febrer nomena procurador el nebot Mateu Safont, notari
 30 abril àpoca pel lloguer de l'hort prop del portal de Sant Pau
 4 maig nomena procurador Pere Gomir, causídic
 12 maig actua com a marmessor del germà Joan
 10 desembre accepta Antoni Salvador, rus, d'aprenent
- 1446 19 juliol nomena procurador el nebot Mateu Safont, notari
- 1447 14 agost transfereix l'esclau Tomàs a Lluís de Navel

- 1448 s. d. inicia les obres de la casa del General de Perpinyà
 11 juliol signa una època de 42 ll. per venda d'un censal mort
- 1449 29 gener manumet l'esclava Margarida
- 1450 15 juliol època de 5 ll., 11 s. i 7 d. als diputats del General
- 1451 24 juny és nomenat procurador general pel fill Joan
- 1452 s. d. treballa en la capella de la Llotja de Mar
- 1453 s. d. *ibidem*
- 1454 10 gener renuncia als drets sobre una casa del nebot Pericó Safont
 7 juny inspecció d'obres de la casa del General de Perpinyà
 15 octubre visura les obres a casa de Guillem Colom
- 1456 13 octubre signa una època per pensions censals que li devien
 20 desembre època de 81 ll., 11 s. i 4 d. als diputats del General
- 1457 27 maig època de 64 ll. per les finestres de la duana de Barcelona
 9 juny compra l'esclava Margarida, xarquesa, per 50 ll.
 13 novembre fa de testimoni en l'acta de lloguer d'una casa
 20 desembre nomena procurador per cobrar un deute
- 1458 31 gener actua com a tutor de la neboda Angelina Safont
 22 març compra l'esclava Caterina, negra, per 45 ll.
 23 març compra l'esclau Joan, sarraí, per 49 ll.
 20 abril el fill Joan actua ja com hereu del seu difunt pare

CERAMISTAS Y VIDRIEROS DE BARCELONA A TRAVÉS DE LOS TESTAMENTOS: ASPECTOS SOCIOECONÓMICOS, SIGLOS XV-XVII

○ M.ª CARMEN RIU DE MARTÍN
UNIVERSITAT DE BARCELONA. CEHI

En el trabajo se estudia la situación socioeconómica de los ceramistas (olleros, jarreros, escudilleros y ladrilleros) y vidrieros de la ciudad de Barcelona y alrededores, a partir de la documentación notarial (testamentos, codicilos e inventarios de bienes) que se conserva en el Archivo Histórico de la Ciudad de Barcelona. El material localizado no es excesivamente abundante, probablemente porque muchas negociaciones se hacían sin acuerdos escritos. Por consiguiente, existen bastantes lagunas, pero a través de estos manuscritos se puede llegar a tener un conocimiento de los artesanos del sector que operaban en la zona (aparecen mencionados los nombres y los perfiles profesionales de algunos indirectamente en los textos de otros) y además se puede deducir su situación o nivel económico aproximado (que en muchos casos no es homogéneo en todos los ramos del sector, ni en todos los individuos, pues se halla condicionado por la posición familiar y por la diferente valoración profesional que tenía un artesano con respecto a otros).

De todos modos, uno de los objetivos que se persigue, a través del análisis de los textos, es conocer su posición socioprofesional y económica, analizando los bienes muebles e inmuebles que poseían, el modo como los conservaban, administraban y transferían a familiares y amigos, o bien los vendían. Asimismo, se observan sus costumbres a través de la documentación:

1) los testamentos nos permiten conocer el modo como eran enterrados, junto a las ceremonias y la situación de los sepelios; cómo se distribuía el capital en misas y obras pías, de qué modo se repartía el patrimonio entre los familiares y amigos, las deudas contraídas por los mismos o los préstamos efectuados;

2) el tipo de objetos que poseían, sus características (valor y estado de conservación) y cómo podían hallarse éstos distribuidos en las diversas dependencias de la vivienda;

3) la selección de bienes, pues en algunos casos las piezas más apreciadas no se vendían o subastaban, sino que se cedían directamente a familiares o amigos; el valor económico de estos bienes se encontraba en rela-

ción con su novedad, uso o conservación, pues junto a las propiedades inmuebles configuraban su patrimonio.

Cabe señalar que los textos correspondientes al siglo XV son menos abundantes, con respecto a los del siglo XVI (primera y segunda mitad). La mayor parte de la documentación manejada corresponde al siglo XVI. Además, el número de ceramistas es mucho mayor que el de vidrieros y esto queda también reflejado, pues la cantidad de manuscritos que hacen referencia a los artesanos del vidrio es menos elevada. Igualmente, se han tenido en cuenta los documentos que hacen referencia a las esposas de ceramistas y vidrieros, porque a través de los mismos se han podido llegar a saber detalles sobre la vida, la posición familiar y otros aspectos de aquéllos. Para las mujeres, aquel podía ser el primero o segundo matrimonio (en algunos casos se volvían a casar con un artesano del mismo oficio), algunas eran viudas, etc. y, por tanto, en los textos queda reflejada su situación personal y los recursos, su nivel social, el grado de integración en el gremio, etc.

El trabajo se estructura en dos partes, que dependen del tipo de documentación analizada: 1) testamentos y codicilos; 2) inventarios. Asimismo, dentro del primer apartado se ha establecido una clasificación y se ha distribuido la información por sectores: olleros, jarreros, escudilleros, ladrilleros y vidrieros, y esposas respectivas. Cabe recordar que la labor de los escudilleros y de los mercaderes del vidrio (se ha encontrado un testamento) tenía una consideración social más elevada que la de los olleros, los jarreros y los vidrieros, siendo la de los ladrilleros la de menor valor. La importancia social de una u otra tarea se halla obviamente en relación con su mayor dificultad técnica y con la mayor destreza que se necesitaba para desempeñarla, por tanto ésta condicionaba la riqueza económica de aquel que la desempeñaba en gran medida. De todos modos, las cualidades personales y otros factores, tales como el matrimonio o las herencias familiares, influían en el modo de vida y la posición de estos artesanos.

Características de los testamentos

En primer lugar, debemos mencionar que los textos del siglo XV son muy escasos. Nos queda un documento correspondiente a un ladrillero y otro a un mercader de vidrio (ambos de la primera mitad del siglo XV), junto al de un jarrero de la segunda mitad del siglo XV. En consecuencia, la mayoría de textos son del siglo XVI.

Existe una serie de caracteres básicos que se repiten a través de estos testamentos. En primer lugar, cabe señalar que el testador, tanto si era hombre como mujer, acostumbraba a realizar el testamento cuando se hallaba gravemente enfermo (no se suele especificar si se trata de una muerte natural o bien por alguna enfermedad grave; tan sólo se ha localizado un manuscrito cuya causa es el padecimiento de la peste) y por lo tanto teme morir. Con el mismo, el testador quiere pagar sus deudas –en caso de que las tuviera– y solucionar los problemas relacionados con su entierro y sufragio –algunos lo dejan todo muy especificado y otros prefieren que sean los albaceas quienes decidan por ellos. A menudo éste reserva una cantidad para obras pías: sufraga oraciones para su alma o la de sus familiares, o bien hace donación a enfermos (el Hospital General de la Santa Creu), niños pobres, mendigos, etc. o a instituciones o cofradías religiosas (la cofradía de Sant Hipòlit, aunque no es una de las donaciones que hallamos anotada con mayor frecuencia), o bien lo realiza por cesión directa a particulares.

Estos textos muestran la existencia de unos albaceas, que son los que se encargan de llevar a cabo las decisiones en grupo o por separado y que solían cobrar una modesta comisión (la mayoría de las veces ésta consistía en 5 sueldos). A veces no consta la suma; en otras, es mayor (si éstos tenían que resolver más aspectos relacionados con el entierro la cifra podía ser más elevada). El número de albaceas acostumbraba a ser de tres personas, entre las cuales se encontraba la esposa o el marido si se hallaba con vida, junto a personas de confianza, que podían pertenecer a diversos estamentos civiles o eclesiásticos. También los notarios cobraban por redactar y firmar los documentos.

A continuación se determinaba el reparto de bienes. Normalmente se elegía un heredero universal y otros que le sucediesen en el caso de que éste no pudiera ejercer su derecho. A la mujer se le devolvía la dote y la legítima, a las hijas se les concedía un dinero que oscilaba entre las 50 y las 100 libras, normalmente destinado a servir de dote matrimonial. Si se trataba del testamento de una mujer, y el marido continuaba vivo, ésta sólo podía decidir con respecto a su propio capital y acostumbraba a donarlo a los hijos y al marido, o a otros parientes.

Aunque existen excepciones, lo normal, tanto en el caso del marido como en el de la esposa, era dejar la herencia a los hijos y, si no los tenían, a otros parientes: hermanos, sobrinos, etc. Si se concedía una suma al cónyuge, estaba condicionada casi siempre a no volver a contraer matrimonio. En ocasiones, se dejaba dinero, ropa u otros objetos a los amigos y personas allegadas, o bien a los criados o personas que habían tenido a su servicio.

Otro aspecto que queda patente es que se reclamaba, a través de los testamentos, el dinero prestado a terceros para el usufructo de los familiares, o bien se destinaba a la iglesia (una parroquia u orden) como intermediaria en el cobro de tal suma y, a cambio, se la hacía beneficiaria del capital. Por el contrario, no son muchos los artesanos con deudas contraídas, aunque en algunos casos los albaceas debían organizar la subasta de bienes para poder pagarlas y para financiar el entierro y sufragios.

Finalmente, existían unos testigos, que solían ser tres personas, aunque algunas veces éstos eran dos o cuatro, y no cobraban por ejercer tal función. Se trataba de personas de confianza o amigos, en ocasiones éstas pertenecían al mismo grupo o a uno de ámbito profesional similar.

Los textos de los testamentos resultan muy reiterativos, algunos se escribieron en latín, aunque la mayoría se encuentran redactados en catalán y no hay ninguno en castellano. En los mismos se indica además el lugar de procedencia y la profesión de sus padres, con lo cual se pueden obtener datos sobre su condición y conocer algunos detalles complementarios sobre la familia: si ésta tenía bienes muebles o inmuebles o si la relación familiar entre cónyuges, hijos y demás familiares era buena. La mayoría cubría los pequeños gastos diarios de subsistencia, pero no solía tener muchas propiedades. Como dato curioso, encontramos a algunos que depositaban su dinero en la «Taula de Canvi» (el Banco de Barcelona) o bien en algún banco privado, con lo cual podían guardar algunos ahorros.

Los ollereros y sus esposas

Es frecuente en esta época que la mujer casada sea designada popularmente por el apellido o sobrenombre del marido feminizado y, en los casos de los estamentos aquí analizados, se observa con cierta normalidad que así ocurre.

Se conservan únicamente tres testamentos sobre el tema, todos correspondientes al siglo XVI: el del ollero Antoni Flamià (1593)¹ y los de las dos esposas de ollereros Beneta (1514),² mujer de Gabriel Sotalell, y Elisabet Joana Urgella (1576),³ casada con Antoni Urgell.

1. Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (AHCB), *Arxiu Notarial*, III, 13, 1593, 4 f.

2. AHCB, *Arxiu Notarial*, III, 3, 1514, f. 44r.-v.

3. AHCB, *Arxiu Notarial*, III, 10, 1576, 2 f.

Antoni Flamia era hijo de un campesino de Sant Celoni (obispado de Barcelona) y, por tanto, no había proseguido el oficio paterno. Elige como albacea, entre otros, a su esposa, Paula Flamies, y a un ollero llamado Rafael Mates, por consiguiente, una persona del mismo ámbito profesional. En cuanto a las dos señoras de ollero, Beneta y Joana, ambas fallecen antes que sus respectivos maridos. Los documentos reflejan que éstas disponían de dinero para pagar sus deudas y el entierro. Todo ello fue realizado de acuerdo con el derecho catalán y conllevó la cesión, como era costumbre, del resto de sus bienes a los hijos y no al marido.

Antoni Flamia y Elisabet Joana Urgella piden a los albaceas que en el momento de su muerte se celebren las tres misas acostumbradas o triduo y la del aniversario de defunción, normalmente cifradas en el pago de 1 dinero por misa. En cambio, Beneta Sotalell prefiere que sea llevado a cabo un treintanario de Sant Amador (que siempre corresponde a 33 misas celebradas en días seguidos por el alma del difunto).

Antoni Flamia es enterrado en la sepultura reservada a los cofrades de la Santa Espina de la Iglesia de Nostra Senyora del Pi, como Beneta Sotalell, aunque la última prefiere ser enterrada en la misma tumba que sus hermanos. De modo distinto, Elisabet Urgella considera oportuno que se la sepulte en el vaso de los cofrades de Santa Eulàlia, cofradía a la que pertenece.

El ollero Flamia paga, a proporción, una cantidad mucho más elevada que estas mujeres: 25 libras para las misas que tuvieran lugar en la parroquia de Nostra Senyora del Pi, además de 5 sueldos para los niños huérfanos de esta parroquia, 5 sueldos por derechos parroquiales (como era normal) y 5 sueldos para favorecer a los enfermos del Hospital General de la Santa Creu. No es comparable con la suma que destina Beneta Sotalell a tales fines: 5 libras son para el treintanario mencionado, 30 sueldos los dona a los presbíteros de la Iglesia de Nostra Senyora del Pi, 5 sueldos a los albaceas y 2 sueldos con 8 dineros se destinan a derechos parroquiales. Asimismo, Elisabet Joana Urgella cede 15 libras a sepultura y sufragios y deja 10 sueldos a los niños huérfanos del Hospital General de la Santa Creu. Vemos que sólo en un caso consta el pago a los albaceas y en dos se abona el derecho a la parroquia, aunque sean enterrados en la misma. A veces, como se podrá comprobar, pagan el citado derecho no obstante elegir sepultura en otro cementerio.

Por lo que se refiere a la cesión de sus bienes, Antoni Flamia devuelve la dote correspondiente a 80 libras a su esposa y añade 40 libras que aportó al matrimonio en concepto de «*escreix*». De los tres hijos que tiene, nom-

bra heredero a Joan Pau y deja a Gasparó (de 17 meses) los 10 sueldos anuales correspondientes al censo de una casa situada en la calle Tallers de Barcelona e hipotecada por valor de 15 libras. Al tercer hijo, concebido pero sin nacer todavía, le van a pertenecer 100 libras en caso de que sea una niña y 50 libras si se trata de un varón.

En su testamento, Beneta Sotalell, designa heredera universal a su hija Eulàlia Jerònima y le deja la legítima, que suma 8 libras. Su marido, Gabriel Sotalell, todavía vivo, deberá actuar como administrador de estos bienes y, si ésta no tuviera hijos o muriera joven, correspondería la herencia al padre de la difunta Beneta, llamado Antoni Cartró (aunque no es frecuente ceder el patrimonio a los padres).

Por el contrario, Elisabet Joana Urgella, nombra herederos por partes iguales, aunque tampoco es lo más común, a sus cuatro hijos: Antoni Montserrat, Antoni Benet, Caterina Elisabet y Margarida Joana. Como dato curioso a tener en cuenta, las dos esposas dejan al marido como tutor y administrador, pero no quieren cederle el capital por temor a que éste vuelva a contraer nuevo matrimonio. En ambas ocasiones, éstas disponen de una cantidad de dinero inferior a la del ollero Antoni Flamia, y es posible que se deba a que únicamente pueden ceder su propio patrimonio, no el que poseen conjuntamente con su esposo.

Los jarreros y sus esposas

Los jarreros

El número de jarreros localizados asciende a cuatro: Bernat Marquès (1489),⁴ hijo de un payés de Vistabella (del Maestrazgo, en el Reino de Valencia), Joan Massó (1575),⁵ hijo también de un payés de Ribes (obispado de Barcelona), y los hermanos Joan Bonet (1570)⁶ y Antoni Bonet (1578),⁷ naturales de Mallorca, hijos de un maestro de casas o constructor de viviendas.

4. AHCB, *Arxiu Notarial*, III, 2, 1480-1489, 4 f., el testamento, y 5 hojas sueltas, el inventario. Se hizo subasta de bienes, pero no se explica.

5. AHCB, *Arxiu Notarial*, III, 10, 1575, 5 f.

6. AHCB, *Arxiu Notarial*, III, 9, 1570, 2 f.

7. AHCB, *Arxiu Notarial*, III, 11, 1578, 4 f.

Cabe señalar que los padres de los dos primeros eran de origen campesino y, por tanto, éstos habían acudido a la ciudad con la intención de aprender un oficio. Si tenemos en cuenta los tres documentos, se observa una tendencia a desplazarse desde Valencia (a finales del siglo XV), desde Mallorca (a mediados del siglo XVI), o desde los alrededores de la ciudad a Barcelona en busca de una mejor situación profesional y económica.

En cuanto a los albaceas, en los tres testamentos se halla presente la esposa y, además, personas de otros oficios artesanos más o menos próximos. Actuó como albacea para Joan Massó el escudillero Antoni Mestre, y en el de Joan Bonet, casi todos los representantes eran ceramistas: Antoni Nadal (escudillero), Miquel Mates (jarrero) y su hermano, Antoni Bonet, también jarrero. Finalmente, en el de Antoni Bonet se nombra como albacea, entre otros, al escudillero Rafel Passoles, persona perteneciente a una conocida familia de artesanos del sector. Como se ha podido observar, no siempre se indica la suma que habían percibido, lo normal era de 5 sueldos, pero los mallorquines no lo especifican. Los albaceas, y también los testigos que aparecen al final, solían ser personas del mismo ramo o parecido, pero no existe una normativa al respecto y era corriente que pertenecieran a diversos estamentos sociales (señores, notarios, payeses, etc.), pero se hallaba establecido que estos testigos no recibieran honorarios.

Los entierros no eran idénticos, sino que existían diferentes criterios sobre el lugar donde debían ser sepultados. El cementerio parroquial era la opción más común, pero muchos preferían otros sitios. Bernat Marquès es enterrado en la Iglesia de Nostra Senyora del Pi y paga para tal servicio 5 sueldos. Además, entrega 33 sueldos para la celebración de las misas de Sant Amador (es el conocido treintanario de 33 misas durante 33 días consecutivos), les da 10 sueldos por ser de la parroquia, cede igualmente 5 sueldos a la Iglesia del monasterio de Santa María de Jesús de Barcelona y 5 sueldos a la Catedral de la citada ciudad. Muy diferente es el planteamiento de Joan Massó, que pertenece a la parroquia de Sant Jaume y pide ser enterrado allí. Solicita la celebración del triduo (las 3 misas del entierro) en la misma y la del aniversario de su muerte, por las que paga 12 libras y otorga 5 sueldos por ser parroquiano, dejando a su mujer plena libertad para que ordene la celebración de otros sufragios. En el caso de los hermanos Joan Bonet y Antoni Bonet, el primero es enterrado en el Monasterio de Nostra Senyora dels Àngels y destina 20 libras para su sepultura, además quiere que sea celebrado el treintanario de Sant Amador en la misma iglesia. Su hermano Antoni Bonet muere ocho años después y su deseo es ser enterrado en el monasterio donde yacen los cofrades de Sant

Hipòlit (era la cofradía de los ceramistas y, por tanto, del ramo de los escudilleros) y, si esto no fuera posible, su voluntad consiste en realizar el sepelio en su parroquia de Sant Jaume. Debido a que el último documento se halla en mal estado, no se puede saber la cantidad abonada, pero se menciona el deseo de que se digan misas en la capilla del Comendador y en la iglesia de Nostra Senyora del Pi.

En cuanto a los aspectos relacionados con la cesión de bienes, es preciso afirmar que Bernat Marquès dona el capital que tenía en Vistabella a la mujer, hermanas e hija (no se especifica nada más al respecto). A su hermana Margarita le entrega 100 sueldos en moneda de Valencia para que los deposite en la «Taula de canvi» (el banco de la ciudad de Barcelona) y con éstos pueda obtener un rédito. Asimismo, reparte dinero entre una doncella Aldonsa —que vive con ellos—, a la que concede 47 sueldos, y a su ahijado, al cual otorga 30 sueldos, pues éste chico era hijo de Vermell, otro jarrero de la población de Ametlla, pero posiblemente se hallaba trabajando con Marquès, hombre prestigioso por lo que parece. Otro aspecto digno de mención es que cede el dinero que le debían a diversas iglesias (estas instituciones tenían que cobrar a los particulares que se hallaban en deuda con él): a la de Sant Miquel de la Guàrdia les transfiere 7 sueldos, junto a 4 «*mitgeres*» (medida catalana) de trigo mezclado, que debe pagarles el alcalde señor Forner, junto a 10 sueldos por una olla de cobre que se depositará en el «*bací dels pobres vergonyants*» (plato de los pobres vergonzantes); los 9 sueldos que tenía que pagar la «*castlana*» (castellana o mujer del guardián del castillo) por el precio de una «*mitgera*» de trigo; a la parroquia de Sant Pere de l'Ametlla dona los 60 sueldos que le adeuda Vermell por un préstamo que le hizo, y a la Iglesia de Vallfogona, los 11 sueldos que le debía el señor Sala. Así delegaba a las iglesias la función de percibir las cantidades que le correspondían al jarrero. Éste perdona las demás deudas, entre las cuales se halla una espada que vendió y no le remuneraron su coste. Indirectamente puede observarse que se trataba de una persona generosa y poco interesada que no cobraba de inmediato las ventas, cesiones o intercambios, aspecto que no hallamos expresado en otros textos. Marquès cede el dinero a la familia de acuerdo al modo acostumbrado: a la mujer, Antígona, le devuelve las 30 libras de dote y deja heredero universal al futuro hijo, concebido, pero todavía sin nacer; a la hija Rafaela (de 2 años) le dona 30 libras, junto a la casa donde viven. Quiere además que la prometan en matrimonio cuando llegue a la edad de 4 años. Rafaela, si su hermano no llega a nacer, tendrá todos los derechos a la herencia y los bienes de ésta pasarán al hijo varón que ella engendre. Hay una gran previ-

sión de detalles en su testamento, pues en caso de muerte de la esposa, quiere que sea su cuñado Pere Vendrell de Sant Boi quien se haga cargo de sus hijos.

Por su parte, Joan Massó designa de modo sucesivo la herencia. Casado en segundas nupcias con Caterina, la hace heredera hasta que muera, si ella acepta no volver a casarse. También le devuelve la dote de 80 libras y 1 dinero; junto a 66 libras, que ésta percibió de su madre, Magdalena Roja, en concepto de ropas y bienes. Nombra dos tutores para sus hijos, previendo que la esposa pudiera morir prematuramente. Tenía dos hijos del primer matrimonio con Elisabet, Paula e Hipòlit, y del segundo con Caterina una hija, Àngela o Angeleta. El hijo va a ser el heredero universal a la muerte de la segunda esposa y, si no pudiera efectuarse esta voluntad, la herencia se dividiría en partes iguales entre las dos hijas. A Paula, debido a que ya estaba casada con el escudillero Carles Franc, le corresponderían sólo 10 sueldos, y a Àngela 150 libras como dote para su matrimonio, una cantidad bastante elevada dentro del sector de la cerámica.

Se observa como las dotes que pueden destinar tanto el valenciano Bernat Marquès como el catalán Joan Massó para las respectivas bodas de sus hijas son bastante elevadas, en comparación con las que se mencionaban en los testamentos de los hermanos mallorquines Joan y Antoni Bonet. Probablemente, Bernat Marquès pudo enriquecerse al trabajar la cerámica en Barcelona, pues trasladó el estilo y la técnica valencianas a estas tierras y, aunque conste como jarrero, es muy probable que también fuera escudillero de obra blanca, con decoraciones finas.

En cuanto a los hermanos Bonet, Joan, probablemente mayor, le concede 20 libras a su mujer por los buenos servicios recibidos y le devuelve la dote y «*escreix*». Además, a su hija Joana, aunque ya está casada, le dona 25 libras. Los demás bienes los cede a su hermano, el jarrero Antoni, a quien también transfiere 50 libras. No es partidario de hacer a su esposa heredera, pues teme que su patrimonio pase a pertenecer a su cuñado. El hermano Antoni, en su testamento, casado con Caterina, encarga a ésta la custodia de sus cosas mientras viva, y hace heredero de todos los bienes a su otro hermano apellidado Bonet, del cual desconocemos su nombre. La hija, Francesca Eulalia, deberá ser protegida por Caterina y su hermano. No se incluyen más cláusulas, pero de los textos puede deducirse que económicamente Joan tenía más bienes y más dinero que Antoni.

Cabe destacar que es probable que Bernat Marquès, que ya tenía propiedades en Valencia, se enriqueciera trabajando como ceramista en la localidad de Barcelona. Ciudad en la que también ejercían su labor los herma-

nos Bonet de Mallorca y el jarrero Joan Massó. Encontramos un ejemplo de matrimonio dentro de un ramo laboral próximo: Paula, hija del jarrero Masó, se ha casado con el escudillero Carles Franc.

Las esposas de los jarreros

Se han encontrado dos documentos. En uno consta Eulàlia, como mujer de Gabriel Lenyador (1506),⁸ y en el otro Elisabet, casada con Climent Folguer (1526).⁹ Ambas fallecen antes que sus respectivos maridos y poseen bienes propios.

Eulàlia, a pesar de que muere con anterioridad a su esposo, dona todo su patrimonio a la iglesia, por tanto hace a esta institución heredera universal; pide que sean vendidas las tres casas que tiene en Barcelona: una se halla situada en la Baixada de Sant Miquel, la otra en la calle Calderers (cerca de la Plaza Trinitat) y la última está cerca de la segunda. Se reserva dinero para su entierro y para causas pías, y lo paga todo de sus propios bienes. Abona a los notarios 40 libras y es posible que no tuviera hijos, pues no aparecen mencionados en los papeles testamentarios.

Elisabet, por su parte, deja sus bienes a sus hijos Àngela y Pons. Quiere que sea Pons quien se encargue de llevar a cabo el inventario y la subasta de objetos, para que el dinero recogido se emplee en el pago de la dote de su hija, cuando ésta contraiga matrimonio con Joan Pla. El documento se lleva a cabo en la calle Ollers Blancs, hecho que nos lleva a suponer que su marido, Climent Folguer, tenía el taller o vivienda en aquel lugar y que, además de hacer jarras, se dedicaba a producir obra de esmalte blanco estannífero con decoraciones.

Los escudilleros y sus esposas

Los escudilleros

En cuanto a este sector, se han hallado diversos testamentos: dos pertenecen a la primera mitad del siglo XVI y otros cinco a la segunda mitad del citado siglo. Éstos corresponden a: Joan Trulles (1517),¹⁰ hijo de un

8. AHCB, *Arxiu del Veguer, Testamentos, XIX, 2, 1459-1577*, p. 24v. y 25r.

9. AHCB, *Arxiu Notarial, III, 4, Testamentos, 1525-1529, 1526*, 2 f.

10. AHCB, *Arxiu Notarial, III, 4, Testamentos, 1516-1519*, 2 f.

sastre de la Seu d'Urgell, Joan Vidal (1546),¹¹ Damià Moner (1567),¹² Miquel Carnicer (1569),¹³ hijo de un pelaire o industrial lanero de Barcelona, Joan Farran (1574),¹⁴ Antoni Nadal (1576),¹⁵ hijo de un payés de Sant Quirze, de la baronía de Sant Vicenç, y Joan Casapera (1597),¹⁶ que curiosamente era hijo del escudillero barcelonés Bartomeu Casapera. Queda reflejada en la documentación, cuando se tienen en cuenta los lugares de procedencia de éstos y sus familias, que muchos se habían trasladado desde poblaciones cercanas a vivir a Barcelona; así, Joan Trulles procedía de la Seu d'Urgell y Antoni Nadal de Sant Quirze (población cercana a Barcelona). En los demás casos no se especifica, o bien habían nacido en la ciudad. Como dato significativo se puede indicar que Joan Casapera prosiguió el oficio del padre.

Asimismo, los tres albaceas no constan en el texto de Joan Trulles, pero sí en el de Miquel Carnicer, en el mismo se ha incluido además de la esposa (lo cual es muy normal), el escudillero Pere Miralles y el jarrero Rafel Mates, ambos barceloneses. Del mismo modo, Antoni Nadal elige al escudillero Miquel Carnicer y a su propio hijo, Antoni Gaspar Nadal, también escudillero. Vemos que Miquel Carnicer se presta a resolver cuestiones del entierro de Antoni Nadal, pues o bien era su hombre de confianza, o bien eran muy amigos. Por lo que se refiere al aspecto de los honorarios, Joan Trulles abona 10 sueldos a los albaceas, Joan Vidal y Antoni Nadal pagan los 5 sueldos que se suelen dar, y Joan Casapera 15 sueldos. Por consiguiente, la cantidad es muy diversa. Como dato significativo, Joan Farran sólo les deja 3 sueldos.

En cuanto al lugar donde fueron enterrados, éste difiere: Joan Trulles elige la capilla del Capítol de la Catedral de Barcelona, pide que se le digan misas mediante la suma obtenida de la subasta de bienes; Joan Farran también es enterrado en la Seu de Barcelona y deja, como derechos parroquiales, 3 sueldos a su parroquia, aunque no se especifica cuál es ésta. Cabe recordar, que la Catedral era la parroquia mayor o de todos, independien-

11. AHCB, *Arxiu Notarial*, III, 6, 1526, 2 f.

12. AHCB, *Arxiu del Veguer, Testaments*, XIX, 3, 1459-1577, p. 39r.

13. AHCB, *Arxiu Notarial*, III, 8, 1569, 4 f.

14. AHCB, *Arxiu Notarial*, III, 10, 1574, 3 f.

15. AHCB, *Arxiu Notarial*, III, 10, 1576, 3 f.

16. AHCB, *Arxiu Notarial*, III, 13, 1590, 8 f. Se conservan dos testamentos, uno de 1590 y otro, que es una revisión del anterior, de 1597.

temente de la que les correspondía por razón de domicilio. Tampoco Joan Vidal desea ser enterrado en su parroquia, sino en el monasterio de Frares Menors, en el túmulo reservado a los frailes y vestido de franciscano (era una costumbre frecuente, que probablemente guardaba relación con la profunda religiosidad y generosidad del difunto); en la misma iglesia quiere que se lleve a cabo el triduo y la misa de aniversario, junto a otras obras pías por la cantidad de 12 libras y el treintanario de Sant Amador. Por lo que se refiere a Joan Vidal, pertenecía a la parroquia de Sant Jaume y pagó el derecho de parroquia correspondiente a 5 sueldos.

Igualmente, Joan Casapera es enterrado en el monasterio de Frares Menors ataviado con el hábito de franciscano y lega 70 libras para obras piadosas y misas, suma bastante considerable: entre su voluntad se halla la celebración de un triduo y la misa de aniversario, dos misas solemnes con órgano, otra el día de la Asunción de la Virgen y una más el día de la Ascensión del Señor, junto a todas las misas que sea posible con la cantidad asignada. Le gustaría que fuese llevado a cabo el treintanario de Sant Amador en el altar de Sant Agustí de la iglesia-monasterio de Sant Jeroni de la Murtra y en el de Sant Jeroni de «*la Bron*» (Valle de Hebrón), cuyas sedes se encontraban situadas en las afueras de Barcelona. Aunque no se puede afirmar con rotundidad, es muy probable que Joan Vidal y Joan Casapera fueran hombres muy piadosos y con una conciencia social de la pobreza y la enfermedad, pues destinaron tras su muerte limosnas a obras piadosas. Aspecto que no se observa de un modo tan señalado en otros testamentos. Joan Vidal dejó 5 sueldos para los enfermos del Hospital General de la Santa Creu, acto que se daba con frecuencia, y otros 5 sueldos los destinó a la cofradía de Sant Hipòlit, de la cual era miembro. En cambio, Joan Casapera dona 30 sueldos al Hospital General de la Santa Creu, 20 sueldos a los pobres vergonzantes («*pobres vergonyants*») de la parroquia de Sant Jaume y 20 sueldos a los pobres de la prisión.

Por su parte, Miquel Carnicer pide ser enterrado en el monasterio de frailes de la Mercè (orden mendicante de los mercedarios) y lugar destinado entonces a los cofrades de Sant Hipòlit, lo cual muestra que en aquellos momentos la sede de los escudilleros se hallaba situada en aquella parroquia.

Damià Moner, por su parte, destina 25 libras a los albaceas para que sean éstos quienes determinen los preliminares y lleven a cabo el entierro, misas y oraciones por su alma, sin especificar en su testamento el sitio, pues la iniciativa la deja en manos de sus albaceas. Igualmente, Antoni Nadal permite que sean éstos los que tomen las decisiones pertinentes sobre el sepelio y cede 5 sueldos a su parroquia de Sant Jaume por ser parroquiano de la misma. Es

probable que ambos fueran de mentalidad más despreocupada y no dieran tanto valor a las cuestiones religiosas ni a las vinculadas con la muerte.

Antoni Nadal, Joan Vidal y Joan Casapera pertenecían todos a la parroquia de Sant Jaume (situada cerca del Palau de la Generalitat); por tanto, debían vivir en la misma zona, y ser vecinos.

En cuanto al tema de la cesión de bienes o herencia, Joan Trulles, como es acostumbrado, devuelve la dote, sin especificar cual era la suma, y 5 libras (de «*escreix*») a su mujer Elisabet. Ésta va a ser la administradora de los cuatro hijos: Antoni, Bartomeu, Mariana y Benedicta; hace heredero universal a Bartomeu, y a Antoni le reserva 20 libras. En caso de que Bartomeu muriera, el capital de la herencia se transferiría a las dos hijas.

Joan Vidal devuelve la dote de 100 libras a su esposa Càndia y la instituye heredera universal. Ambos no tenían hijos, pues el resto de los bienes los otorga a sus dos sobrinas ya casadas: Caterina Eulàlia y Francina, a quienes dona 5 libras respectivamente. Probablemente Damià Moner tampoco había tenido descendencia, pues su testamento es muy sucinto, y en éste tan sólo consta que deja heredera universal a su mujer Elisabet.

Miquel Carnicer cede la herencia a su esposa Elisabeth, la cual puede disponer libremente de los bienes mientras viva, a no ser que se vuelva a casar (hecho que se daba con mucha frecuencia), no se indica la devolución de la dote, ni de la legítima. A su hermana también llamada Elisabeth la hace tutora de los hijos, en caso de muerte de su mujer, y le concede 25 libras. La hermana se hallaba casada con el escudillero Pere Miralles, por tanto pertenecían al mismo ámbito profesional. Carnicer tenía tres hijas: Francina Bonaventura, Eulàlia Mónica (de 13 años) y Paula, a cada una de las cuales les transfiere 85 libras en concepto de dote. Además, el heredero universal va a ser el hijo Francesc Bernat Pau, y si éste muriera joven la herencia correspondería a las hijas en tres partes iguales.

Por su parte, Joan Farran devuelve, como es normal, la dote de 80 libras y el «*escreix*» a su mujer Aldonsa. Traspasa la herencia a su hijo Martí (de 9 meses) y a su prima Joana Carlana le regala 40 libras.

Antoni Nadal, de modo similar a otros, liquida las deudas y devuelve a su segunda esposa, Francina Nadala, la dote, que ascendía a 67 libras. Conservaba de un primer matrimonio con Eleonor Nadala, dos hijos: Antoni Gaspar, al cual destina la herencia, y Francina, a quien deja 40 libras de dote para su boda; si ésta tiene hijos, el dinero deberá pasar a ellos pero, si no los tuviera, la mitad (20 libras) sería para su hermanastro (no se especifica el nombre). La situación económica de Nadal no debía ser muy buena, puesto que para conseguir el dinero se ve obligado a arrendar unas casas que

tenía al lado de la que vivía mediante el cobro de un censo anual. A través de este medio podría pagar las deudas que había contraído con las siguientes personas: a la viuda Albona, 49 libras; a la cofradía, 8 libras; a cada escudillero de la cofradía, 2 libras; a Llorenç Molera, presbítero, 6 sueldos y 7 libras; al señor Salvador de Sant Cugat, 4 libras; a su propia mujer, 5 libras; al señor Esteve Domingo, presbítero que vivía junto a su casa, 25 libras que le debía su hijo; a Sastre, 10 libras, y al señor Ribes, de Sant Feliu, 8 libras (de «*garbons y presses*»).

Finalmente, Joan Casapera retorna la dote de 300 libras a su esposa, junto con las dos cajas con lino, lana y seda. Pide que sus bienes sean subastados para el pago de esta suma y para que se lleven a cabo las correspondientes misas de triduo y aniversario de la muerte, no sólo para sí, sino para su esposa y padres. Ambos no tienen hijos y, por consiguiente, el dinero lo van a percibir otros familiares. Al sobrino de su mujer, Jaume Colom, también escudillero, le concede 25 libras que va a recibir dos años después de su muerte y a Eulàlia (hija de Pau Navarro), unas faldas y sayo (vestido o traje ajustado al cuerpo) de Courtray cuando se case; a Francesc Colom, de Sant Boi, le restituye las 52 libras de dote de su primera esposa; a Marquesa Coloma, doncella, le transfiere 6 libras procedentes de un legado de su mujer, y a Pau Oriol, 76 libras para el cumplimiento de un censal por el cual tenía que pagar 76 sueldos anuales. Además del dinero correspondiente a 27 sueldos anuales que debería abonar a los propietarios de la capilla de Sant Sever por un censal de 6 libras (el texto nos permite deducir que aunque nunca habían pagado tal censo, quiere que ahora sea devuelta la cantidad adeudada).

De lo expuesto se concluye que Joan Trulles, Joan Vidal, Damià Moner, Miquel Carnicer y Joan Farran no tenían propiedades o bienes inmuebles, sólo se hallaban en posesión de una suma de dinero ahorrado y vivían al día. No se sabe si era de su propiedad la casa donde habitaban. En cambio, Antoni Nadal tenía la posibilidad de arrendar las casas contiguas a la suya para sacarles un rédito. Quien había contraído numerosas deudas era Joan Casapera, hijo del escudillero Bartomeu Casapera, que además tampoco gozaba de bienes propios. Hemos visto, en el apartado anterior, que entre los jarreros, había algunos con bienes inmuebles, como es el caso de Bernat Marquès, quien procedía de la zona de Valencia y vivía holgadamente.

Es muy probable que se conocieran entre ellos, pues encontramos ceramistas que actúan como testigos en los testamentos de otros: Antoni Nadal lo es en el de Joan Massó, jarrero; Joan Trulles, escudillero, figura en el testamento de la esposa de Joan Codina. En el de Antoni Nadal aparece

como albacea Miquel Carnicer, escudillero (como ya se ha mencionado); en el de Miquel Carnicer consta Rafael Mates, jarrero, como albacea, aunque él se califica como ollero en su propio testamento. Es posible que estas pequeñas confusiones se debieran a que no existía una clara delimitación entre la actividad del ollero y del jarrero, ni entre la del jarrero y escudillero, pues los jarreros podían fabricar obra blanca de estaño; así, por ejemplo, se observa en el testamento de la esposa del escudillero Joan Codina, aunque Joan Farran se consideraba a sí mismo escudillero, allí se le califica de jarrero. Probablemente entre los citados y los ladrilleros se daba una definición laboral más estricta de su tarea, debido a que los últimos se dedicaban estrictamente a asuntos vinculados con la construcción.

Las esposas de los escudilleros

Hemos podido encontrar siete documentos correspondientes a la primera y segunda mitades del siglo XVI, aunque existe uno de principios del siglo XVII que también se ha incluido. Son los de Francina, mujer de Simon Faiol (1505),¹⁷ quién todavía se halla con vida, y cuatro textos en los cuales el marido ya ha fallecido y ellas han enviudado: Eufrasina Serdana (1525),¹⁸ mujer de Joan Serdà; Joana (1542),¹⁹ casada con Joan Codina; Catarina Albano (1582),²⁰ viuda de Jaume Alba, y Paula Costa, esposa de Felip Costa (1636).²¹ Existen dos señoras que habían estado casadas en primeras nupcias con un escudillero, enviudaron y habían vuelto a contraer matrimonio con otro escudillero; se trata de Àngela Brianda (1583),²² viuda de Gabriel Font y después esposada con Antoni Calvo, y Lucrècia Cardenyas (1593),²³ cuyo primer marido era Pau Casasús y luego se casó con Bartomeu Cardenyas.

Por los testamentos se conoce que Francina deja a sus albaceas la responsabilidad de ultimar los detalles de su sepelio, aunque pide ser enterra-

17. AHCB, *Arxiu Notarial*, III, 3, 1505, 2 f.

18. AHCB, *Arxiu Notarial*, III, 4, 1525, 8 f.

19. AHCB, *Arxiu Notarial*, III, 3, 1542, 1 f.

20. AHCB, *Arxiu Notarial*, III, 11, 1582, 4 f.

21. AHCB, *Arxiu Notarial*, III, 12, 1586, 6 f. El documento se hallaba en una carpeta equivocada.

22. AHCB, *Arxiu Notarial*, III, 12, 1583, 6 f.

23. AHCB, *Arxiu Notarial*, III, 13, 1593, 4 f.

da en la iglesia de Nostra Senyora del Pi y destina la cantidad de 10 libras a tal fin; paga además 3 sueldos de derecho parroquial y considera que la cantidad sobrante debe destinarse a sufragios y obras piadosas. Dos de estas señoras quieren ser enterradas en el monasterio de Frares Menors: Eufrasina Serdana concretamente en el sitio destinado a los cofrades de la cofradía de Sant Nicolau, junto a su difunto marido, hijos y madre; por tanto, paga 30 libras, que incluyen además el característico triduo y la misa de aniversario de la muerte. Asimismo, cede 20 sueldos anuales a la iglesia de Nostra Senyora del Pi para que pueda ser construido el retablo del altar mayor hasta llegar a abonar la cantidad de 20 libras (transfiere el rédito de un negocio que tenía con el señor Belloch, joyero de Cervera). Francina pertenecía a esta última iglesia mencionada y paga la tasa acostumbrada por derechos de parroquia correspondiente a 5 sueldos y pide sean celebradas las misas de Sant Amador en su nombre en la iglesia del monasterio de la Mercè, por las que concede 33 sueldos, y quiere que por la misma suma le sea efectuado un treintanario en la iglesia de la Virgen Maria de Montserrat y aún otro treintanario en Sant Pere de les Puelles.

Joana, casada con Joan Codina, es enterrada también en el monasterio de Frares Menors en el túmulo destinado a los representantes de la cofradía de Sant Nicolau y destina 16 libras a este fin. Distribuye más dinero, pues quiere sean celebradas las misas de Sant Amador con 28 sueldos. Es preciso señalar que el treintanario de misas era una costumbre bastante arraigada. De ahí que también Paula Costa, mujer de Felip Costa, quisiera que se le realizara uno en la parroquia de Sant Jaume, junto a las 200 misas no solemnes que habían de ser celebradas en el altar mayor de la citada parroquia, concediendo para ello la remuneración acostumbrada.

Asimismo, Catarina Albano, a petición suya, es enterrada en la parroquia de Sant Jaume, en la capilla de Nostra Senyora del Pilar, en el lugar donde se hallaba el cadáver de su marido y, para obtener esta gracia y algunas misas para su alma, cede 15 libras.

Àngela Brianda, la viuda de Gabriel Font, casada en segundas nupcias con Antoni Calvo, quiere ser sepultada en la parroquia de Santa Maria del Mar en el sitio reservado a los cofrades del Cos Preciós de Crist. Abona 15 libras para el triduo y la misa de aniversario; pide, además, que se lleven a cabo misas en el altar de la Santa Espina de la iglesia citada, y otras 3 misas más en el altar mayor de Nostra Senyora de Palau.

Igualmente, Lucrècia, viuda de Pau Casasús y casada luego con Bartomeu Cardenyas, dice que le gustaría ser enterrada con su difunto marido Pau, pero no se indica el recinto en el cual éste fue enterrado, entregando

25 libras para la sepultura y los legados píos. Entre sus voluntades se hallan la celebración de 5 misas en los altares privilegiados, junto al acostumbrado treintanario de Sant Amador, el triduo del entierro y la misa del aniversario de fallecimiento.

Tal y como se puede observar a través de los textos, es del agrado en tres de estas mujeres el ser sepultadas con su marido: Eufрасina Serdana, Catarina Albano y Lucrècia Cardenyès. Aunque casi en ninguna ocasión consta la suma que abonan a sus albaceas por los servicios que éstos les prestan. Existe la excepción de Eufрасina Serdana, pues se menciona el pago de 10 sueldos para tal finalidad.

A través de los testamentos se aprecian dos aspectos básicos:

1) Un incremento en el número de misas celebradas por las esposas de los escudilleros con respecto a éstos. Así, por ejemplo, Catarina Albano, especifica la voluntad de que sean llevadas a cabo 50 misas: 10 en el altar mayor de la iglesia de la Santísima Trinidad, 10 en el altar mayor de la iglesia de Nostra Senyora de Palau, 10 en el altar de la Santa Espina de la iglesia de Nostra Senyora del Pi, 10 en el altar mayor de la iglesia de Nostra Senyora dels Àngels y otras 10 en la iglesia de Sant Jaume, por las cuales va a dar la cantidad que se solía percibir.

2) Hay un ligero incremento de dinero destinado a obras pías. Existen una serie de instituciones, organizaciones, iglesias y personas a las cuales iban a parar tales fondos. Cabe citar las siguientes: a) una de las más comunes era el Hospital General de la Santa Creu para los enfermos (Francina, mujer de Simon Faiol, concede 20 sueldos; Eufрасina, esposa de Joan Serdà, 10 sueldos; Àngela Brianda, casada con Gabriel Font, 5 sueldos; Lucrècia Cardenyès, 5 sueldos, y Catarina Albano, 5 sueldos); b) los niños huérfanos, a los cuales tres de ellas dan dinero: Catarina Albano, 20 sueldos; Lucrècia Cardenyès y Àngela Brianda, 5 sueldos cada una; c) la cofradía de Santa Eulalia, situada en la Seu de Barcelona; a la misma, Àngela Brianda devuelve una deuda y Catarina Albano y Joana Codina le otorgan 5 libras cada una también; d) directamente a la Catedral, sin especificar a qué altar va destinado, lo hace Francina, casada con Simon Faiol; e) los pobres vergonzantes, ámbito en que es Lucrècia Cardenyès quien cede 5 sueldos a los que frecuentan su parroquia; f) era normal también realizar donaciones a iglesias: a la de Sant Jaume, Francina, mujer de Simon Faiol, da 5 sueldos y, a la iglesia de Santa Maria del Mar, entrega Àngela Brianda 26 libras; g) la cofradía de Sant Hipòlit, aunque solamente Francina, esposada con Simon Faiol, da 5 sueldos, pero hemos visto en apar-

tados anteriores que era una práctica corriente; h) la bulla de la Santa Croada, que consistía en la donación de una suma fija para colaborar en las guerras de Tierra Santa.

Cabe destacar que existen dos viudas, Joana, la mujer de Joan Codina, y Paula Costa, que no ceden el dinero tras su muerte al marido, hijos o parientes, sino que lo gastan en obras pías y sufragios por su alma.

Joana obsequia con 20 sueldos a la cofradía de Santa Eulàlia y con 10 sueldos a la de la Santa Creu, ambas ubicadas en la Seu de Barcelona. El resto va a parar a misas celebradas, no sólo en el monasterio de los franciscanos o Frares Menors, sino también en el monasterio de Santa Maria de Jesús. Es probable que muriera con poco capital y sin familia, por su actitud, pero a través de esta documentación no se puede llegar a saber. El segundo caso es el de Paula Costa, que aunque tiene tres hijos, se enfada con éstos y modifica el testamento. Al principio concedía a Francesc 5 libras y a Francisca 25 libras (la legítima), pero finalmente no nombra heredero a ninguno de los dos y únicamente perdona una deuda contraída por el alquiler de una habitación o local a su hijo Gabriel Costa, también escudillero. La cantidad anual que Gabriel debía pagar sumaba 4 libras y media, si bien no se especifica el número de años que contrajo tal deuda.

Tanto los ingresos de Joana Codina como los de Paula Costa eran escasos, en contraste con los de Catarina Albano, que tenía una mujer que trabajaba a su cargo y una criada.

Veamos a continuación cómo llevaron a cabo la cesión de sus bienes: 1) al marido; 2) a los hijos; 3) a los parientes; 4) a otras personas.

1) Al marido. A pesar de que casi todas estas señoras fallecen antes que sus esposos, no era normal que le dejaran a él la herencia, sino a los hijos, por miedo a que aquel volviera a contraer matrimonio. No existe ningún caso de cesión directa de toda la herencia al marido, aunque le podían reservar un pequeño capital, como Lucrècia Cardenyès, que le deja 25 libras; o algún objeto: una gonella (túnica más o menos larga usada indistintamente como prenda interior por hombres y mujeres) de paño viejo y un sayo (otro tipo de vestido o traje ajustado al cuerpo) le lega Francina, esposada con Simon Faiol, a éste.

2) A los hijos. Lucrècia Cardenyès hace heredero a su hijo Bernat y al marido, Bartomeu Cardenyès, le concede 25 libras; Francina, la mujer de Simon Faiol, deja que sus hijos, Pau, Antoni y Miquel, se repartan la parte materna y la legítima en porciones iguales, pero la heredera universal es la hija Elisabet; sólo en caso de que ésta muriera tendrían derecho a la herencia los demás hijos y, en tercera opción, se hallarían la madre de la

difunta y su esposo, si éste aceptara la cláusula de no volverse a casar.

3) A los familiares. Existe el testamento de Eufrasina Serdana, que deja encargada de sus bienes a Caterina, su hermana, y herederas a sus dos nietas, Anna Eufrasina Fustera y Maria Anna Belloch. A Caterina le otorga 400 libras, de las cuales 200 deberán depositarse en la «Taula de canvi» (Banco oficial de Barcelona) y en otros bancos privados y las 200 libras restantes las debe administrar para sus nietas, con objeto de que no pasen necesidad. A las últimas cede los réditos de una casa que tiene en la calle de los Ollers Blancs y los de otra que se halla en la misma calle formando esquina con la calle de Los Tres Llits. Aunque no podían vender estas propiedades, las nietas tenían permiso para cobrar el censo o rédito anual. En cambio, el dinero depositado en el banco debía ser ahorrado para pagar la dote de las respectivas bodas. A Eufrasina le regala una colcha grande blanca de tela delgada con la representación de tres hombres primitivos o salvajes, que lleva un flequillo, un colchón de lana y un paño de casa de unos 3 o 4 palmos («*parpalló*»), y a Anna Maria un mantel y ropa. Asimismo, obsequia a su hermana con 3 camisas y 20 sueldos a cambio de lo bien atendida que ha estado durante la enfermedad, al llevarle gallinas, vino y otras cosas. Igualmente dona un lote de ropas a Magdalena Solansllonc por haberla atendido: un juego de cama usado, un juego de cama de tres canas y media, dos sábanas de la cama donde ella dormía, unas faldas de Vernay, un sayo negro suyo, una ropa de Courtray usada y dos canas de algodón; además de los siguientes objetos: un cofre y un cofrecillo. Perdona también a su hermana una deuda de 54 libras.

En segundo lugar se encuentra Catarina Albano, que instituye a la hermana, Magdalena Panera, como heredera universal y, si ella muriese, pasaría la herencia a sus sobrinos, pudiendo vender sus bienes en subasta para pagar las misas y sufragios de su alma, la de su marido y la de otros en la iglesia de Sant Jaume. La testadora reserva a tal fin 50 libras.

Ambas, tanto Eufrasina Serdana como Catarina Albano, ceden dinero, ropas u objetos a personas que no pertenecen a su familia, pero es el modo que tienen de devolverles los favores prestados. Su situación económica era buena. En cambio, Àngela Brianda posee un capital menos elevado y lo traspasa todo a su familia. Concretamente a su hermana, Elisabet Pol, y a su cuñado, Antic Pol, los hace herederos universales y, en caso de que no fuera ello posible, pasaría la herencia a sus sobrinos, Bernat y Antoni Deu. Además, a cada uno les deja 25 libras y otras 25 a su hermano, Miquel Eslava. A Antoni Feliu, hijastro de su tío Carles Cabrera, le cede 10 libras y, si éste tuviera hijas, 5 libras a cada una.

4) A otras personas. Eufrasina Serdana da a Francina Sabatera, viuda, una prenda interior similar a una túnica («*gonella*») usada y a Bartomeua, viuda, otra también suya, que se pone los domingos, y 3 libras por los favores recibidos.

Del mismo modo, Catarina Albano dona 77 libras a Isern Carnisser, escudillero, no se sabe si se trata de la devolución de un dinero, el pago de unos servicios o bien un obsequio. Por otro lado, Joan Antoni Nadal, escudillero, le debe 38 libras y ésta quiere que le sean devueltas para poder invertir las en misas destinadas a la salvación de su alma y la de su marido. En algunas ocasiones, se dejaban bienes a las personas que tenían a su servicio y amigos. Normalmente, eran objetos, pero también alguna vez se trata de dinero; por tanto, no hay unos criterios estrictos que nos permitan establecer generalizaciones.

Los ladrilleros y sus esposas

Los ladrilleros

Se conservan nueve documentos: uno corresponde al siglo XV y los demás son de la primera y segunda mitad del siglo XVI. Resulta bastante difícil llegar a saber, en los representantes de este grupo, cuál era la ocupación de sus padres o su lugar de procedencia, pero todos habitaban en la ciudad de Barcelona. Los nombres de los artífices eran: Domingo Sancho (1446),²⁴ Bernat Paratge (1511),²⁵ Joan de la Llama (1552),²⁶ Joan Bru (1580),²⁷ Pere Sanmenat (1581)²⁸ y Benet Ferrer (1581).²⁹ Únicamente a través del testamento de Salvador Miró (1522)³⁰ se sabe que su familia vivía en Vilanova i la Geltrú. Asimismo, se menciona en el caso de Antoni Calbus (1544),³¹ que era hijo de un campesino de la población de Flix (obispado de Tortosa).

24. AHCB, *Arxiu Notarial*, III, 2, 1446, 1 f.

25. AHCB, *Arxiu del Veguer, Testamentos*, XIX, 2, 1459-1577, p. 65r. y v.

26. AHCB, *Arxiu Notarial*, III, 3, 1507, 1 f.

27. AHCB, *Arxiu Notarial*, III, 11, 1568, 4 f.

28. AHCB, *Arxiu Notarial*, III, 11, 1581, 4 f.

29. AHCB, *Arxiu Notarial*, III, 11, 1581, 4 f.

30. AHCB, *Arxiu Notarial*, III, 4, 1522, 1 f.

31. AHCB, *Arxiu Notarial*, III, 5, 1544, 4 f.

Finalmente, cabe observar que existen dos hijos de ladrillero barcelonés que prosiguen la profesión del padre y son: Jaume Ferrando (1507),³² cuyo padre era Ferran de Mediona, y Guillem de la Espasa (1563),³³ hijo de Guillem de la Espasa, un ladrillero con idéntico nombre y apellidos.

En general, se trata de textos menos explícitos, en los cuales no se especifica el capital que perciben los albaceas. Benet Ferrer, Guillem de la Espasa y Antoni Calbus les abonan 5 sueldos a cada uno. El segundo elige un ladrillero para que ejerza tal función llamado Jaume Figueres; Jaume Ferrando es más generoso y les da 10 sueldos. No había una tasa fija, pero es poco común la cantidad consistente en 29 sueldos y 3 dineros que les dona Bernat Paratge.

En cuanto a los lugares donde éstos debían ser enterrados y sufragios, Bernat Paratge lo deja todo en manos de sus albaceas, con lo cual queda un poco justificada la gran suma de dinero que les ha pagado. El mismo no indica la iglesia, pero consta que destina 108 libras, 10 sueldos y 8 dineros a tal fin. Tampoco Salvador Miró hace constar donde se llevará a cabo el entierro, pero reserva 10 libras para la sepultura, el triduo y la misa de aniversario de defunción.

En la iglesia de Nostra Senyora del Pi efectúan el entierro tres ladrilleros, Domingo Sancho, Guillem de la Espasa y Joan Bru: Sancho, en el túmulo que allí posee, y aporta 5 sueldos por ser de aquella parroquia, pues quiere que en la misma se celebren las misas de Sant Amador (33 misas por 30 sueldos); la Espasa pide que se le entierre en el lugar donde recibió sepultura su padre y, para la salvación de su propia alma, paga 12 libras; Bru da la misma cantidad con el fin de ser enterrado con sus hijos y para que se celebren en honor de su alma las acostumbradas misas de triduo y la del aniversario de muerte. El único que abona, o al menos que así lo hace constar, los derechos parroquiales es el primero. Es posible que tal pago no fuera obligatorio, sino una donación voluntaria.

Uno de los ceramistas, Jaume Ferrando, era de la parroquia de Nostra Senyora del Pi y dona la cantidad de 8 sueldos y 8 dineros a esta iglesia, como derechos de parroquia, aunque le gustaría ser enterrado en la iglesia de Santa Maria de Jerusalem. Concede 10 libras para ello y los 33 sueldos para las misas de Sant Amador.

32. AHCB, *Arxiu Notarial*, III, 3, 1507, 6 f.

33. AHCB, *Arxiu Notarial*, III, 7, 1563, 3 f.

Los entierros en la Seu, en el túmulo reservado a los cofrades de Santa Eulàlia (en el portal junto al claustro) son los de Antoni Calbus y Pere Sanmenat. Calbus paga 10 sueldos por la sepultura, misas de triduo y de aniversario de defunción, junto con la suma de 33 sueldos por las misas de Sant Amador. Además, quiere que se realice otro treintanario en el monasterio de los monjes de Mont Alegre de Sant Cebrià y concede 10 libras para que se reparta este dinero en misas celebradas allí y en la Seu. En cuanto a Pere Sanmenat, no especifica nada más: ni la cantidad, ni otros detalles. Vemos, sin embargo, que aunque el precio pagado por las misas de Sant Amador era muy similar en todos los ceramistas, no ocurría lo mismo con el dinero abonado para el entierro o las misas de triduo y del aniversario de defunción, porque debía depender de los accesorios y detalles que se añadían en la ceremonia de cada uno de ellos.

Finalmente, Benet Ferrer es enterrado en el monasterio de Santa Eulàlia por la cantidad de 10 libras y pide que se celebren 3 misas en el altar de Sant Hipòlit, en la parroquia de Natzaret.

A pesar de que algún dinero se reserva a obras pías, la cantidad para tal uso es escasa en comparación con la que ceden otros sectores profesionales, y sobre todo la que aportan las esposas. Existe la posibilidad de que sean los menores ingresos y la consideración de este grupo profesional las causas que condicionen la menor abundancia de donativos. Veamos a quienes dan:

- a los pobres «*del portal*», a cambio de que acompañasen al difunto al entierro, y a los niños huérfanos, con la misma finalidad, deja Joan Bru la suma de 5 sueldos a cada uno de ellos;
- al Hospital General de la Santa Creu dona Antoni Calbus 40 sueldos;
- a las monjas del convento de Nostra Senyora de Jerusalem reserva una suma, que no se indica, Jaume Ferrando;
- existe un caso en que el dinero no se deja a personas, sino para mejorar las obras del monasterio de Santa Maria de Jesús, aunque no se especifica la cantidad.

Se trata, en casi todos los documentos, el aspecto relacionado con la cesión de los bienes o herencia, excepto en el de Bernat Paratge, quien no lo hace constar, lo cual nos lleva a suponer que no tendría familia, debido a que destina el capital en su totalidad a sufragios por su alma.

El resto de los ladrilleros estudiados poseía familia, más o menos directa. Domingo Sancho, Salvador Miró y Benet Ferrer traspasan los bienes a su esposa, o bien le conceden una potestad total sobre los mismos. Sancho

devuelve la dote (no especifica a cuanto ascendía ésta) y le concede 30 libras para la tutoría de su hijo, Gabriel Bartomeu. El otro ceramista apellidado Miró deja la herencia a su esposa y a su hijo Antoni; cuando el hijo pueda recibir la suma, éste deberá reservar para la madre 50 sueldos. El testamento de Ferrer es más explícito y, aunque primero concede la herencia a su mujer Elisabet, con el tiempo ésta deberá ser para el hijo Ferrer. La posición económica del último debía ser mejor, pues cede 117 sueldos en concepto de capítulos matrimoniales, 50 libras es el valor de una casa en la calle Tallers, 100 libras es la cifra del campo de origen señorial («*coromina*») y, además, devuelve el «*escreix*», consistente en 20 libras (la dote era de 40 libras) y la caja de novia.

Jaume Ferrando retorna la dote a su esposa, que era de 90 libras, y una pequeña cantidad la destina a las oraciones que debe rezar por su alma. Hace, en primer lugar, heredera a la mujer hasta que ella muera, momento en el cual va a ser su hijo, Jaume Ferrando, quien percibirá la herencia o, en caso de que esto no fuera posible, la obtendría Paula, su hija, y así sucesivamente hasta su sobrino Joan Calvet, vidriero. De momento, concede la legítima a Paula al entregarle 70 libras y a Jaume Ferrando (de 6 años) le da 20 libras, que cobrará cuando tenga 20 años.

Lo más frecuente era que uno de los hijos heredase directamente, y a la mujer se le concedería el retorno del dinero aportado en la dote matrimonial y el «*escreix*»: Joan de la Llama nombra heredero a su hijo Joan Benet, al igual que Guillem de la Espasa lo hace con el suyo Joan; además, el último tiene otros dos hijos, Pau Gabriel y Joana. Al heredero le da asimismo 60 libras y, a cambio, deberá ayudar a su hermano Pau, pues el primero ya tiene 16 años. A Joana, la hija, le transfiere 60 libras para la boda pero, si no se casa, deberá devolver 30 libras de este dinero a la familia. A la esposa, llamada también Joana, la nombra tutora de los hijos y le pide que los cuide, pero no le devuelve el dinero de la dote.

El caso de Pere Sanmenat es distinto: retorna la suma de la dote, consistente en 18 libras, a la esposa y deja heredera a la hija pequeña, Paula, de 5 años. A Joanot y a Pau Galleran les otorga a cada uno 10 libras en concepto de legítima. Pero no describe cuáles son los bienes destinados a Paula.

También Joan Bru concede la herencia al hijo llamado como él, Joan Bru, y sucesivamente pasaría a los demás, Hierònim, Anna Maria, Hierònima y Caterina, a quienes de momento deja la legítima. La viña que tenía cerca de Sants, en la Riera Blanca, la cede a su hijo Hierònim cuando se case, más 7 libras; en cambio, a Maria Anna sólo le deja 5 libras porque

ya está casada. A Hierònima y Catarina, 70 libras a cada una, si se casan. Devuelve la dote de 150 libras a la mujer y a su sobrino, también llamado Joan Bru, le obsequia con 10 libras porque lo tiene trabajando en su casa –no se sabe si desempeñando tareas domésticas o como aprendiz de ceramista– y está contento de sus servicios. Seguramente era un maestro ladrillero, pues tenía un ayudante menor de edad, Pau Figueres.

El único que no pasa directamente los bienes a su esposa, sino a una sobrina, es Antoni Calbus. A su mujer, Catarina, la hace usufructuaria de éstos hasta que muera, momento en el cual van a pertenecer a la sobrina llamada Marquesa, hija del payés Mateu Osor, de Vinebre. Deja a la última el censo de 12 sueldos anuales por una casa situada en la calle Jutglar, valorada en 1 ducado y que servía de residencia al rector de Sant Cugat. A su otra sobrina, Esperança, le traspassa 5 libras.

A través de la documentación se puede conocer que aunque la mayoría de ladrilleros no tenía bienes inmuebles, algunos sí y gozaban de una posición económica aceptable, tales como Benet Ferrer, que poseía una casa en la calle Tallers y un campo de origen señorial; Joan Bru, con un campo de cultivo en Sants, en la Riera Blanca, y Antoni Calbus, disponía de una casa a censo en la calle Jutglar y un prado con agua para regarlo. Si bien los dos primeros no habían contraído deudas, ni tenían deudores, al tercero, Calbus, le debían dinero tres personas: Joan Devi, con quién había establecido un censal de 1 ducado y todavía no le había abonado 8 sueldos; Jam Amell, por los juncos que había cortado en su prado para confeccionar cestas y otros objetos, y Oliver, que debía pagarle 50 cargas de juncos valorados en 20 sueldos.

En una posición más modesta se hallaba Pere Sanmenat, quien había contraído una deuda, pues había comprado a Joan Gilabert una parte de su hornada por 5 libras, sin haber efectuado el pago todavía, junto a una leña de la zona de Cortadelles que había recibido. Sin embargo, otros debían dinero a Sanmenat: Miquel Mijavila, 19 libras por una hornada de baldosas y cal (lo cual refleja que ambas habían sido cocidas simultáneamente), y unos segadores, 11 libras, por una cocción que también les hizo. Se trata de relaciones económicas y laborales sin completar, probablemente establecidas en los últimos tiempos y en los que se había efectuado el encargo, pero no se había pagado la cantidad acordada. Igualmente, él debía algo a Miquel Mijavila (no se especifica qué era) y tenía además una escopeta para reparar en casa del fabricante (éste era un objeto valioso y poco usual). A través de este manuscrito se puede llegar a tener una noción de su posición social, la cual no era holgada, pero le permitía sobrevivir.

En cambio, Guillem de la Espasa había contraído bastantes deudas con su hermano Mateu, el heredero: 55 libras sin interés, 17 libras de un campo que le había dejado cultivar, 3 sueldos de otro campo, 37 libras más y también le había pedido dinero para comprar una burra, 14 libras, y arreos, 5 sueldos. Guillem había adquirido la burra y los arreos con la intención probable de transportar cargas de cerámica, pues este animal era empleado como medio de transporte a este fin. Igualmente, debía cultivar la tierra (tarea que llevaban a cabo algunos ceramistas) para aumentar su nivel de ingresos y tener algunos productos de subsistencia asegurados. De todos modos, se hallaba endeudado, a pesar de que estas deudas las había contraído con un familiar, y es muy posible que su situación profesional y económica no fuera buena.

Como ya se ha comentado, existen otros casos en que los ladrilleros poseían tierras que cultivaban. Así, Joan Bru tenía una viña en Sants y gozaba de una posición aceptable, e incluso debía tener una consideración dentro del oficio, pues había aceptado un aprendiz a su cargo. Es probable que fuera un maestro ladrillero. Otro dato curioso que debemos señalar es que únicamente dentro de este grupo profesional hallamos testamentos de personas ejerciendo tareas en el campo, aunque se detalla la posesión de tierras por otros sectores afines en los inventarios de bienes. Dentro del ámbito de la cerámica, la tarea de ladrillero tenía una consideración menor que la del jarrero o escudillero –como ya se ha indicado–, pues siempre repetía las mismas formas y productos de un modo muy seriado, y no aplicaba ninguna decoración en las mismas. De todos modos, debido a la escasa información que se ha obtenido, no se pueden establecer conclusiones más definitivas.

Existe el testamento de Joan Bru, en el cual se describen las pequeñas deudas contraídas. No son las suyas deudas laborales, sino que se hallan relacionadas con la alimentación y la subsistencia diarias. Debía a Jaume Figarola tres cuarteras de trigo y a Perot Cabaser, ollero, 5 libras por unas algarrobas que éste le había dado sin interés; también le había prestado dinero, 5 libras, Gabriel Casanyes (otro ollero) y no había pagado al carpintero de la Rambla denominado Pau 3 libras. A pesar de ello, y contrariamente, le debían a él dinero otros: Jaume Figarola, 2 sueldos y otros 30 sueldos por unas algarrobas que le había entregado. Este intercambio de alimentos, puede servir para demostrar el aspecto anteriormente apuntado, es decir, que era frecuente el cultivo de productos y que las cantidades sobrantes las vendían a otros particulares.

Las esposas de los ladrilleros

En los cinco documentos que nos quedan, tan sólo en dos de ellos vemos que las esposas conservan todavía el marido ladrillero con vida: Catarina Duarte (1570),³⁴ mujer de Joan Duart, y Constantina (1507),³⁵ casada en segundas nupcias con Bernardí Morull, y sin constar la defunción del mismo. Encontramos una viuda de ladrillero, Càndia Vives (1552),³⁶ que se había casado con Joan de la Llama. Se han localizado dos casos en los cuales ellas han establecido un matrimonio por segunda vez con un ladrillero y han vuelto a enviudar: Eulàlia Mas (1581),³⁷ antigua mujer de Joan Mas, y Joana Baltasar (1584),³⁸ viuda de Antoni Baltasar.

En cuanto al lugar de procedencia, consta que Joan Duart, esposo de Catarina, era de Bagà, pero ambos vivían en Barcelona. Entre los albaceas, ésta nombra a un compañero de su marido, el ladrillero Joan Baró; y en el documento de Eulàlia, viuda de Joan Mas, figuran tres ladrilleros como albaceas: Joan Oliu, Joan Móra y Bartomeu Mas. La última se hallaba muy relacionada con las personas del gremio, pues además elige como testigo al ollero Jaume Llagostera. También Joan Llobet, ladrillero, actúa como testigo en el de Catarina Duarte.

No se menciona en ningún texto la cantidad abonada a los albaceas; únicamente Eulàlia Mas establece que hay que entregar la suma acostumbrada, hecho que refleja la existencia de una tasa, que era la que comúnmente se donaba a cambio de tales servicios, aunque como ya hemos visto, podía variarse a voluntad, según complejidad de la labor e interés personal de cada uno.

Asimismo, los sitios elegidos para llevar a cabo el entierro y el sufragio son muy variados. Eulàlia Mas pide ser enterrada de acuerdo con el deseo de los albaceas y Càndia Vives no estipula nada, por tanto, se presupone que también queda en manos de estos intermediarios. En las demás ocasiones, hay una decisión explícita, como en el testamento de Catarina Duarte, que quería ser sepultada en la fosa para los cofrades de Santa Eulàlia de la Catedral. Pagando la cantidad común establecida, dona 8 libras

34. AHCB, *Arxiu Notarial*, III, 9, 1570, 3 f.

35. AHCB, *Arxiu Notarial*, III, 3, 1507, 1 f.

36. AHCB, *Arxiu Notarial*, III, 6, 1552, 3 f.

37. AHCB, *Arxiu Notarial*, III, 11, 1581, 4 f.

38. AHCB, *Arxiu Notarial*, I, 40, 1584, 3 f.

para las misas de triduo y la de aniversario y paga un derecho de parroquia, correspondiente a 3 sueldos, en la iglesia de Nostra Senyora del Pi. Joana Baltasar es enterrada en la iglesia de Nostra Senyora del Mar, en el lugar donde ordenen los curas, y Constantina Morull va a serlo en el claustro de Sant B. (no se lee nada más, puede ser «*Benet de Bages*»), según disposición de sus albaceas.

En estos documentos, las esposas dejan bastante autoridad a los albaceas en cuanto a detalles sobre la gestión y disposición del entierro se trata. Tampoco se incluyen normalmente las cantidades destinadas a tal fin, ni se reserva un dinero para obras pías, probablemente debido a la menor riqueza económica de éstas en relación con las esposas de jarrero u escudillero. El testamento de Joana Baltasar, viuda, es curioso, porque no cede nada a los hijos ni a otros familiares, sino que pide que sus bienes sean vendidos en una subasta pública y éstos sirvan para pagar el sufragio y las obras pías para la salvación de su alma. Es un caso poco corriente, aunque no el único, pero cabe la posibilidad de que no tuviera familia. Dona, en cambio, algunos enseres a personas allegadas: a Bernat Macabies le deja el jergón, el juego de cama y el cojín donde ella duerme, más 3 camisas de hombre y 6 tapabocas, junto a un anillo de oro; a la hermana de éste, Gallarda, 2 camisas y 2 corpiños.

Uno de los textos más sucintos es el de Constantina, quien concede los derechos de gestión de sus bienes al marido hasta que él muera y, luego, a sus hijos, sin incluir ningún otro aspecto.

Si en lugar de hallarse viudas, todavía estaban casadas, podía ser que dejaran algo a su marido. Así, Catarina Duarta cede a Joan Duart 12 sueldos, pero establece como heredera a la hija Agna, de 8 meses. En caso de que la niña muriese, los bienes pasarían a sus hermanas, Angelina, viuda, y Esperança. De un modo parecido, Eulalia, viuda de Joan Mas, deja heredero a su hijo Joan (éste era del segundo matrimonio con el ladrillero) y, sucesivamente, a Caterina y a Elisabet Janera. A la última, por ser hija del primer matrimonio con un payés, le dona las tierras de su padre y 20 sueldos de legítima; a la primera, Caterina, de menor edad y no casada todavía, 50 libras para la dote.

Viuda y probablemente sin hijos se hallaba Càndia Vives, quien transfiere los bienes a su sobrino Jaume Carreras y, si éste no pudiera ejercer tal derecho, que los mismos fueran traspasados a sus dos hermanas (no especifica los nombres) a partes iguales.

Vemos como éstas se hallaban en posesión de escasos bienes, si establecemos una comparación con las esposas de jarreros y escudilleros.

Otro aspecto evidente es que se aprecian diferencias, aunque no sean notables, en cuanto al modo de vida se trata. Entre las cuales cabe señalar que no consta que jarreros y escudilleros se dedicaran a tareas agrícolas, tampoco era tan común entre los últimos en relación con ladrilleros, la cesión de vestidos, ajuar doméstico y enseres personales, según se deduce de la lectura de los testamentos. Es muy probable que algunos bienes dependiesen más del prestigio laboral individual que de la categoría profesional de cada sector concreto. En todos los grupos hallamos ceramistas que tienen casas y campos arrendados a través de un censal. También, varios representantes han podido ahorrar una pequeña fortuna, para facilitar el modo de vida de sus familiares: ayudar a los hijos a situarse, a la hijas una pequeña suma les servirá para contraer un matrimonio más ventajoso y a parientes les puede mejorar la situación económica. Asimismo, este dinero guardado les sirve para cubrir los gastos del entierro y sufragio. En algunas ocasiones, el dinero no lo conservan de modo efectivo en el banco, sino que lo van cobrando a través de los censales establecidos por alguna propiedad, o bien se ven obligados a vender sus propios enseres personales, cuando su situación no es holgada (hemos visto varios casos), en una subasta para hacer frente a tales gastos o devolver el dinero pedido en préstamo (si han contraído alguna deuda con otra persona) para sobrevivir o llevar a cabo algún pequeño negocio. Se ha observado que el sector de los ladrilleros era el que tenía más deudas a pagar.

La documentación nos muestra un grupo de artesanos de clase social media-baja. No vivían de la limosna o la caridad, pero no podían mejorar fácilmente su situación socioeconómica si no era a través de matrimonios un poco ventajosos, o bien por medio de la emigración a otras zonas o territorios en busca de un trabajo más cualificado y más abundante. Como se ha podido comprobar, la ciudad de Barcelona ofrecía incentivos tanto a valencianos, o mallorquines, como a los que procedían de otras zonas de Cataluña, más o menos próximas a la mencionada ciudad.

Los vidrieros, un mercader de vidrio y las esposas

Los vidrieros

Solamente se ha encontrado el documento de un vidriero que ejerció este oficio durante la segunda mitad del siglo XVI. Realizó dos testamen-

tos, uno en el año 1564,³⁹ que fue anulado por otro en 1581.⁴⁰ Éste se llamaba Bernat Carantella y, aunque vivió en Barcelona, procedía del sur de Francia, concretamente era hijo de un payés del arzobispado de Cahors. Asimismo, encontramos en el texto que uno de los albaceas, Magí Palliser, era también vidriero. En el primer manuscrito nombra dos albaceas y en el segundo, cuatro, entre los cuales cabe citar a su esposa, Elisabet, como ya es acostumbrado, y un hermano suyo vidriero, llamado Joan Carantella. En cuanto a los testigos, eran dos esparteros, Joan Garau y Pere Farrer (cabe recordar que esparteros y vidrieros formaban parte del mismo gremio por aquel entonces).

En el segundo testamento modifica algunos aspectos relacionados con su defunción, pues aunque quería ser enterrado en el monasterio de los Frares de la Verge Maria de Jesús, acabó sepultado en la iglesia de Santa Maria del Mar, ante el altar de Sant Bernardí. Se llevaron a cabo, tal y como fue su voluntad, las tres misas o triduo y la del aniversario de su muerte. Aunque al principio sólo tenía pensado pagar la cantidad de 15 libras, finalmente abona 25 libras para que se efectúen tales servicios, y el dinero sobrante propone sea distribuido en misas (el entierro suyo, como el de las demás personas, tenía lugar en el interior de las iglesias). Deja a elección de los albaceas que sean celebradas las misas de Sant Amador, pues en el primer texto —que luego modificó— pedía tres treintanarios. Una de las cláusulas consistía en la realización de una misa cada lunes, a las 8 de la mañana, en la iglesia de Santa Maria del Mar, en el altar donde debía ser enterrado, y si no pudiera llevarse a cabo allí en el del Sant Crucifix, y una misa en el de la Assumpció, mediante la donación para ello de 104 libras, que se hallaban depositadas en la «Taula de canvi» (o Banco de la ciudad de Barcelona). De la misma cuenta debía sacarse el dinero, 150 libras, para la reparación del altar de Sant Bernardí.

Por consiguiente, hay unas modificaciones entre un testamento y el otro a través de los 15 años de tiempo transcurridos. En el primero, quería destinar una cantidad a obras pías: al Hospital General de la Santa Creu (10 sueldos) y a los niños huérfanos (5 sueldos). Pero cambia de opinión y reserva parte del capital a las mejoras del altar donde ha sido enterrado, mediante la entrega de una suma considerable. De lo cual se deduce que

39. AHCB, *Arxiu Notarial*, III, 8, 1564, 4 f.

40. AHCB, *Arxiu Notarial*, III, 11, 1580, 4 f.

en este espacio de tiempo ha podido ganar bastante dinero y se ha enriquecido.

En ambos manuscritos consta la devolución de la dote, de 50 libras, a su esposa Elisabet. Ésta y su hermano, Joan Carantella, vidriero, van a ser los herederos, aunque prohíbe para tal fin que la mujer vuelva a contraer matrimonio. En el primer documento consta que este vidriero tenía otro hermano, llamado Giralt, al cual deja 12 libras. Pero cuando lleva a cabo el segundo, éste ya no es mencionado. La casa debía ser para todos. Tiene además dos hermanas, Florona y Fina. Si bien al principio permite el usufructo de la citada casa a sus tres hermanos, Joan, Florona y Fina, es muy posible que en este espacio de tiempo Fina se casara y a Florona, ya viuda, le permitiese vivir con su hijo Joan en la misma. Ambos además tenían derecho a percibir alimentos, bebida, calzado y comida en aquella residencia.

Por lo que se encuentra especificado, se deduce que Bernat debía ser mayor que Joan Carantella; éste tenía una buena posición. Contaba con casa propia, podía cobijar a sus hermanos y en el momento de su muerte había ahorrado un capital considerable. El hecho de haber muy pocos vidrieros en la ciudad, en comparación a otros oficios, favorecía su situación económica.

Un mercader de vidrio

Por contraste, analizaremos el testamento de un mercader de vidrio, Jaume Martín (1430),⁴¹ que, procedente de Castilla, se fue a vivir a Barcelona en la primera mitad del siglo XV. Como dato curioso, también pide a sus albaceas, a los cuales dona 22 sueldos por servicios, que le entierren en la iglesia de Santa Maria del Mar, aunque no especifica el lugar dentro de la misma, reserva 11 sueldos para la sepultura y 6 sueldos por ser de tal parroquia. Como el vidriero Carantella, deja también una pequeña suma de 6 sueldos destinada a la construcción de la iglesia. Reserva 66 sueldos para las 33 misas de Sant Amador y el resto quiere que se utilice para obras pías de índole diversa. Para la construcción o remodelación de edificios emplea el siguiente capital: 3 sueldos a la Seu de Barcelona, 3 a la iglesia

41. AHCB, *Arxiu Notarial*, III, 1, 1430, 4 f.

de Nostra Senyora del Pi y 3 sueldos para las obras del Hospital General de la Santa Creu. Consta que una de sus voluntades reside en la cesión de una pequeña cantidad (no se especifica) para pobres mendigos (es muy probable que quisiera que le acompañaran al entierro).

En cuanto al dinero que lega a su familia, devuelve la dote y el esponsalicio (era una décima parte de la misma), aunque se desconoce a cuánto ascendía el total, a su esposa Eulàlia. Además le deja una provisión de comida, bebida y vestido para un año, pues no tenían hijos, y ésta debía conseguirse a través de la venta del vidrio que se hallaba almacenado en la tienda, a conocimiento de sus albaceas. Si tuviera algún hijo, a éste pasaría la herencia y, en caso negativo, pide que se efectúe una subasta y el dinero se destine a la salvación de su alma y a obras pías tales como la de colaborar en la dote de doncellas pobres (donación muy común) o la de liberar a cristianos que se hallaban cautivos en manos de sarracenos u otras obras que éstos consideren importantes. Aunque llegase a tener algún hijo, quiere que se reserven 25 libras para llevar a cabo obras de esta índole. Asimismo, dona pequeñas cantidades a conocidos: 11 sueldos a su hijastra Violant, 10 sueldos al joven Francesc Llull y 11 sueldos a Maria, una mendiga que vivía en la calle de los Ollers Blancs (petición que refleja la vinculación por proximidad y tarea con los escudilleros). Su posición debía ser buena, pues tenía una tienda en la ciudad (no se sabe si propia o arrendada, pero es probable que sirviera también como vivienda). Concluye con un listado de personas que habían contraído deudas con él: Joan Augassa, mercero, le debía 84 sueldos y 6 dineros, y el precio de una bota de arenques, valorada en 22 libras; Antoni de Vignes, 2 florines que le prestó; el tendero Joan Llorens, de la población de Caldes de Montbui, también otros 2 florines que le había dejado, y Pere Granada, del pueblo de Bigues, otros 2 florines. Es posible que Jaume Martí actuara como prestamista, aunque no consta en ningún lugar que cobrara interés por sus préstamos.

Las esposas de vidrieros

Se han encontrado dos esposas cuyos maridos eran ciudadanos de Barcelona y una tercera, Eulalia, se había casado con Pere Monar, que procedía de Marzà, obispado de Girona, aunque éste se había desplazado y se había ido a residir a Barcelona. Asimismo, Eulàlia poseía una situación económica mucho mejor que las otras dos, Caterina y Margarida (esta última no tenía demasiados bienes y la cantidad que concede a sus albaceas es de 24 suel-

dos). En otro ámbito, se observa como Caterina Sala mantenía unos estrechos lazos con representantes del gremio, pues elige entre sus albaceas a Magí Pallisser, un vidriero probablemente conocido en la ciudad, ya que aparece en otro texto. Tiene dos sobrinos también vidrieros, Bartomeu Oriol y Jaume Girart. El segundo no residía en Barcelona, sino en Mataró; en cuanto al primero, Bartomeu, gracias a su protección, pudo estudiar el oficio de olle-ro y al cabo de un tiempo ejercer ambos. Un amigo que le debía ayudar en la distribución de bienes y subasta era el espartero Francesc Folques, perteneciente a la misma cofradía que los anteriores.

Una característica importante en estos documentos, correspondientes a la segunda mitad del siglo XVI, es la petición de ser enterradas, al igual que el vidriero Bernat Carantella, en la iglesia de Santa Maria del Mar (lo cual refleja que existía una estrecha relación entre este ramo profesional y la parroquia; además vivían muy cerca de la misma) y el hecho de pertenecer a varias cofradías de índole religiosa y asistencial. Caterina (1577),⁴² viuda de Bartolomeu Sala, vidriero, pide ser enterrada en la mencionada iglesia, en el sitio reservado a los cofrades de la cofradía de la Virgen de los Pallers. Ésta no va a ser sepultada junto a su marido, pero sí las otras dos viudas a petición suya: Eulàlia Monara (1568),⁴³ viuda del vidriero Pere Monar, y Margarida Riera (1601),⁴⁴ viuda de Adrià Ferrer, casada en segundas nupcias con el vidriero Pere Pau. La última también es enterrada en Santa Maria del Mar al lado de su primer marido, en el vaso de los cofrades del Santo Sacramento. La única de las tres no enterrada allí es Eulàlia Monara, aunque es probable que la iglesia de Santa Maria del Mar fuera su parroquia, pues quiere ser sepultada en la capilla de Sant Joan, propiedad de la cofradía de la Virgen María del Carmen, allí donde se encuentra yaciendo su marido. Además, a ella le gustaría ser enterrada con el hábito de carmelita y con la cara tapada, costumbre muy normal en aquellos momentos, por tanto, deberá abonar la cantidad correspondiente al hábito.

Veamos la suma que destina cada una a su entierro y después a cuánto ascienden y cómo eran las obras pías que llevan a cabo. Margarida Pau dona 10 libras para que se celebren misas en el altar mayor de la iglesia de Santa Maria del Mar y un treintanario de Sant Amador. Prefiere que se efec-

42. AHCB, *Arxiu Notarial*, III, 10, 1577, 7 f.

43. AHCB, *Arxiu Notarial*, III, 11, 1568, 4 f.

44. AHCB, *Arxiu Notarial*, III, 14, 1601, 4 f.

túen misas ordinarias, no solemnes, para su alma y la de su difunto primer marido, Adrià Ferrer. Concede, además, bienes a la cofradía del Cos Preciós de Crist, cuya sede se hallaba en la misma iglesia.

La cantidad que dona Caterina Sala a la citada iglesia y a otras, como a la de los frailes de la Virgen María de Jesús, consiste en la suma de 50 libras. Pide que se celebren, en la primera, el triduo y la misa de aniversario y, en la segunda, el treintanario. Igualmente, una de sus voluntades consiste en que lleven a cabo las misas de Sant Agustí en el monasterio de los padres agustinos y que se entregue para tal actividad el precio acostumbrado. Debía ser una mujer bastante piadosa, pues reparte el capital en misas: dos misas en el monasterio de la Virgen María del Carmen, cinco misas en la iglesia del Palau del Comanador Major y un treintanario de Sant Amador en el monasterio de los frailes de la Virgen María de Jesús, pagando en cada ocasión la tasa común. También destina dinero, aunque no siempre se indica la suma, a diversas cofradías, tales como la de la Mare de Déu dels Pallers, 5 libras, y la del Cos de Santa Maria del Mar y la de la Immaculada Concepció de la Mare de Déu, en la iglesia de Santa Eulàlia de la Seu.

En cuanto a Eulàlia Monara, abona 20 libras para que en su entierro se digan las tres misas o triduo y la del aniversario de muerte después. Además, es enterrada con el hábito y destina 5 libras para que los frailes del monasterio de la Verge del Carme (carmelitas) recen 100 horas por su alma. El dinero sobrante quiere que se reparta en misas y paga los 5 sueldos por derechos de parroquia (aunque no indica cuál es ésta, debe tratarse también de la iglesia de Santa Maria del Mar). Asimismo, le gustaría que fuese celebrada una misa en la iglesia del monasterio de la Virgen del Carmen. Destina también una cantidad a cofradías: 24 sueldos a la de la Virgen Maria de la Seu y otros 24 sueldos a la del Corpus, de la iglesia parroquial de Santa Maria del Mar.

La última, aunque no fue la que concedió más dinero para su entierro, dedica 15 libras a los pobres del Hospital General de la Santa Creu y otras 5 libras a los niños huérfanos, dado que su nivel económico era más elevado que el de las dos mujeres anteriores, pues podía emplear los réditos de varios censales: uno de 40 libras, que le rentaba 47 sueldos anuales; otro de 60 libras, por el que le donaban 60 sueldos anuales, y otro de 100 libras, por el que se pagaban 5 libras anuales. De ahí que, aunque no tuviera un gran capital, se las ingeniaba para obtener réditos. En cambio, poseía numerosos bienes personales, que debían ser subastados y el dinero había de depositarse en la «Taula de canvi» o banco de Barcelona, utilizándose del capital únicamente la suma necesaria. Una de las actividades que considera oportuna

tinus era vender los censales para distribuir después el dinero (no se explica cómo) entre las personas necesitadas. Probablemente no tenía familia.

Las monedas conseguidas por este sistema debían también servir para pagar la dote a las hijas de familias pobres, entre las cuales menciona algunas: las hijas de Eulàlia Ferrer y un trajinante de Bagà; las de Caterina, mujer del señor Amat, payés de Berga; las de Sebastià Escriu, tejedor de cáñamo de Berga; las hijas de Joanot Escriu, de Bagà; las de Joan Prats, payés de la parroquia de Sant Miquel d'Enviny (obispado de Urgel); las hijas de Joan Monar, campesino de la parroquia de Sant Martí (obispado de Barcelona), y las de Bartomeu Monar, payés de la misma parroquia.

En cambio, Margarida, mujer de Pere Pau, no cuenta con un elevado capital. Le da 10 libras a su marido y le perdona las 80 libras que éste le debía. No quiere transferirle la herencia, sino que el capital restante lo dona a la cofradía del Cos Preciós de Crist, de la iglesia de Santa Maria del Mar.

Ésta, como la anterior, no debía tener hijos, ni tampoco Caterina Sala, quien, siendo ya viuda, deja el dinero a sus sobrinos: Jaume Girart, vidriero (10 libras), y Bartomeu Oriol, también vidriero. Al último lo hace heredero universal. Pide que sus bienes sean inventariados y subastados con el fin de pagar las deudas y que el dinero restante conseguido se deposite en la «Taula de canvi» y sirva para pagar los estudios de artes y oficios de Bartomeu Oriol. Cuando éste cumpla los 25 años, se le darán 200 libras. Transcurre un espacio de tiempo desde que se redacta el testamento, en 1589, hasta que entra en vigor, en 1595, a través del cual se deduce que Bartomeu Oriol ha aprendido el oficio de ollero. Igualmente deja a su prima Esperança, que es viuda, 10 libras y la ropa de lana de luto, y alguna pequeña suma a los demás: a Bartomeu, 5 libras; a Lluís Roig, otras 5 libras, y a Jaume Causada, 5 libras también. Se desconoce si había algún grado de parentesco con estas personas, le debían favores o bien eran amigos.

A través de estos últimos textos hemos visto como cada una de estas tres mujeres gozaba de una posición económica distinta.

Algunos aspectos a destacar

Se han estudiado 44 testamentos de ceramistas y vidrieros, con una proporción mucho más elevada de los primeros que de los segundos, pues se han encontrado 39 de artesanos y esposas de éstos vinculados al ámbito de la elaboración de productos con arcilla cocida, en comparación con los 5 cuyo oficio o el de sus maridos tiene que ver con la manufactura y venta de

vidrio. Es preciso señalar que el número de vidrieros existentes era mucho más escaso que el de ceramistas.

Hemos visto que aunque la mayor parte había nacido en la ciudad de Barcelona, algunos procedían de zonas próximas a la ciudad y de otros territorios de Cataluña. En alguna ocasión venían de Valencia, Mallorca, Castilla o del sur de Francia, pero estos casos eran poco usuales si se tiene en cuenta la cantidad de manuscritos hallados. Lo que sí es cierto es que la vida en la ciudad de Barcelona les permitía mejorar su condición social.

En cuanto a los aspectos relacionados con el entierro, las iglesias empleadas más frecuentemente eran la Seu o Catedral, la de Nostra Senyora del Pi y la de Sant Jaume, por lo que se refiere a los ceramistas, y la de Santa Maria del Mar, para los vidrieros, aunque se han observado algunas peticiones por parte de los primeros también. Algunos artesanos preferían ser enterrados en monasterios pertenecientes a órdenes mendicantes, como la de los franciscanos o Frares Menors, aunque aparecen expresadas otras congregaciones aisladamente: Nostra Senyora dels Àngels, los frailes de la Merced (o mercedarios) y la Virgen del Carmen (o carmelitas).

Por lo que se refiere al dinero empleado en la sepultura y sufragios, la suma pagada es muy irregular, pero solía oscilar entre las 25 libras y las 10 libras. En varios momentos, asciende a 30 libras o disminuye. Se suele pedir el triduo o las tres misas durante la ceremonia de entierro y la del aniversario, y el treintanario o misas de Sant Amador. Se ha podido comprobar que algunos abonan cantidades para que se realicen misas en otras iglesias o monasterios. Casi todos ellos pagan el derecho parroquial a su parroquia, el cual es percibido por ésta de un modo independiente al lugar elegido para su entierro. La suma más comúnmente entregada era la de 5 sueldos, pero podía ser de 8 sueldos o de 2 sueldos, como se ha podido observar.

Las obras pías se hallaban destinadas a la salvación del alma o a tareas de carácter asistencial, para los pobres o mendigos, los enfermos y los niños huérfanos, y la suma habitual era de 5 sueldos para cada ámbito. El dinero no tenía que corresponder siempre a personas concretas, sino que también se donaba a órdenes religiosas o cofradías. Además podía guardarse para la construcción de algún altar, retablo o una parte de la iglesia. Existen casos aislados, sobre todo en el siglo XV, en que se emplea el dinero para liberar a cristianos cautivos de los sarracenos y, en el siglo XVI, era usual colaborar en el pago de la dote matrimonial de doncellas de familias pobres y con pocos recursos.

En cuanto a la cesión total de bienes a una iglesia o cofradía, se daba alguna vez, pero esto ocurría cuando el individuo no tenía familia. Se ha

podido hallar algún ejemplo en el cual se ha gastado gran cantidad de dinero en sufragios para la salvación del alma y, en menor medida, en las de sus familiares muertos.

Las herencias iban normalmente destinadas a los cónyuges y, sobre todo, a los hijos. El esposo o esposa tenía que prometer que no se volvería a casar si quería percibir los bienes. En la mayor parte de casos, el marido devolvía a su muerte la dote a la mujer y el «*escreix*» (la mitad de la dote). El precio de éstas oscilaba entre las 50 libras y las 100 libras. En alguna ocasión se llegaron a pagar 150 libras o 30 libras; e incluso 18 libras.

Los hijos heredaban cuando habían alcanzado la mayoría de edad. Normalmente, la herencia iba destinada a un hijo varón (dependía de su estado laboral y matrimonial) y se daba a los demás hijos la legítima. No se puede generalizar, pues hemos localizado testamentos en los cuales la heredera es la hija, o bien en que la herencia se distribuye a partes iguales entre los diversos hijos. Si el matrimonio no tenía descendientes directos, la herencia pasaba a los hermanos, sobrinos u otros familiares.

Se han hallado aisladamente algunos ceramistas y vidrieros que habían conseguido aumentar su capital y lo habían depositado en la «Taula de canvi» o banco de la ciudad de Barcelona. En algunas ocasiones poseían bienes inmuebles: una casa o, como mucho, tres. Si tenían más de una, arrendaban las otras mediante censales que les permitieran obtener unos réditos anuales. Las casas se ubicaban, con preferencia, en la calle Tallers o en la de Ollers Blancs. Se han podido observar tres personas, un jarrero, un ollero y un escudillero, que vivían en la última calle citada. También había algunos artifices, dato que se conoce por otra documentación localizada, que vivían en la calle Tallers, aunque los textos manejados aquí no nos lo permiten demostrar. Asimismo, algún jarrero y escudillero tenía tierras y, sobre todo, los ladrilleros. Éstas se encontraban en las cercanías de la ciudad, extramuros; en Sants, por ejemplo. Lo normal era hallarse en posesión de una tierra, aunque algunas veces contaban con más de una.

En cuanto a los bienes personales, tales como ropa o cofres, la ropa de vestir y de la casa se regalaba a los familiares, amigos o personas allegadas.⁴⁵

45. Para la terminología relacionada con prendas de vestir se han usado las obras: Carmen BERNIS MADRADO, *Indumentaria medieval española*, Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas – Instituto Diego Velázquez, 1956 (Artes y artistas), 87 p. Isidra MARANGES I PRAT, *La indumentària civil catalana. Segles XIII-XV*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1991 (Memòries de la secció històrico-arqueològica; XLI), 146 p. e il.

No era corriente que tuvieran sirvientes a su cargo, si bien constan en un par de casos. Algunos, en cambio, tomaban algún aprendiz o ahijado. Si les debían servicios otros individuos, les pagaban una cantidad en dinero o con bienes personales, según se detalla en los testamentos.

Igualmente, hemos localizado algunos artesanos que habían contraído deudas o que habían establecido intercambios de labores con personas que no les habían pagado. No era esto muy común, pues aunque no tenían una posición muy holgada, podían vivir de su trabajo.

En cuanto a los demás enseres personales, eran cedidos directamente a la familia, como ya se ha indicado. En varias ocasiones hemos visto que, por motivos personales o económicos, se hacía un inventario de bienes y se subastaban. El cónyuge, un familiar o los mismos albaceas eran los encargados de llevar a cabo tal actividad para obtener unos beneficios destinados a sufragar el entierro, o bien las ganancias eran depositadas en la «Taula de canvi» y se empleaban para una finalidad concreta: dotes matrimoniales, pago de deudas o misas.

APÉNDICE DOCUMENTAL

LISTADO DE CERAMISTAS Y VIDRIEROS QUE TRABAJABAN EN BARCELONA

Primera mitad del siglo XV

Ladrilleros: Domingo Sancho

Mercader de vidrio: Jaume Martín

Segunda mitad del siglo XV

Jarreros: Bernat Marquès
Vermell (de L'Ametlla)

Primera mitad del siglo XVI

Olleros: Gabriel Sotalell

Jarreros: Joan Ferran
Climent Folguer
Gabriel Lenyador

Escudillers: Jaume Albó
Jaume Arnau
Joan Codina
Onofre Espelta
Simon Faiol
Jaume Jan
Jaume Mestre
Joan Palauet i Onofre
Antoni Rossell
Joan Serdà
Joan Trulles
Joan Vidal

Ladrilleros: Antoni Calbus
Jaume Ferrando
Pere Figueres (también payés)
Jaume Figueres

- Ferran de Mediona
 Salvador Miró
 Bernardí Morull
 Bernat Paratge
- Vidrieros:* Joan Calvet
- Segunda mitad del siglo XVI**
- Ceramista:* Joan Gilabert (no se especifica el ámbito laboral)
- Olleros:* Perot Cabaser
 Gabriel Casanyes
 Antoni Flamia
 Jaume Llagostera
 Rafael Mates (tal vez padre del jarrero)
 Antoni Urgell
- Jarreros:* Antoni Bonet
 Joan Bonet (hermano del anterior)
 Bartomeu Cuyàs
 Joan Massó
 Miquel Mates
 Rafel Mates (tal vez hermano del anterior)
 Salvador Morató
- Escudillers:* Jaume Alba
 Antoni Calvo
 Bartomeu Cardenyas
 Miquel Carnicer
 Isern Carnisser
 Bartomeu Casapera
 Joan Casapera (hijo del anterior)
 Pau Casasús
 Jaume Colom (sobrino de Joan Casapera)
 Joan Farran
 Lluís Figueres
 Gabriel Font
 Carles Franc
 Antoni Mestre
 Pere Miralles
 Damià Moner
 Antoni Nadal
 Antoni Gaspar Nadal (hijo del anterior)
 Pere Oriol
 Rafel Passoles

Ladrilleros: Antoni Sadorní
Rafael Vaguer
Antoni Baltasar
Joan Baró
Joan Bru
Joan Duart
Pere Estella
Benet Ferrer
Pere Ferrer (posible hijo del anterior)
Pau Figueres (aprendiz)
Joan Giu
Guillem de la Espasa
Guillem de la Espasa (hijo del anterior)
Joan de la Llana
Joan Llobet
Bartomeu Mas (posiblemente el hijo o hermano del siguiente)
Joan Mas
Miquel Mijavila
Joan Móra
Pere Sanmenat

*Preparador o
pastador de arcillas:* Joan Font

Vidrieros: Jaume Cantallops
Bernat Carantella
Joan Carantella (hermano de Bernat)
Jaume Girart (de Mataró)
Pere Monar
Bartomeu Oriol (también ollero)
Magí Pallisser
Bartolomeu Sala

Primera mitad del siglo XVII

Escudilleros: Felip Costa
Gabriel Costa
Gracià Verger

Vidriero: Pere Pau (1601)

A la memòria d'Ernest Lluch

En bona mesura, la Barcelona dels segles moderns és encara una ciutat per descobrir. Tant des del punt de vista de les famílies que l'habitaven com des del punt de vista de les cases on vivien. L'anàlisi conjunta de les dues variables, del contingut i del continent, de la societat i de l'espai, ha d'enriquir el nostre coneixement de la vida social i econòmica, i de l'arquitectura i les formes d'habitar d'aquest període.

Resulta especialment significatiu, en aquest sentit, el cas de la família dels Vilana Perlas i de la seva casa situada a la cantonada dels carrers del Regomir i del Correu Vell. L'interès d'aquest exemple resulta evident. D'una banda, qui fou el propietari d'aquest habitatge al final del segle XVII i principi del XVIII és un personatge rellevant en la història de Catalunya. De l'altra, l'edifici, que roman sense dades certes i documentades, té un indubtable interès des del punt de vista de la història de l'arquitectura i de l'art catalans.

Ramon Frederic de Vilana Perlas i Camarasa, amb el pare i els dos avis notaris, era ell mateix notari, doctor en drets i ciutadà honorat de Barcelona, va esdevenir un dels austriacistes de més relleu i ocupà el càrrec de secretari d'Estat de Carles III l'Arxiduc. Per copsar la seva importància, el millor és adreçar-se als estudis d'Ernest Lluch, qui va posar de manifest la significació d'aquest home, clau en el partit austriacista i en l'entorn més proper a l'Arxiduc, i seguir, ara i en el futur, les recerques d'historiadors que, com Joaquim Albareda, continuen interessats a subratllar el rol clau del personatge.

Aquí ens centrarem en la història de la família Vilana Perlas des de la seva arribada a Barcelona, cap a 1655, fins a la marxa de Ramon de Vilana Perlas i Camarasa amb l'Emperadriu, el 1713, i analitzarem també l'evolució de la casa del Regomir en el període en què va ser domicili dels Vilana Perlas. Com veurem, la família i la casa evolucionaren de forma paral·lela, en un trànsit del notariat al poder que transformà tant l'una com l'altra.

Ramon Vilana Perlas, pare, abans del Regomir (1655-1671)

És ben conegut que la família Vilana Perlas provenia d'Oliana, a l'Urgell.¹ El notari Ramon Vilana Perlas, pare del personatge cèlebre, era fill de Joan Vilana Perlas, també notari de Barcelona, i de Joana de Ribes, filla de Joan de Ribes, donzell de Sant Joan de les Abadesses, i d'Anna Pallàs.² Joan Vilana Perlas, però, malgrat ser «notari de Barcelona», va viure i exercir a Oliana.³ Qui treballava a Barcelona des d'almenys el 1655, molt abans del que s'ha suposat, era el seu fill Ramon. En una acta del notari Francesc Reverter del 16 de setembre d'aquest any, consta com a testimoni l'escrivent Ramon Vilana Perlas, mentre que una altra acta, del 20 de setembre següent, ens informa que aquest era escrivà jurat actuant sota l'esmentat notari.⁴

L'home amb qui treballava Vilana Perlas, Francesc Reverter i Collell, era un barceloní destacat. Nascut el 1609, fill del notari Miquel Reverter i d'Estàsia Collell, era ja el 1655, quan Ramon començà a treballar a la seva escrivania, un home madur, que havia estat conseller cinquè el 1648 (tornà a ser-ho el 1658, i el 1671 fou conseller primer) i un dels setze integrants de la Junta encarregada de lliurar la ciutat als castellans el 1652. Fou un personatge rellevant que, pocs anys després, va gaudir del títol de ciutadà honorat de Barcelona.⁵ Era considerat una «*persona molt ocupada*» per la seva feina pública i per «*los afers de sa casa*», perquè, en efecte, el 1655

1. Va ser Ernest LLUCH, *L'alternativa catalana (1700-1714-1740). Ramon de Vilana Perlas i Juan Amor de Soria: teoria i acció austriacistes*, Vic: Eumo Editorial, 2000, qui va aclarir aquesta qüestió.

2. Els capítols matrimonials entre Joan Vilana Perlas i Joana de Ribes són del 8 de febrer de 1623 (Pau Nequi, notari d'Organyà). Amb algunes altres dades de la família a Arxiu Històric de Protocols de Barcelona (AHPB), Pere Màrtir FERRER, *Llibre tercer de concòrdies, 1669-1682*, 4 març 1678.

3. L'any 1657, Ramon Vilana Perlas nomenà procurador el seu pare Joan, que en el moment de redactar l'acta notarial es trobava a l'escrivania del seu fill a Barcelona, però vivia a Oliana. Un dels testimonis de l'acta va ser Jaume Barber, teixidor de llana d'Oliana: AHPB, Ramon VILANA PERLAS, *Manual primer, 1656-1657*, 5 juny 1657.

4. Els testimonis de l'acta van ser tres escrivents de Francesc Reverter: Ramon Vilana Perlas, Agustí Vilades i Miquel Francesc Reverter. AHPB, Francesc REVERTER, *Manual, 1655*, 16 i 20 setembre 1655.

5. El 15 de gener de 1682 diu tenir 72 anys: Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (AHCB), Consellers, *Processos*, C-XX, 60a. El 1645 era propietari del Mas de Sant Ferriol, a la muntanya de Montjuïc, que portava el seu germà Gabriel, pagès: AHPB, Francesc REVERTER, *Llibre primer de capítols matrimonials, 1638-1648*, 1 octubre 1645. Encara que

era ja un notari sòlidament establert, amb ofici al Banc de la Ciutat i divuit anys d'exercici professional, amb una escrivania situada en el lloc més cèntric de la ciutat, la plaça de Sant Jaume, on rebia com a clients personatges molt destacats.⁶

El que resultava igualment remarcable en la figura de Francesc Reverter era l'estret i sòlid entramat de relacions que barrejava de manera inextricable el vessant professional amb el familiar. L'entorn més proper de Reverter estava format per un nucli de famílies de notaris, lligades entre elles i amb els Reverter com a eix central de connexió. Una de les germanes de Francesc, Teresa, s'havia casat el 1633 amb el notari reial Miquel Camarasa, molt relacionat amb Reverter, i una altra, Maria Elena, contraugué matrimoni el 1644 amb el també notari reial Miquel Marquès.⁷ Aquests

va ser conseller a l'etapa francesa, ho va ser una altra vegada pocs anys després de la rendició de 1652, i no va trigar en ser ciutadà honrat, ja que el 1658 consten com a ciutadans honorats ell i el seu fill Miquel Francesc Reverter: AHPB, Ramon VILANA PERLAS, *Primer llibre de capítols matrimonials*, 5 abril 1658. El 1657, el capítol de la catedral de Barcelona li va establir en emfiteusi la pedrera situada a Montjuïc al lloc dit «la Penya de Sant Ferriol»: AHPB, Lluís FONTANA, *Dotzè manual*, 1681, 5 setembre 1681. El 1663, arran del matrimoni del seu fill Miquel Francesc, Francesc li va concedir la considerable quantitat de 10.000 lliures: AHPB, Rafael HEXARCH, *Llibre primer de capítols matrimonials, 1654-1666*, 5 abril 1663; Ramon VILANA PERLAS, *Primer llibre de capítols matrimonials, 1657-1665*, 5 abril 1663, i Lluís FONTANA, *Onzè manual*, 1680, 16 novembre 1680. El 1671 va ser conseller primer: AHPB, Rafael HEXARCH, *Manual disetè*, 1671, 29 novembre 1671. Coneixem la quantitat que Reverter devia el 1674 al difunt Josep Major, sastre —«de mans de feina de sastre li té feta»—, i això resulta un bon indicador del nivell social que havia assolit en aquesta data: el sastre havia fet per a ell i la seva família 246 treballs, que suposaven la quantitat, força elevada, de 400 lliures. Entre les feines: les quatre gramalles de conseller, un «*estrafalari*» per a la seva filla Teresa i un altre per a Marianna Marquès (de la qual parlarem més endavant), roba per als criats i per al patge, etc.: AHPB, Francesc CORTÉS (major), *Quart manual*, 1674, 16 febrer 1674. El 1699, el fill de Francesc, Joan Baptista, pagà també un deute considerable a un sastre (Joan Vidal) per valor de 183 lliures: AHPB, Francesc ROIG, *Primer manual*, 1699, 27 abril 1699.

6. AHPB, Francesc REVERTER, *Manual*, 1656, 15 gener i 5 maig 1656. A les actes de Reverter apareixen, per exemple, els Ardena i els Paguera: Lluïsa Çabastida, vídua de Joan d'Ardena i Darnius, el 1640; Antoni de Paguera i Guilla, de la Seu d'Urgell, el 1643 i 1656; Josep d'Ardena i Darnius, comte d'Illa i lloctinent general de l'armada, el 1652 i el 1663. Vegeu AHPB, Francesc REVERTER, *Llibre primer de concòrdies, 1638-1647*, 3 juliol 1640; *Primer llibre de capítols matrimonials, 1638-1648*, 24 juny 1643; *Tretzè manual, 1651-1652*, 3 setembre 1652, i *Manual, 1663-1668*, 18 juliol 1663.

7. Capítols matrimonials a AHPB, Lluís COLLELL (menor), *Llibre primer de capítols matrimonials, 1622-1639*, 23 febrer 1633, i *Llibre segon de capítols matrimonials, 1640-*

l·ligams entre famílies de notaris s'enriquien amb relacions, per via del matrimoni i del negoci, amb mercaders destacats (vegeu el quadre). D'altra banda, els components del nucli essencial d'aquest grup reforçaven els l·ligams que els unien vivint els uns a prop dels altres, a tocar del centre polític i administratiu de Barcelona. Després de morts els notaris Miquel Camarasa i Miquel Marquès, aquesta vinculació a l'espai s'accentuà, perquè els «*pubills*» del segon visqueren amb les germanes Maria Elena i Teresa Reverter, a la casa del carrer d'Avinyó que havia estat propietat dels Marquès.⁸

És en aquest medi social i professional ben cohesionat on començà a treballar Ramon Vilana Perlas i on s'integrà ben ràpidament. No sabem quin va ser el camí que va portar-lo a la notaria de Francesc Reverter. En els anys 1655 i següents trobem, entre els clients d'aquest i entre els qui feien de testimonis a les seves actes, alguns homes que provenien de l'Urgell. Fins i tot en consten dos de naturals d'Oliana: Gabriel i Josep Balasch.⁹ Sembla que

1656, 22 març 1644. Miquel Camarasa era fill del notari Miquel Camarasa i de Paula Cornellas (de la coneguda família d'impressors i mercaders de llibres) i va morir el 25 d'agost de 1640: AHPB, Jaume VILA, *Plec de testaments, 1633-1663*, 12 agost 1640. A la primera acta del notari Francesc Reverter, consten com a testimonis Miquel Camarasa, notari reial, i Josep Reverter, germà i escriptent de Francesc i, després, canonge de Girona i de Barcelona: AHPB, Francesc REVERTER, *Primer manual, 1637-1638*, 18 juliol 1637; Ramon VILANA PERLAS, *Manual primer, 1656-1657*, 28 novembre 1657, i Bonaventura VILA, *Segon manual, 1659*, 11 juliol 1659. Miquel Marquès era fill del negociant de Barcelona Joan Baptista Marquès i va morir el 1654, deixant dos fills, Marianna i Onofre, aquest amb només 20 mesos d'edat: AHPB, Lluís COLLELL (menor), *Llibre segon de capítols matrimonials, 1640-1656*, 22 març 1644; Antoni PORTELL, *Llibre primer de testaments, 1643-1654*. El 1651, Francesc Reverter el va nomenar procurador seu: AHPB, Francesc REVERTER, *Tretzè manual, 1651-1652*, 6 juliol 1651. Un Pere Marquès va ser notari d'«Urgell», tal com consta a la p. 24 de les *Memòries de la vila d'Oliana*, escrites el 1855 pel reverend Josep Riart, penitencier, i transcrites i publicades per la Parròquia de Sant Andreu d'Oliana. Dono les gràcies a Enric Esteve, un dels autors d'aquesta feina, per facilitar-me l'edició del text.

8. Inventari dels béns de Miquel Marquès, el 1659, en una casa del carrer Avinyó, a AHPB, Ramon VILANA PERLAS, *Llibre d'inventaris i almonedes, 1657-1662*, 15 gener 1659. Vivien junts en aquesta casa: AHPB, Geroni GALÍ, *Manual primer, 1668-1670*, 18 novembre 1668. Les cases dels Marquès al carrer Avinyó eren a la banda de llevant d'aquesta via, tocant el mur romà: AHPB, Francesc TOPÍ COMES, *Manual, 1693*, 2 juliol 1693.

9. Pau Picó, agricultor d'Oliana, a AHPB, Francesc REVERTER, *Manual, 1655*. Gabriel Balasch, doctor en drets, «*natural d'Oliana ara a Barcelona*», a AHPB, Francesc REVERTER, *Manual, 1659*, 11 juliol 1659. Segons les *Memòries de la vila d'Oliana*, p. 29, Gabriel Balasch, doctor en lleis, va néixer el 13 d'agost de 1632. Sobre Josep Balasch, prevere resident a Barcelona, vegeu AHPB, Francesc REVERTER, *Manual, 1659*, 11 desembre 1659.

Francesc Reverter tenia algun vincle amb la comarca, com ho indiquen algunes dades relacionades amb l'inici del seu treball com a notari.¹⁰

Hem vist Ramon Vilana Perlas iniciar-se en el món del notariat com a escriptor, i ens consta que, ben aviat, el 5 de setembre de 1656, era ja notari públic electe de Barcelona i que, com a tal, substituïa en alguna ocasió Francesc Reverter, amb qui va continuar treballant.¹¹ La primera acta notarial aixecada pel mateix Ramon Vilana Perlas es va redactar una mica més tard de figurar per primera vegada com a notari: porta, en efecte, data del 7 de novembre de 1656.¹² Sabem, també, que el 30 d'octubre de 1656 Vilana Perlas va reconèixer un deute elevat, de 110 lliures, a l'actiu botiguer de teles Jacint Arquer, que corresponia a la compra de diverses robes de la seva botiga: probablement la despesa es relacionava amb un nivell de major solvència econòmica i amb les exigències de la nova condició professional.¹³

Resulta evident, però, que Reverter i Vilana Perlas compartien l'escripció de la plaça de Sant Jaume. Per un costat, el segon, ja notari, continuava fent de testimoni en les actes de Reverter.¹⁴ Per l'altre, Francesc Reverter figura sovint com a client de Vilana Perlas, mentre que el primer, el seu fill Miquel Francesc Reverter i Sebastià Camarasa, escriptor i nebot de Reverter, consten com a testimonis en les actes de Vilana Perlas.¹⁵ Per

10. A la seva primera acta notarial, Reverter nomena procurador seu Gaspar Padellàs, doctor en drets de Balaguer: AHPB, Francesc REVERTER, *Primer manual, 1637-1638*, 18 juliol 1637. D'altra banda, també els Marquès, amb un Pere Marquès de la Seu d'Urgell que va esdevenir notari reial a Barcelona el 1635, semblen tenir relació amb la zona: AHPB, Narcís Geroni LLADÓ, *Llibre segon de capítols matrimonials, 1635-1642*, 11 abril 1635. S'ha de dir també que Francesc Reverter vivia força a prop de les anomenades «cases del capítol de la Seu d'Urgell», situades al carrer dels Templers o dels Capellans del Palau: AHPB, Lluís COLLELL (menor), *Llibre segon d'inventaris, 1640-1656*, 4 maig 1645.

11. AHPB, Francesc REVERTER, *Manual, 1656*, 5 setembre 1656, i *Manual, 1659*, 7 octubre 1659.

12. AHPB, Ramon VILANA PERLAS, *Manual primer, 1656-1657*, 7 novembre 1656.

13. AHPB, Rafael HEXARCH, *Segon manual, 1656*, 30 octubre 1656. Sabem per les *Memòries de la vila d'Oliana*, p. 30, que Joan Vilana Perlas va fer donació dels seus béns al seu fill Ramon el 6 de febrer de 1650. La concreció efectiva, però, es devia produir a la mort de Joan.

14. AHPB, Francesc REVERTER, *Manual, 1656; Manual, 1659*, i *Manual, 1660-1662*.

15. AHPB, Ramon VILANA PERLAS, *Manual primer, 1656-1657*. La primera dona de Francesc Reverter va ser Eulàlia Costa, filla del cirurgià Gervasi Costa, amb la qual es va casar l'any 1646 i amb qui va tenir dos fills, Miquel Francesc i Marià: AHPB, Lluís COLLELL (menor), *Llibre segon de capítols matrimonials, 1640-1656*, 24 agost 1646, i Ramon VILANA PERLAS, *Quart llibre de capítols matrimonials*, 4 abril 1676. Morta Eulàlia, Francesc va

si no quedés prou clar, un document de maig de 1658 i un altre del mes de novembre següent ens informen que l'escrivania de Vilana Perlas estava situada a la plaça de Sant Jaume.¹⁶

Ramon Vilana Perlas gaudia doncs d'una situació de partida envejable, en la seva condició de notari jove, que molts altres membres de l'art del notariat no assolien en tot el seu exercici professional. Partia del fet gens menyspreable de ser nét de donzell i estava molt vinculat a un dels notaris més importants de la ciutat, amb l'escrivania emplaçada al bell mig de la Barcelona central i del poder.¹⁷

Els notaris tenien molt sovint l'escrivania a casa seva, però no era així, per aquests anys, en els casos de Reverter o de Vilana Perlas. Pel que fa al primer, sabem que el 1652 vivia al carrer de la Carnisseria d'en Sorts, continuació del carrer d'Avinyó.¹⁸ Una vegada Francesc Reverter es va casar, el 1658, amb la vídua Bofarull, va disposar de les cases que havien estat

contraure matrimoni el 1653 amb Victòria Gimbert, filla del doctor en medicina Francesc Gimbert, casada en primeres núpcies amb el mercader Pere Monclar (de qui li havia quedat un fill, el mercader Josep Monclar), i amb qui va tenir el seu fill Joan Baptista Reverter: AHPB, Jaume RONDÓ, *Llibre de capítols matrimonials, 1651-1660*, 19 octubre 1653; Ramon VILANA PERLAS, *Manual segon, 1658*, 11 gener 1658, i *Cinquè llibre de capítols matrimonials, 1677-1681*, 9 desembre 1679. Una vegada morta Victòria (inventari dels seus béns a la casa de Reverter el 1656: AHPB, Josep QUATRECASAS, *Llibre primer d'inventaris, 1652-1670*, 25 abril 1656), Francesc es va casar el 1658 amb Maria Borrell, vídua dels mercaders Cristòfol Santgenís i Josep Bofarull, i amb ella va tenir la seva filla Maria Teresa: AHPB, Rafael HEXARCH, *Llibre primer de capítols matrimonials, 1654-1666*, 15 octubre 1658, i *Primer manual, 1654*, 11 desembre 1654, i Ramon VILANA PERLAS, *Quart llibre de capítols matrimonials*, 4 abril 1676. Al seu torn, Miquel Francesc es va casar el 1663 amb Maria Santgenís, filla de Cristòfol Santgenís i de Maria Borrell: AHPB, Rafael HEXARCH, *Llibre primer de capítols matrimonials, 1654-1666*, 5 abril 1663, i Ramon VILANA PERLAS, *Primer llibre de capítols matrimonials, 1657-1665*, 5 abril 1663, i *Llibre d'inventaris i almonedes, 1657-1662*, 17 octubre 1658. Miquel Francesc Reverter i la seva dona Maria eren, per tant, germanastres: l'estratègia endogàmica del grup no podia ser més intensa (vegeu el quadre).

16. AHPB, Ramon VILANA PERLAS, *Manual segon, 1658*, 2 maig i 14 novembre 1658.

17. Ramon Vilana Perlas havia d'heretar també, per la banda dels Ribes, els béns d'un altre donzell, Ramon de Ribes, de Figuerola d'Orcau, a l'Urgell: AHPB, Bonaventura VILA, *Primer manual, 1658*, 19 juny 1658.

18. Vivia a prop de la casa dels Marquès: AHPB, Francesc REVERTER, *Tretzè manual, 1651-1652*, 30 agost 1652. La banda de llevant del carrer pertanyia a la parròquia de Sant Miquel i Reverter formava part del seu consell: AHPB, Lluís COLLELL (menor), *Manual vint-i-novè, 1651-1652*, 2 abril 1652, i Francesc REVERTER, *Manual, 1657*. Miquel Marquès apareix lògicament com a parroquià de Sant Miquel: AHPB, Lluís COLLELL (menor), *Manual vint-i-novè, 1651-1652*, 2 abril 1652. També vivia a la Carnisseria d'en Sorts el notari Lluís

propietat del difunt marit d'aquesta, al carrer de Bonaire, però el notari no es va desplaçar a viure a un punt tan allunyat del seu espai de relacions.¹⁹ L'inventari *post mortem* dels seus béns, fet el 1684, mostra que aquest any residia en una casa propietat de la «*Presidenta del convent de l'Ensenyança*» i que ell l'ocupava com a llogater, situada en el carrer dels Torners o de l'Ensenyança, molt proper, en canvi, a l'espai urbà que li resultava més familiar.²⁰

Pel que fa a Vilana Perlas, un document de 1664 ens informa que aquest any pagava obres de reparació en una casa, on vivia de lloguer, que era propietat de Gerònima Dusay i Aragall.²¹ No sabem quin dels habitatges dels Dusay era l'ocupat per Vilana Perlas. Molt probablement es tractava d'aquell situat en el carrer dels Gegants, però podria també ser un altre a la plaça de Regomir o un tercer a la Davallada dels Lleons.²² Totes aquestes propietats dels Dusay quedaven incloses a la parròquia de Sant Miquel, i això encaixa amb el fet que Vilana Perlas formava part, el 1657, del consell d'aquesta parròquia.²³ Ramon, doncs, vivia en tot cas molt a prop dels notaris que li

Collell, oncle per part de mare de Francesc Reverter (i Collell): AHPB, Lluís COLLELL (menor), *Manual trenta-i-unè, 1655-1656*.

19. El 1658 llogà una de les botigues de la casa al revenedor Miquel Santamaria: AHPB, Ramon VILANA PERLAS, *Segon manual, 1658*, 3 desembre 1658. El 1668 i 1673 va fer obres a la casa: AHPB, Ramon VILANA PERLAS, *Manual, 1668* (2a part), 1 octubre 1668, i *Manual, 1673* (1a part), 31 desembre 1673 [1672]. A més d'aquesta casa, la dona de Francesc Reverter era la propietària d'altres de properes, com ara l'Hostal del Pi, al mateix carrer de Bonaire, on el notari va fer obres entre el 1663 i el 1669 (vegeu els manuals de Ramon Vilana Perlas dels anys 1663, 1666, 1668 i 1669).

20. Tenim constància del lloguer d'aquesta casa «*gran*», fet el 1678 i per cinc anys per la presidenta del monestir i convent de l'Ensenyança a Francesc Reverter. La casa estava situada just a tocar del monestir: AHPB, Josep GÜELL, *Setè manual, 1678* (2a part), 1 juliol 1678. Per l'inventari de 1684 sabem que la casa disposava de cinc estudis, un d'ells per a les escriptures (tenia les de nou notaris difunts), dues sales, estrada i hort, i en ella trobem un «*cotxe guarnit de vaqueta de Moscòvia*» i un «*quadro gran ab guarnició en lo qual està retratat Francesc Reverter*». Entre les propietats que tenia en el moment de la seva mort figura el Mas de Sant Ferriol (ara sense habitants) i la pedrera ja esmentada: AHPB, Josep LLAU-RADOR I DE ÇATORRA, *Primer llibre d'inventaris, 1683-1694*, 30 abril 1684.

21. Obres per valor de 17 lliures i 14 sous, fetes pel mestre de cases Martí Fochs: AHPB, Bonaventura VILA, *Setè manual, 1664*, 3 agost 1664.

22. Els Dusay tenien cases en aquests carrers l'any 1716 (AHCB, Cadastre, I-57). La més valorada, entre les llogades, era la del carrer dels Gegants.

23. Ramon Vilana Perlas era l'«*obrer artista*» el 1657: AHPB, Francesc REVERTER, *Manual, 1657*, 2 abril 1657.

eren més afins (Reverter, Marquès, Camarasa), i no és descartable que s'allotgés, de solter, a la mateixa casa on s'estava aleshores Francesc Reverter, al carrer de la Carnisseria d'en Sorts (també a la parròquia de Sant Miquel).

A més de l'estret vincle que l'unia amb el seu mestre barceloní, Ramon Vilana Perlas va mantenir sempre un fort lligam amb la seva comarca d'origen, l'Urgell (i amb la Cerdanya). Des dels primers anys d'exercici professional resulta evident aquesta relació, que es produïa també amb urgellencs instal·lats a Barcelona. A la notaria de Vilana Perlas compareixien en aquells anys, per exemple, Cristòfol Coromines, ardiaca de la Cerdanya i canonge d'Urgell; Jacint Montaner, cavaller de Puigcerdà; Jaume de Copons, ardiaca d'Andorra i canonge de Santa Eulàlia d'Urgell, o l'estudiant Ramon Granges, de la família d'aquest últim, tots ells instal·lats a Barcelona, així com altres urgellencs que vivien a la ciutat comtal i que feien de testimonis dels acords presos a la notaria de Vilana Perlas.²⁴

Vist el nombre elevat de persones que procedia de l'Urgell, cal preguntar-se si aquesta immigració cap a Barcelona tenia a veure amb l'ocupació francesa de part del nord de Catalunya. La tardor de 1654, els francesos van guanyar, entre d'altres poblacions, Puigcerdà, Bellver, la Seu d'Urgell, Organyà, Bagà, Berga, Ripoll, Camprodon i Rupit i, un any després, van ocupar Ponts, Oliana i la Pobla de Segur. Aquesta podria ser la causa del desplaçament a Barcelona de molts urgellencs i, entre ells, del mateix Ramon Vilana Perlas.²⁵ En tot cas, el nostre notari tenia també relació amb molts urgellencs que no havien abandonat l'Urgell. Així, per exemple, Vilana Perlas comprava, per encàrrec de l'apotecari de Sanahuja, Josep Serradell, a la botiga del ben conegut adroguer barceloní Joaquim Mascaró o esdevenia procurador de Mariàngela Perlas, donzella, filla d'un botiguer de Castellnou de Seana.²⁶ I, com és lògic, el notari mantenia a més un estret vincle amb la seva família a Oliana, com veiem en les relacions amb el seu pare Joan o amb Gabriel Vilana Perlas.²⁷

24. AHPB, Ramon VILANA PERLAS, *Manual primer, 1656-1657*, i *Manual segon, 1658*.

25. José SANABRE, *La acción de Francia en Cataluña (1640-1659)*, Barcelona 1956, p. 557. Cal tenir molt en compte la coincidència de dates entre l'ocupació francesa d'Oliana i l'aparició de Vilana Perlas a Barcelona.

26. AHPB, Rafael HEXARCH, *Setè manual, 1661*, 7 desembre 1661, i Bonaventura VILA, *Novè manual, 1666*, 25 octubre 1666.

27. Gabriel Vilana Perlas, prevere, era oncle de Joan Vilana Perlas (citat a AHPB, Pere Màrtir FERRER, *Llibre tercer de concòrdies, 1669-1682*, 4 març 1678). El 1658, malalt i massa vell per exercir un càrrec de la Generalitat a l'Urgell, nomenà com a procurador seu

Al temps que conservava les relacions amb l'Urgell, el nostre notari va establir lligams sòlids a Barcelona gràcies a Francesc Reverter. A la seva escrivania va treballar, com hem vist, al costat de Miquel Francesc Reverter, fill de Francesc.²⁸ Va entrar també en relació amb els altres membres de la família, i s'hi establí un vincle directe, perquè Ramon Vilana Perlas es va casar amb Eulàlia Camarasa, filla de Teresa Reverter (germana de Francesc) i del notari Miquel Camarasa.²⁹ Ramon va esdevenir, doncs, nebot de Francesc Reverter. I per si fos poca la transcendència de la relació del nostre notari amb els Reverter (feina i família), veurem més endavant que un altre Reverter, Joan Baptista, va resultar clau en l'ascens polític dels Vilana Perlas.

A l'escrivania del seu valedor, Ramon va treballar també al costat de Sebastià Camarasa, germà d'Eulàlia Camarasa. La vinculació entre els Vilana Perlas i Sebastià, escrivent i estudiant de filosofia primer i clergue després, va ser molt profunda, com ho mostra el fet que aquest, en ser ja clergue, cedís el 1669 tots els seus béns mobles i immobles a la seva germana Eulàlia i que Ramon assumís les despeses de malaltia del seu cunyat i «*altres de família*», acollint Sebastià a casa fins i tot després de morta la seva dona, en una mostra ben clara de la intensitat de les relacions que es produïen en el grup.³⁰

el notari de Barcelona Segimon Mitjavila, que era també procurador de Ramon Vilana Perlas (AHPB, Ramon VILANA PERLAS, *Manual primer, 1656-1657*, 5 juny 1657, i *Manual segon, 1658*, 8 maig 1658).

28. Miquel Francesc consta el 1658 com a ciutadà honrat i el 1659 com a professor en lleis (AHPB, Francesc REVERTER, *Manual, 1659*). Pel casament amb Maria Borrell va ser propietari de la Torre Marlesa a Sant Andreu del Palomar (AHPB, Ramon VILANA PERLAS, *Manual, 1663*, 2a part). El 1666 va fer que la seva filla Maria Francesca entrés com a novícia, als 5 anys, al convent d'Elisabets, on va professar anys més tard (AHPB, Rafael Joan CELLARÈS, *Manual trenta-i-unè*, 20 octubre 1666). Va fer testament l'any 1678. Vivia a prop de la plaça del Call (AHPB, Lluís FONTANA, *Primer llibre de testaments, 1670-1691*, 1 maig 1678).

29. Vegeu, per exemple, AHPB, Ramon VILANA PERLAS, *Segon llibre de testaments, 1671-1697*, 11 abril 1682.

30. AHPB, Francesc REVERTER, *Manual, 1657*, 17 març, 1657; Ramon VILANA PERLAS, *Manual primer, 1656-1657*, 28 novembre, 1657; Miquel FONTCUBERTA, *Manual segon, 1669-1671*, 8 febrer 1669, i Lluís FONTANA, *Primer manual, 1670*, 12 juliol 1670. El 14 de febrer de 1671, Sebastià i Eulàlia Camarasa decidiren cedir-li a Ramon Vilana Perlas el dret de l'«*ofici*» del seu pare, i era pel bon tracte que havien rebut d'ell. En efecte, afirmaven els dos germans que Sebastià Camarasa (que el 1671 tenia 33 anys) «*ha mucho tiempo que vive*

Que Ramon Vilana Perlas es va integrar de ple i amb responsabilitat protagonista en l'àmplia xarxa de solidaritat formada al voltant de Francesc Reverter, ho mostra igualment el cas dels «pubills» Marquès. En efecte, Francesc Reverter i Ramon Vilana Perlas van ser tutors dels fills deixats pel difunt notari Miquel Marquès. Així, Ramon va tenir allotjat a casa seva Onofre Marquès, fill de Miquel, que estava malalt, «*governant-lo i comprant per ell gallines per fer-li caldo i demés cosilles per son sustento*», fins que va morir; mentre que Francesc Reverter va pagar a la seva germana Teresa la despesa de mantenir mig any a casa seva Marianna i Onofre Marquès.³¹

A l'escripció de Reverter i en el cercle de relacions d'aquest notari, Ramon Vilana Perlas no va conèixer només notaris, sinó homes destacats del món dels negocis, que després van ser importants en la seva carrera i en la seva vida, i aquests o els seus descendents seran igualment presents en la carrera i vida del fill de Ramon Vilana Perlas. Entre els personatges més rellevants en aquest àmbit es trobaven Andreu Alba i Pere Alba i Serra, pare i fill, i Onofre Massanés.

Andreu Alba era un mercader de Girona afincat a Barcelona, que s'havia casat en segones núpcies amb Maria Elena Reverter, vídua del notari Miquel Marquès, i que per tant s'havia integrat en el grup i vivia de lloguer en una de les cases de Marquès.³² El seu fill, Pere Alba i Serra, pro-

*con poca salud y que el dicho Ramon Vilana Perlas lo tiene a él y a dicha Teresa Camarasa su madre, viuda de Miquel Camarasa, dándoles el sustento necesario de comer y beber, vestidos y calzados, sanos y enfermos, pagando médicos y medicinas, y que por dicha causa ha gastado gasta y se spera que gastará muchos ducados por quanto ha dos anyos que dicha Teresa su madre está en una cama de una grave enfermedad de la qual (aunque se presume será muy larga) es casi imposible poder remediar, de tal manera que a no tener el amparo de dicho Ramon Vilana Perlas era fuerça parar en un hospital por no tener para sustentarse. Por todo lo qual y por lo que speran de dicho Ramon Vilana Perlas [...]» li cedeixen l'esmentat dret (AHPB, Bartomeu ROIG, *Novè manual*, 1671, 14 febrer 1671). Sebastià Camarasa va viure amb els Vilana Perlas a la casa del Regomir des de 1672 fins a 1702; Teresa no hi figura ja el 1672: Arxiu Històric de la Parròquia dels sants Just i Pastor (AHPSP), *Llibretes de comunió pasqual*.*

31. AHPB, Ramon VILANA PERLAS, *Llibre d'inventaris i almonedes*, 1657-1662, 15 gener 1659, i *Manual*, 1668 (1a part), 24 abril 1668, i Geroni GALÍ, *Manual primer*, 1668-1670, 18 novembre 1668.

32. AHPB, Francesc REVERTER, *Manual*, 1656, 11 octubre 1656, i Ramon VILANA PERLAS, *Llibre d'inventaris*, 1657-1662, 15 gener 1659. Andreu Alba pagà el 1656 les obres que va fer a la casa: AHPB, Ramon VILANA PERLAS, *Manual primer*, 1656-1657, 19 novembre 1656.

fessor de filosofia i de lleis, primer, i doctor en drets, mercader i ciutadà honrat, després, va contraure matrimoni el 1668 amb Marianna Marquès i Reverter, filla del notari Miquel Marquès i de Maria Elena Reverter, casada amb Andreu Alba, de tal manera que Pere i Marianna eren germanastres, un altre bon exemple de la intensitat dels lligams en el grup de Reverter³³ (vegeu el quadre).

Pere Alba i Serra va ser un mercader molt destacat, entre els més atents a implicar-se en els negocis emergents d'aquell període. Llogava l'Hostal del Cavall, als carrers de Xuclés i Micó de la Ribera, tenia companyia per comprar grans aprofitant els seus contactes a la zona de Castelló d'Empúries, però, sobretot, va entrar en el món de l'aiguardent en una data prou precoç, el 1678, i també en el dels «*productes de punta*» de l'adrogueria (el tabac i la xocolata) treballant associat, almenys des de 1680, amb el molt actiu mercader i cònsol de Gènova a Catalunya Joan Enric Queffi.³⁴ D'al-

33. Pere Alba va néixer el 1642 (el 21 de novembre 1657 tenia 15 anys i consta com a professor de filosofia) i va morir el 1683 en una casa del carrer Basea: AHPB, Francesc REVERTER, *Manual*, 1656, 21 gener 1656; Ramon VILANA PERLAS, *Manual primer*, 1656-1657, 21 novembre 1657, i *Segon llibre de capítols matrimonials*, 1665-1669, 27 gener 1669; Bonaventura VILA, *Quart manual*, 1661, 10 febrer 1661; Geroni GALÍ, *Manual primer*, 1668, 18 novembre 1668, i Ramon VILANA PERLAS, *Segon llibre de testaments*, 1671-1697, 9 agost 1683. Es fa ben patent l'estratègia endogàmica de matrimonis, que intenta recuperar per al grup als vidus i les vídues i reforçar al màxim possible el cercle estret de relacions: ja hem vist un altre cas de matrimoni entre germanastres, el de Miquel Francesc Reverter i Maria Santgenís.

34. AHPB, Geroni GALÍ, *Manual segon*, 1671, 6 març 1671. El 1695, Francesc Alba i Reverter, germanastre de Pere, tenia a la casa d'aquest hostal un molí de sal: AHPB, Francesc BUSQUETS (menor), *Manual*, 1695, 8 març 1695. La companyia per comprar grans amb el napolità Lluís Risso, afincat a Palamós, a AHPB, Geroni GALÍ, *Manual onzè*, 1680, 4 abril 1680. El 1678, Pere Alba i Serra comprà aiguardent a Joan Pujol de la Era, agricultor del Comtat de Prades: AHPB, Geroni GALÍ, *Manual novè*, 1678, 21 juny 1678. Alba i Serra i Queffi tenien posada botiga amb l'adroguer Francesc Noguera: AHPB, Ramon VILANA PERLAS, *Manual*, 1680, 29 abril, 30 abril i 21 novembre 1680). El 1680, els dos van vendre a l'adroguer Jaume Salba una partida de tabacs de diferents procedències per un valor de 3.517 lliures: AHPB, Geroni GALÍ, *Manual onzè*, 1680, 25 octubre 1680. El 1682, Pere Alba va ser capaç de gastar l'elevada suma de 545 lliures en «*una partida de plata obrada*» per l'argenter Josep Many: AHPB, Pere LOSAS, *Manual*, 1682, 9 setembre 1682. Sobre el més que interessant personatge Joan Enric Queffi haurem de parlar en un altre moment. Ja mort Pere Alba i Serra, la seva vídua Marianna Marquès i el seu germanastre Francesc Alba i Reverter, que vivien a lloguer en una casa del carrer Basea, mantenien una «*botiga de tabacs i altres drogues*» amb l'adroguer Maurici Monjo: la «*botiga del Sortidor*», als quatre cantons del carrer de la Vidrieria. Francesc Alba era l'encarregat de proporcionar els tabacs:

tra banda, a través dels Alba quedava unit al grup un altre notari, Pere Trelles, que el 1657 s'havia casat amb Isabel Alba, filla d'Andreu Alba i germana de Pere Alba i Serra.³⁵

L'altre personatge esmentat més amunt, el mercader Onofre Massanés, era originari de Ponts (a la Noguera, a prop d'Oliana), una procedència que reforça la idea d'un vincle dels Reverter amb el bisbat d'Urgell. Massanés regia el 1656 els «llibres majors de comptes vells de la Taula i Banc de la Ciutat» i, en aquests anys, en els quals apareix sovint com a testimoni a les actes de Reverter i com a client d'aquest i de Ramon Vilana Perlas, formava companyia per explotar una botiga de teles amb el destacat mercader Jaume Texidor.³⁶ Del seu primer matrimoni, amb Maria Anna, Onofre Massanés va tenir dues filles: Anna Maria i Paula. La primera es va casar el 1649 amb Gaspar Colom Cros, negociant i fill de Miquel Colom, negociant de l'Urgell, reforçant-se així els vincles amb la terra d'origen.³⁷ Al seu torn, la segona filla va contraure matrimoni el 1654 amb el botiguer de teles Francesc Calvaria, fill del pare de Sant Feliu de Torelló Bernat Calvaria, establint relació amb una família que havia de destacar entre els «vigatans» aus-

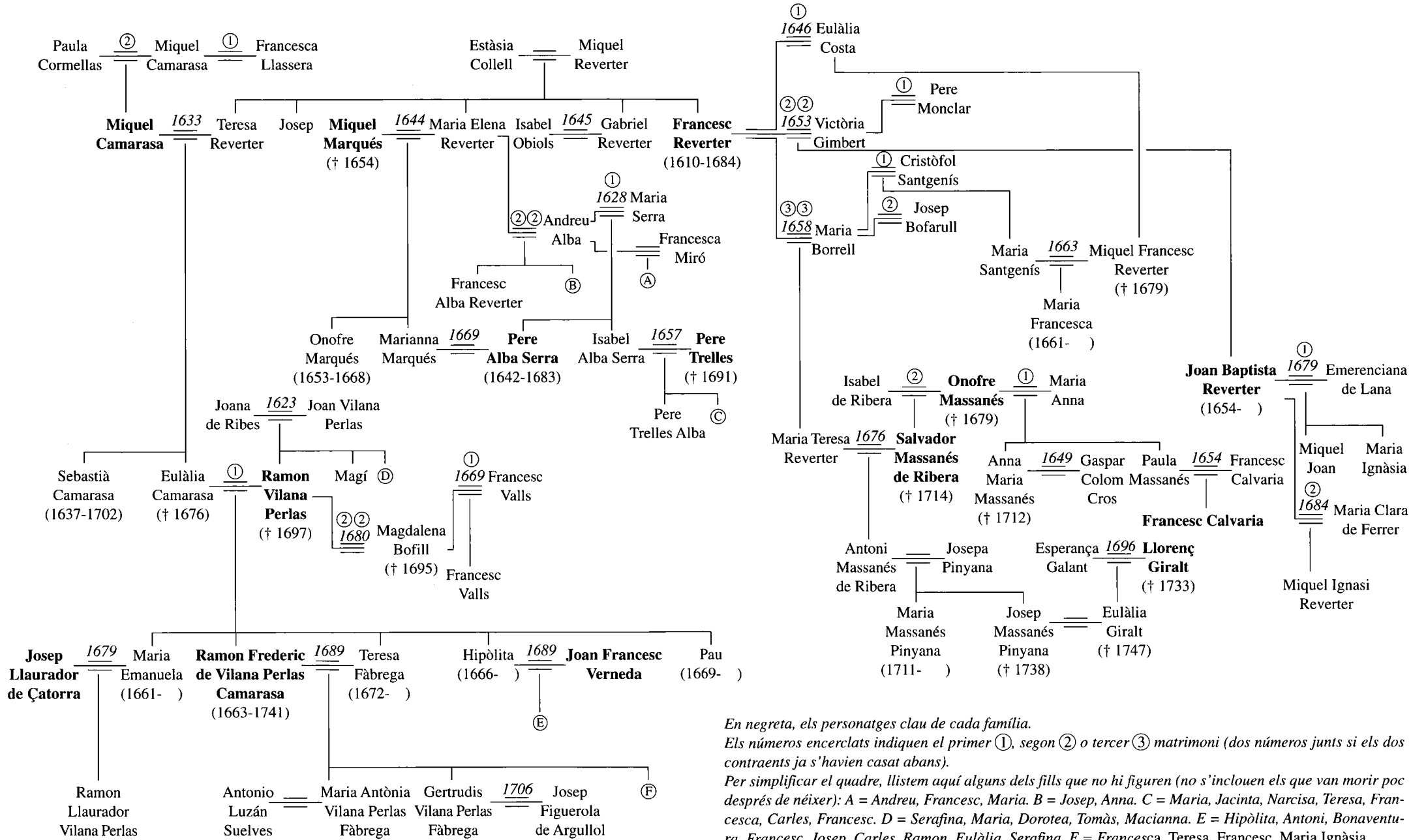
AHPB, Francesc TOPÍ COMES, *Manual, 1689-1690*, 2 i 25 agost 1689, i Joan Francesc VERNEDA, *Manual primer, 1690*, 20 novembre 1690.

35. Era el segon casament de Pere Trelles: AHPB, Francesc REVERTER, *Llibre tercer de capítols matrimonials, 1653-1669*, 15 juliol 1657, i Joan GUIU, *Manual de testaments, 1661-1698*, 18 agost 1687. Abans, un altre membre del grup, el notari Miquel Marquès, havia tingut relació amb el pare de Pere Trelles, també notari reial i del mateix nom: el 1651 l'havia fet procurador seu (AHPB, Francesc REVERTER, *Tretzè manual, 1651-1652*, 30 abril 1651). Pere Trelles va morir el 1691 (AHPB, Joan GUIU, *Manual d'inventaris, 1660-1697*, 21 abril 1691).

36. AHPB, Francesc REVERTER, *Manual, 1656*, 30 maig 1656, i *Manual, 1657*, 24 març i 24 maig 1657. Jaume Texidor i Ramon Vilana Perlas havien coincidit com a consellers (quart i cinquè) el 1667. El 1687, tots dos junts nomenaren procurador seu Francesc Castells, cirurgià de Figuerola d'Orcau, a l'Urgell, i, el 1688, el doctor en medicina Francesc Pons, de la mateixa població: AHPB, Francesc CORTÉS (major), *Disetè manual, 1687*, 12 abril 1687, i Carlos GARAU, *Dotzè manual, 1688*, 13 febrer 1688. La procedència dels Massanés, a AHPB, Ramon VILANA PERLAS, *Primer llibre de testaments, 1657-1681*, 7 juliol 1673. Onofre Massanés encara conservava el 1679, any de la seva mort, el «dret de la barca de pasatge» en el riu Segre, a Ponts, que tenia des de 1674 i al qual el seu fill Salvador va renunciar el 1692: AHPB, Ramon VILANA PERLAS, *Llibre d'inventaris, 1677-1679*, 23 febrer 1679, i Francesc TOPÍ COMES, *Manual, 1692*, 20 juny 1692.

37. AHPB, Jaume RONDÓ, *Llibre de capítols matrimonials, 1638-1650*, 11 juliol 1649.

ESQUEMA DEL «GRUP DE REVERTER»

triacistes. Un vincle sens dubte important en els esdeveniments que portaren a l'entrada de Carles III l'Arxiduc a Barcelona, i en els anys següents.³⁸ D'altra banda, els Massanés es vincularen encara més als Reverter el 1676, en casar Salvador Massanés de Ribera, fill d'Onofre i de la seva segona dona, Isabel, amb Maria Teresa Reverter, filla de Francesc Reverter i de Maria Borrell.³⁹ Al seu torn, la relació dels Vilana Perlas amb els Massanés fou gran i va resultar encara més estreta per l'afecció comuna a l'Arxiduc i en passar a ser les dues famílies veïnes al carrer del Regomir.

Es fa patent com, en el grup de Reverter i ja en la generació anterior a la de Ramon Frederic de Vilana Perlas, mà dreta de Carles III l'Arxiduc, s'havia format un conjunt de lligams entre persones i famílies (Reverter, Vilana Perlas, Massanés i Calvaria, entre d'altres) que tindran un paper destacat en el partit austriacista (vegeu el quadre).

De resultes del treball amb Francesc Reverter, Ramon Vilana Perlas va relacionar-se també amb el mercader Narcís Feliu, pare del famós homònim. Reverter i Feliu pare tenien «*oficis públics en lo Banc de la Ciutat*» i havien fet junts el seguiment de les obres del Col·legi de Sant Bonaventura, a les Rambles, com a marmessors que eren del donant, el difunt cavaller Pau Canal; una obligació que, a causa de «*les seves moltes ocupacions*», van deixar a mans del mercader Andreu Alba.⁴⁰ I, per la seva banda, Onofre

38. AHPB, Jaume RONDÓ, *Llibre de capítols matrimonials, 1651-1660*, 8 novembre 1654. En el moment de fer testament Onofre Massanés, el 1673, el seu gendre Francesc Calvaria ja era mort: AHPB, Ramon VILANA PERLAS, *Primer llibre de testaments, 1657-1681*, 7 juliol 1673. El fill de Francesc Calvaria, el veler Francesc Calvaria, va ser soci del ben conegut Martí Piles, al seu torn associat a Narcís Feliu de la Penya: Pere MOLAS I RIBALTA, *Comerç i estructura social a Catalunya i València als segles XVII i XVIII*, Barcelona, 1977, p. 102, i Joaquim ALBAREDA, *Els catalans i Felip V, de la conspiració a la revolta (1700-1705)*, Barcelona, 1993, p. 19. De fet, les relacions entre les famílies Massanés i Calvaria venien de lluny: ja en el bienni 1664-1666, Rafael Calvaria, Narcís Feliu pare, Onofre Massanés i el citat Gaspar Colom i Cros havien estat arrendadors de les carns, mentre que Narcís Feliu fill i Salvador Massanés de Ribera participaren, com a hereus dels seus pares, en algunes accions legals que se'n derivaren (AHPB, Rafael HEXARCH, *Onzè manual, 1665*, 9 juliol 1655, i *Tretzè manual, 1667*, 7 juliol 1667, i Josep FERRAN, *Onzè manual, 1690*, 11 gener 1690).

39. AHPB, Ramon VILANA PERLAS, *Quart llibre de capítols matrimonials, 1673-1676*, 4 abril 1676.

40. No podien «*assistir amb lo calor que requereixen las cobrances en un temps tan calamitos i dificultós com estam de present*» (AHPB, Francesc REVERTER, *Manual, 1656*, 15 gener 1656, i *Manual, 1657*, 5 febrer 1657). Narcís Feliu fill ens recorda la qüestió del Col·legi de Bonaventura en els seus *Anales de Cataluña*, Barcelona: Editorial Base, 1999,

Massanés havia coincidit amb Narcís Feliu pare, per exemple, en l'arrendament del tall de la carn.⁴¹ Eren evidents els vincles del grup de Reverter (Vilana Perlas inclòs) amb el món dels negocis i amb personatges com ara Narcís Feliu.

En aquest ambient professional i social favorable, Ramon Vilana Perlas aviat va començar a tenir clients destacats en el seu exercici com a notari independent: la confraria dels «sombrerers i pentiners», per exemple, que consta en les seves actes a partir de l'abril de 1657, o, més tard, el noble Frederic Desbosch i de Sant Vicenç o el col·legi d'apotecaris.⁴²

En definitiva, en la primera etapa d'exercici com a notari, entre 1655 i 1672, Ramon Vilana Perlas va mantenir relació amb l'Urgell, però, sobretot, va establir a Barcelona vincles professionals i familiars amb els notaris del grup i amb mercaders destacats de la ciutat, que resultaran decisius en el seu futur i en el de la seva família. Quan Ramon Vilana Perlas s'instal·là el 1672 a la casa del Regomir, després de setze anys d'estada i de treball a la ciutat, era un home ben situat a Barcelona, tant des del punt de vista social com professional. L'etapa del carrer del Regomir no farà més que reforçar aquesta situació.

Ramon Vilana Perlas pare, al Regomir (1672-1697)

El 1672, els Vilana Perlas es van traslladar al carrer del Regomir: la pasqua d'aquest any, la família ja va combregar a la parròquia dels sants Just i Pastor.⁴³ Lògicament, a la corresponent llibreta de comunió pasqual consten només aquells que tenien l'edat per combregar, és a dir, Ramon Vilana

v. III, p. 335. Francesc Reverter també va tenir relació amb Narcís Feliu fill (AHPB, Antoni FABRA, *Catorzè manual*, 1675, 15 gener 1675).

41. Citat, n. 38.

42. Vilana Perlas treballà en diverses capbrevacions, entre elles, les rendes i els censos de Desbosch, amb honoraris corresponents a la tercera part del recaptat (AHPB, Bonaventura VILA, *Sisè manual*, 1663, 26 abril 1663; *Capbreu de les rendes de Frederic Desbosch...*, 1663-1689). El notari va ser «*escrivà dels negocis del col·legi*» d'apotecaris. El 1668, la reunió del col·legi d'apotecaris es va fer a la sala del Consell de Cent «*per manament i ordre del Molt Il·lustre Ramon Vilana Perlas, conseller cinquè*» (AHPB, Ramon VILANA PERLAS, *Manual primer*, 1656-1657, 15 juliol 1657, i *Manual*, 1691, 8 novembre 1691, i Pere Màrtir LLUNELL, *Vint-i-unè manual*, 1668, 10 octubre 1668).

43. AHPSJP, *Llibretes de comunió pasqual*.

Perlas; la seva dona, Eulàlia Camarasa; el seu cunyat, Sebastià Camarasa; els escriptors de Vilana Perlas i futurs notaris, Rafael Albià, Carles Garau i Vicenç Badia; el familiar Francesc Capell i unes altres quatre persones del servei de la casa.⁴⁴ Als quals cal sumar, almenys, els fills del matrimoni Vilana Perlas (Maria Emanuela, Ramon Frederic, Hipòlita i Pau), que encara no combregaven.⁴⁵ A la casa vivia, per tant, el 1672, un mínim de quinze persones. En els primers anys de vida de la família Vilana Perlas al Regomir, però, es produïren força canvis deguts a defuncions i casaments, a més de les entrades i les sortides d'escriptors i de gent del servei.

La dona de Ramon, Eulàlia, va morir aviat, l'agost de 1676, i va ser enterrada a l'església dels sants Just i Pastor, donat que els Vilana Perlas estaven ja molt sòlidament i dignament assentats a la parròquia: sabem que comptaven amb vas per a la sepultura familiar i que el germà de Ramon, Tomàs, era prevere beneficiat d'aquesta església.⁴⁶ El 1679, va casar la primera filla de Ramon Vilana Perlas, Maria Emanuela, amb Josep Llaurador i de Çatorra, oriünd i burgès de Vilafranca del Penedès i escriptor del nostre notari: el matrimoni va viure a la casa del Regomir fins al 1682.⁴⁷ Vila-

44. Sebastià Camarasa era el «*clergue de la casa*», que, com veurem, disposava de capella.

45. Ramon Frederic va néixer el 1663 i Pau el 1669 (LLUCH, *L'alternativa catalana...*, p. 57 i 85). Consten a les llibretes de comunió cap als 13 anys d'edat. Si aquesta era la norma, Maria Emanuela, que apareix el 1674, hauria nascut el 1661 i Hipòlita, que apareix el 1679, hauria nascut el 1666 (AHPSJP, *Llibretes de comunió pasqual*). És ben evident que Ramon Frederic va néixer a Barcelona: el seu pare hi treballava des de 1655. Castellví diu que Ramon era «*nascut a Barcelona, oriünd d'Oliana*» (Francisco DE CASTELLVÍ, *Narraciones históricas*, Madrid: Fundación Francisco Elías de Tejada, 1999, v. IV, p. 518). Després de Pau encara van néixer Josep, batejat l'octubre de 1672, i Anaclet, el 30 de setembre de 1675, que devien morir aviat (AHPSJP, *Baptismes*, v. 9, f. 31 i 83).

46. El 13 d'agost de 1676 s'obrí el testament d'Eulàlia a la casa del Regomir (AHPB, Lluís FONTANA, *Primer llibre de testaments, 1670-1691*, 13 setembre 1675, afegit de 13 agost 1676). Tomàs havia estat rector de Sant Sebastià de Navinés, a l'Urgell, i va morir el 1688, a la casa on vivia, davant del fossar i l'església de Sant Miquel i al costat de la rectoria, a tocar d'on residien els membres del «*grup Reverter*». L'habitatge era propietat del que, com veurem, va ser gendre de Ramon Vilana Perlas, Josep Llaurador i de Çatorra, que hi habitava encara en el moment de confeccionar-se els documents del cadastre borbònic corresponents a 1716 (AHPB, Pere Màrtir FERRER, *Llibre tercer de concòrdies, 1669-1682*, 4 maig 1678; Carles GARAU, *Manual tercer, 1679*, 8 febrer 1679; Lluís FONTANA, *Primer llibre de testaments, 1670-1691*, 12 desembre 1688, i *Llibre segon d'inventaris, 1688-1706*, 22 desembre 1688, i AHCB, *Cadastré*, I-57).

47. El matrimoni va tenir lloc a l'església dels sants Just i Pastor el 12 de febrer, actuant com a ministre Tomàs Vilana Perlas. Ramon va dotar la seva filla amb 2.000 lliures

na Perlas mateix va contraure matrimoni una segona vegada, el 1680, amb Magdalena Bofill, vídua de l'adroguer Francesc Valls, amb qui havia tingut un fill, Francesc.⁴⁸ El 1689, es casaren dos altres fills de Vilana Perlas: Hipòlita amb el fill d'un pare de Vic, el notari Joan Francesc Verneda, que com a escrivent de Vilana Perlas vivia a la casa del Regomir des de l'any 1679,⁴⁹ i Ramon Frederic amb Teresa Fàbrega, filla de l'adroguer Joan Domènec Fàbrega, una parella que va viure a la casa fins al 1713.⁵⁰ I per acabar amb el capítol dels canvis a la família, la segona dona del notari, Magdalena, va morir el 1695, dos anys abans que el seu marit.⁵¹

Els escrivents de Vilana Perlas formaven una altra part substancial dels habitants de la casa, sotmesa a l'habitual variació del lloc de treball que

(AHPSJP, *Desposoris*, v. 5, f. 212v.; AHPB, Carles GARAU, *Llibre primer de concòrdies i capítols matrimonials, 1676-1682*, 12 febrer 1679, i AHPSJP, *Llibretes de comunió pasqual*).

48. El casament va tenir lloc a l'església dels sants Just i Pastor el 4 de juny de 1680 (AHPSJP, *Desposoris*, v. 5, f. 228v., i AHPB, Carles GARAU, *Llibre primer de concòrdies i capítols matrimonials, 1676-1682*, 4 juny 1680). Magdalena Bofill, filla del flequer Bernat Bofill, s'havia casat el 1669 amb l'adroguer Francesc Valls (AHPB, Francesc LLAUDER, *Primer llibre de capítols matrimonials, 1663-1675*, 5 octubre 1669). Francesc Valls fill va viure a la casa del Regomir fins al 1695, any en què va morir la seva mare (AHPSJP, *Llibretes de comunió pasqual*).

49. El casament va tenir lloc a l'església dels sants Just i Pastor l'11 de setembre de 1689 (AHPSJP, *Desposoris*, v. 5, f. 318v.; AHPB, Lluís FONTANA, *Llibre segon de capítols matrimonials, 1689-1705*, 11 setembre 1689, i Francesc SERRA, *Primer manual, 1687-1689*, 25 novembre 1689). El 1690, ja no vivien al Regomir ni Verneda ni la seva dona (AHPSJP, *Llibretes de comunió pasqual*).

50. Es van casar a l'església dels sants Just i Pastor el 13 de novembre de 1689 (LLUCH, *L'alternativa catalana...*, p. 60; AHPSJP, *Desposoris*, v. 5, f. 321, i AHPB, Rafael ALBIÀ, *Llibre segon de capítols matrimonials, 1686-1692*, 28 febrer 1690). Joan Domènec Fàbrega era un adroguer molt sobresortint, com ho mostra el fet que tingués botiga al Born, a la casa propietat de Caterina d'Ivorra i Çalba, vídua de Dalmau d'Ivorra, baró de Sant Vicenç. El 1684, va vendre el contingut de la botiga per 3.931 lliures a l'adroguer Francesc Reig, qui la va explotar fins que va ser enderrocada per fer l'esplanada de la Ciutadella. El 1690, va ocupar una altra botiga al Born, que abans explotava l'adroguer Pere Serarols. Els protocols del notari Domènec Rojas permeten resseguir bona part de l'activitat de Fàbrega els anys 80 i 90 (AHPB, Matias MARSAL, *Vint-i-unè manual, 1684*, 9 maig 1684, i Domènec ROJAS, *Quart manual, 1690*, 2 setembre 1690). Els adroguers tenien relació amb moltes de les famílies més rellevants del negoci i de la burgesia de la Barcelona del període. La llista de personatges clau del final del segle XVII i principi del XVIII (de Rafael Casanova a Vilana Perlas) vinculats, d'una o altra manera, als adroguers seria ben llarga.

51. AHPB, Lluís FONTANA, *Segon llibre de testaments, 1685-1704*, 9 novembre 1692.

ocupaven, però amb la característica essencial d'incorporacions definitives a la família, tal com hem vist abans. Quelcom que era comú a la ciutat, i no només en l'art del notariat, i que ja havia succeït en el cas del mateix Vilana Perlas. Amb aquest treballaven normalment tres escriptors, que solien allotjar-se a la casa, com era el cas dels ja citats Rafael Albià (al Regomir el 1672 i notari el 1673), Carles Garau (a la casa el 1672 i 1673 i notari el 1675) i Vicenç Badia (amb els Vilana Perlas de 1672 a 1676 i notari el 1678), així com també Francesc Minguella (a la casa entre 1679 i 1697 i notari des de 1695), Francesc Falgueras (al Regomir el 1692 i 1693 i notari des de 1676), Josep Llaurador i de Çatorra (a la casa de 1680 a 1682 i notari aquest any), Joan Francesc Verneda (al Regomir de 1679 a 1689 i notari aquest any) o Joan Llacuna (escriptor de Vilana Perlas des de 1695, a la casa de 1695 a 1713, i amb una llarga carrera política al costat del fill de Ramon).⁵²

Finalment, a la família i als escriptors se sumaven les persones del servei, que apareixen aquests anys sota la denominació de cambra, criada, cuinera, criat o barber i que devien sumar en tot moment 4 o 5 persones.

La casa del Regomir, doncs, va allotjar una família extensa amb un nombre de persones (superior a la mitjana de Barcelona) que, entre 1672 i 1697, va oscil·lar de les onze a les dinou.⁵³ Sens dubte, Ramon Vilana Perlas, en la línia del seu mestre i protector Francesc Reverter, actuava com un veritable «*pare de família*».

52. AHPB, Ramon VILANA PERLAS, *Manual*, 1681, 22 març 1681, i *Esborrany de manual*, 1695, 22 juliol 1695, i AHPSJP, *Llibretes de comunió pasqual*. Francesc Minguella (fill de l'assaonador Gaspar Minguella) era germà de Josep Minguella, que seria un reconegut austriacista, advocat fiscal de l'Audiència i cap de turc en el ben conegut «*afer Grases*», el 1711 (AHPB, Josep CREUS, *Manual de capitols matrimonials*, 1692-1705, 4 març 1700; Joan Francesc VERNEDA, *Llibre segon de testaments*, 1694-1707, 21 desembre 1702, i CASTELLVÍ, *Narraciones históricas...*, v. III, p. 236, 237 i 336). El notari Francesc Minguella va ser marmessor testamentari del seu germà Josep (mort el 12 de novembre de 1730) i va continuar exercint a Barcelona fins al 1737. Josep tampoc no va marxar després de 1714, mentre que el seu fill, Josep Antoni Minguella i Llunell, es trobava el 1730 a Hongria, servint l'emperador (AHPB, Pau RICÓS, *Manual de testaments*, 1705-1733, 6 novembre 1730).

53. La xifra és força elevada. La mitjana de persones per família a Barcelona el 1716 era de 4,3 persones. En el nostre cas, a la casa hi vivia una sola família. Cfr. Albert GARCIA ESPUCHE, *Barcelona a principis del segle XVIII: la Ciutatella i els canvis de l'estructura urbana*, tesi doctoral, Barcelona: ETSAB, 1987.

Aquest grup ben cohesionat quedava inclòs, com sabem, dins d'un altre de més gran que depassava l'àmbit de la casa i restava sota la protecció dels Reverter, més enllà fins i tot de la mort de Francesc Reverter, el 1684. Aquestes relacions es veuen clarament confirmades als testaments d'Eulàlia Camarasa, Miquel Francesc Reverter i Francesc Reverter.

El testament de la primera dona de Ramon Vilana Perlas, redactat el 1675, deixa ben clar el lligam entre tots els elements del grup ampli, en nomenar com a marmessors, a més del marit, Sebastià Camarasa i Reverter, Francesc Reverter, Miquel Francesc Reverter, Pere Alba i Serra, la dona d'aquest, Marianna Marquès i Reverter, i Pere Trelles.⁵⁴

Al seu torn, el testament de Miquel Francesc Reverter, fill de Francesc, escrit el 1678, resulta igualment clarificador. Entre els marmessors i els executors testamentaris, apareixen Francesc Reverter, Pere Trelles, Pere Alba i Serra i Marianna Marquès i Reverter; pel document sabem també que Hipòlita Vilana Perlas era fillola de Miquel Francesc Reverter i, per aquesta raó, li llegava 200 lliures per a la seva col·locació en matrimoni.⁵⁵

Finalment, el testament de 1682 de Francesc Reverter, vèrtex o centre del grup fins a la seva mort, fa patent el nivell social assolit a la ciutat pels seus membres i la importància donada a la cohesió del nucli essencial. En efecte, el document ens recorda que el 1679 Joan Baptista Reverter, fill de Francesc, s'havia casat amb Emerenciana de Lana, filla del donzell Erasme de Lana i Fontanet, un signe evident d'ascens social, i sabem que el 1684 ho va fer amb Maria Clara de Ferrer, filla del donzell i doctor en drets Geroni de Ferrer i Vinyals.⁵⁶ I entre els marmessors de Francesc Reverter trobem Erasme de Lana, que era conseller en cap de Barcelona aquell any, i també Francesc Sala i Alemany, un altre donzell; Onofre Massanés de Ribera, fill d'Onofre, canonge de la Seu de Barcelona i ardiaca del Vallès; el ciutadà honrat Salvador Massanés de Ribera; un altre fill d'Onofre casat amb Maria Teresa, filla de Francesc Reverter; el ciutadà honrat Pere Alba

54. AHPB, Lluís FONTANA, *Primer llibre de testaments, 1670-1691*, 13 setembre 1675.

55. AHPB, Lluís FONTANA, *Primer llibre de testaments, 1670-1691*, 1 maig 1678.

56. Joan Baptista va néixer el 1654 (AHCB, Consellers, *Processos*, C-XX, 70c). Erasme de Lana i Fontanet va dotar la seva filla amb 4.000 lliures (AHPB, Ramon VILANA PERLAS, *Cinquè llibre de capítols matrimonials, 1677-1681*, 9 desembre 1679). El segon matrimoni, el 1684, a AHPB, Ramon VILANA PERLAS, *Sisè llibre de capítols matrimonials, 1681-1689*, 22 gener 1684. Com a integrant del Consell de Cent el 1703-1704, es va veure implicat en el famós «*afer Pallejà*» (i també el seu primer sogre, Erasme de Lana, i Josep Minguella).

i Serra; el ciutadà honrat i notari Pere Trelles i Ramon Vilana Perlas, ciutadà honrat i notari.⁵⁷ Un any després de fer testament, Francesc Reverter nomenava procurador seu Josep Llaurador i de Çatorra, gendre de Ramon Vilana Perlas: el grup estava perfectament travat per lligams de confiança.⁵⁸

Fora de l'àmbit barceloní, continuaven les relacions dels Vilana Perlas amb l'Urgell. És cert que es desferen de la seva casa al carrer de la Font, a Oliana, però mantingueren un estret vincle amb la comarca.⁵⁹ Així, el 1673 Vilana Perlas actuà com a procurador del donzell de la Seu d'Urgell Ermenter Aguilar i també dels Pinós de Tiurana; el 1686 ho era de Plàcid de Montoliu, senyor de Tartareu; el 1688 i el 1691 nomenà procurador seu Gaspar Capell, prevere al Tarrós, i Josep Capell, agricultor de Tiurana, i el 1696 diposità els seus poders en el noble Alexandre de Palau i de Toralla, de Tremp.⁶⁰ Els Capell eren família dels Vilana Perlas, perquè Serafina, germana de Ramon Vilana Perlas, s'havia casat amb un Capell, de Tiurana.⁶¹ Que els vincles amb l'Urgell i amb la part de la família que hi vivia continuaven essent fermes ho veiem també en el fet que a la casa del Regomir figuren un Ramon Capell de 1694 a 1704, un Alfons Capell el 1694 i un Josep Capell (nebot de Ramon Vilana Perlas) de 1699 a 1701.⁶² I també a

57. AHPB, Ramon VILANA PERLAS, *Segon llibre de testaments, 1671-1697*, 11 abril 1682.

58. AHPB, Francesc FALGUERAS, *Setè manual, 1683*, 26 octubre 1683.

59. El 16 d'abril de 1672, Vilana Perlas va vendre al noble Lluís Bru (futur filipista) una «casa gran» a Oliana, al carrer de la Font. La venda es produí, com veurem, poc després d'adquirir la casa del carrer del Regomir, molt possiblement per obtenir diners per fer front a aquesta despesa i a la de les obres de millora (AHPB, Lluís FONTANA, *Tercer manual, 1672*, 16 abril 1672). El 1695, Vilana Perlas donà al noble Josep de Marimon i Corbera, marquès de Cerdanyola (futur i molt destacat filipista), la mateixa casa, que devia haver tornat a ser seva (AHPB, Joan Francesc VERNEDA, *Sisè manual, 1695*, 4 juny 1695). I encara consta una tercera «cessió»: segons les *Memòries de la vila d'Oliana*, p. 30, el 1733 Ramon Vilana Perlas donà la casa del carrer de la Font a la comunitat de preveres d'Oliana.

60. Antoni FABRA, *Dotzè manual, 1673*, 25 setembre 1673; Bartomeu ROIG, *Onzè manual, 1673*, 16 octubre 1673; Lluís FONTANA, *Dissetè manual, 1686*, 1 febrer 1686; Carles GARAU, *Dotzè manual, 2 juny 1688*; Joan Francesc VERNEDA, *Segon manual, 1691*, 4 setembre 1691, i Francesc MINGUELLA, *Primer manual, 1696*, 13 octubre 1696. El 1693, Pau Vilana Perlas, fill de Ramon, doctor en filosofia i clergue de Barcelona, nomenà procurador seu Gaspar Capell, rector de l'església de Tarrós (AHPB, Lluís FONTANA, *Vint-i-quatrè manual, 1693*, 24 gener 1693).

61. AHPB, Lluís FONTANA, *Segon llibre de testaments, 1685-1704*, 16 abril 1695.

62. AHPSJP, *Llibretes de comunió pasqual*. Ramon Capell era professor de filosofia el 1696 i doctor en drets el 1703 (AHPB, Francesc MINGUELLA, *Primer manual, 1696*, 15 abril

la casa del Regomir es van acollir membres d'una altra branca de la família que vivia a l'Urgell, els Castells. En efecte, Macianna, germana de Ramon Vilana Perlas, s'havia casat amb Pau Castells, de Figuerola d'Orcau, i a la casa del notari barceloní visqueren Joan Castells el 1680 i 1681, Alfons Castells el 1689 i Manuel Castells el 1692.⁶³ D'altra banda, Pau, el fill menor de Vilana Perlas, va esdevenir degà i canonge de la Seu d'Urgell.⁶⁴ Finalment, Ramon Vilana Perlas va deixar en el seu testament una quantitat per celebrar misses d'aniversari de la seva mort a l'església de Sant Andreu d'Oliana.⁶⁵

Els Vilana Perlas, doncs, gaudien d'una bona situació a Barcelona i mantenien relació amb la terra d'origen, quelcom molt habitual a la ciutat comtal en aquest període. Però tenien també contactes amb Madrid, una qüestió que podia resultar clau per aprofitar bones ocasions i obtenir càrrecs. L'home dels Vilana Perlas a Madrid era Magí Vilana Perlas, germà de Ramon. A l'inici de l'exercici de Ramon Vilana Perlas com a notari, el seu germà Magí apareix com a escriptor seu i, pocs anys després, el 1660, figura com a professor de lleis, mentre que el 1678 consta ja com a doctor en drets.⁶⁶ No sabem en quin moment es va traslladar a Madrid, però el 1673 Ramon actuà com a procurador del clergue Pedro Caldarer, que hi vivia, i sembla lògic pensar que Magí ja hi era.⁶⁷ Sabem, en tot cas, que el 1685

1696, i *Manual vuitè*, 14 novembre 1703). Problemes entre Josep Capell i Ramon Vilana Perlas, a Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA), Cancelleria, *Registres intrusos del govern de l'Arxiduc*, núm. 176.

63. AHPB, Lluís FONTANA, *Primer llibre de testaments*, 13 setembre 1675, i AHPSJP, *Llibretes de comunió pasqual*. Manuel Castells era agricultor de Figuerola d'Orcau (AHPB, Francesc MINGUELLA, *Tercer manual*, 1698, 4 març 1698).

64. Vegeu LLUCH, *L'alternativa catalana...*, p. 85.

65. AHPB, Lluís FONTANA, *Segon llibre de testaments*, 1685-1704, 16 abril 1695.

66. AHPB, Ramon VILANA PERLAS, *Manual*, 1658, 3 gener 1658, i Bonaventura VILA, *Tercer manual*, 1660, 27 agost 1660. El 1678, el doctor en ambdós drets Magí Vilana Perlas feia de procurador de l'apotecari Pere Tagell i d'Eulàlia Bot, vídua del també apotecari Antoni Bot (AHPB, Joan RIBES, *Manual tercer*, 1678, 11 agost 1678). Segons les *Memòries de la vila d'Oliana*, p. 30, Magí va néixer el 10 de desembre de 1643 i es va graduar com a doctor en lleis el 1665. Les dades no són contradictòries amb el que sabem, bé que hem de ser prudents amb algunes de les informacions aportades per les *Memòries...*: confonen, per exemple (p. 30), en una sola persona Ramon Vilana Perlas i el seu fill Ramon Frederic.

67. AHPB, Lluís FONTANA, *Quart manual*, 1673, 24 setembre 1673. El 1660, Ramon Vilana Perlas nomenà Magí procurador seu, i no s'esmenta que Magí visqués a Madrid (AHPB, Bonaventura VILA, *Tercer manual*, 1660, 27 agost 1660).

residia a Madrid, perquè en aquest any hi consta actuant com a procurador del cavaller Lluís d'Areny i d'Armengol.⁶⁸

Tres anys després, el 1688, trobem Magí Vilana Perlas ocupat, a Madrid, en afers que tenien a veure directament amb el seu germà Ramon. Aquest any, el rei va fer mercè al capità Francisco Callar de «*la futura successió de la primera escrivania de manament que vacarà en la lloctinència general del Principat de Catalunya*», i el capità afirmava que, per «*afecte*» a Ramon Vilana Perlas, la posaria «*en cap*» de Ramon Frederic, el fill major del notari, o de Pau, el fill menor, si el primer moria. De fet, malgrat l'«*afecte*», al tal Callar se li van haver de pagar 325 lliures l'any, i va ser Magí Vilana Perlas qui, com a procurador del capità, es va ocupar dels tràmits.⁶⁹ Dos anys més tard, el 1690, Magí mostrava ser un element útil per obtenir favors a la Cort: Miquel Domingo, mestre d'artilleria de l'exèrcit del Principat, domiciliat a Barcelona, li va atorgar poders per «*suplicar que en consideración de mis servicios se me haga merced de la joya que Su Magestad por remuneración acostumbra dar a quien le sirve*». ⁷⁰ El 1693, trobem Magí Vilana Perlas fent gestions similars, aquesta vegada per al «*sargento mayor*» Josep Galicano, qui el nomenà procurador seu «*para impetrar, conseguir y sacar qualesquier gracias, mercedes y libransas que en atención de mis servicios assí personales como heredados, espero y solicito, y solicitaré en adelante de la Real Clemencia de Su Mag*». ⁷¹ El 1695, Magí seguia a Madrid, on consta com a procurador del seu germà Ramon, i el 1698 i 1699 ho era de barcelonins com ara l'adroguer Bonaventura Serriol o el clergue Pere Alemany i Descallar.⁷² Finalment, segons Francesc de Castellví, l'edat avançada de Magí Vilana Perlas va impedir que abandonés Espanya el 1713 per anar a servir Carles III, i, en efecte, sabem que entre 1711 i 1714 va viure a la casa familiar del Regomir, on s'havia retirat.⁷³

68. AHPB, Joan RIBES, *Manual*, 1685, 14 agost 1685.

69. AHPB, Rafael ALBIÀ, *Llibre tercer de concòrdies*, 1687-1692, 10 gener 1688.

70. AHPB, Joan Francesc VERNEDA, *Manual primer*, 1690, 18 novembre 1690.

71. Galicano era sargento mayor «*entretenido cerca la persona del Excmo. lugarteniente del Principado*» (AHPB, Antoni NAVARRO, *Manual*, 1693, 28 maig 1693).

72. AHPB, Lluís FONTANA, *Vint-i-sisè manual*, 1696, 31 desembre 1695, i *Segon llibre de testaments*, 1685-1704, 16 abril 1695; Joan Francesc VERNEDA, *Novè manual*, 1698, 9 setembre 1698, i Francesc MINGUELLA, *Quart manual*, 1699, 30 gener 1699. No està de més assenyalar que, com hem anat veient, els notaris que formalitzaven aquests fets acostumaven a ser del cercle dels Reverter i Vilana Perlas.

73. CASTELLVÍ, *Narraciones históricas...*, v. III, p. 143, i AHPSJP, *Llibretes de comunicació pasqual*.

El cas de Magí Vilana Perlas i el seu rol a Madrid, cercant prebendes en l'entorn de la Cort, introdueix un altre tema important: el de l'obtenció de càrrecs. Aquesta és una llarga història en el «grup» de Francesc Reverter. En efecte, els càrrecs oficials, tant aquells que depenien de la Generalitat com els que estaven vinculats a la Casa de la Ciutat, abundaven entre els seus membres. El notari Miquel Camarasa, sogre de Ramon Vilana Perlas, havia estat «lloctinent d'escrivà de ració de la Real Casa i Cort de Sa Magestat en el Principat de Catalunya i comtats de Rosselló i Cerdanya». ⁷⁴ Miquel Marquès aconseguí l'ofici d'«ajudant segon de l'escrivania major del General del Principat». ⁷⁵ Francesc Reverter, per la seva banda, tenia un càrrec en el Banc de la Ciutat i Onofre Massanés detenia, també a la Ciutat, l'ofici de «regent los llibres majors de comptes vells de la Taula i Banc». ⁷⁶ I el mateix Ramon Vilana Perlas figura el 1678 com a «lloctinent d'escrivà de ració de la Real Casa i Cort de Sa Magestat en els regnes de la Corona d'Aragó» i ja hem vist com el notari es preocupava que el seu fill Ramon Frederic obtingués una escrivania de manament en la lloctinència general del Principat de Catalunya. ⁷⁷ Al seu torn, Pere Trelles era escrivà

74. AHPB, Bartomeu ROIG, *Desè manual, 1671*, 14 febrer 1671, i Lluís FONTANA, *Primer llibre de testaments, 1670-1691*, 13 setembre 1675.

75. Fou «proveït» d'aquest ofici el 31 de juliol de 1647; el 1648, hi posà Francesc Pol, estudiant de filosofia, per fer la feina, amb un sou de 36 lliures l'any (AHPB, Francesc REVERTER, *Segon llibre de concòrdies, 1648-1655*, 5 març 1648). De fet, el 1644 Marquès consta ja en el càrrec: AHPB, Lluís COLLELL (menor), *Llibre segon de capítols matrimonials*, 22 abril 1644.

76. AHPB, Francesc REVERTER, *Manual, 1656*, 15 gener i 30 maig 1656.

77. AHPB, Pere Màrtir FERRER, *Llibre tercer de concòrdies, 1669-1682*, 4 maig 1678; Carles GARAU, *Llibre primer de concòrdies, 1676-1682*, 12 febrer 1679, i Ramon VILANA PERLAS, *Manual, 1691*, 4 juny 1691. Sebastià Camarasa, com a hereu del seu pare Miquel, tenia facultat de Sa Magestat de disposar de l'«ofici» d'aquest a favor dels seus fills o gendres, «como parece de la real gracia a dicho Miquel Camarasa concedida por la Mag. del Rei Felipe IV en Madrid a 13 abril 1638, de la qual facultad no pudo usar por quanto sobrevinieron las turbaciones de Cataluña [...] en el qual tiempo los servidores de Su Mag. eran perseguidos con más rigor como es público y notorio». Vacant l'ofici per mort del notari Joan Forés i Montagut, els germans Camarasa, actuant com a legítims successors del seu pare, el seu avi, el besavi, «tartaragüelo y otros antecesores», demanaren l'ofici per a Ramon Vilana Perlas (AHPB, Bartomeu ROIG, *Novè manual, 1671*, 14 febrer 1671). A aquest li havia arribat, per tant, després d'un comportament caritatiu amb els Camarasa, l'hora de l'herència d'un càrrec, aprofitant la vella relació dels Camarasa amb el rei (ens consta que el pare de Miquel Camarasa, el notari d'igual nom, tenia el mateix càrrec que ell, com deien els seus nés (AHPB, Lluís COLLELL (menor), *Llibre primer de capítols matrimonials, 1622-*

major i secretari de la Casa i Consell de la Ciutat, Pere Alba i Serra tenia el 1681 l'ofici de «*regint la Batllia de la ciutat de Barcelona per la Reial Magestat*», mentre que Josep Llaurador i de Çatorra va ocupar durant anys el càrrec de «*notari de la Taula i regint lo manual d'aquella*». ⁷⁸

Si els càrrecs oficials donaven seguretat econòmica i contactes múltiples a pràcticament tots els membres del grup, el títol de ciutadà honorat que molts d'ells van aconseguir els atorgà prestigi. El van obtenir: Francesc Reverter, Miquel Francesc Reverter, Ramon Vilana Perlas, Ramon Frederic Vilana Perlas, Salvador Massanés de Ribera, Antoni Massanés i Reverter, Andreu Alba, Pere Alba i Serra, Francesc Alba i Reverter, Josep Alba i Reverter, Pere Trelles, Pere Trelles i Alba i Carles Trelles i Alba. A l'etapa següent, vinculada a l'entorn de Carles III l'Arxiduc, alguns d'ells van anar més lluny en el camí de l'ennobliment. ⁷⁹

1639, 23 febrer 1633). Hem de notar que no gaire després de rebre l'«*ofici*», Ramon Vilana Perlas va comprar la casa del Regomir, mentre que, com veurem, la gran remodelació que hi va fer més endavant el seu fill va coincidir amb l'obtenció del títol de marquès de Rialp. En un altre ordre de coses, l'arribada de Ramon Vilana Perlas a Barcelona en el moment de l'ocupació francesa d'Oliana i els estrets vincles establerts des de l'inici amb Francesc Reverter i amb els Camarasa (Miquel Camarasa estava entre els «*servidors del rei perseguits*») fan pensar en una posició antifrancesa dels Vilana Perlas, que enllaçaria amb la resistència de la Barcelona assetjada i conquerida pels francesos el 1697, moment de la mort de Ramon (aquesta animadversió la va apuntar Ernest Llluch en referir-se a la mort d'un Vilana Perlas que lluità contra els francesos en el castell de Salses el 1639: *L'alternativa catalana...*, p. 59).

78. AHPB, Joan GUIU, *Manual, 1671*, 24 maig 1671; Rafael HEXARCH, *Manual dissetè, 1671*, 21 desembre 1671; Jaume RONDÓ, *Manual, 1672*, 29 maig 1672, i Melcior CORTEÉS, *Manual, 1681*, 10 octubre 1681. Si el *Dietari de l'Antic Consell* (publicat per l'Ajuntament de Barcelona) ens informa que el 10 de setembre de 1697 es va procedir a l'extracció del càrrec d'ajudant d'escrivà major per mort de Ramon Vilana Perlas, en el cas de Llaurador sabem que el 1702 «*fa més de deu anys*» que es trobava servint l'esmentat ofici, mentre que el 1709 encara exercia el càrrec (AHCB, Consellers, *Processos*, C-XX, 69b i 72c). D'altra banda, Pere Trelles va ser conseller cinquè el 1670-1671, coincidint amb Francesc Reverter com a conseller primer: no pocs membres del grup van ser consellers (AHPB, Rafael HEXARCH, *Manual dissetè, 1671*, 29 novembre 1671).

79. A Ramon Frederic de Vilana Perlas i Camarasa se li va concedir el privilegi el 1681 (Montserrat BELTRAN, «El desgovern durant el "regnat" de l'Arxiduc: estudi d'un manuscrit contemporani», *Actes del Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, Barcelona, 1984, v. II, p. 217). Salvador Massanés de Ribera ho va ser el 1673 i Antoni Massanés i Reverter, el 1698: Joan F. CABESTANY, «Aportación a la nómina de los "ciudadanos honrados" de Barcelona», *Documentos y Estudios. Instituto Municipal de Historia*, v. X (1962). Andreu Alba era ciutadà honorat almenys des de 1656 (AHPB, Ramon VILANA PERLAS, *Manual pri-*

Els càrrecs i els títols anaven acompanyats d'una presència marcada al món de l'església. Així, Josep Reverter, germà de Francesc, va ser, com hem vist, canonge de Girona i de Barcelona; Tomàs Vilana Perlas, germà de Ramon, fou, primer, rector de Sant Sebastià de Navinés, a l'Urgell, i, després, beneficiat de Sant Miquel, a Barcelona; Sebastià Camarasa fou, en un inici, beneficiat de l'església de Sant Genís de Vilassar i, després, de Santa Maria del Mar, i el doctor en filosofia Pau Vilana Perlas i Camarasa, degà i canonge de la Seu d'Urgell i, més tard, abat de la col·legiata i església de Sant Vicenç de Cardona.⁸⁰ Una situació que es completà amb la

mer, 1656, 19 novembre 1656). Pere Alba i Serra ho era almenys des de 1666 (AHPB, Bonaventura VILA, *Novè manual*, 1666, 15 juliol 1666); Francesc Alba i Reverter, almenys des de 1686 (AHPB, Francesc TOPÍ COMES, *Manual*, 1686-1688, 7 agost 1686); Pere Trelles ho va ser almenys des de 1682 (AHPB, Ramon VILANA PERLAS, *Segon llibre de testaments*, 1671-1697, 11 abril 1682), i els seus fills Pere i Carles Trelles i Alba també van ser ciutadans honrats, almenys des de 1692 i 1693 (AHPB, Josep GÜELL, *Manual*, 1692, 2a part, 20 octubre 1692, i Francesc Bonaventura TORRES, *Quart manual*, 1693, 8 març 1693). En una primera etapa de l'ascens amb Carles III, Joan Francesc Verneda va ser ciutadà honrat el 1705 (CABESTANY, «Aportació a la nòmina...»), mentre que, per exemple, Salvador Massanés de Ribera va ser cavaller i el seu fill, Antoni de Massanés i Reverter, donzell (AHPB, Salvador Pt, *Primer manual*, 1711, 18 desembre 1711).

80. Sobre Tomàs Vilana Perlas: AHPB, Lluís FONTANA, *Primer manual*, 1670, 6 setembre 1670, i Carles GARAU, *Manual tercer*, 1679, 8 febrer 1679. Sobre Sebastià Camarasa: AHPB, Ramon VILANA PERLAS, *Manual primer*, 1656-1657, 28 novembre 1657; Bernard FAMADA, *Manual*, 1680, 22 octubre 1680, i Marià RONDÓ, *Quart manual*, 1685, 4 juliol 1685. Sobre Pau Vilana Perlas: AHPB, Joan Francesc VERNEDA, *Manual primer*, 1689-1690, 20 novembre 1689; Joan Francesc VERNEDA, *Cinquè manual*, 1694, 11 març 1694; Lluís FONTANA, *Segon llibre de testaments*, 1685-1704, 16 abril 1695, i Salvador Pt, *Primer manual*, 1711, 2 setembre 1711. Agustí ALCOBERRO, *L'exili austriacista (1713-1747)*, Barcelona: Fundació Noguera, 2002, p. 43, parla d'un «Pere Vilana Perlas», abat de Cardona; aquest «Pere», abat de Cardona, no existia: es tracta de Pau Vilana Perlas i Camarasa, que a l'exili serà, com ens explica Alcoberro, bisbe de Salern. Vegeu sobre Pau Vilana Perlas, abat de Cardona: ACA, Cancelleria, *Registres intrusos del govern de l'Arxiduc*, núm. 197, 16 novembre 1711. També sabem que el 1708 Pau Vilana Perlas, encara canonge d'Urgell, va batejar Ramon, fill de Josep de Figuerola i de Gertrudis, i el 1710, ja com a abat de Cardona, va batejar Josepa, filla de Ramon Frederic i de Teresa: AHPSJP, *Baptismes*, v. 11, f. 132v. i 166v. També hi ha una confusió a LLUCH, *L'alternativa catalana...*, p. 60, entre un Pau Vilana Perlas que, segons ell, el 1666 va ser beneficiat de Sant Miquel (?) i Pau Vilana Perlas i Camarasa, fill de Ramon; en aquesta cita, Lluch es refereix a Pau Vilana Perlas com a confessor a l'església del Sant Crist de Balaguer, però les *Memòries de la vila d'Oliana*, d'on ho transcriu, parlen aquí de Tomàs Vilana Perlas i no de Pau (p. 30). D'altra banda, a les *Memòries...* no consta aquest Pau beneficiat de Sant Miquel: ho era Tomàs.

«*col·locació en matrimoni espiritual*» d'algunes de les filles: la de Miquel Francesc Reverter va professar com a monja al convent d'Elisabets, mentre que les dues de Ramon Frederic Vilana Perlas ho van fer a Montsió.⁸¹

El cas del mateix Ramon Frederic Vilana Perlas mostra que aquesta relació amb l'església podia buscar una seguretat econòmica. En efecte, Ramon Frederic consta, en una acta notarial de 1681, com a clergue de Barcelona que obtenia un benefici sota la invocació de Sant Miquel Arcàngel a l'església de Santa Maria de Vilafranca. I encara el juliol de 1689, pocs mesos abans de contraure matrimoni, Ramon Frederic figura, en una altra acta notarial, com a clergue i doctor en drets, preocupat aleshores per canviar el seu benefici a Vilafranca per un altre de més convenient.⁸² La renda del benefici li va suposar, doncs, un ajut econòmic en els anys d'estudi i fins al seu matrimoni.

Aquests homes i les seves famílies acumulaven patrimoni per via de la seva activitat i de les seves rendes, però també gràcies a la «*col·locació en matrimoni corporal*», amb una estratègia matrimonial notòriament endogà-

81. «*Volent que sor Maria Francesca Reverter filla seva [de Miquel Francesc Reverter] de 5 anys qui de present té lo hàbit de monja del monestir i convent de Elisabeths del orde de Sant Francesc, fasse la professió en aquella [...]*»: AHPB, *Manual trenta-i-unè*, 1666, 26 octubre 1666. El 1678, Maria Francesca apareix com a «*religiosa avui professa en el convent de Santa Elisabeth*»: AHPB, Lluís FONTANA, *Primer llibre de testaments, 1670-1691*, 1 maig 1678, i Francesc TORRES (major), *Vintè manual 1681*, 5 febrer 1681. Sobre Francesca i Teresa de Vilana Perlas: AHPB, Ignasi TEIXIDOR, *Quinzè manual, 1713*, 6 abril 1713, i LLUCH, *L'alternativa catalana...*, p. 61. La tradició religiosa de la família Vilana Perlas ve de lluny. Segons Josep Riart, la mare de Ramon, Joana, va gaudir de tres miracles, els anys 1633, 1636 i 1638, tots gràcies a la persistent intervenció de Sant Tàrrega màrtir (*Memòries...*, p. 92, 93, 94 i 99).

82. Joan Francesc Verneda és testimoni en l'acta notarial de 1681 (AHPB, Gaspar SAYÓS, *Primer manual, 1681*, 22 gener 1681). Vegeu també, per a aquest any inicial del benefici: Arxiu Diocesà de Barcelona (ADB), *Collationum, 1679-1689*, f. 238v. Aquí consta que va ser Josep Llaurador i de Çatorra, burgès de Vilafranca, qui, el 26 de gener de 1681, va fer la «*presentació*» de Ramon Frederic. Com a procurador d'ell va actuar Josep Martí Ferrer, notari de Vilafranca. D'altra banda, els testimonis de l'acta notarial de 1689 van ser Joan Francesc Verneda, Joan Baptista Sessé i Francesc Minguella, tots tres escriptors del notari Vilana Perlas, que vivien a la casa del Regomir aquell any (Sessé hi va viure el 1688 i el 1689): AHPB, Carles GARAU, *Tretzè manual, 1689*, 19 agost 1689. Ramon Frederic figura com a doctor en drets des de 1688 (AHPSJP, *Llibretes de comunió pasqual*). Devia ser, lògicament, clergue minorista, és a dir, havent rebut només algun dels ordres menors; els clergues d'ordes menors abandonaven l'estat clerical en contraure matrimoni.

mica, com ho hem vist més amunt.⁸³ Ramon Frederic va tenir algun problema en aquest sentit, perquè el seu matrimoni, celebrat amb Teresa Fàbrega el 13 de novembre de 1689, s'havia portat a terme no només sense el consentiment del seu pare, Joan Domènec Fàbrega, «*sinó encara amb exprés dissentiment i repugnància seva*», fins al punt que «*no se trobà present en la celebració del matrimoni*».⁸⁴ I, en efecte, a la parròquia dels sants Just i Pastor, consta que el «*matrimoni fou de segrest*».⁸⁵ Però si Teresa va perdre el dot per aquesta causa, tenia, tot i així, una «*bona suficiència per sa col·locació en matrimoni*», per ser hereva d'Eulàlia Poch i abans Morell, la seva àvia.⁸⁶

En tot cas, l'ajut que els pares donaven als fills resultava ser força important. Ja hem vist de quina manera Ramon Vilana Perlas s'assegurava un càrrec per al seu fill Ramon a través dels contactes a Madrid. Els seus esforços per situar degudament l'altre fill, Pau, quedaren recollits en el testament del notari, on deixava clar que ja li havia donat al seu descendent, en despeses per obtenir el deganat i la canongia de la Seu d'Urgell, més del que podrien suposar tots els drets d'herència.⁸⁷

83. Els plets per assegurar la idoneïtat de les herències mobilitzaven les famílies. Per al cas de l'herència d'Eulàlia Camarasa, en el qual participà Ramon Vilana Perlas: AHPB, Lluís FONTANA, *Llibre segon de concòrdies, 1682-1693*, 11 setembre 1689. Per una herència que havia de rebre Francesc Valls, fill de Magdalena Bofill (vídua de Valls), segona dona de Vilana Perlas, amb igual participació activa del notari: AHPB, Joan Francesc VERNEDA, *Cinquè manual, 1694*, 17 març 1694. Vegeu també n. 85.

84. Teresa tenia disset anys (AHPB, Domènec ROJAS, *Primer llibre de concòrdies, 1684-1699*, 1 març 1694).

85. El jove Ramon Frederic iniciava una vida ben moguda, digna d'una apassionant biografia. Foren testimonis Jaume de Potau, del Reial Consell, i Anton de Potau, en presència del vicari general del bisbe (AHPSJP, *Desposoris*, v. 5, f. 321). Els capítols matrimonials es van fer uns mesos més tard, el 28 de febrer de 1690, «*de voluntat i consentiment*» del pare de Teresa (AHPB, Rafael ALBIÀ, *Llibre segon de capítols matrimonials, 1686-1692*, 28 febrer 1690).

86. El 1694, es produí un plet entre Ramon Frederic Vilana Perlas i la seva dona Teresa, d'una banda, i el pare d'aquesta, Domènec Fàbrega, de l'altra, a causa de l'herència d'Eulàlia Morell, primera muller de Fàbrega i mare de Teresa (AHPB, Domènec ROJAS, *Primer llibre de concòrdies, 1684-1699*, 1 març 1694).

87. AHPB, Lluís FONTANA, *Segon llibre de testaments, 1685-1704*, 16 abril 1695. El 1694, Vilana Perlas passava una pensió a Pau (AHPB, Ramon GODOLÀ, *Manual, 1694*, 4 febrer 1694). En aquesta data, aquest era «clergue de l'església d'Urgell» (AHPB, Joan Francesc VERNEDA, *Cinquè manual, 1694*, 11 març 1694).

Si aquest era el cas dels fills de Vilana Perlas (i de les seves filles, ben dotades en matrimoni), el notari també va ajudar els seus escriptors. Quasi tots desenvoluparen carreres força brillants, i molt més encara els dos que acabaren essent gendres seus. Uns recorreguts professionals que després van quedar més reforçats per l'encimbellament polític de Ramon Frederic, fill de Ramon.

Si el trasllat a la casa del Regomir el 1672 és un bon indicador de l'ascens social de Vilana Perlas, l'altre símptoma indubtable és el fet de disposar d'una residència a prop de la ciutat, una autèntica «*necessitat*» per a la burgesia barcelonina de l'època. Sabem que el 1678 Vilana Perlas adquirí una «*torre*» a Sant Andreu de Palomar, anomenada la «*Torre de Çabastida*», comprada a Joan Baltasar March i Jalpí pel preu, gens menyspreable, de 3.105 lliures.⁸⁸ I ens consta també que els Vilana Perlas disposaven, des de 1691, d'un mas a Sant Esteve de Ripollet, el Mas Maymó.⁸⁹

El setembre de 1697, el «*magnífic i discret*» Ramon Vilana Perlas, ciutadà honorat i notari, va morir.⁹⁰ En els quaranta-dos anys de vida i d'activitat professional a Barcelona, havia aconseguit, partint del suport donat per Francesc Reverter, destacar netament a la ciutat. Va ser conseller, va obtenir el títol de ciutadà honorat, va esdevenir un dels notaris més rellevants de Barcelona, amb una llarguíssima trajectòria professional, va gaudir d'una casa central a la ciutat i de la desitjable torre fora d'ella, va tenir relacions amb personatges rellevants del món barceloní i català i va ajudar els seus fills i els seus gendres, abans escriptors seus, com ell ho havia estat

88. AHPB, Carles GARAU, *Segon manual, 1678*, 5 maig 1678, i *Manual tercer, 1679*, 5 gener 1679. El 1690 i 1691, Ramon Vilana Perlas pagà obres fetes pel conegut mestre d'obres barceloní Domènec Vallescà, a la capella, la pallissa i l'estable «*que estan fora i separats de la casa principal*», a «*Sant Andreu del Palomar o Horta*» (AHPB, Ramon GODOLÀ, *Manual, 1690*, 4 octubre 1690, i *Manual, 1691*, 4 abril 1691).

89. Comprat el 17 d'abril de 1691 (AHPB, Ramon GODOLÀ, *Manual, 1691*, 17 abril 1691, i Joan Francesc VERNEDA, *Cinquè manual, 1694*, 11 març 1694). El 1696 es va fer, per 4 anys i 4 collites, una «*concessió a parts*» del Mas Maymó, que abans fou del moliner Miquel Puig, entre Ramon Vilana Perlas i Pau Balasch, pagès de Sant Esteve de Ripollet, dels Balasch d'Oliana (AHPB, Francesc MINGUELLA, *Primer manual, 1696*, 11 abril 1696). El 1704 consta que Vilana Perlas posseïa aquest mas (AHPB, Geroni CASETAS, *Quinzè manual, 1704*, 21 juny 1704).

90. L'última acta com a notari porta data del 30 d'agost de 1697. El 2 de setembre rebia l'extremunció (el 6 absoluta general, el 7 sepultura, el 9 matines i laudes de difunts): AHPSJP, *Òbits*, v. 24, f. 175v.

de Francesc Reverter, a iniciar les seves pròpies vides i carreres amb garanties d'èxit.

El grup professional, familiar, de solidaritat i d'ajut en el qual, des dels primers anys a Barcelona, va quedar immers Vilana Perlas, va acollir sòlidament els seus. Aquestes relacions els lligaven al món del notariat i a diferents càrrecs oficials, però també a l'àmbit dels mercaders i del negoci. D'altra banda, els Vilana Perlas van mantenir els vincles amb la terra d'origen, l'Urgell, però més enllà d'això, la casa del Regomir es va convertir en una mena de «*Catalunya a Barcelona*», amb relacions directes amb l'Urgell, la Cerdanya, el Gironès, el Penedès i Osona i, també, amb l'àrea de Tortosa.⁹¹

Anant un pas més enllà, el conjunt de relacions que va establir Ramon Vilana Perlas (amb els Reverter, els Massanés, els Calvaria, els Feliu...) ens dibuixa de manera ben nítida el que poc després hauria de ser una part essencial del partit austriacista. El 1697, el fill gran, Ramon Frederic, va heretar aquesta posició en la societat barcelonina i catalana: sens dubte, la seva carrera i la seva trajectòria social, econòmica i política no sortiran del no res.

91. Per la relació amb Vic sabem, per exemple, que el 1691 Magdalena, dona de Ramon Vilana Perlas, i Teresa i Hipòlita, filles d'aquest, feren procurador seu el ciutadà honrat Francesc Vila i Salcedo, que el 1705 va estar entre els «*vigatans*» que entraren a Barcelona. Potser la relació, que evidentment podria haver estat important en el moment d'imposar-se l'Arxiduc, venia a través de Joan Francesc Verneda, que com sabem era el marit d'Hipòlita des de poc abans, del 1689, i fill d'un pare de Vic (AHPB, Ramon GODOLA, *Manual, 1691*, 30 gener 1691, i CASTELLVÍ, *Narraciones históricas...*, v. I, p. 617). Sabem també que el donzell Josep de Graell Castelló i de Paratge, client de Vilana Perlas, era de Vic (AHPB, Francesc MINGUELLA, *Primer manual, 1696*, 23 abril 1696). D'altra banda, Josep Vila, ardiaca major de l'església de Tortosa, va ser un dels marmessors del testament de Ramon Vilana Perlas (AHPB, Lluís FONTANA, *Segon llibre de testaments, 1685-1704*, 16 abril 1695). Un altre Vila, el doctor en drets Onofre Vila, s'havia casat el 1672 amb Paula Bofarull, filla de Josep Bofarull i Maria Borrell, ja aleshores esposa de Francesc Reverter (AHPB, Rafael HEXARCH, *Plec de capitols matrimonials, 1648-1680*, 24 setembre 1672). El cas dels Vilana Perlas és especialment rellevant pel que fa a les relacions amb diferents punts de Catalunya, però, de fet, aquesta era una característica habitual a Barcelona ja des del final del segle XVI, un tret essencial per entendre la Catalunya moderna (moltíssimes famílies mantenien un peu a Barcelona i un altre a la seva població d'origen): ALBERT GARCIA ESPUCHE, *Un siglo decisivo. Barcelona y Catalunya, 1550-1640*, Madrid: Alianza Editorial, 1998.

Vilana Perlas i Camarasa: un període clau (1697-1713)

Ramon Frederic Vilana Perlas i Camarasa va esdevenir cap de la família el 1697. Era ciutadà honrat, notari i doctor en drets. Aquell any va ostentar el càrrec de capità de la Coronela, durant el setge francès, el final del qual, amb la derrota de la ciutat, va pràcticament coincidir amb la mort del pare.⁹² Començava, doncs, una nova etapa de la seva vida, sense el seu progenitor, en un moment extremadament difícil per a la ciutat, que estava ocupada després de la derrota davant de l'exèrcit de França i que havia de recuperar-se dels estralls enormes causats per les bales i les bombes.⁹³

Havia rebut les escriptures del seu pare, però, malgrat que actuà alguna vegada com a notari, ell era doctor en drets i és en aquesta condició, imprescindible per obtenir determinats càrrecs, en la qual tindria un futur sobresortint. L'any 1703, Vilana Perlas donava al notari Francesc Pelegrí els llibres de diversos notaris heretats del seu pare, i aquí va concloure aquesta faceta professional.⁹⁴

92. Ramon Frederic Vilana Perlas consta al *Dietari de l'Antic Consell*, el mes de juny de 1697, com a capità de la Coronela, a la primera guàrdia dels notaris públics. Narcís Feliu escriu que Ramon Vilana Perlas també va ser capità de la Coronela el 1684, però podria tractar-se de Vilana Perlas pare. Cfr. FELIU, *Anales...*, v. III, p. 390). El mes de novembre de 1697 va morir també Maria Eulàlia, filla de Joan Francesc Verneda i d'Hipòlita Vilana Perlas, neboda de Ramon Frederic (AHPB, Josep LLAURADOR I DE ÇATORRA, *Qunizè manual, 1697*, 30 novembre 1697).

93. Són moltíssimes les cases derruïdes per les bombes que apareixen en fase de reparació o de reconstrucció sencera als protocols notariais dels anys immediatament posteriors a 1697 (un tema a desenvolupar en un altre lloc). I un sector no menyspreable del barri de Sant Pere va ser derruït pels assetjats per formar una rasa de defensa. Sembla innegable que aquest desastre va augmentar molt notablement a Barcelona el sentiment antifrancès.

94. En el seu testament de 1695, Ramon Vilana Perlas llegava a Ramon Frederic les seves escriptures, «no sols les rebudes en mon poder, però encara d'altres notaris [...]» (AHPB, Lluís FONTANA, *Segon llibre de testaments, 1685-1704*, 16 abril 1695). Sabem del treball d'advocat realitzat per Ramon Frederic entre 1692 i 1699, per exemple, per al seu client Joan Desclapés, adroguer (AHPB, Francesc MINGUELLA, *Quart manual, 1699*, 1 juliol 1699). I sabem també que, més tard, el 18 d'abril de 1703, «Ramon [Frederic] Vilana Perlas ciutadà honrat i notari» cobrava de Manuel de Llupià, del Consell de Sa Majestat, per còpies i dietes (AHPB, Josep LLAURADOR I DE ÇATORRA, *Vint-i-unè manual, 1703*, 18 abril 1703). Però poc després, el 25 de setembre del mateix any, va fer l'esmentada donació dels llibres de notari heretats del seu pare (AHPB, Josep MADRIGUERA, *Manual, 1703*, 25 setembre 1703). També Joan Baptista Reverter va heretar els llibres de notari del seu pare Francesc Reverter i tampoc ell no s'endinsà en la carrera de notari (AHPB, Ramon VILANA PERLAS, *Segon llibre de testaments, 1671-1697*, 11 abril 1682).

Ramon Frederic va heretar la sòlida posició social que hem pogut analitzar més amunt, però depassà aviat els nivells assolits pel seu progenitor.⁹⁵ Les fites de la carrera de Ramon Frederic Vilana Perlas i Camarasa són, a partir de 1697, força conegudes, i no cal per tant entrar-hi aquí amb detall. Tal com explica Francesc de Castellví, el 1705 Carles III l'Arxiduc va decidir nomenar secretari a Catalunya i la «*Junta quiso proponer al rey el Dr. Narcís Feliu, que se resistió por no dejar la tarea de los Anales de Cataluña que escribía. El Dr. Juan Baptista Reverter, ciudadano honrado, se excusó a la Junta que su genio era muy retirado y propuso al Dr. Ramon Vilana Perlas, ciudadano honrado que tenía la autoridad de notario regio, que era precisa para este empleo. Convino la Junta y le propusieron al rey por secretario de la Provincia. Este fue el primer escalón y casual origen de la elevada fortuna a que llegó este sujeto*».⁹⁶

S'ha escrit que Vilana Perlas era un personatge desconegut i secundari fins aquell moment i que aquest «*casual origen*» el va projectar de sobte cap als llocs més elevats de la societat catalana. Això és en part cert, però ara estem en disposició d'entendre millor els fets. L'elecció primera de Narcís Feliu com a «*secretari de la Provincia*» era raonable, però també ho era la de Joan Baptista Reverter, fill de Francesc Reverter i personatge clau en aquell moment. No seria estrany que fos el mateix Feliu qui hagués proposat Joan Baptista Reverter, atesos els vincles que havien unit els seus pares. El que sí que resulta clar és que la recomanació d'aquest últim en la persona de Vilana Perlas i Camarasa era perfectament lògica. En efecte, els dos formaven part, com hem vist, del mateix grup. Ramon Frederic arribava al poder perquè estava integrat en aquest nucli de relacions ampli i fort, tot ell decididament austriacista. En aquest sentit, l'única «*casualitat*» va ser que Joan Baptista Reverter no acceptés el càrrec.

Quan Vilana Perlas va pujar al poder, de la seva mà ho va fer també la seva família extensa, seguint els models de la generació anterior que hem

95. Va seguir la relació amb l'Urgell: el 1698, per exemple, Ramon Frederic nomenà procurador seu l'agricultor d'Oliana Antoni Clariana (AHPB, Francesc MINGUELLA, *Tercer manual, 1698*, 24 març 1698). Però es van crear nous vincles territorials: així, el 1703, Vilana Perlas va nomenar procurador seu el mercader de Reus Magí Viles (AHPB, Francesc MINGUELLA, *Manual vuitè*, 14 novembre 1703). Segons Castellví, Viles era cunyat de Ramon Frederic (*Narraciones históricas...*, v. I, p. 570). Com ell, va ser empresonat el 1704 i, més tard, com a «*governador del Camp de Tarragona nomenat per l'arquebisbe*», va defensar la zona de l'atac filipista.

96. CASTELLVÍ, *Narraciones históricas...*, v. I, p. 559 i 560.

analitzat més amunt. És ben conegut l'ascens polític del cunyat de Vilana Perlas, Joan Francesc Verneda, i el dels seus gendres, Josep de Figuerola i Argullol (casat amb Gertrudis) i Antonio Luzán i Suelves (casat amb Maria Antònia). Podem afegir que el notari Joan Llacuna, que com hem dit va viure a la casa del Regomir entre 1695 i 1713 i que aquest any va ser nomenat per l'emperador «*Oficial de la Secretaria del Real Sello y Registro del Consejo Supremo de España*», havia fet tan brillant carrera política partint del modest treball d'escrivent amb Vilana Perlas pare.⁹⁷

Més enllà del cas de Ramon Frederic, constatem que en el seu grup s'havia passat d'una «*generació dels pares*» (Francesc Reverter, Ramon Vilana Perlas, Narcís Feliu, Pere Alba i Serra...), formada per notaris i mercaders, a una «*generació dels fills*» (Joan Baptista Reverter, Ramon Frederic Vilana Perlas, Narcís Feliu fill...), integrada per juristes. I podem notar igualment que aquesta transformació va anar, en alguns casos, acompanyada d'ennobliment i d'un canvi d'escala en els càrrecs. S'havia passat dels ciutadans honorats als nobles i de la vinculació a la Casa de la Ciutat i a la Generalitat al poder de l'administració reial.

La casa del Regomir, com veurem tot seguit, es transformà en aquest procés d'ascens dels Vilana Perlas, alhora que augmentava sensiblement la dimensió del grup que acollia. El 1698, després de la mort del pare i del desastre del setge, la casa apareix habitada per vuit persones de comunió, amb Ramon Frederic, la seva dona Teresa i Sebastià Camarasa al capdavant. Aquesta xifra, per molt que el 1705, amb Ramon de Vilana Perlas

97. Sobre Verneda, Figuerola i Luzán, vegeu CASTELLVÍ, *Narraciones históricas...*; LLUCH, *L'alternativa catalana...*, i ALCOBERRO, *L'exili austriacista...* Hem de tenir en compte, però, que els fills de Ramon Frederic de Vilana Perlas i Camarasa eren «*Vilana Perlas i Fàbrega*», i no «*Vilana Perlas i Verneda*». Josep de Figuerola, oriünd d'Alcover, i Gertrudis es van casar a l'església dels sants Just i Pastor el 31 de maig de 1706 (AHPSJP, *Desposoris*, v. 6, f. 82v.). Combregà a la casa del Regomir, amb la seva dona, els anys 1707 (l'any 1706, Gertrudis era encara «*Perlas*»), 1708 i 1713, i l'aragonès Antonio Luzán, el 1713 (AHPSJP, *Llibretes de comunió pasqual*). Joan Llacuna provenia de l'Arboç; vegeu l'herència del seu pare, l'agricultor Antoni Llacuna, a AHPB, Bernard FORÉS CORTELL, *Manual, 1690-1691*, 6 gener 1691. El 1706, Ramon Frederic va nomenar Joan Llacuna procurador seu (AHPB, Josep LLAURADOR I DE ÇATORRA, *Vint-i-quatrè manual, 1706*, 21 juny 1706). I entre 1707 i 1712 el notari Llacuna va ser «*llocinient de protonotari de la llocinència de Catalunya*» (vegeu els comptes de despeses seves a VOLTES BOU, *Op. cit.*, v. III, p. 162). Joan Francesc Verneda i Joan Llacuna apareixen als registres «*intrusos*» del govern de l'Arxiduc en el càrrec de llocinient de protonotari (ACA, Cancelleria, *Registres intrusos del govern de l'Arxiduc*, núm. 197).

empresonat, baixà a sis membres, anà augmentant fins a les setze o disset persones de comunió els anys anteriors a 1710. El servei de la casa era més notable que el de l'època de Vilana Perlas pare: apareix un lacai el 1702, combreguen dos criats el 1703 i consta un mosso de cavalls el 1708. Els canvis substancials, però, es produïren el 1710, any en què, com és ben sabut, Carles III l'Arxiduc atorgà a Vilana Perlas el títol de marquès de Rialp. La transformació, radical, es donà en el nombre d'ocupants de la casa (28 el 1710, 37 el 1711 i 32 el 1712) i també en la qualitat del servei: figuren aleshores un cotxer major i un cotxer menor, creix el nombre de cambres i hi consta fins i tot un esclau.⁹⁸

L'evolució de la família Vilana Perlas, doncs, va ser paral·lela, entre 1672 i 1713, a la de la casa del Regomir, cada vegada més opulenta, i resulta un bon exemple de les estretes relacions que es produeixen entre espai i societat, i de les lliçons històriques que se'n poden extreure.

La casa del Regomir: una prèvia

Al *Catàleg del Patrimoni Arquitectònic Històric-Artístic de la Ciutat de Barcelona*, consta que la casa del carrer del Regomir, 11-19, cantonada amb Correu Vell, és la «*Casa dels Gualbes*», un error que es pot detectar en les fonts bibliogràfiques citades a l'obra.⁹⁹ Les referències més antigues que allí s'aporten són les d'Antonio Ponz (1788) i Francesc Carreras Candi (1916, p. 755, n. 2.035). El segon autor esmentat escriu:

«*Aquestes dues cases [les cases Gralla i del Marquès de Barberà], la d'en Dusay [n. 2.035] al Regomir y l'interessantíssim pati y escala de Càn Dalmases [n. 2.036; carrer de Montcada], foren nostres principals construccions particulars del art plateresch, reminiscencia dels fastuosos palaus italians*».

I afegeix a la nota:

«*Antoni Ponz consigna la molt notable casa Dusay, al Regomir, ab pati y gale-ries d'istil jònich al primer pis y corinti al segon, ab baxos-relleus de trofeus, que- s deya feta per Damià Forment, y per tant del segle XVI*» (*Viaje a España*, v. XIV, p. 41).

98. AHPSJP, *Llibretes de comunió pasqual*.

99. Editat per l'Ajuntament de Barcelona, s/d.

I això és tot el que afirma Carreras Candi: no parla, per tant, de la casa Gualbes, sinó, citant Ponz, de la casa Dusay, que estava situada al carrer del Regomir, baixant cap al mar a mà dreta, i que no tenia res a veure amb la casa Gualbes.¹⁰⁰

Una altra referència també citada al catàleg esmentat, la d'Adolf Florensa, aporta una pista diferent, aparentment més sòlida. En efecte, a l'obra *Conservación y restauración de monumentos históricos* (1954-1962) es parla de la casa del carrer del Regomir i s'afirma: «*Durán y Sanpere, estudiando antiguos 'fogatges', cree poder identificar este edificio con 'les cases grans dels Gualbes'*».¹⁰¹ Si consultem el fogatge de 1516 trobem una illa de cases descrita així:

«*Illa on és la casa de moss Miquel Benet de Gualbes y la Casa del hoste de correus ab la illeta al costat de la casa del dit moss Gualbes p. lo carrer del Regomir y la devallada del forn de Viladecols*».¹⁰²

Aquí, de fet, ja queda prou clar on estava situada la casa Gualbes. En efecte, entre el Regomir, el carrer del Correu Vell i la Baixada de Viladecols, existien dues illes, una gran i altra petita (la «*illeta*» del fogatge), aquesta última entre l'actual carrer de Cometa, el Regomir i l'actual pati Llimona, un carreró al qual s'accedia per dos carrers: la casa Gualbes quedava per sota d'aquest carreró, «*al costat*» de la illeta¹⁰³ (Figura 1).

Si persistís algun dubte sobre la situació de la casa Gualbes, una llarga sèrie de documents demostra que quedava emplaçada justament a sobre de la muralla romana i que aquesta casa és, ni més ni menys, la que l'arquitecte Ignasi de Solà-Morales va restaurar per encabir-hi el Centre Cívic del Pati Llimona.¹⁰⁴ El 1702, per exemple, una acta notarial parla del «*carreró que*

100. FRANCESC CARRERAS CANDI, *La ciutat de Barcelona*, Barcelona, 1916, p. 755 i n. 2.035.

101. ADOLFO FLORENSA, *Conservación y restauración de monumentos históricos (1954-1962)*, 2ª edició con referencia a las obras realizadas entre 1962 y 1966, p. 29, fig. 53-55.

102. AHCB, Consell de Cent, *Fogatges*, XIX-15.

103. La situació ara és diferent, perquè la «*illeta*» ha quedat integrada a l'illa gran en desaparèixer el pas des del pati Llimona a l'actual carrer de Cometa i perquè es va obrir un carrer nou que va dividir en dos la part de l'illa gran situada més al nord.

104. En el seu moment, informàrem l'arquitecte Ignasi de Solà-Morales que la casa del Pati Llimona era la dels Gualbes i la casa del Correu Vell, també restaurada, la dels Ferran, i així ho va fer constar en el seu article: «The Discovery of the Walls of Barcelona. Restoration of the Palau Gualbes and Palau Correu Vell», *Lotus International*, núm. 72 (1992).

va de la casa gremial dels manyans a la casa dita dels Gualbes amb trànsit fins el carrer de la Palma». Efectivament, la casa gremial dels manyans estava situada a la cantonada del carrer del Regomir i del tal carreró, i aquest anava d'aquest carrer del Regomir al «cap del carrer de la Palma» (a l'actual carrer de Cometa), mentre que el 1705 aquest carreró apareix esmentat, en un altre document notarial, com el «carreró dit de Gualbes».¹⁰⁵ Més clar resulta encara comprovar les afrontacions de la casa Gualbes i les de tota la resta de propietats emplaçades en les dues illes fins aquí citades, que apareixen descrites en els documents de 1716 del cadastre borbònic: la casa Gualbes queda aquí perfectament situada, sobre la muralla romana, allà on encara avui es conserva¹⁰⁶ (Figura 1).

La casa dels Vilana Perlas, una suma complexa

La casa que fou dels Vilana Perlas entre 1672 i 1714 està situada, com hem dit, a la cantonada dels carrers del Regomir i del Correu Vell. És fàcil apreciar en l'edifici, anomenat «Casa Perlas» al principi del segle XVIII, una barreja d'elements arquitectònics, alguns medievals i altres d'èpoques posteriors. La complexitat de la casa és el fruit de successives reformes i, sobretot, de l'addició de diversos edificis. Una primera suma de propietats, al Regomir i al carrer del Correu Vell, va deixar constituïda la unitat d'habitatge on el notari Ramon Vilana Perlas va viure amb la seva família des de 1672 fins a la seva mort, el 1697. Aquest primer conjunt no coincideix amb l'edifici que, en aquella cantonada, presenta actualment una unitat clara. D'una banda, el dit conjunt de construccions encara no incloïa la casa contigua del carrer del Regomir, sumada més endavant. I, en canvi, englobava dues cases situades al carrer del Correu Vell, a l'espai que ara ocupa una edificació de factura molt posterior, emplaçada entre la casa de la cantonada i el carreró que porta a l'interior de l'illa, sota la muralla romana (Figura 1).

El 1671, aquest espai situat al carrer del Correu Vell era ocupat per dues cases, «una gran i altra petita», propietat de Bernard Agustí López de Mendoza Pérez de Pomar i Pons, comte de Robres i de Montagut, baró de Santgarreu, com a usufructuari dels béns de la seva dona, Catarina Çalba i Pons,

105. AHPB, Geroni CASSETAS, *Tretzè manual*, 1702, i *Dissetè manual*, 1705.

106. AHCB, *Cadastre*, I-57.

comtessa de Montagut. L'habitatge de Ramon Vilana Perlas va començar a formar-se amb aquests dos edificis quan, el 15 de maig de 1671, els esmenats nobles van establir en emfiteusi les dues cases al notari¹⁰⁷ (Figura 1).

Uns mesos després, el 4 de febrer de 1672, Ramon Vilana Perlas va comprar la casa contigua a les anteriors, a la cantonada del Regomir amb Correu Vell, a Anastàsia (Estàsia) Ros i de Millàs, vídua del donzell Jaume Ros i de Bossos, qui, necessitada de diners, la venia en encant públic¹⁰⁸ (Figura 1). L'oportunitat resultava única per al notari, perquè la casa (suma al seu torn de dos edificis, un d'ells molt petit) es podia unir a les establertes pel comte de Robres i, a més, quedava just al costat de la dels Massanés, i ben a prop de les de la resta de membres de l'ampli grup de relació analitzat més amunt.

107. Les cases del comte de Robres havien estat abans propietat de l'adroguer Salvador Ingla (de qui tenim notícies al final del segle XVI), abans del donzell Galceran de Vilalonga i abans de Lluís Setantí, important i ben conegut mercader del segle XV (AHPB, Lluís FONTANA, *Segon manual*, 1671, 15 maig 1671, i *Tercer manual*, 1672, 2 març 1672). El 2 de març de 1672, Vilana Perlas va establir en emfiteusi part d'una d'aquestes dues cases al reverend Martí Verdeny, beneficiat de la Seu de Barcelona i abans prevere d'Oliana (AHPB, Lluís FONTANA, *Tercer manual*, 1672, 2 març 1672). Verdeny era algú de la seva confiança, atès que el 1670 el notari l'havia nomenat procurador seu (AHPB, Lluís FONTANA, *Primer manual*, 1670, 28 juliol 1670). Aquest establiment es feia reservant-se Vilana Perlas part de la propietat per unir-la a la casa del carrer del Regomir. En la documentació posterior, però, no es veu cap efecte d'aquest establiment fet a Verdeny: així, el 1674, Ramon Vilana Perlas hipotecà les dues cases a ell establertes pel comte de Robres, per poder assistir als pagaments al noble i, en aquest moment, no consta aquell establiment fet a Verdeny (AHPB, Lluís FONTANA, *Cinquè manual*, 1674, 27 agost 1674).

108. El donzell Jaume Ros va morir el 1655, a la seva casa de la plaça de Santa Anna, on vivia també la seva dona Estàsia (AHPB, Pere Pau VIVES, *Inventaris i encants*, 1654-1657, 1 juny 1655). Estàsia Ros havia estat primer vídua de Joan Malla i va morir el 1676, també a la casa de la plaça de Santa Anna (AHPB, Bonaventura VILA, *Quart manual*, 1661, 8 abril 1661, i Pere Màrtir LLUNELL, *Cinquè llibre d'inventaris*, 1672-1677, 24 abril 1676). L'encant públic de la casa del Regomir va tenir lloc el 19 de desembre de 1671 (AHPB, Marià RUFESTA, *Manual*, 1672, 4 febrer 1672). Ramon Vilana Perlas havia tingut abans a veure amb la casa: en efecte, l'11 de març de 1670 es va fer amb un censal de 400 lliures que gravava l'edifici, en aquell moment propietat de Teresa Soler i Monjo, com a hereva de Francesca Gravalosa, vídua del donzell Joan Baptista de Monjo (AHPB, Bartomeu ROIG, *Manual vuitè*, 1670, 11 març 1670). Aquesta havia comprat la casa (de fet, les dues cases que ja estaven unides), el 1654, a Victòria Boleda i Bertran, vídua del mercader d'Anglesola Joan Boleda, per un preu de 767 lliures (AHPB, Francesc REVERTER, *Manual*, 1654, 5 juny 1654).

La casa d'Estàsia Ros, que obria portal rodó al carrer del Regomir, disposava de soterrani, planta baixa, un pis (alt de sostre), porxada i terrat (a sobre d'aquesta). A la planta baixa hi havia l'entrada (amb el pati, el pou i l'escala principal), un petit estable, dos estudis (un a la cantonada i l'altre al carrer del Correu Vell) i una botiga que obria porta a aquest carrer. Al primer pis, l'habitatge disposava d'una sala principal («*la sala de l'arc*», que obria finestres al pati i al Correu Vell), una recambra (amb finestres als dos carrers i un balcó al Regomir), una cambra (que donava a aquest carrer), una altra cambra («*la cambra de l'alcoba*», que obria finestra al pati), la cuina (que donava al Correu Vell) i un pastador «*fosc*». El segon pis de la casa estava ocupat per una porxada, encara que a la part interior, sobre la cambra de l'alcoba, hi havia «*uns aposentos i un rebostet*». Finalment, des de la porxada es podia accedir al terrat, a sobre d'ella. La casa, constituïda per la suma d'un edifici força gran i d'un altre de molt petit, era un bon exemple d'habitatge medieval barceloní, amb sales de sostre molt alt a la primera planta, altura que permetia dos nivells de finestres «*fetes a la antiga*» (amb un o dos «*pilarets de pedra prims*»). Una casa medieval, però, en la qual ja s'havia introduït la novetat «*moderna*» del balcó.

Si disposem d'una descripció acurada de la casa és perquè el document de venda detalla minuciosament l'estat de conservació de l'edifici, per advertir que era molt dolent. Les parets de la casa, des de la planta baixa i les mitgeres incloses, eren de «*terra*», és a dir, de tàpia, i la seva conservació era força deplorable.¹⁰⁹ De moltes de les parets de la casa es diu que «*com és paret de terra i tan vella corre gran perill de espatllarse*», i d'altres s'afirma que estan tan «*consumides*», que «*en tocarhi cau molta terra*», de tal manera que en un cas «*diuen los mestres de cases que si prest no se adoba té molta contingència de seguirse una gran ruïna*», i en un altre els experts afirmen que «*se tem no caiga tota plegada*». Les parets estaven també afectades per la humitat que pujava del soterrani, i els sostres, al seu torn, presentaven igualment un estat calamitós. En efecte, s'adverteix que cal reparar el paviment de la sala, perquè si no «*no-s podria caminar per dita sala sinó amb gran perill y contingència*»; però a més s'avisava, amb alarma, que en algunes vigues i jàssenes «*només queda lo cor de la fusta*».

109. Era habitual l'ús estructural de la tàpia, però normalment a partir de la primera o segona plantes. A la planta baixa es feia servir molt sovint la pedra. Durant el segle XVII eren molt habituals les reparacions de parets de tàpia de les plantes baixes, normalment ja en molt mal estat.

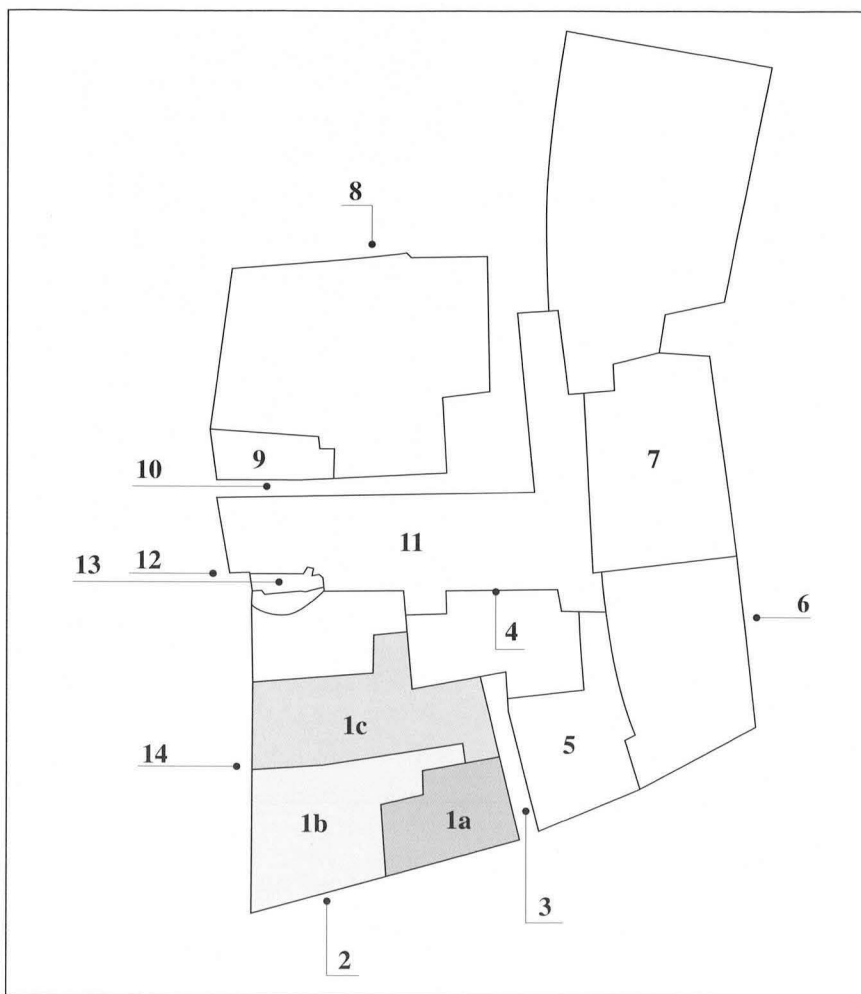

Figura 1: Propietats que van conformar la casa Vilana Perlas i situació a l'illa.

1a + 1b + 1c = casa Vilana Perlas.

1a. Propietat del comte de Robres.

1b. Propietat d'Anastàsia Ros i de Millàs.

1c. Propietat dels Massanés.

2. Carrer del Correu Vell.

3. Carreró que porta al peu de la muralla romana.

4. Muralla romana.

5. Casa Ferran.

6. Davallada de Viladecols.

7. Casa Mascaró.

8. Travessia del carrer de la Palma a la plaça del Regomir.

9. Casa gremial dels manyans.

10. Carreró dels Gualbes.

11. Casa Gualbes.

12. Porta de la ciutat romana.

13. Capella de Sant Cristòfol.

14. Carrer del Regomir.

Les finestres no estaven en millor estat: sense portes de tanca ment ni cap altre element; mentre que al balcó li faltaven «ventalles o xelosies y tot lo demás que sols se hi coneixen alguns vestigis de haverhi hagut». Alguns trams de les diverses escales presentaven un «gran perill de caure en lo pujar i baixar». I no cal dir que la casa no era estanca a l'aigua: aquesta entrava per les parets mitgeres i també pels terrats, que «se han de adobar perquè quan plou cau molta aigua dins de casa». Finalment, la botiga de la casa tenia l'habitual «sostret», però del tot inservible, i s'hi havien de fer de nou la llar i la xemeneia, i «així mateix la porta de dita botiga que altrament no es podria llogar perquè no es trobaria llogater».¹¹⁰

Vist tot això, no ens ha d'estranyar que el memorial sobre com es trobava la casa venuda a Vilana Perlas acabi assegurant que per fer totes les reparacions necessàries per poder «habitar dites cases és forçós gastar una quantitat molt considerable». Resulta evident que a la casa no hi vivia ningú des de feia temps i que, en l'estat de conservació en què es trobava, el valor d'adquisició en l'encant públic no podia pujar en excés. Va ser, en efecte, de 555 lliures i 3 diners, una quantitat força baixa per a un habitatge prou ampli i ben situat a la ciutat, i clarament inferior a les 767 lliures del preu amb què s'havia venut la casa força temps abans, l'any 1654.

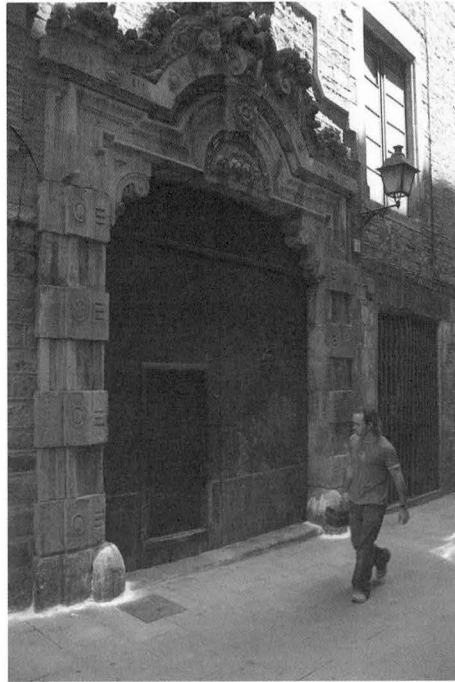

Figura 2: Portal d'entrada de la casa Vilana Perlas. Fotografia de Josep Losada, publicada a l'AVUI, 01.06.2003.

110. El sostret era un forjat construït a l'interior de la botiga, enretirat uns metres de la façana, que permetia disposar d'un altre nivell útil. La botiga servia habitualment com a espai d'habitatge i, per tant, calia que disposés d'elements per a fer-la habitable.

Figura 3: Pati de la casa Vilana Perlas. Fotografia de Josep Losada, publicada a l'AVUI, 01.06.2003.

Les obres de rehabilitació van ser ràpides perquè, si l'adquisició es va fer el febrer del 1672, els Vilana Perlas combregaren ja a la casa del Regomir, com hem dit més amunt, per la pasqua d'aquell mateix any. L'esforç econòmic realitzat havia de ser forçosament gran, com anunciava el mateix memorial sobre l'estat de la casa, de tal manera que l'estalvi en el preu de compra quedava en bona part anul·lat pel cost de les obres. En tot cas, el que resulta evident és que Ramon Vilana Perlas, en reparar la ruïnosa propietat que fou dels Ros i en afegir-hi la del comte de Robres, va fer una autèntica «creació», obtenint quelcom totalment nou i diferent. Un habitatge que era, ja en aquest moment, una estructura prou complexa, el resultat de sumar tres cases, o quatre, si tenim en

compte que la de la cantonada era ja el resultat d'unir-ne dues.

En els anys següents, Ramon Vilana Perlas i el seu fill, aquest després de 1697, van fer obres contínues i diverses, com era habitual en les finques de Barcelona.¹¹¹ Ens consta que el 1679 Vilana Perlas pagà per treballs fets en la propietat que fou del comte de Robres.¹¹² I que el 1692 va fer reparar el terrat de la part del carrer del Regomir «*que estava tot estobat i part caigut per ocasió de les continuades pluges*».¹¹³ L'any 1709, les obres rea-

111. Entre altres coses perquè els contractes d'establiment emfiteutic acostumaven a obligar l'emfiteuta a invertir una quantitat anual en obres de manteniment i de reparació de la casa. El mateix passava, encara que no tan habitualment, amb els contractes de lloguer.

112. AHPB, Carles GARAU, *Manual tercer*, 1679, 11 octubre 1679.

113. AHPB, Joan Francesc VERNEDA, *Tercer manual*, 1692, 8 abril 1692.

litzades fins aquell moment pels Vilana Perlas en les dues cases del carrer del Correu Vell (sumades a la resta en «*un mateix estar de cases*») van quedar regularitzades per Ramon Frederic davant del control del veguer.¹¹⁴ De fet, més que patir el control, va ser el mateix Vilana Perlas qui va sol·licitar-lo, per tal que quedés clar quines obres s'havien fet fins aquell moment (tal com era habitual en els «*permisos d'obres*» que consten en la documentació de l'Arxiu del Veguer) i, lògicament, per diferenciar-les d'aquelles que pensava fer immediatament. Així, entre d'altres coses, ningú podria pretendre cobrar més treballs dels portats a terme. Aquesta regularització, realitzada a partir de la «*visura*» i la valoració de costos efectuada el 6 de desembre pels mestres de cases Josep Juli i Francesc Torner, i pels fusters Bruno Prat i Jaume Vendrell, deixava establert que el conjunt d'obres analitzat havia costat 1.296 lliures, en el capítol de mestre d'obres, i 1.149, en el de fuster: un conjunt d'intervencions, per tant, d'una gran importància, que deixa ben petita la xifra de 555 lliures de la compra de la casa a Anastàsia Ros el 1672.¹¹⁵

A les dades que sobre la casa Vilana Perlas aporten els documents ja citats, se sumen altres informacions. Disposem, en efecte, d'una descripció de l'habitatge realitzada l'any 1704, arran del registre que Ramon Frederic de Vilana Perlas va patir el 20 de juny, en ser acusat pel virrei Francisco Fernández de Velasco y Tovar d'haver conspirat en l'intent de lliurament de Barcelona als austriacistes.¹¹⁶ El conjunt de dades disponibles ens dona,

114. «Llicència concedida per lo magnífic Sr Regent la Batllia de Barcelona al Il·lustre Sr Marquès Don Ramon de Vilana Perlas per raó de unes cases petites té unides ab altres en carrer qui va del Regomir a la Davallada de Viladecols» i, ídem, «[...] en cases grans [...]» (AHCB, Arxiu del Veguer, *Llicències d'obres, 1708-1713*, XXXIV-09).

115. Només vint-i-sis cases de Barcelona quedaren valorades el 1716 amb un valor igual o superior a les 6.000 lliures (AHCB, *Cadastre*, I-57). Això fa ben patent el que suposava realitzar en una casa obres per un valor total de quasi 2.500 lliures.

116. AHPB, Geroni CASETAS, *Quinzè manual, 1704*, 20 i 21 juny 1704. En el mateix manual consten els registres de les cases del doctor en drets Josep Duran a la Davallada de Viladecols; del flequer Martí Andreu, a la plaça de l'Oli; del carnisser Pere Ferrer, àlies Careny, al carrer de Cama-roques, i del negociant Esteve Farau al carrer de Jaupí. Josep Duran i Pere Ferrer són prou coneguts. Sobre Martí Andreu, vegeu CASTELLVÍ, *Narraciones históricas...*, v. I, p. 477. A Ramon Frederic de Vilana Perlas li «*fou feta aprensió*», entre altres papers, d'una «*relació del que ha passat en lo bombardeig i siti de Barcelona*» i d'un «*codern de full de octau estampat a modo de pronòstich*», descrit amb el seu inici i final: «*Clarín de la Europa hipocresía decifrada de España, advertida verdad declarada, vestir de color [...] se verá en breve la Europa restituída a su antiguo valor libertad y prosperi-*

així, una idea prou clara de com era la casa en aquest període. Ben lluny d'aquell edifici ruïnós que el notari Vilana Perlas havia adquirit el 1672, l'habitatge presentava, ja entrat el segle XVIII, els trets característics d'una casa barcelonina d'alt nivell social. Comptava, en efecte, amb diversos espais de servei (estable, graner, celler, cuina, cuina de les bugades, cambres per a les criades i per al lacai, menjador per als criats), tres estudis (un d'ells ocupat per una voluminosa biblioteca que comptava amb 579 «*tomos o llibres*»), sala, sala de l'«*estrado*» (amb rajola valenciana), menjador (amb escalfapanxes), vuit cambres i «*apostos*», oratori o capella, guardaroja i «*terraplè*» («*amb pedrissos de rajola valenciana tot lo ruedo*»).¹¹⁷

Vistes les qualitats de la casa, adornada a més amb un nombre considerable dels notables balcons de l'època, és evident l'esforç dels Vilana Perlas, i molt clarament de Vilana Perlas pare, per dotar-se d'un habitatge amb els elements que definien, a la Barcelona del període, una casa digna de les famílies acomodades. Després dels esforços econòmics realitzats, el domicili dels Vilana Perlas resultava molt convenient a les aspiracions socials dels seus propietaris, i digne de l'entorn de l'illa en què estava situat, en la qual vivien, entre d'altres famílies destacades, els Gualbes, els Ferran i els Mascaró.¹¹⁸

dad». Vilana Perlas tenia a la primera sala un «*quadro gran del retrato de Carlos II*» i Duran, «*un quadre gran de Carlos II*» i «*un quadro gran del retrato de la reina que fou muller del rey Don Carlos II*».

117. AHPB, Geroni CASETAS, *Quinzè manual, 1704*, 21 juny 1704, i AHCB, Arxiu del Veguer, *Llicències d'obres, 1708-1713*, XXXIV-09. L'estrada era un espai de descans i de recepció, d'influència àrab, tradicionalment consagrat a les dones, entarimat i amb mobles baixos especialment pensats per a aquest lloc. L'habitació de l'estrada va associada normalment, a Barcelona, a les obertures a l'exterior en forma de balcó. Es tracta d'un element històric de gran interès, perquè la gran majoria de les cases importants de la Barcelona del segle XVII i principi del XVIII tenia estrada. D'altra banda, el terraplè és un jardí situat a la part posterior del primer pis de moltíssimes de les cases barcelonines d'un cert relleu. Estrada i terraplè (i balcó) mereixen un estudi en un altre lloc.

118. Els Gualbes són prou coneguts. Absent Joan Bonaventura de Gualbes i Copons, austriacista destacat, el 1716 vivia a la casa, valorada en 2.500 lliures, Maria de Gualbes (AHCB, *Cadastre*, I-57). La família Ferran és igualment coneguda, però cal insistir que la seva casa al carrer del Correu Vell (l'antiga casa de l'«*hoste de correus*») no ha estat vinculada al seu nom. Aquesta casa, valorada el 1716 en 3.400 lliures, apareix sovint a les històries d'arquitectura gràcies al seu magnífic pati renaixentista, però sense aportar dades. Era propietat dels Ferran (família vinculada durant algunes generacions al correu reial) i estava en aquell moment en mans de Felip de Ferran i de Çacirera, el comte de Ferran, austriacista entre els més rellevants, ambaixador del Principat de Catalunya davant dels Estats

L'ampliació i la reforma de 1711-1712

Poc després de la regularització de 1709, al final de 1710 i principi de 1711, es van realitzar noves obres a la casa dels Vilana Perlas. El 25 de gener de 1711, el mestre de cases Francesc Torner signà una factura pel treball fet, per valor de poc més de 263 lliures, i el fuster Jaume Vendrell una altra, per una suma quelcom superior a les 125. Va tractar-se, doncs, d'unes obres d'una certa importància.¹¹⁹ És ben lògic lligar aquests treballs i, fins i tot, la regularització prèvia de 1709, a la concessió del títol de marquès de Rialp que Carles III l'Arxiduc va fer en la persona de Ramon Frederic de Vilana Perlas i Camarasa. El document reial que atorga el títol porta la data de 16 d'agost de 1710, però en el text s'esmenta que Vilana Perlas «*pagó la media annata*», és a dir que, de fet, Vilana Perlas era ja marquès des del principi de 1710, i com a tal figura ja en la llibreta de comunió pasqual d'aquest any de la parròquia dels sants Just i Pastor.¹²⁰ No és absurd, ans al contrari, pensar que la regularització d'obres de desembre de 1709 es va realitzar amb vistes al seguit d'actuacions sobre la casa que s'havien de portar a terme després de la consecució del títol, per tal de no confondre, en el futur, unes obres amb les altres, i uns possibles deutes amb els altres. Les primeres obres que van seguir la visura de 1709 van ser les esmentades més amunt, del final de l'any 1710 i principi de 1711. Aquests treballs volien millorar la propietat existent i eren, de fet, el preludi de l'ampliació del conjunt, que s'havia de produir a partir de la compra de la casa veïna del carrer del Regomir, propietat de la família Massanés, el cap de la qual era, en aquell moment, un personatge destacat de l'austriacisme: el cavaller i doctor en drets Salvador Massanés de Ribera¹²¹ (vegeu Figura 1 i quadre).

Generals de les Províncies Unides dels Països Baixos i representant dels interessos catalans davant del rei Jordi I d'Anglaterra. Finalment, els Mascaró eren propietaris d'una casa a la Davallada de Viladecols (vivien també a la que tenien al carrer de Roldor), valorada el 1716 en 4.500 lliures i ocupada per Geroni Mascaró, personatge destacat del bàndol filipista i un dels administradors de la ciutat després de 1714.

119. AHPB, Ignasi TEIXIDOR, *Tretzè manual, 1711*, 25 gener 1711. Les obres portades a terme pel mestre de cases Francesc Torner duraren de l'1 de desembre de 1710 al 3 de gener de 1711; les realitzades pel fuster Jaume Vendrell es feren del 3 al 24 de desembre de 1710.

120. LLUCH, *L'alternativa catalana...*, p. 167-170, i AHPSJP, *Llibretes de comunió pasqual*.

121. Salvador Massanés de Ribera, que va ser conseller tercer el 1711, era, com és ben sabut, un destacat austriacista, que va morir a la batalla del baluard de Santa Clara (13 i 14 agost 1714). Vegeu, per exemple, S. ALBERTÍ, *L'Onze de Setembre*, Barcelona, 1964, p. 288.

L'adquisició d'aquesta finca es va dur a terme el 31 d'agost de 1711.¹²² La nova casa, a afegir al conjunt de les altres ja integrades, era relativament important per si sola, com ens mostren l'inventari *post mortem* dels béns del mercader Onofre Massanés, pare de Salvador, realitzat l'any 1679, i altres documents posteriors.¹²³ L'edifici, que obria «portal rodó» al carrer del Regomir i una porta secundària al carreró de darrere, que conduïa a l'interior de l'illa, no tenia un nivell de qualitat comparable al de la casa Vilana Perlas, però disposava d'estudis, sala gran, recambra, estrades, menjador, guarda-roba, terraplè, «vidriera sobre l'escala» i cambra per a les criades, signes d'una indubtable rellevància. I no només la casa era ja destacable en aquella data de 1679, sinó que els Massanés havien procurat millorar-la fent obres com les, prou importants, que Salvador va encarregar els anys 1706 i 1707.¹²⁴

Per quin motiu Salvador Massanés de Ribera va vendre la seva casa el 1711, pocs anys després d'haver-hi fet obres importants de millora? D'una banda, els tractes de compravenda amb els Vilana Perlas devien quedar facilitats per les bones relacions entre les famílies, ambdues procedents del bisbat d'Urgell (d'Oliana els Vilana i de Ponts els Massanés), integrades

122. AHPB, Salvador Pi, *Primer manual, 1711*, 31 agost 1711. El 21 de setembre de 1711, Ramon Frederic de Vilana Perlas reconeixia els censos a pagar per aquesta casa a Maria Dusay i Bru, vídua del donzell Ramon Dusay i d'Aragall (AHPB, Josep LLAURADOR I DE ÇATORRA, *Manual vint-i-novè, 1711*, 21 setembre 1711, i Salvador Pi, *Primer manual*, 20 setembre 1711). De fet, quan Vilana Perlas acordà davant de notari la compra de la casa (31 agost de 1711), les obres per annexionar-la a la seva «vella» propietat ja havien, com veurem, començat (juliol de 1711): AHPB, Ignasi TEIXIDOR, *Manual quinçè, 1713*, 20 gener 1713. Just abans dels Massanés, la casa havia estat propietat del doctor Antoni Comes, del reial consell de la Batllia General de Catalunya, i abans del noble Francesc de Agullana i de Caldes, regent de la tresoreria reial i fundador del col·legi dels Agustins el 1587 (AHPB, Marià RUFESTA, *Manual, 1672*, 4 febrer 1672; AHPSJP, *Llibretes de comunió pasqual*, i Feliu, *Op. cit.*, v. III, p. 215).

123. AHPB, Ramon VILANA PERLAS, *Llibre d'inventaris, 1677-1679*, 23 febrer 1679. Aporten més informació les obres realitzades a la casa el 1706-1707, que tot seguit citarem, i l'esmentat reconeixement de cens de 1711.

124. El mestre de cases Joan Roca presentà, el 1708, una factura per valor de 349 lliures; el fuster Pau Planes, per 220, i el manyà Bartomeu Rey, per 99, amb un total gens menyspreable de 668 lliures (AHPB, Isidre FAMADES, *Trenta-setè manual, 1708*, 15 i 16 novembre 1708). Salvador Massanés de Ribera va fer aquestes obres, amb tota seguretat, per embellir la casa en rebre el títol de cavaller a les Corts de 1706 (va ser armat cavaller el juliol de 1707: AHPB, Josep LLAURADOR I DE ÇATORRA, *Vint-i-sisè manual, 1707*, 12 juliol 1707).

en el mateix grup de relació dels Reverter, veïnes al Regomir des del 1672 i amb vincles de parentiu establerts entre elles.¹²⁵ De l'altra, l'ascens polític de Ramon Frederic de Vilana Perlas, i per tant el seu creixent ascendent sobre el destacat austriacista Salvador Massanés de Ribera, devia també facilitar els tractes. Els Massanés (Salvador Massanés de Ribera, la seva dona, Maria Teresa Reverter, i el seu fill, el donzell Antoni Massanés Reverter) explicaven, en el document notarial de venda de la casa, que Ramon Frederic de Vilana Perlas els havia «*insinuat*» la necessitat de comprar llur casa, per tal de donar major capacitat a la seva, que s'havia quedat petita per la «*prolongada i nombrosa família*» que aleshores tenia. Tot això devia influir en la decisió dels Massanés d'atendre la «*insinuació*» de Vilana Perlas, però hem de dir que a totes aquestes raons es va sumar sens dubte l'atractiu innegable del preu de venda acordat: ni més ni menys que 5.000 lliures, una xifra molt alta per una casa a Barcelona i, en especial, per la dels Massanés, que no estava, ni de bon tros, entre les millors de la ciutat.¹²⁶ No és estrany que, per fer front a aquesta gran despesa (i a la que havia de seguir, per fer les inevitables obres d'annexió i reforma), els Vilana Perlas (Ramon Frederic, la seva dona Teresa, el seu germà Pau i també els seus gendres Josep Llaurador i de Çatorra i Joan Francesc Verneda) venguessin un censal per la mateixa suma de 5.000 lliures al doctor Rafael Llampillas. Obtenien, així, els diners precisos, però a costa d'hipotecar la casa adquirida: la confiança del secretari d'estat i de la seva família en el seu futur econòmic era sens dubte molt gran.¹²⁷

Una vegada comprada la casa dels Massanés, Ramon Frederic de Vilana Perlas va començar molt aviat (fins i tot abans de formalitzar l'adquisició davant de notari!) unes obres de gran envergadura per tal d'unir-la a la

125. Els vincles de parentiu entre els Vilana i els Massanés es produïen a través de les famílies Camarasa (com sabem, Eulàlia Camarasa fou la primera muller de Ramon Vilana Perlas pare) i Reverter (Teresa Reverter, com sabem germana de Francesc Reverter, s'havia casat, com hem dit més amunt, amb Miquel Camarasa, mentre que Salvador Massanés de Ribera estava casat amb Maria Teresa Reverter, filla de dit Francesc Reverter). Vegeu el quadre.

126. AHPB, Salvador Pi, *Primer manual, 1711*, 31 agost 1711. ¿On devia anar a viure Salvador Massanés de Ribera, una vegada venuda la seva casa als Vilana Perlas? Sabem que els Massanés eren propietaris, en aquest moment, d'una torre, a Sant Joan Despí (AHPB, Ramon VILANA PERLAS, *Llibre d'inventaris, 1677-1679*, 23 febrer 1679), i del Mas Falguera, a Palau Solità (AHPB, Josep LLAURADOR I DE ÇATORRA, 1687). La torre que havien posseït a la falda de Montjuïc, al Marge Gros, ja havia estat venuda abans.

127. AHPB, Salvador Pi, *Primer manual, 1711*, 2 setembre 1711.

seva propietat de la cantonada, uns treballs que es van perllongar des de juliol de 1711 a novembre de 1712.¹²⁸ Aquesta intervenció buscava integrar funcionalment tot el conjunt i, per aconseguir-ho, actuava especialment en el nou accés i la nova escala, que havien de servir a la totalitat de la nova finca.¹²⁹ Es tractava, primer, de «*fer una sola entrada tant capaç com permetrà lo terreno*».¹³⁰ Per aconseguir-ho, calia eliminar els estudis de la casa Massanés, que tenien finestres al Regomir i ocupaven l'espai entre les dues velles entrades de les dues cases. En el lloc que ocupaven els estudis s'havia de fer el nou portal principal, que donaria accés a un nou «*zaguán*» amb arcs de pedra rebaixats i, des d'aquest, la nova escala partiria «*fins el primer repós*», per continuar després ascendint fins a la sala primera de la vella casa dels Vilana Perlas (figures 2 i 3). Aquestes obres per crear el nou accés horitzontal i vertical suposaven enderrocar també la paret que separava els estudis de la casa Massanés de la casa Vilana Perlas, i la intervenció es completava amb altres obres que havien de permetre enllaçar convenientment les dues cases i millorar-ne la façana. El mestre d'obres Josep Tintorer signava el 29 de gener de 1713 una factura per valor de 4.276 lliures i el fuster Jaume Vendrell, una altra per valor de 1.624 lliures, i ja sabem el que suposava, a la Barcelona del principi del segle XVIII, fer obres en una casa per un valor total de 5.900 lliures!¹³¹

128. Les obres de mestre de cases i de fuster es feren de juliol de 1711 a novembre de 1712 (AHPB, Ignasi TEIXIDOR, *Quinzè manual, 1713*, 29 gener 1713). En el document de reconeixement de cens a Maria Dusay i Bru, s'inclou una descripció dels límits de la casa de Massanés, ara afegida, i de les obres a fer i en part ja fetes per unir-la a la vella de Vilana Perlas (AHPB, Josep LLAURADOR I DE ÇATORRA, *Vint-i-novè manual, 1711*, 21 setembre 1711).

129. No només es va treballar en aquesta part de la casa, sinó que es van fer millores en tota ella. Com veurem, es va ennoblir el saló, però també es va treballar, per exemple, l'agost de l'any 1712, en «*el quarto del senyor Abat*», és a dir, a l'habitació que ocupava l'abat Pau Vilana Perlas, que en aquell temps vivia a Barcelona (AHPB, Ignasi TEIXIDOR, *Quinzè manual, 1713*, 29 gener 1713).

130. AHPB, Josep LLAURADOR I DE ÇATORRA, *Vint-i-novè manual, 1711*, 21 setembre 1711.

131. AHPB, Ignasi TEIXIDOR, *Quinzè manual, 1713*, 29 gener 1713. Recordem el que va costar comprar la casa d'Anastàsia Ros el 1672: 555 lliures. La compra de la casa dels Massanés més les reformes del nou conjunt van tenir un cost de 10.900 lliures. Les factures esmentades es presentaren poc abans de marxar Vilana Perlas amb l'Emperadriu, el 19 de març de 1713: era una forma de deixar les coses clares. Així mateix, tres dies abans d'abandonar Barcelona, Vilana Perlas reconeixia deutes a una sèrie de mercaders i companyies de la ciutat (AHPB, Ignasi TEIXIDOR, *Quinzè manual*, 16 març 1713).

En aquest cost elevadíssim va influir molt l'atenció especial que Vilana Perlas va voler posar en els elements d'embelliment i de monumentalització. Així, a les obres no només van participar diversos mestres de cases (Francesc Torner, Jaume Millàs, Macià Òdena, Josep Tintorer, Josep Òdena), el fuster Jaume Vendrell i els molers dits «*lo Sant Pare*» i «*lo Rector*», sinó també els escultors Marià Montanya i Lluís Bonifàs (Bonifaci), el pintor Josep Vives i el daurador Geroni Planella.¹³² Pel que fa al treball de mestre d'obres, qui va prendre la major responsabilitat i qui signà l'època final el 1713 va ser Josep Tintorer, qui entrà a treballar el mes d'octubre de 1711, després d'haver-ho fet Francesc Torner (juliol i agost) i mestre Jaume Millàs (setembre).¹³³ Al seu torn, el fuster clarament responsable

132. AHPB, Ignasi TEIXIDOR, *Quinzè manual, 1713*, 29 gener 1713. A les factures consten la participació per mesos dels membres de cada ofici que hi intervingueren. No sembla, però, que el recull sigui exhaustiu: falten mesos i no sempre consten tots els participants cada mes. Francesc Torner consta el juliol i agost de 1711; mestre Millàs, el setembre de 1711; mestre Macià Òdena i Josep Òdena, l'octubre de 1711; Josep Tintorer, «*qui entrà en lloc de Millàs*», l'octubre, novembre i desembre de 1711 i el gener, març i juliol de 1712; el moler dit «*lo Sant Pare*», els mesos d'octubre i novembre de 1711; el moler dit «*lo Rector*», el mes de novembre de 1711; Jaume Vendrell, el novembre i desembre de 1711; mestre Francesc (?), el mes d'agost de 1711; Marià Montanya, el novembre i desembre de 1711 i el gener, febrer i maig de 1712; mestre Bonifàs, el desembre de 1711; Josep Vives, el desembre de 1711 i el novembre de 1712, i Geroni Planella, el desembre de 1711.

133. Francesc Torner, que inicià les obres d'ampliació i hi treballà dos mesos, havia fet la visura de 1709 i les obres de 1710-1711, i això sembla confirmar que en el moment d'aquella Vilana Perlas ja preparava les futures obres i l'ampliació. Tenim poques dades sobre Francesc Torner: el 1705 va fer obres a la casa del cavaller i doctor en drets Bernard Cors, a la Davallada de Viladecols, a prop de la casa de Vilana Perlas (AHPB, Ignasi TEIXIDOR, *Octau manual, 1705*, 16 desembre 1705), i no sabem per quin motiu va deixar les obres de la casa després de l'agost de 1711. El mestre Millàs (sens dubte Jaume Millàs) va entrar a treballar després dels dos mesos de feina de Francesc Torner. Abunden notícies seves en els protocols notariais. Era nascut a l'Hospitalet, es va casar el 1676 amb Maria Hugo, filla d'un agricultor d'aquesta localitat, i en una primera etapa ens consten obres seves, sobretot en aquella localitat i en d'altres properes fora de Barcelona (AHPB, *Vint-i-novè manual, 1676*, 4 febrer 1676, i *Trenta-i-unè manual, 1678*, 10 gener 1678). No hi ha lloc aquí per referenciar les desenes d'obres seves i només fem constar les de l'església parroquial del Prat i les de la nova església de Sant Vicenç dels Horts (AHPB, Isidre FAMADES, *Catorzè manual, 1685*, 21 octubre 1685, i Joan Pere FABRA, *Manual, 1694*, 3 abril 1694). A partir de 1697, l'hem trobat com a mestre de cases de Barcelona i en aquesta etapa consten també desenes d'obres seves en cases barcelonines, algunes d'elles mansions destacades. Les intervencions en la casa del marquès de la Floresta, del duc de Cardona, del comte de la Rosa i de Rafael de Cortada, aquesta ben a prop del Regomir, podrien justificar la seva feina per Vila-

de les obres va ser Jaume Vendrell, qui signà l'època final, encara que consta que hi va treballar també un «*mestre Francesc*».¹³⁴

És clar, però, que la rellevància de l'obra feta a la casa de Vilana Perlas no radicava en l'aportació dels mestres de cases o dels fusters, que van fer un treball digne que s'aprecia especialment en els arcs rebaixats del pati d'accés, sinó en la intervenció dels oficis de pintor, daurador i escultor. El mestre escultor Marià Montanya consta a l'època d'obres el novembre i el desembre de 1711, i el gener, el febrer i el maig de 1712; el mestre escultor Bonifàs, el desembre de 1711; el pintor Josep Vives, el desembre de 1711 i el novembre de 1712, i el daurador Geroni Planella, el desembre de 1711. Els escultors Montanya i Bonifàs feren el portal major i l'escultura del saló, el pintor Vives pintà les fustes, les portes i les finestres de la llibreria, i també el saló, mentre que el daurador Planella intervingué en aquesta última peça.

na Perlas (vegeu, per exemple, els manuals dels notaris Josep Llaurador i de Çatorra, Joan Francesc Verneda i Francesc Bonaventura Torres, de 1701 a 1704). El 1722, Jaume Millàs era mestre d'obres reial i de la Reial Ciutadella i va fer una avaluació de les obres ja fetes i encara per fer a la casa de Rafael Casanova a Sant Boi (ACA, Batllia, *Processos moderns*, 1722, N8). Sobre Josep Tintorer, coneixem algunes obres: entre elles, les de la capella nova de Minerva de l'església dels sants Just i Pastor i una col·laboració amb Jaume Millàs, el 1703, en una casa del carrer Tallers (AHPB, Joan Francesc VERNEDA, *Dotzè manual*, 1700, 21 febrer 1700, i *Setzè manual*, 1703, 1 gener 1703). El pare de Josep Tintorer, Antoni Tintorer, treballava a l'Hospitalet (AHPB, Pau Pi, *Vintè protocol*, 1680, 6 maig 1680). I sabem d'una col·laboració entre Antoni Tintorer i Jaume Millàs; aquest era ja gran el 1711 i per això, segurament, el va substituir el seu col·laborador Josep Tintorer (AHPB, Pere Pau RIBES, *Manual segon*, 1674, 9 desembre 1674, i Francesc FALGUERAS, *Quart manual*, 1680, 6 juliol 1680). L'octubre de 1711, mes de la substitució de Millàs per Tintorer, també treballaren per Vilana Perlas els mestres de cases Macià i Josep Òdena, en un moment de feina intensa en què el moler «*dit lo Sant Pare*» aportà part de la pedra per al portal i l'escala. Sobre els Òdena, que provenien de Vilaverd, al Camp de Tarragona, i tingueren una curta trajectòria a la nostra obra, tenim poques dades. Les informacions prèvies i els capítols matrimonials de Macià Òdena, una petita intervenció seva el 1699 en una casa davant les basses del molí de Sant Pere, unes obres de 1700 a la Rambla en la casa de Geroni Verde i un acord de 1703 per fer rajola amb un pagès de Sarrià, a ADB, *Matrimoniorum*, 1688-1692, 18 març 1690; AHPB, Ramon VILANA PERLAS, *Setè llibre de capítols matrimonials*, 1690-1697, 27 març 1690; Josep CREUS, *Manual*, 1699, 29 novembre 1699; Gaspar SAYÓS, *Vintè manual*, 1700, 12 febrer 1700, i Pere Pau PUJOL, *Sisè manual*, 1703, 16 setembre 1703.

134. Jaume Vendrell, com Francesc Torner, va fer la visura de 1709 i les obres de 1710 i era, per tant, la parella Torner-Vendrell l'escollida a l'inici per Vilana Perlas. Sobre Jaume Vendrell no tenim més dades que les relacionades amb aquesta obra.

D'aquest últim només tenim la referència de la família de pintors del mateix cognom i del pintor Josep Vives sabem que era una figura prou important a la Barcelona del principi del segle XVIII com per haver atret l'atenció de Ramon Frederic de Vilana Perlas, qui devia haver admirat el seu treball en el túmul fet a la catedral el 1700, arran de la mort de Carles II.¹³⁵

És evident, però, que el treball més destacat a la casa Vilana Perlas es va donar en el camp de l'escultura: en el portal monumental (una obra sovint comentada en les històries d'arquitectura de la ciutat) i en el saló (malauradament desaparegut). Per portar a terme aquesta part essencial de l'encàrrec, Vilana Perlas va confiar en dos escultors, vinculats ambdós a les ciutats de Barcelona i Valls: Marià Montanya i Lluís Bonifàs.¹³⁶ Cal subratllar en especial la participació d'aquest últim, Lluís Bonifàs i Sastre (1683-1765), membre d'una família d'artistes d'origen francès que havia de culminar la seva trajectòria amb el famós Lluís Bonifàs i Massó, nét de l'escultor contractat per Vilana Perlas.¹³⁷

135. Josep Vives va treballar, per exemple, com és ben sabut, a la capella del Sant Crist de l'església del Pi, per la confraria de la Puríssima Sang (cobrament de setze quadres per a la capella a AHPB, Tomàs SIMON, *Manual vint-i-dosè*, 1699, 5 juliol 1699). El 1689 havia pintat un «monument» per a la parròquia de Sant Miquel (AHPB, Pere COLLELL, *Manual, 1689-1693*, 4 abril 1689).

136. Tenim poques dades sobre Marià Montanya (Montanyana, s'escriu a l'època de les obres), a sumar al que aporta el diccionari de Ràfols: «mestre escultor de Valls natural de Barcelona, nascut el 1680». El 1708 va fer un «monument» per Setmana Santa amb el mestre de cases Antoni Rey (AHPB, Josep SIMÓN, *Manual, 1708*, 22 desembre 1708). El 1711, Marià «Montaña», escultor fill de Bernat Montaña, fuster, es va casar, pocs mesos abans d'intervenir en l'obra de Vilana Perlas, amb Francesca Capdevila, filla d'un velluter (AHPB, Josep BROSSA, *Manual de capítols matrimonials, 1688-1742*, 28 abril 1711). Podria existir una relació, per raons de vinculació geogràfica, entre els Òdena i els escultors Montanya i Bonifaci: un Rafael Òdena, agricultor de Vilaverd afincat a Reus, es va casar el 1689 amb la filla d'un teixidor de lli de Valls (Arxiu Històric de Tarragona, Fons notarial de Reus, Pere GAY, *Manual, 1689*, 11 desembre 1689).

137. La família Bonifaci o Bonifàs és ben coneguda. Provenien de Marsella (AHPB, Bonaventura VILA, *Manual, 1672*, la part, i Jacint SESCASES, *Llibre primer de capítols matrimonials, 1668-1675*, 26 març 1673). Lluís Bonifaci i Font, fill d'un pentiner de lli de Marsella, va ser un escultor reconegut i es va casar el 1676 amb Emerenciana Sastre (AHPB, Francesc LLAUDER, *Onzè manual, 1673*, i *Llibre de capítols matrimonials, 1675-1712*, 17 abril 1676). «Francesc Bonifaci, pentiner de lli, i Lluís Bonifaci, escultor, pare i fill, ambdós francesos», a Tomàs SIMON, *Segon manual, 1679*, 21 agost 1679. Segons Santiago Alcolea, el fill de Lluís, Lluís Bonifaci i Sastre, va néixer el 1683 a Barcelona i va ser deixeble de Llätzer Tramulles; vegeu *Anales y Boletín de los Museos de Arte de Barcelona*, v. VI

El portal monumental ha atret des de sempre l'atenció i ha desconcertat força els historiadors de l'art.¹³⁸ En ell, es fa present la personalitat de Ramon Frederic de Vilana Perlas, que volia diferenciar la seva casa amb un element arquitectònic singular de nul·la tradició a Barcelona i que va «*signar*» aquest element amb uns relleus al·lusius a les «*perles*» del seu cognom (Figura 1). De fet, davant la impossibilitat de crear a la casa un gran pati d'accés i de distribució (només podia ser «*tant capaç com permetrà lo terreno*»), el propietari va decidir posar l'accent en la porta de la casa. Així, aquest element adquiria un significat especial, a la recerca de notorietat, i suposava un cert excés, que no devia passar inadvertit a l'època, en un moment de clara animadversió a la figura de Ramon Frederic de Vilana Perlas en alguns cercles de la ciutat.

En tot cas, amb l'obra d'ampliació i reforma que comentem, el marquès de Rialp obtingué una mansió que s'adequava a l'alt estatus social i polític que havia assolit després de l'entrada de l'Arxiduc a Barcelona. La casa no era gaire gran si la comparem amb les més sobresortints de la ciutat, no disposava tampoc d'un jardí ampli ni de bones vistes, com els habitatges del carrer Ample o del carrer de la Mercè, ni tan sols gaudia d'un pati remarcable, com la casa del marquès d'Aytona a la Portaferrixa o algunes de les residències del carrer de Montcada, però la propietat estava ben emplaçada, a la «*Barcelona alta*» i a prop de les seus del poder, havia incorporat elements funcionals i culturals propis d'un habitatge noble i s'havia dotat d'un «*objecte simbòlic*» ben visible, que li donava a la casa un caràcter singular, adequat a un personatge també singular.

Ramon Frederic de Vilana Perlas, però, no va poder gaudir massa temps del resultat del seu esforç per millorar la casa del Regomir, perquè el 19

(1948). Segons el cadastre de 1716, però, Lluís Bonifaci, que vivia a la plaça de les Cols, tenia en aquest moment quaranta anys, estava casat amb una dona de trenta-dos i tenia dos fills de set i un anys (les edats dels fills encaixen perfectament amb les informacions publicades; AHCB, *Cadastre*, I-59). El 1717, ja s'havia absentat de la ciutat (AHCB, *Cadastre*, I-1). Per la vida i l'obra de l'escultor, després del seu retorn a Valls el 1717, vegeu Daniel VENTURA I SOLÉ, «Lluís Bonifàs i Sastre», *Quaderns d'Història Tarraconense*, IV (1984). En aquest article (p. 169 i 170) consta que, després d'acabar l'aprenentatge a Barcelona, Bonifàs va treballar a Valls amb l'escultor Jaume Campets i que va tornar a la ciutat comtal el 1711, any de l'inici de la seva intervenció a la casa del Regomir. L'article de Ventura ens informa així mateix (p. 175 i 176) que el 1732 es produí una col·laboració, en una obra per a la confraria de Sant Josep dels fusters de Valls, entre Marià Montanya i Lluís Bonifàs.

138. S'ha escrit que «*más parece madrileño que catalán*» (FLORENSA, *Conservación y restauración...*, p. 29).

de març de 1713, pocs mesos després d'acabats els treballs, va sortir de Barcelona acompanyant l'Emperadriu. No molt més tard, com sabem, la situació va empitjorar ràpidament fins a conduir al setge, l'assalt final i la derrota de la ciutat. El dia 12 setembre de 1714, per fugir de l'enemic, uns quants membres de la família Vilana Perlas (Hipòlita Vilana Perlas, els fills d'ella i de Joan Francesc Verneda –Antoni, Francesc, Bonaventura, Josep, Carles, Ramon, Eulàlia i Serafina– i la filla de Ramon Frederic, Gertrudis Figuerola de Vilana Perlas) van pujar en una barca de nit, acompanyats d'altres fugitius, i amb gran perill de llur vida van escapar de Barcelona i, finalment, es van reunir a Viena amb els altres familiars que ja s'hi trobaven. Com sabem, allà, i en altres llocs a l'exili, molts membres de la família van fer carrera a l'administració de Carles III.¹³⁹ Pel que fa a la «*Casa Perlas*», després de l'11 de setembre va ser segrestada i ocupada ni més ni menys que per José Patiño, intendent general i personalitat borbònica de primer rang, en un acte d'un simbolisme evident.¹⁴⁰

139. Ja abans, el 1713, alguns membres de la família, que havien partit amb Ramon Frederic de Vilana Perlas, ocupaven càrrecs importants a la «*Secretaría de Estado o del Despacho Universal*»: Ramon de Vilana Perlas, marquès de Rialp, era el secretari; Joan Francesc Verneda, l'oficial primer; Ramon Llaurador de Vilana Perlas, l'oficial quart, i Antoni Verneda de Vilana Perlas, l'oficial cinquè. Sobre els exiliats austriacistes, vegeu per exemple CASTELLVÍ, *Narraciones históricas...*, ALCOBERRO, *L'exili austriacista...*, i Virgina LEÓN, *Entre Austrias y Borbones. El Archiduque Carlos y la monarquía de España (1700-1714)*, Madrid, 1993, i «La oposición a los Borbones españoles: los austriacistas en el exilio», a Antonio MESTRE, Enrique GIMÉNEZ (coord.), *Disidencias y exilios en la España moderna*, Alacant, 1997. Josep Llaurador i de Çatorra es va quedar a Barcelona i no sembla haver patit molts problemes amb la nova situació política. Ben aviat, després de la desfeta, el 12 de maig de 1715, va comprar tres habitacions de la casa de la rectoria de Sant Miquel, que estava al costat de la seva i que havia patit danys per les bombes de 1714, i el 3 d'octubre de 1715 pagava més de 600 lliures per les obres de mestre de cases i de fuster fetes per annexonar les dites habitacions a la seva casa (AHPB, Salvador Pt, *Quart manual, 1715*, 12 maig i 3 octubre 1715). Hem anotat abans que vivia aquí el 1716: ho feia amb la seva dona, 2 fills, 1 filla, 2 escrivents, 1 clergue i 2 criades (AHCB, *Cadastré*, I-57). D'altra banda, Ignasi Reverter, fill de Joan Baptista Reverter i exiliat després de defensar Barcelona, va ser conseller del Sacre Consell de Santa Clara de Nàpols (CASTELLVÍ, *Narraciones históricas...*, v. III, p. 710, i ALCOBERRO, *L'exili austriacista...*, p. 77).

140. AHPSJP, *Llibretes de comunió pasqual*. La casa del Regomir, doncs, va allotjar dos secretaris d'estat d'administracions enfrontades per la guerra. Patiño hi va viure el 1715 amb trenta-una persones més. L'octubre d'aquest any va marxar a Madrid i, en tornar a Barcelona el 1716, es va instal·lar a la casa del comte de la Rosa al carrer Ample (*Cadastré*, I-59). La casa del Regomir la van anar ocupant diversos filipistes i membres de la nova admi-

La Casa Perlas i l'estructura física de la Barcelona moderna

El patrimoni de la Barcelona moderna ha estat poc valorat i, en conseqüència, escassament estudiat i divulgat. En primer lloc, aquesta és una ciutat en bona part desapareguda, si per això entenem l'absència actual de bona part dels edificis privats més sobresortints d'aquell moment. Si ens centrem en les cases de més relleu, hem de dir que, en efecte, se'n conserven poques de les més importants del principi del segle XVIII: de les vint-i-sis que, segons el cadastre, es valoraven més a la ciutat el 1716, només en queden avui en dia vuit; i si considerem les que vénen immediatament després en l'ordre de la valoració cadastral, el balanç de les conservades no millora, sinó que empitjora. El fet que cinc de les cases més apreciades el 1716 i que encara resten en peu es concentrin al carrer de Montcada crea, a més, una imatge falsa de la ciutat moderna, en augmentar als nostres ulls el pes relatiu d'aquest carrer i en menysvalorar la importància de les zones centrals de Barcelona (des de la plaça de Santa Anna fins al carrer Ample, passant per la «ciutat romana»), on, en el seu moment, la presència d'arquitectura privada de rellevància era molt notòria.

D'altra banda, és evident que encara no es valora prou el patrimoni edilici conservat. Per fer-ho és essencial partir de la idea que, abans que res, és el teixit físic històric sencer el que ha d'atreure l'atenció. Tenen tant valor la trama de carrers, el conjunt de les cases anònimes (amb, per exemple, els múltiples balcons del segle XVII disseminats per tota la ciutat històrica), com els edificis singulars. En tot cas, a partir de l'interès per la globalitat, que permet situar cada casa en el seu context urbà, és essencial conèixer bé els elements rellevants d'aquest teixit físic. Primer, des del punt de vista del patrimoni immoble i, segon, des del punt de vista de la història social i econòmica, perquè el coneixement de les cases singulars aporta una informació cabdal en l'estudi de les famílies clau de la Barcelona d'aquell període.

En efecte, conèixer quin era el domicili d'un determinat personatge o família (i de tots aquells i aquelles que interressi) no és en absolut anecdò-

nistració borbònica: el 1716, la comtessa Teresa Godoy; el 1717, 1718 i 1719, el comte Xarni amb Josep de Godoy; el 1723, el tresorer Miquel de Savala; el 1724 i 1725, Baltasar Dubus; el 1728, l'intendent Sartine (hi consta Catarina Sartine); el 1728, l'intendent Anticó; el 1730 i 1731, el tresorer Manuel Vallejo, etc. (AHPSJP, *Llibretes de comunió pasqual*).

tic. Si els habitatges del període són mal coneguts, el mateix podem dir de les famílies que hi habitaven. Així, l'estudi del patrimoni edilici obre pas a altres anàlisis interessants: en quina zona habitava el personatge en qüestió, quins eren els seus veïns, quines obres va fer per millorar i ampliar la casa, quines aspiracions socials tenia, quina va ser l'evolució de la família i del grup associat, etc. En definitiva, l'estudi de l'arquitectura civil dels segles moderns és una qüestió d'interès doble. L'espai i la societat són, a les ciutats, dos elements inseparables.

A la llum de l'estudi sobre la casa del Regomir es plantegen, però, altres qüestions. Hem pogut veure que aquesta casa no era, al principi del segle XVIII, una residència conservada com una unitat des de l'Edat Mitjana, sinó el resultat complexíssim de diverses sumes d'edificis. Per si no fos prou, després de 1714 la casa no va deixar de patir modificacions, totes força desafortunades, que fan encara més complex reconstruir la seva història. Ens consta que ben aviat va ser subdividida i ampliada en altura, tal com va passar amb moltes altres cases en el procés de densificació que va començar després de l'enderroc del 17% dels habitatges de la ciutat per aixecar la Ciutadella i que no va deixar d'accentuar-se després.¹⁴¹

Així, aquesta història llarga i complexa d'un edifici barceloní ajuda a

141. En la documentació cadastral, el 1733, la casa s'ha convertit en «*sis cases i tres botigues*». Consten com a propietat de Llorenç Giralt i ocupades per diversos llogaters. Giralt, personatge rellevant (digne de ser estudiat en un altre lloc) s'havia fet amb la casa i havia realitzat obres importants, dividint-la en diverses unitats. En el seu inventari *post mortem* figura un «*llibre per les cases del Regomir de 1732*» i unes «*notes i comptes de mestres de cases per les obres de les cases del Regomir*». El 1733, al cadastre, consta, afegit en lletra petita: «*De Jph. Massanés*». En efecte, mort ja Giralt, s'hi va anotar com a propietari el seu gendre, el ciutadà honrat Josep de Massanés i Pinyana, casat amb la seva filla Eulàlia. En els papers de Llorenç Giralt que consten entre els béns que tenia Eulàlia quan ella va morir el 1745, hi figura un document sobre «*totas aquellas vuit cases unides, situadas en la present ciutat de Barcelona part en lo carrer del Regomí, y part en lo carrer dit de la Estafeta Vella*», i un altre sobre «*totas aquellas casas vuy divididas en nou, situadas en la present ciutat de Barcelona y carrers vulgarment dits del Regomí y de qui va desde dit Regomí a la plasseta dels Arrieros de las quals Eulàlia Massanés establí la que fa cantonada [...]*». En efecte, Eulàlia havia establert aquesta part de la casa, l'any 1740, al sastre Jaume Bruguera. Més tard, en la documentació del cadastre de 1793, consten la casa d'Ambròsio Mofa, «*carromatero*», i la de Joan i Simon Sayrols, ambdues «*en terreno de la casa de Dn. Jph. Massanés*»; i la de Joaquim Ballejà, mestre de fer carros, «*que abans fou de Josep Massanés*» (AHCB, Cadastre, *Cases reedificades*, I-34; AHPB, Tomàs GUASQUI BRULL, *Llibre d'inventaris, 1728-1744*, 22 març 1734, i Josep BOSOM GROSSET, *Primer llibre de testaments, 1728-1751*, 17 juliol 1745).

recordar un fet, sovint oblidat, que resulta essencial a l'hora d'abordar l'estudi de l'estructura física de Barcelona: el de la transformació constant a què es veié sotmesa aquesta estructura en els segles de l'Edat Moderna. La Barcelona d'aquest període canviava contínuament. Des del punt de vista físic, era una estructura que no podia créixer en extensió i que s'anava adaptant, amb l'espai de què disposava, a tots els canvis, singulars o quotidians, lligats a la història de la ciutat o de les famílies, mitjançant transformacions constants. Les cases estaven sotmeses a intervencions petites i repetides per tal d'assegurar-ne l'estat de conservació, però també a modificacions més importants per poder-se adaptar a les situacions canviant dels ocupants. Per acabar-ho d'adobar, podem dir que, des del final del segle XVII i en especial des de 1697, moltes cases barcelonines es van refer totalment o parcialment per reparar els efectes de les bombes i hem de recordar que en el transcurs del segle XVIII les transformacions en les cases (altura, volades...) causades per la densificació demogràfica van resultar radicals.

Els edificis destinats en el seu moment a habitatge i que ara trobem a la Barcelona històrica no són, doncs, en general, de cap moment concret, sinó el resultat de les intervencions constructives i destructives, de tot tipus i volum, realitzades al llarg de diversos segles sobre les primeres estructures aixecades, de les quals sovint queda ben poca cosa. L'estudi de les tipologies arquitectòniques ha de ser, per tant, prudent. Si a la casa del Regomir Adolf Florensa va creure descobrir un cas únic de nova tipologia de casa barcelonina amb dues torres i galeria (diferent de l'habitual casa amb una torre i galeria), és perquè no sabia que en realitat les dues torres corresponien a dues cases, totes dues «normals».¹⁴²

En tot cas, des del punt de vista de l'explicació històrica i des del punt de vista de la restauració, cal considerar tots els moments històrics amb el mateix respecte i interès i valorar en les cases de Barcelona, i en el conjunt de l'estructura física de la ciutat, les complexes petjades que hi ha deixat, durant segles, l'acció constant dels seus habitants.

142. FLORENSA, *Conservación y restauración...*, p. 29.

EXILI EXTERIOR I EXILI INTERIOR:
UNA CORRESPONDÈNCIA AUSTRIACISTA INÈDITA (1721-1724)

○ AGUSTÍ ALCOBERRO I PERICAY
UNIVERSITAT DE BARCELONA

Uns recents treballs de catalogació a l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona han permès la descoberta d'un plec format per tretze cartes enviades des de Viena i Gènova a Barcelona entre els anys 1721 i 1724. Es tracta d'una documentació de gran interès, tant per la personalitat dels seus autors i pel seu contingut com pel seu caire singular. Tal com expliquem més endavant, la correspondència amb els territoris sota sobirania de Carles VI –el Carles III dels seus seguidors hispànics– va estar explícitament prohibida fins a la signatura de la Pau de Viena (1725).

Els textos revelen l'existència de nuclis actius, tant a l'exili com a l'interior de Catalunya, que mantenien viva la flama de la resistència després de la desfeta de 1714. Aquests col·lectius esperaven que un canvi en les relacions internacionals –que auguraven imminent– permetria posar de nou sobre la taula allò que ja aleshores s'anomenava el «cas dels catalans». L'objectiu d'aquest article és publicar aquesta documentació inèdita i analitzar-ne alguns dels seus continguts, sovint aparentment críptics, a causa de les condicions en què es realitzà i de la seva mateixa raó de ser. Agraïxo a Laureà Pagarolas, director de l'arxiu, i a les arxiveres Montse Gómez i Lluïsa Cases que m'hagin comunicat l'existència dels documents i totes les facilitats que m'han donat per a l'elaboració d'aquest article.

Descripció dels documents

El plec de cartes es trobava ocult dins les cobertes del *Manual* de 1687 del notari públic de Barcelona Eudald Rotllan. El motiu d'aquesta ocultació, i fins i tot la identitat de la persona que va realitzar-la, se'ns fan evidents si tenim en compte que el notari que heretà la documentació de Rotllan, a partir de 1688, anomenat Antoni Navarro, és també el destinatari explícit de dues de les cartes, les primeres cronològicament. Navarro i, molt probablement, el seu successor a la notaria, Bonaventura Olzina, que en fou connotari des de 1721, degueren pensar, doncs, que aquell era un lloc idoni per amagar una documentació que, en cas de ser descoberta, havia de resul-

tar fatalment comprometedora. L'encert de l'estratagema queda confirmat si tenim en compte que han hagut de passar gairebé tres segles perquè aquests papers veiessin la llum.

Quatre de les tretze cartes inclouen una segona missiva interior, que no explicita el nom del seu destinatari. Són signades amb els motius «*Suus ad Omnia*» i «*Suus ex Corde*». Hem de parlar, doncs, en realitat, d'un total de disset textos epistolars.

La carta més antiga és datada el 14 de maig de 1721 i la darrera el 8 de març de 1724. La seva correlació cronològica expressa una clara irregularitat, probablement a causa de les dificultats d'intendència i dels diversos obstacles que comportava una correspondència d'aquest tipus, sense que puguem descartar del tot, però, que d'altres missives haguessin estat destruïdes pels seus mateixos destinataris, a causa del seu contingut comprometedor, o bé en determinats contextos de perill. En tot cas, podem dividir-les en tres períodes força coherents: maig-novembre de 1721 (tres cartes, totes elles amb una segona missiva); maig-desembre de 1722 (cinc cartes, una de les quals amb un text ocult) i maig de 1723-març de 1724 (cinc cartes).

De les tretze cartes exteriors, nou són datades a V. (Viena) i dues a Gènova, ciutat que en un cas és esmentada de manera explícita i en l'altre amb la inicial G. Finalment, una altra missiva és escrita des de «*la posada*» i una darrera no ens proporciona cap indicació de lloc. Pel que fa als textos interiors, dos són datats a «*la posada*» (corresponen, respectivament, a cartes exteriors datades a Viena i Gènova) i uns altres dos a «*casa*» (ambdós van inclosos en cartes de Viena).

Notes sobre els autors de les cartes

Els trets cal·ligràfics i de contingut permeten afirmar que dotze de les cartes exteriors van ser redactades per un mateix autor. En les dues primeres utilitza el motiu «*J. de Santa Oliva*», mentre que en les següents signa com a Pedro Antonio Pla y Navarro, apel·latiu que no hem pogut localitzar en la documentació i la bibliografia de l'exili i que molt probablement respon també a un nom fals. L'autor s'expressa en català (llengua en què redacta quatre epístoles) i castellà, cosa que ens permet confirmar la seva vinculació amb Catalunya. Els criteris de la tria lingüística són de difícil explicació, ja que s'adreça indistintament en una o altra llengua a un mateix destinatari.

Tanmateix, el contingut dels textos ens dona algunes pistes importants sobre la seva personalitat. Sabem, per exemple, que havia participat en alguns negocis comercials amb el notari Antoni Navarro –alguns deutes dels quals encara cuejaven– a Nàpols, Sardenya, Mallorca, el Camp de Tarragona i Gènova, aquest darrer «*que carregà en mans de Feliu*», molt probablement el conseller segon de la ciutat de Barcelona i empresari Salvador Feliu de la Peña¹ (cartes núm. 1b, 2b i 3b). També se'ns informa del seu interès pel mercader i també fervent austriacista Marià Duran, que continuava residint a Barcelona, i del sentiment que li provocà la notícia de la seva mort, perquè «*lo estimava com si fos un germà meu*» (cartes núm. 2b i 3b). Salvador Feliu i Marià Duran foren dos personatges clau en l'última resistència de Barcelona: Feliu presidí la darrera Junta de govern i Duran fou un dels encarregats de negociar la capitulació de la ciutat amb el duc de Berwick. Després de la caiguda de Barcelona, ambdós continuaren residint a Catalunya, però van patir diverses mesures repressives i la confiscació de béns.² Tot plegat ens permet situar l'autor dels textos en el marc de la burgesia barcelonina, un segment que jugà un paper determinant en l'arreglament dels catalans a favor de la causa austriacista. També descobrim que alguns dels seus parents restaren a Barcelona després de l'Onze de Setembre (cartes núm. 3b i 11).

Les referències a la seva situació a l'exili són més àmplies. Sabem que havia realitzat diverses gestions per cobrar deutes pendents amb l'administració austríaca, que l'agost de 1722 sumaven encara, segons els seus comptes, 7.500 diners i que havia sol·licitat algun ajut de costa (carta núm. 2b). També que residí en una posada a Viena (núm. 3b) o, més probable-

1. Sobre les activitats comercials de Salvador Feliu de la Peña durant la guerra de Successió, vegeu especialment Pierre VILAR, *Manual de la Companyia Nova de Gibraltar*, Reus: Edicions del Centre de Lectura, 1990. Sobre la figura de l'advocat i historiador Narcís Feliu de la Peña, que en va ser tutor, vegeu especialment Eulàlia DURAN, «Narcís Feliu de la Peña, historiador i polític», *Afers*, 20 (1995), p. 73-86; Maria GRAU I SALÓ, «Feliu de la Peña; una visió actual de Catalunya com a país», *Pedralbes. Revista d'Història Moderna*, 7 (1987), p. 125-145; Henry KAMEN, «El Fénix catalán. La obra renovadora de Narciso Feliu de la Peña», *Estudis. Revista d'Història Moderna*, 1 (1972), p. 185-203; Pere MOLAS I RIBALTA, *Comerç i estructura social a València als segles XVII i XVIII*, Barcelona: Curial, 1977, p. 70-141, i «A tres-cents anys del Fénix de Cataluña. Recuperació i reformisme econòmic sota Carles II», *Pedralbes. Revista d'Història Moderna*, 3 (1977), p. 147-174.

2. Mateo BRUGUERA, *Historia del memorable sitio y bloqueo de Barcelona y heroica defensa de los fueros y privilegios de Cataluña en 1713 y 1714*, Barcelona: Fiol y Gros, 1872, v. II, p. 385-390.

ment, als afores («*estoy distante*», núm. 8). De les seves paraules es desprèn una situació d'una certa marginació en l'entorn cortesà vienès. Així, afirma que viu «*ab ma pobresa i retiro*», cosa que li havia proporcionat la serenitat i la pau interior de què no disposaven els més pròxims a la Cort, que «*se mantenen [...] en tals sosobres y accidens*» (núm. 3b).

En altres ocasions, l'anomenat Pla i Navarro és fins i tot més explícit en descriure la seva situació marginal. Així, aconsella els seus interlocutors barcelonins:

«*Tengan paciencia y salud, que ago lo mesmo, que a fe que si Dios no me huviesse echo tonto ya fuera muerto, pues me han tirado el honor desde que estoy acá. Pero Dios me aiude, y espero venser a todos. Y no an faltado trabajos*» (núm. 4).

Una actitud que reapareix en altres textos:

«*Dios me mantiene, aunque pobre, con salud y honrra, y no dudo que vense-ré los émulos que sólo an obrado con pación y embidia*» (núm. 8).

Tanmateix, la marginació del corresponsal vienès ha de ser matisada, si més no, per dues dades importants. D'una banda, la seva amistat amb Joan Francesc Verneda, alt funcionari del Consell d'Espanya i cunyat de Ramon Vilana-Perles, marquès de Rialp i Secretari d'Estat i del Despatx Universal, que fou l'autèntic home fort de l'anomenat «*partit espanyol*» a Viena.³ Com més endavant demostrarem, Verneda fou l'autor de les cartes interiors de la correspondència de Pla i Navarro. Aquest afirma que el va a veure a casa seva en dues ocasions (núm. 1b i 9).

L'altra dada no és menys significativa. El suposat Pla i Navarro fou present en els actes de coronació de Carles VI i la seva esposa, Elisabet Cristina, com a reis de Bohèmia, esdevinguts a Praga el setembre de 1723. Com ell mateix explica (núm. 11), es desplaçà a aquesta ciutat el 9 d'agost d'aquell any i retornà a la capital imperial el 25 de setembre. En aquella ocasió, els emperadors s'envoltaren del seu entorn més exclusiu.

La relativa proximitat al medi cortesà queda també confirmada per les notícies precises que aporta del seu ambient, que només podia obtenir mitjançant coneixences ben informades.

3. Sobre Ramon Vilana-Perles, vegeu Ernest LLUCH, *L'alternativa catalana (1700-1714-1740)*. Ramon de Vilana Perlas i Juan Amor de Soria: teoria i acció austriacistes, Vic: Eumo Ed., 2000.

Tanmateix, la marginació real o suposada de l'anomenat Pla i Navarro sembla respondre, en primer lloc, a la seva actitud política, i en particular a la seva fe en la resolució del «*cas dels catalans*», que ell vincula a un nou context internacional. Aquesta és una idea que apareix transversalment en tots els textos i que de vegades explicita de manera prou eloqüent:

«*Me queda esperanza, lo que no se puede dizir entre hombres juiciosos pues le tendrían por loco*» (núm. 9).

O, encara, en el darrer text de què disposem, redactat des de Gènova:

«*Mi interior jamás a decaecido. Sí que a creer a los que suponen saber mucho, tiempos hasse que V. M. viviría apesarado*» (núm. 13).

Els trets biogràfics esmentats permeten aventurar una possible identitat per a J. de Santa Oliva / Pedro Antonio Pla i Navarro: la de Jacint Oliver de Boteller. Com Sebastià Dalmau i Marià Duran, Oliver fou membre de l'última Junta de govern de Barcelona. Amb Marià Duran i el coronel Joan Francesc Ferrer, fou encarregat de negociar la capitulació amb el duc de Berwick. Després de la caiguda de la ciutat, Oliver optà per marxar a l'exili i patí confiscació de béns.⁴ D'altra banda, Joan Francesc Verneda també jugà un paper molt actiu en aquells darrers moments i assistí a la vint-i-quatrena de guerra que nomenà aquesta comissió.

El cronista Francesc de Castellví reconstruí els fets de la nit de l'onze de setembre i el matí de l'endemà a partir d'una relació de Verneda.⁵ La vinculació de Verneda i Jacint Oliver s'afermà a l'exili. Els dos arribaren junts a Viena el 16 de gener de 1715. Verneda passà a treballar tot seguit a l'administració reial, com a secretari major de la Secretaria d'Estat, dirigida per Vilana-Perles. En canvi, Oliver hagué d'esperar algun temps fins a disposar d'una pensió de 3.000 florins, amb fons de Flandes;⁶ més endavant va assolir també el títol de marquès. La seva situació a l'exili vienès sembla equiparable, doncs, a la d'altres dirigents de les institucions catalanes, caracteritzada per una clara marginació política, però un cert reconeixement protocol·lari i econòmic. En aquest sentit, la figura més significativa

4. Mateo BRUGUERA, *Historia del memorable...*, p. 385-390.

5. Francesc DE CASTELLVÍ, *Narraciones históricas* (ed. Josep M. Mundet i José M. Alsina), Madrid: Fundación Francisco Elías de Tejada y Erasmo Pèrcopo, 2002, v. IV. Vegeu, esp., p. 262-265.

6. *Ibidem*, v. IV, p. 473-474.

fou el comte Felip Ferran, que havia estat ambaixador dels Comuns als Països Baixos i que manifestà actituds polítiques molt similars a les de l'autor de les cartes.⁷

L'única carta que no podem atribuir a l'anomenat Pla Navarro (núm. 6) és signada per Josep, nebot d'Anton Tomàs. Es tracta en realitat, a parer nostre, de Josep Olzina, nebot del notari barceloní Bonaventura Olzina, que fou connotari d'Antoni Navarro des de 1721 i successor seu a la notaria. Josep es presenta com un exiliat qualificat:

«Essent com és tant delicada la rahó per la qual me trobo ausentat» (núm. 6).

Però també afirma que el seu cas ha perdut actualitat:

«Emperò, per constar-me que ara (sobre est particular) se ha suavisat lo excés de rigor».

Josep aprofita la carta per demanar al seu oncle que tingui cura dels seus parents a Barcelona, i en especial de la seva mare, amb qui aquest tingué algunes trifulgues en el passat:

«A mi tots los dies se m'augmenta lo sentiment de la ausència de tots V. Ms. Y de no poder servir de algun consuelo a la mare, que concidero ne necessitarà a vista de tants treballs y crescuda edat, si bé no dupto que en lo que V. M. podrà contribuir no omitirà cosa com a bon germà. Jo li prego que no-s recordi de bagatellas de juventut, ni del quant poch hauran sabut obligar-lo perquè V. M. se inclinàs a ajudar-los, pues assò no ho deu fer per lo que cadú mereix, sinó únicament per Déu nostre senyor, al qual suplico lo guarde los ans de ma voluntat».

Cal tenir en compte que Josep Olzina, capità de voluntaris durant el setge de Barcelona, s'exilià a Viena després de participar en l'alliberament del coronel Ermengol Amill (18 d'abril de 1715). Olzina és encara documentat a l'exili vers 1737.⁸

Com ja hem assenyalat, l'autoria de les cartes interiors, signades amb els motius *«Suus ad Omnia»* i *«Suus ex Corde»*, correspon a Joan Francesc

7. Agustí ALCOBERRO, *L'exili austriacista (1713-1747)*, Barcelona: Fundació Noguera, 2002, v. I, p. 45, 168, 210, 231 i 232. Pel que fa a l'opinió de Felip Ferran sobre la cort vienesa, vegeu especialment la carta que envià al seu secretari, Francesc Llevant, el 12 de maig de 1716 (reproduïda per Francesc DE CASTELLVÍ, *Narraciones históricas...*, v. IV, p. 532-533).

8. Salvador SANPERE I MIQUEL, *Fin de la Nación Catalana*, Barcelona: Tipografia L'Avenç, 1905 (reed. facsímil, amb estudi introductori, de Joaquim Albareda, Barcelona: Ed. Base, 2001), p. 628. Agustí ALCOBERRO, *L'exili austriacista...*, v. I, p. 50, i v. II, p. 263.

Verneda. Aquest fet queda confirmat pel contingut de dues cartes exteriors signades, respectivament, per J. de Santa Oliva i Pedro Antonio Pla i Navarro. En la primera s'afirma:

«He remès la carteta a Verneda, que air estigui ab ell en sa casa. Si-m torna la resposta, luego la remetré» (núm. 1b).

La carta de J. de Santa Oliva anà acompanyada, efectivament, d'una missiva complementària.

En la segona se'ns informa que:

«Al amigo D. J. mañana iré y le diré lo que V. M. me dise de la señora Mas; es secretario de Milán, que agora lo passará bien» (núm. 9).

Joan Francesc Verneda havia estat nomenat secretari de la negociació de Milà del Consell d'Espanya el 9 de gener de 1723, gairebé quatre mesos abans de la redacció d'aquesta carta.⁹

En una altra ocasió, el suposat Pla i Navarro es refereix també a Joan Francesc Verneda, emprant les mateixes inicials D. J., per justificar que aquest no li trameti correspondència complementària:

«El amigo D. J. él y toda la casa está buena. Teme escribir por no hazer mal» (núm. 8).

Els textos de Joan Francesc Verneda són d'un enorme laconisme quant a la seva persona. En aquest aspecte, tots just podem esmentar algunes referències a «la muller y fills» o a «los parents» que compartien amb ell l'exili. Però aquest fet no ens pot sorprendre si tenim en compte les seves responsabilitats d'estat i la seva trajectòria, marcada per una certa clandestinitat i per una fidelitat política i personal al seu cunyat Ramon Vilana-Perles, marquès de Rialp.

Verneda, que havia estat secretari de Carles III a Barcelona, abandonà la ciutat el març de 1713, juntament amb l'emperadriu Elisabet Cristina. Tanmateix, hi retornà l'agost d'aquell any, en missió secreta, i fins a la caiguda del cap i casal exercí el paper d'informador de l'evolució de la resistència catalana davant la Secretaria d'Estat, dirigida per Ramon Vilana-Perles, a Viena. Incorporat a la cort imperial el gener de 1715, esdevingué oficial major de la Secretaria d'Estat, com ja hem esmentat, i després

9. Francesc DE CASTELLVÍ, *Narraciones históricas...*, v. IV, p. 473.

promocionà a secretari de la negociació de Sardenya (1716) i, més endavant, la de Milà (1723). A més, obtingué les titulacions de baró d'Hongria (1722) i de comte (1733).¹⁰

D'aquesta biografia succincta es poden deduir ja dos elements de vinculació amb els nuclis austriacistes que restaven a Barcelona: d'una banda, els contactes que va poder establir durant la darrera resistència de la ciutat, en què degué construir la seva pròpia xarxa de seguretat i de comunicació amb Viena, i, de l'altra, la situació de vaga tècnica en què es trobà, de fet, entre agost de 1717 (data de l'ocupació borbònica de Sardenya) i gener de 1723, quan fou nomenat secretari de Milà. Ambdós fets explicarien el contingut particularment enigmàtic de la carta 1a, de la qual sembla deduir-se una especial mobilitat geogràfica i un cert paper de suport actiu a la resistència interior per part de Verneda. També podrien donar raó de la seva posterior desvinculació de la correspondència, que, com hem vist, fou justificada per l'anomenat Pla i Navarro adduint motius de seguretat.

Notes sobre els destinataris de les cartes

Les dues primeres cartes són adreçades al notari Antoni Navarro i la resta, llevat de la 6, que comentem més endavant, ho és a Josep Tomàs. No és descabellat conjeturar que es tracti de la mateixa persona o, en tot cas, del tàndem format per Navarro i Bonaventura Olzina. Entre unes i altres hi ha una clara coherència temàtica i un reguitzell de complicitats. El canvi de suposats destinataris correspon també a la modificació del nom del seu emissor: les dues primeres són signades per J. de Santa Oliva i les altres per Pedro Antonio Pla i Navarro, dos motius que hem identificat amb una mateixa persona.

D'altra banda, al voltant de la data d'emissió de la tercera carta (22 de novembre de 1721), la primera suposadament adreçada a Josep Tomàs, es produeix un canvi significatiu a la notaria d'Antoni Navarro. És per aquelles dates que Bonaventura Olzina hi comença la seva col·laboració en qualitat de connotari. De fet, el seu quart *Manual* s'inicia el 2 de desembre d'aquell any.

10. *Ibidem*, v. IV, p. 473-474. Agustí ALCOBERRO, *L'exili austriacista...*, v. I, p. 45-46, 101, 122, 129 i 220.

Olzina, que era notari des de 1710, havia acabat el seu tercer *Manual* amb una escriptura datada el 17 de gener de 1715. Des d'aquesta data fins a la seva reincorporació a l'activitat notarial havien passat, doncs, gairebé set anys, que venien a coincidir amb els de la immediata postguerra. La sobtada interrupció de la seva tasca professional havia estat conseqüència de l'anul·lació de tots els títols concedits durant el govern de l'arxiduc Carles, que fou decretada per la Junta Superior de Justícia i Govern. Però en el cas de Bonaventura Olzina els problemes degueren agreujar-se a causa de l'activitat resistent i de l'exili del seu nebot Josep.

D'una manera semblant, la seva rehabilitació –si podem dir-ne així– venia a coincidir també amb un esdeveniment de caràcter familiar o privat: el casori, en segones núpcies, amb Anna Oliveres i Rondó,¹¹ filla del doctor en drets Baltasar Oliveres, un filipista reputat que havia estat nomenat assessor de la cúria del veguer de Barcelona pel duc de Berwick just després de la caiguda de la ciutat.¹² A la mort d'Antoni Navarro, esdevinguda en tot cas després de 1726, Bonaventura Olzina es féu plenament càrrec de la notaria. Aquesta seria heretada més endavant per Joan Olzina i Cabanes, fill del primer matrimoni de Bonaventura.¹³

Pel que fa a la carta núm. 6, ja hem avançat la possible identitat dels seus emissor i destinatari: Josep i Bonaventura Olzina, respectivament. El retrat que es fa d'aquest confirma els seus anys d'ostracisme i la seva recent rehabilitació:

11. Arxiu Històric de Protocols de Barcelona (AHPB), Mariano RONDÓ, *Llibre de capítols matrimonials, 1684-1728*, f. 275. Els capítols del primer matrimoni de Bonaventura Olzina, esdevingut el 1711, es troben a AHPB, Rafael ALBIÀ, *Quart llibre de capítols matrimonials, 1702-1717*, f. 247. Bonaventura Olzina dictà el seu testament a Molins de Rei el 28 de gener de 1735, «*trobant-me en lo llit de malaltia corporal de la qual temo morir*» (AHPB, Guerau FERRUSOLA, *Llibre primer de testaments, 1734-1751*, f. 1).

12. Francesc DE CASTELLVÍ, *Narraciones históricas...*, v. IV, p. 365.

13. Joan Olzina i Cabanes exercí com a notari públic de Barcelona entre 1735 i 1770. El 1737 es casà amb Manuela Massana i Amat (AHPB, Bartomeu CORBERÓ, *Llibre de capítols matrimonials, 1704-1743*, f. 683). Redactà el seu testament el mes de març de 1753 (AHPB, Joan CUSSANA, *Llibre de testaments, 1741-1758*, f. 95). En la seva tasca professional, Joan Olzina autenticà l'inventari de béns d'un notable austriacista, el comte Felip Ferran, que havia estat ambaixador dels Comuns als Països Baixos. Ferran morí a la cort imperial el 16 de setembre de 1723; el document fou redactat pel notari, també exiliat, Francesc Llevant (Pere MOLAS I RIBALTA, «La condició social dels notaris de Barcelona a l'edat moderna», a *Actes del Primer Congrés d'Història del Notariat Català*, Barcelona: Fundació Noguera, 1994, p. 717).

«No deu admirar-se del silenci que fins vuy he tingut si considera lo just motiu de son fundament, qu'és sabent lo quant era V. M. observat de eix ministeri en la present constitució de temps no li devia ser jo més de novas calúrnias per vèurer-se després ab major oppressió; lo que era molt possible seguís ab lo desvio de una carta».

Les cartes interiors no ens donen informacions rellevants sobre el seu destinatari, llevat de l'afirmació reiterada que aquest havia escrit unes «memòries» i les havia tramès al seu corresponsal, és a dir, a Joan Francesc Verneda (núm. 1a, 2a i 5a). És probable que Verneda utilitzés aquestes memòries en la redacció de la *Relación del origen y de lo que don Juan Francisco Verneda ha observado desde el año 1680, que pasó a la ciudad de Barcelona hasta el presente*. Una còpia d'aquest manuscrit fou lliurada per Verneda a l'historiador Francesc de Castellví el 1731, segons afirma el mateix cronista.¹⁴

En tot cas, el destinatari de les cartes interiors havia de ser, evidentment, algú molt pròxim a l'entorn de Navarro i Olzina. Ells mateixos s'havien de fer càrrec de lliurar-les-hi personalment, com se'ls encarrega en el *post scriptum* de la carta 3b, que constitueix també l'única referència (per ara, impenetrable) de la seva identitat: «Entregarà en pròpies mans eixa a frca».

Una correspondència clandestina excepcional

No conservem gaire documents de la correspondència entre l'exili austriacista i l'interior peninsular. Francesc de Castellví, per exemple, publicà una carta de Rafael Casanova, últim conseller en cap de Barcelona, escrita el 9 d'abril de 1728 «a un amigo suyo a la corte de Viena», en què descriu la darrera resistència de la ciutat i justifica la seva actuació.¹⁵ També transcriví una epístola enviada a l'exiliat vienès Fèlix Monjo i Corbera per «un amigo suyo de Barcelona», en què dóna detalls del setge. L'encapçalament del text, redactat el 28 d'octubre de 1726 i signat amb un prou eloqüent «*Quién sabe*», mostra les prevencions que suscitava aquesta activitat entre els residents al Principat:

14. Francesc DE CASTELLVÍ, *Narraciones históricas...*, v. III, p. 606.

15. *Ibidem*, v. IV, p. 442-449.

«A no ser el motivo preciso que me expresa de que V. M. está empeñado de persona de autoridad y dependencia, me negaría a poner mano en la pluma para responder sobre lo que me pide; viviendo yo con la seguridad que de las noticias que voy a dar a V. M. no declarará el autor, porque hasta ahora se ignoran de muchas, y yo he tenido bastantes disgustos».¹⁶

També podem esmentar exemples de correspondència privada o familiar, com ara les cartes enviades des de Viena per Salvador Lleonart i Joan Jansà, marmessors testamentaris de Francesc Busquets i Mitjans, al seu germà Josep, prior de Terrassa, amb motiu de la mort d'aquell, esdevinguda el 1734.¹⁷ És probable que el buidat sistemàtic d'altres arxius familiars pugui aportar-nos noves sorpreses.

En un sentit geogràfic invers, cal destacar la correspondència entre l'il·lustrat valencià Gregori Maians i el cardenal jesuïta resident a Roma Álvaro Cienfuegos, que ha estat extractada per Antonio Mestre.¹⁸ També en aquest cas es fa evident la prevenció davant les conseqüències que podia comportar el descobriment del contacte epistolar amb un conegut exiliat. Així, el 1734, en el context d'una nova guerra entre Felip V i Carles VI, Maians, que havia esdevingut bibliotecari reial a Madrid, escriu al cardenal:

«Luego que el rei mi amo me hizo la honra de elegirme bibliothecario suyo, escribí a V. Ema. lo que me dictó mi obligación. Sobrevinieron las inquietudes públicas, i cierto que para dejar de escribir a V. Ema. he violentado mi inclinación, considerando que si bien el recibir V. Ema. alguna carta mía siempre será lícito, el escribirla yo pudiera parecer delito».

En comparació amb aquests i altres exemples, la correspondència que presentem manifesta un caire excepcional per dos motius. D'una banda, per les dates en què es realitzà (abans de la signatura de la Pau de Viena de 1725). D'altra banda, pel seu alt contingut polític.

La correspondència amb els exiliats fou prohibida, en termes contundents, per un edicte publicat ja el 16 de desembre de 1714. Francesc de Castellví l'extractà a bastament:

16. *Ibidem*, v. IV, p. 455.

17. Jacint BERENQUER, *Un estudi sobre l'austriacista Francesc Busquets i Mitjans. Valldoreix 1672 - Viena 1734*, Barcelona, 2002, p. 85-87.

18. Antonio MESTRE SANCHIS, *Historia, fueros y actitudes políticas. Mayans y la historiografía del siglo XVIII*, València: Universitat de València, 2000 (2a ed.), p. 387-390.

«En 16 de diciembre se publicó edicto prohibiendo el tener correspondencia con los países que poseía el emperador, con los españoles que vivían en países neutrales reputados o considerados sujetos que seguían el partido del emperador, declarándolo crimen lesa maiestatis, incurriendo en las mismas penas a los que fuesen cómplices en conducir papeles o cartas, previniendo que si por alguna causa urgente fuese preciso escribir, se representase el motivo y se daría licencia si parecía justa. Se imponía que al que recibiese papel o carta de los dichos países o personas, tanto por vía privada como pública, tuviesen obligación de presentar el papel, carta o noticia que recibiesen a los ministros superiores del partido donde se hallasen; y en la misma forma y calidad, aunque las tales noticias no incluyesen puntos de Estado, y sólo precisamente noticias familiares y particulares, con la pena, ejecutando lo contrario, de ser castigados como reos de lesa majestad».¹⁹

Aquesta prohibició no s'alçà fins a la signatura de la Pau de Viena. Tanmateix, el control policial sobre la correspondència amb l'exili degué mantenir-se en els anys següents, i es féu més intens en els moments d'enfrontament obert entre Felip V i l'emperador.

També els contactes comercials amb l'exterior foren fortament controlats, com ha assenyalat Josep M. Torras i Ribé. El 1716, el capità general marquès de Castel-Rodrigo ordenà a tots els comerciants de Barcelona que presentessin la nòmina dels seus corresponsals a l'estranger.²⁰ Les activitats comercials amb països enemics foren explícitament prohibides en els períodes bèl·lics, com ara el de 1717-1720. També es decretà la prohibició de comerç amb Roma (16 de juny de 1716), en un moment de forta tensió diplomàtica entre Felip V i el papa Climent XI.²¹

La correspondència que publiquem palesa repetidament les dificultats tècniques i de tot tipus que comportava la distància i el seu caràcter clandestí. Ja en la primera carta, el corresponsal vienès afirma, després de constatar un endarreriment excepcional del correu:

«No avia tingut jamai alientos de escriúrer-li perquè si herrava no-m quedés lo escrúpul de ocasionar-li mayors treballs».

I afegeix:

«Asegure's que quedo seu de tot cor, y als que se puga saludo, V. M. governe ab sa prudència».

19. Francesc DE CASTELLVÍ, *Narraciones históricas...*, v. IV, p. 498-499.

20. Josep M. TORRAS I RIBÉ, «Els corresponsals del comerç català amb Europa al començament del segle XVIII», *Recerques*, 23 (1990), p. 115-138.

21. *Ibidem*, p. 118-119 i 126, n. 39.

Només en una ocasió (núm. 1) es fa referència explícita a un dels seus mitjancers: el patró Pau Comes. En altres casos, es destaca la dificultat per trobar la persona o el moment segur per lliurar les cartes. Aquest fet obliga els corresponsals a establir una relació irregular, accelerada de vegades per la presència d'un canal segur o interrompuda en altres ocasions per la impossibilitat de disposar-ne:

«Per no perdre la ocasió responc luego. Si l'amich que rebrà la sua me respon anirà ab esta, y si no n prenga pesar» (núm. 2b).

«Responc perquè no-s perda la occació, puig per a què arriben a mes mans y torne a les del portador necessita més de un mes per la posta ordinària» (núm. 5b).

«Si V. M. no logra las ocasiones seguras, a mí me es dificultoso porque estoy distante [de Viena] y por mano agena. Y una cosa es suplicar y otra lo de poderlo lograr la propia agencia» (núm. 8).

Per aquests motius, el corresposal vienès demana que les cartes enviades no tinguin massa embalum. Aquest fet pot ser relacionat amb el lliurament dels plecs de les «memòries» a què ja hem fet referència:

«Suplico que sea nuestra correspondencia con poco papel pues [ha] avido gran mudansa en los portes, que son excesivamente cresidos, y esto fuera nada, pero para que llegue segura a mis manos se nec[es]ita del favor de un amigo» (núm. 7).

Els perills que contreien els corresponsals barcelonins obligaven a extreure les mesures de seguretat i el secretisme. Aquest fet també es feia evident a l'exili vienès, on els nostres corresponsals creuen endevinar un gran nombre de bocamolls i, probablement també, de confidents i agents borbònics. Així, el nebot del suposat Anton Tomàs l'adverteix de la publicitat que s'ha donat a una carta seva, cosa que li pot suposar greus problemes a Catalunya:

«Ab peculiar sentiment meu arribà per lo mes del corrent carta de V. M. de data del primer del mateix mes, notant per lo contingut de ella com per la facilitat tingué lo subjecte que la rebé en publicar lo auctor, sabent la molta canalla que assí se troba, y veurer que de esta pestífera simpleza no añadia ninguna entitat a l'escrit, sinó únicament procurar a V. M. un precipici que és miracle no hage seguit per la demasiada publicitat tingué. Me ha aparegut donar est avís a V. M. perquè ab ell midesca lo que serà proporcional a la quietut» (núm. 6).

Lògicament, la notícia preocupà el suposat Anton Tomàs i el seu nucli barceloní. Hem d'entendre que immediatament se'n demanaren explica-

cions al corresponsal vienès, que no era altre que l'anomenat Pedro Antonio Pla y Navarro, el qual, en una carta redactada gairebé dos mesos després, respon d'aquesta manera:

«Mucho me admira lo que me disse que a visto día, año y todo lo que V. M. escribió en carta de acá, pues conociendo la vilesa de los genios españoles que an venido en estos países no enseñó cartas, pero si he tenido algún discuydo lo emendaré» (núm. 7).

Tantes dificultats i perills només podien ser abordats des d'una inequívoca convicció política en les possibilitats de canvi. Com escrivia J. de Santa Oliva des de Gènova, tot revelant que disposava també d'altres xarxes de corresponsals,

«Yo espero lo cas per les influències consebí per medi de V. M. y otros. Y si no succeeix aixís, tots quedam molt mal» (núm. 2b).

En aquesta carta, Santa Oliva afegia:

«Sempre que tinga ocació [d'escriure-li], ja que an posat 4 pincos, logre-la. Y segons me dirà de la seguritat, escriuré o més clar o més confús, perquè desitjo lo asert».

Notícies sobre la cort de Viena i la política internacional

El context internacional de la correspondència es caracteritza per les conseqüències de la guerra de la Quàdruple Aliança (1718-1720) i per les expectatives generades amb la convocatòria del congrés de Cambrai. La guerra, que havia aplegat França, Gran Bretanya, els Països Baixos i l'Imperi contra la política expansionista de Felip V a Itàlia, es clogué amb l'evacuació de les tropes espanyoles que havien envaït Sardenya i Sicília.

Pel que fa al «cas dels catalans», el conflicte bèl·lic tingué dues repercussions remarcables. D'una banda, l'adhesió de l'Imperi a la Quàdruple Aliança suposà la primera renúncia oficial de Carles VI als seus dominis hispànics (2 d'agost de 1718). De l'altra, la invasió francesa del Principat coincidí amb un redoblament de l'activitat guerrillera de signe austriacista, que fou especialment forta a les comarques del sud del país, sota el comandament de Pere Joan Barceló, dit el Carrasquet. La nova conjuntura bèl·lica provocà una important onada repressiva, amb nombrosos empre-

sonaments i desterraments.²² En aquell context, el marquès del Poal, Antoni Desvalls, es negà a retornar a Catalunya per encapçalar la resistència, com li proposà el marquès de Rialp. La seva actitud és un clar reflex del desencís que generà en un bon nombre d'exiliats la signatura per part de Carles VI del tractat d'adhesió a la Quàdruple Aliança.²³

La fi de la guerra suposà l'adhesió de Felip V a la Quàdruple Aliança (26 de gener de 1720) i la convocatòria del congrés de Cambrai (1721). S'obria, doncs, una etapa en què les diplomàcies dels principals estats europeus intentaren fer valer les seves raons en la perspectiva d'un acord de pau durador. Carles VI aspirava al reconeixement del dret de successió als seus estats de la seva filla Maria Teresa. Felip V pretenia el retorn de Menorca i Gibraltar i el reconeixement dels drets de l'infant Carles (fill de la seva segona esposa, Isabel de Parma) sobre els ducats italians de Parma i Toscana. El duc d'Orleans, regent de França, pretenia consolidar el paper hegemònic del seu país i, alhora, el seu poder personal i el de la seva família. Gran Bretanya, finalment, aspirava a consolidar el seu domini marítim i a obtenir alguns avantatges comercials, especialment a l'Amèrica hispana. Bé que el Congrés no s'obrí de manera oficial fins al 4 de gener de 1724, el ball diplomàtic que el precedí donà lloc a diversos acords bilaterals.

També en aquell context es produïren algunes iniciatives dels exiliats austriacistes per posar novament en primer pla el «*cas dels catalans*». Així, el comte Ferran, exiliat a Viena, sol·licità a Carles VI el 20 de maig de 1723 poder representar els interessos de Catalunya davant el Congrés que havia d'iniciar-se

*«con el patrocinio de la cesárea clemencia para que no queden infelices unos vassallos, de cuyos paýses ha salido V. M. emperador con gran parte de los dominios de España, además de los servicios hechos a V. M. y a la Grande Alianza [de l'Haia], razón que les permite más dicha que la desgracia les amenaza. Y quando nada se conjugue, vendrá el alivio de saber que hasta la fin no les ha V. M. desamparado, y el suplicante de haver cumplido con Dios, con V. M. y con la patria solicitándolo».*²⁴

22. Mateo BRUGUERA, *Historia del memorable...*, v. II, p. 566-567.

23. Francesc DE CASTELLVÍ, *Narraciones históricas...*, v. IV, p. 648. Agustí ALCOBERRO, *L'exili austriacista...*, v. I, p. 179-181.

24. Francesc DE CASTELLVÍ, *Narraciones históricas...*, v. IV, p. 699 i 705-706. Agustí ALCOBERRO, *L'exili austriacista...*, v. I, p. 168-169 i 231-232, i v. II, p. 95-96. Joaquim ALBAREDA, «El "cas dels catalans": del pacte de Gènova a l'"equilibri europeu" de 1713», *Pedralbes. Revista d'Història Moderna*, 18 (1998), v. II, p. 309.

La correspondència que publiquem s'inscriu en aquesta línia d'actuació. Hi són ressenyats tots els aspectes als quals hem fet esment. Se'n dedueix l'existència d'un nucli amb ramificacions a l'exili i a l'interior de Catalunya que seguia de prop l'evolució de les converses i que es proposava d'incidir-hi a favor dels interessos del país, notablement amb l'objectiu de restablir les Constitucions.

Ja a la primera carta, datada el 14 de maig de 1721, apareixen els dos temes recurrents en tota la correspondència: l'enfrontament velat, de caire diplomàtic, entre els diversos estats; i la crítica, més o menys oberta, a l'actitud de l'emperador i del seu cercle íntim, als quals s'acusa de passivitat. Pel que fa al primer aspecte s'afirma:

«Les cosas del món estan tan crítiques y encontrades les unes ab les altres que no y ha home, per linse que sia, que ab seguridad puga dir lo que serà, ni puga dir en què parará esta gran tragèdia. Sols se coneix que totom va ab malícia y engany, y cómpran lo temps arman-sa tots, posant tots los dias dificultats, motiu que hallarga la obertura del Congrès. Y los més reflexius suposen que si arriba eixe cas serà per a mayor rompiment, puix tot lo que passa y succeeix vuy és violent, y en totes parts se obra sens temor de Déu».

Pel que fa al segon aspecte, es remarca l'actitud indolent de l'emperador i la seva obsessió per obtenir descendència masculina:

«Mon Amo té les mateixes potències però yresuluble, sols té nas en lo que li aconsellen, se veu sens succeció masculina. Antes de air féu partir a sa esposa ab gran llanto a pèndrer uns bains molt arriesgats. Si desperta y administra justícia no lo ducto, y que segons caminen les cosas se farà nesesari, se li à fet comprendre temps sia, la obligació té per nosaltres en cas se òbria lo Congrès tirar a conservar la salut, que ab hella tot se pot aremediar bé».

La resta de la correspondència descriu l'evolució d'aquestes dues línies. Pel que fa als moviments diplomàtics, el corresponsal vienès es fa ressò dels pactes entre Espanya, Anglaterra i França de 1721 (núm. 2b) i dels compromisos matrimonials pactats entre França i Espanya: el casament del príncep d'Astúries Lluís i Lluïsa Isabel d'Orleans i el compromís, finalment no acomplert, entre la infanta Maria Anna Victòria i Lluís XV (núm. 3b). També descriu la política matrimonial endegada per la casa d'Àustria (núm. 3b, 5b, 7, 12) i esmenta diverses notícies de caire polític i militar. El corresponsal vienès i els seus interlocutors barcelonins aposten clarament per l'esclat d'una guerra oberta de caire internacional, que consideren la millor conjuntura possible per aconseguir el restabliment de les Constitucions de Catalunya:

«Si viene este caso, como lo espero muy en breve, no me queda la menor duda que resultará nuestro remedio [...]. Roguemos a Dios nos asista, y que a esos valientes con sus armamentos de mar y tierra tan ruidosos muevan la Casa, que de otra manera nunca hubiera venido el caso» (núm. 4).

«És sert que estam en lo cas que en breu temps se veurà o la pau o la guerra; a esta m'enclino, en la qual se poden assegurar millor nostres interesos [...]. Si Déu o disposa me sembla és lo únich medi, segons estaven les coses, per a què vinga lo cas de nostro remey» (núm. 5b).

Les informacions que preveuen un trencament imminent del congrés puguen de to durant la segona meitat de l'any 1722. El corresponsal vienès escriu al mes d'agost:

«según veo caminar las cosas a la primavera de 1723 temo todo el golpaso, y puede ser que antes se descubra la máxima de estado y alguno de los interesados aga saltar antes la liebre. Según mi sentir, Cambray sólo es pretexto, quando unos le quieren los otros no, agora los alemanes le instan» (núm. 7).

I al desembre presenta ja un escenari prebèl·lic:

«Inglaterra ha descubierto la fragua de todo, el rey vense su partido, negocia con todos y le alargan dinero. Olandeses se forti[fi]can. El Emperador hasse lo propio y continúa sus reclutas. Orleans no se a movido, se espera el descubrimiento de sus ideas. El Congreso no está abierto, en las conferencias particulares todo ha sido dificultades y despachos y correos. Los puntos principales, según mi juicio, están peor que 3 años hasse; a la primavera me parece se descubrirá todo. Miro venir una guerra por todo. No ay qué afligir, pues. El que la permite dará remedio a todo. V. M. me crea, que si susede confesaremos el admirable modo» (núm. 8).

Les il·lusions donen pas de nou al desencís. Al mes de maig de 1723, el corresponsal vienès comenta: «Y esta campaña, en remate, no creo que aya nada, pues todos compran tiempo para más asegurarse» (núm. 9). Finalment, la carta del 8 març de 1724, la darrera coneguda (núm. 13), expressa una evident perplexitat. El nostre corresponsal, traslladat a Gènova, hi critica obertament els ministres austríacs (a qui anomena «*simples*») i es deixa endur, per primera vegada, per una mena de resignació indiferent:

«Mi capacidad es corta para discurrir de asunto tan alto. Recurro a Dios, al tiempo, a la paciencia y a rresignarme a todo lo que fuere de la voluntad del Altísimo, pues nada de lo que pueda suseder me ha de inmutar, pues todo lo que

asta [a]gora he podido observar me parese que años hasse camina fuera del curso natural» (núm. 13).

El congrés de Cambrai s'havia obert de manera oficial un mes i mig abans. Però una altra notícia podia haver trasbalsat l'ànim dels austriacistes: l'abdicació de Felip V a favor del seu fill, Lluís I, esdevinguda el 10 de gener. És molt probable que el corresposal interpretés aquest fet en termes esperançadors. Aquesta és la lectura que es pot desprendre d'un pasatge de la carta:

«Eroica resolución es la que a echo y resolvió esse Cavallero [Felip V?], y mayormente si va con la integridad que ne[ce]sita materia de tanta importancia. Pero como la malicia siempre ha sido y estado en su lugar, estos pícaros de herejes por calumniar lo bueno me parese que quieren interpretar este buen fin suponiendo alguna malicia, con que los timoratos reselan que este caso no mude el sistema, y mayormente con la desmesurada ambición de los ingleses de no querer restituir ni Maón ni Gibraltar».

Fet i fet, en els mesos següents les coses anaren a mal borràs per als qui esperaven que un acord internacional pogués resoldre el «*cas dels catalans*». Lluís I, el flamant nou rei d'Espanya, morí l'agost d'aquell any, i Felip V recuperà la corona. Congelat el congrés de Cambrai, Felip V i Carles VI signaren finalment la pau de Viena (30 d'abril de 1725), que segellava la fi de les hostilitats entre els dos rivals de la guerra de Successió. Per aquest acord, l'emperador renuncià als drets de la seva casa sobre la corona espanyola. Tot i que s'hi acordà l'amnistia recíproca i el retorn dels béns als exiliats, el tema de les Constitucions de Catalunya i dels altres estats de la Corona d'Aragó ni tan sols hi fou esmentat.²⁵ Tanmateix, aquesta qüestió es reprendria encara amb força en la conjuntura bèl·lica de 1733-1739.²⁶

La correspondència és també prolixa en detalls sobre l'ambient de la cort vienesa i el tarannà de l'emperador. El corresposal descriu l'efecte que causà en Carles VI la mort del seu favorit, el comte d'Althan, esdevinguda el 16 de març de 1722:

25. Virginia LEÓN, «Acuerdos de la Paz de Viena de 1725 sobre los exiliados de la guerra de Sucesión», *Pedralbes. Revista d'Història Moderna*, 12 (1992), p. 293-312.

26. Vegeu les nostres reflexions sobre el paper d'alguns exiliats austriacistes en la redacció de l'opuscle *Via fora els adormits* a Agustí ALCOBERRO, *L'exili austriacista...*, v. I, p. 218-224.

«*Mi Amo se fue para dos messes, distante a los juegos para el divertimento de sus casas. La muerte de su favorito le ha tenido muy profundo. Ay opiniones mudará de genio y máximas. Si susede assí no me queda la menor duda del remedio*» (núm. 4).

Althan, casat amb la catalana Marianna Pignatelli i d'Aimerich, fou un dels màxims valedors de la causa dels exiliats.²⁷

El corresponsal també descriu les festes de coronació dels emperadors com a reis de Bohèmia, esdevingudes a Praga el setembre de 1723. El fet coincideix amb l'anunci de l'embaràs de l'emperadriu, cosa que, segons el nostre observador, no ha modificat el caràcter melancòlic de Carles VI:

«*Allá vi mucha grandesa y funciones, y coronó la fiesta la seguridad de haver entrado esta señora en 3 messes. Pero por lo que me dijo sierto Amigo que tenía carta de essos países de 2 de julio en que desía que el preñado era cierto y de hijo, pero que si este cavallero no mudava de conduta que serviría de poco, me hasse temblar ver que se continúa la misma planta que V. M. conosce, sin ninguna mejora*» (núm. 11).

El tema de l'embaràs com a possible detonant d'un canvi d'actitud per part de l'emperador reapareix en les cartes següents, però amb tons contraposats. En la primera, s'expressa encara esperança: «*El parto de esta señora puede ser que dará mayores alientos*» (núm. 12). En la següent, com ja hem assenyalat, el to és clarament crític:

«*En los países imperiales aquellos simples viven con la buena fe del parto que esperan a fines de este mes, pero al buen Cavallero, si no se despierta, no le guían bien*» (núm. 13).

Tampoc en aquest cas les coses no anaren com podien desitjar els partidaris de la casa d'Àustria. El 5 d'abril de 1723, gairebé un mes després de la redacció d'aquesta carta, l'emperadriu donava a llum una segona filla, l'arxiduquessa Maria Amàlia. Aquest fet marcà la política interior i exterior de l'emperador fins a la fi del seu regnat, ja que s'imposà assolir un consens

27. Francesc de Castellví escriu: «*Tenía el mayor afecto a los españoles y lo calificaba el desvelo con que procuraba ayudarles, de modo que le llamaban el Althan español*». El cronista descriu també el sentiment de l'emperador per la seva mort: «*Fue en tanto exceso la pesadumbre del emperador que su sentimiento puso en cuidado a toda la corte y fue forzoso sangrarle luego*» (FRANCESC DE CASTELLVÍ, *Narraciones históricas...*, v. IV, p. 696). Vegeu Agustí ALCOBERRÓ, *L'exili austriacista...*, v. I, p. 164 i 174.

que garantís la successió a la seva filla primogènita, Maria Teresa. Tanmateix, els seus esforços no pogueren impedir l'esclat de la guerra de Successió d'Àustria a la seva mort.

Notícies sobre l'exili i el nucli barceloní

La correspondència ens dóna també notícies rellevants sobre l'exili i el nucli resistent barceloní. Ja n'hem esmentat algunes a l'hora de precisar la identitat dels emissors i dels receptors de les cartes. Tanmateix, n'hi ha d'altres dignes de comentari.

El discurs de J. de Santa Oliva / Pla i Navarro reflecteix l'actitud crítica d'una bona part de l'exili davant d'aquells altres exiliats que havien assumit tasques de govern a l'administració creada a Viena. Així, l'autor de les cartes comenta al seu corresponsal barceloní:

«també li dich que de alguns que se suposa segons los actes positius, que an tingut malícia y ambició per posar-nos en lo estat presén, que ya no-s parla de hells, y sabut lo càstig altres se mantenen, però en tals sosobres y accidens que no viuen tan quiets com yo ab ma pobresa y retiro» (núm. 3b).

I expressa un escepticisme sorneguer davant el nomenament del marquès d'Almenara, Joaquín Fernández Portocarrero, com a virrei de Sicília:

«Al marqués de Almenara an echo virrey de Secilia, lleva a Copons y Vilana del hábito de San Juan, uno por capitán de guardia, el otro por su ayudante general. Les valdrá dinero» (núm. 4).²⁸

A preguntes del seu interlocutor barceloní, el corresponsal vienès es refereix a la sort de Josep Llarisa, que fou majordom receptor de l'Hospital d'Espanyols de Viena:²⁹

28. El marquès d'Almenara havia estat governador militar de l'illa de Sardenya en el moment de la invasió borbònica (1717). Fou nomenat gran d'Espanya a l'exili. També fou virrei de Nàpols entre l'1 d'agost i el 9 de desembre de 1728. Vegeu Agustí ALCOBERRO, *L'exili austriacista...*, v. I, p. 76, 144 i 176. Ramon de Copons i de Boixadors fou capità del regiment d'Alcaudete i, més endavant, capità d'armes a Partinico, Sicília; Josep, germà seu, fou capità del regiment d'Ahumada (*Ibidem*, v. I, p. 85 i 138). Felip Vilana i Millàs fou tinent coronel del regiment de Morrás (*Ibidem*, v. I, p. 137).

29. Sobre l'Hospital d'Espanyols, vegeu Francesc DE CASTELLVÍ, *Narraciones históricas...*, v. IV, p. 589-583, i Agustí ALCOBERRO, *L'exili austriacista...*, v. I, p. 196-200.

«La pregunta que me hasse del doctor Llariza, Dios hasse que no le he ablado, está bueno. Estuvo tiempo hasse acomodado en un Ospital que se fabricó para los españoles, italianos y flamencos; por siertas quimeras salió de él. De lo que vive creo que es de una misa que da el Amo de 16 florines al mes sin obligación; y como le queda tal libertad tendrá de su selebración a más 15 florines, pues acá todos los días se hallan missas a medio florín (cada florín son 25 sueldos catalanes); con esto puede vivir. Freqüenta mucho casa [de la marquesa de] la Casta,³⁰ que está visina a mi posada, le veo passar los más de los días. La última ves que le ablé parese estava del dictamen de otros, que estava ya acabado el poder bolver, no puedo decirle más» (núm. 7).

Segons ens informa en una carta posterior, Llarisa morí el 25 d'abril de 1723. Fou atès en els seus últims dies pel també jurista i eclesiàstic Domènec Aguirre (núm. 9).³¹

L'autor de les cartes es refereix també al tinent Joan Ninot i de Negrell, que participà en l'última defensa de Barcelona i que a l'exili optà per continuar la vida militar:

«Don Juan Ninot está en Ungría, agregado a un regimiento vivirá, y no más» (núm. 7).

D'altra banda, s'expliquen algunes històries més pròximes a la tafania estricta, sense esmentar, però, el nom dels seus protagonistes (vegeu la carta núm. 10). En tot cas, sobresurt la imatge d'un exili plural, amb sorts i opcions personals molt diverses, amb actituds polítiques no sempre coincidents i sovint enfrontades i amb múltiples solidaritats i recels.³²

30. Marianna de Boixadors, marquesa de la Casta, és esmentada en una llista de 1715 com a membre de la primera classe d'exiliats, amb residència a Milà i una pensió d'entre 4.000 i 5.000 florins (Agustí ALCOBERRO, *L'exili austriacista...*, v. II, p. 59).

31. Sobre Domènec Aguirre, vegeu Agustí ALCOBERRO, *L'exili austriacista...*, v. I, p. 76, 77, 127, 206 i 218.

32. És l'ambient que hem intentat reflectir al capítol «Sociologia de l'exili vienès» (Agustí ALCOBERRO, *L'exili austriacista...*, v. I, p. 174-200). Vegeu també Fèlix DURAN I CANYAMERAS, *Els exiliats de la guerra de Successió*, Barcelona: Rafael Dalmau Ed., 1964; Virginia LEÓN, «La oposición a los Borbones españoles: los austriacistas en el exilio», a Antonio MESTRE, Enrique GÓMEZ (coord.), *Disidencias y exilios en la España moderna*, Alacant: Universitat d'Alacant, 1997, p. 469-499, i Giorgio STIFFONI, «Un documento inédito sobre los exiliados españoles en los dominios austríacos después de la guerra de Sucesión», *Estudis. Revista d'Història Moderna*, 17 (1991), p. 7-55.

Pel que fa al nucli resistent barceloní, ja hem avançat algunes dades sobre el context repressiu en què actuava i sobre alguns dels seus protagonistes. Les cartes donen a entendre que hi havia també altres corresponsals i persones implicades a la capital del Principat. En concret, els textos es refereixen a dues persones: Gregori i Joan Laporta. Sobre el primer es diu:

«Escrígan tot lo que se puga del que-s passa en eix país, que yo faré lo mateix. Assigure los conductos conforman-se ab lo Gregori, perquè asta presén quedo confús, perquè lo hu escriu una cosa y l'altro altra» (núm. 3b).

A Joan Laporta se l'esmenta en quatre ocasions:

«Discurran con Juan Laporta lo que quieran» (núm. 4).

«De que V. M. y Juan Laporta estén encontrados de pareceres no me admira, pues los que están en estos países ha salido lo mismo» (núm. 7).

«Los discursos de Juan Laporta y de V. M. son fundados en falso, porque an de creer lo que les quieren dizir le puedo asegurar que los que están en mejor paraje [...]. V. M. se confiera con Juan Laporta y anímense quanto puedan, pues yo ago lo propio» (núm. 8).

«Respecto de lo que V. M. me pregunta, y que Laporta está distante de sus discursos no ay que hasser caso pues los más noticiosos que tienen obligación de estar en los secretos de los gabinetes oy por oy enqüentran mayores dificultades, discurren todos y no dan en el blanco» (núm. 9).

També hi ha referències a d'altres personatges, de qui no s'esmenta nom o motiu:

«Me alegre ver que V. M. se mantiene seguro en lo que le dijo la persona que V. M. sabe [...]. Sí que a creer a los que suponen saber mucho, tiempos hasse que V. M. viviría apesarado».

D'altra banda, les respostes del corresponsal vienès ens permeten afirmar que les cartes barcelonines incloïen també informacions força significatives, moltes de les quals no podem aclarir a hores d'ara. Se'ns parla, per exemple, de *«los hijos del Cavallero, que me disse que les an negado el pasaporte»* (núm. 9). Més clara és la complicitat que contenen aquestes paraules:

«Lo demás, Deus super omnia, guardarse de los catastros. Y la salud» (núm. 7).

Més en general, si l'ambient vienès es presenta bigarrat, confús i marcat pels recels mutus, el català es caracteritza per la por a la repressió i l'ài-

llament dels nuclis resistents. Potser per això, el primer esforç dels corresponents vienesos consisteix a desmentir les informacions de l'omnipresent propaganda borbònica i mantenir la moral de la resistència interior:

«alabo lo garbo ab què desvanesqueras las persuasivas, puix ningunas éran capaces de turbar-te lo mèrit ni variar nostra fina voluntat y lo chariño que se conserva» (núm. 1a).

«Y no crea nada, sí lo que irá viendo, que si yo huviesse creído malencolías ya sería muerto» (núm. 4).

«Si V. M. hasse caso de lo que se dize no va bien» (núm. 10).

«Todas sus noticias son falsas» (núm. 12).

El discurs resistent, construït des d'unes conviccions profundes, s'ha via d'aferrar a un seguit de dades, veritables de vegades, incertes en altres ocasions o, més sovint, mitges veritats. Com era inevitable, el voluntarisme no fou suficient per capgirar el curs dels esdeveniments. Al capdavall, la raó d'estat –i l'equilibri d'Europa a què es refereix un dels textos– s'havien d'acabar imposant. La qual cosa no treu ni una engruna de mèrit ni d'heroisme a aquells abnegats resistents, de l'exili i de l'interior.

Críteris d'edició

Hem ordenat i numerat les cartes seguint un criteri cronològic. Anomenem 1a, 2a, 3a i 5a les missives incloses a l'interior de les cartes d'aquest nombre; les seves corresponents exteriors reben respectivament la numeració 1b, 2b, 3b i 5b.

Utilitzem les normes de transcripció més habituals, que tendeixen a respectar escrupolosament l'original, a desenvolupar les abreviatures (llevat de les que resulten evidents, com ara V. M., el desenvolupament de les quals només faria més complicada la lectura) i a regularitzar l'ús de les majúscules i les minúscules, l'accentuació i els signes de puntuació.

Aquesta recerca s'inseriu en el Grup d'Investigació Consolidat sobre Literatura Catalana Moderna: Inventari, Estudi i Edició de Textos (codi: 2001 SGR 00003, CIRIT, Generalitat de Catalunya) i en el Programa d'Investigació La cultura literària medieval i moderna en la tradició manuscrita i impresa, II (codi: BFF2002-04197-C03-03, Ministeri de Ciència i Tecnologia – FEDER).

APÈNDIX DOCUMENTAL

1a

1721, maig, 14
[carta interior]

Al patrón Pau Comes y por él al señor Antonio Navarro
Barcelona

Amich y senyor,

Las noticias que me conduceix la de 21 de mars són per a mi apreciables, y me alegraré se serenen los altercats perquè lo curs dels negocis logre la armonia devem desitjar. No dupto que lo senyor Monge procuri tenir en sa casa la prenda. Y encara que tenia probables esperansas se dilataria la partida, y que antes de ella nos veuríam, devem resignar-nos al que lo temps permet. Y alabo lo garbo ab què desvanesqueras las persuasivas, puix ningunas éran capaces de turbar-te lo mèrit ni variar nostra fina voluntat y lo chariño que se conserva. Los parents aprecían tas memòrias y las retórnan ab especial gust, que serà per a mi major si lo Senyor nos dilata la salut y vida y me concedex ocasions de ton servey, que ja sabs ma immutable voluntat.

De la Posada y maig 14 de 1721.

Suus ad omnia

1b

1721, maig, 14. Viena
[carta exterior]

Al sr. A. Navarro, guarde Déu molts anys. Barcelona

Amich y senyor,

Com todas las cosas van irrigulars, no estraño res, puix asta este únich con-

suelo que he pogut lograr de vèurer lletra sua al cab de tans de anys, se me ha retardat un correu sens saber com. Regonect assò per dos que acabo de rèbrer del patró Pau de diferents dates. Rapeteix ma resposta per no pèrder tan favorable portador. He remès la carteta a Verneda, que air estiguí ab ell en sa casa. Si-m torna la resposta, luego la remetré.

No esplico la alegria me à ocasionat sa carta perquè sols sabí molt temps ha sa gran malaltia, però al mateix temps ma digueren estava ya bo. No avia tingut jamai alientos de escriurer-li perquè si herrava no-m quedés lo escrúpol de ocasionar-li mayors treballs. També sap que yo só y seré sempre hu, y ab tot lo cor prompte per a servir-lo.

Desijaré saber lo que V. M. cobrà de lo que se'm devia de contes passats, que yo encara que ab gran treball cobrí alguna cosa dels comptes passats. Voldria així que done abertura lo temps aclarir nostras cosas y no quedar-me ningun escrúpol. V. M. farà reflexió sobre lo tot y quan puga donar-me'n avis per a què si encontra algun camí li puga donar disposició de hallò que respective li puga tocar.

Les cosas del món estan tan crítiques y encontrades les unes ab les altres que no y ha home, per linse que sia, que ab seguridad puga dir lo que serà, ni puga dir en què parará esta gran tragèdia. Sols se coneix que totom va ab malícia y engany, y cómpran lo temps arman-sa tots, posant tots los dias dificultats, motiu que hallar-ga la obertura del Congrés. Y los més reflexius suposen que si arriba eixe cas serà per a mayor rompiment, puix tot lo que passa y succeeix vuy és violent, y en totes parts se obra sens temor de Déu.

Lo que sento són mos atrasos, puig al que no és dichós per totas parts alcan-sen los treballs y lo considerar a V. M. lo estat en què-s troben, però com per totes parts se veu castigada la justícia, resulta evidentment que és càstig. Déu vulla per sa misericòrdia que este se acabe, que no ducto, segons contemplo per tots endrets les cosas, que ya estam en lo cas de vèurer este admirable modo, sia perquè o guerra entre este estiu y ivernt se veurà clar, pregant-li tinga misericòrdia de nosal-tres, ya que de part dels hòmens y [ha] hagut y à gran malícia. Però a fe que alguns o an pagat bé, y si no-s milloren altres espero serà lo mateix.

Mon Amo té les mateixes potències però yresuluble, sols té nas en lo que li aconsellen, se veu sens succeció masculina. Antes de air féu partir a sa esposa ab gran llanto a pèndrer uns bains molt arriesgats. Si desperta y administra justícia no lo ducto, y que segons caminen les cosas se farà nesesari, se li à fet comprendre temps sia, la obligació té per nosaltres en cas se obria lo Congrés tirar a con-servar la salut, que ab hella tot se pot aremediar bé.

Asegure's que quedo seu de tot cor, y als que se puga saludo, V. M. governe ab sa prudència. Y així mateix li suplico que conserve la salut, ya que tot assò ve de alt y no està en nostra mà lo remey, y lo guarde Déu molts anys.

De V[iena] als 14 de maig 1721.

Son més afeccte servidor que-s M. B.

Don J. de Santa Oliva

2a

1721, agost, 5
[carta interior]

A mon amich y senyor guarde Déu molts anys

Amich y senyor,

No és fàcil explicar-te lo gust me ocasiona saber de ta salut. Y després de celebrar se mantinga sens novedat, dech dar gràcias al Senyor que en la mia no hayha, ans quedo a ta disposició per lo que se te oferesca.

No-m causa novedat se atribuesca a simplea creürer en las personas de virtut, ans devem desitjar que lo Senyor las aumente perquè las rogativas faciliten la armonia. Y si bé molts vegadas se ha publicat estar vehina la pau gen[eral], com esta depèn ja de interessos tant diversos, may fàltan altercats. Vulle lo Altíssim desvanèxer-los y concedir-nos sa gràcia, vida y salut per a gosar de tranquil-litat. La muller y fills estíman tas memòrias, y te las retórnan ab singular chariño.

De la Posada y agost 5 de 1721.

Suus ad omnia

2b

1722, agost, 6. Gènova
[carta exterior]

Al senyor A[ntòni]o N[avarr]o, que Déu guarde molts anys. Barcelona

Amich y senyor,

Rebo en 5 de agost la que me afavoreix de 11 de juniol. Me deixa ab tal consuelo que no és ponderable. Per no pèrder la ocasió responc luego. Si l'amich que revrà la sua me respon anirà ab esta, y si no no-n prenga pesar. Mon cuidado de saber lo que avia cobrat de mon compte sols és per si acàs Nostre Senyor disposava de mi saber lo que dech donar a la part pot tocar de quella porció de diner cobrí en Gènova que carregà per mans de Feliu y de poca porció que se puga aprofitar de la roba se enbià a Mallorca. Y com en lo que em diu no pug fer lo compte per a saber lo que-m tocava a mi, y així puga yo cobrar de mos atrasos, que-m deuen 7.500 ds., que sia ab això o ab altro que sollicito que-m donen en què poder subsistir, y en les esperanses me donen luego puga dar la satisfació que m'incumbeix y eixir de queix únich escúpul, yo l'amistat li professo.

En lo que mira al consuelo universal de l'ajust entre la Cort de Ingalaterra y

eixa, quedem tots lo més discursius y confusos perquè ni los alemanys ni olandesos an pogut penetrar lo fondo de la negociació. Perquè publicar inglesos lo que fa la España per ells ocultar lo equivalent a tanta finesa, és precis que esta sea contra olandesos y emperador, motiu que dóna gran cuidado. Y asta lo Congrés no se sabrà la veritat, però este se va dilatan. Les raons polítiques són grans per a dictar que lo rey anglès no-s deu apartar ni dels interesos ni fineses que té més assegurades per estos climes. Les mateixes raons y ya per a les idees de Orleans.

Si tot falta, no sé lo que està decretat de Dalt. Persuadeix la raó política de l'interès dels prínceps que y à algun engany ocult. Me donaria poc cuidado si este govern ja fos millorat, però està en la mateixa injustícia que-l conegé. Però si és arribat lo cas de despertar, este home en paratge està que pot fer respectar. Lo eixir del ducte ya estam en térmens que prest se veurà.

V. M. tinga salud. Encomaneu a Déu que yo faré lo mateix, que los hòmens no u penetren. Yo espero lo cas per les influències consebí per medi de V. M. y altres. Y si no succeeix aixís, tots quedam molt mal.

Sempre que tinga ocació, ja que an posat 4 pincos, logre-la. Y segons me dirà de la seguritat escriuré o més clar o més confús, perquè desitjo lo asert.

Só seu de cor. Encomane'm a Déu, que yo faré lo mateix. Asta que Déu disposa altra cosa, pasiència sobretot, puix pertot no-s considera altro que traballs [i] injustícies. Acudam a l'Altíssimo, que és lo únich consol, a qui prego guarde molts anys.

De G[ènov]a, als 6 de agost 1722.

B. L. M. de V. M. son més apassionat.

Sta. Oliva

Diga'm si Mariano Duran és viu o mort, que-m tenen en est ducte, que li vull bé per ser home de bé.

3a

1721, novembre, 22

[carta interior]

A mon amich y señor

Amich y senyor,

Fins que los negocis, o per un o altre camí prèngan algun temperament, serà precis tenir paciència y conformar-nos ab lo que lo Senyor sie servit permètrer, sens olvidar pregar-li nos concedesca aquells eficaces auxilis de què necessitam, perquè qualsevol altre expedient sols pot servir de aumentar la pena. Y desitjan-te tota consolació, no essent possible trobar-la sinó en lo Senyor que tot ho pot, a Ell

devem apellar y esperar que per sa clemència alse la mà y corone tant melancòlica estació, concedint-nos sos eficaces auxilis per a acertar y acabar en sa gràcia.

La muller y fills te saludan ab tot chariño. Y te suplico no-m tingas ociós en lo que sie de ton servey puix sabs ma voluntat.

De casa y noembre 22 de 1721.

Suus ex corde

3b

1721, novembre, 26. Viena

[carta exterior]

A Joseph Thomàs, guarde Déu molts anys, en Barcelona

Amich y senyor,

La intempèria dels temps ha retardat lo no tenir lloch de respònder lo mateix dia, y mayorment per ser dia de Santa Isabel que me entregaren sa carta a les dues de la tarda al arribar a ma posada, servín-me de les postres més gustoses podia en semblan dia de tenir notícies de sa salud.

Y li suplico per a què la gose del tot complerta se lleve del cap tot discurs, puix som curts per a alcansar-los als judicis de Déu; és menester fiar de sa misericòrdia y esperar lo admirable modo, que en salut y vida tot se pot lograr. Si V. M. fa reflexió sobre lo assumpto tindrà salud, la qual logro des de que entrí en dit conegement y passo los treballs ab més gust.

Verdaderament que he sentit la mort de Mariano, que lo estimava com si fos un germà meu. Per ses prendes y lo ser tan home de bé, prenga exemple, encomenam-lo a Déu.

Tinch vist sa galanteria respecte de lo que li pot tocar de la part de lo que cobrí de Gènova, y lo que V. M. à jecutat respecte del que cobrà de Nàpoles, Sardenya y Camp de Tarragona, circumstàncies que me vinculen més ma obligació per a son cas y lloch que espero lograr-lo.

La pregunta que V. M. desitja que yo responga de l'estat de coses presents és molt dificultosa cosa, puix per totes parts no-s comprèn sinó irregularitats y se coneix que la mà superior que les governa. Lo Congrés tres anys que'l publiquen y a present no-s veu seguritat ni-s parla de tal cosa, tot lo ruído són los casamens pulítichs de Fransa y España. Lo que és segur lo càstich de Fransa de la pesta.

Lo que diu de reforma de tropes en dit hemisferi y este més és economia, perquè és reunir los cosos inútils y omplir los altres y haorrar sous de oficials. Lo secret de l'assumpto lo que serà sols Déu, que segons la estació present sembla per moltes raons que lo desengany de hu o altro no pot tardar.

Los imperials asiguren que tenen ajustat lo casament de la segona filla de l'emperador Juseph ab lo ereu de Baviera, que per los quèntos passats no li donaran la mayor, la qual casa ab lo electoral de Saxònia, fill del rey de Polònia. Tots estos porten grans alianses per ser poderosos. Diuen que estan treballant alianza ab lo zar de Moscòvia, que son poder causa terror. Al dit fi tots an treballs de ajustar-lo ab Suècia. Me alegraria poder dar-li mayor llum, però és cosa dificultosa, perquè cada hu fa los discursos segons sa pasió, con que és precis recórrer a Déu, y lo desengany del temps, y estos no poden ser molt llargs ni de gran durada, perquè ducto la política pugua solapar més temps. Y últimament lo que van ejecutan en eixe país no és cosa natural, y aixís acudam a Déu, que si no y posa remey considero tiren // acabar ab tots y poblar la terra de altra gent, però Déu és just y tornarà per la innosència de tants.

Sento de que morís aquella persona en qui V. M. tenia tanta confiansa que ns poria donar llum per al consol; Ell no té altre medi que la conformitat, que si miras les operacions dels hòmens, que si V. M. vés y sabés lo que yo he tocat per mes mans, he vist y oït no staria tan speransat. Com me favoreix Déu que visca, també li dich que de alguns que se suposa segons los actes positius, que an tingut malícia y ambició per posar-nos en lo estat presén, que ya no-s parla de hells, y sabut lo càstig altres se mantenen, però en tals sosobres y accidens que no viuen tan quiets com yo ab ma pobresa y retiro.

V. M. acodeixca a Déu, que yo faré lo mateix. Escrigan tot lo que se pugua del que-s passa en eix país, que yo faré lo mateix. Assigure los conductos conformanse ab lo Gregori, perquè asta presén quedo confús, perquè lo hu escriu una cosa y l'altro altra. Estimaré que console eixos pobres de mos parens, que-ls estimo molt, que-s conformen en la voluntat de Déu, que si-m dóna vida yo no-ls faltará en quant sia capaz. V. M. sap que no he de faltar en quant pugua servir-lo per ser de ma obligació. Y lo guarde Déu com lo y prego.

De V[iena] y novembre a 26 de 1721.

B. L. M. de V. M.

Entregarà en pròpies mans eixa a frca.

Qui més lo desitja servir de tot cor.

Pedro Antonio Pla y Navarro

Al sr. Joseph Thomás

4

1722, maig, 6. Viena

A Joseph Thomàs, guarde Déu molts anys, en lo carrer de la Boqueria en Barcelona

Amigo y señor:

Aunque escribí en 15 del pasado, repito ésta por dezirme el amigo David esperaba persona segura, y si V. M. me escribe por el mismo no tendría tiempo de responder, pues las distancias no dan lugar ha ello. Mi Amo se fue para dos meses, distante a los juegos para el devertimiento de sus casas. La muerte de su favorito le ha tenido muy profundo. Ay opiniones mudará de genio y máximas. Si susede assí no me queda la menor duda del remedio.

Por los avissos y informes de essa Corte y la de Roma y otras parese que ésta y los ingleses quedan advertidos. Ingleses acaban de formar su Parlamento nuevo para 7 años. A costado mucho dinero, palos y sangre pero dizen que será a devoción del rey. Están armándose para empidir las ideas de Francia, España y el zar. Si es para introducirles el pretendiente, si es para enpessar la guerra por Italia, sea por donde sea, todo adelantamiento de essas potencias será siempre la destrucción de los demás. Para mí todo biene lo que se ve de arriba para obligar a todos a nueva liga. Si biene este caso, como lo espero muy en breve, no me queda la menor duda que resultará nuestro remedio, pues Borbón en España, Francia y Italia si no da que hasser a todo el mundo quedarán tres tan poderosos. Y assí, paciencia, que presto se verán las máximas de todos, y particularmente de Orleans, que lo que a echo asta oy no ha sido para quedar vassallo, por qualquier parte que aya tirado no puede dejar de ser beneficioso a nuestros intereses. Roguemos a Dios nos asista, y que a esos valientes con sus armamentos de mar y tierra tan ruidosos muevan la Casa, que de otra manera nunca huviera venido el caso.

V. M. esté bueno y me avise siempre pueda, que haré lo propio. Y no crea nada, sí lo que irá viendo, que si yo huviesse creído malencolías ya sería muerto.

Al marqués de Almenara an echo virrey de Secilia, lleva a Copons y Vilana del hábito de San Juan, uno por capitán de guardia, el otro por su ayudante general. Les valdrá dinero. *Et vale.*

V[ien]ja a 6 de mayo 1722.

Don Pedro An. Pla

Sr. Joseph Thomás.

Discurran con Juan Laporta lo que quieran. Tengan paciencia y salud, que ago lo mesmo, que a fe que si Dios no me huviesse echo tonto ya fuera muerto, pues me an tirado el honor desde que estoy acá. Pero Dios me aiude, y espero venser a todos. Y no an faltado trabajos.

5a

1722, maig, 19
[carta interior]

A mon amich y senyor

Amich y senyor,

Són de especial consuelo las notícias he tingut de ta salut. Y encara que lo temps, la estraga y fatiga, nos devem conformar ab ell; la mia, de ma muller y família, a Déu gràcias, se conserva perfeta y sempre a ta disposició. Y després de estimar tas memòrias, desitjaria que las cosas prenguessen aquell rumbo que més convé, com axí ho prego a l'Altíssim, qui te garde molts anys.

De casa y maig 19 de 1722.

Suus ad omnia

5b

1722, maig, 20. Viena
[carta exterior]

A Joseph Thomàs garde Déu molts anys, en Barcelona

Amich y senyor,

En este instant rebo sa última carta de 5 de abril. Responc perquè no-s perda la ocació, puig per a què arriben a mes mans y retorne a les del portador nessesita més de un mes per la posta ordinària. Sento que sa salut no sia del tot perfeta, Déu vulla la logre, que la que yo goso queda a sa disposició ab tot afecte.

Va resposta de l'Amich, que en l'istan la posí en mà pròpia [en] la de V. M. Segons les notícies y avissos que arriben eixe gran comboy de tans aprestos suposen que se à descubert que passa a Porto Livorno. Naturalment se deu discórrer serà apoiat de alguna gran idea, no sols dels prínceps de Itàlia, que tots hells són de poca substància, si no y ya mayors ideas de esto los puga reixir perquè vinga lo cas del consol se ne[ce]sita de tot això, com que estiguen fermes en la restitució de Gibraltar y Maó. Tot circumstàncias que ningú fa supòsit del Congrés de Cambray y se ducta vinga lo cas de obrir-lo, y si este se presenta serà per a descubrir luego las ideas dels uns y dels altres, que la Europa y son equilibre no està segur. És sert que estam en lo cas que en breu temps se veurà o la pau o la guerra; a esta m'enclino, en la qual se poden asigurar millor nostres interesos. Los recels que donen espanyols y francesos an fet despertar a estos, als inglesos y altres. Lo rey de Anglaterra suposen que té ajustat lo nou Parlament per a 7 anys y guaña al partit con-

trari de 150 vots; a 28 de est passa a sos estats de Alemània, que va arman esquadra de mar y pren les tropes de terra. Dinamarca y-a posat una esquadra armada. Olandesos armen altra a títol dels argelins. Los correus van i vénen y ministres de aquella Cort a esta. Sembla que tot és tirar a fer lligues. Si Déu o disposa me sembla és lo únich medi, segons estaven les coses, per a què vinga lo cas de nostro remey. Este señor treballa que tots sos estats regoneixquen ses filles per ereves y puga tenir *in pectore* lo que à de ser son marit a son temps y a satisfació de tots, que segon[s] la veu corrén se coneix serà lo fill de Lorena.

V. M. estiga bo y me mane; y paciència, que segon[s] caminen les coses y lo estat present no-s pot tardar molt a vèurer moltes coses. Déu dispose lo millor y lo guarde molts anys.

V[ien]ja als 20 de mayg de 1722.

q. s m B son M Sdr.

Don Pedro Antonio Pla y Navarro

Al sr. Joseph Thomás

6

1722, juny, 3

A Anthon Thomàs, que Déu guarde molts anys. Barcelona

Oncle y señor,

No deu admirar-se del silenci que fins vuy he tingut si considera lo just motiu de son fundament, qu-és sabent lo quant era V. M. observat de eix ministeri en la present constitució de temps no li devia ser jo més de novas calúmnias per vèurer-se després ab major oppressió; lo que era molt possible seguís ab lo desvio de una carta, essent com és tant delicada la rahó per la qual me trobo ausentat. Emperò, per constar-me que ara (sobre est particular) se ha en part suavizat lo excés de rigor, no he encontrat ocasió més oportuna, que és la present, per executar cosa tant necessària a ma obligació y manifestar-li que ni la distància ni lo temps me han declinat un àpice dels obsequiosos respectes que li do sentir, los quals he sempre conservat, y en lo lloch que merexen de ma estimació, ab las vivas ganas de manifestar-los i sempre que V. M. tindrà a bé lo valer-se'n.

Ab peculiar sentiment meu arribà per lo mes del corrent carta de V. M. de data del primer del mateix mes, notant per lo contengut de ella com per la facilitat tingué lo subjecte que la rebé en publicar lo auctor, sabent la molta canalla que assí se troba, y vèurer que de esta pestífera simplexa no añadia ninguna entitat a l'escrit, sinó únicament procurar a V. M. un preci- // pici que és miracle no hage seguit

per la demasiada publicitat tingué. Me ha aparegut donar est avís a V. M. perquè ab ell midesca lo que serà proporcional a la quietut.

Per assí no tenim cosa que la concideren de alvío per V. M. Y ara per lo present sols es tenen la mira en observar los moviments de aquí y esfòrsan en desvanèxer-los antes que arribin al terme que-ls tenen son destino, pues la idea se encamina (si no se innova cosa) a fer-se possessions del que vuy és lo blanch, objecte de la qüestió; y seguint tal, se farà més dura la empresa, ho se impossibilitarà totalment per dir-o ab terme més adequat, pues actualment se treballa en los presidis que poseheix lo Amo en Toscana per assegurar en més la acció. No m'atrevesch en més extenció per la incertesa de arribar esta carta en sa mà.

A mi tots los dias se m'augmenta lo sentiment de la ausència de tots V. Ms. y de no poder servir de algun consuelo a la mare, que concidero ne necessitarà a vista de tants treballs y crecudca edat, si bé no dupto que en lo que V. M. podrà contribuir no omitirà cosa com a bon germà. Jo li prego no-s recordi // de bagatellas de juventut, ni del quant poch hauran sabut obligar-lo perquè V. M. se inclinàs a ajudar-los, pues assò no ho deu fer per lo que cadú mereix, sinó únicament per Déu nostre senyor, al qual suplico lo guarde los ans de ma voluntat.

Juny 3. de 1722.

B. L. M. de V. M.

Son nebot y servidor

Don Joseph

7

1722, agost, 26. Viena

A Joseph Thomás, guarde Dios muchos años. Barcelona

Amigo y señor:

Respondo a su última de 12 de Julio para la vuelta del portador, pues la recibo en 18 de Agosto, que ya avía buuelto a salir, pues la distancia nesedita de un mes de ida y buelta. Suplico que sea nuestra correspondencia con poco papel pues [ha] avido gran mudansa en los portes, que son exsesivamente cresidos, y esto fuera nada, pero para que llegue segura a mis manos se nec[es]jita del favor de un Amigo.

La pregunta que me hasse del doctor Llariza, Dios hasse que no le he ablado, está bueno. Estuvo tiempo hasse acomodado en un Ospital que se fabricó para los españoles, italianos y flamencos; por siertas quimeras salió de él. De lo que vive creo que es de una misa que da el Amo de 16 florines al mes sin obligación; y como le queda tal libertad tendrá de su selebración a más 15 florines, pues acá todos los días se hallan missas a medio florín (cada florín son 25 sueldos catalanes);

con esto puede vivir. Freqüenta mucho casa [de la marquesa de] la Casta, que está visina a mi posada, le veo pasar los más de los días. La última ves que le ablé parese estava del dictamen de otros, que estava ya acabado el poder bolver, no puedo decirle más.

Don Juan Ninot está en Ungría, agregado a un regimiento vivirá, y no más.

Mucho me admira lo que me disse que a visto día, año y todo lo que V. M. escribió en carta de acá, pues conosiendo la vilesa de los genios españoles que an venido en estos países no enseñó cartas, pero si he tenido algún discuydo lo emendaré.

De que V. M. y Juan Laporta estén encontrados de pareceres no me admira, pues los que están en estos países ha salido lo mismo. Yo me apresto al de V. M., y según veo caminar las cosas a la primavera de 1723 temo todo el golpaso, y puede ser que antes se descubra la máxsimade estado y alguno de los interesados aga saltar antes la liebre. Según mi sentir, Cambray sólo es pretexto, quando unos le quieren los otros no, agora los alemanes le instan. El Papa ha dado la investidura de Nápoles a Carlos como a sucesor de Carlos 2, motivo de gran queja de los españoles. El rey de Inglaterra venció todas las negociaciones que tenía contra de sí, gana el partido en el Parlamento, éste se abrirá este mes de sus secciones, se conoserá la idea. Olandeses piensan en fondos y cautelarse. Y los ingleses hassen lo propio y envían refueros a Maón y Gibraltar. A medio mes de Octubre se espera al príncipe electoral de Baviera para desposarse con la hija de Joseph; esta Casa a tomado gran buelo con los parientes eclesiásticos tiene tan ricos, poderosos en tropas; discurro tienen echos partidos muy favorables assí a Italia, con que irán firmes y seguros al fin del interés. Lo que se ve y se sabe que por toda Alemania se recluta; gastar estos hombres, que son económicos, el dinero infructuoso no lo creo.

Lo demás, *Deus super omnia*, guardarse de los catastros. Y la salud. Y si se mantiene ésta, espero ver mucho en poco tiempo, porque el engaño es de pas o de guerra, presto se verá.

Dios guarde a V. M. muchos años.

De V[iena] a los 26 de agosto 1722.

Su más seguro servidor

Don Pedro Antonio Pla y Navarro

Sr. Joseph Thomás

[Nota al marge:] El Amigo no ha enviado asta agora la respuesta. Si viene irá, y si no en otra ocasión. Están todos buenos.

1722, desembre, 20

A Joseph Thomás, guarde Dios muchos años como desseo, en Barcelona

Amigo y señor:

En 23 de Diciembre acaban de llegar a mis manos dos de V. M., una de 25 de Octubre y otra de 15 de Noviembre. Me dejan gustoso, pues quedo fuera de todo cuydado. Su suspención me dio motivo a muchos discursos. Si V. M. no logra las ocasiones seguras, a mí me es dificultoso porque estoy distante y por mano agena. Y una cosa es suplicar y otra lo poderlo lograr la propia agencia.

El amigo D. J. él y toda la casa está buena. Teme escribir por no hazer mal, y discurro que con el nuebo pariente de Roma tendrá más seguridad.

Los discursos de Juan Laporta y de V. M. son fundados en falso, porque an de creer lo que les quieren dizir le puedo asigurar que los que están en mejor paraje. Comprendo que lo que asta oy an discurrido ha sido dilirio, pues el sistema se muda de un instante a otro, lo que me hasse creer que esta máquina camina por arte mayor. Los mismos echos descubrirán la verdad. A mí sólo la tardansa me aflije, pero como el de arriba no obra como nosotros, es presisa la paciencia para conseguir el fruto.

Ingalaterra ha descubiertto la fragua de todo, el rey vense su partido, negocia con todos y le alargan dinero. Olandeses se forti[fi]can. El Emperador hasse lo propio y continúa sus reclutas. Orleans no se a movido, se espera el descubrimiento de sus ideas. El Congreso no está abierto, en las conferencias particulares todo ha sido dificultades y despachos y correos. Los puntos principales, según mi juicio, están peor que 3 años hasse; a la primavera me parece se descubrirá todo. Miro venir una guerra por todo. No ay qué afligir, pues El que la permite dará remedio a todo. V. M. me crea, que si susede confesaremos el admirable modo. Y si supiesse la verdad de lo que ha passado y passa se asiguraría más.

V. M. se confiera con Juan Laporta y anímense quanto puedan, pues yo ago lo propio, que si dejasse correr el discurso tendría más razón para averme muerto. Dios me mantiene, aunque pobre, con salud y honrra, y no dudo venseré los émulos que sólo an obrado con pación y envidia. [Frase ratllada: «Avisé lo que pueda, que yo aré lo propio».] Y mire le soy buen amigo, encomiéndeme a Dios, que ará lo propio. *Et vale.*

De la posada a 30 de diciembre de 1722.

Su más seguro servidor y amigo.

Don Pedro Pla y Navarro

Sr. Joseph Thomás

1723, maig, 5. Viena

A Joseph Thomás, guarde Dios muchos años, como desseo, en Barcelona

Recibo en este instante dos de V. M., una de 20 de Febrero, otra de 27 de Marzo, igual gustoso de saber tiene salud. Y goso este beneficio, a Dios gracias. Siento noticiarle de que Dios servido fue llevarse el día 25 del passado por la mañana el alma del doctor Llariza, que padecía de un tumor interno. Y estando en la cama que poco antes avía enviado a dizir Aguirre que aquel día lo passava mejor, este cavallero lo assía bien con él, se puso a rrezar. Y le tocaría al corazón aquella apostema, y quedó en poco muerto. Lo siento por V. M., se puede encomendar a Dios pues assí le devía conbenir, pues son cosas de este mundo.

Respecto de lo que V. M. me pregunta, y que Laporta está distante de sus discursos no ay que hasser caso pues los más noticiosos que tienen obligación de estar en los secretos de los gavinetes oy por oy enqüentran mayores dificultades, discurren todos y no dan en el blanco. Éste es un negocio de arte mayor, el que no se agarre con Dios perderá el juicio como ha susedido ya a muchos y no verá el paradero. Todo hombre científico en causas naturales a perdido ya el norte. Yo, como no profundiso tanto, según veo caminar por todas partes y que alargan la vida al enfermo, y discurro que la cangrena se va apoderando, espero que la malicia que an tenido los sirujanos en no aver querido dar remedio al enfermo por su ambición y injusticia que an echo y van hassiendo, espero mayor remedio. Y me queda esperansa, lo que no se puede dizir entre hombres juiciosos pues le tendrían por loco, discurriendo en causa natural.

Y assí V. M. no crea nada ni de lo que hasse Gaetano, que si quiere estará bien admitido acá como Seva Grimaldi, que todos los días le veo, ni de los hijos del Cavallero, que me disse que les an negado el pasaporte. Agora espero otra cosa. Procure tener salud, que es lo que importa, pues esto a de tener fin. Y que ay causa superior que lo gobierna no me queda la menor duda. Y esta campaña, en remate, no creo que aya nada, pues todos compran tiempo para más asegurarse. Esperemos en Dios, que él bolverá por la innosencia.

Al amigo D. J. mañana iré y le diré lo que V. M. me dise de la señora Mas; es secretario de Milán, que agora lo passará bien. V. M. me encomienda a Dios, que hasta aquí no me a faltado que mereser. Espero que se mejore, Dios lo aga y a V. M. guarde muchos años.

De V[ien]a a 5 de mayo de 1723.

Su más seguro servidor y amigo.

Don Pedro Antonio Pla y Navarro

Sr. Joseph Thomás

1723, juliol, 21. Viena

A Joseph Thomás, guarde Déu molts anys, en Barcelona

Amigo y señor mío:

De las tres que disse me tiene escritas he recibido dos. A la una respondí, y me escriben este correo de Génova, que passo; a ésta que recibo oy de fecha de 15 de Mayo ago lo propio.

Siento que su salud quede quebrada. Dios se la dé perfeta, como desseo para mí, quedando lo que logro a su servicio. V. M. tiene mayor ocación para lograr el escrivirme que yo para responder, pues llegando a salvamento y venir a mis manos y para que se logre la mano segura passa un mes, y a veses ya está fuera la persona, con que V. M. no se admire si ay alguna falta. Ya le escriví la muerte del doctor Llarisa, lo demás de que lo an escrito y dado providencia a todo.

Si V. M. hasse caso de lo que se dize no va bien. Sobre la pregunta que hasse de cassar los hijos de este cavallero, se dava por lo más sierto que la principal idea, el qual estava dispuesto passarse a Praga, en donde está la nina con sus padres, y antes de partir de acá vino noticia de la muerte, que se sintió muchísimo. La otra se a variado. En la primera podía aver mayores fines, pues era azierto de todos y podía acallar muchas cosas. Quedan otros dos hijos. Veremos lo que será. Raros exemplares da Dios a este cavallero. Si con los golpes experimenta mejora se puede esperar mucho, y de lo contrario si camina como asta oy no se pueden esperar sino infelicitades. *Deus super omnia.*

De esta coronación y conferencias verbales entre príncipes que suponen con título de Casas, ay varios discursos. El Inglés ya está en Alemania. Se ha visto con el de Prusia, agora dizen que éste se ausenta 20 días que será al mismo fin. Lo sierto es que todo está suspendido, ni se habla de Cambray. Los trabajos por todas partes son generales, si Dios nos da vida se puede esperar lo que nos ofrecieron. Sea quando antes, si ha de ser se verán los señales. Y si puedo avisaré. V. M. me encomiende a Dios, a quien ruego le guarde muchos años.

V[iena] a 21 de julio 1723.

Pedro Antonio Pla y Navarro

Sr. Joseph Thomás

11

1723, setembre, 29. Viena

A Josep Thomàs, guarde Dios muchos años
Barcelona

Amigo y señor,

Ha dos tuyas devo respuesta. La primera recibí a tiempo de partirme para la gran ciudad de Praga, que fue en 9 de Agosto; su última de 22 de Agosto encontré el día 25 de setiembre, que me restituí a ésta. Y en ambas celebro su salud y estimo su buen afecto por lo que se condeue de la muerte de mi pariente, que la siento más en la ocasión presente por la falta de esos pobres. En fin, como Dios lo a echo, espero quedará el remedio.

Allá vi mucha grandesa y funciones, y coronó la fiesta la seguridad de haver entrado esta señora en 3 messes. Pero por lo que me dijo sierto Amigo que tenía carta de esos países de 2 de julio en que desía que el preñado era cierto y de hijo, pero que si este cavallero no mudava de conduta que serviría de poco, me hasse temblar ver que se continúa la misma planta que V. M. conosce, sin ninguna mejora. En fin, sólo Dios puede saber el tiempo fijo del castigo. Roguémosle que se acabe presto, pues ya es demasiado durar y cansa a unos y a los otros. Esperemos en su misericordia el ver presto el fin y que vengan los gustos.

Novedad no puedo dársela, pues días hasse que ni de paz ni guerra no se habla. En qué consiste, yo no lo sé.

Estos señores se restituirán a ésta, sigún quedava resuelto si no ay otra novedad el salir de allá a 6 de noviembre. Viniendo por el octubre las otras partes de ministerio puede ser que sobre el ivierno entren las negociaciones. Veremos lo que será. Oy por oy por todas partes no se habla que de una suma quietud.

La muerte de esse Confesor ya se sabía. Y de investiduras ni de paz no crea por agora nada, pues todo no es otro que tirar a engañarse. Puede ser que esta novedad de preñado mude el semblante a todo, Dios lo permita. Y V. M. me mande, pues sabe que soy y seré siempre suyo de todo corazón.

De V[iena] a 29 de setiembre de 1723.

B. L. M. de V. M.

Su más seguro servidor y amigo.

Don Pedro Antonio Pla y Navarro

Sr. Joseph Thomás

12

1724, gener, 19. Viena

Al sr. Joseph Thomàs, guarde Dios muchos años. Barcelona

Amigo y señor,

Su última [espai retallat] passado más que gustoso de que aya salido bien de su constipación y calentura, que es lo que yo puedo sentir, pues con salud todo se alcanza, sin hella nada. Yo quedo a su servicio.

Todas sus noticias son falsas. En todas partes se vive muy ha oscuras. Mi dictamen siempre ha sido opuesto a todo político. An creído todos la paz. Pero a tiempo de haver compuesto el punto de feudos de Italia, al nuebo duque toma muy diferentes ideas la muerte no pensada de Orleans, en que estos ministros de acá y Amo se avían engañado con la fina política francesa. Conosco abrán descubierto algunas máximas perniciosas, pues ya empieso a sentir proyectos secretos en aumento de regimientos y ejército. Estanope en Madrid no quiere seder Gibraltar ni Maón. Andan nuevas proposiciones, será comprar más tiempo. Pero aquí la necesidad obliga a unir los ánimos y templar las cajas, que sin una guerra no miro segura la paz ni para unos ni los otros. El parto de esta señora puede ser que dará mayores alientos. El señor emperador tiene en su Corte y palacio al hijo del de Lorena, le quiere mucho, se fía, se ve claro. Todo lo demás es presiso acudir a Dios, que es de quien se ha de fiar, pues de los hombres la experiencia nos dicta que nada. Y así, paciencia. *Et vale.*

De V[iena] a 19 de enero 1724.

Suyo de corazón.

D. Pedro Antonio Pla

Sr. Joseph Thomàs

13

1724, març, 8. Gènova

Al señor Joseph Thomàs, guarde Dios muchos años
Barcelona

Muy señor mío:

Resibo su última de 11 de Enero. Selebro su salud y pongo la mía a su servicio.

Estimo su buen afecto de lo que se compadese de mis atrasos y trabajos, los passo con gusto pues reconosco vienen de mano superior. Y aunque la carne y san-

gre lo siente, pero me consuelo con lo que dicen los santos que es buen señal la casa que ay trabajos. Dios me dé fijo conosimiento de esta verdad para darle gracias, y si me da una buena fe me sacará de todo.

Me alegro ver que V. M. se mantiene seguro en lo que le dijo la persona que V. M. sabe. Mi interior jamás a descaecido. Sí que a creer a los que suponen saber mucho, tiempos hasse que V. M. viviría apesarado.

Eroica resolución es la que a echo y resolvió esse Cavallero, y mayormente si va con la intigridad que ne[ce]sita materia de tanta importancia. Pero como la malicia siempre ha sido y estado en su lugar, estos pícaros de herejes por calumniar lo bueno me parese que quieren interpretar este buen fin suponiendo alguna malicia, con que los timoratos reselan que este caso no mude el sistema, y mayormente con la desmesurada ambición de los ingleses de no querer restituir ni Maón ni Gibraltar. Dios ponga remedio a tantos males a que está expuesto el mundo. Mi capacidad es corta para discurrir de asumpto tan alto. Recurro a Dios, al tiempo, a la paciencia y a resignarme a todo lo que fuere de la voluntad del Altíssimo, pues nada de lo que pueda suseder me ha de inmutar, pues todo lo que asta [a]gora he podido observar me parese que años hasse camina fuera del curso natural.

V. M. procure por su salud, que yo aré lo propio. Y tirar a salvar la ropa, que essa será la mayor abilidad. Yo soy y seré siempre suyo de todo corazón.

En los países imperiales aquellos simples viven con la buena fe del parto que esperan a fines de este mes, pero al buen Cavallero, si no se despierta, no le guían bien.

Dios guarde a V. M. muchos años.

De Génova y marzo a 8 de 1724.

Suyo de corazón.

Don Pedro Antonio Pla y Navarro

Sr. Joseph Thomás

TRADICIÓ I INNOVACIÓ EN LA MANUFACTURA SEDERA CATALANA DE LA SEGONA MEITAT DEL SEGLE XVIII

ASSUMPTA MUSET I PONS

FUNDACIÓ UNIVERSITÀRIA DEL BAGES

A Catalunya, els primers indicis sobre l'existència d'una manufactura sedera es remunten a la Barcelona del final del segle XIII.¹ La ciutat comtal va acollir, a partir d'aleshores i sota la influència d'artesans jueus, italians i valencians, la producció de teixits de gran qualitat.² Al principi del XVII, la ciutat ja comptava amb un ampli ventall de gremis (velers, cordoners, galoners, barreters d'agulla i velluters)³ dedicats a l'elaboració d'una variada gamma d'articles de luxe. En aquella època, la plantació de moreres i la cria de cucs s'havia anat estenent per diverses comarques del Principat. Pere Gil, en la seva *Geografia de Catalunya*, redactada l'any 1600, circumscriu les àrees sericícoles a «*tota la ribera del Hebro, especialment en Tortosa y sa comarca [...] y en lo Camp de Tarragona [...] en las riberas del Sió y Segre*» (com a conseqüència, molt probablement, de l'antiga influència àrab i de la proximitat del Regne de València), a la conca del riu Llobregat i «*en casi toda la part marítima de Cathaluña*».⁴ Cent anys més tard, la geografia sedera del Principat s'havia enriquit amb la consolidació de noves i pròsperes places dedicades a aquesta manufactura. Aquest és el cas de Manresa, que va dictar les seves primeres reglamenta-

1. Pere VOLTES BOU, «Les associacions de seders medievals barcelonins», *Anuari d'Estudis Medievals* (Barcelona), V (1968), p. 483-494.

2. M. MITJÀ, *Dos documentos notariales del siglo XV, testimonio de los primeros ensayos de tejidos de seda en Barcelona*, Barcelona: Colegio del Arte Mayor de la Seda, 1954; Pere VOLTES BOU, «El establecimiento y el utillaje de los antiguos sederos barceloneses», *Cuadernos de Historia Económica de Cataluña* (Barcelona), I (1968-69), p. 41-59; Claude CARRÈRE, *Barcelona 1380-1462, un centre econòmic en època de crisi*, Barcelona: Editorial Curial, 1978 (Documents de Cultura; 12), v. 2, p. 393-399, i Manuel SÀNCHEZ MARTÍNEZ, «La seda a la Catalunya Medieval», a *El món de la seda i Catalunya*, Terrassa: Museu Tèxtil de Terrassa i Diputació de Barcelona, 1991, p. 9.

3. Pere MOLES i RIBALTA, *Los gremios barceloneses del siglo XVIII*, Madrid: Confederación Española de Cajas de Ahorros, 1970, p. 426.

4. Josep IGLÉSIAS, «Pere Gil, 1551-1622, i la seva geografia de Catalunya», *Quaderns de Geografia* (Barcelona), I (1949).

cions sobre la fabricació de teixits amples i estrets el 1696;⁵ de Mataró, que sembla haver-se beneficiat de l'arribada d'artesans procedents de Barcelona,⁶ i de Reus, situada en el centre d'una zona productora d'aquesta fibra.⁷ En el transcurs de les dècades següents van aparèixer noves ciutats i viles que es van sumar a les ja existents, tal com es pot comprovar en el següent quadre.

CENTRES PRODUCTORS DE TEIXITS DE SEDA A CATALUNYA (SEGLE XVIII)

	Seda crua (1759)	Alducar (1759)	Telers (1760)	Peces (1760)	Canes (1760)	Telers (1779)
Manresa	89.791 lliures	6.497 lliures	1.187	-	-	1.428
Santpedor						48
Sallent						12
Cardona			20			
Igualada						7
Barcelona	37.970 lliures	350 lliures	831	1.606	53.388	3.217
Mataró	6.159 lliures	1.678 lliures	-	38	1.126	36
Calella	11.926 lliures	597 lliures				
Reus	10.688 lliures	1.728 lliures	-	119	2.645	550
Tortosa				462	3.005	42
Tarragona				12	197	

Fonts: Les xifres de 1759 han estat extretes d'Isabel HERNÁNDEZ, «La indústria de la seda a Manresa en la segona meitat del segle XVIII», *Les Fonts* (Manresa), 7 (1981), p. 16; les de 1760, de la Biblioteca de Catalunya (BC), Junta de Comerç (JC), L. XLV, C. 90, 1, 4, 3; les de 1779, de José JORDÁN Y FRAGO, «Geografía Nueva de España», a N. DE LA CROIX, *Geografía Moderna*, Madrid: Joaquín Ibarra Impresor, 1779, v. IV, p. 80-81,⁸ i les d'Igualada, de J. M. TORRAS, «La sederia...», p. 195.

5. Joaquim SARRET I ARBÓS, *Història de la indústria, del comerç i dels gremis de Manresa*, Manresa: Impremta de Sant Josep, 1923, p. 89.

6. Antoni SEGURA I MAS, «La indústria de la seda a Mataró», a *El món...*, p. 225-241.

7. Jordi ANDREU SUGRANYES, «La indústria de la seda a Reus», a *El món...*, p. 213-223.

8. Aquests còmputos inclouen els telers amples i els estrets. N'han estat exclosos, en canvi, els de mitges enregistrats a Barcelona i Mataró. Vegeu José JORDÁN Y FRAGO, «Geografía...», v. IX, p. 80-81.

Aquestes dades confirmen dos fets: l'evident notorietat del sector durant la segona meitat del segle XVIII, amb una tendència alcista, tal com ho demostra l'evolució del nombre de telers a Barcelona i Manresa, i la concentració d'aquesta manufactura en unes àrees molt concretes. En l'actual província de Barcelona es van consolidar tres focus: la mateixa ciutat comtal, que va mantenir el seu potencial artesà; la comarca del Bages, situada en el centre del Principat, amb Manresa al capdavant i que estenia la seva influència cap a altres places del seu entorn, com ara Santpedor, Igualada, Sallent o Cardona, i la del Maresme, en el litoral, liderada per Mataró i secundada per altres viles pròximes com ara Calella.⁹ Més al sud, ara ja en terres de Tarragona, l'activitat es concentrava en els partits de Tortosa i Reus i en el Camp de Tarragona, que coincidien a ser terres tradicionalment productores de primera matèria.¹⁰

Per places, Manresa se situaria al capdavant, tant en el nombre de telers com en el consum de seda crua i d'alducar, almenys durant els anys de 1759 i 1760. No obstant això, la seva evolució entre 1760 i 1779 no va ser, segons que demostren aquestes dades, tan favorable com caldria esperar, ja que va tornar a col·locar-se en segona posició darrere de la ciutat comtal.¹¹ De totes maneres, si hi afegim els telers de Santpedor,¹² Sallent i altres

9. Josep M. TORRAS I RIBÉ, «La sederia, una especialitat efímera en la indústria tèxtil d'Igualada (1750-1790)», a *El món...*, p. 189-197, vegeu p. 190 i s.; Llorenç FERRER I ALÒS, «La indústria de la seda a Manresa», a *El món...*, p. 199-211, vegeu p. 203, i Antoni SEGUERA I MAS, «La indústria...», p. 225.

10. L'existència d'artesans seders està documentada en altres moltes poblacions del Principat, com ara Capellades, Masquefa i Martorell. Es tracta sempre de nuclis d'escassa entitat. A Martorell es vantaven, el 1789, de governar la collita de seda «*de la misma forma que en Valencia*» i consideraven que la «*industria más análoga al vezindario [...] en las mugeres [era] el trabajo de los encages*» negres de seda, qualificats com a «*pecuariales de esta tierra*», i que es comercialitzaven en tot el Regne i Amèrica. Vid. Assumpta MUSET I PONS, *Història de Capellades*, en premsa; BC, JC, llibre 74, 2 octubre 1786, i Jaume CODINA, Josep MORAN, Mercè RENOM (introd.), *El Baix Llobregat el 1789. Respostes al qüestionari de Francisco de Zamora*, Barcelona: Curial Edicions Catalanes i Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1992 (Textos i Estudis de Cultura Catalana; 28), p. 169, 174 i 175.

11. Un altre recompte, aquest del 1780, atribueix a la ciutat de Manresa un total de 1.200 telers, repartits de la següent manera: 800 de corrents, 100 de cordons, 200 de galoners i 100 de «*listas planas de 20 piezas de Telar*». Vegeu Antoni PLADEVALL, «Un cens demogràfic i econòmic del bisbat de Vic del 1780», *Revista Catalana de Geografia* (Barcelona), I, 4 (1978), p. 577-617, vegeu p. 592.

12. El gremi de velers i galoners de Santpedor va aconseguir les seves ordenances particulars el 1778. Arxiu Històric Municipal de Barcelona (AHMB), Junta de Comerç (JC), v. 31, f. 75 i s.

pobles circumdants que treballaven per compte de mestres manresans,¹³ les xifres milloren. La resta de viles se situen en posicions molt endarrerides. També la producció i el filat de seda van conèixer una certa expansió, malgrat que la collita catalana sempre va ser reduïda i incapaç de satisfer la demanda regional. En tot cas, a la fi del XVIII, la Junta de Comerç de Barcelona tenia visuradors que supervisaven els torns i la feina de les filadores dels corregiments i els partits de Tarragona, Montblanc, Tortosa¹⁴ i Lleida.¹⁵

Fonts documentals i objectius

Aquest estudi s'ha fet a partir de documentació oficial (Junta de Comerç de Catalunya), gremial (protocols notariais generats per la confraria de l'Art Major de la Seda de Manresa) i mercantil (Companyia d'Ignasi Parera i cia, de Manresa).

En el primer cas, s'ha procedit a buidar els expedients tramitats davant d'aquest organisme i els llibres de Copiadors d'Ordres i Avisos (1761-1800), en un intent de conèixer tant els assumptes i els problemes gremials i manufacturadors que afectaven la sederia catalana en general, i la manresana en particular, com les notificacions que aquesta institució els feia arribar.¹⁶

En el segon, s'han exhumat els quatre volums de protocols notariais corresponents al gremi de velers de Manresa per al període 1759-1794. Aquests llibres, rubricats pel notari Antoni Raurés, contenen anotades les actes de les juntes generals, amb els punts debatuts, els acords presos, les dissidències existents, etc. Inclouen, així mateix, nombroses cartes i comunicats remesos per la Junta de Comerç que, malgrat ser simples còpies dels originals dipositats en els fons d'aquesta institució, permeten conèixer les reaccions d'aquests artesans i les accions que van emprendre a l'hora de

13. El 1780, a Sallent es van registrar 2 telers de seda, que empraven fibra portada des de Manresa, i a Navarces, molta gent s'ocupava filant llana i seda per a les fàbriques de l'esmentada ciutat. Vegeu Antoni PLADEVALL, «Un cens...», p. 593 i 595.

14. Aquesta activitat estava repartida pels ravals i les hortes de la ciutat i del seu partit (BC, JC, llibre 73, 21 juliol 1785).

15. BC, JC, llibre 74, 13 febrer 1786 i 16 febrer 1786, i llibre 73, 22 juliol 1785.

16. BC, JC, llig. XXXVI, LVII i LXV, i *Llibres copiadors d'Ordres i Avisos*, v. 70 al 76.

complir aquestes ordres o bé d'impugnar-les. Contenen, també, tots els contractes d'aprenentatge, oficialia i mestratge generats a nivell gremial.¹⁷

El tercer bloc documental ja ha estat utilitzat amb anterioritat. Es tracta, en concret, dels cinc llibres de comptabilitat de la societat formada el 1763 pels velers Ignasi Parera i Miquel Riera que, de forma intermitent, cobreixen bona part de la segona meitat del segle XVIII. Com a complement documental, també s'ha procedit a reunir totes les actes notarials generades per Ignasi Parera a nivell familiar i empresarial.¹⁸ S'ha obtingut així una informació abundant i àmplia, tant de tipus quantitatiu com qualitatiu, sobre l'evolució d'aquesta companyia, les estratègies associatives, productives i comercials que va posar en pràctica, etc., en un intent d'exemplificar el que degué ser el desenvolupament d'aquest ram durant la segona meitat del set-cents.¹⁹

Aquesta és una aportació realitzada des del punt de vista de l'oferta, és a dir, des de l'àmbit de la producció. L'objectiu final és arribar a conèixer, sempre que això sigui possible, els tipus concrets d'articles que es van oferir i quins eren els seus avantatges i característiques. Què era allò que els feia, o no, comercialment competitius? Abans de poder respondre a aquestes preguntes cal conèixer la realitat empresarial, productiva, tècnica i comercial a partir de la qual es va desenvolupar el sector. Un sector que mostra símptomes evidents de canvi i d'innovació, però també de tradició i continuïtat. Uns trets que, malgrat tot, no semblen haver constituït cap impediment a l'hora de permetre el desenvolupament d'empreses amb un esperit capitalista, els líders del qual eren acusats de sotmetre laboralment molts dels seus companys de gremi, d'aplicar trucs i ardits en el procés de fabricació i de treure al mercat petits articles de seda de baixa qualitat i preu, però que tenien una gran acceptació entre la clientela espanyola, colonial i, fins i tot, europea. També cal analitzar les limitacions i les possibili-

17. Arxiu Històric Comarcal de Manresa (AHCM), Arxiu Notarial (AN), Manresa, A. RAURÉS, *Gremi de velers, 1759-1794*.

18. AHMB, Fons Comercial (FC), B. 47 (1776-1806), B. 48 (1769-1802), B. 50 (1791-1807), B. 51 (1784-1790) i B. 339 (1797-1807), i AHCM, AN, Manresa, Diversos notaris, 1750-1799.

19. Assumpta MUSET I PONS, *Una empresa sedera catalana del segle XVIII. Ignasi Parera i Cia. de Manresa*, Manresa: Centre d'Estudis del Bages, 2001 (Quaderns; 16), i «Ferias y mercados al servicio del negocio catalán (siglo XVIII)» a Jaume TORRAS I ELIAS, Bartolomé YUN I CASALILLA (dir.), *Consumo, condiciones de vida y comercialización. Cataluña y Castilla, siglos XVIII-XIX*, Valladolid: Junta de Castilla y León, 1999, p. 323-334.

litats que permetien les Ordenances i l'ús que es va fer de la mateixa estructura gremial, per a poder valorar el paper que cal atribuir a la confraria en tot aquest procés.

La indústria sedera de Manresa durant la segona meitat del segle XVIII

Manresa, la «*Minorisa*» romana, està situada «*casi en el sentro de Cataluña [(...)] a mucho más de ocho leguas de la frontera [amb França] y mucho más de dos leguas distante de la marina*». La ciutat s'alça, segons la descripció que Jordán i Frago va fer el 1779, «*sobre el río Cardaner [...], en una campiña [molt fèrtil] que riega una acequia, la qual toma el agua del río Llobregat a quatro leguas de distancia [(...)]. La collita era] abundante de granos, legumbres, frutas, hortalizas, cáñamo, lino, algo de seda y miel [...] vino y aceyte*». Era, així mateix, una de les ciutats «*más industriales del Principado*», gràcies als seus múltiples telers de velts, tafetans i llistoneria, que es completaven amb una fàbrica d'indianes, una altra de pólvora i tres molins fariners.²⁰

Les primeres referències documentals sobre l'existència d'aquesta manufactura sedera són tardanes: es remunten al final del segle XVI, bé que en aquell moment era una activitat molt poc desenvolupada. L'època de màxima esplendor s'inicià cap al final del XVII, tot coincidint amb la redacció de les primeres ordenances gremials.²¹ En aquesta època ja es té constància documental de l'existència d'una confraria de passamaners, perxers i velers mínimament organitzada i amb capacitat per a fabricar teixits amples i estrets. Aquestes noves reglamentacions, aprovades definitivament per les autoritats locals el 1702, contenien un total de vint-i-un punts mitjançant els quals es pretenia corregir i evitar algunes pràctiques considerades fraudulentament, derivades de la barreja abusiva de fibres de diferents qualitats (filadís i seda, estam i seda, etc.). També es fixaven algunes pautes sobre com s'havien de teixir els diferents articles: qualitat de la fibra, mides i calibre de les teles, etc. En tot cas, eren uns aspectes que ja s'anti-

20. AHCM, AN, Manresa, A. RAURÉS, *Gremi de velers*, 1762, f. 18v., i José JORDÁN Y FRAGO, «Geografía...», v. IV, p. 2.

21. AHCM, AN, Manresa, A. RAURÉS, *Gremi de velers*, 1786, f. 309v.

cipaven molt conflictius, perquè era aquí on els fraus eren més abundants i fàcils de camuflar.

Aquestes ordenances permeten altres anàlisis. En primer lloc, és possible determinar les especialitats de cadascun dels rams que integraven el sector. Així, els mestres velers, o fabricadors de vels, tenien la privativa d'elaborar certs teixits amples (sedassos, sarges, tafetans i davantals), d'utilitzar fils de seda de diferents qualitats en el cas concret d'aquests darrers i, fins i tot, de barrejar-la amb altres fibres (llana i lli) en algunes varietats de sarges. Els galoners es reservaven la fabricació d'articles estrets: llistes, puntes, galons, setins i passamans de vellut. També en aquest apartat s'especificava amb certa precisió el tipus de seda que calia utilitzar tant per a la trama com per a l'ordit, evitant l'ús de fil, d'estam i de cotó, en un nou intent de bandejar una pràctica que devia ser més habitual del que hom desitjava.²²

És evident, doncs, que al principi del segle XVIII Manresa ja disposava d'una certa capacitat tècnica i productiva que li permetia garantir l'elaboració de diferents articles de seda, amples i estrets. El mercat a què tenia accés la manufactura manresana devia ser limitat. Això li hauria impedit especialitzar-se en teixits cars, tal com s'havia fet a Barcelona. En aquesta situació, els mestres locals van optar per l'estratègia de diversificar la seva oferta a partir de la venda de gèneres i de productes que podien tenir una major acceptació, com ara tafetans, sedassos, davantals, etc., i d'uns altres de més senzills, elaborats amb sedes més barates i, fins i tot, amb llana, estam o lli. Era una oferta variada, malgrat les seves evidents limitacions, que devia intentar cobrir algunes necessitats bàsiques, com ara fabricar sedassos per a la farina o proveir el mercat local i comarcal de teixits, de complements i de petits guarniments de seda destinats a les classes amb un cert poder adquisitiu, que podien, així, manifestar la seva superioritat social. Tot això sense oblidar l'oferta d'altres articles (davantals de llana, etc.) que també devien ser objecte de demanda i que semblen enllaçar amb la manufactura drapera, molt arrelada en aquestes terres.

És evident, doncs, que la sederia manresana naixia amb un pecat original molt difícil d'eradicar: la llarga tradició que tenia en l'ús i la barreja de fibres i de sedes diferents. Aquest costum podia induir a la pràctica d'hàbits considerats il·legals, fàcils de camuflar, però que ajudaven a reduir el preu final del producte. De moment, sembla que els intents de control no

22. Joaquim SARRET I ARBÓS, *Història...*, p. 89-92.

sempre van ser tan eficaços com s'esperava, i els artesans van seguir recorrent a algunes de les rutines contra les quals pretenien lluitar aquestes normes.

Això no va impedir, però, que el sector seder s'anés afermant amb força dins del panorama artesà local, fins a convertir-se en l'activitat més representativa de la manufactura manresana del Set-cents. Això li va permetre situar-se entre les poblacions beneficiades per la política econòmica de la monarquia, que va reconèixer el 1748 la categoria de centres seders a tan sols sis places catalanes: Barcelona, Manresa, Mataró, Reus, Tarragona i Tortosa. Únicament elles gaudien del privilegi de poder introduir seda des de les àrees productores de València, Aragó i Múrcia.²³ La publicació d'aquesta normativa va convulsionar el sector. Els col·lectius afectats van reaccionar ràpidament organitzant-se en gremis, en el cas que ja no ho estiguessin, els quals generalment van aglutinar les diferents branques que formaven el sector, i dotant-se de noves ordenances sancionades pel mateix monarca.²⁴ El marc gremial, malgrat la seva escassa tradició a nivell seder, es va convertir en el mecanisme idoni per a regularitzar i normalitzar el sector, per tal de beneficiar-se d'aquesta legislació.

També a Manresa es va aprovar el 1749 un nou cos de lleis, més ampli i específic que l'anterior. En total eren 36 capítols que regulaven el procés de formació i d'obtenció del mestratge, prohibien l'activitat a les persones no examinades i la cessió de treball i de telers a tercers, establien algunes normes per a la fabricació dels teixits amples i definien els articles que corresponien a cada ram. Les possibilitats eren, en aquest punt, molt àmplies. Les ordenances permetien l'elaboració d'un extens ventall de teles de qualitats i mesures diverses.

La majoria de teles, no obstant això, va ser assignada en exclusiva als mestres velers, que eren, també, els més poderosos numèricament i econòmicament. No només mantenien la privativa de fabricar els articles tradicionals (sedassos, tafetans i sarges), sinó que es beneficiaven d'una llarga llista de productes nous, que s'utilitzaven com a complements de la indu-

23. Josep M. TORRAS I RIBÉ, «La sederia...», p. 190.

24. A Mataró, el gremi de teixidors de seda es va crear el 1748 i donava cobertura a teixidors de vels, galoners, velluters, tintorers i retorcedors. Els velers, els tintorers, els galoners i els retorcedors d'Igualada, per la seva banda, van aconseguir l'aprovació del seu reglament intern el 1751. Vegeu Antoni SEGURA I MAS, «La indústria...», p. 225, i Josep M. TORRAS I RIBÉ, «La sederia...», p. 193.

mentària personal (mocadors i corbates) i que gaudien d'una demanda clarament a l'alça. També s'introduïa una altra novetat important: a partir d'aquest moment podien teixir, no només robes amples, sinó també altres d'estretes, com les cintes, que tradicionalment havien estat una especialitat atribuïda als galoners. A tot això cal afegir, encara, una altra concessió: la de poder fabricar robes de vellut. Se'ls reconeixia la possibilitat de barrejar seda amb filadís i alducar per a la fabricació de «*pampalinas i espumillas*»,²⁵ d'utilitzar tot tipus d'estam per als mantells, de barrejar cotó i fil en els «*buratos*» i algunes varietats d'«*espumilla*». Fins i tot es deixava la porta oberta, encara que d'una forma molt imprecisa, a la possibilitat de confeccionar «*los demás artefactos compuestos de los expresados materiales convinados*».

La diversitat d'opcions es posava novament de manifest en el moment de determinar la grossor de les robes. Els teixidors podien fabricar teles molt fines (teixides amb un fil prim, d'un sol cap), com ara les gasses, les «*escomillas*», els mantells d'estam i les «*pampalinas*»; unes altres qualificades de senzilles (teixides amb un fil de dos caps), com ara els mocadors i els tafetans senzills, i unes altres de dobles (teixides amb un fil de quatre caps), com ho són els tafetans dobles, «*las cordilladas, las alafayas, los escarramanes*» i altres robes que no s'especificaven. La majoria de teixits anava seguida d'un afegitó on, sempre de forma molt vaga, es deixava la possibilitat de fabricar-los en «*todas o diferentes especies*». En conseqüència, els mestres velers tenien la possibilitat de treballar un extens nombre d'articles de la gamma mitjana i baixa, d'amplària, grossor, densitat i qualitat diversos, el valor dels quals variava d'acord amb la bondat i la quantitat de fibra i de treball consumits. Aquí no hi ha cap referència a les tapisseries, «*damascos*», «*endamascats*», brocats o velluts que apareixen en una relació de «*robes de seda mercantívolas*» pertanyents, amb tota seguretat, als velers barcelonins.²⁶ A Manresa, en concret, es van especialitzar en la fabricació de cintes i mocadors: dos productes que es van manifestar molt competitius a nivell de mercat.

Els galoners, que utilitzaven telers estrets (de perxer) que teixien una sola peça, van fer un esforç paral·lel en un intent d'adaptar-se als nous

25. A la documentació apareix com a «*escomilla*». Es tracta d'un llenç delicat i esclarissat que s'utilitzava per a fer vels (Real Academia Española, *Diccionario de la Lengua Castellana*, Madrid: Imprenta Real, 1817).

26. BC, JC, llig. LXXV, caixa 90, 1, 44.

temps. És cert que van continuar en el seu dret secular de teixir galons de «*todo género, assí de plata y de oro, como de seda, y de seda e hilo, libreas*» i algunes classes de passamans i colònies dobles amb mostres i «*puntillas*». Però també van incorporar un article nou: les lligacames «*de diversos géneros*» per a mitges. Es tractava, en general, de productes amb un major valor afegit, ja que eren més intensius en treball i en la seva elaboració es consumien matèries primeres més cares i luxoses. També el seu consum havia de ser més selecte i limitat. Això no evitava, però, que entre tanta imprecisió no es poguessin trobar productes com les lligacames o els galons, que, una vegada despullats dels materials cars i dels dissenys més complicats, podien gaudir d'un consum més ampli.

Finalment, als cordoners (o passamaners, que en general no treballaven amb telers, sinó a pols i amb agulla, a partir d'un nucli central que recobrien amb materials com ara la seda), se'ls atribuïa la confecció de cordons, botons, borles i trenzilles. En aquest cas, el producte estrella van ser els cordons.²⁷

El bagatge artesà acumulat al llarg de més d'un segle i mig d'activitat, el reconeixement de Manresa com una de les principals places sederes del Principat i la reordenació del sector, van obrir unes expectatives de futur molt falagueres. La segona meitat del segle XVIII va ser, efectivament, una època de prosperitat, tal com ho demostra el creixement del nombre de telers, d'una banda, i l'evolució del registre d'ingressos d'aprenents, oficials i mestres, de l'altra. Entre 1758, que és el primer any documentat, i 1794, hi ha un total de 1.134 actes d'aprenentatge, 514 d'oficialia i 812 de mestratge. És cert que aquests nombres són matisables, ja que alguns nois van repartir la seva formació entre diversos fabricants, donant lloc a més d'una anotació, però no per això perden el seu valor i importància.

Els símptomes de creixement i desenvolupament van ser molt més amplis i es van posar de manifest en les formes d'associació empresarial, en els sistemes d'organització i distribució del treball, en la tecnologia utilitzada, en els productes fabricats i en les estratègies comercials. Aquests canvis van tenir lloc en dues etapes molt concretes: 1749-1771 (coincidint amb el període comprès entre la promulgació de les ordenances de 1749 i les de 1771) i 1772-1799. Van ser liderats per un grup de mestres velers que van aconseguir imposar-se al capdavant de la institució corporativa i de la manufactura sedera local.

27. Joaquim SARRET I ARBÓS, *Història...*, p. 93-102.

A partir de les dècada de 1750-60 es detecta una notable efervescència associativa. Eren aliances modestes, d'escassa durada, integrades per dos o tres individus (la majoria d'ells velers, bé que puntualment van comptar amb la complicitat d'algun galoner, retorcedor o tintorer) i que disposaven de pressupostos molt reduïts. Eren, això sí, una forma molt efectiva d'unir i de rendibilitzar al màxim els escassos recursos humans i financers que van caracteritzar aquesta etapa inicial i que, a més, els va permetre mantenir la seva independència respecte al capital mercantil barceloní. Una pràctica poc freqüent dins de la trajectòria sedera tradicional.²⁸ Des del primer moment, aquestes companyies, malgrat les seves limitacions, van aconseguir acaparar i controlar el proveïment de la seda. Anualment es desplaçaven cap a les zones productores de Catalunya, el baix Aragó i València, d'on retornaven amb petits carregaments de fibra (sempre segons els seus recursos financers). Una part de la seda s'utilitzava per a proveir els pocs telers que la companyia tenia en actiu. La resta es venia a altres artesans locals i forans. Tampoc cal descartar que mantinguessin contactes amb tractants o intermediaris residents en alguna de les comarques sericícoles abans esmentades. Controlaven, així mateix, tot el procés de fabricació gràcies al monopoli que exercien sobre la matèria primera i sobre la posterior comercialització dels productes acabats.

Els beneficis obtinguts i la captació de més inversions, sovint gràcies a la incorporació de nous socis, van permetre la consolidació d'algunes companyies²⁹ i el sorgiment d'altres de més poderoses, liderades per un grup de mestres dotats de capacitat organitzativa i empresarial. Aviat van disposar d'homes de confiança (potser algun familiar³⁰ o algun negociant autòcton) que es van instal·lar en les principals places productores de seda, des d'on els informaven de l'evolució de la collita i des d'on es responsabilitzaven

28. A Reus, «els comerciants van intervenir [des del primer moment (...)] en diverses fases del procés, especialment en la importació de seda per teixir i en la comercialització d'una part de la producció» (Jordi ANDREU I SUGRANYES, «La indústria...», p. 218). Quelcom similar va ocórrer a Mataró, on es detecta l'activa intervenció d'alguns homes de negocis de la ciutat comtal, entre els quals hi havia Pau Miarons (Antoni SEGURA I MAS, «La indústria...», p. 228 i s.).

29. Assumpta MUSET I PONS, *Una empresa...*

30. La companyia de Pau Sagristà, la més important de la ciutat, mantenia una xarxa de corresponsals a nivell estatal. Pau Sagristà i Soler residia a València, on gestionava l'aprovisionament de seda, mentre que els seus germans Josep i Maurici s'havien instal·lat a Cadis i a Amèrica, respectivament (Assumpta MUSET I PONS, *Una empresa...*, p. 103).

de la compra i el posterior enviament de les comandes pertinents.³¹ Es van dotar, així mateix, de xarxes d'artesans que depenien dels lliuraments de seda i del treball que els proporcionaven aquests nous empresaris. La majoria d'ells eren velers menys afortunats, mancats de l'autonomia financera i de la capacitat organitzativa que caracteritzava els seus homòlegs més rics. Sovint succeïa que molts artesans independents, aquells que mantenien petits obradors, no podien superar les conjuntures adverses i es veïen obligats a entrar en aquesta dependència laboral i econòmica. Aquestes xarxes estenien els seus tentacles més enllà dels límits urbans i penetraven amb força en les poblacions rurals del seu entorn, on captaven la mà d'obra disponible, que sovint no posseïa ni l'habilitat ni els coneixements necessaris.³² La prosperitat del sector era tal, i les expectatives tan bones, que molts altres individus es van interessar per aquesta activitat. Les queixes contra oficials, que encara no havien accedit a la categoria de fabricants però que actuaven com si ho fossin, i contra altres personatges que es movien al marge de la legalitat gremial³³ van ser constants.

La dependència cap als fabricants era diversa. En uns casos eren els velers més pobres els qui posaven els seus coneixements i, fins i tot, els seus telers al servei d'aquests empresaris. En unes altres, era la mateixa companyia, o fins i tot persones no agremiades, la que proporcionava l'instrumental necessari.³⁴ A més, els artesans més acabalats treballaven a casa seva amb els seus fills, els quals s'acusava d'accedir a la categoria de mestres essent encara molt joves i sense haver realitzat els anys d'aprenentat-

31. La Casa Parera organitzava diferents viatges per les terres del baix Aragó, on es proveïa de matèria primera. També disposava d'agents a Saragossa, Pina, Fraga, Casp, Alcanyís, etc. (Assumpta MUSET I PONS, *Una empresa...*, p. 38 i s.).

32. BC, JC, llig. XXXVI, caixa 52, 11, 28, i Antoni PLADEVALL, «Un cens...», p. 593.

33. En aquest àmbit, les acusacions van ser abundants. El 1768, un grup d'onze individus, que duïen més de deu anys treballant a la fàbrica de tafetans sense estar agremiats, van pactar el seu ingrés a la corporació. Dos anys més tard, la Junta de Comerç rebia una denúncia en la qual se li demanava que prohibís el treball a qualsevol persona que no estigués inscrita a la confraria, encara que fos «*bajo el pretexto de tener los telares a nombre de algún maestro individuo de él*» (AHCM, AN, Manresa, A. RAURÉS, *Gremi de velers*, 1768, f. 35r., i BC, JC, llibre 70, 5 febrer 1770).

34. El gremi de Manresa es queixava que «*diferentes particulares, estraños al gremio, forman en sus propias casas, y a su cuenta, telares propios del referido oficio, simulando serlo de algún maestro, no obstante que éste sólo trabaja como a jornalero, siendo los telares y demás únicamente propios de aquél que tiene conducido al maestro*» (AHMB, JC, v. 31, f. 7r.).

ge reglamentaris. D'aquesta manera, podien concentrar diversos telers i diversos aprenents en un mateix obrador, on treballaven seguint les ordres i les instruccions del cap de família i patró.³⁵

Aquests mètodes eren totalment il·legals. De fet, estaven explícitament prohibits pels capítols I, XI, XII, XIII, XIV i XVI³⁶ de les ordenances vigents. Eren, en tot cas, estratègies per a superar les limitacions productives imposades pel reglament interior, que reduïa a un el nombre d'aprenents i de telers que podia haver en cada taller i prohibia explícitament la cessió de treball a terceres persones. Tenien, així, accés a una mà d'obra barata, en alguns casos ben preparada i sobretot abundant, ja que als recursos humans del gremi s'afegien els que aportaven altres col·lectius laborals de dins i de fora de ciutat. La consolidació d'aquests esquemes productius contribuïa a crear un profund biaix en el si de la corporació, que va implicar nombrosos problemes i enfrontaments, dels quals es parlarà més endavant.

Una altra novetat, en aquest cas tècnica, que va ser ràpidament assimilada i incorporada per aquestes companyies de velers van ser les anomenades «*fàbriques*»³⁷ o telers múltiples, apareguts a Holanda a la fi del segle XVI. Amb ells «*un hombre solo [podia fabricar] 20 cintas de varios tamaños y colores, así sencillas como dobles*».³⁸ Tot sembla indicar que els pri-

35. Les denúncies contra aquests abusos van ser freqüents entre 1768 i 1770. El maig d'aquest últim any, un grup de mestres va presentar un memorial queixant-se que molts dels seus col·legues tenien «*no sólo [...] uno, dos, sino tres y quatro aprendizes, pretextuando que tienen en su casa uno, dos, tres y quatro maestros, y que cada uno de estos maestros puede tener un aprendís, valiéndose de la tratagem de que se pasan maestros de dicha arte sus hijos uno, dos, tres y quatro, sin ser capaces, [ja que] los hijos tales son passados maestros sin haber cumplido [els quatre anys d'aprenentatge] y ser de una edad de doze a catorze años, incapases de dicha arte y conosimiento que los géneros que se fabrican sean con la bondad y ley que las de estos Reynos disponen*» (AHCM, AN, Manresa, A. RAURÉS, *Gremi de velers*, 1770, f. 69r.).

36. Joan SARRET I ARBÓS, *Història...*, p. 93-102.

37. Ignasi PERRAMON, *Manresa i la fabricació de cintes de seda*, Manresa, 1962, assegura que la gent anomenava «*fàbricas*» a aquests telers, perquè no «*aceptaban [que] aquella máquina [que podia teixir diverses cintes al mateix temps] se clasificase como un telar*». Agraïxo al senyor Perramon la consulta d'aquest treball. També a Reus s'esmenta l'existència de fàbriques que eren emprades en el tissatge de cintes (Jordi ANDREU I SUGRANYES, «*La indústria...*», p. 214).

38. Joan SARRET I ARBÓS, *Història...*, p. 183. A Igualada es feia la mateixa afirmació cinc anys abans. Vegeu Josep M. TORRAS I RIBÉ, *La comarca de l'Anoia a finals del segle XVIII. Els «qüestionaris» de Francisco de Zamora*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1993 (Biblioteca Abat Oliba; 122), p. 275.

mers artefactes haurien arribat a Manresa cap a 1750. Vuit anys més tard ja se n'hi van comptabilitzar un total de 111.³⁹ Els seus avantatges, respecte als telers simples o tradicionals, eren enormes: permetien augmentar la productivitat i reduir els costos salarials.⁴⁰ Oferien encara altres incentius importants, ja que les ordenances no esmentaven en cap cas com havien de fabricar-se aquest tipus d'articles, ni tampoc desautoritzaven l'ús de sedes barates (alducar i filadís),⁴¹ procedents dels capolls mal formats o defectuosos i de les fibres de pitjor qualitat, que van ser molt utilitzades en aquesta mena de labors. A tot això cal afegir, encara, que les limitacions tècniques, pròpies d'aquests telers en aquesta època, només permetien teixir cintes planes (tipus tafetà), primes i sense cap classe de dibuix o mostra. Aquesta màquina permetia importants estalvis, en treball i fibra, respecte al sistema tradicional. Tot això ajudava a contenir encara més el preu final. Les innovacions en el ram de la cinteria es van portar a terme de forma modesta però efectiva, sense els escàndols que van envoltar l'elaboració de mocadors i sense la constant intromissió del gremi de l'art major de la seda de Barcelona.⁴²

39. Lluís VIRÓS I PUJOLÀ, «Llenguatge i tecnologia dels vetaires manresans (Vocabulari tradicional de la cinteria)», *Miscel·lània d'Estudis Bagencs* (Manresa), 10 (1997), p. 195-228, vegeu p. 199-202. El 1762, es va trobar una «fàbrica de tafetanets» (és a dir, de peces petites, o estretes, teixides com el tafetà) a casa de Jacint Almasquer, veler de Manresa (AHCM, AN, Manresa, A. RAURÉS, *Gremi de velers*, 1762, f. 7).

40. La implantació d'aquests telers múltiples va permetre que, per un fenomen de simple convergència tecnològica, altres branques afins poguessin beneficiar-se d'aquesta novetat. El 1768, Ignasi Casals, cordoner de Cardona, assegurava haver inventat un enginy que permetia que un sol home fabriqués en un teler «*dies y hasta dies y seis piessas ahun tiempo*» (BC, JC, llibre 70, 18-4-1768). Anys més tard, un menestral de Manresa va muntar una màquina o teler en el qual es podien teixir entre sis i vuit peces de cintes de vellut i que, pel que sembla, va ser de gran profit per als galoners. Ignasi Parera va tenir en actiu una d'aquestes fàbriques de «*tercipelitos*» (Lluís VIRÓS I PUJOLÀ, «Llenguatge...», p. 197-228, vegeu p. 202, i Assumpta MUSET I PONS, *Una empresa...*, p. 46). La generalització de l'ús de telers múltiples va disparar el consum de seda i va contribuir a l'aparició d'un coll d'ampolla per la incapacitat dels retorcedors per atendre aquesta demanda, ja que no disposaven de suficients torns i aquests eren de tecnologia tradicional (AHCM, AN, Manresa, A. RAURÉS, *Gremi de velers*, 1770, f. 52r.).

41. El consum de filadís i alducar va ser habitual i elevat entre els seders de Manresa. Concretament, segons una declaració datada el 24 de novembre de 1769, en un any (de l'1 de juny de 1768 al 31 de maig de 1769), a la capital del Bages es van consumir 4.783 lliures de pes de filadís, repartides entre 24 artesans (BC, JC, llig. LXV, caixa 90, 2, 12).

42. En una circular, datada en 1759, la Junta de Comerç exhortava «*a los tersedores y fabricantes de las artes menores o de lo estrecho a trabajar con arreglo a las ordenanzas,*

Aquest catàleg es completava amb altres models de qualitat superior elaborats amb els telers simples tradicionals, que seguien mantenint la seva activitat malgrat la seva menor productivitat.⁴³ En aquest cas, el teixidor havia de treballar amb dissenys més sofisticats, que implicaven disposicions més complexes de l'ordit i de la trama, que consumien més fibra i eren més intensives en treball. S'obtenien així varietats amb ratlles de diferents colors, amb aigües, amb «*puntillas*», amb dibuixos, amb mostres de punta, de «*tripa de pollo*», de «*canalé*», de vellut, etc. Eren més cares que les anteriors però, tot i això, van gaudir d'una demanda acceptable, sobretot a l'interior del mercat espanyol, tal com ho evidencia la documentació d'Ignasi Parera i cia.⁴⁴

Aquesta convivència de tecnologies permetia escollir entre un variat ventall de qualitats, mesures, colors, dissenys i preus capaços d'adaptar-se als gustos, les necessitats i les disponibilitats financeres de tots i cadascun dels possibles compradors. Aquests articles s'aplicaven com a complements i adorns a vestits i robes senzilles o remodelades. D'aquesta manera, els usuaris podien variar periòdicament la seva indumentària i seguir els dictats de la moda amb uns costos mínims.

Un altre producte típic de la manufactura manresana, que també va experimentar canvis importants, van ser els mocadors. Aquí sí que existia una certa normativa que intentava garantir «*la conservación del buen crédito, seguridad y aumento del comercio*». Les reglamentacions de 1749, en el seu capítol XV, obrien la porta a la fabricació de «*pañuelos a la cordillada y de diversos géneros*». Els apartats següents limitaven la seva producció a cinc mides, que oscil·laven entre els 3 i els 5 pams. Tots ells havien de ser perfectament quadrats, teixits amb fil de seda de dos caps, «*torcida*

evitando cargar los artículos de superfluidades para aumentar el peso». A Manresa se'n van desentendre assegurant que «*las maniobras del present gremi se fabrican ab arreglo a las Reals Ordenanzas a est concedidas y principalmente per lo que mira a la feyna estreta. No solamente se fabrican ab las circunstancias prescritas [...], sino que los fabricantes [...] donan a estas mayor perfección de la que prevenen las referidas Reals Ordenanzas*» (AHCM, AN, Manresa, A. RAURÉS, *Gremi de velers*, 1759, f. 10v.).

43. Ignasi Parera va redactar un informe de l'estat de la seva fàbrica on es detallaven el nombre de telers i el total produït. Doncs bé, d'acord amb aquestes xifres, 64 telers simples havien teixit 10.080 canes de galons i cintes de mostra i vellut, mentre que amb 10 dels múltiples s'havien fabricat 18.700 canes de cintes llises o senzilles (AHMB, FC, B. 48, f. s/n i s/d).

44. Assumpta MUSET I PONS, *Una empresa...*, p. 50.

en la debida forma, hervida y teñida». També s'especificava el nombre de lligadures que havien de tenir les pintes que s'utilitzaven en cada varietat, així com les seves mesures exactes, inclosos els extrems o vores.

Amb aquestes reglamentacions hom intentava donar una imatge de legalitat, per tal d'aconseguir l'aprovació de les ordenances i sense aixecar les sospites dels seus homòlegs barcelonins, els quals van fer del compliment estricte d'aquestes normes un dels seus principals cavalls de batalla. Unes normes, però, que en el cas de Manresa no van suposar mai cap obstacle a l'hora d'assajar i fabricar models més barats, que es desviaven de la legalitat vigent, però que es beneficiaven d'una demanda creixent, especialment en els mercats del nord d'Europa, però també espanyols i americans.

El frau es materialitzava de dues maneres. La primera consistia a utilitzar, ja fos en l'ordit (seda de pèls) o bé en la trama, fil d'un cap confeccionat a partir de la unió o torsió de dos brins de seda en rama.⁴⁵ Es tractava d'una varietat prima, que incorporava poca fibra i treball (tenia pocs torçats i debanaments) i que, en conseqüència, era barata. S'utilitzava per a fabricar teixits lleugers de cinteria i teles molt primes, com ara les gases i els mantells fins. Les ordenances, no obstant això, establien l'obligatorietat de teixir els mocadors amb seda de dos caps, que era el resultat d'ajuntar, a partir d'una segona torsió, dues madeixes d'un cap cadascuna. Els teixits resultants eren més gruixuts i densos, però també més cars. La segona, consistia a teixir-los «*estrechos de medida*», utilitzant menys fils dels reglamentaris. Es deia, en aquest cas, que els mocadors estaven «*vacíos de cuenta*» o «*buits de compte*».⁴⁶

A la fi dels anys seixanta, el gremi de velers de Barcelona va començar una veritable persecució contra els mocadors falsos, que començaven a aflorar pertot arreu. El juny de 1768, els administradors de la corporació barcelonina van confiscar diverses peces a dos fabricants de la ciutat comtal. Per aquelles mateixes dates es va procedir, també, a la «*aprehensió de quarantadós dotzenas*» més a Onofre Serra, mestre veler de Manresa. El gremi manresà va sortir ràpidament en la seva defensa i va decidir, de for-

45. Altres usos fraudulents, però sembla que menys habituals, van consistir a alterar les mesures i el procés de bullit (BC, JC, llibre 70, 8 maig 1770).

46. El 1770, els visuradors del gremi de velers de Barcelona van segrestar una partida de mocadors de Pau Sagristà per ser massa estrets. Havien de ser teixits a 28 lligades, però la majoria només en tenien 21 o 22 (AHMB, JC, v. 30, f. 107 i s.).

ma unànime, iniciar les gestions judicials pertinents per aconseguir-ne la devolució.⁴⁷ Això no va impedir que simultàniament tramités la resposta a un memorial enviat amb anterioritat per la Junta de Comerç, on no «*con-cidera[ba] útil al público el maniobrarse pañuelos de ninguna clase con seda a un cabo tramados, pues no tendrían la concistencia*» dels altres.⁴⁸ Per bé que ni la pressió del gremi de teixidors de la ciutat comtal, convertit en veritable martell de contraventors, ni els advertiments de les autoritats econòmiques van aconseguir interrompre, ni de bon tros acabar, amb aquesta pràctica.

Durant l'any 1769 es van estendre i aguditzar les mesures de control. Al juliol, es va autoritzar els prohoms i els supervisors del gremi de velers de Barcelona a reconèixer tots els mocadors que hi havia als magatzems de la duana de la seva ciutat, a decomisar-los i a aplicar els càstigs pertinents. A l'agost, es van enviar sengles cartes recordatòries a les confraries de teixidors, retorcedors i tintorers de seda de Catalunya. A aquests dos últims, a més, no només se'ls acusava de ser còmplices d'aquest frau, sinó que se'ls prohibia treballar seda d'un cap, excepte en els casos permesos, i se'ls exigia tramitar diferents certificats i controls. També es comunicava la creació d'un cos de supervisors, en el qual participarien membres de les pròpies corporacions, que vetllaria per la correcta fabricació d'aquests articles. A la fi de 1769, la Junta de Comerç demanava una relació detallada de «*los tejidos a un cabo y las sedas preparadas de esta clase que se hallaran existentes*» a Manresa per determinar si s'atorgava una moratòria per a poder desfer-se dels gèneres que ja havien estat elaborats, tal com ho havien demanat els administradors d'aquesta vila.⁴⁹ Segons el memorial remès pel gremi, l'octubre d'aquell mateix any, a la capital del Bages hi havia 10 fabricants que emmagatzemaven, en total, 592 dotzenes de mocadors d'aquestes característiques i 703 lliures de seda pendent de teixir.⁵⁰

L'obstinació d'aquests artesans va obligar els seus perseguïdors a redoblar les mesures de control. Durant l'estiu de 1770 es va conèixer a Manresa la terrible notícia que els inspectors del gremi barceloní pretenien visitar personalment els seus tallers, per extremer les inspeccions i eradicar

47. BC, JC, llibre 70, 30 juny 1768, i AHCM, AN, Manresa, A. RAURÉS, *Gremi de velers*, 1768, f. 58r.

48. AHCM, AN, Manresa, A. RAURÉS, *Gremi de velers*, 1768, f. 64r.

49. AHCM, AN, Manresa, A. RAURÉS, *Gremi de velers*, 2 novembre 1769.

50. AHMB, JC, v. 30, f. s/n, 31 octubre 1769.

aquestes pràctiques. El zel dels velers urbans, temorosos que els arrabassessin el mercat dels mocadors, contrasta amb l'oposició dels seus homòlegs manresans, horroritzats pels perjudicis que s'ocasionaria als seus fabricants.⁵¹ Uns dies més tard (al principi de juliol), es va conèixer la confiscació, per part dels visuradors de la confraria de velers de la ciutat comtal, de 367 dotzenes de mocadors i diverses corbates de Pau Sagristà i cia, de Manresa. L'acció havia tingut lloc a l'hostal de la Creu, a Martorell, a mig camí entre les dues ciutats. La mercaderia, emmagatzemada en diversos caixons, romania en aquest establiment a l'espera, segons sospitaven els inspectors de Barcelona, que pogués ser introduïda a la ciutat comtal.⁵² Els tràmits oficials es van iniciar amb gran rapidesa. Els administradors de la corporació barcelonina, informats d'aquest fet, van sol·licitar permís a la Junta de Comerç per a traslladar-se a Martorell i poder examinar i embargar, si era necessari, els esmentats mocadors. Efectivament, la majoria van ser considerats falsos, ja que molts estaven teixits a un cap i uns altres eren estrets. En tot cas, havien estat plegats «*con tal arte que los hacía parecer como si fueran a la ley*» i camuflats entre altres peces que havien estat teixides correctament.

Aquestes estratègies van convèncer els velers barcelonins de la mala fe del seu col·lega manresà i de les clares intencions que tenia d'introduir-los fraudulentament en el mercat de la capital.⁵³ A Manresa, tampoc no van romandre ociosos. Els administradors de la corporació i el mateix Sagristà, per mitjà dels seus respectius apoderats, van emprendre les accions pertinents per aconseguir la devolució del gènere i l'absolució del fabricant.⁵⁴ Els teixits van ser sotmesos a diversos reconeixements i exàmens fins que finalment, el setembre de 1772 i després d'un debat llarguíssim, van ser retornats al seu propietari, el qual va ser condemnat a pagar les costes.⁵⁵

51. El juliol de 1770, el procurador de la corporació manresana va rebre ordres formals de protestar davant de l'intendent per les contínues molèsties i perjudicis que els generaven els prohoms del gremi de velers de Barcelona, els quals «*regonèixan y visúran los mocadors se fabrican en esta ciutat [Manresa], Mataró y Reus, fent aprehensió de aquells si-ls apareix, allegant motius que no estan en observància*» (AHCM, AN, Manresa, A. RAURÉS, *Gremi de velers*, 1770, f. 99r.).

52. També s'havien apoderat d'un altre paquet de mocadors, de propietat, en aquesta ocasió, de Fèlix Prat, de Barcelona (BC, JC, llibre 70, 15 novembre 1770).

53. AHMB, JC, v. 30, f. 107, i v. 30, f. 188r.

54. BC, JC, llibre 70, 31 juliol 1770 i 4 octubre 1770.

55. BC, JC, llibre 70, 31 agost 1772 i 16 setembre 1772.

El panorama gremial va experimentar un gir important el 1765, amb l'escissió dels mestres galoners i cordoners, que es van erigir en dues corporacions amb capacitat per a actuar independentment. Els secessionistes, i especialment els primers, no van reprimir les crítiques contra l'actitud abusiva dels velers, que governaven el gremi a la seva voluntat, i es van veure els «*galoneros precisados a conceder[les] lo que quieren, ahunque no sea lo más justo*». ⁵⁶ No obstant això, la segregació d'aquests dos col·lectius minoritaris no va acabar, en absolut, amb les divisions internes. La corporació, coneguda a partir d'aquest moment com del gremi de l'art major de la seda, estava vivint moments de profunda convulsió interna. La diferenciació entre els mestres rics i els pobres s'havia anat eixamplant des de la promulgació de les ordenances de 1749. El control que els primers exercien sobre tot el procés de producció els havia permès governar el gremi i monopolitzar els càrrecs administratius, des d'on vetllaven pels seus propis interessos. ⁵⁷ Un informe remès a la Junta de Comerç l'octubre de 1770 denunciava, no només la inobservança constant de les ordenances en molts dels seus capítols, sinó també els abusos que els dirigents havien infligit a una comissió de control que havia estat elegida en una assemblea plenària. ⁵⁸

El zel amb què protestaven davant les accions empreses pels seus homòlegs barcelonins o per algunes de les notificacions de la Junta de Comerç, i que consideraven nocives per als seus interessos empresarials, contrasta amb la passivitat amb què actuaven quan es tractava de corregir els abusos laborals i tècnics que exercien, davant dels quals els mestres més pobres es trobaven totalment desprotegits.

56. AHCM, AN, Manresa, A. RAURÉS, *Gremi de velers*, 31 gener 1765 i 17 desembre 1765.

57. Un procés similar de diferenciació interna va tenir lloc a Reus. Aquí, el monopoli dels fabricants rics, que van arribar a controlar el 42% dels telers, es va veure alterat per la incursió dels comerciants que van crear xarxes de treball paral·leles (Jordi ANDREU I SUGRANYES, «La indústria...», p. 217).

58. BC, JC, llig. XXXVI, caixa 52, 11, 60. Aquesta acusació no era un fet aïllat. Un any abans, el 1769, s'havia redactat un altre memorial en el qual s'exposava que, «*de algún tiempo a esta parte, ha experimentado el gremio, junto con sus administradores, alguna contravención a ciertos capítulos*» (AHCM, AN, Manresa, A. RAURÉS, *Gremi de velers*, 18 desembre 1769). L'esmentada comissió, formada per Josep Baliellas, Josep Dardet i Francesc Garreta, fou elegida el novembre de 1769 i dissolta l'abril de l'any següent, en una assemblea tumultuosa i conflictiva (AHCM, AN, Manresa, A. RAURÉS, *Gremi de velers*, 1770, f. 22r.).

És evident que al principi dels anys setanta els velers més poderosos havien aconseguit imposar-se al capdavant de l'estructura corporativa i productiva, gràcies a la seva capacitat per monopolitzar l'aprovisionament de seda i per reorganitzar el sector a partir d'uns criteris més liberals i totalment aliens a la tradició gremial. Només faltava que les ordenances reconeguessin i sancionessin aquesta nova realitat, per evitar els conflictes i els problemes derivats de la seva aplicació. L'oportunitat va arribar al principi de 1770, quan es va procedir a la redacció d'una nova reglamentació. Durant aquest procés van aflorar amb força la diversitat de criteris i d'interessos que coexistien a dins i a fora de la corporació.

La proposta inicial, realitzada per una comissió de mestres i remesa posteriorment a la Junta de Comerç, era molt agosarada. Pretenia legalitzar de cop, i de forma molt subtil, tant els hàbits laborals i contractuals com les innovacions tècniques i de teixit que s'havien anat estenent i generalitzant en el transcurs de les dues darreres dècades, malgrat la seva il·legalitat. Es tractava, en definitiva, de normalitzar una situació que ja estava perfectament arrelada entre els artesans seders de la capital del Bages.

Es proposava explícitament que els fills dels mestres poguessin continuar treballant amb el pare, sense que això li impedís disposar d'algun altre «*aprendiz extraño*». S'evitava qualsevol esment a la prohibició expressa de poder distribuir treball entre els pobles circumdants; és cert que no s'autoritzava obertament, però tampoc s'impedia. Se sol·licitava la legalització de l'ús de trames «*torcidas a un cabo*» per a determinades classes de mocadors, així com l'ampliació del catàleg de teixits susceptibles de ser elaborats pel gremi.⁵⁹ Es van afanyar, a més, a convocar una assemblea general en la qual es va procedir a la incorporació en massa dels seus fills i protegits. Efectivament, en la junta celebrada el 7 d'abril de 1770 es va concedir la facultat d'«*hermanarse a el gremio a sinquenta y sinco individuos hijos todos de maestros*», a pesar de les queixes irades d'alguns. Aquesta actuació va ser considerada una maniobra del sector poderós, al qual, no obstant això, es va sumar la majoria dels seus col·legues (fins i tot alguns dels que van protestar), temorosos de desaprofitar aquesta ocasió.⁶⁰

La reacció dels sectors més proletaritzats no es va fer esperar. El maig de 1770, primer, i el març de 1771, posteriorment, van presentar sengles queixes davant la Junta de Comerç, en les quals denunciaven els múltiples

59. AHMB, JC, v. 30, f. 8 i s.

60. AHCM, AN, Manresa, A. RAURÉS, *Gremi de velers*, 1770, f. 22r.

abusos a què els sotmetien els fabricants.⁶¹ Aquests, al seu torn, es van defensar al·legant que totes les places de mestre havien estat atorgades seguint el procés administratiu correcte. També justificaven el fet que els seus fills convisquessin i treballessin sota el sostre patern en el deure moral i legal que tenien els progenitors d'alimentar, ensenyar i educar els seus fills. Finalment, s'esforçaven a demostrar que en cap cas les ordenances de 1749 permetien explícitament aquesta ni altres pràctiques qualificades d'il·legals. Finalment, però, aprofitant la convocatòria llançada pels administradors per procedir a la lectura i l'aprovació del «*plan o proyecto de las nuevas ordenanzas, los pobres*» van aconseguir modificar els capítols més conflictius, davant l'oposició manifesta de «*los richs, que no bolían que se corrigisen*».

Malgrat aquesta victòria, els artesans-jornalers temien la reacció dels acabalats que se sabia que estaven fent «*vivas diligencias*», per mitjà dels seus apoderats, per a forçar la modificació definitiva d'aquests capítols. Però sobretot hi havia un veritable pànic a les represàlies laborals. Les confessions que un d'aquests mestres pobres va fer a un anònim confident, resident a Barcelona, són escruixidores. Els fabricants donaven el treball a «*viles i llochs serca de Manresa*», deixant-los a ells sense cap ocupació, a pesar de complir amb tots els requisits laborals i fiscals establerts per la corporació. L'autor de la nota es lamentava que «*no podem parlar massa clar, que luego ans llévan la feyna com ja à succeyit a mols*» i que es veien obligats a «*tenir la voca tancada perquè no-ns llébian los richs lo treball*». També reclamava, al destinatari, que intercedís davant dels membres de la Junta de Comerç i els fes arribar «*els clamors dels pobres treballadors desta ciutat*».⁶²

L'aprovació definitiva de les noves ordenances es va produir el 1771, després d'un llarg forcejament entre ambdues parts⁶³ i de la seva presentació al Reial Consell i a la Reial Junta de Comerç.⁶⁴ Els èxits, almenys sobre el paper, van ser poc favorables als interessos dels mestres rics. És cert que van

61. AHCM, AN, Manresa, A. RAURÉS, *Gremi de velers*, 1770, f. 69r., i BC, JC, llig. XXXVI, caixa 52, 11, 60.

62. AHCM, AN, Manresa, A. RAURÉS, *Gremi de velers*, 1770, f. 189, i BC, JC, llig. XXXVI, caixa 52, 11, 60.

63. En el seu redactat també s'hi va infiltrar el gremi de velers de Barcelona, que va presentar unes ordenances alternatives que pretenia que fossin obligatòries per a tot el Principat (AHCM, AN, Manresa, A. RAURÉS, *Gremi de velers*, 1770, f. 148).

64. AHCM, AN, Manresa, A. RAURÉS, *Gremi de velers*, 11 novembre 1770.

aconseguir alguns avantatges per als seus fills, com ara la reducció dels anys de formació, amb el pretext de *«haber tratado y visto las maniobras pertenecientes a dicha arte todo el tiempo de su puericia»* i que, a més, se'ls permetia treballar i conviure amb els seus progenitors. Però se'ls denegaven els drets de disposar d'aprenents externs, de poder repartir treball entre els individus de *«San Pedor, Cellent, ni otra villa ni lugar circunbecino, [de tenir, ni] en su casa ni en otra parte dentro de esta ciudad y su término, telares armados [...] aunque sea con el pretexto de ser propios de algún maestro examinado»* i de fabricar mocadors *«a hu per pua»*, o d'un cap.

On sí que van triomfar plenament les expectatives dels poderosos va ser en l'ampliació del nombre i la varietat de robes i articles que podien elaborar. No només van continuar amb la privativa de poder teixir tots els gèneres i les teles reconeguts a les ordenances de 1749, en les formes i les condicions allí estipulades, inclosos els velluts, sinó que a més se'ls va adjudicar la fabricació d'uns altres de nous. Així, amb l'objectiu exprés de poder atendre correctament *«las modas y los gustos [que] no son iguales ni permanentes, sino varios en diferentes provincias y reynos y en diferentes tiempos»*, se'ls va donar llicència per a elaborar noves teles (setins i tafetans entredobles, en alguns casos de fins a 6 pams d'ample) i nous articles (corbatins i faixes). També van fer-se amb l'exclusiva de poder fabricar una àmplia gamma de teixits estrets que tradicionalment havien estat en mans dels galoners i els cordoners, com ara *«las colonias y cintas de todos anchos, que se texen en telares llamados fábricas, y assí mismo los cordones que se texen en telar con lanzadera»*.

Van aconseguir, encara, introduir una clàusula que els facultava per a fabricar qualsevol tipus de tela i, fins i tot, imitar alguns gèneres forans que estaven prohibits a Espanya, amb la condició expressa que s'exportessin a l'estranger. Amb això es pretenia rebaixar la pressió i el control a què els tenien sotmesos els seus homòlegs barcelonins.⁶⁵

Malgrat aquestes noves adjudicacions, que obrien la porta a nombroses vies d'especialització, els fabricants manresans es van mantenir fidels a l'elaboració de cintes i mocadors.

A nivell laboral, a pesar de la promulgació de les noves ordenances i del manteniment de la majoria de les restriccions gremials tradicionals, no es va aconseguir exterminar les formes de treball considerades il·legals. El 1781 es fan denúncies contra alguns aprenents que treballaven com a ofi-

65. BC, JC, llig. 36, caixa 52, 11, 1.

cials, i també contra altres oficials que «*ténan telers en sa casa y trabàllan en ella com si fóssan mestras*». Ni els uns ni els altres havien superat els exàmens corresponents. El gremi va decidir concedir-los un termini de 8 dies, «*a fi de que se arréglian segons lo disposat en las Reals Ordenanzas de dit gremi*». ⁶⁶ Quatre anys més tard, el 1787, es parla d'un altre grup molt nombrós de «*fadrins [...] que trebàllan per si ab sos talers, en sos obradors oberts en esta ciutat [...] y ab [molt] descaro contravenen a las ordenansas del gremi*». Els qui denunciaven aquests fets eren, una vegada més, els mestres pobres, que treballen com a jornalers «*i necessitat/[v]an del jornal quotidià per a viure*». Això demostra que les diferències que havien sorgit en el si de la corporació, i la dependència que els sectors en procés de proletarització tenien respecte als mestres-empresaris, no s'havien pogut eradicar. A pesar del caràcter conservador que les ordenances de 1771 mantienien en aquest punt, no es va aconseguir recuperar el clima d'igualtat i fraternitat tan característic de la doctrina gremial, ni frenar l'avanç imparable de les forces capitalistes.

Un altre conflicte que va seguir latent va ser el dels mocadors «*mancats de llei*». Els fraus, ja fos en el nombre o en el calibre del fil, no es van determinar, encara que des de les files del gremi es defensava que no se'ls podia imputar cap «*defecto, ni en la seda de que [eren] fabricados ni en el arte de texerlos*». ⁶⁷ Ni la reglamentació de 1771, ni el zel del gremi de Barcelona ni els advertiments de la Junta de Comerç van aconseguir reconduir una pràctica que, a més, comptava amb la total complicitat dels administradors del gremi. ⁶⁸ En aquestes condicions, van continuar vigents les obligacions de sol·licitar permisos especials, ⁶⁹ es van mantenir els embargaments, ⁷⁰ es van exigir nous controls per poder determinar el nombre de mocadors que

66. AHCM, AN, Manresa, A. RAURÉS, *Gremi de velers*, 1781, f. 25v.

67. AHCM, AN, Manresa, A. RAURÉS, *Gremi de velers*, 1785, f. 40r.

68. AHMB, JC, v. 31, f. 35r.

69. El setembre de 1772, la Junta de Comerç els comunicava «*que quando quisieran fabricar pañuelos para extraerlos de estos dominios [havien d']acudir a los Prohombres del mismo Gremio a pedir permiso, [...] justificando ser para este fin*» (BC, JC, llibre 72, f. 48v.).

70. El 1776, la Junta de Comerç va procedir a confiscar 42 dotzenes de mocadors, dipositats a la duana de Canet, però que havien estat fabricats a Manresa «*con pretexto de ser para extraherlos del Reyno*». La Junta els va remetre, una vegada més, la llista detallada de tots els permisos, els controls i els registres que calia superar per a poder teixir «*pañuelos sin sujeción a las Ordenanzas [...], para fuera de los Dominios de su Majestad*» (AHCM, AN, Manresa, A. RAURÉS, *Gremi de velers*, 1776, f. 8r.).

es fabricaven en cada taller i quina era la seva destinació final,⁷¹ etc. Les al·legacions dels velers manresans, que s'esforçaven a explicar (mai a demostrar) que eren per a l'exportació⁷² i que la seva fabricació s'ajustava a la legalitat vigent, no aconseguien calmar els ànims justiciers dels seus homòlegs barcelonins ni de les autoritats econòmiques pertinents, que, això sí, començaven a manifestar un cert esgotament. Els uns i els altres temien, i sospitaven, que una part de la producció es comercialitzava dins del mercat espanyol. Raons no els faltaven. Inesperadament, els prohoms del gremi de Manresa van interrompre, l'abril de 1782 i amb l'excusa de no molestar els membres de la Junta «*con tantas relaciones*», els registres de llicències i els controls de producció i d'extracció que trimestralment tenien l'obligació de remetre a aquest organisme. També es van desentendre de la nova petició tramitada per la mateixa Junta, l'octubre d'aquell any, sol·licitant una memòria detallada dels ports i els paratges a través dels quals havien estat extretes les 183.000 dotzenes de mocadors que, suposadament, havien fabricat 12 companyies de velers de la ciutat entre el 8 d'abril de 1777 i el 8 de juny de 1782. Es preguntava, sobretot, per 6.418 dotzenes el parador de les quals es desconeixia. La resta, 176.582 dotzenes ja havien estat expedides, encara que ningú sabia, ni recordava, quina havia estat la seva destinació concreta. Davant de tant control burocràtic, el gremi en ple va acordar iniciar els tràmits legals per «*alcansar las licencias para trabaxar los pañuelos de seda y demás manufacturas sin lei ni marca*», ni cap altre tipus de restricció geogràfica.⁷³

La pressió de les autoritats econòmiques es completava amb els desafiaments constants que els seguien llançant els membres de la corporació de

71. AHCM, AN, Manresa, A. RAURÉS, *Gremi de velers*, 1782, f. 106v.

72. Efectivament, els mocadors de seda van complementar les extraccions catalanes d'aiguardent. Molts carregaments eren remesos fins al port franc de Dunkerque, des d'on arribaven a les costes de la Gran Bretanya per mitjà del contraban; uns altres s'enviaven a la badia gaditana o, directament, cap a l'interior del vell continent. Ermengol Gener, un comerciant barceloní especialitzat en el ram dels licors espirituosos, va participar activament en l'exportació d'aquest tipus de tèxtils. Les seves extraccions van ascendir a 50.086 lliures catalanes, només entre 1774 i 1776. La majoria va ser desembarcada a Dunkerque (agraeixo aquesta informació a F. Valls i Junyent). També a Reus hi havia una intensa activitat relacionada amb la fabricació de mocadors per a Holanda, Suècia i Alemanya (Jordi ANDREU I SUGRANYES, «La indústria...», p. 216).

73. AHCM, AN, Manresa, A. RAURÉS, *Gremi de velers*, 1782, f. 106v., i AHMB, JC, v. 32, f. 109 i s.

velers de la ciutat comtal. L'alarma va esclatar de nou quan es van conèixer les rumors que els seus inspectors havien obtingut permís per examinar tots els mocadors de Manresa, especialment els de Pau Sagristà, que es trobaven als magatzems de la Reial Duana de Barcelona. El gremi de Manresa va sortir en defensa dels interessos dels seus afiliats, i especialment d'aquest important fabricant, denunciant la maldat dels seus contrincants. Se'ls acusava de treballar «*para ver si podían destruir y aniquilar las fábricas de pañuelos de Manresa, cuya buena fama y felicidad juzgan ser la causa de no acreditarse y tener consumo las suyas, quando en realidad no es esto, sino el no querer hazer los de Barcelona lo que executan los fabricantes de Manresa y sobre todo el no acomodarse aquéllos, como hazen estos, en los prezios, pues es regular que vende más el que fabrica mejor y, que bueno por bueno, despache más quién se contenta de ganar menos*». Aquesta exposició es completava amb altres reflexions, entre les quals destaca la importància que aquests mestres-empresaris donaven al mercat. Eren plenament conscients dels beneficis que els oferia adaptar els seus articles (en aquest cas els mocadors) «*al gusto del que los pida, o ha de cessar absolutamente [aquest] comercio*». ⁷⁴

Finalment, el 1785, la Junta es va convèncer de la conveniència de permetre l'elaboració de tota classe de mocadors, inclosos aquells que patien una «*falta de hilos en l'ordit*». Considerava que aquests «*más sencillos podían tener mejor salida y breve despacho, punto asencialísimo a el fomento de todo género de fábricas*». En conseqüència es permetia, «*tanto a Pablo Sagristá y Cía., como a los demas fabricantes de Manresa y al gremio de veleros de Barcelona, la fabricación de pañuelos de seda sin restricción alguna, así para su remisión y despacho a América, o fuera del Reyno, como para la venta y consumo dentro de él*». Aquesta liberalització va ser molt ben acollida a Manresa. El gremi en ple es va afanyar a mostrar la seva voluntat de complir l'ordre i els seus prohoms es van comprometre a difondre-la entre tots els afectats. ⁷⁵

Probablement, la reacció dels velers barcelonins va anar de signe molt distint, ja que aquesta mesura constituïa una clara derrota per a ells. En el futur van sorgir encara nous conflictes entre les dues corporacions. En 1786, amb prou feines tres mesos després de l'esmentada notificació, el procurador dels teixidors de la ciutat comtal va tramitar, davant l'Audiència de

74. AHCM, AN, Manresa, A. RAURÉS, *Gremi de velers*, 1785, f. 40r.

75. AHCM, AN, Manresa, A. RAURÉS, *Gremi de velers*, 1785, f. 302r., i 1786, f. 307r.

Barcelona, una citació penal contra els administradors i els mestres, en general, de la corporació contrincant. En aquesta ocasió, se'ls acusava de perjudicar i atemptar contra «*la antiquíssima y memorial posesión [que tenien] de fabricar y vender las manufacturas de su oficio, y entre ellas los pañuelos de seda, particularmente por menor (entendiéndose que no lleguen a cinquenta docenas)*». Les denúncies apuntaven directament contra les «*farsas y medios*» aplicats per aquests individus per tal de burlar els drets gremials dels demandants.⁷⁶ És evident que quedaven encara molts privilegis per esfondrar i que la llibertat de fabricació era només el primer pas d'un procés més llarg i complex. Probablement, els mocadors de Manresa, més barats i moderns, devien aflorar per onsevulla, tot i els furs especials que els velers barcelonins mantenien encara en la venda al detall. Una vegada perduda la batalla productiva, els teixidors urbans van concentrar tots els seus esforços a defensar els seus privilegis comercials, com l'única forma d'impedir la venda d'aquests articles.

La seva presència va augmentar també dins dels circuits comercials espanyols, tal com es reflecteix en la documentació comptable d'Ignasi Parera i cia. Les remeses de mocadors es van disparar a partir de 1784. Les 404 dotzenes enviades aquest any, van créixer fins a les 1.164 el següent i van arribar al seu màxim el 1788, amb prop de 2.200 dotzenes.⁷⁷ En concret, durant en bienni 1788-89, aquest fabricant va vendre directament a les fires de Castella, Lleó i Galícia 23.197 mocadors de seda, pels quals va ingressar 23.377 lliures catalanes, que van representar el 50% del valor total de les mercaderies comercialitzades.⁷⁸

Arribat a aquest punt, és evident que la sederia manresana havia aconseguit introduir innovacions importants, que han estat àmpliament exposades, les quals van permetre revolucionar la seva oferta. El seu catàleg estava compost bàsicament per articles d'escàs valor, coneguts com a menuderies, però que s'oferien en una gran varietat de mides, colors, dissenys i preus. D'aquesta manera, unes manufactures tan selectes, destinades des de sempre als sectors més prominents de la societat, podien arribar a con-

76. AHCM, AN, Manresa, A. RAURÉS, *Gremi de velers*, 1786, f. 309v.

77. Entre 1784 i 1790, aquesta companyia va facturar un total de 10.112 dotzenes de mocadors, tots ells remesos a clients que residien a diferents ciutats espanyoles. Cal matissar que, puntualment, també venien mocadors d'altres fibres (lli i cotó), que no han estat desagregats. Però, en tot cas, l'augment d'aquestes vendes coincideix amb la llibertat de fabricació (AHMB, FC, B. 51).

78. ASSUMPTA MUSET I PONS, *Una empresa...*, p. 73.

vertir-se en uns productes barats i de consum popular. Aquesta oferta contrasta amb el catàleg sumptuós a què ens tenia acostumats la sederia tradicional.

Estem, per tant, davant d'un sector que mostra una veritable inquietud, no només per ampliar la seva àrea de potencials consumidors, obrint-se cap a aquells sectors amb menor poder adquisitiu, sinó també per enfrontar-se a una situació totalment nova, derivada del doble impacte causat per la implantació de la moda i per l'arribada del cotó. A partir d'aquest moment, la indumentària personal passarà a ser considerada cada vegada més com un bé efímer i canviant, on la qualitat anirà perdent importància davant la metamorfosi que permanentment afectarà els colors, la decoració i la confecció de les peces. A això cal afegir l'impacte causat pels teixits de cotó, més barats, lleugers i susceptibles de ser decorats amb estampats atrevits. Aquests articles estaven triomfant entre la clientela, fins i tot entre els consumidors amb major poder adquisitiu, vinculats tradicionalment a les sedes de luxe.

La indústria sedera europea no va sucumbir davant d'aquestes amenaces. A Lió,⁷⁹ es va recórrer a la barreja de fibres, a l'ús de matèria primera de menor qualitat i de tècniques d'acabat abans fraudulentos per abaratir els teixits, així com a l'aplicació de dissenys molt innovadors per imposar-se a la competència. A Manresa, es va optar per l'especialització en l'elaboració d'una àmplia gamma de menuderies de baix cost, poc valor afegit i gran atractiu: mocadors, cintes, galons, cordons, etc. El resultat va ser l'obertura de noves línies de producció que permetien oferir articles més competitius i barats, que s'adaptaven perfectament a aquesta nova conjuntura, que eren accessibles a amplis sectors de la població i que en alguns casos, a més, eren objecte d'extraccions importants cap als mercats colonials i europeus.

Tots aquests canvis, però, no haurien estat possibles sense la complicitat del gremi de velers de Manresa, que va assumir el lideratge de tot un seguit de transformacions tècniques i productives que van fer possible l'adaptació de l'antiga manufactura sedera als nous temps i a les noves necessitats. Tot plegat sense oblidar que la cinteria manresana va evolucionar cap a la producció de vetes i altres menuderies de cotó, que van esdevenir la gran especialitat manresana del XIX.

79. Carlo PONI, «Moda e innovazione: le strategie dei mercati di seta di Lione nel secolo XVIII», a S. CAVACOCCHIO, *La seta in Europa. Secc. XIII-XX*, Firenze: Le Monnier, 1993, p. 17-55.

NOTES BIBLIOGRÀFIQUES

ARRANZ HERRERO, Manuel, *La menestralia de Barcelona al segle XVIII. Els gremis de la construcció*, Barcelona: Arxiu Històric de la Ciutat; Proa, 2001, 222 p. (BCN Biblioteca Històrica; 7).

Aquesta obra esdevé una adaptació i revisió, duta a terme per l'historiador Ramon Grau, del primer dels quatre volums de la tesi que el recordat Manuel Arranz –professor universitari, arxiver i sempre amic i mestre– presentà l'any 1979, sota la direcció del catedràtic Pere Molas. I ve a completar així, amb la part d'estudi i d'anàlisi històrica, els altres tres volums, que a manera d'apèndix i en forma de diccionari biogràfic d'una riquesa extraordinària ja aparegueren editats en català el 1991, pel Col·legi d'Aparelladors i Arquitectes Tècnics de Barcelona, amb el títol *Mestres d'obres i fusters. La construcció a Barcelona en el segle XVIII*, obra que l'autor malauradament no arribà a veure publicada. En aquest volum, basat com l'anterior en gran part sobre documentació notarial de l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona, del qual l'autor era un assidu usuari, se'ns presenta no només l'objecte concret de la tesi, és a dir, els gremis de la construcció, sinó la menestralia barcelonina i el món gremial del Set-cents en tot el seu conjunt; i això amb la capacitat d'anàlisi, de reflexió i amb el profund coneixement de les qüestions que tan caracteritzava els escrits de Manuel Arranz. Així, l'obra, que s'articula en tres grans capítols, comença per l'exposició dels sentiments religiosos i les actituds davant la mort dels menestrals, en un moment en què l'estudi de les mentalitats col·lectives no havia esdevingut encara un vessant preferent de la nostra historiografia. I es planteja tot seguit, a través d'un ús ampli de fonts documentals primàries, el concepte de la família menestral, la funció del matrimoni, les vies d'ascens social, la procedència geogràfica i social dels aprenents, el ritme de concessió de les mestries, l'edat dels artesans a l'hora de contraure matrimoni o la consciència de pertànyer a un determinat estament social. A partir d'aquesta visió general, estudia les característiques específiques del sector de la construcció. D'aquesta manera, en el capítol segon, tracta la formació cultural en el gremi de la construcció, en la línia manifesta que la necessi-

tat de conèixer uns procediments tècnics de complexitat creixent feia que aquests operaris tinguessin un cert nivell d'alfabetització, amb una presència d'obres tècniques especialitzades a les seves biblioteques. Finalment, en el tercer capítol, estudia les formes d'organització del treball i les tècniques de l'ofici, bo i tractant, ultra els membres components del sector professional, aspectes poc comuns, com ara la jornada i el calendari laborals o les eines de treball. A més de les conclusions pertinents, el treball s'acompanya de catorze interessants apèndixs, trenta-vuit fotografies i diverses figures, mapes i taules que l'arrodoneixen. Som, per tant, davant una obra clau per a l'estudi de l'evolució de la menestralia barcelonina al segle XVIII, en els seus diferents aspectes, i més concretament del sector de la construcció, un sector certament clau i transcendent en l'economia catalana del segle XVIII.

CASES I LOSCOS, Lluïsa, *Inventari de l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona. 2. Segle XVI*, Barcelona: Fundació Noguera, 2003, 643 p. (Inventari d'Arxius Notarials de Catalunya; 27).

Segon del conjunt de volums que ja constitueixen la nova versió revisada de l'inventari de l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona, el primer i més important fons notarial de l'Estat espanyol. Talment com l'anterior, a la notícia bibliogràfica del qual publicada en el número de l'any passat d'aquesta revista remetem, l'inventari ha estat elaborat per Lluïsa Cases i Loscos, autora prou coneguda en el camp de la descripció notarial i que compta amb un notable reguitzell d'inventaris editats en aquesta mateixa col·lecció. L'obra és precedida per una breu presentació signada per qui subscriu aquestes notes bibliogràfiques, des de la seva responsabilitat de director tècnic de l'AHPB, en la qual es remarquen els trets característics i més significats de la documentació d'aquest segle, tant en els seus aspectes externs com especialment pel que fa al procés de redacció de l'instrument notarial i l'exemplificació de l'evolució històrica dels registres en les seves diferents sèries. El volum aplega els registres del segle XVI, amb una xifra igualment extraordinària, en aquest cas de 7.969 unitats, corresponents a 291 notaris. Com és usual, els notaris es presenten per ordre cronològic dins del segle, mentre que la seva producció interna segueix l'ordre lògic de gènesi, amb igual riquesa de llibres especials, fet del tot poc comú, atesa l'elevada activitat contractual de la capital catalana. Després dels elements descriptius habituals (títol del registre, dates

extremes, format i foliació, i enquadernació i estat de conservació), la signatura topogràfica és composta per dos números, un de referit al notari i l'altre al registre en concret. Clou el volum un primer índex cronològic de notaris, d'acord amb la mateixa presentació de l'inventari i la ubicació física dels registres als dipòsits, i un segon d'alfabètic de notaris, necessari per a la seva localització a l'inventari.

CONGOST, ROSA, "La llengua dels notaris. Notes sobre l'ús social del català (i del castellà) a la Girona de mitjan segle XIX", *Estudi General* (Girona), 22 (2002), p. 125-147.

Estudi sobre els usos socials de la llengua catalana i les actituds lingüístiques dels mateixos notaris, fonamentat bàsicament en un ventall notable d'instruments notariaus de Girona a mitjan segle XIX, a més d'altra documentació jurídica. L'autora, reconeguda professora de la Universitat gironina, enceta el treball amb la presentació del fet usual d'escriure en castellà, per part de les persones cultes o benestants, i la necessitat puntual d'escriure en català quan s'adreçaven a un determinat sector social inferior. A continuació, presenta el revelador informe del Consell de la Diputació de Girona de 1858, elaborat a petició de l'Audiència Territorial de Barcelona, sobre la conveniència de declarar obligatòria la redacció de les escriptures notariaus en castellà, el qual es manifestà doncs en la línia del que quatre anys després recolliria la Llei del notariat de 1862. En el tercer apartat, el que esdevé el nucli central de l'article, analitza en el doble vessant qualitatiu i quantitatiu la llengua dels testaments gironins de 1853 a 1861, el tipus documental en què el català havia de mantenir-se més, atès el seu caire personal, íntim i redactat en unes circumstàncies certament delicades, tot i que, segons l'autora, fins i tot en aquest tipus d'instrument es reflecteix més la llengua dels notaris que no pas la llengua dels atorgants. Aquesta anàlisi la fa bo i considerant diferents paràmetres, com ara les diverses notaries existents a Girona, l'estament social dels atorgants, en què es remarca la importància del castellà en els testaments de religiosos, o el seu grau d'alfabetització. En darrer terme, clou el treball amb una anàlisi de l'article 25 de la Llei orgànica del notariat de 1862, especialment de la reacció que provocà en l'estament notarial. L'autora conclou que feia temps que les classes dominants catalanes havien assumit que la llengua culta, moderna i científica era la castellana.

COSTAFREDA I PUIGPINÓS, Virgínia, “Pere i Francesc Joan Costafreda: trajectòria d’uns notaris de Guissona dels segles XVI i XVII”, *Miscel·lània Cerverina* (Cervera), 15 (2002), p. 101-122.

Anàlisi social i política d’una nissaga de notaris segarrencs de l’Edat moderna. A través d’aquest exemple concret, l’autora es proposa l’estudi descriptiu de la professió notarial i de tot el tram de d’activitats, de relacions i d’objectius que, a partir d’aquest punt, assoliren els dos fedataris Costafreda –pare i fill–, mitjançant el desplegament d’altres activitats públiques en el marc local, l’enllaç amb diferents famílies de notaris i el definitiu traspass de la seva acció del món rural a la ciutat. I això fins que el conflicte bèl·lic amb França i la guerra de Separació ocasionaren greus trasbalsos en les seves famílies. Amb aquest objectiu, parteix del nomenament del pare, Pere Costafreda, natural de Guissona, com a notari reial el 1560 i presenta el seu exercici professional en diferents indrets de la terra i les seves activitats en l’administració local, fins a la seva mort el 1582. Continua amb el seu fill, Francesc Joan, el qual des de 1589 seguí el camí del pare en l’exercici de la fe pública notarial i quatre anys després emparentà amb la família Ninot, originària de Santa Coloma i molt vinculada a altres nissagues notariales. Al començament del segle XVII fou nomenat familiar del Sant Ofici i el 1610 traslladà la seva activitat a la capital catalana, on exercí d’ajudant primer de l’escribania del General de Catalunya. El seu món de relacions de parentiu s’estengué fins al famós jurista Jaume Càncer. Mort sense descendència l’any 1646, llegà els seus béns a obres religioses i benèfiques, de manera que la seva casa de Barcelona serví per a fundar un nou col·legi de l’orde dels trinitaris calçats.

HERNÁNDEZ MARTÍN, Luis Agustín, *Protocolos de Domingo Pérez, escribano público de la Palma. Introducción, extractos e índices*, Santa Cruz de la Palma: Caja General de Ahorros de Canarias, v. I (1546-1553), 1999, 315 p.; v. II (1554-1556), 2000, 483 p., i v. III (1557-1558), 2002, 575 p.

Cal dir que, seguint el model de les diferents col·leccions italianes, són actualment força diverses les iniciatives endegades d’edició de registres notariales a l’Estat espanyol, les més significades de les quals són la catalana “Acta Notariorum Cataloniae”, de la Fundació Noguera, o la castellana “Acta Notariorum Hispaniae”, de la Fundación Matritense del Notariado.

Però el cert és que, més enllà d'aquestes dues sèries, que tenen continuïtat fins al dia d'avui, puntualment es van publicant a diferents llocs tant registres notarials íntegres, remarcables per la seva antiguitat o pel seu mateix interès intrínsec, com extractes extensos del seu contingut. Aquest darrer és el cas que ara ens ocupa, en què l'investigador Luis Agustín Hernández Martín dona a conèixer el contingut de tres protocols de l'escrivà públic de la Palma Domingo Pérez, de mitjan segle XVI. Aquesta publicació revesteix un interès especial pel fet que es tracta de la primera edició de fonts notarials d'aquesta illa canària i, després, perquè s'hi recullen escriptures anteriors a 1553, any fatídic en què desaparegué la immensa majoria de la documentació notarial, municipal i particular de Santa Cruz després d'un atac de corsaris francesos i del posterior incendi de la ciutat. Els fons notarials de la Palma, entre els quals es localitzen aquests protocols, es troben avui dipositats a l'Archivo-Biblioteca José Pérez Vidal, de la ciutat de Santa Cruz. El volum primer recull la documentació d'aquest fedatari dels anys 1546-1553. Després de la presentació i la introducció, l'autor analitza l'escrivania, el fedatari, els protocols i la tipologia documental que aquests contenen. En el cos central de l'obra presenta un total de 397 detallats i minuciosos registres nominats dels instruments, agrupats per anys. Clouen el volum primer uns complets índexs tipològic, geogràfic, temàtic i antropològic. Per la seva banda, el volum segon, després de la introducció corresponent, aplega 1.042 extractes d'instruments compresos entre els anys 1554-1556, amb els mateixos quatre tipus d'índexs. Finalment, el volum tercer aplega 1.717 documents de 1557-1558, amb iguals elements metodològics complementaris. Amb una edició formal excel·lent, de ben segur que aquests tres volums d'extractes d'instruments notarials, la millor finestra per esguardar la societat d'una època, han de contribuir de manera determinant i decisiva a possibilitar el coneixement de la Palma de mitjan segle XVI, en tots els seus aspectes.

HERNANDO I DELGADO, Josep, "Del llibre manuscrit al llibre imprès. La confecció del llibre a Barcelona durant el segle XV. Documentació notarial", *Arxiu de Textos Catalans Antics* (Barcelona), 21 (2002), p. 257-603.

Nova aportació del professor Josep Hernando sobre un dels seus temes centrals d'estudi, la història del llibre i de la cultura, en aquest cas sobre l'elaboració del llibre, tant manuscrit com imprès, a les acaballes de l'è-

poca medieval. L'autor, sens dubte el més preparat i profund coneixedor del tema, dóna resposta a les preguntes que formula a l'inici de l'article sobre qui escrivia els llibres i per a qui, qui els confeccionava, com es feien, qui i com els enquadernava, i qui feia d'intermediari. I ho pot fer mercès al buidatge exhaustiu de tota la documentació notarial del segle, i no només de la documentació especial, com ara inventaris *post mortem* o testaments, com ho han dut a terme altres autors. Inserir aquest estudi, per tant, dins el món del treball a la Barcelona baixmedieval, l'autor se situa des de la perspectiva de la persona que hi ha darrere del llibre i ens parla, així, dels aprenents de lletra rodona, dels aprenents d'il·luminador i dels escriptors, oficis que esdevenien al capdavant complementaris, de la presència dels llibres manuscrits, de la importància dels llibreters en el doble vessant econòmic i cultural, dels seus aprenents i dels treballadors, fins i tot de les societats i companyies que aquests professionals podien formar, dels impressors i dels llibres impresos, per acabar amb els preus d'aquests llibres i la matèria escripturària i les eines emprades. El text s'acompanya de vuit complets quadres amb el buidatge esquemàtic de la informació i, sobretot, d'un extens i generós apèndix documental de 279 instruments notariais, el qual, juntament amb els índexs corresponents, arrodoneix aquest article, dens, treballat, rigorós, documentat, amb un gavadal d'informació extraordinari i d'una enorme utilitat per al tema del llibre i la cultura a la Barcelona baixmedieval.

LLOBET I PORTELLA, Josep M., "Notícies de llibres als documents de Cervera (segles XIV i XV)", *Arxiu de Textos Catalans Antics* (Barcelona), 21 (2002), p. 681-725.

Tal com refereix el títol, aquest prou conegut i prolífic autor segarrenc ens ofereix ara un nou recull de notícies sobre llibres, localitzades a la documentació cerverina dels segles baixmedievals. Així, després d'un breu introducció explicativa i metodològica, el cos central de l'article el constitueix la transcripció parcial de cinquanta-cinc documents dels segles XIV i XV, dipositats en diferents fons locals, que aporten alguna notícia relacionada amb els llibres. A diferència d'altres treballs, en aquesta ocasió l'autor s'ha basat en tot el ventall ampli de documentació notarial –no només en inventaris– i, a més, en documentació municipal. D'altra banda, en nota afegeix aquelles dades que permeten identificar cadascuna de les obres i els seus autors. Una breu taula d'incipits clou aquesta nova apor-

tació sobre la cultura ceriverina, il·lustrativa per a molts aspectes, com ara la presència del llibre a Cervera, la preponderància, d'altra part usual, de temes litúrgics, jurídics i mèdics, o la progressiva presència dels llibres impresos.

PALOU I MIQUEL, Hug, "Notícia dels llibres de registre notarial de Santa Coloma de Queralt de l'Arxiu Municipal Fidel Fita d'Arenys de Mar", *Recull* (Santa Coloma de Queralt), 8 (2003), p. 13-35.

Els fons de protocols catalans esdevenen un dels conjunts documentals més excel·lents, tant per l'antiguitat com per la continuïtat de les seves sèries. I això per raó de la forta implantació i del tradicional arrelament de la institució notarial al país, com també pels nous corrents historiogràfics imperants des de la segona meitat del segle XX, en els quals excel·leixen els aspectes socials, econòmics, culturals i d'estudi de les mentalitats. Tanmateix, el cert és que aquests riquíssims fons documentals en línies generals no es començaren a dotar d'una normativa i d'una organització fins a la segona meitat del segle XIX, arran de la Llei orgànica del notariat de 1862 i, especialment, del Decret posterior de 1869. Aquest fet, juntament amb altres factors que actuen sempre en interrelació, com ara la mateixa evolució històrica dels arxius farcida de vicissituds negatives, la normativa vigent de 1945, l'encaix d'aquesta norma amb la legislació recent i, sobretot, les successives variacions de la planta judicial, a la qual la notarial es troba vinculada, han donat lloc avui a un mapa de fons notarial plagat de distorsions. I aquest article esdevé un clar exemple del que acabem de comentar, ja que s'hi dóna notícia de dos fragments de registres notarial de mitjan segle XIII, que havien pertangut a la notaria de Santa Coloma de Queralt i que avui es troben a l'Arxiu Municipal Fidel Fita d'Arenys de Mar. L'autor, que n'és l'arxiver de molts anys ençà, repassa les circumstàncies històriques que envoltaren la seva adquisició vers el 1960, descriu les seves característiques formals i diplomàtiques i, en darrer terme, explica de manera molt puntual i detallada les vicissituds dels fons notarial de Santa Coloma en els darrers cent anys, amb esment especial dels llibres del segle XIII, per tal d'explicar-ne així la dispersió actual.

PLANES I ALBETS, Ramon, "El testament del mercader Joan de Llobera (Barcelona 1347)", *Oppidum* (Solsona), 2 (2002), p. 29-44.

Edició i estudi previ del document de darrera voluntat del mercader solsoní Joan de Llobera, un ben clar exponent de la burgesia mercantil baix-medieval emmarcat en el context de consolidació i expansió de la vida urbana. I això, tal com diu l'autor a la introducció, a redós de la configuració municipal de la vila, de l'articulació del treball creixent dels menestrals a les confraries d'oficis, de la regulació del comerç i de la reordenació de l'espai urbà. Traslladat finalment a Barcelona, lloc més adient per a l'expansió dels seus negocis, han pervingut fins a l'actualitat, a la capital del Solsonès, mostres evidents de la seva puixança social i econòmica, com ara les restes de l'hospital que la família Llobera féu construir o la mateixa denominació d'un carrer principal. Així, després d'una breu presentació del llinatge i de les activitats del personatge principal, centrada en el comerç de draps i també de productes agraris (blat i sucre), Ramon Planes s'entreté en la presentació d'alguns aspectes d'aquest testament de singular riquesa, com ara l'elecció de sepultura, les deixes pietoses, la institució d'hereu i el repartiment del patrimoni, per acabar amb els llegats d'índole diversa. En darrer terme, publica de manera certament acurada el seu extens testament, autoritzat el 1437 pel notari barceloní Bernat Pi i servat avui a l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona.

RODRIGO ESTEVAN, María Luz, *Testamentos medievales aragoneses. Ritos y actitudes ante la muerte (siglo XV)*, Zaragoza: Ediciones 94, 2002, 301 p.

Interessant aportació monogràfica en el vessant de la història de les mentalitats col·lectives, concretament sobre l'actitud i els gestos de l'home davant la mort, redactat per la professora d'història medieval de la Universitat de Saragossa, autora d'altres treballs sobre aspectes institucionals, urbans i de vida quotidiana de l'Aragó medieval. De fet, aquest llibre s'insereix dins un pla més general endegat per l'autora sobre la mort, la religió i les manifestacions religioses a la societat aragonesa baixmedieval. Basant-se en un ampli ventall de més d'un miler de testaments, des del final del segle XIV fins als primers decennis del segle XVI i dipositats als diferents arxius de les capitals aragoneses i de les ciutats de Daroca i Barbastro, a més d'altra documentació municipal, privada i especialment eclesiàstica (legis-

lació conciliar i sinodal, visites pastorals, sermonaris, processos inquisitorials i judicials o escrits hagiogràfics), María Luz Rodrigo analitza els comportaments socials i mentals dels homes davant la mort, sobretot del sud del regne. D'aquesta manera, després d'una introducció, en què fa un minucios repàs historiogràfic del tema, planteja els objectius, la metodologia i les fonts i presenta el marc històric d'Aragó a les acaballes de l'època medieval. L'obra s'estructura en quinze capítols, en els quals analitza la doctrina cristiana i la preparació per a la mort en una societat del tot impregnada del sentiment religiós; la caracterització dels testadors i la seva extracció social; els motius que induïen a atorgar aquests actes de darrera voluntat; la mateixa pràctica de redacció formulària del testament; les clàusules preliminars relatives a les invocacions religioses, els desitjos per a l'ànima i la sepultura del cos; aquelles altres clàusules igualment preambulars, relatives ara a la vetlla, a l'enterrament i als ritus mortuoris; les misses, els aniversaris, els sufragis, les ofrenes funeràries i el paper desplegat pel clergat en l'afer; el preu de la salvació, és a dir, les despeses de sepultura, misses, ofrenes, menjars, donatius de tipus pietós a institucions benèfiques i assistencials; la clàusula preceptiva de pagament de deutes i satisfacció d'injúries; els marmessors o executors encarregats de fer complir les disposicions contingudes en el testament i, finalment, l'actitud dels vius davant la mort propera i l'evolució de totes aquestes clàusules de ritus funerari en el trànsit a l'època moderna. En els darrers capítols de l'obra, l'autora presenta un apèndix documental, amb una selecció de setze testaments inèdits, en les seves diferents variants tipològiques (obert o nuncupatiu, tancat, davant rector i mancomunat), a més d'un codicil i un "*testamento sobre el cuerpo*", atorgat pels familiars d'acord amb les disposicions sinodals. Una acurada bibliografia i una taula amb la relació dels testaments citats tanca aquest atractiu, ben treballat i documentat volum, il·lustrat amb gravats, fotografies i reproduccions de documents, que sens dubte esdevindrà una fita de referència obligada, tant des del punt de mira metodològic com de contingut, per als estudis sobre la mort a l'època baixmedieval.

SENDRA BELTRÁN, M. Pilar, "El capbreu d'Elisenda de Riudeperes (1278)", *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia* (Barcelona), 23/24 (2002-2003), p. 167-193.

Presentació i estudi d'un petit capbreu primerenc, amb relació exclusiva de masos i pagaments efectuats, pertanyent a la senyora Eulàlia de Riu-

deperes, membre de la família protectora de la canònica regular agustiniana homònima de Sant Tomàs, a la comarca d'Osona. Certament, està de més comentar en aquestes notes la importància dels capbreus per a l'onomàstica i, d'una manera especial, per a la història agrària. En síntesi, els principals aspectes per als quals poden servir els capbreus en aquest darrer vessant són l'estructura i la divisió de la propietat, l'increment o la disminució de la superfície conreada, els diferents conreus, la parcel·lació i l'empresa familiar i les seves variacions, mitjançant herències, compres, vendes, endeutaments. Així, després d'explicar en el capítol introductor el concepte jurídic del capbreu, la seva evolució històrica, les enormes possibilitats d'aprofitament que ofereix aquesta tipologia notarial i de repassar la més que extensa producció bibliogràfica generada al seu voltant, l'autora presenta el document, un pergamí procedent del fons de la canònica suaresmentada i conservat avui a l'Arxiu Provincial dels Franciscans de Catalunya. Tot seguit, estudia el senyoriu titular i el territori capbrevat, que s'estenia pels termes d'Orís i de Sant Marcel de Saderra, els diferents tipus de censos i altres servituds dels emfiteutes, com també les mesures emprades en els pagaments i les seves equivalències. Finalment, relaciona la trentena de masos que figuren al capbreu. Clou l'article un apèndix amb la transcripció del pergamí original i altra documentació relacionada.

TORRAS I CORTINA, Miquel, *El manual del notari Pere Pau Solanelles de l'escrivania pública d'Igualada (1475-1479)*, Barcelona: Fundació Noguera, 2003, 2 v. (Acta Notariorum Cataloniae; 13-14).

Darrer dels registres notarians editats en la mateixa col·lecció de la Fundació Noguera i relatiu, en aquesta ocasió, a un notari de l'escrivania pública d'Igualada de la segona meitat del segle XV. El cert és que la capital de l'Anoia compta amb un més que notable fons documental notarial, repartit avui entre l'Arxiu Comarcal d'Igualada i l'Arxiu Reial de Barcelona (ACA), fons que, tanmateix, ha atret poc l'atenció dels investigadors i els estudiosos en general, especialment pel que fa a la baixa edat mitjana, època que compta certament amb molt pocs estudis publicats. Així, la present edició respon, entre altres motius, al desig d'esmenar aquest buit historiogràfic i de proporcionar una eina útil per als estudiosos de la història local igualadina i del notariat català. Com en els casos de Vic o de Valls, es tracta d'una completa i extensa edició en dos volums, a càrrec ara de l'arxiver Miquel Torras. Com és usual, el volum s'enceta amb una breu intro-

ducció, en la qual s'ofereix una succinta notícia de la notaria d'Igualada, propietat primer del monestir de Sant Cugat del Vallès i després en condomini amb el monarca català, dels aspectes socials i econòmics de la vila al segle, del notari Pere Pau Solanellas, tot i que el manual consta catalogat com a pertanyent a Joan Alemany, del protocol amb les seves característiques internes i externes –un manual amb les clàusules etceterades– i, finalment, dels criteris de transcripció. El cos central de l'obra el constitueix l'edició d'un total de 769 instruments, amb la indicació usual del número d'ordre, data crònica i tòpica, regist nominal i signatura topogràfica. Els instruments abracen el període comprès entre el 20 d'agost de 1419 i el 28 de juliol de 1534, per bé que el manual pròpiament és dels anys 1475-1479, poc després del finiment de la guerra civil catalana. Com indica l'autor, aquest registre aporta molta informació sobre diferents aspectes jurídics, socials, econòmics i polítics. Així, s'hi documenten gran quantitat d'arrests i treves, fet que anuncia els greus conflictes socials endèmics de l'època moderna, la presència de les dones en els negocis, la intensa activitat comercial de bestiar que es realitzava a la vila, la forta presència de les entitats i les institucions religioses, la permanència de les famílies més notables i significades en la vida ciutadana o bé la puixança de nous personatges, aspectes estrictament culturals i un llarg etcètera. Clou el llibre un complet índex alfabètic de topònims i de noms de persona.

(Aquestes **Notes bibliogràfiques** han estat redactades
per *Laureà Pagarolas i Sabaté*)

«ESTUDIS HISTÒRICS I DOCUMENTS DELS ARXIVS DE PROTOCOLS». NORMES PER A LA PRESENTACIÓ D'ORIGINALS

EHDAP és una revista anual, editada pel Col·legi de Notaris de Catalunya des del 1948, amb l'especificitat bàsica d'aplegar treballs fonamentats sobre documentació de protocols i de registres notariais d'arreu i, alhora, d'aprofundir en aspectes institucionals, com ara la història del notariat, els diferents tipus documentals que aquesta genera o bé d'altres institucions de dret públic i privat que s'hi relacionen.

La redacció de l'EHDAP prega a les persones interessades a col·laborar-hi que prenguin en consideració les normes següents:

1. L'*extensió* dels articles, que han d'ésser inèdits, oscil·larà entre els 15 i els 40 fulls de 30 línies mecanografiades (és a dir, a doble espai), presentats en paper DIN A4 i escrits per una sola cara.

2. Sota el títol del treball, hom hi farà constar el *nom i cognoms* de l'autor, així com també el centre on desplega la seva activitat.

3. Ultra les còpies en paper, els originals han d'ésser facilitats en *disquet*, en un programa compatible amb l'entorn PC o Macintosh. A l'etiqueta del disquet, s'hi escriurà el nom de l'autor, el títol de l'article i el programa amb què ha estat editat.

4. Es recomana que els articles siguin escrits en català, per bé que s'accepten originals en totes les *llengües* peninsulars i en altres idiomes, com ara l'italià, el francès, l'anglès i l'alemany. Els textos en català i en castellà seran revisats per un corrector d'estil.

5. Les *notes* es presentaran sempre totes juntes al final de l'article i mai a peu de pàgina, tot i que un cop impreses sí que hi aniran. Es redactaran segons el sistema de referències que s'especifica més endavant. Les crides es faran volades sobre la caixa del text i després de la puntuació.

6. El text es podrà acompanyar, quan es consideri necessari, d'apèndixs, làmines, figures o *material gràfic*. Les fotografies, al seu torn, hauran d'ésser de qualitat i ben contrastades, i aniran seguides dels peus corresponents.

7. Els editors facilitaran als autors *proves d'impremta*, per tal que puguin revisar els seus textos en un termini prudencial, però sense fer, tanmateix, variacions substancials ni en el text ni en les notes.

8. Un cop editat el volum, tots els autors en rebran dos exemplars, així com també un joc de 25 *separates* del seu article.

9. Els articles i la *correspondència* han d'adreçar-se a:

Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols
Arxiu Històric de Protocols de Barcelona
Col·legi de Notaris de Catalunya
Notariat, 4
08001 Barcelona

El remitent indicarà sempre, en full a part, el seu nom i cognoms, adreces professional i particular, i números de telèfon, per tal de facilitar la comunicació amb la Redacció.

10. Els *sistemes de referències* i de citacions a utilitzar pels col·laboradors d'EHDAP seran els següents:

Llibres:

Arcadi GARCIA I SANS, Núria COLL I JULIÀ, *Galeres mercants catalanes dels segles XIV i XV*, Barcelona: Fundació Noguera, 1994 (Estudis; 6).

Formes i institucions del govern de Catalunya, Barcelona: Edicions de la Magrana, 1983 (Curs d'història de Catalunya; 1).

Parts de llibre:

Pierre VILAR, «Le monde urbain dans la Catalogne des temps modernes», a *Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, Barcelona: Universitat, 1984, v. I, p. 421-434.

Articles de revista:

Josep M. SALRACH, «Formació, organització i defensa del domini de Sant Cugat en els segles X-XII», *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia* (Barcelona), 13 (1992), p. 127-173.

Quant a les *referències als arxius*, el primer cop es posarà el nom complet amb l'abreviatura entre parèntesi: Arxiu Històric de Protocols de Barcelona (AHPB). Les referències posteriors es posaran només en la forma abreujada.

Les cites dels textos documentals es faran de la manera usual, seguint l'ordre més lògic: arxiu, secció, sèrie, peça documental, data i foli. Per exemple:

AHPB, Guillem JORDÀ (major), *Septimum manuale*, 30-IX-1438/23-VI-1440, f. 34r.-36v.

